ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 2
MERCREDI
2 AVRIL
1997

LE NUMERO : 5,00 F.

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·100 Ֆ· — Վեցամսեայ : 560 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·400 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·250 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ·

72րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·083 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 72e ANNEE — N° 19.083

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՀԱՊ-Ի ՎԵՀԱԺՈՂՈՎԸ

ՀԱՊ-ի վեհաժողովին, որ գումարուեցաւ Մոսկուա Մարտ 28-ին, ցայտուն դարձած են տարակարծութիւնները անկախ պետութեանց եւ Մոսկուայի միջեւ: Այս տարակարծութիւնները գլխաւորաբար կը վերաբերին տնտեսական հարցերու, ուանք կողմնակից են «քանի մը հանգրուաններով» ՀԱՊ-ի մը (Ռուսաստան, Բելառուսիա, Տաճիկստան, Կիրգիզստան, Հայաստան), ուրիշներ ինչպէս Ուկրանիան, կ'ուզեն «բոլորին համար հաւասար համագործակցութիւն մը»: Ուկրանիոյ եւ Ազրպէյճանի նախագահները քննադատած են Ռուսաստանի տիրապետող դերը ՀԱՊ-ի ծոցին մէջ: Ելցին ալ ինքնաքննադատութեան դիմած է մաքերը հանդարտեցնելու համար: Սոֆի Շիհապ («Լը Մոնտ», Մարտ 30) կը գրէ թէ անոնք որոնք այդ քանի մը հանգրուաններով ՀԱՊ-ի մը կողմնակից են եւ Ռուսաստանի պաշտպանութիւնը կ'ուզեն (Տաճիկստան, Հայաստան) զօրաւոր դրացիներու դէմ կ'ընդդիմանան անոնց որոնք կը մերժեն: Օրակարգի նիւթ եղած են նաեւ շրջաններու կռուախնձորները՝ Աբխազիա, Տաճիկստան, Լ. Ղարաբաղ եւ այդ առընչութեամբ հոգեշահ խօսքեր պարունակող բանաձեւեր ստորագրուած են: Այս առընչութեամբ, ակնարկելով Ղարաբաղի հարցին Ելցին ըսած է թէ հինգ տարին բաւարար ժամանակ չէ հարցերը լուծելու համար (վեհաժողովը տեղի կ'ունենար ՀԱՊ-ի 5-րդ տարեդարձին առթիւ): Այս առիթով նաեւ հանդիպում տեղի ունեցած է Ելցինի եւ Ալիեւի միջեւ, նոյն հարցին կապակցութեամբ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿԻ մէջ, Մարտ 29-ին, հակալըփէն ցոյցը տպաւորիչ բնոյթ ունեցաւ, համախմբած ըլլալով տարբեր հոսանքներէ, վայրերէ, ազգերէ բազմութիւն մը: Ըստ ոստիկանութեան ցուցարարներու թիւը 34 հազար էր, ըստ կազմակերպիչներու առնուազն 60 հազար, ուանք նոյնիսկ 100 հազարի խօսք կ'ընեն: Կը մասնակցէին, քաղաքապետուհիին Տիկին Գաթրին Թրօթմանի գլխաւորութեամբ, ընկերվարական, համայնավար, կանաչ եւ այլ հոսանքներու ներկայացուցիչներ, եկած Ֆրանսայի բոլոր քաղաքներէն եւ օտար երկիրներէ, կը մասնակցէր նաեւ Հ· Յ· Դ· Նոր Սերունդը: Ցուցարարները կը բացագանչէին՝ «Լը Փէն, կուզանք», «Ֆաշիզմը կարծիք չէ, ոճիր է» եւայլն, եւայլն, միաժամանակ կը լուէր ալժերացի երգիչ՝ Խալէտի «Այշա» երգը զոր գրած է Կոլտման եւ որ օրուան խորհրդանիշը կը դառնար: Այս ցոյցը «քաղաքացիի պոռթկում» որակուած էր եւ ընդհանրապէս տեղի ունեցաւ հանդարտ մթնոլորտի մը մէջ: Իրիկունն է միայն որ անխուսափելի թաղեցիներ կոտրեցին թափեցին քիչ մը ամէն կողմ, կառքեր կրակի տալով եւ 38 հոգի ձերբակալուեցաւ ու Ապրիլ 1-ին անոնցմէ 13-ը քննութեան տակ առնուած էին: Այս միջադէպերը պատճառ եղան որ յընդունին Մարտ 30-ի երկու նուագահանդէսներ: Մարտ 31-ին համագումարի աւարտին, 1000 հոգիներու մասնակցութեամբ եւ գլխաւորութեամբ Տիկին Թրօթմանի նոր համախմբում մը տեղի ունեցաւ Քլէպէր հրապարակը վերջին բողոքի մը համար:

ԱԶԳ· ՃԱԿԱՏԻ 10-րդ համագումարը, որ տեղի ունեցաւ Զատկուան շաբաթավերջին Սթրազպուրկ, վերընտրեց որպէս նախագահ միակ թեկնածուն՝ Ժ· Մ· Լը Փէն, ծափողջոյններով, մինչ քուէարկութեամբ շարժումին Բ· դէմքը կը դառնար Պրիւնօ Մեկրէ իր ետին ձգելով իր մրցակիցը՝ Պրիւնօ Կոլնիշ: Համագումարին կը մասնակցէին 2200 պատգամաւորներ: Գլխաւոր ուղղութիւնները ծանօթ են՝ ազգային նախընտրութիւնը պէտք է նոր յօդուածով մը արձանագրուի Սահմանադրութեան մէջ, պէտք է ջնջուի ցեղապաշտութեան դէմ օրէնսդրութիւնը, քաղաքացիական օրէնքը պէտք է փոխուի եւ պայմաններ դրուին ֆրանսական հպատակութեան արժանանալու համար (լեզուին, պատմութեան եւ հիմնարկներուն ծանօթութիւն), զանգուածային արտաքսումներ պէտք չէ ըլլան, բայց, պէտք է կազմակերպուի օտարներու վերադարձը: Համագումարը վերջ գտաւ Մարտ 31-ին: Լը Փէն երեք ճառեր արտասանեց. կը խորհի որ Ճակատը 10-էն 20 երեսփոխան կրնայ ունենալ 1998-ի ընտրութիւններուն, եւ կը մաղթէ որ 6-րդ Հանրապետութիւն մը ծնունդ առնէ:

ՊԱՂԵՍՏԻՆՑԻՆԵՐԸ կ'ուզէին տօնել (Մարտ 30) «Հողի Օրը» որ իրենց տօնն է, բայց նախորդ օրը 21 տարեկան երիտասարդի մը սպանութիւնը իսրայէլեան բանակին կողմէ, սուգի օրուան վերածեց իրենց տօնը: Նեթանիահու կը մեղադրէ Արաֆաթը որ առաջքը չառներ ահաբեկչական արարքներու, բայց ինք կը շարունակէ դրդել հրէական նոր թաղամասերու կառուցումով արեւելեան Երուսաղէմի մէջ: Մարտ 31-ին նոր միջադէպեր պատահած են Գազա: Կը թուի որ Ինթիֆատան կը վերսկսի: Երեք Պաղեստինցիներ մեռած են:

ՊՐԻՆՏԻԶԻԻ բացը, Մարտ 28-ին, ալպանական նաւ մը որ գաղթականներ կը փոխադրէր դէպի Իտալիա, բախում ունեցաւ իտալական նաւու մը հետ, որ ազդարարութիւններով նախապէս հրահանգած էր որ նաւը ետ դառնայ: 84 մեռեալ կար, անհետացածներ եւ 34 անձեր ալ փրկուած էին, բայց, կ'ամբաստանեն Իտալացիները: Այս վերջինները կը հաստատեն որ նաւապետը չէ հնազանդած կենալու հրահանգին զոր տուած են: Նաւապետը որ փրկուածներուն մէջ է, ձերբակալուած է:

ԱՊՐԻԼ 1-էն ի վեր օդանաւային օտար ընկերութիւններն ալ կրնան ապահովել Ֆրանսայի ներքին գիծերը ինչ որ մրցակցութիւն մը կը ստեղծէ ֆրանսական ընկերութիւններուն համար: Հարց մը կը ծագի, սակայն, օդակայաններու խճողումին պատճառաւ եւ օտար ընկերութիւնները չեն կրնար հարկ եղած ժամանակացոյցերն ունենալ: Նոյն օրը, արդէն, գործադուլի շարժումներ ալ աւելի կը բարդացնէին կացութիւնը: Ապրիլ 1-ին, Օրլիէն բոլոր մեկնումները ջնջուած էին: Էռ - Էնթէռի անձնակազմը գործադուլի այդ շարժումին դիմած է որովհետեւ Էռ - Ֆրանսի հետ ձուլումը ընկերային գետնի վրայ նոր կացութիւն մը կը ստեղծէ որ դժգոհութիւն կը պատճառէ:

ՊԱՐՁԵԼՈՆԱ - ԻՐՈՒՆ ճեպընթացը գիծէն ելած է, Մարտ 31-ին, Ուհարթէ Արաքիլ եւ որու հետեւանքով շուրջ 26 մեռեալ կար եւ հարիւր վիրաւորներ: Արկածը պատահած է արագութեան պատճառով եւ ռմբափորձի մը վարկածը բացառուած է: Ապրիլ 1-ին ալ ուրիշ արկած մը տեղի ունեցած է Մատրիտ - Պարսելոնա գիծին վրայ· երկու մեռեալ ալ հոս կար:

ՊԱՊԸ, կղալապէս յոգնած Աւագ շաբթուան արարողութիւններէն, Զատկուան օրը նստած տուաւ իր պատգամը Ս· Պետրոսի պատշգամէն, բայց եւ այնպէս 57 լեզուներով աւետեց Քրիստոսի յարութիւնը:

ՀՈԼԱՆՏԱՅԻ Թուրք համայնքը ցաւ ցնցուած է ոճրափորձէ մը ետք որ գործուած է բնակարանի մը դէմ եւ որու հետեւանքով վեց մեռեալ կար: Լա Հէյի մէջ կրակի տրուած է Թուրք ընտանիքի մը բնակարանը: 12 անդամներէն վեցը մեռած են (հինգ երախայ եւ մայրը): Վարչապետը, դատապարտելով այս ցեղապաշտ արարքը, յայտարարած է որ հարցը խորապէս պիտի քննուի:

ՊԱՆՔՈԿԻ մէջ ձեռնառումբեր պայթած են ընդդիմութեան մէկ առաջնորդին ընթացքին: 12 մեռեալ եւ 112 վիրաւորներ կային:

ԱՄՆ - ՌՈՒՍԱՍՏԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԻՒՆ ԿՈՎԿԱՍԻ ՄԱՍԻՆ

Վրացի երեսփոխան Ջուհրապ Ժվանիա Ուաշինկթընի մէջ արտայայտած է իր երկրին մտահոգութիւնները որոնք արդիւնք են Հելսինքիի Գլինթըն - Ելցին հանդիպումին: Ըսուածը այն է որ այդ հանդիպումին Ռուսաստան, սկսած է համակերպիլ ՕԹԱՆ-ի դէպի արեւելք ընդլայնումին, կատարելով առաջին զիջումներ ու պահանջելով որ Միացեալ - Նահանգներ որպէս իր ազդեցութեան գօտին իրեն զիջի Կովկասը: Ըստ «Ուաշինկթըն Փոստ»ի թղթակիցին Միացեալ - Նահանգներու Արտաքին գործոց նախարարութիւնը կ'ընդունի որ կարելի չէ ամէն բան պարտադրել Ելցինի եւ հակառակ կովկասի քարիւղին մեծ կարեւորութեան, հաւանական է որ Ամերիկայի զիջումները այդ գօտին մէջ ըլլան: Վրացի երեսփոխանը մտահոգութիւն յայտնած է նոյն պատճառով, քանի որ կը հաւատայ որ նման զիջումներու գլխաւոր զոհը կ'ըլլայ Վրաստան:

ՎԱՏԻԿԱՆ ԵՒ Ս. ԷՋՄԻԱԾԻՆ

Աւանդութիւն դարձած «Ճանապարհ Խաչի»ն սրբազան արարողութիւնը, որ ամէն տարի տեղի կ'ունենայ Հռոմի Կոլոսէօն ամփիթատրոնի աւերակներուն մէջ, Պապին նախագահութեամբ, խտալական հեռատեսիլի Ա· կայանէն սփռուած, ի սփիւռս աշխարհի, Աւագ Ուրբաթի գիշերը, այս տարի բացառիկ նշանակութիւն ունեցաւ հայութեան համար, քանի որ Յիսուսի չարչարանքի 14 կայաններուն յիշատակութեան համար, Սրբազան Քահանայապետը խնդրած էր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս՝ Գարեգին Ա·ի մասնակցութիւնը, աւուր - պատշաճի աղօթքներուն շարահիւսութեանը համար: Հոգեւոր եւ իմաստալից փունջ մը աղօթքներ:

Պապը յատուկ կերպով շեշտեց, հարիւրաւոր միլիոն ունկնդիրներուն, հայ ժողովուրդին գողգոթեան դարերու ընթացքին եւ շնորհակալութիւն յայտնեց «իմ եղբայրակից Գարեգին Ա·ի» եւ զինք ներկայացնող Ներսէս Արք· Պօզապալեանին:

Ցայտարարութիւնները կը կատարուէին 8 լեզուներով: Վերջինը եւ միակը կանացի ձայնով՝ արեւելահայերէնն էր:

ՅԻՊԷ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ԴԺԳՈՀ ՀԱՐԿԵՐՈՒ ԳԱՆՁՈՒՄԷՆ

Հարկահաւաքի հարցերուն նուիրուած հանդիպումի մը ընթացքին վարչապետ Ռ· Քոչարեան յայտնած է թէ անհրաժեշտ է հզօր պայքարի ձեռնարկել ստուերային կառոյցներու եւ անոնց ղեկավարներուն դէմ, որպէսզի կարելի ըլլայ առողջացնել երկրին տնտեսութիւնը: Ան աւելցուցած է թէ ոչ մէկ զանցառում արտօնելի է հարկ վճարելէ խուսափողներու հանդէպ: Վարչապետը որ յայտնապէս գոհ չէ երկրին հարկահաւաք գործունէութեան օրինավիճակէն, ըսած է թէ Մարտի վերջաւորութենէն սկսեալ շատ խիստ միջոցներ ձեռք պիտի առնուին ժամանակին կատարելու համար հարկերու գանձումը: Այս նպատակով ան հանդիպումներ պիտի ունենայ Ֆինանսներու, ներքին գործերու նախարարներուն եւ մաքսերու եւ հարկահաւաք բաժնի ղեկավարներուն հետ:

***

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ԳՈՐԾՈՑ ՆԱԽԱՐԱՐԸ ԲԱՔՈՒ - ԵՐԵՒԱՆ - ԱՆԳԱՐԱ ԿԱՅՑԵԼԷ

Հ· տը Շարէթ Ապրիլ 1 - 4 կ'այցելէ Բաքու, Երեւան եւ Անգարա, հանդիպումներ ունենալու համար շրջանային հարցերու եւ նաեւ Թուրքիոյ Եւրոպայի Միութեան անդամակցութեան մասին: Մեկնումին նախօրեակին ան պատասխանելով Թուրք լրագրողի մը հարցումներուն, կրկնած է թէ «որպէսզի Թուրքիոյ անդամակցութեան ի նպաստ Ֆրանսայի ջանքերը արդիւնք տան, Անգարա ալ պէտք է իրմէ ակնկալուած քայլերը առնէ եւ յատկապէս բարելաւէ մարդկային իրաւունքներու մարզին իր կեցուածքը, հարթէ Յունաստանի հետ կնճիռ եւ փոքրամասնութիւններու խնդիրին մէջ յարգէ միջազգային չափանիշերը:

Հ· տը Շարէթ յիշեցնելով որ Ֆրանքօ-Թուրք կապերը հիմնուած են Ֆրանսուա Ա·ի շրջանէն, ըսած է թէ արդի Թուրքիան իր քաղաքականութեամբ, տրնտեսութեամբ ու Եւրոպայի հետ 50%-ի հասնող առեւտուրով եւրոպացի ըլլալու ընտրութիւնը փաստօրէն կատարած է:

Նախարար տը Շարէթի կ'ընկերանայ դիւանագէտ Ա· Ռուիյար որ դիւանագէտի զանազան պաշտօններ վարած է Անգարայի մէջ իսկ ներկայիս փոխ - տնօրէնն է Արտաքին նախարարութեան Եւրոպայի բաժնին· ան ըսած է թէ Թուրքիա Եւրոպայի անդամակցութեան հարցին մէջ կրնայ վստահիլ Ֆրանսայի նեցուկին եւ որ իր երկիրը այս ուղղութեամբ հաստատակամ քաղաքականութիւն մը կը վարէ:

ՊԱՏՈՒՈՅ ԼԵԳԷՈՆ ԿԱՐԳ ՄԸ ՀԱՅԵՐՈՒ

Զատկուան առթիւ պատուոյ լեգէոնի աւանդական շնորհումներուն մէջ, որոնց ցանկը երկար է, մեր ուշադրութիւնը գրաւեցին կարգ մը անուններ. — Ռաուլ Գազանճեան որ կը ստանայ ասպետի աստիճան, պատուոյ նախագահութեան մը (Ագքատախնամ) Քաղաքի եւ Համարկումի նախարարութեան ցանկ: Մշակոյթի նախարարութեան ցանկին մէջ են. — Շառլ Ազնաւուր որ ասպետ եւ սպայի աստիճաններէն ետք, այս անգամ կը ստանայ «մեծ սպայի» աստիճանը, ինչպէս նաեւ Ռոպէր Վարդ, իսկ Լէոն Սայեան (Սանոսեան) կը դառնայ ասպետ:

1700 ԱՄԵԱԿԻ ԱՐՑԱԽԵԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ

Մինչ 1700–ամեակի հայաստանեան նը-շումներու վերաբերող ժողովներու լուրերը [illegible] կը յաջորդեն մեր մամուլին մէջ, Արցախի մասին [illegible] թէ յատուկ յանձնաժողովներ կազմուած են. [illegible] Կը նախատեսուի որ երկուքը միասնաբար աշխատելով պատրաստեն 1700–ամեակը։

Արցախի առաջնորդ Պարգեւ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեան պատասխանելով այդ [illegible] մասին հարցումին, կ'ըսէ («Մոլորակ», Մարտ 18) թէ [illegible] Շուշիի Ղազանչեցոց եկեղեցին, Ներքին Հաւաթաղի Ս. Աստուածածին, Մարտակերտի Ս. [illegible], Ամարասի Ս. Գրիգոր եկեղեցիի, [illegible] Ս. Գէորգ, [illegible] եկեղեցիներու նորոգութիւնները, Բերդաձորի նորակառոյց եկեղեցին։ [illegible] «Պանծասար» [illegible] հայրենադարձութեան ժառանգութիւնը։

Ծուշանիկ Արքահամեան – Հայրապետեանի կատարած զրոյցին մէջ Արցախի առաջնորդը լեզուի հարց մըն ալ կը ներկայացնէ. գրաբարը հասկնալի չէ ժողովուրդին համար ուստի ինք խնդրած է Վազգէն Ա.-էն որ ամէնօրեայ ընթերցումները, նաեւ պատարագին Ս. Գիրքը բացառիկ արտօնութեամբ աշխարհաբար կարդացուին։ Մինչեւ այսօր այդպէս ալ կ'ընեն։ Այս հարցը լուծելու համար ան յարմար կը նկատէ որ դպրոցներուն մէջ գրաբարի դասեր հաստատուին. կայ նաեւ լսելով սորվելու ձեւը։ Եկեղեցի յաճախ դացողներ աստիճանաբար կը վարժուին գրաբարին ու կ'ընկալեն կարդացուածը։

Զրոյցին յաջորդ թեման ազանդներու տարածուն ներկայութեան նիւթն է. Պարգեւ Եպիսկոպոս կ'ըսէ թէ անոնց ներթափանցումը եթէ լայն բնոյթ կրէ, մեծ վընաս կը հասցնէ ժողովուրդին ապահովութեան։ Քանի մը տարի առաջ կար այդ սպառնալիքը։ Զօրամասերուն մէջ այդ գործիչները զինուորներուն կը քարոզէին զէնք չկրել։ Այդ քարոզչութեան հետեւանք կը նկատէ առաջնորդը ճակատին վրայ երկու դիրքերու յանձնուելու երեւոյթը։ Իսկ մեծ ուժ պէտք եղած է զանոնք ետ առնելու համար։ Ժողովուրդին ինքնապաշտպանութիւնը տկարացնող այդ փորձանքին դէմ Պարգեւ Եպիսկոպոս հարկաւոր կը նկատէ եկեղեցիին ու պետութեան միասնութիւնը։ Կ'ըսէ թէ անոնց նպատակը կործանել է Հայաստանն ու Հայ ժողովուրդը, տկարացնել Հայաստանեայց Եկեղեցիին հիմերը, պետականութիւնը, միասնութիւնը. բաներ որոնք մեզ դարերով պահպանած, պահած են։

Ներկայի խաղաղութիւնը ան որոշ չափով պատճառ կը նկատէ հոգեկան վերելքի 1988 – 1989–ի թափին տկարացման։ Անիկա կը վախցնէ զինք, քանի որ կը փակէ վերջնական յաղթանակի ճամբան։ Ասիկա՝ նոյնիսկ երբ կան ծանր պայմաններ. աշխատանք չկայ, կան զոհեր, որբեր, սակայն այդ բոլորը պէտք է ժամանակաւոր նկատել ու յաղթահարել վասն սրբազան նպատակին։

Արցախ ունի կրօնաւոր հասցնելու խըն-դիր. պատերազմը արգելք եղած է իրենց փոքրիկ դպրեվանքի ծաղկումին, քանի որ աշակերտները կացած են զէնք վերցնելու։ Ներկայիս միայն մէկ ուսանող ունին Էջմիածնի Գէորգեան Ճեմարանը. Պարգեւ Եպիսկոպոս կը յուսայ որ Դպրեվանքի շէնքը նորոգել ետք 25 – 30 ուսանող կ'ունենան որոնք կը պատրաստուին որպէս հոգեւորական։ Այսօր իրենց սաներէն երեքը սպայի կոչում ունին. ան ատիկա կը նմանցնէ Մեսրոպ Մաշտոցի պարագային որ նոյնպէս բանակի սպայ էր։

Ինչպէս կ'ըսուի զրոյցին նախաբանի տողերուն մէջ, Արցախը ոտքի հանած ազգ – հաւատք – միասնութեան գաղափարին առաջատարն է Պարգեւ Եպիսկոպոս որ կռուի ամէնէն թէժ օրերուն ռազմաճակատին չունչէր, տակ չմոռցաւ խաչը եւ հաշտութեան, խաղաղութեան շրջաններուն ալ զէնքը ձեռքէ չձգելու հրամայականը։ Այսօր, երբ լռած են զէնքերը եւ ուշադրութիւններու կեդրոնը զետեղուած է 1700–ամեակի հանգրուանը, ան կրկին կը յառնուի որպէս ամէնէն ճիշդ նպատակները ընտրած կրօնական դէմքը։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՄԱՑ - ԿԱՄԱՑ

Բաւական սպասել հարկ եղաւ մինչեւ որ կարելի դարձաւ մտնել «Արմէնփրէս» լրատու գործակալութեան տնօրէն Պր. Տիգրան Յակոբեանի գրասենեակէն ներս։ Գացած էի առանց նախապէս ժամադրութիւն առնելու։ Քարտուղարուհին ըսած էր որ տնօրէնը հիւրեր ունի, բայց հարց չէ, քանի մը վայրկեանէն կ'երթան հիւրերը։ Այդ քանի մը վայրկեանները երկարեցան ու երկարեցան։ Հիւրերը երթալ չէին գիտեր։ Կ'երեւի թէ ներսը կարեւոր հարց մը կը ծեծուէր։ Երկու անգամ տեղէս կանգնեցայ որպէսզի մեկնիմ ուրիշ անգամ մը գալու ցանկութեամբ։ Երկու անգամուն ալ քարտուղարուհին թելադրեց որ քիչ մը եւս սպասեմ։ Թելադրելով հանդերձ, համարձակութիւնը չունէր Պարոն Տնօրէնին հաղորդելու թէ դուրսը այսինչ անձը կը սպասէր։ Կ'երեւի թէ սովորութիւնը այդպէս էր։

Ի վերջոյ հիւրերը մեկնեցան։ Երբ քարտուղարուհին իմ անունս հաղորդեց Գործակալութեան Տնօրէնին, հրահանգ ստացաւ որ անմիջապէս ներս ղրկէ զիս։ Ես կը կարծէի որ հոս եւս պիտի դիմաւորուիմ խոժոռ, բազմազբաղ մարդու երեւոյթով անձի մը կողմէ։ Ընդհակառակն։ Կարճահասակ, գիրուկ, ժպտուն ու համակրելի դէմքով անձ մը մինչեւ դուռ ընդառաջ եկաւ ու զիս դիմաւորեց։ Սիրալիր արտայայտութիւններով բազկաթոռ մը ցոյց տուաւ ու բարի գալուստ մաղթեց։

– Ի՞նչպէս էք, հարցուցի։

– Է՜հ, բաւական լաւ, պատասխանեց։

– Ձեր գործերը ի՞նչպէս կ'ընթանան։

– Կ'ընթանան, կը ջանանք լաւագոյնը ընել։

Գոհունակութիւն յայտնեցի իրենց աշխատանքէն, դիտել տալով որ ամէն օր կանոնաւոր կերպով կը ստանանք գործակալութեան լուրերը եւ զանոնք կ'օգտագործենք լայն չափով։

– Բաղդատմամբ նախկին շրջաններու, ձեր գործակալութիւնը հիմա աւելի լաւ կ'աշխատի, ըսի։

Ժպտեցաւ, գոհունակ երեւոյթով քիչ մը աւելի հանգիստ նստաւ իր բազկաթոռին մէջ ու պատասխանեց.

– Կամաց – կամաց։

Քանիերո՞րդ անգամն էր որ այս արտայայտութիւնը կը լսէի Հայաստանցիի մը բերնէն։ «Կամաց – կամաց»։ Ուրիշներու հետ խօսակցութեան ընթացքին ալ յաճախակի կերպով դիմացս ելած չէի՞ն այս երկու բառերը։

– Երկիրը կը յառաջդիմէ, չէ՞։ Հիմա անցեալ տարուընէ աւելի լաւ է կացութիւնը, չէ՞։

– Այո՛, բայց կամաց – կամաց։

Կամ.

– Կը շնորհաւորեմ, ձեր ռէսթօրանը շատ գեղատեսիլ է ու ճաշակաւոր։

– Է՜հ, կամաց – կամաց։

Կամ.

– Սա ռուսերէն ցուցատախտակները դեռ ինչո՞ւ կեցած են, ե՞րբ պիտի վերնան անոնք։

– Կամաց – կամաց։

Ես կը կարծէի որ մենք Արեւմտահայերս էինք որ շատ յաճախ կը գործածէինք «կամաց – կամաց» բացատրութիւնը։ Բայց հիմա Հայաստանի մէջ ամէն մարդու բերնին մէջ ա՛յս է։ Հայաստանցին այս երկու բառերը արտասանելով է որ կ'արտայայտէ հազար տեսակ մտածում ու զգացում, կ'արդարացնէ հազար տեսակ յապաղում ու ծուլութիւն, կը բացատրէ թէքնիք ու տնտեսական ինչ ինչ դժուարութիւնները յաղթահարելու դանդաղութիւնը, ապազգայի նկատմամբ իր յոյսերը, իր համբերատարութիւնը, իր հանդուրժողականութիւնը, Խորհրդային Միութենէն մնացած սովորութեամբ մը ընդհանրապէս դանդաղելու, չաճապարելու, խուճապի չմատնուելու, պաղարիւն մնալու իր հակումը, եւ դեռ ինչե՛ր։

Ամէն անգամ որ կը լսէի այս անխուսափելի «կամաց – կամաց»ը, երկու հակադիր մտածումներ ու զգայնութիւններ իրարու հետ բախում կ'ունենային հոգիիս խորը։

Նախ կը մտածէի. եղբայր, ինչո՞ւ կամաց – կամաց։ Երկիրը սպասելու ժամանա՞կ ունի։ Ժողովուրդը սպասելու ու աւելի երկար դիմանալու, հանդուրժելու կարողութի՞ւն ունի։ Չէ՞ որ երկրաշարժ, պատերազմ, շրջափակում, ցուրտ ձմեռ, ուժանիւթի տագնապ, եւ դեռ ինչեր քանի մը տարիէ ի վեր այնքան տառապանք պատճառեցին ժողովուրդին, չէ՞ որ ժողովուրդը անհամբերութեամբ կը սպասէ որ այս հարցերը կարելի չափով շուտ, արագ լուծուին։ Այլեւս ինչո՞ւ կամաց – կամաց։ Ամէն յապաղում, ամէն դանդաղաշարժութիւն այլեւս անարդարանելի չէ՞։

Յետոյ կը պատասխանէի ես ինծի. բայց ո՛չ, անշուշտ որ կամաց – կամաց։ Այս ժողովուրդը համբերելու ու տոկալու առաքինութիւնն ունի։ Գիտէ որ ինչ ինչ հարցեր կան, որոնց լուծումը պիտի ուշանայ, կրնայ ուշանալ։ Երկիրը մէկ օրէն միւսը յանկարծ չի կրնար դրախտ դառնալ բոլորին համար։ Եթէ աճապարես, եթէ անհամբերութիւն ցոյց տաս, եթէ սխալ կարգադրութիւններ ընես, եթէ արուեստական ու անհեռատես միջոցներու դիմես, վերջապէս եթէ մէկ անգամէն տասը գործ տեսնել, տասը գործ լուծել աշխատիս, կրնաս սխալիլ, կրնաս կործանարար գործ տեսնել, եւ այն ատեն դարձեալ երկիրն ու ժողովուրդն է որ կը տուժէ։ Ուրեմն զգոյշ եւ համբերատար աշխատանք։ Կամաց – կամաց։ Լաւ մտածելով, ամէն ինչ լաւ կշռադատելով։ Ուշ լինի, անոյշ լինի։ Հոգ չէ, մենք կը սպասենք։ Վարժուած ենք սպասելու։

Պր. Տիգրանն ալ «կամաց – կամաց» ըսաւ, թաղուեցաւ բազկաթոռին մէջ եւ բնաւ չգիտցաւ թէ ինչե՛ր մտածել տուաւ ինծի։ Ապսպրեց սուրճ մը որ շատ արագ եկաւ, իմ մէկ գործիս համար կանչեց պաշտօնեայ մը որ վազելով ներս եկաւ երկու վայրկեանէն, անոր տուաւ հրահանգ մը որ շատ շուտ գործադրուեցաւ։ Եւ երբ հարցուցի թէ «Արմէնփրէս» լրատու գործակալութիւնը ե՞րբ պիտի սկսի ինծէրնէթով մեզի լուսանկար ղրկել, շունչ մը առաւ.

– Կը պատրաստուինք։ Մօտ օրէն պիտի ստանաք մեր լուսանկարները։ Բայց կամաց – կամաց։

Բ. Հ.

ԷՋՄԻԱԾԻՆ

ՀՈԳԵՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀԱՒԱՔ ՄԱՅՐ ԱԹՈՌ

Մարտի 21–ին Մայր Աթոռ Ս. Էջմիած-նում տեղի ունեցաւ Հայաստանի եւ Ար-ցախի թեմերի հոգեւորականների ընդ-հանուր հաւաք՝ նախագահութեամբ՝ Նո-րին Սրբութիւն Գարեգին Ա. Ամենայ Հայոց Կաթողիկոսի։ Ներկայ էին թեմա-կալ բոլոր առաջնորդները՝ Արարատեա Հայրապետական թեմի Առաջնորդակա Փոխանորդ Գարեգին Արք. Ներսիսեան, Արմաւիրի թեմի առաջնորդ Ասողիկ Ե-պիսկոպոս Արիստակէսեանը, Գեղարքու-նիքի թեմի առաջնորդ Անանիա Եպիսկո-պոս Արաբաջեանը, Արցախի թեմի ա-ռաջնորդ Պարգեւ Եպիսկոպոս Մարտի-րոսեանը, Վիրահայոց թեմի առաջնորդ Գէորգ Արք. Սէրայդարեանը, Գուգարաց թեմի առաջնորդ Սեպուհ Վրդ. Չուլճեա-նը, Կոտայքի թեմի առաջնորդ Առաքել Վրդ. Քարամեանը, Սիւնիքի թեմի ա-ռաջնորդ Աբրահամ Վրդ. Մկրտչեանը, ինչպէս նաեւ Մայր Աթոռի Միաբանու-թեան անդամներ, եպիսկոպոսներ, վար-դապետներ, աբեղաներ, սարկաւագներ. Ընդհանուր թուով 120 հոգեւորականներ, մեծ մասամբ ծխատէր քահանաներ։

Ողջունելով ներկաներին Վեհափա Հայրապետը նշեց, որ սոյն հաւաքը, ա-ռաջինն է իր կաթողիկոսութեան շրջա-նում, Ս. Զատիկի Աւագ շաբաթուայ նա-խօրեակին նպատակ ունի ճշդելու մեր հոգեւորականութեան գործունէութեան նպատակները, ծիրը, ընթացքը եւ քննե-լու, թէ ի՞նչ ենք արել, եւ մանաւանդ, թէ ի՞նչ ենք պարտաւոր անելու։

Ապա Վեհափառ Հայրապետը հանդէ-եկաւ դասախօսութեամբ, որը մի խորով խորհրդածութիւն էր ժողովրդին ճիշդ ծառայելու, եկեղեցական նուիրում սպասաւորելու խնդիրների շուրջ՝ մէջ-բերումներ անելով Ս. Գրքից եւ Հայաս-տանեայց եկեղեցու հայրերից։

Ընդհանուր առմամբ բարձր գնահատե-լով եկեղեցու սպասաւորների գործու-նէութիւնը Նորին Սրբութիւնը ցանկու-թիւն արտայայտեց, որ նման հանդի-պումները դառնան աւանդական։

Վեհափառի խօսքից յետոյ ծաւալուեց մտքերի աշխոյժ փոխանակութիւն, որի ընթացքում հնչեցին առաջարկութիւն-թիւններ՝ քահանայական ծառայութիւն ճիշդ կազմակերպելու, այն աւելի գոր-ծուն եւ օգտակար դարձնելու առումով։ Բոլոր արտայայտուողներն ալ նախ նշե-ցին, որ նման հաւաքները պէտք է դառ-նան յաճախակի, քանզի Վեհափառ Հայ-րապետի խորհուրդների կարիքը ունեն բոլորն էլ։ Նշուեց հոգեւոր գրականու-թեան պակասի փաստը, որը կ'օգնի քա-հանաներին իրենց ծառայութեան ընթաց-քում յաղթայարելու առկայ թերացում-ները, լրացնելու բացը, ինչից օգտուում են տարբեր աղանդների քարոզիչները։ Քահանաները ժողովրդի եւ եկեղեցու կա-պող օղակն են եւ ժողովրդի հետ պար-տաւոր են տանելու բացատրական, ու-սուցողական աշխատանք՝ հայ եկեղեցու խորհուրդների վերաբերեալ։ Ցաւով կարեւորութեամբ ընդգծուեց նաեւ զին-ւորների, բանտարկեալների, հիւանդնե-րի, ծերերի եւ որբերի հետ տարուող աշ-խատանքի անհրաժեշտութիւնը։

Ասուլիսի ընթացքում եղան նաեւ քըն-նադատական ելոյթներ՝ քահանայական ծառայութեան, որոշ թերացումների եւ չարաշահումների մասին։

Նորին Սրբութիւնը ուշադիր լսելով բո-լոր առաջարկութիւնները եւ դիտողու-թիւնները դրանց վերաբերեալ արեց հա-մապատասխան նշումներ եւ հաւաստիա-ցրեց, որ արուած դիտողութիւնները հաշուի կ'առնուէն Մայր Աթոռի յետագայ գործունէութեան ընթացքում։

ՄԱՄԼՈՅ ԴԻՒԱՆ

ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ

ՅԱՒԵՐԺՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՄԵԿՆԻ ՑՈՒՐՏԷՆ

Յաւերժական կեանքը մարդուն մշտական երազը եղած է ամենահին ժամանակներէ ի վեր: Զանազան ձեւեր, հնարքներ փորձուած են ու կը փորձուին, հասնելու համար այդ երանելի հանգրուանին:

Այսօր, գիտութիւնը հեռու է վերջնական արդիւնքի հասած ըլլալէ: Սակայն կան արդէն հաստատութիւններ, որոնց մէջ անհատներ կը պահուին ցուրտին մէջ. ամէն յուսալով կը նկատուի ցուրտին բարերար միջնորդութենէն օգտուելու ձեւը: Անով յաւերժական կեանքի թեկնածուներուն մարմինը յետ մահու պիտի պահուի ցուրտ ցած (–196 աստիճան) ջերմաստիճանի մէջ, մինչեւ այն օրը երբ գիտութիւնը ի վերջոյ հասնի անմահութեան գաղտնիքին:

Միացեալ–Նահանգներու մէջ այս կարգի չորս հիմնարկ կայ արդէն: Մինչեւ հիմա վերածնունդի 32 թեկնածուներու մարմիններ պահ տրուած են անոնց: Այդ կարգադրութիւնը բրած է իւրեն համար անոնց պատասխանատուներէն մէկն ալ: Երբ մահանայ, անոր մարմինը սառի մէջ պիտի դրուի ու հիւանդատար կառքով մը տարուի տարրալուծարան: Հոն մարմինին արիւնը պիտի փոխանակուի կլիսէրոլով. գլուխն ալ սղոցով մը կտրուի ու դրուի հեղուկ ազոտի մէջ: Հոն պիտի մնայ մինչեւ այն օրը երբ գիտութիւնը կարող պիտի ըլլայ մեռեալը ողջնցնելու:

Այս թեկնածուները ընդհանրապէս բարեկեցիկ անձեր կ'ըլլան, կրթութեան բարձր մակարդակի ու գիտական լայն հետաքրքրութիւններու տէր, անհաւատ, լաւատես: Այրերը կիներու կրկնակի թիւ մը կը ներկայացնեն: Այս կարգի անդամներ խմբող ընկերակցութիւն մը ալ յաջողութիւններ արձանագրած է: Կ'ըսուի որ մինչեւ իսկ կրցած են Սեպտեմբերին վերակենդանացնել –196 աստիճանին անձէտի սառած սիրտ մը: Ատիկա այն հետեւութեան կ'առաջնորդէ որ պատուաստուելու նպատակով կարելի է անվերջ պահել մարմնական սա կամ նա գործարանը:

Այսուհանդերձ, խանդավառութիւնը ընդհանուր չէ. այս մարզին թերթը մերժած է տեղ տալ վերոյիշեալ փորձին մասին տեղեկագրութեան մը. խմբագիրը բսած է թէ եղածը յեղափոխական բնոյթ չունի, թէ 1950–ին եւս նման արդիւնք ձեռք ձգուած է:

Զարմանալի չէ որ ընկերակցութիւնը պաշտօնական յանձնառութեան մէջ խոհեմութեամբ կը շարժի. թեկնածուներուն հետ կնքուած պայմանագրին մէջ կ'ըսուի թէ մարմիններու պահպանումը եւ վերակենդանացումը (եթէ օր մը ատիկա կարելի ըլլայ) տակաւին փորձարկումի մակարդակին են եւ ոչ մէկ երաշխիք կրնայ տրուիլ այդ մասին:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՏԱՂԱՒԱՐ ԼԻՈՆԻ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌԻՆ ՄԷՋ

Հայաստան պիտի մասնակցի Լիոնի միջազգային տօնավաճառին: Առաջին անգամն ըլլալով, պիտի ունենայ իր տաղաւարը: Բացումը պիտի կատարուի Ապրիլ 5–ին, Շաբաթ օր, ժամը 10·30–ին:

Տօնավաճառին տեղն է՝ «Էօրօէքսփօ», Շասիէօ, Լիոնի մէկ արուարձանը: Հանրակառքեր կան Փէրաշէն եւ նաեւ մեթրոյի Պոնվէ կայարանէն:

Աւելի քան տարիէ մը ի վեր, «Լիոն – Երեւան» միութիւնը, գլխաւորութեամբ իր նախագահ Արթիւր Տէրտէրեանի, կ'աշխատէր ապահովելու համար այս մասնակցութիւնը,

Նախագահը եւ իր աշխատակիցները յաջողած են անհրաժեշտ կապերը հաստատել տօնավաճառին վարչութեան, Լիոնի քաղաքապետութեան և Հայաստանի պատկան կազմակերպութիւններուն հետ եւ գտնել նիւթական միջոցներ:

«Հայաստանի Օր»՝ Չորեքշաբթի, Ապրիլ 9: Լիոնի նուագի «Սպիտակ» եւ պարի «Տաւիղ» խումբերը պիտի բերեն իրենց մասնակցութիւնը:

Հայաստանի ներկայութիւնը այս տօնավաճառին որ Ֆրանսայի ամենակարեւորներէն մէկն է, պիտի խանդավառէ, կը յուսանք, Ռոն – Ալփ շրջանի մեր համայնքները. շատեր պիտի այցելեն Շասիէօ եւ պիտի հետաքրքրուին Հայաստանի արդիւնաբերութեան նմոյշներով:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԽՍՔՃԵԱՆ

ԳԼԱՆ ՌՈՒԹԻԷՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Հայաստանի մէջ Քրիստոնէութեան Պետական Կրօն Հռչակման 1700–ամեակի տօնակատարութեանց մթնոլորտին մէջ, Երկիր եւ Մշակոյթ կազմակերպութեան քաջալերանքով ու միջնորդութեամբ, Ֆրանսայէն կաթողիկէ Սկաուտական Ընդհանուր կազմակերպութեան մաս կազմող եւ Գլան Ռութիէ (Clan Routier) անունին տակ գործող սկաուտներէն քսան հոգինոց խումբ մը յառաջիկայ Յուլիս 9–31, 1997–ին պիտի մնան Հայաստանի մէջ եւ պիտի մասնակցին Թեղենեաց վանքի վերանորոգութեան աշխատանքներուն:

Կազմակերպութեան անունը հիմնուած է ճամբու գաղափարին (La Route) վրայ: Անոնց նպատակն է ապրիլ ընդհանրական խոէալով մը, որուն յանձնառու կ'ըլլան իրենց երդման արարողութեամբ եւ անկէ սկսող իրենց ճամբորդութեամբ: Անոնք կը հաւատան որ ծրագրի մը իրագործումը էապէս կախեալ է իրագործողին նուիրումէն: Կազմակերպութեան անդամները, 17 – 22 տարեկան երիտասարդներ, տոգորուած են ուրիշին օգնելու եւ ուրիշին բացուելու գաղափարով:

Փետրուարի վերջին շաբթուան ընթացքին, 1700–ամեակի կեդրոնական յանձնախումբի գործադիր քարտուղար՝ Մեսրոպ Արք. Աշճեան եւ Ֆրանսայի Երկիր եւ Մշակոյթ կազմակերպութեան նախագահ՝ Գեղամ Գեւոնեան, Փարիզի մէջ մի քանի հանդիպումներ ունեցան Գլան Ռութիէի պետ՝ Լոիք Տը Քօթկուրտէնի եւ իր օգնական՝ Պրնուա Շապանէի հետ եւ կազմեցին խումբի Հայաստան այցելութեան ծրագիրը: Ապա անոնք այդ ծրագիրը ներկայացուցին Հայաստանի պատմական Յուշարձաններու պահպանութեան Յանձնախումբի ներկայացուցիչ՝ Պր. Գագիկ Սարգսեանին:

Թեղենեաց վանքը կը գտնուի Արայի լերան արեւելեան ստորոտին, Ապարանի շրջանին մէջ: Հիմնադրութեան թուականը անյայտ է: Հնագոյն պատմական յիշատակութիւնը այդ վանքի մասին կուգայ 8–րդ դարու սկիզբներէն: Մինչեւ ԺԴ. դար եղած է հայ կրթութեան եւ գրչութեան կարեւոր կեդրոններէն մէկը: ԺԵ. դարէն ետք պատմական յիշատակութիւնները այս վանքի մասին սակաւաթիւ են: Հայաստանի Պատմական Յուշարձաններու Պահպանութեան Յանձնախումբը պատրաստած է վանքի վերանորոգութեան ճարտարապետական ծրագիրը, որ կ'ընդգրկէ վանքի գլխաւոր եկեղեցւոյ ամբողջական վերանորոգութիւնը, փոքր եկեղեցւոյ ու վանական համալիրի յարակից սենեակներու նորոգութիւնը, վանքի շրջափակի ու մերձակայ գիւղէն վանք տանող ճամբու բարեկարգումը եւ ելեկտրականութեան մատակարարումը:

Գլան Ռութիէի այս արշաւախումբի քանօրեայ ծրագրի ընդհանուր ծախքերը կը գնահատուին շուրջ 130·000 ֆրանսական ֆրանք կամ 25·000 տոլար: Խումբը իր միջոցներով արդէն ապահոված է նախատեսուած ծախքերու մէկ կարեւոր մասը եւ շնորհակալութեամբ կ'ընդունի սրտաբուխ նուիրատուութիւններ: Այս նպատակին համար տուրքէ զերծ նուիրատուութիւններ կարելի է կատարել Ֆրանսայի մէջ դրամատնային հետեւեալ հաշիւին՝

00050177228
Société Générale, Nemours
Code guichet 1315

Ձեր կատարած նուիրատուութիւնը հաւաքրելու եւ ստացագրի ու տուրքէ զերծ մնալու անհրաժեշտ փաստաթուղթը ապահովելու համար, հաճեցէք դիմել հետեւեալ հասցէին՝

M. Loïc de Coatgoureden
4, rue Chambiges
75008 Paris

Այս ծրագրին համար կարելի է նուիրատուութիւններ կատարել նաեւ Երկիր եւ Մշակոյթ կազմակերպութեան միջոցով եւ հետեւեալ հասցէներով՝

Ֆրանսա
Union Internationale
Des Organisations
Terre et Culture
16, rueNotre-Dame de Lorette
75009 Paris
France

Ամերիկա
Land & Culture Organization
138 East 39th Street
New York, NY 10016

Livres Reçus

L'ILE ET UN HOMME

KOSTAN ZARIAN

récit traduit de l'arménien
par *Pierre Ter-Sarkissian*

Editions Parenthèses
Marseille 1997

ՏԱՍՆԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՊՈԼՍԷՆ ԴՈՒՐՍ

1896-1909

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

– Յանցաւոր երբեք չէ եղած: Գիտէ՞ք թէ որքա՛ն գէշ ազդեցութիւն մը յառաջ կը բերէ եթէ ընկերութեան կարեւոր անդամներէն մէկուն զեղծարարութիւնը մէջտեղ ելլէ եւ հրապարակային դատապարտութիւն մը կրէ. ասոր համար ընկերութիւնը լաւագոյն կը համարի, ինչպէս ըսի, գայթակղութիւնը խուլոյն ծածկել եւ յայտնի չընել: Ինչպէ՞ս կ'ուզէք որ բարեպաշտ հարուստները եւ միլիոնատէր պառաւները մեզի մեծամեծ կտակներ ընեն՝ երբոր կասկածին թէ խարեբայութիւններ կը գործուին մեր մէջ ... մեր սրբութիւնը պէտք է անաղարտ պահենք միշտ:

Եւ այս խօսքին վրայ Պ. Փիք նոր ուխտի մը ապսպրեց:

Գիշերը ուշ ատեն բաժնուեցանք իրարմէ՝ հետեւեալ առտու կրկին գիրար գտնելու որոշումով:

Հետաքրքիր էի գիտնալու թէ Պ. Փիք հետեւեալ առտու ալ արդեօք նոյն տրամադրութեան մէջ պիտի գտնէի թէ բոլորովին փոխուած պիտի ըլլար ու թերեւս զղջացած իր չափազանց շատախօսութեան համար:

Բայց ո՛չ, երբ գինքը վերստին տեսայ, ա՛լ աւելի զուարթ մտերմութեամբ մը ձեռքս սեղմեց եւ ըսաւ.

– Սիրելի պարոն Օտեան, հիմա որ մեր մտանաճիւղը հիմնեցինք ու մեր կեդրոնին ալ տեղեկագրեցինք, կարծեմ ա՛լ իրաւունք ունինք քիչ մըն ալ մենք մեզմով զբաղելու: Դուք որ հմուտ էք Սուրբ Գրքին, գիտէք անշուշտ որ գրուած է թէ «Կալին մէջ աշխատող եզան դունչը չկապես»:

– Արդարեւ կը վկայեմ այդպէս գրուած ըլլալուն, պատասխանեցի, մանաւանդ որ Ս. Պօղոս ալ նոյնը կրկնած է իր թուղթերէն մէկուն մէջ:

– Կեցցէ՛ք: Արդ, երթանք պտոյտ մը ընելու, մինչեւ որ ճաշի ժամը հնչէ:

Ամբողջ օրը գրեթէ միասին անցուցինք. բայց ա՛լ ձանձրացած էի իրմէ եւ կարեւոր ժամադրութիւն մը պատրուակ բռնելով, բաժնուեցայ, ա՛լ անգամ մըն ալ երեսը չնայելու պայմանաւ:

Հետեւեալ օրը վերադարձայ Ալեքսանդրիա ուր տակաւին տասը օրի չափ պիտի մնայի՝ Պոլիս մեկնելէ առաջ:

Պոլսէն եկած լուրերը հետզհետէ յուսալից կը դառնային: Սահմանադրութիւնը ա՛լ հաստատապէս արմատացած էր: Մէպուսական ժողովը իր նիստերը կանոնաւորապէս կը գումարէր եւ Թուրքիոյ վերածնութեան համար օրէնքներ կը պատրաստէր: Ազգային Ժողովը նոյնպէս գործի վրայ էր: Իզմիրլեան Սրբազան պատրիարքական գահը կը գրաւէր, Միացեալ եւ Հայուհեաց ընկերութիւնները կը վերակազմուէին ու գործի կը սկսէին, յեղափոխականներու շէփորը կը հնչէր բարձրագոչ, խլացուցիչ աղմուկով եւ գործիչները թաղէ թաղ իրենց քարոզութիւնները կ'ընէին ժողովրդային խանդավառութիւններու մէջտեղ:

Բայց հակառակ այս ամէնուն, Եգիպտոսի Հայերուն մէջ առաջին օրերու խանդավառութիւնը չէր մնացած Օսմանեան Սահմանադրութեան մասին:

– Տեսնենք որչա՞փ ատեն պիտի տեւէ այս ամէնը, կ'ըսէին իրարու:

Ապտիւլ Համիտի անկեղծութեան ոչ ոք կը հաւատար եւ շատեր կը սպասէին անհաճոյ դէպքերու:

Պոլսէն եկած թերթերն ալ երբեմն տեղեկութիւններ կը պարունակէին, որոնք կ'արդարացնէին այդ մտահոգութիւնները:

Պէտք է ըսել որ Եգիպտոսի արաբ–ազգայնական մամուլը առաջին օրէն իսկ յայտնապէս հակառակ էր Թուրքիոյ սահմանադրական նոր րէժիմին, որովհետեւ իր ամբողջ յոյսը դրած էր Ապտիւլ Համիտի վրայ եւ կը տեսնէր որ այս նոր րէժիմով անոր միահեծան իշխանութիւնն էր որ կը տապալէր:

Գալով Եգիպտոսի Յոյներուն՝ անոնք ալ մեծ խանդավառութիւն մը ցոյց չէին տար սահմանադրական Թուրքիոյ հանդէպ եւ շատ կասկածով ու վերապահութեամբ կը նայէին անոր:

Զարմանալին այն է որ Ալեքսանդրիա հրատարակուող ֆրանսերէն թերթ մը «Լէ Նուվէլ», սահմանադրութեան հռչակումէն ամիսներ առաջ, Ալի Հայտար Միտհաթի ստորագրութեամբ երկար յօդուածի մը մէջ նախագուշակած էր Սահմանադրութեան վերահաստատումը, գրեթէ թուականն իսկ ճշդելով:

ԴԱՐՁ ԴԷՊԻ ՊՈԼԻՍ

Ֆրանսերէն թերթին այս գուշակութիւնները բնականաբար անհաւատ քծիծաղով մը ընդունուեցան ամէնուն կողմէն, մանաւանդ որ յօդուածագիրը կ'ըսէր թէ բոլոր այդ հրաշքները պիտի կատարուէին նոյնինքն Ապտիւլ Համիտի ձեռքով ու անոր յօժար կամքով: Այդ թուականին տակաւին Մակեդոնիոյ բանակին մէջ տեւէ ապստամբական շարժում տեղի ունեցած չէր եւ քաղաքական ընդհանուր կացութիւնն ալ երբեք յոյս չէր տար այսպիսի արմատական փոփոխութեան մը Օսմանեան կայսրութեան մէջ:

Կը յիշեմ որ բարեկամս Միքայէլ Կիւրճեան ֆրանսերէն թերթին այդ յօդուածը երկարօրէն ծաղրեց «Արեւ»ի մէջ իր սովորական սրամտութեամբ:

Եւ սակայն քանի մը ամիս վերջ, ինչ որ գրած էր Ալի Հայտար պէյ, գրեթէ կէտ առ կէտ գործադրուեցաւ:

Բայց «Լէ Նուվէլ» թերթն, որ միշտ ջերմ պաշտպան մը հանդիսացաւ երիտասարդ Թուրքերու, միւս ամբողջ եգիպտական մամուլը, ինչպէս ըսի, շատ վերապահութեամբ ողջունեց Օսմանեան սահմանադրութիւնը:

1909 Յունուարի վերջերը կարելի է ըսել թէ Սահմանադրութեան հաստատումէն ի վեր ամէնէն հանդարտ ժամանակն էր: Գործադուլները, ցոյցերը, պօյքօթները եւ Քեօր Ալիի եւայլն միջադէպերը վերջացած էին, մէպուսական ժողովը իր հանդիսաւոր ճաշը բրած էր Ըլտըզի պալատը եւ հիմա հանդարտօրէն իր աշխատութիւններով կը պարապէր:

Ահա՛ այդ ատենն էր որ Խտիւական Օսմանեն շոգենաւով մեկնեցայ Ալեքսանդրիայէն Պոլիս վերադառնալու համար, տասներկու տարուան բացակայութենէ մը ետքը:

Ա՛լ գաղթականներու հոսանքը դէպի Պոլիս վերջացած էր, այնպէս որ ուղեւորներուն մէջ երեք Հայեր միայն կային, Թղթատարական եւ Հեռագրական արդի նախարար Ոսկան էֆէնտի Մարտիկեան, որ իբրեւ այցելու եկած էր Եգիպտոս ու ետ կը վերադառնար, Օննիկ էֆէնտի Փափազեան եւ ես:

(Շար. 116)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Ապրիլ 6, Ը. օր Զատկին, կրկնազատիկ: Նոր կիրակէ

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Այսօր երկրորդ տարեդարձն է Գահակալութեան Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Ա. Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց:

Պատարագի ընթացքին, ժամը 11–ին Հայրապետի արեւշատութեան համար ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՂԹԱՆՔ կը կատարուի:

ԾԱՆՕԹ. – Նոյն օրը ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՂԹԱՆՔ կը կատարուի նաեւ Ֆրանսայի մեր բոլոր եկեղեցիներուն մէջ:

Երկուշաբթի, Ապրիլ 7, Թ. օր, Յիսնանց: Տօն է Աւետեաց Սրբուհւոյ Կուսին Մարիամու:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝

ՄԽԻԹԱՐ ՎՐԴ. ԳԸՎԸՐԳԵԱՆ

***

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Ապրիլ 6

Ժամերգութիւն ժամը 8.30–ին:

Պատարագ ժամը 10–ին:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԱՐՔ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Արխս Դաւիթեան, զաւակներն ու թոռները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Ապրիլ 6, Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ

339, *Ave. du Prado* - 13008 *Marseille*

իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝

ԱՐԻՍ ԴԱՒԻԹԵԱՆ-Ի

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Նարեկ Մշակութային Միութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Պերճուհի Կիւմիւշեանի *մահուան առթիւ, փոխան ծաղկի. – Պր. Վահէ Զիլինկիրեան, Տէր եւ Տիկին Անրի Սեռէֆ 500–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գէորգ Գէորգեան, Տիկին Պէաթրիս Փասթըմաճեան 300–ական ֆրանք:*

Le Centre Culturel SAINT MESROB

vous invite à une conférence de

Christian MAKARIAN

spécialiste des affaires religieuses dans l'hebdomadaire «Le Point»

sur le thème :

Y A-T-IL UN REVEIL DE L'ORTHODOXIE?

LE JEUDI 3 AVRIL à 20H45
au Centre Culturel St. Mesrob
10 bis, rue Thouin, Paris Ve
M° Cardinal Lemoine / Monge

— Entrée libre —

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ Գ. ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝
Համազգայինի
«ԴԻՄԱԿ» *թատերախումբին*
եւ
Հայ Թատրոնի Ընկերակցութեան

ղեկավար՝
ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

ԱՂԱՍԻ ԱՅՎԱԶԵԱՆ
Առլէզ

Կիրակի, Ապրիլ 6, ժամը 16–ին

Հայ Մշակոյթի Տուն
17, rue Bleue, Paris 9e
M° Cadet

Մուտք՝ 30 *ֆրանք:*

Հեռաձայն. –
01 – 43 – 70 – 62 – 95

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Soirée Cabaret

organisée par la Croix Bleue des Arméniens de France «Section D. Missakian» de Sevran - Livry-Gargan

avec l'ensemble

BRATCH

le samedi 5 avril à partir de 20h30
à la salle des Fêtes de Sevran
rue Gabriel Péri à Sevran

Réservations :
01 43 85 90 12 ou 01 43 83 87 68

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section St-Jérôme *«Djavo Chant»* de Marseille

Venise

Une des plus belles villes du monde
Ses Ilots, le Pont des Soupirs,
la Place et la Basilique St-Marc etc...

Départ Mercredi soir 7 Mai
Place de la Rotonde Diran Tékéian
St-Jérôme
Retour Dimanche soir 11 Mai

P.A.F. 1.400 F. transport en autocar grand tourisme, hébergement en hôtel*** pour 3 nuits en demi-pension, visite guidée de Venise
Le Palais des Doges (hors entrée),
la journée à l'Ile St-Lazare
(déjeûner non compris)
Inscriptions obligatoires avant le 15 avril
Renseignements : 04. 91. 66. 83. 74 / 04. 91. 61. 10. 82 / 04. 91. 70. 00 32.

Sur invitation de l'Association cultuelle de l'Eglise Arménienne Apostolique de Chaville,

L'«ORGANISATION TERRE ET CULTURE»

présente

un panorama général de ses récentes campagnes en Arménie et en Syrie (diaporama et film)

le samedi 5 avril à 20h30
dans la salle S. Balabanian de l'église
6, rue Père Komitas
92370 Chaville

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB — PARIS
UGAB — JEUNES

90e ANNIVERSAIRE
— FESTIVITES DE CLOTURE —

sous la présidence du
Dr EDOUARD ATTAMIAN
Président du Comité Régional de l'UGAB France

C O N C E R T

la chorale KOGHTAN

dirigée par **HAIG SARKISSIAN**

CHOUCHIG BOULBOULIAN
(soprano)

présente des
Chants Traditionnels Arméniens

le Samedi 5 Avril à 20h30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

PAF Adulte 50F, Enfant 30F

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

3ème FORUM CULTUREL UNIVERSITAIRE HAMAZKAÏNE

19 JUILLET - 4 AOUT

BEYROUTH — LIBAN

Aux étudiants arméniens

Après le succès des deux premières rencontres culturelles universitaires de Hamazkaïne à Beyrouth, nous avons la joie de vous annoncer l'ouverture des inscriptions de la 3ème Rencontre. L'année dernière plus de 50 étudiants arméniens venus du monde entier ont participé à ce forum. Ils venaient des Etats-Unis, du Canada, d'Australie, de France, de Grande-Bretagne, d'Italie et de Bulgarie, de Chypre, du Liban et de Syrie. Les participants seront logés dans le cadre historique du Lycée-Collège Nichan Palandjian Djemaran de Beyrouth, doté de structures d'accueils exceptionnelles: Salle de Conférences avec air conditionné, stades, chambres confortables à proximité du Centre Ville et de la plage.

Durant 2 semaines les étudiants participeront à un cycle de conférences, sur la **Littérature arménienne**, l'**Histoire** et l'**Art**. Ces conférences données par des universitaires seront suivies de débats. Les étudiants participeront à l'élaboration d'un journal interne. Les matinées seront consacrées au programme culturel, les après midi aux visites sur les sites archéologiques et historiques et aux divertissements : plage, activités sportives, danse, sorties.

Cette rencontre est l'occasion pour les étudiants arméniens de se connaître, de créer des relations dans une ambiance culturelle et chaleureuse.

Pour les inscriptions à Paris, téléphoner à :
Mme Marie Sudjian — 01.48.78.76.88;
Mme Hourig Baghdassarian — 01.42.29.10.24.

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

IXème JEUX EUROPEENS DES JEUNES DE L'UGAB

GRENOBLE

DU 16 AU 19 MAI

sous le Haut Patronage de
M. MICHEL DESTOT
Député-Maire de Grenoble

et sous la Présidence du
Dr et Mme EDOUARD ATTAMIAN
Président du Conseil d'Administration de l'UGAB-FRANCE

Les jeux auront lieu les 17 et 18 MAI
au GYMNASE HOCHE (Grenoble)
avec la participation des sections
de Suisse, de Londres, des Pays-Bas, de Belgique, d'Italie, d'Allemagne et de France

SOIREE DISCO DES JEUNES
le Samedi 17 Mai à partir de 21 h
dans la salle C.A.G. (Espace J. Marandjian)
15, cours de la Libération, Grenoble

GALA - BAL DE CLOTURE ET REMISE DES COUPES
le Dimanche 18 Mai à partir de 21 h
dans la Grande Salle l'Alpexpo, Grenoble

Pour tous renseignements contacter: 04 75 56 33 74

U G A B . . . U G A B . . . U G A B . . . U G A B . . . U G A B

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

R E C H E R C H E

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour le séjour du mois de juillet au Centre de vacances de Bellefontaine (Jura)

- **1 Directeur diplômé BAFD**

×

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son Centre de vacances de Bellefontaine (Jura)

JUILLET
- **1 Econome**

AOUT
- **1 Cuisinier**

Ecrire à : C. B. A. F.
Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 Paris

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 PARIS
SIRET: 51027317 A R. C. Paris
Commission paritaire : N° 55935

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պուլվար Օտտոյի Լէօլը Սասունի մասնաճիւղը ընդհանուր անդամական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամուհիները Շաբաթ, Ապրիլ 5, ժամը 15–ին սովորական վայրը: Կարեւոր օրակարգ:

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 3
JEUDI
3 AVRIL
1997

LE NUMERO : 5,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.100 Ֆ. — Վեցամսեայ : 560 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.400 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.250 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

72ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.084 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 72e ANNEE — N° 19.084

ՅԱՌԱՋԻ ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏ ԵՒ ՆԱԽԱԳԱՀԻ ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՏԱՐ ԼԷՈՆԱՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՀԵՏ

Քաղաքական շատ աշխոյժ ժամանակի մը զուգադիպեցաւ Փարիզ այցը Ղարաբաղի վարչապետ եւ Ռ. Քոչարեանի Հայաստանի վարչապետ նշանակումով նախագահի պաշտօնակատար Լէոնար Պետրոսեանի։ Ան Փրանսացի քաղաքական դէմքերու, հայկական շրջանակի հանդիպումներու մէկ շաբթուան ժամանակացոյցին մէջ տեղ յատկացուցած էր նաեւ «Յառաջ»ի խմբագրութիւն այցելութեան մը. այդ առիթէն օգտուելով ձեպազրոյցի մը սահմաններուն մէջ քանի մը հարցումներ ուղղեցինք իրեն։

***

Հ. — Պր. վարչապետ, որպէս Ղարաբաղի քաղաքացի եւ իշխանութեան գլխաւոր դէմք, ի՞նչպէս կը զգաք դուք ձեզ նախագահ Ռ. Քոչարեանի նման համընդհանուր գնահատանքի ու համակրանքի արժանացած դէմքի մը Երեւան մեկնումէն ետք։

Պ. — Մենք գտնում ենք որ Պր. Քոչարեանը Երեւան տեղափոխուելով չի թողնել, չի լքել Ղարաբաղը։ Այդ հարցը մենք քննարկեցինք եւ՛ Ազգային ժողովում, եւ՛ կառավարութեան արտահերթ նիստերում եւ եկանք այն եզրակացութեան որ ինք գտնուելով Հայաստանում միշտ, ի հարկէ, աշխատելու է Ղարաբաղի հետ եւ մենք երբեւի թէ չենք զգալու իր բացակայութիւնը։ Այս առումով, մենք գտնում ենք որ ոնց որ նախապէս աշխատում էինք Հայաստանի նախագահի, վարչապետի, Ազգային ժողովի հետ, նոյն ձեւով աշխատելու ենք եւ Պր. Քոչարեանի հետ առաւել քան առաջ եւ մեր կարծիքով չի զգացուելու իր բացակայութիւնը, որովհետեւ նա միշտ ներկայ է լինելու։

Հ. — Ի՞նչ կը խորհիք իր յառաջիկայ հաւանական դժուարութիւններուն մասին, նկատի առած Հայաստանի քաղաքական ներքին իրավիճակը։

Պ. — Ի հարկէ, հնարաւոր է որ որոշակի դժուարութիւններ լինեն. բայց ինչպէս յաղթահարել էր Ղարաբաղի կառավարութիւնը, ինքը միշտ ունենալու է ողջ արցախահայութեան աջակցութիւնը իր դժուարութիւններուն մէջ։

Հ. — Ռ. Քոչարեանի նշանակումը Հայաստանի նախագահին կողմէ բացատրուեցաւ առաւելաբար Ղարաբաղի հարցին փափաքելի լուծում բերելու նպատակով. բայց յետոյ, գլխաւորաբար Ռ. Քոչարեանի Ղարաբաղի ժողովուրդին ուղղուած հեռատեսիլի ուղերձին մէջ կար նաեւ Հայաստանի քաղաքական ներքին կացութեան առընչուած ազդակներու պարագան։ Ասոնց վրայ կ'աւելնայ անշուշտ ներկայ հայ իրականութեան մէջ քաղաքական եզակի դէմք ըլլալու իր յատկանիշը։ Ձեզի համար այս երեքէն ո՞րն է որ աւելի ծանր կշռած է նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի որոշումին մէջ։

Պ. — Երրորդը։ Ռ. Քոչարեան որպէս Ղարաբաղի Հանրապետութեան նախագահ արդէն հայ ժողովրդի քաղաքական յաջողուած գործիչներից է իր ունակութիւններով, կամքով, խելքով։ Եւ երբ Հայաստանում ստեղծուել էր իսկականից դժուար մի կացութիւն, որը չէր կարող ի հարկէ չազդել Լեռնային Ղարաբաղի Հանրապետութեան եւ՛ ներքին կեանքի եւ հարցի ընդհանուր քաղաքականութեան վրայ, ինձ թւում է ամենաճիշդ սկզբունքը այդ երրորդն էր։ Նա Ղարաբաղում աշխատելով ցոյց է տուել որ ի վիճակի է ծայրագոյն պայմաններում վճիռներ կայացնել եւ իր նշանակումին իմ կարծիքով սա է եղել հիմնական դրդապատճառը։

Հ. — Ասով հանդերձ, կարելի չէ մոռնալ նաեւ Հայաստանի ներքին իրավիճակին պատկերը որ եթէ շատ դժուարին պայմաններու մէջ չգտնուէր, հաւանօրէն նման նշանակում մը խնդրոյ առարկայ պիտի չըլլար։

Պ. — Դժուար է ասել, բայց ի հարկէ եթէ դժուար կացութիւնը չլինէր գուցէ եւ չզիջէին։ Ասենք, վեց ամիս առաջ նման որոշում չկայացուեց։ Բայց երբ Պր. Սարգսեանը բաւականին ընդունուեց ժողովրդի կողմից որպէս անձ, երեւի անհրաժեշտ էր որ գտնուէր մի մարդ որը գոնէ հաւասար լինէր։

Հ. — Ղարաբաղի հանրապետութեան նախագահին Հայաստանի վարչապետ նշանակումը ի՞նչպէս կը զետեղուի Ռուսաստան — Արեւմուտք գլխաւորաբար ՕԹԱՆ-ի ընդլայնումի նիւթով բանակցութիւններու, սակարկութիւններու շրջանակին մէջ։

Պ. — Չեմ կարծում թէ այդ ազդակը խնդրոյ առարկայ ըլլայ։ Հայաստանը ինքնիշխան պետութիւն է եւ տուեալ դէպքում Քոչարեանի նշանակումը նախագահի իրաւունքն էր։ Ես չեմ կարծում որ հարցը պէտք է այդքան բարդացնել, կապել այդ խոշոր ուժերի հետ։ Եթէ կապ կայ, գուցէ նա է որ Լիսաբոնում փաստօրէն Հայաստանը մենակ մնաց եւ նոր մի իրողութիւն ստեղծուեց եւ գործող համանախագահը յայտարարեց որ տարածքային ամբողջականութեան սկզբունքը գլխաւորն է. գուցէ եւ այս նոր իրադրութեան մէջ նոյն քայլը որպէս հակադարձ քայլ պէտք է կատարուէր Հայաստանի կողմից։ Գուցէ սա այդ քայլն էր։

Հ. — Ի՞նչպէս կը տեսնէք Ղարաբաղի մէջ քաղաքական յաջորդական քայլերը։ Նախագահական աթոռը պարապ է ու գրուեցաւ թէ երեք ամիսէն նախագահական նոր ընտրութիւն տեղի կ'ունենայ. կրնա՞ք հաւանական թեկնածուներու անուններ տալ. գիտենք որ օրինակ խորհրդարանի նախագահը արդէն թեկնածու էր Նոյեմբերին։ Կամ կարելի՞ է նաեւ խորհիլ ձեր թեկնածութեան մասին։

Պ. — Ինձ թւում է կը լինեն անհատներ որոնք կը դնեն իրենց թեկնածութիւնը. գիտէք, Ռ. Քոչարեանը այնքան ընդգրկուած քաղաքական գործիչ էր որ այն ժամանակ թեկնածուների թիւը սահմանափակ էր։ Այսօր հնարաւոր է որ այդ թիւը շատանայ։ Գտնում եմ որ դա բնական երեւոյթ է։

Իմ մասին կ'ասեմ որ շատ հնարաւոր է այսօրուայ կացութեամբ որ իմ թեկնածութիւնը լինի։ Պր. Քոչարեանը մամուլի իր ասուլիսում յարմար է գտել, կամ առաջարկել իմ անունը, երբ հարց են տուել թէ ո՞վ կարող է փոխարինել ձեզ։ Վերջնականօրէն չասելով որ ես կը մասնակցեմ ընտրապայքարին, բայց չեմ ժխտում որ կը պայքարեմ եւ կը լինեմ լուրջ յաւակնողներից մէկը։ Միւս թեկնածուների մասին, երեւի թէ երկու ամիս ետք ընտրարշաւը յայտնի կը դառնայ։ Չէի ցանկանայ ինչ որ մէկին ընդգծել ու նոր մարդ չասենել։

Հ. — Ռ. Քոչարեանի՝ որպէս լաւագոյնին օրինակը տուած քաղաքական դէմքի մը յաջորդութիւնը ձեր կամ ուրիշի մը պարագային, աշխատանքի դժուարութիւններ պիտի չստեղծէ՞։

Պ. — Դա ամենակարեւոր խնդիրներից մէկն է։ Ինքը իր ելոյթներում նշել է որ բոլոր այն յաջողութիւնները որոնց հասել է, միայն իր չէ, նաեւ իր աշխատակիցների արդիւնքն է. այդ խումբը մնացել է Ղարաբաղում եւ աշխատելու է։ Նրա խնդիրը լինելու է յետագայում եւս միասնականութեան պաշտպանումը, մի ընդհ. ճակատի վրայ Ղարաբաղի հարցի վերջնական լուծման պայքարը. ինչքան այդ կը յաջողուի ինձ կամ մէկ ուրիշի, դա ցոյց կը տայ ժամանակը։

Հ. — Ղարաբաղի հարցին մասին միջազգային հանդիպումներէ, ժողովներէ առաջ խորհրդակցական փուլին հաւանօրէն անհամաձայնութիւններ, կամ կարծիքի տարբերութիւններ կ'ունենայիք Երեւանի հետ։ Ներկայ իրադրութեան մէջ այդ տարբերութիւնները կը կարծէ՞ք որ նուազին, թէ ընդհակառակը։

Պ. — Բոլոր դէպքերում Ղարաբաղը հանդէս է գալու որպէս առանձին քաղաքական գործօն։ Եւ այստեղ է որ Ռ. Քոչարեանի Հայաստանի վարչապետ գտնուելը չի կարող փոխել Ղարաբաղի կարծիքը այն հարցերում որոնց դէմ իր ժամանակին պայքարում էր ինք։ Երբեք չի կարող։ Որովհետեւ այստեղ չի կարելի ելնել Հայաստանի տարածքային, տնտեսական շահերից ու զիջել Ղարաբաղում։ Ես չեմ մտածում որ Հայաստանի ղեկավարութիւնը առաջ կամ առաւել եւս այսօր Քոչարեանի այնտեղ գտնուելով, կարող լինի նման զիջումների գնալ. բայց եթէ յանկարծ նման փորձ կատարուի, որին ես խիստ կասկածում եմ, մանաւանդ Քոչարեանի կողմից, Ղարաբաղի հարցը լուծուելու է Ղարաբաղում, ոչ երբեք Հայաստանում։

— Շնորհակալութի՛ւն եւ յաջողութիւն ձեզի, յառաջիկայ ամէն դիրքի գործունէութեան համար։

Տեսակցեց՝
Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԼՂՀ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ ՓԱՐԻԶԵԱՆ ՀԱՍՑԷՆ

Ապրիլ 1-ին, եղած հրաւէրին ընդառաջելով քանի մը տասնեակ անձեր փութացած էին Ռիւ տը Պէրրի ուր գործի շրջանակներու ծանօթ դէմք Ս. Պետոյեանի գրասենեակը այսուհետեւ փորձի շրջանի մը համար պիտի ըլլար նաեւ ԼՂՀ փարիզեան հասցէն։ Ներկաները — Հայաստանի դեսպանատան, կազմակերպութիւններու, մամուլի ներկայացուցիչներ — ողջունեցին վարչապետ եւ նախագահի պաշտօնակատար Լէոնար Պետրոսեանը եւ ԼՂՀ Երեւանի ներկայացուցիչ Ալիք Յարութիւնեանը։

ԼՂՀ Ֆրանսայի ներկայացուցիչ Վ. Գրիգորեան բացատրեց թէ հասցէ մը ունենալու գաղափարը կը պատկանէր քանի մը բարեկամներու եւ տրամադրուած այդ գրասենեակին մէջ առժամեայ ներկայութիւն մը ինքզինք արդարացնելու պարագային ներկայացուցչութիւն մը պիտի բացուէր անկախ վայրի մը մէջ։

Ս. Պետոյեան յաջորդեց ուրախութիւն յայտնելով իր հիւրընկալութեան համար եւ շեշտելով որ վայրը բաց պիտի ըլլայ անխտիր բոլոր Հայերուն առջեւ։

Ապա խօսք առաւ Լ. Պետրոսեան որ շնորհակալութիւն յայտնեց ու մաղթեց որ առժամեայ ձեռնարկը ապագային վերածուի ԼՂՀ դեսպանատան։ Իր պատգամն էր «համատեղ աջակցութիւն ընդհանուր գործի լուծման համար»։

Հաւաքը աւարտեցաւ քոթէյլով մը, որ առիթ տուաւ նաեւ հարցումներու տարափ մը տեղացնելու Լ. Պետրոսեանի գլխուն. մինչ ան կը պատասխանէր ամէն մէկուն ամենայն համբերութեամբ, ներկաներէն ոմանք զարմանքով կը նկատէին թէ ոչ իսկ ղարաբաղեան դրօշ մը կար այդ վայրին մէկ անկիւնը. ուրիշներ ալ կ'ունկնդրէին ղարաբաղեան վերջին կատակը որով կը պատմուէր որ Ռ. Քոչարեանի Հայաստանի վարչապետ նշանակումէն ետք Ստեփանակերտի գլխաւոր հրապարակին վրայ 50 հազար Ղարաբաղցիներ ցոյցի ելած էին, միաբերան գոչելով՝ «Հայաստանը մե՛րն է»...։

***

Ապրիլ 1, Երեքշաբթի ցերեկ, Իսիի Երեւափոխան — քաղաքապետը՝ Ա. Սանթինի կ'ընդունէր Լ. Ղարաբաղի ժամանակաւոր նախագահ եւ վարչապետ՝ Լ. Պետրոսեանը որու կ'ընկերանային Ղարաբաղի ներկայացուցիչը եւրոպական մարմիններու մօտ՝ Վարուժան Գրիգորեան եւ Ղարաբաղի Երեւանի ներկայացուցիչ՝ Ալիք Յարութիւնեան։ Ներկայ էին նաեւ Գլամարի քաղաքապետը եւ իր (հայ) կցորդը, Միւռոն Վրդ., պատուելի Ժ. Լեւոնեան, հայ մամուլի ներկայացուցիչներ (ի շարս որոնց՝ «Յառաջ») եւ բազմաթիւ հիւրեր։ Քաղաքապետը ողջունելով վարչապետը, իր գոհունակութիւնը յայտնեց այս այցելութեան առթիւ, ակնարկեց քարիւղի խաղացած դերին որ շուքի մէջ կը ձգէ ինքնորոշման եւ մարդկային իրաւունքները։ Լ. Ղարաբաղի վարչապետն ալ իր շնորհակալութիւնը յայտնեց եւ քաղաքապետը Արցախ հրաւիրեց։ Եղան նուէրներու փոխանակում։ Հանդիպումը վերջ գտաւ հիւրասիրութեամբ։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒՀԻՆ ՆԵՐՈՂՈՒԹԻՒՆ ԿԸ ԽՆԴՐԷ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԷՆ

Թուրքիոյ Ներքին գործերու նախարարուհին Մ. Աքշէնէր վերջերս ՓՔՔ-ի ղեկավար Ապտուլլահ Էօճալանի համար որպէս անարգանք գործածած էր «Հայու վիժած» որակումը ու խորապէս յուզած Պոլսոյ հայ համայնքը։ Ապրիլ 2-ի Թուրք մամուլը կը տեղեկացնէ թէ համայնքէն պատուիրակութիւն մը ընդունելով նախարարուհին, յետս կոչում ըրած է, ըսելով. «անկեղծօրէն կ'ըսեմ թէ ակնարկութիւնս ուղղուած չէր Թուրքիոյ եւ աշխարհի այլ անկիւնները ապրող մեր հայ հայրենակիցներուն։ Ոչ նախարարութեանս, ոչ ալ անձիս վայել արտայայտութիւն էր։ Կը ցաւիմ։ Մարդիկ սխալական են։ Պէտք եղած դասը քաղած եմ»։ Մ. Աքշէնէր աւելցուցած է թէ ինք ԱՍԱԼԱ-ի կ'ակնարկէր միայն երբ այդ որակումը կ'ընէր։

Հայկական պատուիրակութենէն Լուիզ Պաքար որ պատրիարքարանի մամուլի գրասենեակին պատասխանատուն է, պատասխանած է թէ իրենց համար բաւարար է այդքան զիջում ու հարցը փակուած նկատած է. նոյն առիթով ան նախարարուհիին միջամտութիւնը խնդրած է համայնքի հինգ հաստատութիւններու ընտրութիւններուն յարուցուած կարգ մը խոչընդոտները հարթելու համար։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԱԳԱՀ ՇԻՐԱՔ Փրակա մեկնեցաւ Ապրիլ 2-ին, պաշտօնական այցելութիւն մը կատարելու համար։ Զինք կ'ընդունի նախագահ Վաքլաւ Հաւէլ որ թոքի խլիրդի գործողութենէ մը ետք Պելժիա (Սփա) մեկնած էր մեղրալուսնի եւ ապաքինման, բայց, այլեւս կ'ուզէ երկրին ղեկը կրկին ձեռք առնել։ Յայտարարած է որ որպէս պետութեան ղեկավար հաճելի չէ իրեն համար տեղեկանալ որ չեխ Հանրապետութիւնը գողերու երկիր մը

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՁԱԽՈՂԱ՞Ծ Է

«Միտըլ Իսթ Ճըրնըլ»ի (1) վերջին թիւին մէջ այս հարցումը կ'ուղղէ Անգարայի Պիլքենթ համալսարանի միջազգային յարաբերութիւններու դասախօս Սուհա Պէօլիւքպաշը: Նախաբանի քանի մը տողով ամերիկացի հրատարակիչը կը շեշտէ Միջին – Արեւելքի մէջ Թուրքիոյ կարեւորութեան պատճառները. ռազմավարական – աշխարհագրական դիրքը, ժողովրդավար վարչաձեւը եւ Արեւմուտքին հետ դաշնակցութիւնը

Թուրքիոյ մէջ կրօնամէտ հոսանքներու, մարդկային իրաւանց բռնաբարումներու եւ քրտական հարցին մասին Միացեալ – Նահանգներու ղեկավար շրջանակներուն ապահովութիւն ներշնչելու նպատակով ընտրուած յօդուածներու քով յատուկ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնէ Ս. Պէօլիւքպաշըի վերլուծումը որ նիւթ ունի Անգարա – Բաքու (2) յարաբերութիւններու զարգացումը. յատուկ հետաքրքրութիւնը կը ծագի այն տուեալէն որ նախագահ Ս. Տէմիրէլ նոյն թիւին մէջ ստորագրած է Թուրքիոյ արտաքին քաղաքականութեան «մեկնաբանութիւն» (3) մը ուր կը վաւերացնէ վերոյիշեալ վերլուծումը:

Ս. Տէմիրէլ անգամ մը եւս կը յիշեցնէ որ իր ստեղծումէն (1923) ի վեր Թուրքիա միշտ դարձած է դէպի Արեւմուտք եւ որ այսօր իր գլխաւոր նպատակն է լիիրաւ մէկ անդամը ըլլալ Եւրոպական Միութեան եւ Արեւմտեան – Եւրոպայի Միութեան: Կը յիշեցնէ նաեւ ԹՈՒՐՔԻՈՅ եւ ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ սերտ կապերը ջլամարտի տարիներուն, ՕԹԱՆ–ի շրջանակին մէջ: Ջլամարտին յաջորդած շրջանին երբ Միացեալ – Նահանգներ յայտնուեցան որպէս «միակ գեր – պետութիւն»ը, Թուրքիա ալ մնաց արմատական փոփոխութեան ենթարկուած, անկայուն քաղաքական շրջապատի մը մէջ: Ակնարկելով Ծոցի պատերազմին (1991) Թուրքիոյ խաղացած դերին, պախարակելով Սուրիոյ ՓՔՔ–ի «ահաբեկիչ»ներուն ընծայած նեցուկը, նախագահ Տէմիրէլ կ'ըսէ թէ Միացեալ – Նահանգներ եւ Թուրքիա «պարտին միացնել իրենց ուժն ու աղբիւրները, խաղաղ ճամբով լուծելու համար հրատապ շրջաններու կնճիռները, ինչպէս Ծոցի, Պալքաններու եւ Կովկասի մէջ»:

***

Պէօլիւքպաշըի յօդուածը հաշուեյարդար մը կը ներկայացնէ 1991 Դեկտեմբերին Խորհրդային Միութեան քայքայումէն ի վեր Թուրքիոյ կովկասեան քաղաքականութեան որուն մասին շատ մը դէտեր այն նախատեսումը ունեցած էին որ Թուրքիա Իրանի եւ Ռուսաստանի հետ մրցակցութեան պիտի մղուէր անկախ նոր պետութիւններու շրջանին մէջ ազդեցութեան գօտի մը ստեղծելու համար: Այդ դէտերէն ոմանք մինչեւ իսկ պաշտպանած էին համոզումը թէ «ԻԱ. դարը Թուրքիոյ դարը պիտի ըլլար»: Սակայն 1996–ի աւարտին այդ նոյն դէտերը ժխտական հաստատում մը կ'ընէին. տնտեսական միջոցներու, դիւանագիտական եւ քաղաքական բաւարար միջոցներու պակասին պատճառով Թուրքիա չէր կրցած գլխաւոր դեր մը խաղալ, մինչ Ռուսաստան խորհրդային նախկին հանրապետութիւններուն մէջ գերակշիռ դիրքի տիրացած էր:

Անգարայի դասախօսին կարծիքով նըման հաստատում մը կանխակալ է եւ սըխալ, Թուրքիա հինգ տարիէ ի վեր նախընտրած ըլլալով «չճակատիլ Ռուսաստանի, ո՛չ Կովկասի, ոչ ալ կեդրոնական Ասիոյ մէջ»: Զարգացնելով այս տեսակէտը ան յստակօրէն կը գծէ 1991–էն ի վեր Բաքուի նկատմամբ թրքական քաղաքականութեան նպատակները զորս կ'ոռակէ «յարաբերաբար համեստ»: Այդ նպատակներն են «Ազրպէյճանի անկախութիւնը, Ղարաբաղի վրայ անոր գերիշխանութիւնը, Ազրպէյճանի համար բարեկամ վարչախումբ մը որ կրնայ անպայման փանթուրք չըլլալ», ապա առնուազն կանխումը կամ սահմանափակումը Ռուսաստանի Կովկաս վերադարձին, մասնակցութեան, Ազրպէյճանի քարիւղին արտահանումին եւ կարեւոր քանակութեամբ փոխադրութիւնը թրքական տարածքէն:

Այս տուեալները կ'աղնչուին Անգարա – Բաքու-Երեւան եռակողմ յարաբերութիւններուն եւ անոնց Մոսկուայի հետ կապերուն: Անտեսուած չէ Վրաստանն ալ, բայց քաղաքացիական պատերազմը եւ ռուս զինուորական միջամտութիւնը հոն, նկատելի չափով զեղչած են շրջանային յարաբերութիւններու մէջ անոր դերը: Ատոր հակադրուելով, Հայաստան կեդրոնական դիրք կը գրաւէ Անգարա – Բաքու առանցքին վրայ: Այս նոյն թեմաները տեղ գտած են վերջերս կատարուած ֆրանսական հրատարակութիւններու մէջ եւս: «Հերոդոտ» «Կովկասի աշխարհաքաղաքականութիւնը» (4) խորագրուած թիւի մը մէջ Ս. Երասիմոսի երկու ուսումնասիրութեան տեղ տուած էր. ան տնօրէնն է Պոլսոյ «Անատոլուի Ֆրանսական Հիմնարկ»ին ու այդ հանգամանքով ալ պատասխանատու «Կովկասի եւ Կեդրոնական Ասիոյ կեդրոն»ի մը: Ըստ իր սովորութեան Ս. Երասիմոս շատ քննադատական կեցուածքով կը յայտնուի Հայաստանի եւ Հայերու դէմ, զանոնք ամբաստանելով Ղարաբաղ ներխուժելու եւ Ազրպէյճանի «գրաւեալ տարածքներ»ը ռուս զինուորական օժանդակութեան շնորհիւ իրենց ձեռքը պահելու մեղքով: Զինուորական օժանդակութիւն մը որ այսօր Մոսկուայի մէջ կը դատապարտուի զօրավար Ռոխլինի կողմէ: Իր կարգին, «Ֆրանսական փաստագրութիւն»ն ալ որ վարչապետին կապուած սպասարկութիւն մըն է, յատուկ թիւ մը հրատարակած է ուր Կովկասը մասնաւոր ուշադրութեան առարկայ է (5): Հոն տեղ գտած է Գլէն Մուրատեանի բաւական յոռետես մէկ յօդուածը նուիրուած ՀԱՊ–ի անդամ երկիրներու արտաքին քաղաքականութեան զոր կը սահմանէ որպէս «ազդեցութեան ենթակայ արտաքին քաղաքականութիւններ»: Արդարեւ, Ուաշինկթընէն Փարիզ, Փարիզէն Անգարա, բոլոր մասնագէտներուն կարծիքը կը նոյնանայ Ռուսաստանի դէպի կովկասեան հանրապետութիւններ վերադարձին» մասին: Վերադարձ մը որ նկատուած էր 1994–էն ի վեր եւ որուն հետեւած էին զինուորական կարեւոր համաձայնութիւններ, ստորագրուած՝ Մոսկուայի եւ Վրաստանի, Մոսկուայի եւ Հայաստանի միջեւ, շնորհիւ ռուս դիւանագիտութեան յաջողութեան (համեմատած՝ Օ – ԷՍ – Սէ – Ը–ի անզօրութեան) որ ի յայտ եկաւ Ղարաբաղի հրադադարով, Չէչէնիոյ դէմ ռուսական ուժերու բիրտ յարձակումով:

1994–ին էր նաեւ որ Ազրպէյճան մերժեց Ռուսաստանի հետ համաձայնութիւններու յանգիլ, մերժեց Ղարաբաղի մէջ անոնց խաղաղապահի դերը, ստորագրեց «դարուն պայմանագիր»ը արեւմտեան քոնսորսիոմի մը հետ որուն գլխաւոր տեղը կը գրաւէին Միացեալ – Նահանգներ եւ Անգլիա, Կասպից ծովու քարիւղին արտադրութեան համար:

***

«Միտըլ Իսթ Ճըրնըլ»ի յօդուածը մանրազնին կերպով քննելով այս անցքերը եւ անոնց նախորդածները, կը վաւերացնէ թրքական կովկասեան քաղաքականութեան մայր գիծերը: Թուրքիա կը փափաքի նուազեցնել շրջանին մէջ ռուսական ներկայութիւնը, ինչպէս կը փափաքի իրեն տրուածէն աւելի բաժին մը ունենալ քարիւղի արտադրութեան մէջ եւ գործօն մասնակցութիւն բերել Կասպից ծովուն ապաշրջափակման: Իրանի հակառակորդ Միացեալ – Նահանգներու նեցուկը ապահոված Թուրքիա այսօր հակառակ 1992 Մայիսի թուրքեւխորհրդային բարեկամութեան դաշնագրին, Մոսկուայի մրցակիցի դիրքին մէջ է: Այս մրցակցութեան ամէնէն յայտնի երեսակը յառաջիկայի քարիւղատար խողովակաշարներուն համար ընտրելի ճամբաներուն ընտրութիւնն է: Հայաստանի ու Ղարաբաղի կեդրոնական դիրքը կը հանդիսանայ ատոր արգելք եւ նոյն ատեն քարիւղէ ու դրամագլուխներէ զուրկ Հայաստանի միակ խաղաքարտը այն աշխարհաքաղաքական կնճիռին մէջ որ ներկայիս չարժման մըղած է արեւմտեան շրջանակներն ու կառավարութիւնները եւ որ կը թուի որոշիչ դեր կատարած ըլլալ վերջերս Ֆրանսայի տնտեսական եւ դիւանագիտական նախընտրութիւններուն մէջ (6):

Այս խառնաշփոթ կացութեան մէջ Թուրք լրագրողը կը հաստատէ որ Անգարայի եւ Բաքուի յարաբերութիւնները Թուրքերու յուսախաբութիւն պատճառած են, քանի որ տնտեսական փոխանակումները ցած մակարդակի վրայ մնացած են եւ Ազրպէյճան անկարող եղած է վճարելու իր պարտքերը, նոյնիսկ երբ Անգարա կը շարունակէ ընդլայնել մշակոյթի իր կապերը ՀԱՊ–ի թրքախօս երկիրներուն հետ:

Իրենց կողմէն Ազրպէյճանցիներն ալ Թուրք հանրային կարծիքին լայն մէկ շերտին նեցուկով, յուսախաբ էին յաջորդական Թուրք կառավարութիւններէն աւելի շեշտուած զօրակցութիւն մը գտած չըլլալով Ղարաբաղի հարցին մէջ:

Անգարայի քաղաքագէտին յօդուածը կ'եզրակացնէ թէ Թուրքիա կամաւորապէս ինքն իրեն սահմանափակումներ պարտադրած է կովկասեան իր քաղաքականութեան մէջ: Այդ քաղաքականութիւնը պէտք է համաձայնութեան եզրեր գտնէր կովկասեան երեք հանրապետութիւններուն հետ եւ «բնականոնացնէր» Հայաստանի հետ յարաբերութիւնները ինչ որ տակաւին իրականութիւն դարձած չէ, հակառակ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի վերագրուած «չափաւորութեան»: Այս «բընականոնացումը» անհրաժեշտ է, քանի որ անով կը պայմանաւորուի հաղորդակցութիւնը Թուրքիոյ, Ազրպէյճանի եւ Կեդրոնական Ասիոյ միջեւ: Անգարայի ներկայի տագնապը կը մատնէ հետեւեալ նախատեսութիւնը. «Իր կարգին Հայաստանի կառավարութիւնը եւս դժուարութիւններ ունեցաւ Թուրքիոյ հետ լարուած վիճակը մեղմացնելու գործին մէջ, որովհետեւ Հայաստանի եւ Սփիւռքի Հայերը Անգարան պատասխանատու կը նկատեն 1915–ի պատահարներուն որոնց ընթացքին կ'ըսեն թէ Օսմանեան զօրքը ցեղասպանութիւն մը գործած է արեւելեան Թուրքիոյ Հայ բնակչութեան դէմ (էջ 82):

Անգարա որ կ'ափսոսայ թէ Իրան անկարող է շրջանային իր պատասխանատուութիւնները բաժնելու, ամերիկեան վեթոյին պատճառով, կնճիռներու լուծումի ճամբան կը նշմարէ Արեւմուտքի հետ աշխոյժ գործակցութեան մը մէջ:

ԱՆԱՀԻՏ ՏԷՐ – ՄԻՆԱՍԵԱՆ

---

(1) *The Middle East Journal* – Ձմեռ 1997, հտ. 51, թիւ 1: Կը հրատարակուի Ուաշինկթընի Միջին – Արեւելքի հիմնարկին կողմէ, 1947–էն ջլամարտի սկիզբէն ի վեր:

(2) – *Ս. Պէօլիւքպաշը* – «Անգարայի Բաքուի վրայ կեդրոնացած կովկասեան քաղաքականութիւնը ձախողա՞ծ է» էջ 80 – 94:

(3) – Նոյն էջ 11 – 14:

(4) *Hérodote* – Փարիզ, 1996 Ապրիլ – Յունիս, թիւ 81:

(5) – Հայաստան, Ազրպէյճան, Վրաստան – Անկախութեան հինգ տարիները: Ռուսաստան 1995 – 1996 (*Ռ. Պէրթօն – Հօկիյ եւ Մ. Ա. Գրոսնիէ*) *Փարիզ*, *Դեկտեմբեր* 1996:

(6) – Օրինակ՝ Ալիեւի Փարիզ այցելութեան ընթացքին էլֆ – Աքիթէնի հետ ստորագրուած պայմանագիրը: Ֆրանսայի կողմէ Եւրոպայի Միութեան անդամութեան համար Թուրքիոյ ընծայուած նեցուկը:

ՄԱՐՄԱՐԱ

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳԻՒՄՐԵՑԻԻՆ ՀԱՄԱՐ ԻՐ ՀՈՂԸ ՀԻՄԱ ԿՐԿՆԱԿԻ ՍՈՒՐԲ Է

Տեսարժան շատ բան կար անտարակոյս Երեւան Գիւմրի մայրուղիին վրայ: Բայց ես կարծես ուրիշ ոչինչ կը տեսնէի եթէ ոչ քարաստան մը ճամբուն երկու կողմը: Շրջակայ դաշտերն ու հողերը լեցուն էին փոքրիկ ու մեծ քարերով որոնց ծածկած դաշտերը կ'երկարէին ու կ'երթային մինչեւ հոն ուր մարդուս աչքը կը տեսնէր: Ինծի այնպէս կը թուէր թէ մարդիկ տարիներ ամբողջ ամէն օր հարիւրաւոր բեռնակառքերով քարի կտորներ բերած էին ու հոս ցանած էին զանոնք: Երբ կը նայէի այդ քարերուն, ես ինծի հարց կու տայի որ բնութիւնը ինչո՞ւ այսպէս ըստեղծած էր այս հողերը: Կ'ուրախանայի նաեւ անդրադառնալով որ այդ քարաստանն անգամ տեղ տեղ յաղթահարուած էր չարքաշ գիւղացիին կողմէ եւ վերածուած էր արօտավայրի կամ հողագործական արտի: Անկասկած օր մը բոլոր այս քարերը մի առ մի պիտի հաւաքուին բեռնակառքերով ու պիտի տարուին այլուր, գործածուելու համար ուրիշ նպատակներու համար, մինչ այս հողերու վրայ պիտի ստեղծուի բերրի հող մը, ծառաստաններ ու ծաղկանոցներ, որոնք կեանք պիտի տան Շիրակեան աշխարհին ու պիտի սրբեն այդ հողամասի անցեալի բոլոր դժբախտութիւններն ու տառապանքները:

Երբ երեւցան Գիւմրիի առաջին շէնքերը եւ մտանք քաղաքէն ներս, տեսայ որ մասամբ կը վերադառնայինք 1988–ի երկրաշարժի ապրումին, այդ անմոռանալի օրէն աղէտալի օրուան: Հետքերը դեռ հոն էին, տառապանքի յուշարձանի մը նման կանգուն ու խրոխտ: Անտարակոյս ու բարեբախտաբար այս Գիւմրին, զոր այսօր կը տեսնէի, շատ տարբեր էր այն Գիւմրիէն, զոր տեսած էի 1989–ին, երկրաշարժէն տարի մը վերջ: Բայց երկրաշարժին տխուր ու պաղ շունչը դեռ հոն էր, դեռ հոսկէ հոնկէ կը փչէր տխրօրէն: Եւ տակա այնքան ալ չզարմացուց զիս: Եթէ լրագրող չըլլայի, եթէ խմբուած չըլլայի ամէն օր Հայաստանէն հասնող հարիւրաւոր լուրերով, պիտի կարենայի յուսալ որ երկրաշարժին բոլոր հետքերը սրբուած էին ու կործանումի ենթարկուած այս աշխարհին տեղ բոլորովին նոր աշխարհ մը ծնունդ առած էր: Մինչդեռ, հակառակ իշխանութիւններու բոլոր խոստումներուն ու համաշխարհի ամէն կողմէ օժանդակութիւն տեղացնող երկիրներու ու կազմակերպութիւններու հաւաստիացումներուն, Գիւմրիին վէրքերը դեռ բոլորովին չէին մաքրուած, վէրքերը մինչեւ իսկ չէին սպիացած:

Բայց Գիւմրեցին անյաղթահարելի լաւատես մըն է, անյաղթահարելիօրէն զուարթ ու չէնչող մարդ է, մանաւանդ իր հողերուն սիրահար մարդ է: Ան երբեք ու երբեք պիտի չլքէ իր հողը, շնորհազուրկ պիտի չընէ զայն, ընդհակառակն ամբողջ պիտի փարի իր հողին, մանաւանդ հիմա որ տասնեակ հազարաւոր զոհեր

Թաղած է այդ հողին տակ։ Երկրաշարժէն վերջ այդ հողը կրկնակի սրբացած է Գիւմրեցիին համար։

Արտուշ Մկրտչեան եւ իր գործընկերը Տիգրան Հայրոյեան նախ փոքրիկ պըտոյտ մը ընել տուին քաղաքին մէջ, ինծի ցոյց տալու համար մասնաւորաբար քաղաքին հին թաղամասերը։ Օ՛, այդ թաղամասերը, որոնք պատմութեան ամբողջ շունչը կը պահէին տակաւին իրենց քարերուն ու ձեւերուն մէջ։ Հիւրամեծարները կը պատմէին որ այս թաղամասերը մէկմէկ գանձ էին շարժանկարիչներու համար, որոնք հին Հայաստանի, պատմական Հայաստանի շրջանի ժապաւէններու փողոցային տեսարանները կը նկարահանէին այս թաղամասերուն ու այս նեղ փողոցներուն մէջ։ Այս փողոցներուն մէջ շատ դերակատարութիւն ըրած էին հայ շարժանկարի աշխարհի հսկաներ՝ Սօս Սարգսեան, Մհեր Մկրտչեան, Ֆրունզէ Տջօվլէթեան, եւայլն։ Ուրախութիւնս մեծ եղաւ երբ լսեցի որ հոն էր որ նկարահանուած էր ժապաւէն մը, զոր ես տակաւին նոր դիտած էի տանս մէջ վիտէոյի վրայ։

Երկրաշարժէն հետքեր հոս ալ կային, բայց այն ինչ որ կը տիրապետէր հոս, պատմութեան շունչն էր։ Փոքրիկ, միայարկանի հնօրեայ քարաշէն տուներ, դէպի դուրս ցցուած փոքրիկ պատշգամներով ու պատուհաններով, եւ մթնոլորտ մը՝ զոր հայ ժողովուրդի պատմութեան ու մշակոյթին ծանօթ մարդոց կը յուշէին այդ շէնքերը, կը ստեղծէին մթնոլորտ մը որ սրտախօսիկ էր ինծի համար։ Պիտի ըսեմ որ մեր ինքնաշարժն անգամ խորթ կը հնչէր այդ թաղամասերուն նեղ փողոցներուն մէջ։ Երանի թէ քալէինք, կամ երանի թէ, — անկարելի բան անշուշտ — միաքարշ հնօրեայ կառքով մը մանգայինք այդ փողոցներուն մէջ։

Հին Գիւմրին այսպէս պահ մը վերյիշելէ վերջ գացինք Արտուշ Մկրտչեանի «Մթիլ» արուեստանոցի կեդրոնը, ուր ծանօթացայ ընկերութեան երրորդ գործընկերոջ Մամիկոն Կենոսեանի հետ։ Պարզուեցաւ որ այս հաստատութեան աշխատանքներէն ամէն բանէ առաջ պատրաստ հագուստի ու կոնֆէքսիոնի վաճառատուն մըն էր։ Տեսանք կնոջական ու արական հագուստեղէնները, բաճկոնները, շապիկները, փողկապները որոնք ցուցադրուած էին խանութին մէջ։ Յետոյ անցանք ներս ու մտանք աշխատասենեակէ մը ներս, որուն պատերուն վրայ այլեւս հագուստեղէններ չէին որ կը ցուցադրուէին, այլ նկարչական գեղեցիկ գործեր, մանաւանդ սեւ — ճերմակ գծանկարներ ու էսքիզներ։ Այս սենեակին մէջ էր որ կը բաբախէր «Մթիլ» ընկերակցութիւնը հիմնող երեք գործընկերներուն սիրտը։

Ռ. Հ.

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ ՈՒՅՂՈՒՐՆԵՐՈՒՆ ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆԸ

Չինաստանի Ղազախստանին սահմանակից հիւսիս — արեւմտեան, Քսինճեանկի շրջանը Թրքախօս Ույղուրներու բնակավայրն է։ Վերջին շաբաթներուն հոն ազգամիջեան բախումներ տեղի կ'ունենան որոնք ամէնէն ծանրակշիռներն են 60-ական Թուականներէն ի վեր արձանագրուածներուն։ Այդ կռիւները դէմ յանդիման կը բերեն տեղացի Ույղուրներն ու Չինացիները որոնք մեծ մասով ներքին շրջաններէ հոն բերուած են։

Եինինկը շրջանի քաղաքներէն մէկն է, սահմանին շատ մօտ որ 300 հազար բնակիչ ունի. գլխաւոր բախումները հոն տեղի ունեցած են. լուսարգել հաստատուած է այդ պատճառով եւ օտար դէտերու մուտքը արգիլուած։ Արդէն աւելի քան տասը մեռեալ եւ շուրջ 130 վիրաւոր կար։ Յետոյ թիւերը աւելցած են որպէս հետեւանք ոստիկանութեան կիրարկած սաստիկ չարչարանքին։

Դէպքերը ծայր տուած են Յունուարի վերջաւորութեան երբ ոստիկանութիւնը խուզարկութիւններու ձեռնարկած է յանցապարտ Ույղուրներ փնտռելու պատրուակով։ Յետոյ կամայական ձերբակալութիւններ տեղի ունեցած են։ Փետրուարի սկիզբի օրերուն ալ ոստիկաններ խուզարկելու գացած են մզկիթ մը, դուրս հանելով հոն աղօթող ույղուր կիները։ Երբ ոմանք ընդդիմացած են, կրակ բացուած է ու կին մը սպաննուած։ Յաջորդ օրը երբ պատահարը լսուած է, Եինինկի մէջ ցոյցեր կատարուած են որոնք յետոյ վերածուած են բախումի ու պատճառ եղած քառասուն հոգիի մահուան։ Արգելք ըլլալու համար շրջակայքէն այլ ցուցարարներու ներս միջամտութեան, ոստիկանութիւնը մեկուսացուցած է քաղաքն ու շրջակայ գիւղերը։ Նաեւ օգնական ուժ ուղած է բանակէն։

Օգային ճամբով բերուած հազարաւոր չինացի զօրագունդեր ցրուած են քաղաքին մէջ, Փետրուար 6-ին։ Անոնց գալուստով ամենասաստիկ բախումներու վայր եղած է քաղաքը։ Ույղուրները սկսած են չինացի ոստիկաններու վրայ յարձակիլ, անոնց զէնքերը խլել ու անոնցմով դիմադրել զօրագունդերուն։ Սպաննուած են նաեւ չինացի քաղաքացիներ։ Ապահովութեան ուժերը տասնեակ հազարաւոր Ույղուրներ ձերբակալած են որոնցմէ շատեր միջոց մը ետք ազատ արձակուած են, սակայն կոտրած թեւերով կամ սրունքներով, անճանաչելի դարձած դէմքերով։ Շատեր ալ բանտարկուած են։ Յաջորդող օրերուն իրենց հարազատներուն այցի եկող ընտանիքներու ըսուած է թէ բանտարկեալը մեռած է։ Խոշտանգուած մարմիններով տասնեակ մը դիակներ ալ յանձնուած են իրենց ընտանիքներուն, նոր պոռթկումներու պատճառ ըլլալով։ Այդ դիակները թաղուած են քաղաքին գերեզմանատունը հսկարակաց փոսի մը մէջ ուր արգիլուած է այցելել։

Ականատես բազմաթիւ վկաներ կը յայտնեն թէ ամբողջովին անմարդկային պայմաններու մէջ պահուած են բանտարկեալները։ Դրուած են խցիկներ մինչեւ իրենց մէջքը սառ ջուրի մէջ։ Օրերով ոչ մէկ ուտելիք տրուած է. ոչ ալ կրցած են քնանալ, անընդմէջ հարցաքննութեան ենթարկուելով։ Քանի մը օր ետք անոնցմէ շատեր խեղդուած են։ Ոստիկանութիւնը կը մերժէ ձերբակալուածներու մասին տեղեկութիւն հաղորդել, մինչ անհետացած հազարաւոր անձեր կան։ Ներկայիս քաղաքին մէջ լուսարգելը կը շարունակուի, զինեալ վեց հոգինոց խմբակներ հսկողութիւն կը կատարեն, իսկ թէ՛ ույղուր, թէ չինացի քաղաքացիները լուռ կը մնան։ Մէկ բան որոշ է. ոչինչ կրնայ այսուհետեւ առաջուան պէս ըլլալ, այդքան ատելութենէ, բախումներէ, զոհերէ ետք։

ՔԱՂՀԱՆ

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

MUSÉE DAUPHINOIS (*)

d'Isère et d'Arménie

Այս ընդհանուր խորագրին տակ, Ապրիլ 5-էն 1998 Մարտ 4, այլ խօսքով գրեթէ տարի մը Կրընոպլի Տօֆինուա Թանգարանին մէջ ցուցահանդէս մը տեղի կ'ունենայ որ կը ներկայացնէ «Համայնքի մը պատմութիւնը»։

Մամուլի Թղթածրարը կուտայ մանրամասնութիւններ։ Սկիզբը, պատմական ակնարկ մը կայ, անցեալէն 1915, երբ կը գործուի առաջին ցեղասպանութիւնը եւ որու հետեւանքով, վերապրող Հայերը կը ցրուին ամէն կողմ։ Շատեր ապաստան կը գտնեն Ֆրանսա եւ ոմանք կը հաստատուին Կրընոպլի շրջանը՝ Սէն-Մարթէ տ'Էռ, Էշիռոլ, Ֆոնթէն, Վիլար — Պոնօ կամ Լանսէ։ Ապա, կը նկարագրուի այդ համայնքին զարգացումը։ Երեք մասեր կը կազմեն ցուցահանդէսը։ Առաջինը, այցելուն կը տանի Հայոց պատմութեան եւ մշակոյթին երկայնքին, երկրորդը նուիրուած է ցեղասպանութեան, հուսկ՝ երրորդը, որ գլխաւորն է, կը վերաբերի Հայոց ժամանումին Իզէրի նահանգը։

Ցուցահանդէսը բաց է ամէն օր, բացի Երեքշաբթի օրերէն, ժամը 10-էն 19 (մինչեւ Հոկտեմբեր 31), 10-էն 18 Նոյեմբեր 1-էն Ապրիլ 30։ Ցուցահանդէսին կապակցութեամբ լոյս տեսած է հատոր մը (100 Ֆր)։

(*) 30, rue Maurice Gignoux
tél. 04 76 85 19 01

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԵԼԻՈՊՈԼՍՈՅ (Գահիրէ) «Յուսաբեր» ակումբին մէջ, Մարտ 15-ին, հանդիսաւոր բացումը կատարուած է «Յուսաբեր» Մշակութային ընկերակցութեան հիմնադիրներու խորհուրդի ատենապետ, վարչութեան նախագահ, Հայ աւետարանական համայնքի նախագահ, ազգային բարերար՝ Աւետիս Ն. Զաքրճեանի կիսանդրիին, անոր մահուան 5-րդ տարելիցին առթիւ։ Այս առթիւ յիշատակի երեկոյթ մըն ալ տեղի ունեցած է, որու ընթացքին խօսք առած են տոքթ. Սուրէն Պայրամեան, Զաւէն Արք. Չինչինեան եւ ողբացեալ բարերարին աղջիկը՝ Լիւսի Թիւթիւնճեան։

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ ԹՄՄ կեդրոնին մէջ ոգեկոչման հանդիսութիւն մը տեղի ունեցած է Մարտ 9-ին մէթր Հրաչեայ Սեդրակեանի յիշատակին որ իր մահկանացուն կնքած էր Պէյրութ Յունուար 17-ին։ Ձեռնարկը կազմակերպած էին ՌԱԿ-ի տեղւոյն «Լեւոն Բարաղեան» ակումբը եւ ՌԱԿ-ի մասնաճիւղը։ Բացումը կատարած է Տիկին Հերմինէ Ճանճանեան որ հինէն ճանչցած էր ողբացեալը, ապա խօսք առած է Հ. Բ. Ը. Մ.-ի Մոնրէալի վարչութեան փոխ-ատենապետ՝ Տիկին Սիլվա Մանկասարեան։ Սրահին քովընտի բաժնին մէջ ցուցադրուած են մէթր Սեդրակեանի գործունէութիւնը ցոլացնող նկարներ եւ թերթերու գրութիւններ։ Ընտանիքին կողմէ խօսք առած է Վահէ Սեդրակեան, Առաջնորդին խօսքը կարդացած է Արարատ Վրդ. Գալթագճեան։

***

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ (Լիբանան) Մար Իլիաս Եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, Մարտ 6-ին, նախագահ Իլիաս Հըրաուի բացումը կատարած է Գիրքի լիբանանեան, 16-րդ փառատօնին ներկայութեամբ բազմաթիւ անձնաւորութիւններու։ Այս ցուցահանդէսին իր մասնակցութիւնը բերած է Լիբանանի Հ. Յ. Դ. Հայ Դատի մարմնի հայկական ուսումնասիրութիւններու կեդրոնը, հանրութեան ներկայացնելով Հայ Դատին առնչուող օտար լեզուով հրատարակութիւններ։

ՁՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՉԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

ՏԱՍՆԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՊՈԼՍԷՆ ԴՈՒՐՍ

1896 - 1909

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Մեկնելէ առաջ Միհրան էֆէնտի Տամատեան ինծի յանձնեց խոշոր ծրար մը որ Սահմանադրական Ռամկավար Կուսակցութեան կանոնագիրները կը պարունակէր եւ յանձնարարեց որ զայն յանձնեմ Իզմիր, իրենց այն ատենուան ներկայացուցիչ Սուրէն Պարթեւեանի, որ միանգամայն «Դաշինք» օրաթերթին հիմնադիրն ու խմբագրապետն էր։

Գեղեցիկ օդով ու հանդարտ ծովով ճամբայ ելանք Աղեքսանդրիայէն, մինչ բազմաթիւ ծանօթներ ու բարեկամներ քարափին վրայ կեցած մեզ կ'ողջունէին վերջին անգամ։

Պէտք է խոստովանիլ որ տխրութեամբ կը բաժնուէի Եգիպտոսէն, ուր անցուցած էի երկարատեւ պանդխտութեանս մեծ մասը եւ որ այլեւս սկսած էի նկատել իմ երկրորդ հայրենիքս։

Հանգիստ ուղեւորութենէ մը ետքը հասանք Փիրէա ուր շոգենաւը կանգ պիտի առնէր չորս ժամի չափ։

Պր. Օննիկ Փափազեան եւ ես այդ դադարէն օգտուեցանք Աթէնք երթալու համար, զոր չէի տեսած տասներկու տարիէ ի վեր։

Աթէնք այդքան կարճ ժամանակի մը մէջ շատ փոխուած գտայ։ Ելեկտրական Թրամվայը որ չունէր, սկսած էր բանիլ հիմա, քաղաքը նոյնպէս ելեկտրական լոյսով լուսաւորուած էր եւ ամէն հանրային վայրերու մէջ հեռաձայն կար։ Բոլորովին եւրոպական քաղաք մը դարձած էր հիմա եւ նորանոր հոյակապ շէնքեր կը բարձրանային ամէն կողմ։

— Արդեօք Պոլիսն ալ փոխուած պիտի գտնե՞նք, հարցուցի բարեկամիս։

— Բնա՛ւ մի յուսար, պատասխանեց։

— Բայց տասներկու տարին բաւական բան է։

— Ես վստահ եմ որ մազի չափ փոփոխութիւն չպիտի նշմարենք Պոլսոյ մէջ։

— Ի բաց առեալ րէժիմի փոփոխութիւնը, ինչ որ ամէնէն գլխաւորն է մեզի համար։

Իրիկունը ճամբայ ելանք Փիրէայէն դէպի Իզմիր, ուր հասանք հետեւեալ օր։ Օսմանիէ, որ քանի մը ժամ մնալէ ետքը պիտի մեկնէր, քարափին չմօտեցաւ եւ մենք ստիպուեցանք նաւակով ցամաք ելլել։

Նաւավարը մեզ առաջնորդեց մաքսատան առջեւ։

— Բայց մենք բեռ չունինք, ըսինք, դիտել տուի նաւավարին, քանի մը ժամ պիտի կենանք ու շոգենաւ վերադառնանք, ինչո՞ւ մեզ մաքսատուն կը տանիս։

— Հապա ձեռքի ծրա՞րդ ըսաւ նաւավարը։

Արդարեւ Ռամկավար կուսակցութեան կանոնագիրները առած էի հետս, զորս պիտի յանձնէի Սուրէն Պարթեւեանի։

— Ասոնց համար պէ՞տք է մաքսատունէն անցնիլ։

— Այո՛, կանոնը այդպէս է, եթէ ոչ մենք պատասխանատու կ'ըլլանք։

— Գիրքերու համար դժուարութիւն կը յարուցանե՞ն։

— Չեմ կարծեր, հիմա ազատութիւն կայ։

Հասանք մաքսատան առջեւ ուր ես ու բարեկամս Պր. Փափազեան դուրս ելանք նաւակէն։

Մաքսատան դրան առջեւ պաշտօնեայ մը դիս կեցուց.

— Ի՞նչ է այդ ծրարը, հարցուց։

— Տետրակներ են զորս այստեղ մէկու մը պիտի յանձնեմ, եթէ կ'ուզէք՝ ծրարը բանամ եւ ցոյց տամ։

— Ի՞նչ տետրակներ են։

— Էֆէնտիմ Հնչակեան կուսակցութեան նոր կանոնագրութիւնն է։

— Պույուրունըզ, կէչինիզ էֆէնտիմ, պատասխանեց պաշտօնեան ամենայն ակնածանքով։

— Հիմա հաւատացի որ Թուրքիոյ մէջ մեծ փոփոխութիւն մը եղեր է, ըսի կամաց մը բարեկամիս։

«Դաշինք»ի խմբագրատան մէջ գտայ Սուրէն Պարթեւեանը որուն հետ համբուրուեցանք։

Գրեթէ 6 — 7 տարիէ ի վեր չէինք տեսած զիրար։

Վերջին անգամ Փարիզ գտնուած էինք միասին, երբ օր մըն ալ յանկարծ անյայտ եղեր էր, Լոնտոն երթալու եւ հոն «Նոր Կեանք»ը հրատարակելու համար։ Անկէ ետքը անցած էր Ամերիկա իբրեւ խմբագիր «Ձայն Հայրենեաց»ի ու անկէ ետքն ալ «Ազգ»ի։ Սահմանադրութեան հետ ինքն ալ վերադարձած էր Ամերիկայէն ու պահ մը Պոլիս մնալէ ետքը, հաստատուած Իզմիրի մէջ։

Սուրէն Պարթեւեանի հետ պզտիկ միջադէպեր ունեցած էինք թէեւ, բայց այնքա՛ն անկարեւոր որ կարող չէր կրնար ըլլալ նուազեցնելու մեր զիրար վերատին տեսնելու ուրախութիւնը։ Առաջին անգամ ինք, Փարիզի մէջ, ինծի դէմ յարձակեցաւ, թէեւ շատ անուղղակի կերպով, իր «Խարազան»ովը որ սարսափելի պարսաւատետր մըն էր Արշակ Չօպանեանի հասցէին ուղղուած։

Այդ Թուականին ես ալ «Անահիտ»ի աշխատակիցը ըլլալով՝ Պարթեւեան պարտք համարեր էր զիս ալ Չօպանեանի հետ մէկ ջուրով լուալու։

Բայց «Խարազան»ի հրատարակումէն քիչ ետքը, Տոքթոր Քօլօլեանի եւ Լեւոն Բաշալեանի միջոցաւ դարձեալ իրարու հետ հաշտուեցանք եւ նոյնիսկ որոշեցինք «Ազատ Խօսք»ը միասին հրատարակել, որուն պիտի աշխատակցէին նաեւ Բաշալեան ու Արփիար։ Նոյն միջոցին Վահէ Արզունեան մտած էր Հնչակեան վարչութեան մէջ եւ կրկին պետը դարձած ու Արփիարը հեռացուցած «Նոր Կեանք»ի խմբագրութենէն։ Յետոյ եկած էր Փարիզ «Նոր Կեանք»ի համար Արփիարին տեղ ուրիշ խմբագիր մը ճարելու։

Վահէ այդ պաշտօնը ինծի առաջարկեց եւ ես մերժեցի, յետոյ իմացանք որ Սուրէն Պարթեւեանի հետ համաձայնած էր ու զայն միասին Լոնտոն տարած, թէեւ շատ ծածուկ կերպով, որովհետեւ Սուրէն Պարթեւեան մինչեւ այն ատեն ծանօթ էր յեղափոխականներու դէմ իր կծու հեգնանքներովը եւ իր մէկէն ի մէկ յեղափոխական թերթի մը խմբագիր դառնալը կրնար խրտչեցնել Հնչակեան շարքերը։

(Շար. 117)

ՓԱՐԻԶ. —

Տիկին Ֆիլոր Սարոյեան,
Պ. Թորգոմ Սաստուրեան,
Պ. Յարութիւն Սաստուրեան,
Մխսեան ընտանիքները (Միացեալ — Նահանգներ)
ինչպէս նաեւ Ֆիլոր, Տօնիկ, Միսաք Միսաքեան ընտանիքները
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, քեռայրին եւ ազգականին՝

ՄԿՐՏԻՉ ՍԱՐՈՅԵԱՆ-Ի

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 1-ին, 86 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Ապրիլ 4-ին, ժամը 15.30-ին Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս — Պետրոս Եկեղեցին
4, rue Komitas
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղւոյն գերեզմանատունը ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». — Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Ֆ. Սարոյեանի:

INFORMATIONS ARTISTIQUES

EXPOSITION DE PEINTURES

«GENESE»

OSSANNA MANOUKIAN

Jusqu'au 31 Mai

Hôtel K-Palace — 81, avenue Kléber
Paris 16ème

(Շար. Ա. էջէն)

ըլլալու համբաւն ունի: Արդարեւ ճաշարաններն ու Թաքսիի վարորդները կը կողոպտեն զբօսաշրջիկները:

ՆԵԹԱՆԻԱՀՈՒ քանի մը օրէն կրկին Ուաշինկթըն պիտի երթայ, բայց, տեղւոյն վրայ միջադէպերը չեն դադրիր եւ չորրորդ Պաղեստինցի մըն ալ սպաննուած էր Ապրիլ 1-ին: «Լիպերասիոն» իսկ, Ապրիլ 2-ին, իր խմբագրականը կը խորագրէր «Հրճիգը» ակնարկելով Իսրայէլի վարչապետին որ իր 10 ամիսներու պաշտօնավարութեան շրջանին գրգռութիւններով լարեց մթնոլորտը եւ ի դերեւ ելան պաղեստինեան փոքրիկ յոյսերը վստահութեան փոխադարձ յարաբերութիւններու:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ մէջ ալ հակաթուրք արարքներ տեղի կ'ունենան եւ Քրէֆէլտէն ետք ուր ոճրային բնոյթ կրող հրդեհի մը հետեւանքով 3 Թուրքեր մեռած էին, այս անգամ Հայլպրոնըլպախի մէջ է որ Թուրք մը վիրաւորուած է իր տան մէջ ծագած հրդեհէն: Ըստ ոստիկանութեան հոս ալ ոճրային օտարատեաց արարք մըն է:

ՆԵՐՔԻՆ ԲԺԻՇԿՆԵՐԸ տեղի չեն տար եւ համալսարանական 26 հիւանդանոցներու վրայ 23-ը կը շարունակեն գործադուլի շարժումը եւ Ապրիլ 3, Հինգշաբթի օր ալ նոր ցոյցի մը կը ձեռնարկեն: Իշխանութիւններն ալ կը կրկնեն որ պայմանագիրը չի կրնար վերաքննութեան ենթարկուիլ:

ՏՈՔԹՈՐ ԼԵՒՈՆ ՅՈՎՆԱՆԵԱՆ որ նախագահն է Թմրեցուցիչի տեղեկատուութեան ազգային կոմիտէի, հարցազրոյցի մը ընթացքին «Իւմանիթէ»ի (Ապրիլ 2) կը յայտարարէ թէ Գանապիսը «մեղմ թմրեցուցիչ» մը չէ այլ՝ «Թակարդ թմրեցուցիչ» մը որ կը վտանգէ ապագան անոնց որոնք կը գործածեն: Այս հակադեցութիւնը հետեւանք է գիտութեանց ակադեմիայի տեղեկագրին հրապարակման: Այդ տեղեկագրին մէջ, փրոֆէսէօր Թասէն կ'ըսէ թէ Գանապիսը տկար թոյն մըն է, կարելի չէ աւելի բան մը ըսել, նոյնիսկ եթէ կարելի չէ ըսել որ վտանգը զէրօ է:

COMITE POUR LA COMMEMORATION DU 24 AVRIL 1915

COMMUNIQUE

Le premier génocide du vingtième siècle a débuté le 24 Avril 1915. Il a été perpêtré contre les Arméniens par le gouvernement Jeune Turc et a fait 1 500 000 victimes.

Chaque année, le Comité pour la Commémoration du 24 Avril 1915, émanation des principales composantes de la communauté arménienne de France, organise les différentes manifestations autour de la date anniversaire du Génocide et œuvre pour sa reconnaissance officielle.

Les citoyens français d'origine arménienne, parties intégrantes de la communauté nationale, interviennent à tous les niveaux de la vie politique, économique, sociale, culturelle, sportive,... Leur réussite, pour autant, s'accompagne d'un sentiment d'injustice en l'absence de reconnaissance par l'Etat français de la tragédie subie par leurs aînés.

De nombreuses personnalités, hommes politiques de tous bords, artistes, scientifiques, chefs d'entreprises,..., sensibles à cette légitime attente ont signé un appel solennel qui demande aux Elus du peuple ou aux responsables politiques de la France, pour que soit enfin acceptée la réalité historique de ce Génocide.

Un sondage réalisé par l'Institut Louis Harris pour les *Nouvelles d'Arménie* relève que 69% des Français connaissent l'existence du génocide des Arméniens et qu'une majorité absolue souhaite le voir reconnu par la France.

Dès 1995, c'est, symboliquement, sur le Parvis des Droits de l'Homme du Palais de Chaillot que l'universalité de la cause défendue avait été présentée.

En 1996, une soirée était organisée, de façon de nouveau hautement symbolique, dans la grande salle de l'UNESCO en rappelant cette dimension universelle.

De même en 1997, le 26 Avril, une soirée à la Mutualité sera consacrée à la Lutte contre le Négationnisme avec le soutien de nombreuses organisations et plus particulièrement de la LICRA, co-organisatrice de cette manifestation.

Elle comportera trois volets :

— Un débat autour de la loi sur le Négationnisme avec la participation de deux spécialistes : Maîtres QUENTIN et FORESTIER, avocats.

— Le compte-rendu des groupes parlementaires sur la reconnaissance officielle du génocide et sur les démarches engagées jusqu'à ce jour.

— En clôture de soirée, Gérald PAPAZIAN et Nora ARMANI présenteront «Le Chant d'Ararat», œuvre artistique consacrée à la mémoire des victimes.

Le même devoir de mémoire et de vigilance anime les autres manifestations organisées par le Comité du 24 Avril : messe en l'Eglise Apostolique de Paris, ravivage de la Flamme du Soldat Inconnu, marche vers l'Ambassade de Turquie et remise d'une motion.

Cette journée du 24 Avril 1997 débutera par une cérémonie de recueillement au monument à la mémoire du grand KOMITAS, musicologue, compositeur, génie du peuple arménien et martyr, en présence de nombreux intellectuels et artistes.

Une messe de requiem en la Cathédrale Notre-Dame de Paris est aussi prévue le 27 Avril.

Enfin, un colloque d'une journée à l'UNESCO sera organisé au mois de Novembre 1997 sur le thème principal de l'Imprescriptibilité du crime de Génocide.

La Commémoration du Génocide Arménien coïncide, en1997, avec l'Année européenne contre le Racisme, la Xénophobie et l'Antisémitisme. Directement et indirectement, ces thèmes sont au cœur de notre engagement et les manifestations autour du 24 Avril en seront l'écho.

Les détails concernant ces différentes manifestations sont disponibles par ailleurs.

L'Ascension à Lourdes

Les paroisses de France organisent un

PÈLERINAGE MARIAL à LOURDES

sous la présidence de
Mgr. Grégoire GHABROYAN
Eparque des Arméniens Catholiques de France

Du mercredi 7 au samedi 10 mai

Départs de Paris, Arnouville, Lyon, Valence, St-Chamond et Marseille.

Pour inscriptions ou informations :
Prendre contact avec les Pères curés des Paroisses
ou avec l'Eparchie, Tél: 01 40 51 11 90

Attention: le nombre des participants est limité. Aucune inscription ne pourra être acceptée après le 30 avril.

Le Centre Culturel SAINT MESROB

vous invite à une conférence de

Christian MAKARIAN

spécialiste des affaires religieuses dans l'hebdomadaire «Le Point»

sur le thème :

Y A-T-IL UN REVEIL DE L'ORTHODOXIE?

LE JEUDI 3 AVRIL à 20H45
au Centre Culturel St. Mesrob
10 bis, rue Thouin, Paris Ve
M° Cardinal Lemoine / Monge

— *Entrée libre* —

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պուլվար Օտտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը ընդհանուր անդամական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամուհիները Շաբաթ, Ապրիլ 5, ժամը 15-ին սովորական վայրը: Կարեւոր օրակարգ:

Sur invitation de l'Association cultuelle de l'Eglise Arménienne Apostolique de Chaville,

L'«ORGANISATION TERRE ET CULTURE»

présente

un panorama général de ses récentes campagnes en Arménie et en Syrie (diaporama et film)

le samedi 5 avril à 20h30
dans la salle S. Balabanian de l'église
6, rue Père Komitas
92370 Chaville

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB — PARIS
UGAB — JEUNES

90e ANNIVERSAIRE
— FESTIVITES DE CLOTURE —

sous la présidence du
Dr EDOUARD ATTAMIAN
Président du Comité Régional de l'UGAB France

CONCERT

la chorale KOGHTAN

dirigée par HAIG SARKISSIAN

CHOUCHIG BOULBOULIAN (soprano)

présente des
Chants Traditionnels Arméniens

le Samedi 5 Avril à 20h30

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e

PAF Adulte 50F, Enfant 30F

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Ապրիլ 6, Ը. օր Զատկին, Կրկնազատիկ: Նոր Կիրակէ

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Այսօր երկրորդ տարեդարձն է Գահակալութեան Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Ա. Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց:

Պատարագի ընթացքին, ժամը 11-ին Հայրապետի արեւշատութեան համար ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՂԹԱՆՔ կը կատարուի:

ԾԱՆՕԹ. — Նոյն օրը ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՂԹԱՆՔ կը կատարուի նաեւ Ֆրանսայի մեր բոլոր եկեղեցիներուն մէջ:

Երկուշաբթի, Ապրիլ 7, Թ. օր, Յիսնակաց: Տօն է Աւետեաց Սրբուհւոյ Կուսին Մարիամու:

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

Կը պատարագէ՝
ՄԻԽԹՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎՐԳԵԱՆ

***

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Ապրիլ 6
Ժամերգութիւն ժամը 8.30-ին:
Պատարագ ժամը 10-ին:
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱԿՈԲ ԱՐՔ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Soirée Cabaret

organisée par la Croix Bleue des Arméniens de France «Section D. Missakian» de Sevran — Livry-Gargan

avec l'ensemble
BRATCH

le samedi 5 avril à partir de 20h30
à la salle des Fêtes de Sevran
rue Gabriel Péri à Sevran

Réservations :
01 43 85 90 12 ou 01 43 83 87 68

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ Գ. ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝
Համազգայինի
«ԴԻՄԱԿ» թատերախումբին
եւ
Հայ Թատրոնի Ընկերակցութեան

ղեկավար՝
ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

ԱՂԱՍԻ ԱՅՎԱԶԵԱՆ
Առյէզ

Կիրակի, Ապրիլ 6, ժամը 16-ին

Հայ Մշակոյթի Տուն
17, rue Bleue, Paris 9e
M° Cadet

Մուտք՝ 30 ֆրանք:

Հեռաձայն. —
01 — 43 — 70 — 62 — 95

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Թրփանտա Գարաօղլանեանի մահուան տխուր առիթով, Իսիի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ հոգաբարձութիւնը ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները, փոխան ծաղիկի ի նպաստ Միօրեայ դպրոցին. —

Տէր եւ Տիկին Աւետիս Տէրվիշեան եւ Գասպարեան ընտանիք 600 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Դանիէլ Գափլանեան, Տէր եւ Տիկին Ժոզէֆ Գլինճեան, Տէր եւ Պր. Վահէ եւ Տիկին Ժան Մեսրոպեան, Պր. Յովսէփ Տէմիրճեան 500-ական ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Տէրվիշեան 200 ֆրանք:

Imprimé sur les presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : N° 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 4
VENDREDI
4 AVRIL
1997

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.100 Ֆ. — Վեցամսեայ : 560 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.400 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.250 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

72ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.085 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 72e ANNEE — N° 19.085

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Հ. ՏԸ ՇԱՐԷԹ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

ԼԱՒԱՏԵՍ Է ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՀԱՄԱՐ

Ապրիլ 2-ին, Բաքուէն ետք, Ֆրանսայի Արտաքին նախարարը ժամանած է Երեւան եւ Զուարթնոց օդակայանը դիմաւորուած է իր պաշտօնակիցին՝ Ա. Արզումանեանի եւ Պելժիոյ դեսպան Վ. Չիտչեանի կողմէ: Տեղւոյն վրայ, Հ. տը Շարէթ պատասխանած է լրագրողներու հարցումներուն, ոգեկոչած ֆրանքօ-հայկական հին բարեկամութիւնը, յայտնած թէ Ղարաբաղի հարցի խաղաղ լուծման համար բարեկամեցողութիւն նկատած է եւ յոյս ունի որ ան կը կարգաւորուի: Նախարարը այցելած է Էջմիածին եւ տեսնուած Գարեգին Ա.ի հետ, ապա Երեւանի մէջ զանազան հանդիպումներ ունեցած է նախ Լ. Տէր-Պետրոսեանի, ապա վարչապետ Ռ. Քոչարեանի հետ:

Ֆրանսայի Արտաքին նախարարը յայտարարած է ի մէջ այլոց. – «Ռուսական, ամերիկեան եւ ֆրանսական ճիգերու համախմբումը՝ վերջ տալու համար Լ. Ղարաբաղի կնճիռին որ կը թունաւորէ Հայաստանի եւ Ադրբեջանի յարաբերութիւնները պատեհութիւն մըն է զոր կողմերը պէտք է օգտագործեն»:

Նախարարին համար աւելի լաւ առիթ չկայ եւ Երեւանի մէջ ալ կրկնած է, ինչ որ նախորդ օրը ըսած էր Բաքու՝ իր փափաքը, որ «Մինչեւ տարուան վերջ վերջնական կարգաւորման մը յանգի այս կռուախնձորը որ 20.000 մեռեալ պատճառած է եւ մէկ միլիոն գաղթական ադրբեջանական կողմը: Լուծումը պահուըտած է հարցերու բեռան տակ, բայց գոյութիւն ունի ինչպէս հազուագիւտ մարգարիտ մը յարդի դէզի մը մէջ», շեշտած է Գարեգին Ա.ի հետ տեսակցութեան ընթացքին:

Որպէսզի դիւրանայ այդ կարգադրութիւնը, Փարիզ կ'առաջարկէ «վստահութեան միջոցներ», ինչպէս վերջին գերիներու ազատ արձակումը, մէկ թէ միւս կողմը:

Իր այցելութեան աւարտին, լրագրողներուն ըսած է թէ իր ճիգերը պիտի համադրէ Պրիմակովի եւ տիկին Օլպրայթի ճիգերուն հետ եւ միասին պիտի կարենան նոր զարկ տալ խաղաղութեան գործընթացին:

***

Ֆրանսայի Արտաքին գործերու նախարարը Կովկասէն անցած է Անգարա ուր առաջին հանդիպումները ունեցած է Հանրապետութեան նախագահ Ս. Տէմիրէլի եւ Արտաքին նախարար Թ. Չիլլէրի հետ: Հանդիպումներուն նիւթ եղած են Թուրքիոյ Եւրոպայի Միութեան անդամակցելու խնդիրէն զատ ֆրանքօ-թուրք երկկողմանի յարաբերութիւնները: Այս մարզին մէջ ամէնէն կարեւորը կը նկատուի պաշտպանութեան ճարտարարուեստի գործակցութիւնը: Թուրք մամուլը այս այցելութիւնը Ֆրանսայի կողմէ Թուրքիոյ տրամադրուած բարոյական կարեւոր նեցուկ կը նկատէ, տեղ տալով Հ. տը Շարէթի «Թուրքիա խարսխած է Եւրոպայի մէջ» արտայայտութեան:

***

ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՈՒԽՏԸ

Ընդդիմութեան եօթը կուսակցութիւններու խմբաւորում մը Մարտ 28-ին Ազգային համաձայնութեան դաշինք մը կազմած են, փոխարինելով նախագահական ընտրութեան օրերուն ձեւաւորուած Ազգ. դաշինքը: Մասնակիցներն են ՀՅԴ.-ն, ԱԺՄ.-ը, ԱԻՄ.-ը, ՀԴԿ.-ը, ՍԻՄ.-ը, ԳԽԱրՔՄ.-ը եւ Ազգ. առաջդիմութեան կուսակցութիւնը: Անոնք նպատակ դրած են ժողովրդավար եւ օրինաւոր ճամբով բարելաւել երկրին քաղաքական եւ ընկերա-տնտեսական կեանքը: Իրենց առաջադրանքներն են ՀՅԴ.-ի գործունէութեան վերսկիսը, քաղաքական նպատակներով կատարուած հալածանքներու, ձերբակալութիւններու աւարտը, քաղաքական բանտարկեալներու անմիջական ազատ արձակումը եւ հեռատեսիլի ու ձայնասփիւռին պետական մենաշնորհէն ձերբազատումը: Եօթը հիմնադիր կուսակցութիւններէն զատ 20 կազմակերպութիւններ ալ միացած են անոր:

ԱԺՄ.-ի նախագահ Վ. Մանուկեան այդ նոր կազմաւորումին առիթով ըսած է որ Հայաստանի մէջ դրական ոչ մէկ տեղաշարժ նկատելի է եւ նոր վարչապետներու նշանակումը չէ որ կացութիւնը պիտի փոխէ: «Այս կարգի վարչաձեւեր միայն ժողովուրդը կրնայ փոխել» ըսած է ան:

Դաշինքը ծրագրած է Ապրիլ 4-ին Երեւանի մէջ հանրահաւաք մը կատարել, որուն 100 հազար հոգիի մասնակցութիւն կը նախատեսուի: Ատիկա առանձնացած ցոյց մը պիտի չըլլայ, ըստ Վ. Մանուկեանի, այլ իրարու պիտի յաջորդեն բողոքի արտայայտութիւններ ու այլ ցոյցեր, ամբողջ երկրին տարածքին, մինչեւ որ իշխանութիւնը հաւանի իրենց հետ սեղան նստիլ ու հարցնել թէ ինչեր են իրենց պահանջները:

***

ԵԹԷ ՔՈՉԱՐԵԱՆ ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻ Է...

Նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան ակնարկելով Հ. Ալիեւի արտայայտութեան, մամուլի ասուլիսի մը ըսած է. «Եթէ Քոչարեանը Ադրբեջանի քաղաքացի կը նկատէք, ես միայն հպարտ պիտի ըլլայի եթէ Հայաստանի քաղաքացի մը հոն վարչապետ ըլլար»: «Լետերատուրնայա կազետա»յի Ադրբեջանի թղթակիցը հարց տուած է թէ Լ. Տէր-Պետրոսեան Ղարաբաղը Հայաստանի մէկ գաւա՞ռը կը նկատէ եւ թէ Հայաստանի Սահմանադրութիւնը կ'արտօնէ՞ օտար քաղաքացիի մը նման պաշտօնի նշանակումը: Նախագահը պատասխանած է թէ Հայաստանի դիրքը չէ փոխուած: Հայաստան, միշտ զօրակցած է Ղարաբաղի ժողովուրդին ինքնորոշման իրաւունքին: Այդպէս է այսօր, այդպէս պիտի ըլլայ նաեւ վաղը: Ինչ կը վերաբերի Սահմանադրութեան տրամադրութեան, նախագահը ըսած է թէ ան արգելք չէ նման նշանակումի:

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՊԱՏՈՒՈՅ ԼԵԳԷՈՆԻ ՇՆՈՐՀՈՒՄ

Ապրիլ 2-ի մեր թիւով, տուած էինք պատուոյ լեգէոնի արժանացած կարգ մը Հայերու անունները: Երկար ցանկին մէջ, մեր ուշադրութենէն դժբախտաբար վրիպած էր Ժան-Ժագ Տամլամեանի անունը, որ սպայի աստիճանի շքանշանը կը ստանայ «Թղթատար, հեռահաղորդակցութիւն եւ տարածք» նախարարութեան մարզէն:

Սպայի աստիճանի արժանացած է նաեւ Տիկին Մարի-Ֆրանս տը Հարթինկ, Ֆրանսայի նախկին եւ առաջին դեսպան Հայաստան, որ այժմ դեսպան Աւստրիա:

ԱՅՍ ԱՌԱՒՕՏ, ԱՅՍ ԵՐԵԿՈՅ

ՃԷՆԻՖԷՐԻՆ ԶԱՏԿԱՃՃԻՆ

Ծրագալոյցի պատարագը ընթացքի մէջ էր, երեկոյին մէջ ընկղմանելու աճապարող կէսօրէ ետք, վանկերը կրծքավանդակներէն ելլելով կը բարձրանային դէպի երկինք, փառաբանանք, աղաչանք, կցկտուր նախադասութիւններ կը հասնէին անոնցմէ, դիմացս էր եկեղեցին, յենած Խաչքարին, ես՝ եկեղեցւոյ բակին մէջ, յենած դրասենեակին, անկէ ալ կանչեր մէջ ընդ մէջ, կանչեր հեռաձայնի, կը վազէի, կը վերցնէի ընկալուչը, հոգեհանգիստ խնդրող հաւատացեալ մը կ'ըլլար ընդհանրապէս, Յարութեան Կիրակին պիտի յաջորդէր Մեռելոցի երկուշաբթին, կ'արձանագրէի, կը վերադառնայի բժիշկ բարեկամիս մօտ: Անշրջանցելի Հայաստանն էր նիւթը մեր խօսակցութեան, նիւթին առանցքը՝ Ռոպէր Քոչարեան, կը գոյատեւէր անոր նշանակումին առթած շշմանքը, աննախատեսելի Կովկաս, այդտեղ արտասովոր լուծումներ կը հայթայթուէին հարցերուն, կը նշէի նորակոչ Վարչապետին քաղաքական բոլոր կողմերուն հետ գործակցելու մտադրութիւնն ու այն յայտարարութիւնը՝ թէ «այդ բանին համար ոչ ոքէ արտօնութիւն խնդրելու հարկին տակ չէր»: Այդ խօսքը կը նկատէի ականուած տրամադրութիւն մը, գրեթէ մարտահրաւէր: Չէ՞ որ, տարիներէ ի վեր, նախագահը կը մերժէր ազգային համաձայնութեան կառավարութեան մը կազմութիւնը, չէ՞ որ վարչապետ մը չէր կրնար հակադրուիլ նախագահին, կը խօսակցէինք, ներսը կը շարունակուէր զատկական նախատօնակի պատարագը, շուտով յարութիւն պիտի առնէր Աստուածորդին, խորհուրդ խորին, ահա յանկարծ կը բարձրանար ճիչը բակին մէջ ոստոստող բարեկամիս աղջնակին՝ Ճէնիֆէրին:

Կը նայէինք անոր ուղղութեամբ, ան կը վազէր դէպի իր հայրը, հրճուանքով մը՝

- Papaaa, j'ai trouvé une coccinelle! կը բացագանչէր:

Ճէնիֆէր ցոյց կու տար գտած միջատը, այո՛, սեւ կէտերով կարմիր միջատն էր, իսկական զատկաճճի, կը նայէի խոշորցած բիբերով, անիմանալի ուրախութիւն մըն ալ կ'ողողէր իմ էութիւնս:

Ե՞րբ տեսած էի նման միջատ վերջին անգամ: Անշուշտ ոչ Փարիզ՝ քսանմէկ տարիներու կեցութեանս տարածքին:

– Բախտաւոր պիտի ըլլաս, ա՛ղջիկս, – կ'ըսէր բժիշկը աղջկան, ե՛ս ալ մանկացած՝ պահ մը դիտելէ ետք կենդանին, տարողութիւն աւելցնելով պատահարին, կը խնդրէի Ճէնիֆէրէն զայն պահ մը փոխ տալ ինծի: Յօժարակամ՝ միջատը կը փոխադրէինք իմ ափիս մէջ, կը դիտէի շլացած, սովորական առօրեայիս մէջ անսովոր իրադարձութիւն, կը շարունակէի դիտել, հիմա պէտք էր վերադարձնել զայն տիրոջ՝ աղջնակին:

Ու փոխանցումի այդ պահին է որ թաթիկի չնչին ցնցում մը պատճառ կ'ըլլար որ միջատը իյնար, իյնա՞ր թէ թռչէր, բայց պատճառ կ'ըլլար որ կորսուէր, անյայտանար:

- Il ne fallait pas la perdre! Il ne fallait pas! կը պոռար հիմա Ճէնիֆէր ցասկոտ, հարց կու տայի իւրովի թէ անոր ցասումն ալ կը լսուէ՞ր եկեղեցիէն ներս, կը բարձրանա՞ր դէպի անոր գմբէթը, անկէ ալ վեր:

Կը հասկնայի որ Ճէնիֆէր կը ծրագրէր տուն տանիլ միջատը, հոգ տանիլ անոր, ահա կը կորսուէր ան անզգուշութեան մը հետեւանքով, ցասումը կը վերածուէր ողբի:

Կը նայէինք վար, կը ծռէինք մեր մէջքերը, կը նայէինք աջ, կը նայէինք ձախ, փնտռտուքի մեր ճիգերը կը դառնային ապարդիւն:

Հայրը կը ջանար հանդարտեցնել աղջիկը, աղջնակը կը մերժէր դադրեցնել կոծը:

Բա՞խտը կորսնցուցած էր Ճէնիֆէր: Անոր բա՞խտն էր որ կը փնտռէինք:

Գրասենեակը փակելու ժամն էր, կ'ուղղուէի դէպի եկեղեցի զոնէ պատարագին մնացեալ բաժինին ըմբոշխնելու, յատկապէս ա՛յն պահը երբ համայն աշխարհին, անսահման ցնծութեամբ՝ «Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց» պիտի ծանուցուէր:

Կը շարունակուէր պատարագը, բոլոր ջահերը բոցավառ, «Աւետարան ըստ Յովհաննու», կը ճօճուէր բուրվառ, գիտակցութեան մակարդակին էր խունկը, պահ մը աղօթքով հաղորդակցութեան մէջ կը մտնէի Երկնաւորին հետ, ուղեղիս մէջն էր հաստատուն վիզով անհատի մը ինծի դէմ կատարած զրպարտութիւնը, անոր չարախօսութիւնը, չար էին մարդիկ, գիս զրպարտողը այդ տեսակին լաւագոյն մէկ նմոյշն էր, Քրիստոսը չէի, բայց կը խնդրէի Աստուծմէ որ ներէր անոր ալ, կը վերադառնայի հոգեշահ արարողութեան, բայց աշխարհի աղտեղութիւնները կրկին կը բարձրանային մտածումիս մակերեսին: Քիչ ետք երբ կ'աւարտէր աւետման թափօրն ալ ու ես կ'ուղղուէի դէպի գրասենեակ սեղանս կարգաւորելու եւ պայուսակս վերցնելու, բակին մէջ կը գտնէի Ճէնիֆէրը որ հակառակ հօր թախանձանքին՝ կը շարունակէր փնտռտուքը լալագին:

Դուրս կու գայի այլեւս տուն երթալու համար, զարմանք, կը գտնէի Ճէնիֆէրը հանդարտած, ափը հօրը ափին մէջ, պատրաստ մեկնելու ի՛նք ալ:

– Քանի՞ տարեկան է աղջիկդ, վե՞ց, հի՞նգ, – երբ հարց կու տայի հօրը, կը նկատէի ծամածռութիւն մը Ճէնիֆէրի դէմքին վրայ:

– Չո՞րս, – կը փորձէի կրկին՝ յաջողութեան մը հասնելու ճիգով:

Ճէնիֆէր կը բարձրացնէր երկու թաթիկները, կը բանար մէկուն հինգ մատիկները, անոնց վրայ պէտք է աւելցնէի նաեւ երեք մատիկ միւս թաթիկէն:

– Ո՞ւթ, – հարց կու տայի ապշած:

Ճէնիֆէր ժպիտով մը կը շարժէր գլուխը, հայրն է որ կը միջամտէր, ճշգումով մը երբ կը յայտնէր թէ ութ տարեկան պիտի ըլլար միայն երեք ամիսէն:

– Տարեդարձս Յունիս 9-ին է, – կը յարէր աղջնակը, կ'անդրադառնայի որ ան կ'աճապարէր մեծնալու, դառնալու չափահաս, մտնելու մեծերու աշխարհը, կը բաժնուէինք, գարնանային օդ, դէպի տուն ճամբուս վրայ կը մտածէի օրուան գլխաւոր դէպքին մասին, Զատիկ էր, նոյնիսկ Փարիզի նման անհաւատ քաղաքի մը մէջ յարգած էր զատկաճճին իր ժամադրութիւնը, հակառակ մաղթանքիս որ չմեծնար Ճէնիֆէր, մնար իր անմեղունակ տարիքին մէջ, իր անբիծ ժպիտով, մնար իր անխարդախ աչքերով, պիտի մեծնար ան սակայն, դառնար գիտակից, ինքզինք գտնէր զրպարտութիւններով, դեղնաւուն ժպիտներով արատաւորուած, հաստավիզ մարդոցմով լի, մեղաւոր աշխարհի մը մէջ:

Ու ցաւս նաեւ այն էր որ Ճէնիֆէր եւ աշխարհի բոլոր մանուկները, օր մը, պարտաւորուած պիտի ըլլային փնտռելու երջանկութիւնը, գտնէին, ապա կորսնցնէին շուտով, փնտռէին կրկին ու ա՛լ չգտնէին:

Հապա փնտռտո՞ւքը Քոչարեանին:

Նման հարցադրումի մը համար նըկատելով պահը անպատեհ՝ կ'որոշէի վերադառնալ մանկական աշխարհ, կը վըճռէի մանաւանդ չմոռնալ ծննդեան տարեդարձը Ճէնիֆէրին:

ՄՈՎՍԷՍ ՊԶԱՔՃԵԱՆ

ԵՂԵՐԱՊԱՏՈՒՄ Ե. ՉԱՐԵՆՑԻ(*)

... Ո՞ւր մեռաւ: Ի՞նչպէս: Եւ 1937–ի՞ն, համաձայն բերանացի տեղեկութեանց:

Ժամանակը չէ վրդովելու:

Սեղանիս վրայ՝ իր վերջին հրատարակութիւնը,– «Գիրք Ճանապարհի», «Պօէմներ եւ Բանաստեղծութիւններ», տպուած 1933–ին: Ընտիր, գեղարուեստական թէ բովանդակութեամբ եւ թէ տպագրութեամբ: Իւրաքանչիւր նիւթի սկիզբը նկարազարդ խորագիրներ խորհրդանշան, Յակոբ Կոջոյեանի նուրբ վրձինով: Իր կտա՞կը: Զրոյցի մը համաձայն, դժբախտ բանաստեղծը ըսած կ'ըլլայ թէ «Գիրք Ճանապարհի»ի «Պատգամ»ը իր վերջին խօսքն է, ուղղուած հայ ժողովուրդին: Ո՞րն է այդ վերջին խօսքը, –

«Ո՛վ հայ ժողովուրդ, քո միակ փրկութիւն քո հաւաքական ուժի մէջ է»:

Գրչի խաղ մը որ կերաւ իր գլուխը, ինչպէս կը պատմէին պատերազմէն առաջ:

Այնուհետեւ պատերազմ եւ լռութիւն:

Ի՞նչ էր գաղտնիքը: «Պատգամ» խորագրով բանաստեղծութեան մէջ (էջ 269 – 270), իւրաքանչիւր տողին երկրորդ գիրերը վերէն վար կարդալով, կ'ունենաս հետեւեալ նախադասութիւնը, – «Ո՛վ հայ ժողովուրդ, քո միակ փրկութիւն քո հաւաքական ուժի մէջ է»:

Զրոյցը կ'ըսէր թէ Չարենց գաղտնիքը վստահած էր ուրիշ երիտասարդ բանաստեղծի մը, որ չդիմանալով կրած չարչարանքին, գայն կը հաղորդէ Չեկայի նախագահին, ոմն Մղդուսիի:

Մնացեալը աւելորդ է պատմել:

***

Ուրիշ առիթի մը վերապահելով վերլուծումը «Գիրք Ճանապարհ»ին, որ ապահովաբար Չարենցի լաւագոյն արտադրութիւնը պիտի մնայ, այսօր կ'ուզէի բանալ անոր մէկ երեսը, – «Մահուան Տեսիլ»:

Այս քերթուածը կը բռնէ գիրքին 64 – 120 էջերը եւ գրուած է 1933 Մայիս 4–ին: (Իսկ «Պատգամ»ը՝ Մայիս 3–ին): Մուտքը նոյնպէս զարդարուած մահասարսուռ գծագրութեամբ, վրան երեք բառեր – «կոտորա՜ծ, կոտորա՜ծ, կոտորա՜ծ» (Սիամանթօ): Ամբողջութիւնը՝ եղերապատում: Արհաւիրք: Դժոխային էջ մը մեր ժամանակակից պատմութենէն, – Ազատագրական պայքար եւ Հայաջինջ Սարսափներ: Տեսիլ տանթէական ներշնչումով, ուր քստմնելի դրուագները իրարու կը յաջորդեն բոցավառ երեւակայութեամբ:

Անշունչ, անմարմին խոյանքներ չեն որ կը յածին, կը սարսռան ճերմակ թուղթին վրայ, այլ իրական դէպքեր եւ դէմքեր: Ուրուականներ են որ կը շարժին, կը խօսին, կը հառաչեն կամ կը գալարուին աչքիդ առջեւ, մտքիդ առջեւ, զարհուրելի պահավիժումներով:

Ընդհանուր նկարագրութիւնը, դէպքերու շարահիւսումը, դէմքերու պատկերացումը այնքան կենդանի են որ, հարեւանցի ընթերցումն անգամ սարսուռ կ'ազդէ: Անմիջապէս կը ճանչնաս ե՛ւ դէպք ե՛ւ դէմք, թէեւ բանաստեղծը որեւէ անուն չէ արտասանած: Տեղ – տեղ հեգնութիւն, կարմիր ծիծաղ, բայց ամբողջութիւնը՝ աննման: Իր «Երկեր»ու ժողովածուին մէջ, տպուած 1932–ին, Չարենց ունի ընդարձակ «պօէմ» մը, «Դանթէական Առասպել», ուր կը նկարագրէ Մեծ Պատերազմին սարսափները: Բանաստեղծութիւնը գրուած է 1915 – 1916–ին, Թուրքեւպարսկական սահմանին վրայ, եւ նկարագրուած պատկերները միեւնոյն ատեն դրուագներ են պատմական ջարդերէն...

Մեռած քաղաքի շէնքերից մէկում,
Աչքերս անլոյս խաւարին յառած,
Պառկել էի ես – ահաւոր, անքուն:
Ու դէմս, կարմիր, կրակներ վառած
Ցատկոտում էին, բառաչում, տնքում
Մեռելներ զուարթ ու բազմատարազ:
Գոյնըզգոյն շորեր, մարմիններ մեռած,
Սրունքներ կապոյտ, ստինքներ դեղին,
Ցետոյքներ ուռած ու արնակալած –
խեղկատակ, արագ ցատկոտում էին, –
Իմ սարսափահար աչքերի առաջ,
Անթափանց մթում գերեզմանային...

«Մահուան Տեսիլ»ին մէջ ալ, Չարենց իրեն առաջնորդ ունի Տանթէն: «Խուսափելով ընդմիշտ երգերից դիւրածին», նորէն ինքզինքը կը գտնէ բարձր լերան մը առջեւ, «անօգնական, իբրեւ մանուկ մը անճար: Եւ չգիտեմ՝ ընկնե՞մ պիտի արդեօք, թէ վստահած հանգչեմ»: Ահաբեկ, «անհամարձակ ինչպէս աշակերտ», իր աչքերը կը յառէ մեծ վարպետներուն – «ո՛վ անցեալի վսեմ քերթողահայրեր»: Օգնութեան կը կանչէ «անյոյզ, մարմարեայ» Հոմերոսը, «որ երգել ես հերոսների մահը», կամ «դիւցազնական եւ բարբարոս» Վիրգիլիոսը, կամ «արեւմտակնական հանճարը», Ֆիրդուսի: Բայց, յանկարծ կ'անդրադառնայ թէ անոնք երեքն ալ երգած էին «Փառք անմահական՝ բազմած մարմարիոնեայ նժոյգների բաշին»: Մինչդեռ «Այն ուղին, այն ճանապարհը չարչարանաց» որուն մօտենալ կը փորձէ ինք, «Դժնի է եւ ժանտաժանտ», «զարհուրելի ինչպէս զառացանք»: Եւ նորէն կ'ապաւինի Տանթէի.

Իբրեւ վարպետ միակ, իբրեւ անկաշառ
մարգարէ –
Ահաւասիկ յառնում է մռայլ
միջնադարից
Եւ կանգնում է դէմս, ո՛վ տառապեալ
հանճար, քո կերպարանքը քարէ:

Եւ միասին ճամբայ կ'ելլեն, – «Ահաւասիկ գնում ենք քեզ հետ միասին, աշակերտ ու վարպետ, – Քերթութեան Թոթովախօս մանուկ եւ այր բազմավաստակ»:

Այնուհետեւ կը սկսի բուն Տեսիլը: «Քայլում ենք, իրարու բռնած, քայլերով տարտամ, երերուն, – Անուղի ինչպէս մոլորուած երկու կոյր, կամ անօգ մանուկ»: Միջուցը կը թանձրանայ իրենց շուրջը, «Ժայռեր են, կարծես ու քարեր»:

Մօտենում ենք մենք ժայռերին – եւ
տեսնում ենք վիթխարի ծառեր,
Եւ մտնում ենք ահա խաւարով ու ահով
լեցուն մի անտառ:

Յանկարծ հառաչանք մը կը լսեն անտառի խորէն: Ցամր ոռնաձայն: Եւ ահա ծառերու ետեւէն, դուրս կ'ելլէ մարդ մը, գլուխը բաց: «Վարդապե՞տ է նա, մուրացի՞կ, թէ գեղջուկ, աղքատ քահանայ»: Մարդը կը մօտենայ երերուն, «փոքրիկ եւ նիհար, կիսամերկ, արծաթեայ հսկայ տաւիղ մը՝ ձեռքին մէջ:

Հասնում է մօրուքն սպիտակ մինչեւ
սրունքները նրա
Սպիտակ սաւանի նման ծածկելով
մերկութիւնը ծերի.

Ուրուականը դառնալով Վարպետին, կը սկսի խօսիլ.

« – Վարպե՛տ, ո՛հ, ես էլ քեզ նման
մի գիշեր աշխարհից անցայ,
Ապրեցի իբրեւ վանական, հայրենի
եզերքում քո ծովի.
Բայց չքնաղ հայրենիքը քո – ինձ
համար հայրենիք չդարձաւ,
Եւ ծովը ձեր այն ծիծաղկուն – չբուժեց
իմ սիրտը ցաւից:
Աշխարհում շաչող հողմերից այն
կղզում ապաստան գտած,
Զգեցած սեւասեւ սքեմ, ես տաւիղը
սակայն սիրեցի.
Եւ տաւիղը շեփոր դարձրած՝
քերթութեան պարտէզը մտայ,
Որ կորած հայրենիքս երգեմ եւ
անցեալը նրա հրածին:

Կը չարունակէք ընթերցումը, եւ ահա ձեր դիմացը կանգնած է Հ. Ղեւոնդ Ալիշանը, որ կը պատմէ.

Երգեցի ես ձայնով առնական ամրոցներն
ու բերդերը Հայոց,
Ոստաններն Հայոց արքայից,
պալատները նոցա փառահեղ,
Երգեցի Կարմիր Աւարայրը, Մասիսը՝
աստղերի հայող,
Զգտելով հին փառքը Հայոց սրտերում
անմար միշտ պահել:

Քնարով մարտի կոչեցի ես նոցա՝
յանուն անցեալի,
Կոչեցի ելնել վերստին, թօթափել
փոշին բարբարոս, –
Կոչեցի արժանի լինել մեր նախնեաց
փառքին պանծալի՝
Վառելով ջահերն անցեալի, իբրեւ
նո՛ր փրկութեան
փարոս, եւայլն (էջ 70 – 74):

Վարպետն ու աշկերտը կը շարունակեն ճամբան նոյն խաւար անտառին մէջ, ուրուն ծառերը իրենց կը թուին «սարսափից քարացած դէմքեր», որ լեցուած է «հառաչի ու լացի ձայներով»: Բայց ահա կրակ մը կը տեսնեն հեռուն եւ մօտենալով, կը գտնեն մոխրացած, գրեթէ մարած խարոյկ մը,

Խարոյկի շուրջը թափուած մենք
տեսնում ենք զէնքեր, ոսկորներ,
Մարդկային գանկեր, հնօրեայ զրահներ,
մի հին հրացան: –
... Ծառերի ճիւղերից կախուած
կմախքներ՝ տապից չորացած:

Խորապէս ցնցուած, երբ կը պատրաստուին հեռանալու, ծառերու ետեւէն կ'երեւայ «կիսամերկ մի մարդ՝ – սեւահեր, ահագին գլխով, ոտքերը ոլորուն ու կարճ»:

Աչքերը շանթեր են թափում, ցայտում
են կայծակներ ու կիրք,
Վիթխարի գլուխը կարծես տնկած է
ուսերի վրայ.
Ակնոցներ ունի նա դրած, եւ ձեռքին
բռնել է մի գիրք:

Նոյն ինքն Րաֆֆին, որ նմանապէս իր խօսքը կ'արտասանէ.

« – Այս խարոյկը ե ս վառեցի
աշխարհում ձեռքերով իմ թոյլ,
Եւ տասնեակ տարիներ բորբոքուած՝
նա ցրեց շողեր ու կայծեր,
Իմ ամբողջ կեանքում կռացած՝ փչեցի
ես անխոնջ ու անդուլ,
Որ երբեք, երբեք չմարի նրա հուրը, –
եւ յա՛ր առկայծի:
Եւայլն (էջ 74 – 79):

Յանկարծ դուրս կ'ելլեն անտառէն, եւ իրենց աչքին առջեւ կը պարզուի «ամայի, ընդարձակ բացատ, մէջտեղը՝ «ժայռերից կերտած մի կարմիր, կոնաձեւ բլուր», որուն վրայ՝ կը վառէր «բարձրաբերձ բոցով մի կրակ»: Կէս ճամբան իրենց կը հանդիպի «մի ինչ որ անդէմ կերպարանք». –

Սկզբում տեսանք մենք միայն ոսկորի
եւ մսի մի կոյտ,
կարծես մէկը առել էր մի խուրձ
ոսկորներ եւ խառնել իրար,
Իսկ յետոյ – իրարու կապել, խառնելով
ազդրեր ու գլուխ:
Երբ մի քիչ երկար նայեցինք ոսկորի
այդ կոյտին
Տեսանք որ կմախք է դա մի՝ գլխի
տեղ – երկաթեայ մեքենայ,
Ձեռքերը տեղերից պոկած, գլուխը
հագցրած ոտին,
Իսկ սրտի փոխարէն – կրծքում
պողպատեայ զսպանակ դրած:

Այս ուրուականն ալ, ջարդուփշուր եւ գլխատ, ունի իր պատմութիւնը, շատ աւելի եղերական, –

Անծանօթ էր կեանքում ինձ համար
ամենայն վարանում ու ահ,
Մեր երկրի աքի այրերից կազմեցի ես
մե՛ծ մի բանակ,
Եւ մեր սեւ դրօշի վրայ գրեցի
«Հայրենիք կամ մահ»:

Այդ արի զինուորները գացին հօն պայքարելու բռնութեան դէմ, բայց, «երկիրն արեամբ ողողեց տագնապած Արքան այն գազան»: Այն ատեն, ինքն ալ վրէժխնդիր, «դժոխքի հանճարին դիմելով», կ'ուխտէ «ըմպել մի բաժակ բոնակալ Արքայի արիւնից»: Կը պատրաստէ դժոխային մեքենայ մը. «բայց, դժբախտ փորձի ժամանակ, Արքայից հեռու նա պայթեց»:

Եւ մնա՛ց նա կենդանի ... կենդանի՛
նա մնաց ... վա՛յ ինձ...

Ո՛րքան թափանցիկ է պատկերը, – Քրիստափոր Միքայէլեանի (էջ 80 – 84):

Այս նկարագրութեան յաջորդ էջերուն մէջ կը լսուին խորհրդաւոր կանչեր, «Հրդայիւն, Հրդայիւն, Հրդայիւն», Խա՛ն – Բա՛ն – օ՛տ, խա՛ն – բա՛ն – օ՛տ»: Անուանակոչումներ որոնք մեկնութեան չեն կարօտիր, – Հ. Յ. Դաշնակցութիւն, Խանասոր եւ Պանք – Օթոման: (էջ 85):

Եւ այսպէս ցիրուցան ուրիշ ուրուականներ, – Ստ. Նազարեան (էջ 89), «մօրուքով, ինչպէս քահանայ, հայեացքով խոնարհ ու հանդարտ», Պետրոս Դուրեան (էջ 90):

«Պատանի էր դա մի դալկահար, արցունքով լեցուն աչքերով, եւ ձայնը նրա սրինգի նման էր ողբի ու լացի:

Անմիջապէս վերջը, Մկրտիչ Պէշիկթաշլեան (էջ 91).

Այս գունատ պատանու կողքին
արշաւում էր այլ մի քերթող
Նրանից աւելի տարէց, փառահեղ
ճակատով եւ նայուա[illegible]
Նա տաւիղ ունէր արծաթէ եւ շեփոր
պղնձէ, ու հերթով
Նուագում էր կամ սիրոյ տաղեր, կամ
հնչում ռազմի աղաղակ:

Ապա Գրիգոր Արծրունին, (էջ 92) «վիթխարի մի գլուխ եւ մի կուզ» դագաղի մը մէջ, ձեռքը բռնած թիթեղէ գրիչ մը՝ վրան «մի ալք թագակիր, որ թագի երկաթեայ խաչով կոտրում էր մահիկ մի դեղին»:

Այս պատկերին ընդլայնումը նորէն եւ բեւան կը հանէ Րաֆֆին ու Գամառ Քաթիպան (էջ 93), իսկ էջ 95–ի վրայ նոր ուրուական մը, «Խրիմեան Հայրիկ (մի[illegible] առանց որեւէ անուն յիշելու). – «մի[illegible] փարթամ մօրուքով վարդապետ, մինչեւ մօտ վաթսուն տարեկան», կուրծքին վրա խաչ, փորին վրայ աստղ մը, իսկ [illegible] հուժկու ձեռքերուն մէջ, «իբրեւ դարերից մնացած աւանդ», թուղթէ շերեփ մը:

Այնուհետեւ նորէն կոտորա՛ծ, կոտորա՛ծ...

Մօտենում էր խորշակ մի կարծես՝
խառնելով ազգեր ու ցեղեր:

Իսկ անմիջապէս վերջը (էջ 97), Անդրանիկ, «գրահակիր բանկ»ի գլուխն անցած.

Վիթխարի մի նժոյգ նստած՝
ընթանում էր երթի առաջ[illegible]
Հոյաձեւ մարդն այն ահեղ՝ ծածանած
մի սեւ դրօշակ:

Եւ վերջապէս Ա. Ահարոնեանը՝ գծագրուած չարախինդ հեգնութեամբ (էջ 101): Ապա թափօր մը մահատիպ ու[illegible] ու մարմնի կ'առնէ Սիամանթօն (էջ 104) – «մի արձան կարծես մարմարէ».

Երեւում էր որ Մա՛հն էր տեսել եւ
Սարսափը նա իր աչքերով:

Նոյն թափօրին մէջ՝ Դ. Վարուժան (էջ 105 – 107): «Ծնուած էր կարծես մ[illegible] մոմից, եւ դէմքը, որպէս մագաղաթ»: Եւ սակայն այս «գունատ գուսան»ի բերնէն է որ «յորդում էր երգը յանկարծ – ամպրոպի, որոտի պէս թափով»:

... Երգում էր հերկերի մասին,
դաշտերի մասին ու հողի[illegible]
Քրտինքն էր երգում գեղջուկի, եւ
նրա վաստակը արդար, –
Բայց փոխւում էր երգը յանկարծ եւ
դառնում աղաղակ ոխի[illegible]
Եւ մոմէ շրթերով քերթողի – սկսում
էր նա նզովք կարդալ:

Այս նկարագրութեանց հետ վարպետօրէն հիւսուած՝ Մեծ Պատերազմը եւ 1915ի Հայաջինջ Սարսափները (էջ 106 – 111):

... Մեր դէմից անցնում էին արդ
մանուկներ մեռեալ եւ ծերեր,
Հաշմանդամ սերունդներ ամբողջ՝
Եղեռնի հնձանին ընծայ...
... Եւ անցնում էին զօրքերից ոտնակոխ
արուած պարտէզներ,
Հրդեհից մոխրացած հիւղեր,
քաղաքներ մեռեալ եւ շէներ, –

Այս բոցավառ այլ քստմնելի եղերապատումէն վերջ, բանաստեղծութիւնը կը փակուի աւուր պատշաճի բանաձեւով:

ՎԱՐԱԶ

(*) Այս էջը կը պատկանի Շաւարշ Միսաքեանի որ գրական շրջանին, երբ «Ցառաջ» լոյս չէր տեսներ, գաղտնաբար հրատարակեց գրական պարբերականներ՝ «Հայկաշէն» (2 հատոր) եւ «Արածանի» (երեք հատոր): Այս գրութիւնը լոյս տեսած է Արածանիի Գ. հատորին մէջ:

Փ Ա Ր Ի Զ

ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՀԱՆՐԱԺՈՂՈՎ

ՄԱՍՆԱԿՑԵՑԱՆ Լ. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ԵՒ Ր. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ

Մարտ 28, Ուրբաթ երեկոյեան, նախաձեռնութեամբ Հայ Դատի յանձնախումբին տեղի կ'ունենար երեկոյթ մը որ կը միտէր ներկայացնել Հայ Դատը 21-րդ դարու նախօրեակին, ապագայի տեսիլքով: [illegible] Լ. Պետրոսեան, Հայաստանի Արտաքին նախկին նախարար Րաֆֆի Յովհաննէսեան, Ղարաբաղի Երեւանի ներկայացուցիչ՝ Ալեք Յարութիւնեան, [illegible] Վարուժան Գրիգորեան:

[illegible] ժանին Բալըլեան («Լը Փրոկրէ»), Փիէր Իվ Լը Փրիոլ («Լա Գրուա»), Մուրատ Փափազեան («ԱՅԲ – ԷՖ – ԷՄ»): Բոլոր հարցումները կ'ըլլային Ֆրանսերէն եւ ի պահանջեալ հարկին միաժամանակ կը թարգմանուէին, ինչպէս Լ. Պետրոսեանի պարագային:

Տիկին Հիլտա Չոպոյեան արտայայտուեցաւ գլխաւորաբար ցեղասպանութեան ճանաչման մասին, յարդ տարուած աշխատանքներուն, ձեռք ձգուած յաջողութիւններուն (Սթրազպուրկ) եւ կոչ ըրաւ որ կազմուի միջազգային կազմակերպութիւն մը, վարելու համար նոր ռազմավարութիւն մը որ պէտք չէ սահմանափակուի ճանաչումով այլ ընդգրկէ նաեւ հողային պահանջներու եւ հատուցման հարցերը:

Բեմ կը հրաւիրուէր Րաֆֆի Յովհաննէսեան, Արտաքին նախկին նախարար եւ նախագահ Ազգային եւ Միջազգային Ուսումնասիրութեանց Կեդրոնին: Հարցումներու պատասխանելէ առաջ, ան փոքր նախաբանով մը արտայայտուեցաւ: Հայոց պետականութեան ընդեծումով, կ'ըսէ Յովհաննէսեան, մեր ժողովուրդը պէտք է առաջնորդուի նոր կանոններով: Մեր հարցերուն մէկ մասը լուծուած է, ներկայիս Հայաստան պէտք է կերտէ նոր առողջ քաղաքական գործելակերպ մը եւ Հայաստան ու Սփիւռք միասին պէտք է աշխատին, պէտք է հրաժարինք փոխադարձ կործանել քարոզներէ, մեր յետագայ գործունէութիւնը պէտք է հիմնուած ըլլայ ազգային ապահովութեան վրայ, հայ ժողովուրդին ապագան խարսխուած է Հայաստանի եւ Սփիւռքի Ազգային ապահովութեան վըրայ: Անդրադառնալով իր պաշտօնէն հեռանալու հարցին, Ր. Յովհաննէսեան յիշեց որ մեծ պատիւ էր իրեն համար Արտաքին Նախարարի այդ պաշտօնը ստանձնել, աշխոյժ եւ անորոշ շրջանի մը մէջ, քաղաքականութիւնը, կ'ըսէր շարունակականութիւն մըն է եւ ինք կատարած էր առաջին փուլը որ իր աւարտին հասած էր: Այժմ, հարկ է նաեւ համադրել մեր քաղաքականութեան տարբեր երեսները (տնտեսական, ռազմական եւայլն), եւ կը շեշտէր մանաւանդ ազգային անվտանգութեան համակարգի մը անհրաժեշտութիւնը: Յարաբերութիւններ մշակել դըրացի երկիրներու հետ Պարսկաստան, ինչո՞ւ չէ Թուրքիա որ պէտք է ստանձնէ իր պատմութիւնը իր բոլոր ողբերգութիւններով: Ռ. Քոչարեանի նշանակումը նկատեց որպէս բովանդակալից իրադարձութիւն մը Հայաստանի համար, որ իր կնիքը պիտի դնէ ներքին թէ արտաքին ճակատներու վրայ: Պատուիրաններէն մէկն է, Ր. Յովհաննէսեանի համար ազգային համաձայնութիւնը, Պէտք չէ թոյլ տանք անցեալի ծայրայեղութիւնները:

Ըստ իրեն միջազգային շրջանակները պէտք է համակերպին այս նշանակումին:

Աւելորդ տպաւորութիւն ձգող միջնաբարէ մը ետք սկսաւ երկրորդ մասը, որ Ղարաբաղի նուիրուած փաստանկարէ մը ետք, բեմը կը յանձնէր օրուան ամէնէն սպասուած արտայայտուողին որ Լէոնար Պետրոսեանն էր: Ան նախ շնորհակալութիւն յայտնեց զինքը դիմաւորող ծափահարութիւններուն համար, ապա անդրադարձաւ Ղարաբաղի, քանի հայ ժողովուրդի համար նոր պատմութեան սկիզբն էր 1988 Փետրուար 20-ը: Այսօր, տէ ֆաքթօ կար Ղարաբաղի հանրապետութիւնը որ հայ ժողովուրդի համար դարաւոր երազանքն էր եւ ամբողջ ժողովուրդի մը պայքարի շարունակութիւնը: Ներկայի հրադադարը, կամ խաղաղութիւնը կայուն չէ, բայց, Արցախի հարցը ամբողջ հայ ժողովուրդի հարցն է եւ անոր յաղթանակը յաղթանակն է հայ ժողովուրդին, ինչպէս անոր պարտութիւնը կ'ըլլայ ամբողջ հայ ժողովուրդի պարտութիւնը: Մենք է, կ'ըսէ Լ. Պետրոսեան, որ պէտք է շինենք մեր հայրենիքը ու շեշտը կը դնէ առաւելաբար միասնականութեան վրայ: Արցախի մէջ ստեղծուեցաւ այդ միասնականութիւնը միացնելով ոչ թէ բոլոր գաղափարները, այլ բոլոր գաղափարակիցները: Հարկ է համախմբել ազգի եւ հայրենիքի շուրջ բոլոր գաղափարակիցները: Այսօր, կարելի չէ ջարդել Արցախը որ ունի իր բանակը: Լ. Պետրոսեան, ապա, կը պատասխանէր 2 հայ լրագրողներու Ֆրանսերէն հարցումներուն, որոնք կը փոխանցուէին թարգմանաբար, ինչ որ պատճառ էր թէ յապաղումներու եւ թէ թիւրիմացութեանց: Կը հաստատէր թէ Ռ. Քոչարեանի նշանակումը որպէս վարչապետ Հայաստանի որբ չէր ձգած Ղարաբաղը, Երեւան միշտ կողքին եղած է Արցախի: Գլխաւոր խոչընդոտը, այսօր, Ղարաբաղի համար այն է որ հարկ է հաշտեցնել երկու հակոտնեայ ըմբռնումներ՝ Ազրպէջանի համար հողային ամբողջականութիւն եւ մեզի համար ինքնորոշման իրաւունքը: Ղարաբաղի համար, կան երեք հիմնական հարցեր. – Ա) Լ. Ղարաբաղը այլեւս չի կրնար ուղղահայեաց մնալ Ազրպէջանի տիրապետութեան տակ: Բ) Լ. Ղարաբաղը չի կրնար նորէն վերադառնալ որպէս Ազրպէջանի հողամաս եւ մաս կազմել անոր ամբողջականութեան, Գ) Ղարաբաղի ժողովուրդի ապահովութիւնը կրնայ պաշտպանել միայն Ղարաբաղցին: Լ. Պետրոսեան կ'ակնկալէ նաեւ Սփիւռքի օժանդակութիւնը, «Հայաստան» հիմնադրամի, մանաւանդ Լաչինի ճամբուն շինութեան համար եւ կրկին կը շեշտէ Սփիւռքի ուժերու միասնականութիւնը ինչպէս ըսած է, անցեալին նաեւ Լոս – Անճըլըս: Պէտք է աշխատիլ դեսպանատուներուն հետ: Յոյս ունի, կամ առնուազն փափաք, որ ապագային, 10, 20 տարիէն, կ'ունենանք մէկ հայրենիք (Հայաստան – Արցախ) ու մէկ նախագահ: Ղարաբաղի վերաբերեալ կ'ըսէ թէ այսօր կան 145 – 150 հազարի հասնող բնակչութիւն, դպրոց, համալսարան, բայց հարկ է օգնել տնտեսական գետնի վրայ ու կրկին կը յիշէ «Հայաստան» հիմնադրամի բերած օգնութիւնը, ու վերջացնելով իր խօսքը, անգամ մը եւս կը շեշտէ միասնականութեան հրամայականը, օրինակ մըն ալ տալով, պէտք չէ հարց տալ թէ եօթը զաւակներէն ո՞րը աւելի կը սիրէ իր մայրը, դատաւոր ալ բերելով ութերորդը:

Այս ելոյթին յաջորդեցին երկու հարցազրոյցներու սփռումը: Առաջինը Ֆըրանսա – Հայաստան Բարեկամութեան մարմնի նախագահ՝ Լուառի երեսփոխան Ֆ. Ռոշըպլուան (Իւ – Տէ – էՖ) եւ ընկերվարական կուսակցութեան բանբեր՝ Ֆ. Հոլանտ: Հարցումները կը վերաբերէին գլխաւորաբար ցեղասպանութեան ճանաչման Ֆրանսայի Խորհրդարանին կողմէ, կէսօ օրէնքի ընդլայնման, Թուրքիոյ անդամակցութեան: Ինչպէս միշտ, պատասխանները հոգեշահ խօսքերու սահմանը չէին անցներ, մանաւանդ Ֆ. Հոլանտի կողմէ որ այնքա՛ն շահագրգռուած կը թուէր Հայերու հարցերով որ լեզուական լափսուսով մը ակներացի ըսաւ փոխանակ՝ Արմէնիէնի, բայց ասոնք նորութիւններ չեն եւ տարիներու երկայնքին ոեւէ քաղաքական անձնաւորութեան հոգեշահ խօսքերը մեզ մխիթարած են:

Վերջին խօսքը (հոս՝ հարցումի դրութիւն չկար) կը պատկանէր Ֆրանսայի Հայ Դատի Յանձնախումբի նախագահ՝ Արա Գրիգորեանի, երբ արդէն կէս գիշեր էր եւ սկիզբէն յայտնեց թէ թելադրուած էր իրեն կարճ խօսիլ, բայց եւ այնպէս կարգ մը ըսելիքներ կային: Այդ ըսելիքները կը վերաբերէին մանաւա՛նդ Հայ Դատի յանձնախումբի անցեալի (հիմնուած 1965-ին), ներկայի եւ ապագայի գործունէութեան: Պատմական հակիրճ ակնարկէ մը ետք, Ա. Գրիգորեան յայտնեց թէ ծրագրուած է միջազգային գոլոք մը կազմակերպել 1998-ի սկիզբը Հայոց ցեղասպանութեան նուիրուած, մասնակցութեամբ հայ թէ օտար ձեռնհաս պատմագէտներու: Աւելցուց թէ Հայ Դատի յանձնախումբը միութիւն մըն է եւ չունի լայն միջոցներ, ինչ որ կը դըժուարացնէ իր գործը:

Հանդիսութիւնը վերջ գտաւ գիշեր ու կէսին:

Առանց ուրանալու տարուած աշխատանքը եւ հետապնդուած արդար նպատակները, պարտինք խոստովանիլ թէ երեկոյթը մասնաւոր ոչ մէկ նորութիւն բերաւ, յաճախ նոյնիսկ այն տպաւորութիւնը [illegible] պիտի չըլլար եթէ ներկաներու ուշադրութիւնը լարուած պահուէր այդ չորս ժամերու ընթացքին:

Եթէ ըսինք որ երբեմն հանդիսականները աշակերտի դերի մէջ էին, պատճառն այն էր որ հարցումներն ալ մակարդակ չունէին որպէսզի պատասխաններն ալ ունենային (Սաշա Կիթրի, որ մեծ փիլիսոփայ մը չէր, բայց սրամիտ մոքի տէր մէկն էր, երբ կ'ըսէին՝ ձեզ կը գտնեմ ձեր պատասխաններէն, կ'առարկէր՝ եւ չէ՞ք կարծեր որ ես ձեզ կը գտնեմ ձեր հարցումներէն): Ցաւով արձանագրենք նաեւ որ հակառակ շաբաթներու քարոզչական աշխատանքին, 700 հոգի պարունակող սրահը հազիւ 2/3-ով լեցուած էր: Ընդհանուր ձեւով, այն տպաւորութիւնն ունեցանք թէ արդիւնքը չարդարացուց թափուած ճիգը:

Ա. Մ.

Լ. ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ՎԻԼԷՕՐՊԱՆԻ ՄԷՋ

Մարտ ամսուան վերջին շաբաթավերջի ընթացքին, Լեռնային Ղարաբաղի վարչապետ ու միաժամանակ պաշտօնակատար նախագահ Լ. Պետրոսեան հիւրը եղաւ Վիլէօրպանի քաղաքապետարանին:

Տեղւոյն քաղաքապետը՝ Ռեմոն Թերաշէ որ Մարտ 1-էն ի վեր կոչուած էր այդ պաշտօնին, հանդիսաւոր ընդունելութիւն մը տուաւ Շաբաթ, Մարտ 29-ին: Լիոնի հայ գաղութէն բուռ մը հայրենակիցներ, մօտ հարիւր հոգի, գրաւած էին արդէն քաղաքապետարանի գաւիթը՝ երբ Լէոնար Պետրոսեան ժամանեց յետմիջօրէի ժամը 5-ին: Իրեն կ'ուղեկցէին Հայաստանի Արտաքին նախկին նախարար՝ Րաֆֆի Յովհաննէսեան ու Ղարաբաղի մնայուն ներկայացուցիչը Հայաստանի մէջ՝ Ալեք Յարութիւնեան: Խումբը կը գլխաւորէր Վարուժան Գրիգորեան որ կատարեց նաեւ օրուան պատշաճ թարգմանութիւնները:

Հանդիպումի առաջին հանգրուանը ըսկըսաւ քաղաքապետի գրասենեակին մէջ որու մասնակցեցան Ֆրանսական մամուլի ներկայացուցիչներ, հեռատեսիլի տեղական ու ազգային կայաններ, Վիլէօրպանի նախկին քաղաքապետ ու Ռոնի ծերկուտական՝ Ժիլպէր Շապրու, Մեզիէօ քաղաքի Ա. տեղապահը՝ Միշէլ Թրիպէ ու այլ քաղաքապետական դէմքեր:

Բարի գալուստի ու շնորհակալութեան երկկողմանի ուղերձներէն ետք, Լ. Պետրոսեան լայնօրէն անդրադարձաւ Ղարաբաղի դժուար հարցին, որու լուծման համար «Ֆրանսայի ծերակուտականներն ու երեսփոխանները կրնան մեծ դեր խաղալ», շեշտեց:

Ապա, նախկին դրադարանի սրահին մէջ է որ ընդունելութիւնը շարունակուեցաւ, այս անգամ ամբողջ հանրութեան ներկայութեան: Վիլէօրպանի նորընտիր քաղաքապետը բացաւ շարքը: Ակնարկեց «Ստալինեան մկրատի հատումներուն» ու որակեց Լեռնային Ղարաբաղի պայքարը՝ քաջարի. «հոն, ուր կեանքը այդքան ալ դիւրին չի թուիր ամէն օր»: Ու առաջարկեց հետազօտել տնտեսական այլ օժանդակութիւններու յատակագիծ մը: Ժիլպէր Շապրու, եւս, հաւաստիացուց թէ լուրջ աշխատանքներ կը տանի «Կեսօ» օրէնքի ընդլայնումը ձեռք բերելու համար ի նըպաստ հայկական ցեղասպանութեան:

Լէոնար Պետրոսեան իր կարգին համառօտ կերպով արտայայտուեցաւ: «Ղարաբաղի ժողովուրդը կը ցանկայ կառուցանել իր պետութիւնը ազատ ու ժողովրդավարական օրէնքներու հիման վրայ: Յոյսով եմ որ վերջ կը գտնէ մեզի պարտադրուած պատերազմ մը, որու ջատագով ժողովուրդ մը չէ եղած Հայը: Ճանապարհը հարթ չէ ու՝ դժուար: Կանգնելով չէ որ պիտի կարենանք յառաջանալ. ուրեմն, մեզի հետ քալեցէք»: Նախկին նախարար Րաֆֆի Յովհաննէսեան արտայայտուեցաւ վերջինը: «Պատուոյ արդասիք մըն է Ֆրանսայի հողին վրայ ձեր սքանչելի համարկումը (intégration), որու առընթեր ժամն է, հիմա, դեռ աւելի սերտ յարաբերութիւններ մշակելու Ղարաբաղի ու մեր հայրենիքին հետ», ըսաւ: Նուէրներու պաշտօնական արարողութենէն ետք, մտերիմ ու զուարթ մըթնոլորտի մէջ շարունակուեցաւ ընդունելութիւնը՝ հիւրասէր սեղաններու շուրջ:

ՎԱՐԴԱՆ

ԶԱՐԵՆՑԻ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ ԿՐԸՆՈՊԼԻ ՄԷՋ

Մարտ 22-ին, Շաբաթ իրիկուն, Կրընոպլի Մշակոյթի Տան Ժան Մարանճեան սրահին մէջ, հանդիսաւոր կերպով ոգեկոչուեցաւ Զարենցը անոր ծննդեան 100-ամեակին առթիւ: Երեկոյթը կազմակերպուած էր տեղւոյն տնօրէն Պ. Աշոտ Ցակոբեանի եւ Ժան Ֆորէսթիէի աջակցութեամբ:

Առաջին բաժնին մէջ, «Երեւան» երգչախումբը գարնանային երեք երգեր ներկայացուց ղեկավարութեամբ Շաքէ Մանուկեանի եւ ընկերակցութեամբ Շահէ Փանոսեանի, ձեռնադաշնակով:

Երկրորդ բաժնին մէջ, ընթերցումը եղաւ Զարենցի կեանքէն ու կարգ մը քերթուածներուն հայերէն թէ ֆրանսերէն, խումբի մը կողմէ: Ապա, Մշակոյթի Տան «Նազան» պարախումբը ղեկավարութեամբ Ցամիկ Անտոնեանի ներկայացուց քանի մը ժողովրդական պարեր: Այս առթիւ Վիրժին Քեքեճեան (Վալանսէն) քանի մը երգերով ոգեւորեց ներկաները ընկերակցութեամբ՝ Քերիմ Քեքեճեանի եւ երեկոյթը վերջ գտաւ յիշատակելի օրուան մը տպաւորութիւնը ձգելով:

ՇԱՔԷ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

(Շար. Ա. էջէն)

Հայաստան ասկէ առաջ Միացեալ Նահանգներու քաղաքացի նախարարներ եւ վարչապետ ունեցած է։

***

ԹՈՒՐՔ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆ ՄԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Թուրքիոյ ճախակողմեան ժողովրդավար կուսակցութեան անդամ Ի. Թալայ որ Սեւծովեան տնտեսական համագործակցութեան ժողովին մասնակցելու համար Երեւան կը գտնուէր, յայտնած է թէ իր երկիրը թշնամական ոչ նպատակ, ոչ ալ զգացում ունի Հայաստանի հանդէպ։ Եւ թէ Ատրբէջանի նկատմամբ Հայաստանի դրական քայլերը պիտի մղեն Թուրքիան որ իր կարգին դրական քայլեր առնէ դէպի Հայաստան, ինչ որ պիտի ամրացնէ շրջանի կայունութիւնն ու խաղաղութիւնը։ Թուրք երեսփոխանը աւելցուցած է թէ այդ շրջանին մէջ ամէնէն կարեւորը սահմաններու անբռնաբարելի ըլլալու հանգամանքն է եւ ամէն ազգի իր սեփական երկրին սահմաններուն մէջ, առանց յարձակումի մը վտանգին ապրելու սկզբունքը։ Պատասխանելով Ռ. Քոչարեանի վարչապետ նշանակումին մասին հարցումի մը, Ի. Թալայ ըսած է թէ որպէս Ղարաբաղի կացութեան մօտէն ծանօթ դէմք, անոր նշանակումը կրնայ միայն արագացնել հարցին լուծումը։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԱՐԱՅԻ մէջ որոշ իրարանցում մը ստեղծուած է այն վէճերուն պատճառաւ որոնք դէմ առ դէմ հանած են իսլամական կառավարութիւնը եւ աշխարհականութեան ջատագով զինուորականները։ Կացութիւնը այնքան լարուած է որ, ըստ ընդդիմադիր պարագլուխ՝ Մ. Եըլմազի, կրնայ մինչեւ քաղաքացիական պատերազմի առաջնորդել։ Ըստ Թուրք մամուլին, վարչապետը կը պատրաստուի ընդդիմանալ զինուորականներուն որոնք 5-էն 8 տարուան կ'ուզեն բարձրացնել պարտադիր ուսուցումը։ Այս օրէնքը քուէարկուած էր 1973-ին, բայց, ցարդ չէր գործադրուած։ Միւս կողմէ, Արտաքին նախարարը՝ Թ. Չիլլէր կողմնակից է որ Եւրոպական Միութիւնը միջամտէ Թուրքիոյ կնճռոտ հարցերուն, ինչպէս Կիպրոս, Եղէական, Փոքրամասնութիւններու իրաւունքներ եւայլն։

ՉԷՉԷՆԻՈՅ առաջին փոխ-վարչապետ նշանակուեցաւ Շամիլ Բասայեւ որ Կրեմլինի կողմէ ահաբեկիչ կը նկատուէր, բայց գլխաւոր պետերէն էր անկախապաշտներու պատերազմին։ 37 տարեկան, ինք վարած է Ռուսերու դէմ յաղթական գլխաւոր ճակատամարտերը։

ԲԱԶՄԱԶԳԵԱՆ ՈՒԺԵՐ, 5-էն 6 հազար զինուոր, պիտի ղրկուին Ալպանիա Իտալացիներու հրամանատարութեան ներքեւ։ Արդէն Իտալիա այն երկիրն է որ գլխաւոր մասնակցութիւնը կը բերէ 2500 հոգիով, ուժերը կ'ամբողջացնեն 1000 Ֆրանսացիներ, 700 Յոյներ, 500 Թուրքեր, 500 Սպանացիներ եւ 400 Ռումանացիներ։

ԶԱՅԻՐԻ ՆԱԽԱԳԱՀԸ՝ Մոպութու իր հին մրցակիցը ընտրած է որպէս վարչապետ, որպէսզի խաղաղութիւնը վերահաստատէ երկրին մէջ։ Ընդդիմութեան պարագլուխը՝ Էթիէն Ցիսեքէտիի նշանակումը առայժմ որոշ վերապահութեամբ ընդունուած է երկրին մէջ։

ՆԻՔՈԼԱ Բ. ցարին արձանին դէմ ռմբարձակում, տեղի ունեցած է ռուս յեղափոխական խմբակ մը։ Բարձրացած 1996-ին, արձանին դէմ ահաբեկչական արարք մը գործուած էր Ապրիլ 1-ին, «Բանուորներու եւ գիւղացիներու կարմիր բանակը» այս ձեւով ուզած է իր ընդդիմութիւնը արտայայտել Լենինի մարմնին հաւանական փոխադրութեան մը դէմ։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Soirée Cabaret

organisée par la Croix Bleue des Arméniens de France «Section D. Missakian» de Sevran -- Livry-Gargan

avec l'ensemble
BRATCH

le samedi 5 avril à partir de 20h30
à la salle des Fêtes de Sevran
rue Gabriel Péri à Sevran

Réservations :
01 43 85 90 12 ou 01 43 83 87 68

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Կիրակի, Ապրիլ 6, Ը. օր Զատկին, Կրկնազատիկ: Նոր Կիւրակէ

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ԺԻՐԱՅՐ Ծ. ՎՐԴ. ԹԱՇՃԵԱՆ

Այսօր երկրորդ տարեդարձն է Գահակալութեան Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Գարեգին Ա. Ծայրագոյն Պատրիարքին եւ Կաթողիկոսին Ամենայն Հայոց։

Պատարագի ընթացքին, ժամը 11-ին Հայրապետի արեւշատութեան համար ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՂԹԱՆՔ կը կատարուի։

ԾԱՆՕԹ. — Նոյն օրը ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՄԱՂԹԱՆՔ կը կատարուի նաեւ Ֆրանսայի մեր բոլոր եկեղեցիներուն մէջ։

Երկուշաբթի, Ապրիլ 7, Թ. օր, Յիսնանց։ Տօն է Աւետեաց Սրբուհւոյ Կուսին Մարիամու։

Այս առթիւ, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի։

Կը պատարագէ՝
ՄԻԽՌՈՆ ՎՐԴ. ԳԸՎԸԳԵԱՆ

***

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

Կիրակի, Ապրիլ 6
Ժամերգութիւն ժամը 8·30-ին։
Պատարագ ժամը 10-ին։
Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՅԱԿՈԲ ԱՐՔ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ Գ. ՇԱՐՔ

Կազմակերպութեամբ՝
Համազգայինի
«ԴԻՄԱԿ» Թատերախումբին
եւ
Հայ Թատրոնի Ընկերակցութեան

ղեկավար՝
ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

ԱՂԱՍԻ ԱՅՎԱԶԵԱՆ
Առլէզ

Կիրակի, Ապրիլ 6, ժամը 16-ին

Հայ Մշակոյթի Տուն
17, rue Bleue, Paris 9e
M° Cadet

Մուտք՝ 30 ֆրանք։

Հեռաձայն. —
01 - 43 - 70 - 62 - 95

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

«Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարան»ի խնամակալութիւնը Նոյեմբեր եւ Դեկտեմբեր ամիսներու ընթացքին ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. —

Որբերու Օգնութեան Մարմին — Փարիզի Հայ Տիկնանց Միութեան 25·000 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Գալայճեան 3000 ֆրանք, Տիկին Զարուհի Տէմիրեան 10·000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ճէգվէճի 10·000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Զրբաշեան 2000 Ֆր., Տիկին Մոմճեան 3000 Ֆր., Տիկին Գաթրին Մանուտեան 1000 Ֆր., Պր. Լօրան Վարդանեան 2000 Ֆր., Պր. Վահէ Զիլինկիրեան 3000 Ֆր., Օր. Այտա Զահրէճեան 1000 Ֆր., Պր. Վաղինակ Միսքճեան 2000 Ֆր., Տիկին Գորին Լամորլէթ 1000 Ֆր., Տիկին Զապէլ Բարէ — Զատիկեան1250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պետրոսեան 2000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գըլըճեան 5000 Ֆր., Պր. Ժերար Պործաքեան 1500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արթիւր Սինան, Տէր եւ Տիկին Ամիրայեան, Պր. Կարպիս Ճնկըրեան 1000-ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Մարտիկեան 1500 Ֆր., Սիփան — Կոմիտաս երգչախումբ, Պր. Փիէր Թէրկանեան 1000-ական Ֆր.։

(Շար.)

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Մկրտիչ Սարոյեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Օննիկ Զագեան եւ Տէր եւ եւ Տիկին Խաչիկ Պուտուչեան 500-ական ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին։

FRANCE - CULTURE
FM 93.9

Երկուշաբթի, Ապրիլ 7, ժամը 12-էն 12·30, հայկական յայտագիր։

ԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի երեկոյթը
ՄԱՅԻՍ 24
(Աթրիոմ)
մասնակցութեամբ՝
ՆԱԻԱՍԱՐԴ պարախումբին
ՆՈՐ ՅԱՅՏԱԳԻՐ, ՆՈՐ ԶԳԵՍՏՆԵՐ

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Պուլվար Օտոյի Լէօլա Սասունի մասնաճիւղը ընդհանուր անդամական ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր անդամուհիները Շաբաթ, Ապրիլ 5, ժամը 15-ին սովորական վայրը։ Կարեւոր օրակարգ։

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UGAB — PARIS
UGAB — JEUNES

90e Anniversaire
— FESTIVITES DE CLOTURE —
sous la présidence du
Dr EDOUARD ATTAMIAN
Président du Comité Régional de l'UGAB France

C O N C E R T
la chorale KOGHTAN
dirigée par **HAIG SARKISSIAN**
CHOUCHIG BOULBOULIAN
(soprano)
présente des
Chants Traditionnels Arméniens

le Samedi 5 Avril à 20h30
au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles, Paris 17e
PAF Adulte 50F, Enfant 30F

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 51027317 A R. C. Paris
Commission paritaire : N° 55935

UN VOYAGE MEMORABLE A VIENNE

FESTIVAL INTERNATIONAL DE MUSIQUE

RECITAL DE PIANO

Vardan Mamikonian

MUSIKVEREINE

Le 17 Juin 1997

Un voyage qui vous fera découvrir Vienne dans le cadre du Festival International de Musique. Vous aurez par la même occasion la joie d'assister au concert de gala et Récital unique du Pianiste *Vardan Mamikonian* dans l'une des plus prestigieuses salles de concert du monde, la *Musikvereine*.

Avion + Hôtel* pour 2 nuits à partir de 2100,00 Frs.**

Les programmes de la semaine des Opéras de Vienne :

- Le Barbier de Séville, *Rossini*, le 14 juin;
- Don Pasquale, *Donizetti*, le 15 juin;
- Faust, *Gounod*, le 16 juin;
- Récital Piano, VARDAN MAMIKONIAN, le 17 juin au programme : *Bach — Ravel — Chopin — Liszt.*

Renseignements et inscriptions :
Marie, Alice et Karen
S A B E R A T O U R S
31, rue d'Argenteuil, 75001 PARIS
Tél. : 01 42 61 51 13 — Fax : 01 42 61 94 53.

ՇԱԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 5
SAMEDI
5 AVRIL
1997

LE NUMERO : 5,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.100 Ֆ. — Վեցամսեայ : 560 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.400 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.250 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

72րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.086 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 72e ANNEE — N° 19.086

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԵՐՔԻՆ ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒՆ միացած էին, Ապրիլ 3-ին, հիւանդանոցներու անձնակազմերը աւելի տարողութիւն տալու համար Փարիզի (եւ գաւառի) ցոյցերուն, բայց կը թուի որ չորս շաբաթ ետք շարժումը սկսած է շնչահեղձ ըլլալ: Եթէ կազմակերպիչները կը պնդեն իրենց վճռակամութեան վրայ եւ 20 հազար կը նկատեն մասնակցողներու թիւը, ոստիկանութիւնը այդ թիւը 3000-ի կ'իջեցնէ: Ապրիլ 4ին Նախարարը կ'ընդունէր պատուիրակութիւն մը եւ այդ հանդիպումը ճակատագրական կը նկատուէր: Մնաց որ ընկերային մթնոլորտը ընդհանրապէս պղտոր է: Ապրիլ 4-ին դրամատուներու անձնակազմերը գործադուլի դիմած էին, բողոքելու համար Շաբաթ օրուան կամ ուշ ժամերու աշխատանքին դէմ: Թղթատարի ճակատի վրայ ալ կացութիւնը ամէն փայլուն չէ եւ հոս հոն գործադուլ կայ զտումի կեդրոններու մէջ:

ԷԼԻԶԷԻ հակահաբեկչական բջիջին պետին՝ Քրիսթիան Փրութոյի դիւաններուն քննութիւնը դատաւոր Վալէի կողմէ ցոյց տուաւ թէ Էլիզէի կողմէ հաստատուած հեռաձայնային խօսակցութեանց ունկնդրութիւնը ուղղակի կապ ունէր Նախագահ Ֆ. Միթերանի հետ: Կառատան մը մէջ է որ գտնուած են այդ դիւանները փետրուարին եւ կարգ մը նոթեր հրատարակուած են «Մոնտ»ի կողմէ (Ապրիլ 4): Ծանօթ է որ հարցը երեւան ելաւ 1993-ին «Լիպերասիոն»ի կողմէ եւ յետագային պարզուեցաւ որ քանի մը հարիւր հոգիի (փաստաբան, գրագէտ, լրագրող) կը վերաբերէր այդ կարգադրութիւնը: Ամէնէն աւելի «ունկնդրուածը» եղած է Ժան-Էտէրն Հալիէ որ կը պատրաստուէր հրապարակել Միթերանի ապօրինի աղջկան Մազարինի գոյութիւնը: Ներկայիս բեկանիչ ատեանը արտօնած է դատաւորին որ շարունակէ իր քննութիւնը, որմէ արդէն իսկ կը հաստատուի որ ինչ որ կատարուած է եղած է Միթերանի իսկ հրահանգով եւ իրեն կը հաղորդուէին արդիւնքները:

ՄՈՊՈՒԹՈՒ, անմիջականին մէջ, չկրցաւ կարգադրել Զայիրի տագնապը, որովհետեւ ընդդիմադիր վարչապետը մերժումի բախեցաւ երբ կառավարութեան անդամակցելու առաջարկ ըրաւ Գապիլայի եւ այլ հինգ ընդդիմադիրներու: Առաջարկուած նախարարութիւններն ալ երկրորդական բնոյթ չունէին, ասոնց մէջ էր, օրինակ՝ Ազգային Պաշտպանութեան նախարարութիւնը:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ յանձնախումբը որ կազմուած էր Սուսուրլուքի արկածէն ետք պետական դէմքերու եւ չարագործ խմբաւորումներու յարաբերութիւնները ուսումնասիրելու համար, չորս ամսուան աշխատանքով մը լրացուցած է իր տեղեկագիրը: Նման յարաբերութիւններ մշակելու յանցանքով մեղադրուած գլխաւոր անուններ են «Արդար Ուղի» կուսակցութենէն երկու երեսփոխաններ: Տեղեկագիրը կը հաստատէ նաեւ որ երկրին մէջ գոյութիւն ունին մաֆիական, կազմակերպուած չարագործութեան խումբեր որոնք կապ հաստատած են պետական որոշ գործիչներու հետ, նաեւ քաղաքական նպատակներով: Արդէն դիմում կատարուած է Պետական ապահովութեան ատեանի գլխաւոր դատախազութեան որ երկու երեսփոխաններու անձեռնմխելիութիւնը ջնջուի ու անոնք դատարան առաջնորդուին մինչեւ 18 տարի բանտարկութեան պահանջով:

Հ. ՔՈՀԼ յայտարարեց թէ թեկնածու պիտի ըլլայ վարչապետի աթոռին 1998-ի երեսփոխանական ընտրութիւններուն եւ այս յայտարարութիւնը ըրաւ Ապրիլ 3-ին, իր 67-րդ տարեդարձին օրը: Լրագրողներուն ըսաւ թէ շատ լաւ կը զգայ ինքզինք եւ իր պարտականութիւնը կը նկատէ թեկնածու ըլլալ իրաց ներկայ կացութեան մէջ: 14 տարի է որ Քոհլ կը վարէ իր պաշտօնը եւ մաշումի որեւէ նշան ցոյց չի տար: Կը յիշուի որ քաղաքական իր մեծ նախորդը՝ Ատընաուր 73 տարեկանին վարչապետ եղած է եւ այդ աթոռը պահած 14 տարի:

ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ՄԵԿՆԵՑԱՒ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 3-ին, Ղարաբաղի վարչապետ եւ նախագահի պաշտօնակատար՝ Լ. Պետրոսեան Արցախ վերադարձաւ: Նախքան մեկնումը Լ. Պետրոսեան եւ Ղարաբաղի Երեւանի ներկայացուցիչ Ս. Յարութիւնեան Ապրիլ 2-ին, Չորեքշաբթի օր հիւրը եղան Ալֆորվիլի քաղաքապետ Ռ. Ռուքէի: Իրենց կ'ընկերանային Հայաստանի դեսպանատունէն Գ. Տէր-Ստեփանեան եւ ԼՂՀ Ֆրանսայի ներկայացուցիչ Վ. Գրիգորեան: Ընդունելութեան ներկայ էին փոխքաղաքապետները, զանազան կազմակերպութիւններէ դէմքեր ու կարեւոր թիւով տեղացիներ:

Ռ. Ռուքէի ողջոյնի խօսքէն ետք արտայայտուեցան Գ. Տէր-Ստեփանեան եւ օրուան հիւրը Լ. Պետրոսեան. ան շնորհակալութիւն յայտնեց եղած մեծարանքին ու հակիրճ ակնարկով մը ներկայացուց Ղարաբաղի հարցին առընչուած շրջանային իրավիճակը: Երեկոյթը աւարտեցաւ քաղաքապետին կողմէ տրուած ընթրիքով մը:

Թրքական ատեանին նպաստաւոր վճիռը Վ. Տատրեանի ցեղասպանութեան հատորին

Թուրքիոյ պատժական ութերորդ ատեանը երկու երրորդի մեծամասնութեամբ կասեցուցած է Պոլսոյ Ապահովութեան ատեանին Վ. Տատրեանի Հայերու ցեղասպանութեան հատորին արգիլման որոշումը: Ըսուածը այն է որ ցեղասպանութեան նիւթին մասին ըլլալով հանդերձ, գիրքը թրքական պատժական օրէնքի տրամադրութիւններուն հակասող բնոյթ չունի: Հատորին թրքերէն թարգմանութեան հրատարակիչները ողջունած են որոշումը, զայն նկատելով մտքի ու արտայայտութեան ազատութեան հզօրացման երեւոյթ որ զարկ պիտի տայ ժողովուրդներու փոխադարձ ճանաչումին, եղբայրացումին ու խաղաղութեան մթնոլորտի մը ստեղծումին:

ՄԱՄՈՒԼ

«LE FIGARO»

(4 Avril)

La France au chevet du Caucase

Թերթին աշխատակիցը Գլօտ Լօրիէօ Երեւանէն զրկած է իր թղթակցութիւնը եւ կ'արձանագրէ Հերվէ տը Շարէթի այցելութեան Բաքու եւ Երեւան: Կը յիշէ որ վեց ամսուան ընթացքին, երկրորդ անգամն է որ Հ. տը Շարէթ Կովկաս կ'երթայ. — «խոստմնալից շրջան մը, որովհետեւ քարիւղով հարուստ, բայց հիւանդ՝ հնամենի կռուախնձորներով, աւելի ծանրակշիռ դարձած ստալինեան շրջանի սահմանային կտրատումներով»:

Առաջին այցելութիւնը, կը գրէ, թոյլ տուած էր որ Ֆրանսա տեղ գրաւէ վառելանիւթի արշաւին մէջ, ուր 1994-ին Ֆրանսա ձեռքէ փախցուցած էր «դարուն պայմանագիրը», որու տիրացած էին Ամերիկացիները, Անգլիացիները Նորվեկիացիները եւ քանի մը ուրիշներ: Էլֆ եւ Թոթալ կրցան կարեւոր պայմանագիր մը ստորագրել քանի մը ամիս առաջ: Ֆրանսացի նախարարը միայն տնտեսական նպատակով չէ գացած այլեւ մանաւանդ զարկ տալու համար բանակցութեան Ղարաբաղի՝ այս բարձրաւանդակը որ կռուախնձորն է Թրքախօս Ազրպէյճանի եւ քրիստոնեայ Հայաստանի:

Բաքուէն, կը շարունակէ Գ. Լօրիէօ, Հ. տը Շարէթ Երեւան անցաւ «մայրաքաղաքը տնտեսապէս աղէտեալ ազգի մը որ յաղթական ելաւ Լ. Ղարաբաղի ճակատումներէն»: Այս պատերազմը 20 հազար զոհ պատճառեց եւ 700 հազարէն 1 միլիոն անհետացած (Հայեր քշուած Բաքուէն եւ Սումգայիթէն) եւ Ազերիներ, այն օրէն երբ Հայերը նուաճեցին ադրբեջանական հողամասին մէկ հինգերորդը:

Լրագրողը, ապա, կ'անդրադառնայ Հ. տը Շարէթի գործունէութեան այդ առընչութեամբ Ալիեւի եւ Լ. Տէր-Պետրոսեանի մօտ, ներկայացնելով անոնց անցեալը, մէկը՝ ՔԱ-Կէ-Պէ-ի գործակալ, միւսը՝ այլախոհ: Նոր վարչապետը՝ Ռ. Քոչարեան, կը գրէ, Ազրբէջանի պատկանող գաւառի մը ապստամբութիւնը կը մարմնաւորէ Բաքուի համար: Լաւատեսները կը գտնեն որ Քոչարեանի նման «անդրդուելի» մը աւելի դիւրին կրնայ զիջումներու մղել իր հայրենակիցները, որոնք սարսափած են որ քրիստոնէական յուշարձաններով լեցուն իրենց հողը կրնայ մահմետականներու ձեռքը իյնալ: Ու լրագրողը կը շարունակէ. —

«Երկու մայրաքաղաքները (իմա՝ Փարիզ եւ Բաքու) համաձայնած են փոխզիջումի մը (compromis) շուրջ. — Ադրբեջանի հողային ամբողջականութիւն (որու 16.000 քառ. քմ.ը գրաւուած է), կարելի ամենէն լայն ինքնավարութիւնը Ղարաբաղի եւ ապահովութեան երաշխաւորութիւններ հայ բնակիչներուն համար»:

Հ. տը Շարէթ ըսած է Ալիեւի որ պէտք է շատ արագ շարժիլ եւ լաւ կ'ըլլար որ հարցը 1997-ին կարգադրուէր: Բայց, ոչինչ կրցած է ձեռք ձգել ինչ կը վերաբերի Ալիեւի գլխաւոր մտահոգութեան որ գաղթականներու հարցն է (500-էն 700 հազար) եւ որոնք երբեք պիտի չընդունին վերադառնալ իրենց գիւղերը սահմանակից Լ. Ղարաբաղի ցորչափ գրաւուած ըլլան հայկական քաղաքազօրքերու կողմէ: Ասոնք զէնք մըն են Երեւանի համար որ չի պարպեր առանց կարեւոր փոխարինութեան մը, մասնաւորաբար Ղարաբաղի Հայերու ապահովութեան վերաբերեալ:

Վերջաւորութեան, թղթակիցը կ'անդրադառնայ Գարեգին Ա.ի հետ տեսակցութեան եւ այդ առթիւ անոր կու տայ հետեւեալ տիտղոսը՝ «Կաթողիկոս Ամենայն Հայոց, Հայաստանի եւ Ամերիկեան ու Ֆրանսական Սփիւռքներու»...:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՀԵԼՍԻՆՔԻԷՆ ԵՏՔ

Գլինթըն — Ելցին Հելսինքեան հանդիպումը, հակառակ բարեկամական, նոյնիսկ մտերմական մթնոլորտի մը մէջ անցնելու ԱՄՆ-ու նախագահին ջանքին, կարելի չէ եղած չնշմարել ռուսական պատուիրակութեան անդամներուն լուրջ մտահոգութիւնը Մարտ 27-ի զանգուածային ցոյցերուն պատճառով: Թէ Ապահովութեան Խորհուրդի փոխ-քարտուղար Պերեզովսկի, թէ՛ Պաշտպանութեան յանձնախումբին քարտուղարը Պաթուրին չեն վարանած ըսելու թէ այդ գործադուլը հոմանիշ է իրենց համար երկրին վրայ ճնշող ալպանականացումի վտանգի մը: Գլինթըն ալ ըմբռնելով անոնց արդար մտահոգութիւնը, յայտարարած է թէ Ռուսաստան իրենց հզօր գործակիցը պիտի ըլլայ միայն այն ատեն երբ ռուս պարզ քաղաքացին ալ պիտի կրնայ օգտուիլ ժողովրդավարութեան եւ շուկայի տնտեսութեան բարիքներէն:

Քօղարկուած այս ազդարարութիւնը մտածել կու տայ որ երբ Ռուսերը իրենք կը խօսին ալպանականացումի վտանգի մասին, ատով չե՞ն արդարացներ Լեհաստանը, Հունգարիան եւ Չեխիան ՕԹԱՆ-ի անդամ ընդունելու Գլինթընի որոշումը: Արդէն այս կարգի անակնկալէ մը պաշտպանուելու նպատակը, կը հետապնդէ Վարշաւայի Ուխտին նախկին երեք անդամներուն ՕԹԱՆ-ի մաս կազմելու փափաքը: Բայց անշուշտ դիւրին չէր այս պարագան բացէ ի բաց ըսել նախագահի մը որ արդէն բաւական դիւրազգած էր նիւթին մասին ու հարց կու տար թէ ինչ տարբերութիւն կար ներկայի ՕԹԱՆ-ին եւ ջլամարտի շրջանի ՕԹԱՆ-ին միջեւ:

Ելցինի կեցուածքը մեղմելու համար Գլինթըն շեշտած էր Կրեմլինի հանդէպ իր բարի նպատակները եւ ռուս նոր կառավարութեան յաջողութեան վրայ ունեցած հաւատքը. ուրիշ ընծայելիք բան ալ չունէր ի վերջոյ:

Ռուսաստան եւ ՕԹԱՆ-ի 16 երկիրնե-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

***

ԸՍՏ ՇԱՐԷԹԻ

«ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ԿՈՉՈՒՄ ՈՒՆԻ»

Անգարայի մէջ, Ֆրանսայի Արտաքին Նախարարը յայտարարած է թէ «Թուրքիա եւրոպական կոչում ունի», բայց, այդ իրողութիւնը չի բաւեր որպէսզի անմիջապէս անդամ դառնայ: Կարգ մը պարտաւորութիւններ եւ կանոններ կան, որոնք բոլորին համար նոյնն են եւ պէտք է յարգուին: Կրօնական չափանիշ չկայ, ըսած է նախարարը, անպայման քրիստոնեայ ըլլալ պէտք չէ Եւրոպական Միութեան անդամակցելու համար:

ՀԱՍՈՒՆՈՒԹԵՆԷՆ

ԴԷՊԻ ՍԿԻԶԲ

Գեղարուեստի մէջ, աւելի քան դար մը առաջ թափ առած երեւոյթը, որ է՝ վերադարձ դէպի մանկութիւն, նախնականութիւն եւ երազ, կամ անոնց վերարժեւորումը, գերագոյն կարեւորութիւն կը ստանայ, քանի ան իր կերպարուեստական եւ նկարչական արտայայտութիւնը կ'ունենայ, անկիւնադարձային: Նախապէս, եթէ Հէնրի Ֆուզէլի եւ Ուիլիըմ Պլէյք, իրենց գործին մէջ՝ կարեւոր տեղ տուած էին երազին եւ տեսիլքին, երեւակայական եւ նկարագրական իմաստով, Ժան Պ.-Ք. Գորօ երազի զգայական յատկութիւնն է որ նկարչական նիւթ կը դարձնէ, երբ կը նկարէ երազային մթնոլորտ ներկայացնող թելադրական պաստառներ: Ասոր առընթեր, Գորօ երկնումի յաւելեալ ծիր մը կ'որդեգրէ, երբ կ'ըսէ. «Ամէն օր կ'աղօթեմ որ Աստուած զիս մանուկ դարձնէ, այսինքն՝ զիս մղէ բնութիւնը դիտելու եւ զայն արտանկարելու մանուկի մը նման, առանց կողմ բռնելու»: Այսինքն, բնութիւնը թարմ զգայութիւններով նկարելու եւ մեկնաբանելու, պահելու համար անոնց անաղարտութիւնը, իրենց սկզբնական, անմեղունակ եւ անխաթար վիճակին մէջ:

Յաջորդող սերունդէն, Փօլ Սէզան, առաջնակարգ տեղ կու տայ զգայութիւններու զօրութեան եւ անոնց նկարչական արտայայտութեան ու, անոնցմով յորդող իր սկզբնական շրջանի գործերը, իրենց նախնականութեամբ եւ որպէս այդ՝ իրենց պայթուցիկ ուժականութեամբ, կ'աւետեն ապագայ արտայայտապաշտութիւնը եւ վայրենապաշտութիւնը: Այս գաղափարները հետզհետէ կը ծաւալին, թէկուզ սկիզբը շատ սեղմ ծիրի մը մէջ: Վէնսան վան Կոկ, իր եղբօրը, Թէօյի ուղղուած մէկ նամակին մէջ, 1888-ի Օգոստոսին կը գրէ. «Կօկէն եւ Պեռնար այժմ կը խօսին ''մանուկներու նկարչութիւն'' ընելու մասին: Շատ աւելի այս մէկը կը նախընտրեմ՝ քան անկումի նկարչութիւնը»(1):

1890-ական տարիներուն, Կօկէնի նուիրուած ցուցահանդէսներուն ընթացքին, նախապէս տպաւորապաշտներուն ուղղուած հեգնանքը եւ ծաղրը նոր թափ կը ստանան եւ, նորարար գործերը, մանկական աշխատանքներու եւ մրոտումներու կը նմանցուին: Խորքին մէջ, պարսաւողները չէին գիտեր որ մեծ գնահատականը կ'ընէին այդ աշխատանքներուն, առանց անդրադառնալու կամ ըմբռնելու որ, մանուկներու նման նկարելը, արուեստագէտին կարողութեան պակասէն չէ որ կու գար այլ՝ անիկա գեղարուեստական գիտակից կիրարկում մըն էր, հետզհետէ նկարչութեան աննախընթաց ազատութիւն մը, արտայայտութիւն մը պարգեւող: Նկարչական այս քայլին ընկալումը կարգ մը լուսամիտ արուեստագէտներու կողմէ շատ չուշացաւ երբ, 20-րդ դարու առաջին տարիներուն, արտայայտապաշտութիւնը և վայրենապաշտութիւնը աւելի ընդլայնեցին անոր ծիրը, անոր միացնելով տպաւորապաշտութեամբ սկիզբ առած և՝ յետ-տպաւորապաշտութեամբ առաջադրուած ձեւային, գունային, կառուցային եւ միջոցային նոր լուծումներ: Արձակուած լոյսը այնքան ուժգին էր որ՝ ան պայմանաւորեց մեր դարու գեղարուեստական դպրոցներուն մեծ մասին գոյացումը:

Տասնամեակներ պէտք եղան, որպէսզի արդի արուեստը ինքզինքը պարտադրէ, քանի գեղարուեստական եւ պատկերային դասական ըմբռնումը, ինչպէս եւ զանոնք խրախուսող աւանդապաշտ կարգերն ու երեւան եկող ամբողջատիրական իշխանութիւնները կատաղօրէն մերժեցին, պարսաւեցին եւ հալածեցին արդի արուեստը, որովհետեւ ան արմատական խզում մըն էր, որ հիմնայատակ կը ցնցէր տիրող պահպանողական, քաղքենի եւ ամբողջատիրական գաղափարախօսութիւնները, բանաձեւուած կամ ոչ: Այսպէս, ան հակադրում մըն էր, մերժում մը, ըմբոստութեան մը արտայայտութիւնը որ, իր այլազանութեամբ, հակասութիւններով եւ իրերամէջ հակադրումներով, անկայունութիւն մը կը մատնէ նոյն ատեն: Սթեֆան Մալարմէի (նախատեսո՞ղ) բնորոշումը թերեւս լաւագոյնս կը բացատրէ նման երեւոյթ մը երբ կ'ըսէ. «Անկայուն եւ միասնութիւն չունեցող ընկերութեան մը մէջ, կարելի չէ որ կայուն, աւարտական ձեւ գտած արուեստ մը ստեղծուի»: Բայց նկատի առած մեր դարու արուեստը, անկայունութիւնը, տարաբանօրէն, դրդապատճառ մը կամ մղիչ ուժ մը չեղա՞ւ արտայայտութեան ձեւերու այլազանութեան, բարգաւաճման եւ հարստացման, տարբեր փորձարկումներ առաջադրող, նոյնիսկ միեւնոյն ճիւղին մէջ: Այս այլազանութիւնը արդիւնք է նաեւ անկայունութենէն պայմանաւորուած արուեստագէտին, կամ գեղարուեստական խմբաւորման կողմէ հակադրելու եւ ընկալելու ձեւին՝ շրջապատին, բնութեան, տիեզերքին, կեանքին, մարդուն եւ ինքնիրեն հանդէպ: Երբեք արուեստը նոյնքան ենթակայական չէր եղած, ինչ որ յաւելեալ կերպով կը հաստատէ թէ արուեստը, որեւէ ժամանակէ աւելի, խորապէս կապուած է կեանքին, ըլլալով տարբեր ցուցադրութիւններ կրող ջերմաչափ մը, բազմազան տեղեկութիւններ, միտքեր, զգայութիւններ եւ վիճակներ հաղորդող:

Սակայն, եթէ մանկութեան, նախնականութեան եւ երազին վերարժեւորումը շրջապատէն խզում կը մատնէ, ինչպէս եւ հեռաւորացում, փախուստ, ապաւէնի եւ ապահովութեան փնտռտուք, նոյն ատեն այդ գծով որդեգրուած գեղարուեստական լեզուն, իր կարգին հոգեբանական, զգացական եւ իմացական տուեալներ չի՞ կրեր իր մէջ, խնդրոյ առարկայ արուեստագէտին վերաբերող: Եթէ մանուկներու եւ նախնական մարդոց աշխատանքները իրենց մասին կը խօսին, նոյնը ի զօրու չէ՞ նաեւ այն արուեստագէտներուն գծով, որոնք գեղարուեստական նոյնանման լեզուով մը կ'արտայայտուին, նոյնիսկ անոր վրայ, հակառակ մանուկին, մեծ հակակշիռ ունենալով, ինչ կը վերաբերի գիտակցութեան, գիտութեան, միտքը փոխանցելու կամ՝ որոշ տուեալներ դիտմամբ զեղչելու կամ աւելցնելու իրենց կարողութեան ինչ որ, իր կարգին, խօսուն յատկանիշեր կը թելադրէ(2): Բայց, կարելի՞ է մանուկի պէս նկարել եւ գծել, երբ մանուկ չենք: Արդիւնքը կեղծ չէ՞: Եթէ արուեստին մէջ մտածողութիւնը եւ լեզուն վաւերական արտայայտութիւնը պէտք է ըլլայ արուեստագէտին, ինչպէ՞ս կրնայ արուեստագէտը մանուկ ձեւանալ, ինքզինք մանուկի տեղ դնել, երբ իր էութիւնը ամբողջովին տարբեր է, աւելի կամ նուազ չափով կեանքի ամբողջ փորձառութիւն մը ապրած, իր անհատականութիւնը այլ կառոյց ստացած ուր, ճիշդ ու ճիշդ, մանկութեան անմեղունակութիւնը այլեւս տեղ չունի: Պարզուող հակասութիւնը մեծ է, երբ նկատի առնուին Խուան Միրոյի, Անրի Մաթիսի, Փօլ Քլէի, Փապլօ Փիքասոյի, Մարք Շակալի, Արշիլ Կորքիի, Սայ Թոմպլիի եւ այլոց «մանկունակ» բազմաթիւ գլուխ գործոցները, զորս մանուկները եւ նախնական մարդը երբեք պիտի չկարենային նկարել...:

Բայց, եղածը կ'ընդունինք, որովհետեւ տեղի ունեցածը խորքին մէջ թատրոն մըն է. որովհետեւ արուեստը երազ-իրականութիւնը կը ներկայացնէ, ուր ամէն ինչ կարելի կը դառնայ, պարփակելով կատարեալին, գեղեցիկին, բացարձակին ձգտումը, որ անհունին, անսահմանին եւ աննկարելիին հաղորդուելու եւ զայն փորձարկելու մեր անյագ փափաքն ու մղումը կը գոհացնէ, թէկուզ ժամանակաւոր կերպով: Կ'ընդունինք, որովհետեւ արուեստը մեզի այլազան եւ անմատչելի զգայութիւններ կը պարգեւէ, արուեստը որ, ինչպէս Ճորճօ Տէ Քիրիքօ բանաստեղծականօրէն կը բնորոշէ, «ճակատագրական ցանցն է որ օդին մէջ կը բռնէ, ինչպէս խորհրդաւոր թիթեռնիկներ, այն տարօրինակ պահերը, որոնք կը վրիպին պարզ մարդոց միամտութենէն եւ ուշադրութենէն»: Այսպէս, արուեստին կը ներենք իր «սուտ»երը, «չափազանցութիւն»ները եւ «ծայրայեղութիւն»ները, որովհետեւ անիկա մեզի կարելիութիւնը կու տայ մեր անձէն եւ երկրային կաշկանդումներէն «դուրս գալ»ու եւ «մտնել»ու անիրական, ոչ – առարկայական, անժամանակ աշխարհի մը մէջ, ուր մտքին եւ հոգիին թռիչքը սահման չի ճանչնար:

ՇԱՀԱՐԱԶ

---

(1) «Անկումի նկարչութիւն»ը այստեղ կը վերաբերի այդ շրջանին վրայ իշխող կանոնապաշտութեան:

(2) Ճորճօ Մորանտիի պարագային, օրինակ, յատկանշական է որ ան, իր գործին մէջ, ջնջած է որեւէ ապրող էակ, ի բաց առեալ երիտասարդութեան հատ ու կենտ ինքնանկարները, ինչպէս եւ 1915-ի «Լողորդուհիներ»ը, որուն մէջ կերպարները անդիմագիծ են: Նոյնն է պարագան 1918-1919-ի բնազանցապաշտ իր կարճատեւ շրջանի երկերուն մէջ ուր, եթէ իսկական դէմքեր չկան, բայց կան ուսերը եւ անոնց վրայ գտնուող ուռուցիկային գլուխները, տպրակի մը նման որոնք կոնակէն դիտուած իսկ, անդէմ կը թըւին: Այսինքն ասոնց մէջ Մորանտի դիմային կրկնակի ջնջում մը կ'ընէ, աւելի շեշտելով խորհրդաւորութիւնը, հաղորդակցութեան անկարելիութիւնը, առանձնութիւնը: Ինք կ'ըսէ թէ «Ամէն ինչ խորհուրդ է, մենք, ամէնէն պարզ, ամէնէն աննշան բաներն» իսկ: Խորհուրդ մը՝ անթափանցելի, զոր ինք կ'արտայայտէ նաեւ իր անշարժ բնութիւններուն եւ բնանկարներուն մէջ: Այս վերջինները նըկատի առած, տուները անպատուհան են գրեթէ եւ, երբ տեղեր կ'երեւին, տեսարանները միշտ ամայի, անկենդան կը թուին: Թերեւս ասոնք են որոնք ամէնէն աւելի կը յայտնեն Մորանտիի ներաշխարհի մասին: Մանկական գծանկարներուն մէջ, ըստ հոգեբաններու, տունը ընտանեկան ջերմութեան խորհրդանիշն է, նաեւ ապաստանի եւ գորովալի միջավայրի: Ան կրնայ հիւրընկալ ըլլալ, երբ հոն տանող ուղին ծաղկած է, պատուհանները եւ վարագոյրները բաց են, կայ ծըխնելոյզը՝ որմէ ծուխ դուրս կու գայ. կամ՝ վանողական է, երբ անգոյն է, պատուհանները փոքր են, աներդիք է կամ առանց իրեն տանող անցքի:

Այստեղ կրկին հարց կը ծագի թէ միայն մանուկի մը նման նկարելո՞վ արուեստագէտ մը մանկութեան «կը վերադառնայ», կամ թէ, նոյնիսկ իր չափահասութեան եւ հասուն շրջանին երբ կը նկարէ, իր ենթագիտակիցին մէջ մանկութենէն տեղ գտած ու դեռ կենդանի (եւ թերեւս միշտ կենդանի մնացող) զգայութիւնները, տպաւորութիւնները, եզրակացութիւնները կամ փորձառութիւնները նաեւ կը ցոլացնէ, նոյնիսկ երբ հասուն եւ բարդ լեզուով մը կ'արտայայտուի եւ կը նկարէ:

Ակնառու է միայնութեան զգայութիւնը զոր Մորանտիի գործերը կը տածեն, իր ստեղծագործական կեանքի ամբողջ տեւողութեան, ուր ծիսական լռութիւն մը եւ տարածուն խաղաղութիւն մը կը տիրեն: Սակայն, գործերէն դատած, այս մենութիւնը լուսաւոր է, խոր ոգեկանութիւն ապրող մարդու մը միօրինակ օրերը ջերմացնող:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՑՈՒՑԱՓԵՂԿԻՆ ՄԷՋ
Քերթուածներ

ԱՐԱ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆ

Լոս – Անճըլըս, 1997

ՄԱՐՄԱՐԱ

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԵՐԱԶՆԵՐ ՈՐՈՆՔ ԱՊԱՀՈՎԱԲԱՐ ՕՐ ՄԸ ՊԻՏԻ ԻՐԱԿԱՆԱՆԱՆ

Առաջին ակնարկով, երեք գործընկերներուն ամէնէն խօսունն ու խանդավառը Արտաւ Մկրտչեանն էր: Արտաւ չարունակ բացատրութիւններ կու տար իրենց գործունէութեան ու ծրագիրներուն մասին, որոնք ինծի կը թուէին ըլլալ շատ խիզախ ու թերեւս քիչ մըն ալ երազային: Ճիշդ ըսելու համար, շատ ալ յստակ կերպով չէի հասկնար թէ ինչեր ըսել կը մտածէին, կամ ինչու կ'ընէին, ինչու ըսել կը ցանկային այնպիսի ծրագիրներ որոնք անոնց հասակներէն վեր գործեր ըլլալ կը թուէր ինծի: Հետզհետէ պիտի հասկնայի սակայն որ ասոնք սովորական գործարարներ չէին, ասոնք գաղափարապաշտ արուեստասէրներ էին, որոնք զանազան գործերէ շահուած գումարները կ'ուզէին գործածել արուեստի մէջ, արուեստի համար: Իրենց գլխաւոր նպատակն էր շէնցնել մանաւանդ Գիւմրիի գեղարուեստական կեանքն ու դիմագծութիւնը: Ի՞նչպէս:

Պատասխանելու համար այս հարցումին, Արտաւ, Տիգրան եւ Սամուէլն զիս առաջնորդեցին իրենց խանութէն քանի մը քայլ անդին շէնք մը, ուր շինարարական աշխատանք կը տարուէր: Երկյարկանի երկու դրացի շէնքերու միացումով կազմուած այս շէնքը կը նորոգուէր ու կը վերածուէր մնայուն թանգարանի մը: Հոս այս երեք գործընկերները մնայուն կերպով պիտի ցուցադրէին Հայաստանի հին ու նոր ամէնէն արժէքաւոր նկարիչներուն ու քանդակագործներուն գործերը, զորս իրենք ունէին արդէն: Տարիներէ ի վեր գնած ու պահած էին այդ գործերը: Այս թանգարանը պիտի դառնար ո՛չ միայն Գիւմրիի, այլ նաեւ ամբողջ Հայաստանի կարեւոր կեդրոններէն մէկը: Թանգարանը պիտի բացուէր անմիջապէս որ շէնքին նորոգութիւնը վերջանար: Շինութիւնը դանդաղ կը քալէր նիւթական աղբիւրներու սակաւութեան պատճառաւ: Բայց կը քալէր: Հոս ու հոն տեսանք նաեւ հսկայական պաստառներ, հին նկարիչներէ: Այնքան խոշորածաւալ պաստառներ էին անոնք, որ զանոնք պահելու համար ուրիշ յարմար տեղ չէր գտնուած: Անոնք հոս դրուած էին, ծածկուած վիճակով, սպասելով այն գեղեցիկ օրուան երբ թանգարանը պիտի բացուէր եւ իրենք ալ պիտի փրկուէին զիրենք ծածկող կերպասներէն:

Հոնկէ երբ կը բաժնուէինք, ես շատ ալ չէի հասկնար թէ գործարար մարդիկ ինչու այսքան դրամ ծախսէին հիմնելու համար թանգարան մը, որ վերջապէս շատ հասութաբեր ձեռնարկ մը չէ եւ որ պետութեան գործն է: Բայց զարմանքս ա՛լ աւելի մեծցաւ, երբ Արտաւ ու ընկերները զիս առաջնորդեցին դէպի այն գրօսայգին, որ կը գտնուէր շէնքին դիմացը եւ քաղաքին ճիշդ կեդրոնը: Այս գրօսայգին այլեւս գրօսայգիի, այսինքն հանրային պարտէզի չէր նմաներ: Երկրաշարժէն ի վեր լքուած էր անխնամ ու աւերակ վիճակի մէջ: Արտաւ եւ ընկերները սկսած էին վերականգնել բաւական ընդարձակ այդ գրօսայգին: Խոտերը կը մաքրուէին, գետինը խճանկարներով ու պէթոնով կը ծածկուէր, գեղատեսիլ անկիւններ կը կառուցուէին: Եւ ի՞նչ էր անոնց նպատակը: Անհաւատալի: Անոնք այս գրօսայգին պիտի դարձնէին Հայաստանի քանդակագործութեան բացօթեայ թանգարան մը: Ժողովուրդը ման պիտի գար պարտէզին մէջ, պիտի հանգչէր, պիտի զբօսնուր ու պիտի դիտէր քանդակագործութեան գլուխ – գործոցներ: Իրե՛նք էին որ կ'ընէին բոլոր ծախքերը, իրե՛նք էին որ պիտի գնէին քանդակները եւ այդ բոլորը պիտի դնէին Գիւմրիի քաղաքի ժողովուրդին տրամադրութեան տակ: Այս ալ ի վերջոյ գործ մըն էր զոր միայն պետութիւնները կրնան իրագործել: Ուղղակի կը զարմանայի: Արդեօք անիրական բան մը կա՞ր այս բոլորին մէջ: Բայց ոչ: Գործաւորներ կ'աշխատէին գրօսայգիին մէջ եւ երբ կը մօտենայինք

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԱԹԷՆՔԻ Զինուորական Թանգարանի հանդիսասրահին մէջ, Մարտ 23-ին տեղի ունեցած է մեծ հանդիսութիւն մը նուիրուած համաշխարհային սկաուտութեան հիմնադրութեան 90-ամեակին, հայ բանակութեան 85-ամեակին եւ Յունաստանի Հ.Մ.Ը.Մ.-ի սկաուտական շարժման 75-ամեակին կազմակերպութեամբ Հ.Մ.Ը.Մ.-ի Յունաստանի Շրջանային վարչութեան, ներկայութեամբ Յունաստանի նախագահին ներկայացուցչին: Մուտքին, Հ.Մ.Ը.Մ.-ի արենուշները պատուի առած են պաշտօնական հիւրերը եւ Յունաստանի սկաուտական դաշնակցութեան փողերախումբը «Մեր Հայրենիք»ի կատարումով կ'ողջունէր Հայաստանի դեսպանը, առաջնորդ՝ Սահակ Արք. եւ Ազգային վարչութեան ատենապետը, եւ յունական փառերգով ալ՝ Խորհրդարանի նախագահը՝ Ափոսթոլոս Գագլամանիս եւ Պաշտպանութեան նախարար՝ Աքիս Ցոխածոփուլոս: Ներկայ եղած են կրօնական թէ աշխարհական բարձրաստիճան այլ անձնաւորութիւններ: Բացման խօսքը արտասանած է Շրջանային նախկին խմբապետ՝ Արմէն Մանուկեան: Խօսք առած են սկաուտական համաշխարհային Բիւրոյի անդամ՝ Գ. Ցաւլլիս, Հ.Մ.Ը.Մ.-ի Շրջանային վարչութեան անունով՝ եղբայր Պօղոս Զօլաքեան, Յունաստանի սկաուտական դաշնակցութեան նախագահ՝ Իոաննիս Ծէն, Հ.Մ.Ը.Մ.-ի Կեդր. վարչութեան կողմէ եղբայր Կարօ Թիւթիւնճեան: Փակման խօսքը արտասանած է Սահակ Արք.: Եղած են Հ.Մ.Ը.Մ.-ի պարգեւատրումներ Յոյներուն եւ փոխադարձաբար՝ Յոյներէն Հայերուն, կարդացուած է Կաթողիկոսական կոնդակը, գործադրուած է նաեւ երաժշտական յայտագիր մը:

⁂

ՊՈՒՐՃ – ՀԱՄՈՒՏԻ (Պէյրութ) Յ. Տէր – Մելքոնեան սրահին մէջ, Մարտ 20-ին նշուած է «Կանանց միջազգային օր» նախաձեռնութեամբ Լ.Օ. Խաչի Շրջանային վարչութեան: Ձեռնարկին ներկայ եղած են Լ.Օ.Խ.-ի 26 մասնաճիւղերու ներկայացուցիչները, տեղւոյն քաղաքապետը՝ Յոլակ Թիւթէլեան եւ բազմաթիւ անձնաւորութիւններ: Բացումը կատարած է յանուն Լ.Օ.Խ.-ի Շրջ. վարչութեան, Սօսի Պարսումեան որ առաւելապէս ծանրացած է կին եւ մայր ըմբռնումներու վրայ: Յաջորդաբար խօսք առած են Յակոբ Բագրատունի որ խօսած է ֆեմինիզմի շարժումով սկսած կնոջ ազատագրութեան հարցին մասին, Կարօ Յովհաննէսեան որ արժեւորած է հայ կնոջ դերը հայ ընտանիքին մէջ, հուսկ՝ փակման խօսքը արտասանած է Գեղամ Վրդ. Խաչերեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

⁂

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Հայ Կեդրոնի Ալեքս Ահարոնեան սրահին մէջ, Մարտ 21-ին կատարուած է Անահիտ Աբրահամեանի նըկարչական գործերու ցուցահանդէսին բացումը: Ցուցադրութիւնը կազմակերպած էր Համազգայինի Սանահին մասնաճիւղի կերպարուեստի յանձնախումբը:

⁂

ՍԷՆԹ ՏՕՆԱ (Գանատա) Մարտ 21, 22, 23-ին տեղի ունեցած է Հ.Յ.Դ. Գանատայի Պատանեկան Միութեան Վիգէն Զաքարեան մասնաճիւղի դաստիարակչական եռօրեայ սեմինարը, որուն մասնակցած են 45 պատանիներ եւ 6 վարիչներ: Տեղի ունեցած են դասախօսութիւններ, որոնց նիւթերը եղած են. – «Հայկական ցեղասպանութեան դրդապատճառները», «Հայոց պատմութիւն սորվելու կարեւորութիւնը»: Ներկայացուած է նաեւ Ազգային եւ յեղափոխական երգերու տեսերիզ մը:

⁂

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հ.Յ.Դ. երիտասարդական Սիմոն Զաւարեան մասնաճիւղի կազմակերպութեամբ Մարտ 22-ին, Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ տեղի ունեցած է երիտասարդական խնջոյք մը, որուն ներկայ եղած են աւելի քան 600 հոգի:

⁂

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Արմէն Քէպէք Հ.Բ.Ը.Մ.-ի Ալեք Մանուկեան վարժարանի սրահը բազմութեամբ յորդած է, Մարտ 16-ին ամբողջ օրը վարժարանին տարեկան պազարին առթիւ: Օրուան պատուոյ նախագահուհին եղած է Օր. Վիոլէթ Մելիտոնեան:

⁂

ՊՈՒՔՐԷՇԻ մէջ վերջերս լոյս տեսած է Հայ – ռումաներէն բառարան մը հեղինակութեամբ Նատիա Խորասանճեանի եւ Անահիտ Կարապետեանի; Երկուքն ալ տարիներու երկայնքին իրենց գործօն մասնակցութիւնը բերած են Ռումանիոյ հայ ազգային կեանքին: Այս հրատարակութեան առթիւ «Նոր Կեանք» ամսաթերթը հարցազրոյց մը հրատարակած է երկու հեղինակներուն հետ:

⁂

ՊՈՍԹԸՆԻ մէջ, կազմակերպութեամբ ԹՄՄ.-ի դասախօսական շահեկան երեկոյթ մը տեղի ունեցած է, ուր Հալէպէն նոր վերադարձած Պր. Եղիա Ատուրեան խօսած է Հալէպի մասին, քաղաք մը որ ճակատագրական դեր խաղացած է Հայոց պատմութեան մէջ: Պատմական տեղեկութիւններէ ետք, դասախօսը ներկաները փոխադրած է Հալէպ եւ պտըտցուցած թաղ առ թաղ, անդրադառնալով նաեւ հայ դպրոցներու գոյութեան:

ԱԼՊԱՆԱԿԱՆ ԱՔՍՈՐ ԹԷ ՄԱՖԻԱՅԻ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Օրերով լրատուները արձագանգ եղան հազարաւոր Ալպանացիներու դէպի իտալական ափերը խուճապահար փախուստին: Երկրին անստոյգ վիճակը, վաղուան անորոշութիւնը, քաղաքական ա՛լ աւելի խառնակ, տագնապալի կացութեան մը վախը գիրենք մղած էր ապահով գետին մը գտնելու. ընդհանուր առմամբ այդպէս ընկալուեցաւ զանգուածային աքսորը:

Հռոմի թերթերը սակայն հիմնուելով Թիրանայի իտալացի դէտերու համոզումին վրայ, կը գրեն թէ այդ աքսորին գլխաւոր նպատակն էր կազմակերպուած ոճիրի շրջանակէն կարեւոր թիւով տարրերու փոխադրութիւնը: Ալպանական մաֆիան որ արդէն կ'ուզէր միջազգային բնոյթի տիրանալ, երկրին խառնակ վիճակը առտր որպէս յարմար առիթ օգտագործեց: Ատոր ապացոյց կը տրուի երեւոյթը որ Ալպանացիները փոխադրող նաւերը ճարահատ բազմութիւններու կողմէ գրաւուած չէին, այլ կազմակերպուած ու զինեալ խմբակներու կողմէ տրամադրուած, որոշ գումարներու փոխարէն: Դէտերու համաձայն չարագործներու մեծ մասը Վլորայէն էր որ մաֆիայի կեդրոն մը կը նկատուի: Նաւերը ճամբայ ելլելէ ետք զինեալ յանցագործներ կը հսկէին ճամբորդութեան, ապա կ'անյայտանային փոքր մակոյկներով, կամ կը խառնուէին բազմութեան երբ նաւը իտալական ափին մօտենար: Յամաք ոտք դնելէ ետք ալ կ'երթային միանալ իրենց խումբերուն:

Թիրանայի իտալացի դէտերը վստահ են որ ապաստանեալներու ալիքը վերջ պիտի գտնէ երբ ալպանական մաֆիան աւարտէ վերջին տասնամեակներու չարագործ տարրերու մեծադոյն փոխադրութիւնը դէպի ուրիշ երկիր մը: Մինչեւ հիմա քիչ տեղ ունէին իտալական տարածքին վրայ ուր տեղական մաֆիան անոնց ձգած էր թմրեցուցիչի գործը, փախստականներու փոխադրութիւնը եւ պոռնկութեան շուկայէն բաժին մը: Ալպանացիները սկսած էին թմրեցուցիչ հասցնել ու ողողած էին իտալական շուկան, մեծ անկում պատճառելով գիներուն: Այսօր անոնք որոշած են աւելի մեծ ներկայութիւն ունենալ Եւրոպայի տարածքին վրայ:

Դէպի իտալական ափը դիմող նաւերուն մէջ տեղ գտած են երիտասարդուհիներ ու մեծ թիւով փոքր երախաներ որոնց մեծ մասը գողցուած է: Կան նորածիններ ալ: Առաջինները պոռնկութեան պիտի մղուին, երախաները մանկամոլներու շուկային որպէս ապրանք պիտի ծառայեն, իսկ նորածինները որդեգրումի գործին դրամագլուխ կազմեն: Այս բոլոր մաքսանենգութիւններուն ղեկավարութիւնը յանձնուած է վստահելի մարդոց որոնք կ'ըսուի թէ մեծ մասով ոստիկաններ եւ բանտարկեալներ են որոնք վերջին տարիներուն «գործի» կապեր հաստատած են իրենց պահպանութեան յանձնուած չարագործներու հետ եւ յարմար առիթին ալ չուած դէպի նոր հորիզոններ:

Նոյնիսկ եթէ չափազանցութիւններ կան իտալացի դիւանագէտներու ահազանգին ու իտալական մամուլին գգուշացումին մէջ, որոշ է որ Իտալիա դէմ յանդիման է լուրջ խնդրի մը որ դիւրութեամբ կըրնայ ծաւալիլ դէպի եւրոպական այլ շրջաններ:

ՔԱՂՀԱՆ

անոնց, անոնք յարգանքով կը բարեւէին Արտաշը ու բացատրութիւններ կուտային, հրահանգներ կ'առնէին անկէ:

Արտաշ ինծի դարձաւ ու ըսաւ.

– Յաջորդ անգամ, երբ Գիւմրի ժամանէք, այս բացօթեայ թանգարանը աւարտած ու բացուած պիտի տեսնէք:

Շնորհաւորեցի իրենց այս ձեռնարկը, որ այլեւս գեղարուեստի սիրահար մարդու ընելիքներուն սահմաններն ալ կը գօրէր ու կը դառնար իրաւ հայրենասէր մարդու ձեռնարկ:

Հիմա ժամանակը եկած էր խօսելու իրենց երազած ծրագրին մասին: Հայաստանցի ամէնէն նշանաւոր նկարիչներուն ու քանդակագործներուն գործերէն բաղկացեալ հաւաքական ցուցահանդէս մը բանալ Իսթանպուլի մէջ: Ու բնականաբար նաեւ ծախել այդ գործերը; Պայմանագրութիւններ կնքած էին ընտրեալ բազմաթիւ նկարիչներու հետ եւ անոնց գործերը կը դնէին իրենց սեփական հաւաքածոյին համար: Հազարաւոր գործերէ բաղկացեալ սեփական հաւաքածոյ մը ունէին արդէն: Բայց կ'ուզէին նաեւ նեցուկ կանգնիլ նկարիչներուն, եւ նոր շուկայ բանալ անոնց ընտիր գործերուն համար: Կ'ըսէին որ աւելի առաջ Պէյրութի, Նիւ – Եորքի մէջ ցուցահանդէսներ բացած էին եւ մեծ յաջողութիւն արձանագրած էին: Գէորգ Եղիազարեանի, Հրանդ Միրզոյեանի, Աւետիք Զիթճեանի, Արմէն Գէորգեանի, հանգուցեալ Մհեր Աբեղեանի եւ տակաւին այսպիսի նկարիչներու գործերը շատ բարձր գումարներով գնորդուած էին: Վստահ էին որ Թուրք արուեստասէր ու գործարար շրջանակներն ալ լայն հետաքրքրութիւն ցոյց պիտի տային այս արտակարգօրէն տաղանդաւոր նկարիչներու ու քանդակագործներու գործերուն նկատմամբ:

– Չեմ գիտեր, պատասխանեցի, բայց երթանք ու տեսնենք սա գործերը:

– Այդ է որ պիտի ընենք հիմա, ըսաւ Արտաշ արտակարգ խանդավառութեամբ:

Ռ. Հ.

ՏԱՍՆԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՊՈԼՍԷՆ ԴՈՒՐՍ

1896-1909

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Մենք երբ լսեցինք Պարթեւեանի Լոնտոն երթալը Վահէ Արզուեանի հետ, շատ չհաւատացինք, մանաւանդ որ միեւնոյն ատեն իր մտերիմները լուր տարածած էին թէ՝ Զուիցերիա կամ Իտալիա գացած է. նոյնիսկ կ'ըսէին թէ Պոլիս վերադարձած է:

Բայց ահա Լոնտոնէն «Նոր Կեանք»երը եկան ու ա՛լ կարելի չէր կասկածիլ, որովհետեւ մէկ ծայրէն միւսը Սուրէն Պարթեւեան կը բուրէին: Մենք ալ նոյն միջոցին Բաշալեանի հետ «Ազատ Խօսք»ը սկսանք հրատարակել եւ անոր մէջ մէկ քանի տողով զգացուցինք թէ ո՛վ էր Հնչակեան թերթին նոր խմբագիրը:

Մեր այս յայտնութիւնը շատ բարկացուցած էր Պարթեւեանը որ նախատական երկտող մը ուղղած էր ինծի Լոնտոնէն: Բայց արդէն ամիս մը չանցած՝ Պարթեւեանի Հնչակեանութիւնը այլեւս փլիչելի գաղտնիքն էր ամէնուն համար:

Այս միջադէպերէն ետքն էր ահա որ զինքը առաջին անգամ ըլլալով կը տեսնէի Իզմիրի մէջ:

Միասին գացինք նախ այցելելու Այրի Տիկին Մ. Մամուրեանի:

– Իզմիր եկող Հայ մը պէտք է անպատճառ կատարէ այս այցելութիւնը, ըսած էր ինծի Պարթեւեան եւ ես ալ հաճոյքով համակերպած էի իրեն:

Հոն ծանօթացայ նաեւ Պր. Հրանդ Մամուրեանի հետ, որ «Դաշինք»ի հրատարակիչն էր եւ է մինչեւ այսօր:

Յետոյ, Պարթեւեանի հետ գացինք Քըրէմըրի ճաշարանը:

Պարթեւեան ջանաց զիս համոզելու որ փոխանակ Պոլիս դառնալու Իզմիր հաստատուիմ ու այս առթիւ շատ անախորժ գոյներով ներկայացուց Պոլսոյ վիճակը, իր սովորութեան համեմատ չափազանցելով ամէն բան:

– Հոս կը հաստատուիս, կ'ըսէր ինծի, մէկ կողմէ «Դաշինք»ի կ'աշխատակցիս ու միւս կողմէ երգիծական շաբաթաթերթ մը կը հրատարակես ... ես առնուազն 500 բաժանորդ կ'ապահովեմ քեզի Իզմիրի մէջ, ինչ որ բաւական է ծախքերը գոցելու համար:

– Անկարելի բան է, պէտք է մէյ մը Պոլիս երթամ:

– Պոլսոյ մթնոլորտին մէջ չես կրնար ապրիլ:

– Ինչո՞ւ համար...:

– Որովհետեւ Դաշնակցականներով ու Հնչակեաններով ողողուած է ... չնչել կարելի չէ:

– Բայց «Հայրենիք»ը պիտի հրատարակենք մենք Շահնազարի հետ:

– Շահնազար թերթ չպիտի հրատարակէ...:

– Ինչո՞ւ համար:

– Անիկա իբրեւ քննիչ յանձնախումբի անդամ Հայաստան պիտի երթայ:

– Այդ ծրագիրը դեռ անորոշ է:

– Ընդհակառակն ամէն բան որոշուած է եւ մօտ օրէն յանձնախումբը կը մեկնի:

Եւ Պարթեւեան իր ըսածները հաստատելու համար պոլսական վերջին թերթերը ցոյց տուաւ:

Արդարեւ ամէն բան կարգադրուած ըլլալ մընացած կ'երեւար:

– Հոգ չէ, պատասխանեցի, յանձնախումբին պաշտօնը հազիւ քանի մը ամիս պիտի տեւէ, անկէ ետքը կը սկսինք «Հայրենիք»ի հրատարակութեան:

Պարթեւեան նորէն չյուսահատեցաւ եւ իր ծրագիրը պարզեց:

Կ'ուզէր կամաց կամաց մեծ օրաթերթի մը վերածել «Դաշինք»ը, Վահան Թէքէեանը եւ ուրիշներ ալ ժողվել անոր շուրջը եւ հեռուէն, Պոլսոյ անմիջական ազդեցութենէն զերծ հեղինակութիւն մը դարձնել զայն որ կարենայ թէ՛ Թուրքիոյ եւ թէ արտասահմանի հայութեան ամէն խաւերուն մէջ մուտք գտնել եւ իր մեկուսացած բարձրութենէն վարել հայ մտաւորականութիւնը:

– Եթէ քիչ մը աշխատինք՝ կրնանք յաջողցնել, կ'ըսէր, որովհետեւ մեծ եւ խընամուած օրաթերթի մը պէտքը զգալի է ամէնուն համար. այդ գործը Պոլսոյ մէջ միայն Ջօհրապը կրնար ընել եւ միտք ալ ունէր ընելու, բայց հիմա բոլորովին հըրաժարած է այդ խորհուրդէն:

– Քու ըսածդ թերեւս կարելի ըլլար՝ բայց բաւական մեծկակ դրամագլուխ պէտք է:

– Դրամագլուխ կը ճարենք:

– Ուրկէ՞;

– Իզմիրցիներէն: Այսօր եթէ լրջօրէն գործի սկսինք կը վստահացնեմ որ երկու հազար ոսկի ճարելը բան մը չէ:

– Այս մասին արդէն խօսք եղա՞ծ է:

– Բնականաբար եւ նոյնիսկ գումարներ ստորագրուած են:

– Որչա՞փ:

– Ութ հարիւր ոսկիի չափ... կը տեսնես որ գրեթէ կէսը ստորագրուած է:

Պարթեւեանի խանդավառութիւնը հետըզհետէ կ'աւելնար:

(Շար. 118)

(Շար. Ա. էջէն)

ը իրենց ապագայ գործակցութեան մասին փաստաթուղթ մը պիտի ստորագրեն որ սակայն խորհրդարաններու վաւերացումէն անցած լման դաշինք մը պիտի ըլլայ, ինչպէս կը փափաքէր Կրեմլին։ Ատոր համաձայն, ՕԹԱՆ–ի նիստերուն Ռուսաստան ալ քուէ մը պիտի ունենայ, բայց ոչ վէթոյի իրաւունք։ Գլինթըն ապահովութիւն տուած է որ Ատլանտեան Ուխտը նպատակ չունի աթոմական զէնքեր զետեղելու երեք նոր անդամներուն տարածքին վրայ։ Իսկ Պալթեան երկիրներու անդամակցութեան մասին բան չէ ըսուած հրապարակաւ։

Ռուս Արտաքին գործոց նախարար Պրիմակով ըսելով հանդերձ թէ կ՚ուզէ հաւատալ Գլինթընի բարի նպատակներուն, չի հանդուրժեր «ՕԹԱՆ–ի բռունցք» մը ունենալ Մոսկուայէն 600 քմ. անդին։ Ի՞նչ երաշխիք կարելի է ունենալ օրինակ որ Գլինթընի յաջորդը կը հետեւի նոյն գիծին. յետոյ, չէ՞ որ Ուաշինկթընի մէջ կան շրջանակներ որոնք կը հաւատան միշտ Չլամարտի մը կարելիութեան եւ կ՚ուզեն որ ՕԹԱՆ–ի ընդլայնումը նպատակ ունենայ պատուար կանգնել համայնավարութեան վերադարձի հաւանականութեան մը առջեւ։

Մոսկուայի մէջ միայն համայնավարները չեն որ իրենք զիրենք թիրախ կը զգան ՕԹԱՆ–ի ընդլայնումին։ Դումային փոխ–նախագահը որ աւանդաբար որպէս արեւմտեանամէտ ծանօթ է, գրեթէ նոյնքան եռանդով կ՚ընդդիմանայ ծրագրուած ընդլայնումին։ Ան նոյնիսկ կը ծրագրէ հակա–ՕԹԱՆ ճակատ մը կազմել Իրանի, Հնդկաստանի, Չինաստանի ալ ընդգրկումով։ Այս պայմաններուն մէջ Ելցին հաւանօրէն չյաջողի Դումային վաւերացում ստանալ Հելսինքիի վեհաժողովին որոշումներուն, ինչ որ խոստացած է Գլինթընի։

ՎԱՂԸ

«ՅԱՌԱՋ – ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ»ի նոր (225) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. –

իրականութենէն ներս,
իրականութենէն անդին — ՇԱՀԱՐԱՋ

Le coton ou le saint suaire
du peuple — *Ch. MATOSSIAN*

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

«Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարան»ի խնամակալութիւնը Նոյեմբեր եւ Դեկտեմբեր ամիսներու ընթացքին ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Տէր եւ Տիկին Գալայճեան 3000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Արսէն Տիրքէլէսեան 4000 Ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Գալճեան 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Փիէր Կարապետեան (Ս. Ռաֆայէլ) 600 Ֆր., Տիկին Գազազեան, Տէր եւ Տիկին Ժ. Փիէր Քիպարեան, Պր. Ալպէր Մուքոֆեան, Տիկին Սիմոն Ճարիկեան, Տէր եւ Տիկին Քուչէքլեան, Տիկին Նազգաշեան, Տէր եւ Տիկին Քրիսթիան Փիլիպպոսեան, Տէր եւ Տիկին Սերժ Յակոբեան, Տիկին Աննա Ջրբաշեան, Տէր եւ Տիկին Տուրեան, Օր. Աստղիկ Տէր – Պարսամեան, Տիկին Նատիա Ֆէր, Պր. Ժագ Սէրճանեան, Տիկին Մարթա Ծառուկեան, Տիկին Պէրպէրեան, Արխեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Քէօրօղլեան, Տէր եւ Տիկին Լորան Վարդանեան, Օր. Լիլիան Գույումճեան 500–ական ֆրանք, Տիկին Մարիամ Մանուկեան, Տէր եւ Տիկին Նորատունկեան 400–ական Ֆր.։

(Շար.)

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 51027317 A — R. C. Paris
Commission paritaire : N° 55935

ՆՈՒԷՐ

ՍԻՄԻԱՆ. – Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Փամպուքեան, 100–ական Ֆր. կը նուիրեն Սէն Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան եւ «Յառաջ»ին։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. –

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Պօյաճեան եւ Շալճեան ընտանիքներուն իրենց քրոջ, մօրաքրոջ եւ հօրաքրոջ՝ Շնորհիկ Մօրուքեանի (ծնեալ՝ Պօյաճեան) մահուան առթիւ։

***

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Սեդա – Մայտա Փափազեանի իր ամուսնոյն՝ Գրիգոր Փափազեանի մահուան առթիւ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղին ժողովը Շաբաթ, Ապրիլ 12–ին, ժամը 14.30–ին կը խնդրուի ընկերուհիներէն ներկայ գտնուիլ, Հայ Մշակոյթի Տունը
17, rue Bleue, Paris 9e
M° Cadet

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

1949, Մայիս 22–ին Փարիզի 15–րդ թաղամասի տ'Ալլրէ կլինիքին մէջ ծնած կին մը տեղեկութիւններ կը փնտռէ իր ծնունդին եւ ծնողքին մասին։ Ըստ իր քաղած տեղեկութիւններուն, այդ թուականներուն ծնողքը եւ հօրաքոյրը կառքի արկած մը ունեցած են, հայրն ու հօրաքոյրը տեղն ու տեղը մեռած են, մայրն ալ ութ ամսու յղի, ծանրօրէն վիրաւորուած փոխադրուած է այդ կլինիքը ուր ուրիշ կնոջ մը մեռած – ծնած մանուկին հետ փոխանակում մը կատարուած է։ Լսած է թէ ծնողքն ու մեծ – ծնողքը Փարիզ եկած են 1925–ի տարիները, մայրը լրագրող եղած է եւ ոտանաւորներ գրած ու ապրած են Պանթէօ։

Որեւէ տեղեկութիւն ունեցողներէ կը խնդրուի գրել «Յառաջ»ի խմբագրութեան։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՄԱՐՍԷՅԼ. –

Շնորհիկ Մօրուքեանի մահուան առթիւ, Սէն Լուի Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ միջոցաւ եղած են հետեւեալ նուիրատուութիւնները, փոխան ծաղկեպսակի. –

Սուրբ Գէորգ Եկեղեցւոյ.– Պօյաճեան – Մօրուքեան 500 Ֆր., Սեպուհ Ճանիկեան, Հրանդ Ճանիկեան, Ռմն, Ժագ Պօյաճեան, Պէռնար Պօյաճեան, Վրոյր Շալճեան, Ճէնտէրէճեան, Հայկազ Զուքուրեան, Ժանօ Յովհաննէսեան 100–ական Ֆրանք, Երանուհի Կէօնճեան 50 Ֆր.։

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան. – Շալճեան ընտանիք 500 Ֆր., Պէռնար Պօյաճեան, Անդրէ Տավիտեան, Վարդուհի Պօյաճեան 200–ական Ֆր., Սեպուհ Ճանիկեան, Հրանդ Ճանիկեան 50–ական Ֆր.։

«Յառաջ»ին. – Շալճեան ընտանիք 500 Ֆրանք, Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւն 500 Ֆր., Յովսէփեան ընտանիք 300 Ֆր., Վարդուհի Պօյաճեան, Տէնչալի Վարպետեան, Ժագ Պօյաճեան 200–ական ֆրանք։

«Հայաստան» Հիմնադրամին. – Վարդուհի Պօյաճեան 200 Ֆր.։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section St-Jérôme «*Djavo Chant*» de Marseille

Venise

Une des plus belles villes du monde
Ses Ilots, le Pont des Soupirs,
la Place et la Basilique St-Marc etc...

Départ Mercredi soir 7 Mai
Place de la Rotonde Diran Tékéian
St-Jérôme
Retour Dimanche soir 11 Mai

P.A.F. 1.400 F. transport en autocar grand tourisme, hébergement en hôtel*** pour 3 nuits en demi-pension, visite guidée de Venise
Le Palais des Doges (hors entrée),
la journée à l'Ile St-Lazare
(déjeûner non compris)
Inscriptions obligatoires avant le 15 avril
Renseignements : 04. 91. 66. 83. 74 / 04. 91. 61. 10. 82 / 04. 91. 70. 00 32.

U G A B . . . U G A B . . . U G A B . . . U G A B

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

IXème JEUX EUROPEENS DES JEUNES DE L'UGAB

GRENOBLE

DU 16 AU 19 MAI

sous le Haut Patronage de
M. MICHEL DESTOT
Député-Maire de Grenoble

et sous la Présidence du
Dr et Mme EDOUARD ATTAMIAN
Président du Conseil d'Administration de l'UGAB-FRANCE

Les jeux auront lieu les 17 et 18 MAI
au GYMNASE HOCHE (Grenoble)
avec la participation des sections
de Suisse, de Londres, des Pays-Bas, de Belgique, d'Italie, d'Allemagne et de France

S O I R E E D I S C O D E S J E U N E S
le Samedi 17 Mai à partir de 21 h
dans la salle C.A.G. (Espace J. Marandjian)
15, cours de la Libération, Grenoble

G A L A - B A L D E C L O T U R E
E T R E M I S E D E S C O U P E S
le Dimanche 18 Mai à partir de 21 h
dans la Grande Salle l'Alpexpo, Grenoble

Pour tous renseignements contacter: 04 75 56 33 74

U G A B . . . U G A B . . . U G A B . . . U G A B

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԽՏԱՑԵԱԼ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔ

ՎԵՆԵՏԻԿԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

Օգոստոս 1997

ՄԱՄԼՈՅ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Վենետիկի Համալսարանի Հայ Լեզուի եւ Մշակոյթի խտացեալ դասընթացքը գործակցութեամբ Պա – Արաքս Ընկերակցութեան, տեղի պիտի ունենայ Օգոստոս 4 – 22–ին։ ՔՆՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ՝ Օգոստոս 23–ին, ԺԱՄԱՆՈՒՄ՝ Օգոստոս 2 – 3–ին, ՄԵԿՆՈՒՄ՝ Օգոստոս 24–ին։

Դասընթացքը ունի հինգ հիմնական մակարդակ՝ բացարձակ սկսնակներէ մինչեւ յառաջացածներ, որոնց կ՚աւելնայ տեղի առումով հայագիտութեան նուիրուած լսարան մը։ Դասերը տեղի կ՚ունենան Երկուշաբթիէն Ուրբաթ, օրը հինգ պաշտօնական։ ԴԱՍԵՐՈՒ ՆԵՐԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՐՏԱԴԻՐ Է։

Արձանագրութեան սակը ո՛չ մէկ պարագայի կը փոխուի եւ ԱՆԳԱՄ ՄԸ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ՎՃԱՐՈՒՄԸ ՈՐԵՒԷՑԷ ՊԱՏՃԱՌՈՎ ԵՏ ՉԻ ԴԱՐՁՈՒԻՐ։ Դիմումները պէտք է կատարել ԱՆՁԱՄԲ ԵՒ ԳՐԱՒՈՐ՝ ՆՇԵԼՈՎ ՄԻՇՏ ՀԵՌԱՁԱՅՆ եթէ կայ՝ նաեւ ՀԵՌԱՊԱՏՃԷՆԻ (fax) ու ելեկտրոնափոստի (EMail) թիւ մը, ՊԱՅՄԱՆ է լրացուցած ըլլալ տասնութ տարեկանը։

ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՍԱԿՆ Է՝ 1.050.000 (մէկ միլիոն յիսուն հազար) իտալական լիրետ կամ ասոր համապատասխանը տարադրամով՝ օրուան սակին համաձայն, այս գումարին 500.000 (հինգ հարիւր հազար) լիրետի բաժինը պէտք է ԿԱՆԽԱՒ վճարուի՝ յետ ստանալու ընդունելութեան գրաւոր պատասխանը՝ մինչեւ Մայիս 30։ Յետ Մայիս 30–ի կանխավճարը կը բարձրանայ 600.000 (վեց հարիւր հազար) լիրետի։ Արձանագրութեան մնացեալ մասը կը վճարուի ՄՈՒՏՔԻ ՕՐԸ։ 10% ԶԵՂՉ մը կը կիրարկուի անոնց որոնք նախապէս լաւ արդիւնքով մասնակցած են դասընթացքին, գոնէ երկու անգամ։ Նոյնպէս մօտիկ ազգականներէ մէկուն (ծնողք, քոյր / եղբայր, կողակից)։ Ամէն չէք կամ փոխադիր պէտք է հասցէագրուի ՄԻԱՅՆ այսպէս՝
ASSOCIAZIONE PADUS-ARAXES
եւ ղրկուի հետեւեալ հասցէին՝
Assoc. Padus-Araxes —
c/o Dipt. Studi Eurasiatici - S. Polo 2035
30125 Venezia (ITALIA):

Կը խնդրուի բոլորէն՝ ԵՐԲԵՔ չղրկել դրամատնային փոխանցումի (*bank transfer, virement bancaire*), միջնորդչէք շատ բարձր սակերուն պատճառով։ Ամէն պարագայի՝ դրամատնային ԲՈԼՈՐ ԾԱԽՍԵՐԸ ԴԻՄՈՂԻՆ ԿԸ ՊԱՏԿԱՆԻՆ։

Կ՚ընձեռուի ԲՆԱԿՈՒԹԵԱՆ հնարաւորութիւն համալսարանական ուսանողատուն մը՝ ԲՈՒՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԵՆԵՏԻԿԻ մէջ։ Օգոստոս 2 – 24 ներառեալ, ամբողջ շրջանին համար, ԲՆԱԿՈՒԹԵԱՆ ՍԱԿՆ Է՝ 535.000 (հինգ հարիւր երեսուն հինգ հազար) լիրետ երկու կամ երեք հոգինոց սենեակի մէջ, 860.000 (ութ հարիւր վաթսուն հազար) լիր. առանձին սենեակի մէջ։

Ամէն ՃԱՇ կամ ԸՆԹՐԻՔ կ՚արժէ շուրջ 15.000 (տասնըհինգ հազար) լիրետ, տեղւոյն վրայ վճարելի։

Ի հարկին՝ հեռաձայնել Հ. Լեւոն Զէքիեանին հետեւեալ թիւով՝
(41) 52.07.737, երեկոյեան 9–էն 10 (21–22) ԻՏԱԼԻՈՅ ԺԱՄՈՎ։ Կը խնդրուի լաւ ՍՏՈՒԳԵԼ երկիրներու միջեւ ժամերու տարբերութիւնը։ Բացակայութեան պարագային՝ կրկին փորձել կամ լուր մը թողուլ հեռընկալուչին։ ՉՀԵՌԱՁԱՅՆԵԼ Վենետիկի Համալսարանի գրասենեակներուն։ Տրուած հեռախօսի համարը կ՚ընդունի նաեւ հեռապատճէն (fax)։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի
մասնաճիւղի երեկոյթը
ՄԱՅԻՍ 24
(Աթրիում)
մասնակցութեամբ՝
ՆԱԻԱՍԱՐԴ պարախումբին
ՆՈՐ ՅԱՅՏԱԳԻՐ, ՆՈՐ ԶԳԵՍՏՆԵՐ

ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 6
DIMANCHE
6 AVRIL
1997

LE NUMERO : 5,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ
Թիւ 225

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.100 Ֆ. — Վեցամսեայ : 560 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.400 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.250 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

72ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.087 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 72e ANNEE — N° 19.087

ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԵՆԷՆ ՆԵՐՍ, ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԵՆԷՆ ԱՆԴԻՆ

Գրեց՝

ՇԱՀԱՐԱՉ

Եզակիութիւն մը, որուն համար բնութիւնն ու առարկաները միշտ յայտնեւլիք մը ունին։ Խօսքը կը վերաբերի Ճորճօ Մորանտիի (1890-1964)։

Քիչ է թիւը այն նկարիչներուն, որոնք անշարժ բնութիւնը դարձուցած են իրենց արուեստին հիմնական նիւթը։ Աւելի քիչ է թիւը անոնց՝ որոնք այս «չէզոք» նիւթը հասցուցած են նկարչական, արտայայտչական եւ զգայական բարձրագոյն կէտի, նուաճելով բիւրեղացած բանաստեղծականութիւն։ Այսպէս, անոնք կերտած են աշխարհ մը որ, զուգահեռելով հանդերձ իրականին, անչօշափելի գոյացութիւն մը կը ներկայացնէ, որ կը գտնուի միայն պաստառին վրայ, նկարիչին ամենախոր մտքերն ու յոյզերը փոխանցող։ Անոր հաղորդուելու համար, հարկ է բանականութեամբ, ոգիով եւ զգայութեամբ վերանալ իրականութենէն ու մտնել այն աշխարհէն ներս՝ զոր արուեստագէտը կը ներկայացնէ, կը պատկերէ։ Ալիքներու եւ Էջերուն յանձնուելու նման բան մը, թողլով որ անոնք, իրենց կախարդական շարժումով, մեզ անջատեն կայուն գետնէն և իրենց ծփանքով փոխադրեն վայրեր, ուր իշխողը անգորրն է և յաւիտենականութեան տարրամ, բայց կարելի զգայութիւնը։ Եւ ի՞նչ է այդ զուգահեռ աշխարհը, եթէ ոչ նոր տարածքի մը փորձարկումը, ուր ժամանակը կանգ կ'առնէ, ուր կարելին եւ անկարելին, իրականն ու անիրականը անվերջօրէն իրարու կը ներթափանցեն եւ իրարմով կը սնանին, անհունի, անսահմանի եւ յաւիտենականութեան գաղափարը եւ զգայութիւնը առաջադրող, որոնք ամէն րոպէ մեզի կ'ընկերանան, նոյնիսկ երբ անոնց մասին չենք մտածեր։

20-րդ դարու վարպետներուն մէջ, Մորանտի այն նկարիչն է, որ անշարժ բնութեան կու տայ բանաստեղծական, քնարական եւ մտերմիկ արտայայտութիւն ինչ որ, 18-րդ դարուն, իր առաջին կիրարկումը գտած էր յանձին Ժան Պ. Ս. Շարտէնի։ Մինչ այդ, անշարժ բնութիւնը, գլխաւորաբար, եղած էր մանրամասնօրէն նկարագրական, իրականին հարազատ վերարտադրութիւնը, առանց նուաճելու նկարչական խորքի անդրադցում։ Իսկ Շարտէնէն աւելի քան դար մը ետք, Փօլ Սէզանի տեսիլքը այնքան կը պայմանաւորուի անշարժ բնութեամբ որ մինչեւ իսկ, երբ էքսի վարպետը մարդկային կերպարներ եւ կամ բնանկարներ կ'երկնէ, կարծէք անշարժ բնութիւն է որ կը նկարէ, քանի ամէն ինչ իրեն համար կը դառնայ կառոյց մը, ձեւերու եւ ծաւալներու համոյթ մը։ Շարտէնի, Սէզանի եւ Մորանտիի պարագաներուն հաղուագիւտութիւնը կը թելադրէ թէ զգայական եւ բանական անսովոր յատկութիւն հարկաւոր է, իրագործելու համար արուեստ մը՝ որ նոյն ատեն ըլլայ պարզ եւ խորունկ, նուրբ եւ ուժեղ, ներդրաւող բայց ոչ զգացական, բարդ բայց ընկալելի, իմացական բայց ոչ անհաղորդ, մատչելի բայց ոչ հասարակ։

Իսկութեամբ, խոր մարդկայնութիւն մը առաջնորդած է այս երկնողները, իրենց, ձեւերուն եւ ծաւալներուն «անտեսանելի» յարաբերումներուն մէջ նշմարելու ներքին կապ մը։ Կարծէք իրերը, պտուղները, բոյսերը եւ այլազան դոյքերը անշարժ էութիւններ ըլլալով հանդերձ, պաղտնի ալիքներով է որ իրարու կը հաղորդուին ու մեզի կը շշնջան իրենց կեանքին, առօրեային, ապրումներուն եւ ներաշխարհին մասին։ Իբրեւ թէ նոյնացում մը տեղի ունենայ արուեստագէտին եւ անոնց միջեւ, ապա, արուեստագէտին միջոցաւ, անոնց եւ դիտողներուն միջեւ։ Ուստի անհատ որ հեռու կը մնայ իրերուն հետ այս հաղորդուումէն՝ կը կորսնցնէ մաս մը անհունին դրոշմէն, զոր իւրաքանչիւր էութիւն, շարժուն կամ անշարժ, իր մէջ կը կրէ։

⁂

1907-ին, Մորանտի երբ կ'աշակերտի իր ծննդավայր Պոլոնիա քաղաքի գեղարուեստից կաճառին, դեռ ծանօթ չէ արդիական մեծ նկարիչներու գործերուն։ Քանի մը տարի ետք է որ (նախքան 1913-ին, իր ուսումնաշրջանին աւարտը), սեւ-ճերմակ վերատպութիւններ կը տեսնէ տպաւորապաշտ կարգ մը վարպետներու գործերէն եւ յատկապէս կը տպաւորուի Սէզանի նկարներով։ Էքսի վարպետին երկերուն մէջ Մորանտի կը գտնէ կերպառական աննախընթաց լուծումներ, որոնք իր աչքին աւելի ցցուն կը դառնան՝ սեւով իրենց վերատպութեամբ։

Այդ շրջանին մասին, Մորանտի կ'ըսէ. «Իտալիոյ մէջ ոչ մէկը, իմ սերունդիս երիտասարդ նկարիչներէն, իր հրայրքով ինծմէ աւելի ուշադիր էր ֆրանսական նկարչութեան ձեռք բերած նոր արդիւնքներուն... Սէզանի, Մոնէի, Սէօրայի վարքին»։ 1911-էն մեզի հասած իր առաջին պաստառներէն մին (այդ շրջանին ինք կը փճացնէ բազմաթիւ գործեր), ամայի բնանկար մը ներկայացնող, ոչ միայն նկարիչին երանգային նախասիրութիւնները կը յայտնէ (մոխրագոյն, ձիթագոյն կանաչ, սրճագոյն, ճերմակ, հողագոյն դեղին) այլ՝ իր տարածուն հատուածներով, քառածքային եւ կըշռադատուած վրձնահարուածով, համառօտագծութեամբ, մթնոլորտով և միջոցային կուռութեամբ, մօտէն կը յիշեցնէ Սէզանի կարգ մը պաստառները, 1870-ի շուրջ իրագործուած, յատկապէս էսթաքէն տեսարաններ պատկերող։ Իսկ Մորանտիէն երկու գործեր, «Ծաղիկներ» եւ «Ձիւնոտ տեսարան՝ Պոլոնիա» (երկուքն ալ 1913-էն), կը հաստատեն, ըստ երեւոյթին սեւ-ճերմակ վերատպութիւնները իր տեսնելէն ետք, որդեգրումը Սէզանի հասուն շրջանի ոճին, թէ՛ որպէս նըկարը կառուցանելու գործընթաց ու նկարելակերպ եւ թէ՛ որպէս տեսիլք եւ միջոցային կազմակերպում։ Նոյնն է պարագան 1915-ի «Լուղորդուհիներ»ուն, մինչ տարի մը առաջ իրագործուած ուղղահայեաց «Անշարժ բնութիւն»ը (Արդի Արուեստի Թանգարան, Փարիզ), իր կըտրատումներով եւ անկիւնաւոր ձեւերով, իր տուրքը կու տայ նաեւ խորանարդապաշտութեան, պարագայ մը՝ որ կը յայտնէ Մորանտիի նկարչական ըմբռնողութեան արագ յառաջխաղացքը, հաղորդակից դառնալով ժամանակուան յառաջապահ շարժումներուն։

Ինչ որ ուշադրութիւն կը գրաւէ նաեւ, երեւոյթն է որ, ինքնակերտման այս շրջանէն իսկ, Մորանտի արմատապէս կը լուծէ ենթանիւթի հարցը, քանի անշարժ բնութիւնն ու բնանկարը կը դառնան իր արուեստին գլխաւոր առարկան։ Այս ձեւով, ինք հաւատարիմ կը մնայ դասականութեան, բայց կը միտի զայն ներկայացնել արդիական տուեալներով։ Այս ուղղութեամբ, իր շփումը ապագայապաշտներուն եւ, ապա, յատկապէս բնազանցապաշտներուն հետ, իր իմացականութիւնն ու տեսիլքը կը բանայ անիրական տարածք-միջոցին վրայ՝ անըջային, առեղծուածային եւ վերացականութիւնը ընդգրկող։ Այսպէս եթէ ապագայապաշտութիւնը փառաբանումը կ'ընէ նոր ժամանակներու ուժականութեան, մերժելով անցեալը քանդել՝ փոխարէնը նորը կերտելու համար, բնազանցապաշտութիւնը կը հետապնդէ մարդուն հոգեվիճակին ու կացութեան ներկայացումը, որպէս հետեւանք ճարտարարուեստականութեան ստեղծած նոր պայմաններուն, որոնցմէ գլխաւորը՝ օտարումը։ Մարդը կը դառնայ առկախուած էութիւն մը, խորհրդաւոր հորիզոններու դէմ յանդիման գտնուող էակ մը, մեքենայ մը կամ՝ առարկաներէ կազմուած, անդէմ, քարացած համոյթ մը, անկենդան շրջապատի մը մէջ։ Սակայն մինչ ապագայապաշտութիւնը, գեղարուեստականօրէն, կը գործէ նոր կարելիութիւններու փնտռտուքին ուղղութեամբ, արդի ժամանակները յատկանշող արագութիւնը եւ շարժումը մարմնաւորող, բնազանցապաշտութիւնը կ'որդեգրէ պատմողական ձեւը, լայնօրէն օգտագործելով խորհրդանշաններու դրոյթը։ Այսպէս, մինչ ապագայապաշտութիւնը կը հետեւի տպաւորապաշտութեամբ սկիզբ առած դէպի ապագայ նայող ընթացքին, բնազանցապաշտութիւնը իր արմատները կը գտնէ խորհրդապաշտութեան մէջ։ Սակայն երկդիմութիւնը, որպէս 20-րդ դարու արուեստը յատկանշող գլխաւոր տուեալներէն մին, կը բնորոշէ նաեւ բնազանցապաշտ դպրոցը որ, դասական, աւանդապահ պատմողականութեան եւ նըկարելակերպին կը զուգորդէ կերպառական արդի լուծումներ, խորանարդապաշտութենէն սերող, որ է՝ բնական տեսադաշտերու խախտումը եւ անոնց ազատ վերատեղաւորումը, ինչ որ սկիզբ առած էր Սէզանով։

Բնազանցապաշտութիւնը կը ձգտի յայտնիին եւ անյայտին հետ սկզբնական հանդիպումէ մը ծագած թարմ կամ հում զգայութիւններու եւ զարմացումի արթնցման։ Ճորճօ Տէ Քիրիքօ, այս դըպրոցին հայրը, կը գրէ. «Ամենատարօրինակ զգայութիւններէն մին, զոր նախապատմական շրջանը մեզի թողած ըլլայ, գուշակումի զգայութիւնն է։ Եւ անիկա միշտ գոյութիւն պիտի ունենայ։ Նման է յաւիտենական փորձարկումի մը, որպէս ապացոյց՝ տիեզերքի անիմաստ ըլլալուն։ Առաջին մարդը ամէն տեղ գուշակումներու դէմ յանդիման պէտք է գտած ըլլար ինքզինք եւ՝ ամէն քայլափոխի դողար»։ Իսկ «Եթէ արուեստի գործ մը պէտք է անպայման անմահ ըլլայ, հարկ է որ ան լիովին անցնի մարդկայինի սահմանը. անոր մէջ ողջմտութիւնը եւ տրամաբանութիւնը պիտի պակսին։ Այս ձեւով, պիտի մօտեցնի երազին եւ մանկական մտայնութեան»։

Նախնականութեան, մանկական մտայնութեան եւ երազին այս համատեղ տարրերքը տեղի կ'ունենայ, պաստառին վրայ անբացատրելի երեւոյթներու եւ անպատասխան հարցադրումներու արծարծումով։ Ներկայացուած պահերը հանդիսաւոր են, ճակատագրական, ինչպէս երբ մարդը, ուղիղ եւ անմիջական կերպով, գոյութենական իր հիմնական տագնապը կ'ապրի, կեանքը եւ մահը ընդգրկող, որու բերմամբ նկարին մէջ գիշերն ու ցերեկը կը մէկտեղուին եւ կարծէք ժամանակը կանգ կ'առնէ, կը ջնջուի, մինչ կենդանութեան եւ անկենդանութեան միջեւ սահմանը կը հալի։ Սակայն դէպի մանկութիւն, երազ եւ նախնականութիւն նետուած այս կամուրջը ներկան, շրջապատը կամ աշխարհը մերժելու քայլ մը չէ՞ նաեւ։ Փօլ Կօկէն, թերեւս առաջին արուեստագէտը նման ընթացք մը որդեգրող, ճարտարարուեստական, նիւթապաշտ եւ խաթարուած միջավայրէն խզուելու համար չէ՞ր որ նախնականութեան ապաւինեցաւ, անաղարտ դրախտը գտնելու համար՝ ովկէանեան կղզիներուն մէջ(*)։

Բնազանցապաշտ արուեստագէտները կը ձգտին իրենց պաստառներուն մէջ ներկայացնելու նաեւ աշխարհ մը որ, ինչպէս գլխաւոր բնազանցապաշտներէն Գարլօ Գարրա կը գրէ, «արտայայտութիւնը ըլլայ կերպառական իրականութեան, պարզ եւ խորհրդաւոր, որպէս Բնութեան մէկ եղելութիւնը... Ո՛չ կերպառական իրականութիւն մը իր սկզբնական վիճակին մէջ այլ՝ արտապատկերում մը, այնպիսի յոյսեր արձակող, որոնք կասեցնեն իրականութիւնն իսկ»։ Այս մօտեցումով, իրերը եւ դոյքերը, որոնք մեծ տեղ ունին այս դպրոցի գործերուն մէջ, միայն իրենք զիրենք չէ որ կը ներկայացնեն այլ՝ խորհրդանիշեր կը դառնան կամ թելադրական, պատգամային «մարմին»-ներ որոնք, նկարներուն մէջ տեղ գտած միւս տարրերուն միանալով, կը ստեղծեն խորհրդաւորութեան, առեղծուածի, առկախուածութեան եւ տարօրինակութեան համատեղում մը որ, եթէ նըկարչականօրէն նոր կիրարկում չառաջադրեր, բայց կը ստեղծէ աննախընթաց գոյացութիւն մը, ուր երազն ու իրականութիւնը իրարու կը ձուլուին, հակադրումները, հակասութիւնները եւ անկարելի յարաբերումները կը զուգորդուին, զարկ տալով երկդիմութեան վիճակին։ Այսպէս պատկերը, ինչպէս կը գրէ Փիէր Ռեւերտի, բաղդատականէ մը չի ծնիր «այլ՝ իրարմէ աւելի կամ նուազ չափով հեռու գտնուող երկու իրականութիւններու մերձեցումէն։ Որքան իրարու մօտեցող երկու իրականութիւններուն միջեւ կապը հեռաւոր ըլլայ եւ ճիշդ, այնքան աւելի ուժեղ պիտի ըլլայ պատկերը, ինչպէս եւ աւելի զգայական յատկութիւն ու բանաստեղծականութիւն պիտի ունենայ»։

⁂

Մորանտիի «Բնանկար»ը (1911), իր անմարդաբնակութեամբ, առանձնութեան հոգեվիճակով, իր խորհուրդով, կը յայտնէ նկարիչին մօտ անդրադցման յատկութիւն մը, բնազանցական ընկալում մը, խոհական վերացում մը։ Այսպէս, քանի մը տարի յետոյ երբ ինք ընտանի կը

դառնայ բնազանցապաշտութեան եւ անոր կը յարի, պարզ խրացում մը չըներ այլ՝ կ'որդեգրէ խորացման եւ բիւրեղացման բնական ընթացք մը: 1916–ին նկարուած «Անշարժ բնութիւն»ը (Արդի Արուեստի Թանգարան, Նիւ–Եորք) եւ «Շիշեր եւ պտղաման»ը այս իրողութիւնը կը պարզեն: Անոնց մէջ գործարկուած յանդուգն լուծումները, դէպի բնազանցականութիւն ինչպէս եւ դէպի վերացականութիւն ուղղուող, կը հաստատեն նաեւ թէ Մորանտի մուտք գործած է 20–րդ դարու արուեստէն ներս:

Այս զոյգ նկարներուն մէջ, միջոցը բաժնուած է հորիզոնական երեք երիզշերտերու, իրերայաջորդ տեսողական երեք մակարդակներ ներկայացնող, որոնք կը յիշեցնեն քանի մը տասնամեակ առաջ կիրարկուած նոյնանման լուծումները, Ճէյմս Մ. Ուիսթլըրի կողմէ: Իրերը զետեղուած են միջանկեալ լայն երիզին վրան – դիմացը ինչ որ, իր այս երկդիմի դրութեամբ, անիրական տեսադաշտ մը կը ստեղծէ: Այստեղ, ներկայացումը, իրականութենէն մեկնելով, կը դառնայ անոր զտուած ու բիւրեղացած ակնարկութիւնը եւ ոչ թէ հարազատ պատկերումը: Լերկացումը, որ իր տիրական երեւումը ըրած էր 1911–ի «Բնանկար»ի պարագային, այս պաստառներուն մէջ եւս կը յայտնուի, ընկերակցուած՝ ժուժկալութեամբ մը, որ քանդակային կշիռ կու տայ այս գործերուն: Բայց, ինչ որ յաւելեալ կերպով կը գրաւէ մեր ուշադրութիւնը, արդիականութեան շունչն է որ այս պաստառները կը տածեն, նկատի ունենալով որ եթէ 1911–ի «Բնանկար»ը, իր կատարումով, տարածուն վրձնահարուածներով, համառօտագծութեամբ եւ արտայայտչականութեամբ, կ'առընչուի արտայայտապաշտութեան և վայրենապաշտութեան, 1916ի զոյգ պաստառները, իրենց անիրական տարածք–միջոցով, միջնադարեան արուեստին արձագանգող իրենց բիւրեղացած լերկութեամբ կը զուգահեռին, օրինակ, Անտրէ Տըրէնի նոյն շրջանին իրագործած կարգ մը երկերուն, մինչ էականին թափանցելու եւ զայն տալու իրենց յատկութեամբ, կը մօտենան Քոնսթանթին Պրանքուզիի յղացքին: Իսկ, իրենց ուղղահայեաց եւ հորիզոնական կշռոյթով, մտածել կու տան Փիէթ Մոնտրիանի վերացականութեան մասին, մինչ մըթնոլորտով՝ խորհրդաւոր եւ անժամանակ, կը յայտնեն խոհական, բնազանցական վիճակ: Անոնց առընթեր, այն ինչ որ ցուն կերպով կը յատկանշէ Մորանտիի տեսիլքը, անոր դէմ առդիմութիւնն է, ինչպէս եւ իրերուն հորիզոնական տեղադրումը, անոնց ուղղահայեաց դիրքաւորումը, որոնց բերմամբ, տիրող կշռոյթը հորիզոնականն ու ուղղահայեացը կը դառնայ ուր, երբեմն տեղ գտած կարգ մը տարրերուն եւ ստուերներուն շեղակիութիւնը, կը մեղմացնէ տիրող կշռոյթը եւ, նոյն ատեն, յաւելեալ խորութիւն կու տայ տարածք–միջոցին:

Մորանտի կշռութային այս դրոյթը լայնօրէն կը կիրարկէ իր բնազանցապաշտ նկարներուն մէջ, 1918–1919 կարճ ժամանակաշրջանին իրագործուած: Այս պաստառները, սակայն, անշարժ բնութիւններ կը ներկայացնեն միայն, գոց միջոցի մը մէջ, սենեակի մը մէկ փոքր մասը եւ սեղանի մը մէկ հատուածը ներկայացնող (անոր վրայի իրերը եւ ասոնց ետին գտնուող պատը ընդգրկող) եւ կամ՝ բաց տուփ մը: Սակայն, երկու պարագաներուն, բնազանցական վիճակը տարբեր միջոցներով կ'իրագործուի: Առաջիններուն մէջ, ասիկա տեղի կ'ունենայ ետեւէն դիտուած ուսերով եւ անոնց վրայի ուռուցիկաձեւ գլուխներով (ըլլան անոնք լման կամ կիսուած, ինչպէս «Բնազանցապաշտ մեծ անշարժ բնութիւն» եւ «Անշարժ բնութիւն» պաստառներուն մէջ), որոնք, որպէս առարկայ, միւս իրերու կողքին զետեղուած եւ իրենց դիմաց գտնուող պատին դարձած են, որպէս անանցանելի սահման մը դիմադրաւողի կամ դիտողի դիրքին մէջ: Երկրորդ պարագային, բնազանցական վիճակը արտայայտողը միջոցին մէջ կեցած կամ որոշ բարձրութեան մը կանգ առած գունտերն են, ինչպէս եւ երիզներն ու ուղղահայեաց տարրերը: Այս տարածք–միջոցը ճգողականութենէ զերծ է, ուր այս տարրերէն մէկը, փայտեայ առարկայ մը, իր շրջաձեւէն տարբեր շուք կու տայ իր ետին գտնուող մակերեսին վրայ, յաւելեալ կերպով շեշտելու խորհուրդի ըղձայնութիւնը եւ անկարելին կարելի ըլլալը՝ պաստառին վրայ ներկայացուած աշխարհին մէջ: Մինչ, այս շարքին մաս կազմող «Անշարժ բնութիւն»ին գծով (Էրմիթաժի Թանգարան, Ս. Պետերսբուրգ), Մորանտի կը մէկտեղէ ներկայացման երկու պարագաներն ալ:

Այս պաստառները, իրենց նկարելակերպով եւ երանգաւորումով (սրճագոյն, դեղին, ձիթագոյն կանաչ, ճերմակ եւ մոխրագոյն), յար եւ նման են Քարրայի մէկ խաղանկարին, 1917–ին իրագործըւած, տարի մը առաջ՝ նախքան Մորանտիի որդեգրումը բնազանցապաշտութեան: Արդեօ՞ք վերջինը, այս օրինակէն մեկնելով յղացած է իր բնազանցապաշտ շարքը: Բայց Քարրայի գործին մէջ կը պակսին այն խորհուրդն ու փայլըչութիւնը, որոնք կը յատկանշեն Մորանտիի այս գործերը, իրենց միջոցային կուռութեամբ, երկար գիծերով եւ շրջագիծերով ու իրականի եւ ոչ–իրականի, երկդիմիի եւ բազմիմաստի անոնց պարփակած եւ աւելի շեշտուած ակնարկութիւններով:

Շուրջ տարուան մը փորձարկումէ ետք Մորանտի, առանց փոխելու իր այս գործերուն գծային, հարթ մակերեսներու եւ ստուերալոյսի դասական դրոյթը, կը նկարէ նաեւ երկու անշարժ բնութիւններ, որոնց մէջ իրական տարածք–միջոցն է որ կը ներկայացնէ ու կարծէք կը վերադառնայ երկրայինին, տեսանելի՝ եւ ոչ թէ երեւակայական իրականութեան: Սակայն, իր այս շարքին առթած հմայքը բաւական էր որ Տէ Քիրիքօ, այս նկարներուն մասին քանի մը տարի յետոյ գրէր թէ անոնց մէջ, իրենց անշարժութեամբ մեզի մեռած թուացող բաները Մորանտիի «կ'երեւին իրենց ամէնէն սփոփելի երեւոյթով, որ է՝ յաւիտենականը: Ինք այս ձեւով կը մասնակցի եւրոպական վերջին շրջանի արուեստին քնարականութեան, այսինքն՝ ամենասովորական իրերուն բնազանցական յատկութեան շեշտումին»:

Բնազանցապաշտ նկարչութեան որդեգրումով Մորանտի, նկարելակերպի իմաստով, իր ընթացքին հակոտնեայ քայլ մը առած էր, լքելով խայտացող, կենսունակ եւ զգայական դրոյթը ու յարելով կանոնապաշտ իրագործման, ուր տիրողը յստակ, կանոնաւոր եւ ճշգրիտ շրջագիծերն են ու ողորկ, միակերպ մակերեսները: Սակայն շուտով ինք յստակատեսութիւնը կ'ունենայ եզրակացնելու թէ, պատմողականութիւնը եւ գրականական պատկերումը իր խառնուածքին չեն համապատասխաներ: 1920–ին, երբ երեսուն տարեկան է, կը կատարէ վերջնական եզրայանգում մը, որ է՝ իրականութիւնը նկարել եւ ոչ թէ երեւակայականը, երազայինը, քանի իր աչքին եւ մտքին, իրականութիւնը կը պարփակէր բաներ զորս ուրիշներ դեռ չէին տեսած, նշմարած կամ անոնց անդրադարձած:

⁂

Առաջին Մեծ Պատերազմը, իր աննախընթաց աւերով, ողբերգութիւններով եւ անհեթեթութեամբ, իր խոր անդրադարձը ունեցաւ նաեւ արուեստի մարզին վրայ, որ գտնուեցաւ հիմնական անկիւնադարձի մը դէմ յանդիման: Պատերազմին հետեւանքները, անոր հանդէպ գեղարուեստական հակազդեցութիւնները այլազան ձեւեր ստացան: Մինչ ՏԱՏԱ շարժումը հեգնանքի, ծաղրի, խաղի, գրգռումի, քանդումի, մերժողապաշտութեան դիմեց, անդին՝ պահպանողական հոսանքը, անցեալի պատկերային եւ բարձր նկատուած արուեստը վերակենդանացնելու միտումով, նոր թափ ըստացաւ: Սակայն Մորանտի երբեք չէր լքած պատկերայնութիւնը: Ինք զերծ մընաց այն հակասութիւններէն որոնք բնորոշեցին այլ ստեղծագործողներ, պատերազմեան եւ յետպատերազմեան տարիներուն: Անոնք, կամ յառաջապահ իրենց ընթացքը ամբողջութեամբ լքեցին, վերադառնալով աւանդապահ արուեստին եւ կամ՝ տարուբերեցան իրարու հակադրուող արտայայտչական ձեւերու եւ մտածողութիւններու միջեւ: Մորանտիի արագ վերադարձը, դէպի շօշափելի իրականութիւն, երկու տարուան բնազանցապաշտ երկնումէ ետք, ունի շարունակութեան մը բնոյթը քան թէ բեկումի: Սակայն միայնութիւնը, ինքնամփոփումը եւ խոհականութիւնը, որոնք տիրող վիճակը կազմած էին ցարդ իր նկարած գործերուն, աւելի կը շեշտուին ու (եթէ ընդունինք հոգեբանական եւ՝ արուեստագէտին ու նկարուած ենթանիւթին հետ նոյնանալուն վարկածը) կը պայմանաւորեն Մորանտիի յառաջիկայ եւ աւարտական շրջանի երկնումը, յատկապէս համադրումի իմաստով, երբ իրերը կուռօրէն իրարու կը փարին ու կը զօդուին, իրենք իրեցմով ապրող խումբի մը նըման, կարծէք աւելի լաւ պաշտպանուելու դուրսի աշխարհին դէմ եւ զայն դիմագրաւելու: Այս իմաստով, «բեկում»ը որ տեղի կ'ունենայ, Մորանտիին և դուրսի աշխարհին միջեւ է, այնպիսի խաղաղ եւ խոր գիտակցութեամբ մը՝ որ կը բնորոշէ իմաստութեան բարձր մակարդակի մը նուաճումը, իր ուղին գտած, իր գոյութենական հարցը լուծած եւ ամէն ինչ յստակ տեսնող անձ մը:

Յետ–բնազանցապաշտ հանգրուանին, Մորանտիի մօտ շարունակականութիւնը իր արտայայտութիւնը կը գտնէ, օրինակ, «Ծաղիկներ»ով (1920): Այստեղ նըկարիչը կը կրկնէ կերպառական այն լուծումը զոր կիրարկած էր նոյն խորագիրը կրող երկու նկարներու մէջ, 1916–ին եւ 1918–ին իրագործուած: Ծաղկամանը եւ անոր մէջ դրուած ծաղիկները կը գըտնուին պաստառին ճիշդ կեդրոնը, մինչ ետեւի հորիզոնական գիծը՝ ծաղկամանը կրող յատակը կը բաժնէ յետնամասէն: Այս ձեւով, համադրումի պարզագոյն կերպն էր զոր Մորանտի կը գործարկէ որ, եթէ փոխաբերականօրէն միայն գիծերով պատկերուի, խաչ մը կը ներկայացնէ: Սակայն, 1924–ի «Անշարժ բընութիւն»ը, ոսկեգոյնի, մոխրագոյնի, ճերմակի եւ հողագոյն կարմիրի իր թովիչ ներդաշնակութեամբ եւ հարուստ կառոյցով, աւելի յառաջացած յղացք մը կը պարզէ, որ երեւան կու գայ այլազան մակարդակներէ բաղկացած համադրումին, ինչպէս եւ տարրերուն նկարչականօրէն բնապաշտ ներկայացման մէջ: Այստեղ Մորանտի զեղջած է մանրամասնութիւնները, կեդրոնանալու համար միայն ընդհանուր ձեւակազմերուն վրայ, որու բերմամբ իրերը ուրուականներու կը նըմանին. խրայատուկ լուծում մը՝ որ արգելք կ'ըլլայ համադրումին, իր դասականութեամբ եւ աւանդապաշտութեամբ, ճապաղութեան մէջ իյնալու: Նոյնն է պարագան 1929–ին նկարուած այլ «Անշարժ բնութիւն»ի մը (Մարիա Սոֆֆիչի հաւաքածոյ, Ֆլորանս): Այս տարիներուն, Մորանտի վերջնականապէս կը լուծէ կատարման հարցը, որդեգրելով շարժուն, անմիջական վրձնահարուածի եւ մարմնոտ ներկի նկարելակերպը (այժմ Ժան Պ. Ք. Քորոյի նկարչութեան հանդէպ իր հետաքրքրութիւնը յայտնող), ինչ որ կը կիրարկէ նաեւ բնանկարներուն մէջ մինչ, որպէս երանգաւորում, կ'օգտագործէ գլխաւորաբար մեղմ գոյներ:

Այսպէս, իւրաքանչիւր տարր, Մորանտիի համար նախ կը դառնայ ձեւ, ծաւալ եւ գոյն: Ինք նկատի կ'ունենայ անոնց ընդհանուր կառոյցը եւ կշռութային դերը, համադրումին ամբողջականութեան մէջ: Անոնց «անորոշ» եւ շարժուն շրջագիծերը կենսունակութիւն մը կու տան իրերուն որոնք կը դառնան ապրող էութիւններ, ուրկէ՝ անոնց անմիջական թելադրականութիւնը: Սակայն, ինչ որ յաւելեալ կերպով Մորանտիի արուեստին արդիականութիւնը կը շեշտէ, անոր մէջ գործարկուող գունային յարաբերումներն են եւ համադրողական հնարքները: Ասոնց միջոցաւ է որ ինք անշարժ բնութիւնը կը նկարէ՝ ինչպէս ոչ մէկը իրմէ առաջ: Մորանտի գոյները կ'օգտագործէ այնպէս ինչպէս Մոնտրիան այսինքն՝ գոյնը իր լիարժէք արտայայտութիւնը կը ստանայ եւ իրեն յատուկ տեղը կը գրաւէ պաստառին վրայ՝ մեկնած միջոցային, համադրողական եւ կերպառական հրամայականներէ ու՝ ոչ թէ նկարագրական, յարդարական կամ ներկայացուցչական: Ասոր կողքին, կան եզակի լուծումներ, որոնք յատուկ կերպով կը բնորոշեն Մորանտիի յղացքը: Մին, այն է որ, ինք միջոցային եւ տեսողական աննախընթաց «զուգադիպութիւն»ներ կը նշմարէ եւ կը ներկայացնէ, օրինակ, երբ սեղանին ետեւի ծիրը կը միանայ իրերու գագաթներուն, իսկ առջեւինը՝ անոնց մաս կազմող տուփի ստորամասին, ինչպէս 1953–ի «Անշարժ բընութիւն թէյադաւաթներով»ին մէջ (Ֆետերիքօ Լէումանն հաւաքածոյ): Այլ տեղ, իրերը դրուած են սեղանին անկիւնին եւ ուղղահայեաց «գիծ» մը իրարու կը միացնէ համադրումին աջ շրջագիծն ու սեղանին աջ եզրը, ինչ որ ցոյց կու տայ 1950–ին նկարուած «Անշարժ բնութիւն»ը (Քրոյկըր հաւաքածոյ, Ժընեւ) ուր, եթէ պահ մը անտեսենք իրերը որպէս այդ, կը գտնուինք ամբողջովին վերացական գործի մը դէմ յանդիման:

Երկրորդ ուշագրաւ կէտը, համադրողական եւ կառուցային տարբեր բնոյթ ունի: Մորանտի երկրաչափական խըտացուած ձեւի մը մէջ կը պարփակէ իրերը: Օրինակ, 1957–ին նկարուած «Անշարժ Բնութիւն»ի մը մէջ (Աուկուսթօ Ճովանարտի հաւաքածոյ, Միլանօ) այդ ձեւը ուղղահայեաց ուղղանկիւն մըն է: Նոյնն է պարագան 1957–ին իրագործըւած այլ «Անշարժ Բնութիւն»ի մը (Արուեստասրահ, Համպուրկ), մինչ նոյն տարուան պատկանող ուրիշ «Անշարժ բնութիւն»ի մը մէջ (Արուեստասրահ, Վատիկան) ուղղանկիւնը կը դառնայ հորիզոնական: Երրորդ յատկանշական կէտը, որուն անդրադարձանք, իրերու շղթայումն է եւ անոնց համախմբումը, խտացուած ձեւով՝ իբրեւ թէ անոնք գիրկընդխառնուէին կամ մէկը միւսին յենարան մը դառնայ ու միասին կազմեն միակտուր եւ կուռ ամբողջութիւն մը: Չորրորդ յատկանշական կէտը կը կայանայ ձեւերը եւ գոյները իրարու նոյնացնելու գործարկման մէջ: Այսպէս, իրերը եւ անոնց միջեւ գտնուող միջանկեալ ձեւերը նոյն կարեւորութիւնը կը ստանան թէ' երանգային եւ թէ' համադրողական իմաստով:

Մորանտի իր անշարժ բնութիւններուն մէջ է որ առաւելագոյն կերպով իր նկարչական յղացքը կ'իրագործէ: Գլխաւոր պատճառը թերեւս այն է որ, անոնց պարագային եւ՝ հակառակ բնանկարներուն (հիմնապէս տուներ եւ ծառեր համախմբող), ինք կարելիութիւնը ունի, իրենց այլազանութեամբ աւելի ճոխ իրերը տեղափոխելու, վերամիացնելու եւ երանգաւորելու այն ձեւով որ տուեալ պահու մը կը փափաքի, ըստ իր յղացքին կամ տեսիլքին, մինչ բնանկարներու գծով, ինք պայմանաւորուած է տուեալներով եւ գիծերով՝ այնպէս ինչպէս բնութիւնը ինքը կը ներկայացնէ, առանց որ Մորանտի անոնց վրայ միջամտելու եւ զանոնք տեղաշարժելու նոյն կարելիութիւնը ունենայ: Սակայն, մինչեւ իսկ երբ բնանկար մը կը նկարէ, Մորանտի տուները նկատի կ'ունենայ որպէս կառոյցներ եւ ձեւեր, որպէս «տուփ»եր, որոնք խտացեալ ձեւով իրարու կը շղթայուին, ինչպէս առարկաները՝ իր անշարժ բնութիւններուն մէջ: Այս պարագան յատկանշող լաւագոյն օրինակներէն է 1961–ին նկարուած «Կրիցցանայէն տեսարան»ը (Արուեստի Թանգարան, Ուլմ–Թըրթուր): Բայց, կան բնանկարներ, ինչպէս 1954–ին պատկանող «Թաղային բակ, Ֆոնտացցա»ն (Մանիանի–Ռոքքա հիմնարկ, Մամիանօ, Փարմա) եւ 1961–ի «Բնանկար»ը (Ռիքքարտօ Եուքէր հաւաքածոյ, Միլանօ), որոնց մէջ Մորանտի միջոցային այնպիսի լուծումներ կը կիրարկէ որոնք, իրենց լայնատարած միագոյն տարածութիւններով, կը զուգահեռին նոյն ըմբռնումով յղացուած վերացապաշտ գործերու, Գոյնի Դաշտի եւ Նուազապաշտ դպրոցներուն յատուկ:

Ջրաներկի մարզին մէջ, Մորանտի նոյնպէս կը կիրարկէ արդիական լուծումներ, որդեգրելով բծապաշտ յղացքը, թէ' անշարժ բնութիւններուն եւ թէ' բնանկարներուն գծով: Անշարժ բնութիւններուն մէջ, իրերը եւ յետնամասը կը դառնան միատարածք բիծեր, երբեմն նոյն նկարին մէջ մէկտեղուած մինչ, այլ տեղեր, միատարածք բիծերուն կ'ընկերանան գիծեր եւ երիզներ, ուրիշ առարկայի մը կամ առարկաներու շրջագիծին միայն մէկ մասը ներկայացնող: Ասոնք իրարու միջեւ կը ստեղծեն միջոցային յարաբերումներ, ուր «պարապ» մասերը նոյնքան կարեւորութիւն կը ստանան որքան «լեցուն»ները: Սակայն, իր փորձագործութիւններուն մէջ, Մորանտի նուազ նորարար կ'երեւի երբ, թէ' աշխատելակերպով եւ թէ' համադրումով, աւելի մօտ կը գտնուի աւանդապահութեան: Սակայն ինչ փոյթ: Մորանտիի նկարչական հետեւողականութիւնը կը ստեղծէ հաստատուն արուեստ մը, խաղաղօրէն ներդաշնակ, այլ վարպետներու նման ապացուցանելով որ նկարչական բարձրագոյն արտայայտութիւն ձեռք բերելու համար, պարզութիւնը ամէնէն ուղիղ ճամբան է:

ՇԱՀԱՐԱՋ

Այս յօդուածը գրուած է Մորանտիի նուիրուած վերջին ցուցահանդէսին առթիւ (Fondation Dina Vierny — Musée Aristide Maillol, du 5 décembre 1996 au 15 février 1997):

(*) Տե՛ս. մեր գրութիւնը «Հաստատութենէն՝ դէպի սկիզբ», «Յառաջ», 1997, Ապրիլ 5:

Le coton

ou le saint suaire du peuple

la vraie image de Michelet

par
Chaké MATOSSIAN
Docteur en philosophie et théorie de la communication
Professeur à l'Université Nouvelle de Lisbonne

Le coton joue un rôle fondamental dans le livre de Michelet, en ce qu'il constitue la trame même du texte, qu'il en est son matériau et qu'il donne à voir, qu'il révèle, au sens photographique, le portrait du peuple que l'auteur veut rendre, à la manière, dit-il, de Rembrandt(1). Le coton peut-être considéré comme un élément métonymique en ce qu'il développe le peuple et qu'il est la toile de fond du livre-tableau. En mentionnant l'importance cruciale du coton dans son livre, Michelet montre qu'il fabrique un livre qui n'est pas livresque mais qui produit l'image effective du Peuple, son portrait vivant, en lui donnant vie. Grâce au linge de coton, Michelet transforme le livre en une sorte de Véronique, il produit, à l'instar du Christ, un autoportrait qui est aussi le vrai portrait du peuple, sa «vera icona», faite de sang et de sueur(2).

L'indicialité : la Véronique et le linge de coton

Michelet réalise un vrai portrait de la France à partir de ce qu'il appelle une «enquête sur le vif», laquelle consiste à prendre en considération des indices négligés par ceux qui ont des visions globales et généralisatrices rendues par les statistiques. Le coton constitue l'un de ces indices, il est, dans son apparente insignifiance, un révélateur historique, une chose «digne de toute attention». Il surgit, et ce n'est sans doute pas par hasard, comme un exemple qui atteint l'exemplarité dans cette «enquête *sur le vif*», engendrant l'apparition et l'impression du vrai portrait du peuple, sa vera icona. Michelet refuse la valeur des chiffres, se distancie des statistiques qui présentent de faux portraits. Il préfère se pencher sur les indices pour déceler l'émergence de changements sociaux révélateurs du peuple. Le coton indice majeur, détient, outre son pouvoir révélateur, une force motrice dès lors que son acquisition entraîne des changements à la fois esthétiques et éthiques. Apparemment insignifiant, l'usage du coton est une clef de lecture, un élément à prendre au sérieux, un phénomène «grave», que Michelet aborde d'emblée, c'est-à-dire dès le début de l'ouvrage, dans la dédicace à Edgar Quinet, ou moment où il présente tous les éléments constitutifs(3) du tableau qu'il élabore en prenant Rembrandt pour modèle, non sans avoir auparavant affirmé que lui-même et Quinet représentaient «les deux faces modernes du Peuple, et son récent avènement»(4). Ce qui autorise Quinet et Michelet à parler du peuple et en son nom est leur appartenance, le contact et la contiguïté qu'ils entretiennent avec lui. Ils en sont donc bien, en tant que double face, la face par excellence, comme la Véronique est elle-même, par un jeu de revers et de transparence, une double face donnant la gravure inimitable de LA face, celle du Christ(5). Ce qui caractérise cette face, ce en quoi elle se distingue du portrait, est son pouvoir métonymique. Louis Marin a montré que l'ordre indiciel est cela même qui distingue la Véronique des autres portraits ou du portrait en général. Alors que le portrait relève de la représentation et se rattache à un ordre métaphorique, l'image du Christ, son impression correspond à l'inscription de «Dieu invisible dans le cœur». Soulignant l'importance de l'impression qu'il considère comme une «notion-pivot», Louis Marin ajoute: «la seule relation possible de l'image invisible spirituelle à l'intérieur de l'homme ne saurait être iconique par métaphore ou transfert représentatif, mais d'inscription et de gravure, par contact indiciel»(6). L'ouvrage de Michelet, qui consiste justement en la recherche de l'image intérieure cachée par la forme extérieure(7), procède de l'ordre indiciel, tel que l'a défini Peirce et, à sa suite, Omar Calabrese dans une analyse de la Véronique de Zurbaran(8). Michelet en tant qu'il se fonde sur la mémoire et sur l'indice (particulièrement celui du coton) considéré comme clef de lecture de l'Histoire, réalise une image indicielle: «l'image indicielle fonctionne comme substitut de l'objet de référence parce que cet indice prend métonymiquement la place de l'objet (l'empreinte pour l'auteur de celle-ci)»(9). Michelet présente un livre portrait, la face du peuple, par un processus métonymique, mettant en contiguïté le livre, l'auteur et même, d'une certaine manière le Christ, ainsi que le lecteur, le peuple ou la France. A l'instar du Christ, dont il a l'Imitation en mémoire(10) et auquel il ne craint du reste pas de se comparer(11), Michelet, prétend donner, sur le mode même du rachat, parce qu'il est en contact direct avec lui et qu'il a souffert comme lui, la vraie image du peuple: «Et moi, qui en suis sorti, moi qui ai vécu avec lui, travaillé, souffert avec lui, qui plus qu'un autre ai acheté le droit de dire que je le connais, je viens poser contre tous la personnalité du peuple(12). Au fondement du livre se trouve la mémoire, des souvenirs tels que l'*Imitation*, le Musée des Monuments français, son ami Poinsot et l'atelier de typographie, souvenirs de base que Michelet appelle des «impressions d'enfance», expression qu'il faut prendre à la lettre, dans son rapport intime avec l'imprimerie elle même liée à l'activité du tissage. La dédicace à Quinet constitue une interprétation, ou une citation cryptée de l'avertissement au lecteur de Montaigne, ce qui est une manière pour Michelet, d'affirmer la matérialité de son livre autoportrait auquel il apporte un supplément de matérialité en affirmant que le livre est, avant tout, un objet de fabrique : «Avant de faire des livres, j'en ai *composé* matériellement; j'ai assemblé des lettres avant d'assembler des idées»(13). Cet assemblage des idées et des lettres trouve son équivalent dans le tissage.

Le tissu du texte

L'expérience à la base de l'écriture, le travail de composition typographique exercé par Michelet enfant se situe dans un lieu, l'atelier, une cave sombre dans laquelle travaille également une araignée. Loin de considérer l'animal comme une créature répugnante ou inquiétante, Michelet la décrit bien plutôt comme un modèle et un compagnon de travail; l'«araignée laborieuse» se trouve immanquablement dans l'atelier, travaille près de Michelet et plus que lui»(14).

L'aspect positif du travail de l'araignée devient transposé, par la suite, dans l'activité du tissage et de la filature à laquelle Michelet fait référence dans la 3ème partie du livre, au IIIème chapitre intitulé «De l'association»(15). D'emblée, l'association se trouve exemplifiée par le travail de l'entrelacs, celui du filet de pêche normand qui apparaît comme modèle historique, esthétique, social et même psychologique de l'association. C'est la trame de la France à jamais imprimée dans la tapisserie de Bayeux à laquelle il faudrait redonner vie. La tapisserie se trouve convoquée, par sa figure et par sa matière, pour exhorter la Fance industrielle à vaincre le machinisme de l'Angleterre, comme Guillaume avait vaincu Harold. En incluant le matériau et le style, Michelet augmente considérablement la portée de l'utilisation référentielle de la tapisserie qui n'est pas tant là pour servir d'illustration que pour réapparaître, vivante, dans sa texture et s'entrelacer aipsi à la texture du texte, montrer, par la matière, le propos du livre, par l'artisanat de la broderie, l'artisanat typographique.

Michelet attribue dignité et noblesse au travail de la tapisserie, il en fait une activité manuelle valorisée socialement et esthétiquement en ce qu'elle est produite par des «femmes distinguées»(16). Simultanément, il établit une ressemblance entre la tapisserie et son travail de compositeur typographe, ce qui lui permet, d'une part, d'affirmer que l'imagination reste libre et se développe par ce genre d'activité manuelle qui n'exige ni concentration ni force(17), et, d'autre part, plus subtilement, d'anoblir la typographie, de lui donner, au sens propre, ses lettres de noblesse. La distinction accordée au travail typographique par le détour du tissage, activité noble et stimulus de l'imagination, pourra, par la suite, être étendue à tout le travail artisanal dont tous les domaines relèvent, pour Michelet, du même principe. La référence à la tapisserie de Bayeux permet en outre d'insister sur la prédominance de l'image dans la pensée et le travail d'écriture. Le travail typographique, en tant qu'il ressortit au tissage, permet à Michelet de palier à «son incapacité musicale» en s'appropriant, par le détour d'un rythme arachnéen et d'un local dont l'obscurité encourage l'imagination, le chant quasi inaudible ou franchement muet des *lollards*, un chant chanté «en esprit» et qui ne peut donc plus trahir aucune «incapacité musicale»(18). Michelet rapporte la naissance du chant du lollard au rythme créé par le mouvement des tisserands dans un lieu sombre, «les caves misérables de Lille et de la Flandre», qui deviennent, par ce «chant pauvre et simple, petit chant de nourrice», l'équivalent d'une église: «Ta cave est une église». Semblable au tissage, la typographie ne peut donc que soutenir le «mouvement spirituel», tout comme l'atelier de typographie, semblable à celui des *lollards*, favorise, par ses ombres, l'imagination et le rêve, au contraire des vastes ateliers anglais aveuglant les hommes de leur lumière crue(19). Le tableau peint par Michelet, un tableau d'ombres à la Rembrandt représentant la France dans une nudité supportable bien qu'il s'agisse d'une anatomie, apparaît indissociale du lieu dans lequel il se peint et qui ressemble au tableau. L'atelier du peintre Michelet se trouve reproduit dans le tableau du portrait de la France qui est aussi un portrait de Michelet. De même, parallèlement, tous les mauvais portraits de la France, cette succession de tableaux cruels et hyperréels sont, eux aussi, la transposition du lieu dans lequel ils ont été peints, ils sont faits dans des ateliers où règnent la haine et l'ennui, où il est devenu impossible de rêver et où, tout simplement, on ne peut plus voir. Ce sont des tableaux réalisés dans des lieux où il n'y a plus de vision possible, des tableaux peints par des yeux blessés qui renvoient une image cruelle. La différence qui existe entre les ateliers de tissage est la même que celle existant entre des ateliers de peinture, et les toiles tissées qui en proviennent témoignent de cette différence, comme en témoignent les toiles peintes.

Le coton : preuve du réel

Plus qu'un phénomène extérieur qui serait pris en considération dans l'analyse historique, le coton fait partie du peuple, c'est-à-dire aussi du portrait du peuple présenté dans le livre. Lorsque Michelet prétend donner le vrai portrait du peuple, il est confronté à la question du nu. Le modèle à peindre, le peuple (la France), est-il nu ? Est-il vraiment aussi nu que le veulent tous ces mauvais peintres-écrivains qui le représentent sans le connaître? Si Michelet considère l'usage du linge de coton comme un événement crucial, c'est parce que le coton fait partie du portrait au sujet duquel il faut décider entre le nu et l'habillé. L'erreur des auteurs français consiste à avoir peint la France nue. Comme le coton, le nu est un indice «grave» : «La France a cela de grave contre elle, qu'elle se montre nue aux nations. Les autres, en quelque sorte, restent vêtues, haillées»(20).

Une opposition s'établit entre les mauvais portraits, ceux qu'exécutent des peintres qui, ne voulant pas rendre le réel, peignent de l'hyperréel, et le vrai portrait du peuple réalisé dans le livre. Le coton intervient comme preuve de réalité dans cette opposition qui renvoie à la question esthétique —et contemporaine de Michelet— de la représentation du réel, du réalisme. C'est après avoir souligné son intérêt pour le coton —indice apparemment insignifiant— que Michelet critique la nudité de la France dans les portraits hyperréels qui exhibent les défauts de la peau. L'articulation du texte, le fait que la référence au coton précède le refus de la nudité, met en évidence une opposition coton/peau dans laquelle le coton dépasse le rôle économique et acquiert une valeur esthétique. Alors même que les mauvais peintres montrent une nudité monstrueuse à laquelle ils donnent le nom de «peuple», dans la réalité, dans les faits, ce peuple est en train de se vêtir de coton, il est habillé. L'acquisition du «linge de coton» —fait économique «grave», repérable («vers 1842»), observable et visible— apparaît donc comme l'élément principal permettant de dénoncer les portraits anamorphiques et monstrueux du peuple.

Le peuple, —c'est-à-dire la France—, essentiellement paysan sue et saigne (21) et, par un phénomène de contagion, la vision de ces souffrances provoque, elle aussi, la sueur sur le front de l'observateur(22).

L'effet magique ou l'efficace du coton

Le coton occupe une place fondamentale en ce qu'il constitue le support de l'image du réel, qu'il est la condition de ▸▸

sa visibilité. L'acquisition du coton est cela même qui rend visible l'idéal démocratique mis en place par la Révolution française, faisant du peuple un idéal du Christ, unique et souffrant pour l'éternité(23). La visibilité du peuple, l'apparition de son portrait sur le linge de coton, procède d'une certaine magie et donne lieu à des effets thérapeutiques.

L'acquisition du coton surgit comme un événement instantané, brutal, un choc dont la seule explication réside dans l'inexplicable magie de la sonorité d'une formule déclanchant la consommation et le mouvement vital :

«*La filature était aux abois. Elle étouffait; les magasins crevaient, nul écoulement. Le fabricant terrifié n'osant ni travailler, ni chômer avec ses dévorantes machines; l'usure ne chôme pas; il faisait des demi-journées, et il encombrait l'encombrement. Les prix baissaient, en vain; nouvelles baisses, jusqu'à ce que le coton fût tombé à six sols... Là, il y eut une chose inattendue. Ce mot six sols, fut un réveil. Des millions d'acheteurs, de pauvres gens qui n'achetaient jamais, se mirent en mouvement. On vit alors quel immense et puissant consommateur est le peuple, quand il s'en mêle. Les magasins furent vidés d'un coup. Les machines se remirent à travailler avec furie; les cheminées fumèrent...*»(24).

L'allitération opère la jonction des deux termes en un seul mot, «ce mot *six sols*», dont la sonorité fait le sens et provoque une réaction chez le peuple, toujours sensible aux effets sonores, comme ceux des rimes, par exemple, qui peuvent se vider de sens au point d'aboutir au contresens. Ainsi, la rime entre Marat et Garat engendre-t-elle une association adéquate quant à la sonorité mais incongrue quant à l'Histoire, montrant le pouvoir prédominant du son sur le sens(25).

Une fois acquis, le linge de coton a des effets esthétiques et purificateurs. Michelet repère, dans son apparition et son utilisation, une évolution des mœurs, de l'hygiène et du goût dont la femme est l'agent principal. La femme, en achetant du linge de coton, éloigne doublement le mari de la débauche; d'une part, elle canalise l'argent que le mari aurait dépensé au cabaret et, d'autre part, elle piège le mari, le capture, grâce au décor plus coquet du foyer transformé en «petit intérieur» propre, attachant, agréable», le dispensant d'aller au cabaret(26). C'est également à travers la robe de coton de la femme que la France est ressuscitée: «Toute femme portait jadis une robe bleue ou noire qu'elle gardait dix ans sans la laver, de peur qu'elle ne s'en allât en lambeaux. Aujourd'hui, son mari, pauvre ouvrier, au prix d'une journée de travail, la couvre d'un vêtement de fleurs. Tout ce peuple de femmes qui présente sur nos promenades une éblouissante iris de mille couleurs, naguère était en deuil». Parallèlement à la résurrection, s'opère la catharsis, l'accès de l'homme à la moralité, à la dignité, par la nécessité de faire correspondre son intériorité à la beauté nouvelle de son enveloppe extérieure : «l'habit impose à celui même qui le porte; il veut en être digne, et s'efforce d'y répondre par sa tenue morale»(27).

Le coton devient, par conséquent, au sens littéral, la trame du tableau, sa toile de fond et la trame du livre qui se veut le portrait du peuple. Le coton, support du portrait du peuple, le met en présence, le rend visible:

«*Ces changements qu'on croit futiles, ont une portée immense. Ce ne sont pas là de simples améliorations matérielles, c'est un progrès du peuple dans l'extérieur et l'apparence, sur lesquels les hommes se jugent entre eux; c'est, pour ainsi parler, l'égalité visible. Il s'élève par-là à des idées nouvelles qu'autrement il n'atteignait pas...*»(28).

En se vêtant, le peuple imprime son portrait, fait de sueur et de sang, et révèle l'idéal de fraternité et d'égalité. Le livre, par lequel Michelet rhabille le peuple que les mauvais peintres veulent présenter dans une nudité monstrueuse, le livre donc, équivaut, du même coup, au coton. Non seulement le livre devient le vêtement du peuple, mais il entretient un rapport direct, métonymique avec le coton puisqu'il se base sur la lecture indicielle de l'acquisition du coton. Le livre, intitulé *Le Peuple*, apparaît comme le linge sur lequel se présente la réalité du peuple, son vrai portrait, marqué de sueur et de sang. Opérant l'association entre le Christ, le peuple, la France et lui-même, Michelet offre ainsi un livre linge qui procède du contact direct avec le peuple, un suaire portant la vraie image. Il reproduit dans le contexte démocratique postrévolutionnaire, le modèle indépassable de tout portrait qu'est le saint suaire, il fabrique une image réelle et réaliste qui s'impose et agit, pour cela-même qu'elle ressortit à la Véronique, comme un modèle simultanément esthétique, moral et spirituel.

---

(1) *Michelet*, Le Peuple, *Introduction et notes par Paul Viallaneix, Paris, Garnier-Flammarion*, 1974, *p*. 63 : «...il faut des yeux faits à cette douce lumière, des yeux pour voir dans l'obscur, dans le petit et dans l'humble, et le cœur aussi aide à voir dans ces recoins du foyer et ces ombres de Rembrandt».

(2) *Cf. par exemple, la définition qu'en donnait Antoine Furetière* : «Véronique, est aussi un tableau ou image de la face de Nostre Seigneur peinte sur un mouchoir, telle qu'elle se peignit sur celuy de Ste. *Véronique*, qui était une femme de Jerusalem qui donna à Jesus-Christ le voile de toile qui luy couvroit la teste pour s'essuyer le visage tout couvert de sang & de sueur, quant on le menoit au Calvaire. Cette image a été apportée à Rome du temps de Vespasien; & et on dit qu'elle gverit Tite de la ladrerie, si-tost qu'il l'eut regardée. Nicod tient que ce mot vient de *vera icon ou vraye image*». Dictionnaire Universel, *Chez Arnout et Reinier Leers, La Haye*, 1690, *t. III*.

(3) Le Peuple, *p*. 59. *Il importe, dans le cadre de notre analyse, de citer le passage en question* : «Mon enquête *sur le vif* m'apprit de même beaucoup de choses qui ne sont point dans les statistiques. J'en citerai une, que l'on trouvera peut-être indifférente, mais qui pour moi est importante, digne de toute attention. C'est l'immense acquisition du linge de coton qu'on faite les ménages pauvres vers 1842, quoique les salaires aient baissé, ou tout au moins diminué de valeur par la diminution naturelle du prix de l'argent. Ce fait, grave en lui-même, comme progrès dans la propreté qui tient à tant d'autres vertus, l'est plus encore en ce qu'il prouve une fixité croissante dans le ménage et la famille, l'influence surtout de la femme qui, gagnant peu par elle-même, ne peut faire cette dépense qu'en y appliquant une partie du salaire de l'homme. La femme, dans ces ménages, c'est l'économie, l'ordre, la providence. Tout influence qu'elle gagne, est un progrès dans la moralité».

(4) Le Peuple, *p*. 57.

(5) *Cf. Louis Marin*, «*Masque et portrait: sur la signification d'une image et son illustration au XVIII siècle*», Rencontres de l'Ecole du Louvre — Image et signification, *Paris*, *La Documentation française*, 1983, *p*. 169 : «la toile-masque du portrait impossible devient par impression *à son revers* (et je souligne le terme) le portrait lui-même: instant d'identification, par contact et impression, du visage et du masque, instant qui constitue le portrait. Le portrait est un masque et un visage, c'est un visage devenu portrait par "masquage" et c'est en retournant la toile imprimée par le visage que le roi d'Edesse pourra contempler le divin portrait, qu'il verra alors au revers de toile devenu endroit comme l'intérieur du "masque". Son geste réalisera ce qu'effectue toute réflexion catoptrique, mais avec ce supplément que ce qui est vu n'est pas l'extérieur d'une face, le découvert d'un visage mais le creux d'un masque».

(6) Op. cit., *p*. 170.

(7) Le Peuple, *p*. 63. «Celui qui se contente de voir l'extérieur, de peindre la forme, ne saura pas même la voir : pour la voir avec justesse, pour la traduire fidèlement, il faut savoir ce qu'elle couvre; nulle peinture sans anatomie».

(8) *C. S. Peirce* Textes fondamentaux de sémiotique, *Paris*, *Klincksieck*, 1987, *p*. 30 : «les représentations dans la relation à leurs objets consiste en une correspondance dans les faits; nous appellerons ces représentations des *indices ou signes et encore* : «Je définis un Indice comme étant un signe déterminé par son objet dynamique en vertu de la relation réelle qu'il entretient avec lui». *Cité par O. Ducrot et T. Todorov*, Dictionnaire encyclopédique des sciences du langage, *Paris, du Seuil (points)*, 1972, *p*. 115.
Examinant les variantes de l'image divine, Omar Calabrese note qu'elles «assignent à l'effigie une nature et un rôle différents selon diverses fonctions» *classées, à la suite de Peirce, en trois fonctions de l'image qui suivent la gradation des trois niveaux du signe (Primarité, Secondarité, Tertiarité): iconique, indicielle et symbolique liées, respectivement, à la magie, à la mémoire et au culte. Cf.* «La Véronique de Zurbaran», *in* La Part de l'Œil, (*Médecine et Arts visuels*), *n*° 11, *Bruxelles*, 1995, *p*. 22.

(9) *Omar Calabrese*, Ibid., *p*. 23.

(10) Le Peuple, *p*. 67 : «Très solitaire et très libre, laissé tout à fait sur ma foi par l'indulgence excessive de mes parents, j'étais tout imaginatif. J'avais lu quelques volumes qui m'étaient tombés sous la main, une Mythologie, un Boileau, quelques pages de l'*Imitation*. (...) Comment dire l'état de rêve où me jetèrent ces premières paroles de l'*Imitation?* Je ne lisais pas, j'entendais... comme si cette voix douce et paternelle se fût adressée à moi-même... Je vois encore la grande chambre froide et démeublée, elle me parut vraiment éclairée d'une lueur mystérieuse... Je ne pus aller bien loin dans ce livre, ne comprenant pas le Christ, mais je sentis Dieu».

(11) *Michelet compare son lieu de naissance à l'Arche sainte*; *cf*. Le Peuple, *p*. 65 : «Je naquis en 1798, dans le chœur d'une église de religieuses, occupée alors par notre imprimerie; occupée, et non profanée; qu'est-ce que la Presse, au temps moderne, sinon l'arche sainte?». *Plus loin, il se présente, en tant que fils de son père, comme sauveur; cf. p*. 69: «Mais la foi avait toujours été grande dans notre famille: d'abord la foi dans mon père, à qui tous s'étaient immolés; puis la foi en moi; moi, je devais tout réparer, tout sauver...».

(12) Le Peuple, *p*. 63.

(13) Le Peuple, *p*. 58.

(14) Ibid., *p*. 68.

(15) Le Peuple, *p*. 210.

(16) Le Peuple, *p*. 66 : «J'ai connu plusieurs femmes distinguées qui disaient ne pouvoir bien penser, ni bien causer, qu'en faisant de la tapisserie». *Michelet notait par ailleurs, dans son* Journal, *le 18 juillet* 1842 : «Le travail des mains, je l'ai éprouvé, est une grande animation pour l'esprit, du moins pour l'imagination. Mme Dumesnil avait besoin, pour donner à la pensée toute son activité, de faire de la tapisserie. On se trompe, quand on croit que la plupart des métiers entravent l'intelligence». *Cité par J. Richer*, «*Jules Michelet et Albert Dürer*», La Gloire de Dürer - Colloque de Nice, *Paris, Klincksieck*, 1974, *p*. 190.

(17) *C'est par là également que Michelet insiste sur son lien à Rousseau lequel, ainsi qu'on le sait, aimait broder* : «Le tisserand des Pays-Bas, dans sa chambre humide, a les mais occupées, mais la pensée libre: le travail manuel est une condition de la libre pensée, comme le savait Jean-Jacques Rousseau». Cours au Collège de France, (*Publiées par Paul Viallaneix*), *Paris*, *Gallimard*, 1995, *t*. I *pp*. 449-450.

(18) Le Peuple, *p*. 99 : «Les tisserands mystiques du moyen âge furent célèbres sous le nom de *lollards* parce qu'en effet, tout en travaillant, ils *lollaient*, chantaient à voix basse, ou du moins en esprit, quelque chant de nourrice. Le rythme de la navette, lancée et ramenée à temps égaux, s'associait au rythme du cœur; le soir, il se trouvait souvent qu'avec la toile, s'était tissée, aux mêmes nombres, un hymne, une complainte».

(19) Le Peuple, *p*. 100: «Ces vastes ateliers tout blancs, tout neufs, inondés de lumière, blessent l'œil accoutumé aux ombres d'un logis obscur. Là, nulle obscurité où la pensée se plonge, nul angle sombre où l'imagination puisse suspendre son rêve; point d'illusion possible, sous un tel jour, qui sans cesse avertit durement de la réalité».

(20) Le Peuple, *p*. 60.

(21) Le Peuple, *p*. 84 : «Songeons que, des siècles durant, les générations ont mis là la sueur des vivants, les os des morts, leur épargne, leur nourriture...»; *cf. aussi, p*. 82 *où Michelet recourt à la métaphore du naufragé* : «Comme le pauvre naufragé qui touche le rivage s'y attache, mais toujours le flot l'emporte en mer; il s'y reprend encore, et s'y déchire, et il n'en serre pas moins le roc de ses mains sanglantes».

(22) Le Peuple, *p*. 82 : «Ces mots *la pauvre épargne, le paysan achète*, ces simples mots qu'on dit si vite, sait-on bien tout ce qu'ils contiennent de travaux et de sacrifices, de mortelles privations ? La sueur vient au front, quand on observe dans le détail les accidents divers, les succès et les chutes de cette lutte obstinée, quand on voit l'invincible effort dont cet homme misérable a saisi, lâché, repris la terre de France...».

(23) Le Peuple, *p*. 75 : «Français, de toute condition, de toute classe, et de tout parti, retenez bien une chose, vous n'avez sur cette terre qu'un ami sûr, c'est la France. Vous aurez toujours, par-devant la coalition, toujours subsistante, des aristocraties, un crime, d'avoir, il y a cinquante ans, voulu délivrer le monde. Ils ne l'ont pas pardonné, et ne le pardonneront pas. Vous êtes, comme Français, condamnés d'ensemble. Par-devant l'Europe, la France, sachez-le, n'aura jamais qu'un seul nom, inexpiable, qui est son vrai nom éternel : la Révolution!».

(24) Le Peuple, *pp*. 96-97.

(25) «Chose puérile, qu'on hésite à dire, mais qui peint la légèreté aveugle des haines, on mêlait volontiers dans les imprécations publiques (pour la rime peut-être) les nom de *Marat et Garat*; les Girondins confondaient avec l'apôtre du meurtre cet homme faible et doux, qui, à ce moment même, voulait venir à eux et traiter avec eux». Histoire de la Révolution française, *Livre XII*, *ch. iii*, *Paris*, *Robert Laffont* (*Bouquins*), 1979, *p*. 515.

(26) Le Peuple, *pp*. 59-60, *note* 1.

(27) Le Peuple, *p*. 97.

(28) Le Peuple, *p*. 97.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris   Commission Paritaire: N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 8
MARDI
8 AVRIL
1997

LE NUMERO : 5,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.100 Ֆ. — Վեցամսեայ : 560 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.400 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.250 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

72ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.088 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 72e ANNEE — N° 19.088

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԵՐՔԻՆ ԲԺԻՇԿՆԵՐԸ կը շարունակեն իրենց գործադուլի շարժումը Ապրիլ 7-էն (5-րդ շաբաթ), խզելէ ետք խօսակցութիւնները Ապրիլ 4-ին Նախարար Ժ. Պարոյի հետ: Հազիւ ժամ մը տեւած էր տեսակցութիւնը եւ պատուիրակութիւնը դուրը քաշած գացած էր, բայց, յոյս կար որ այս շաբթուան ընթացքին նոր հանդիպումներ տեղի ունենային: Նախարարը կը կրկնէ. — «Փողոցը գիս պիտի չմղէ հրաժարելու բարեկարգումէն»:

ՆԵԹԱՆԻԱՀՈՒ Ուաշինկթըն գնաց Ապրիլ 7-ին եւ նոյն օրը կը տեսնուէր նախագահ Գլինթընի հետ, բայց կը թուի որ անդրդուելի պիտի մնար արեւելեան Երուսաղէմի հրէական թաղամասերու կառուցումը դադրեցնելու կամ գոնէ առկախելու առաջարկին: Այս հարցին դատ, Իսրայէլի վարչապետը լուրջ խնդիրներ ունի իր Սփիւռքին հետ, Ամերիկա եւ Ֆրանսա ուր համախմբուած են գլխաւոր գաղութները: Այս հարցն ալ կապ ունի Քնէսէթի (Խորհրդարան) առաջին ընթերցումով քուէարկած մէկ օրէնքին հետ որ կը վերաբերի արտասահմանի Հրեաներու դարձին եւ որ Ամերիկայի բարենորոգիչ բաբուններու կողմէ «պատերազմական յայտարարութիւն» մը կը նկատուի: Ըստ նոր օրէնքին, Հրէութեան դարձերը, ամուսնութիւնները, ապահարզանները որոնք կատարուած են «բարենորոգիչ» կամ «պահպանողական» բաբուններու կողմէ Իսրայէլեան հողամասին վրայ պիտի չըճանչցուին Հրեայ Պետութեան կողմէ: Աւելին, եթէ դարձերը կատարուած են նոյն բաբուններու կողմէ արտասահման, ընդունուած են աշխարհական Պետութեան կողմէ՝ Իսրայէլի քաղաքացի դառնալու համար «վերադարձի օրէնքին» համաձայն եւ ձեռք ձգած «Հրեայ» արձանագրութիւնը ազգային անձնաթուղթին վրայ, չեն ճանչցուիր մեծ բաբունապետութեան կողմէ: Ամերիկայի կարեւոր գաղութը բուռն կերպով հակազդած է եւ կը սպառնայ զեղչել իր նուիրատուութիւնները Իսրայէլի Պետութեան (շուրջ 5 միլիառ տարեկան), որոնք նոյնիսկ յայտարարած են թէ պիտի դադրեցնեն որեւէ լոպիական գործունէութիւն ի նպաստ Իսրայէլի, Միացեալ Նահանգներու մէջ կամ այլուր, եթէ օրէնքը հրապարակէն չքաշուի Բ. ընթերցումէն առաջ:

ՄԻՏԻԱՅԻ (Ալժերիա) շրջանն է որ, այս անգամ, 84 գիւղացիներ մորթուած են 48 ժամուան ընթացքին, Ապրիլ 5-6-ի շաբաթավերջին: Ասոնց մէջ բազմաթիւ կիներ եւ մանուկներ կան:

ՊԵԼՃԻՔԱՅ դատարանէն ետք, Ֆրանսական դատարանն ալ (Նանթէռ) ապօրինի հռչակեց Ռընոյի տնօրէնութեան որոշումը՝ փակելու Վիլվորտի գործատունը: Տնօրէնութիւնը որ վերաքննութեան դիմած է, չի հրաժարիր իր ծրագրէն, կը սպառնայ նոյնիսկ աւելի կանուխ (Յուլիս 31-էն առաջ) փակել եթէ աշխատանքը չվերսկսի: Կը թուի, սակայն, թէ բանուորները վերջ պիտի տան գործադուլին, բայց պիտի շարունակեն պայքարը:

ՀԵՌԱՁԱՅՆԱՅԻՆ ՈՒՆԿՆԴՐՈՒԹԻՒՆՆերուն հարցը պառակտում մըն ալ ըստեղծած է քաղաքական շրջանակներուն մէջ, աջ թէ ձախ անխտիր: Այլեւս հաստատուած է թէ 1982-էն 86 կատարուած այդ ունկնդրութիւնները Ելիզէի կողմէ հրահանգուած էին Միթերանի կողմէ եւ անոր կը հաղորդուէին արդիւնքները. արդ նախարարապետ Ժիւփէ «պաշտպանութեան գաղտնիք» արդարացումով արգելք կը հանդիսանայ թղթածրարի յայտնաբերման: Ժոսփէն կը գտնէ որ վերջ պէտք է դնել այդ միապետական գաղտնիքին Ֆրանսայի մէջ, ով որ ալ ըլլայ խնդրոյ առարկայ նախագահը, Լէոթար նաեւ դէմ է գաղտնապահութեան, մինչ Միշել Շառաս էքս-Ռեփիւպլիքէնի մէջ կը յայտարարէ թէ սպառնալիքներ կային Միթերանի զաւակը (Մազարին) առեւանգելու: Կ'ըսուի նաեւ թէ Ժան Էտէրն Հալիէ դրամ պահանջած էր երեւան չհանելու համար Մազարինի գոյութիւնը:

ԹԷԼ-ԱՎԻՎԻ Ռապին հրապարակին վրայ (հոն ուր սպաննուեցաւ Ռապին) 20-էն 30 հազար հոգի համախմբուած են Ապրիլ 5-ին խաղաղութեան ի նպաստ ցոյց մը ընելու համար: Ցոյցը կազմակերպած էր Ռապինի տղան. խօսք առնելով Փերէս յայտարարեց թէ եթէ Օսլոյի խաղաղութեան գործընթացը քանդուի, այլ կարելիութիւն չկայ: Ռապինի այրին ալ չէ վարանած յայտարարելու ծերուալէմ Ռիփորթին՝ «Արաֆաթ անկեղծօրէն խաղաղութիւն կ'ուզէ եւ այդքան գէշ վարուելէ ետք Պաղեստինցիներու հետ, կարելի չէ զիրենք մեղադրել երբ կ'ըմբոստանան»:

ԱԼԸՆ ԿԻՆԶՊԵՐԿ, բանաստեղծ, հըրեայ, միասեռական, պուտտայական, «հակա-մշակոյթ»ի մօդ եւ «պիթ ճէնէրէյշըն»ի առաքեալ, մեռաւ 70 տարեկանին, Նիւ-Եորքի իր բնակարանը: Յաճախ դայթակղեցուցած է իր գրութիւններով թէ կենցաղով, բայց եւ այնպէս կենսական դէմք մը կը նկատուի ամերիկեան գրականութեան որոշ ըմբռնումի մը:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Դուման (երեսփոխանական ժողով) որոշեց խլրացնել պատերազմական գանձերը, հակառակ Ելցինի վէթոյին: Քուէարկուած բանաձեւը կ'ըսէ թէ մշակութային բոլոր գանձերը որոնք Խորհ. Միութիւն բերուած են Բ. Աշխարհամարտի ընթացքին, որոնք ալ ըլլան անոնց տէրերը կամ ինչ պայմաններու մէջ ալ խլրացուած ըլլան, Ռուսաստան կը մնան:

ՔՐԷՖԷԼՏԻ ոճրային հրդեհը («Յառաջ», Ապրիլ 3) օտարատեաց բնոյթ չունէր այլ ընտանեկան հարց էր: Թուրք մըն է որ հրդեհած է իր իսկ բնակարանը որու հետեւանքով մեռած են իր կինն ու զաւակներէն երկուքը:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Արտաքին նախարարը՝ Ե. Պրիմակով պաշտօնական այցելութեամբ Փարիզ կու գայ Ապրիլ 8-ին եւ 9-ին:

ԻՐԼԱՆՏԱՅԻ Հանրապետական Բանակը (ԻՐԱ) յաջողեցաւ ձախողեցնել Ապրիլ 5-ին «Մեծ Ազգային»ին հուաքոյթը Այնթրիի ձիարշաւարանը որ պատնէշներու աշխարհի ամէնէն համբաւաւոր մրցումն է: Բաւեց որ հեռաձայնով սպառնալիքներ ըլլան որպէսզի հաւաքոյթը ջնջուի եւ 60 հազար հոգի մեկնի, ներառեալ իշխանուհի Ան: Ընտրական այս շրջանին ԻՐԱ կը կրկնապատկէ իր արարքները եւ ինչ կը վերաբերի վերոյիշեալ մրցումի ջնջումին, նաեւ ապտակ մըն է Բրիտանացիներուն համար:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԶԷՆՔԵՐՈՒ ՀԱՐՑԸ

ԲԱՔՈՒ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՅ

Ռուսաստանի կողմէ ապօրինի կերպով Հայաստանի տրուած զէնքերու հարցը (1992-էն 96) օրէ օր աւելի լարած է մթնոլորտը եւ Ապրիլ 5-ին, այդ զէնքերու արժէքը մինչեւ մէկ միլիառ տոլար կը նկատուէր Բաքուի Խորհրդարանին նախագահին կողմէ, որ կ'աւելցնէր. — «Եթէ այդ զէնքերը չվերադարձուին, նոր ծաւալուն պատերազմ մը կրնայ ծագիլ շրջանին մէջ»: Հ. Ալիեւ ալ նամակ մը գրած է Ելցինի ուր կ'ըսէ թէ անմիջական կերպով այդ զէնքերը պէտք է ետ դառնան Ռուսաստան: Այս լարուածութիւնը հետեւանք է ռուսական Դումայի Պաշտպանութեան յանձնախումբի նախագահին՝ Ռոխլինի տուած մանրամասնութիւններուն՝ այդ զէնքերուն կապակցութեամբ, Դումայի դռնփակ նիստի մը ընթացքին: Թուելով կառավարական փաստաթուղթերու դէզ մը, ներառեալ զօր. Գրաչովի, Պաշտպանութեան նախկին նախարար, մէկ նամակը, Ռոխլին յայտարարած է որ 1992-էն սկսեալ Ռուսաստան մեծաքանակ զինամթերք յանձնած է Հայաստանի: Հայաստանի Պաշտպանութեան Նախարարը կը հերքէ որ Հայաստան զէնք ըստացած ըլլայ:

Այս հարցին լայն արձագանգ կու տար Ապրիլ 5-ին Ֆայնընշըլ Թայմզ:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄԸ Հ.Յ.Դ.-Ի ՀԵՏ

Ապրիլ 1-ին եւ 3-ին յաջորդական երկու հանդիպումներ տեղի ունեցած են Հայաստանի իշխանութիւններու եւ Հ.Յ.Դ. Բիւրոյի ներկայացուցիչներու միջեւ:

Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեանի կողմէ կը մասնակցէին Բաբգէն Արարքցեան, Արտաքին նախարար՝ Ալեք Արզումանեան եւ Նախագահի աշխատակազմի ղեկավար Շահէն Գարամանուկեան, Հ.Յ.Դ.-ն կը ներկայացնէին. — Կարօ Արմէնեան, Մասիս Պաղտասարեան, Մարտուն Մաթեւոսեան, Մկրտիչ Մկրտչեան եւ Թաթուլ Օհանեան:

Տեսակցութեան ընթացքին քննուած են քաղաքական զանազան հարցեր, արծարծուած է գլխաւորաբար Արցախի հարցը: Խօսուած է նաեւ Հայաստան — ըՍփիւռք յարաբերութիւններու մասին եւ Հ.Յ.Դ.-ի գործունէութեան խնդրին կարգաւորման: Այլ հանդիպումներ ալ տեղի պիտի ունենան:

***

ԱՊՐԻԼ 4-Ի ՑՈՅՑԸ

Ուրբաթ օր, շուրջ տասը հազար հոգի, ըստ Ա - Էֆ - Փէ-ի (որու կ'արձագանգէր Լիպերասիոն Ապրիլ 5-ին) եւ 6500՝ ըստ մեր առած տեղեկութեանց, հաւաքուած էին Ազատութեան հրապարակը ընդդիմութեան հրաւէրով: Խօսք առած են Արամ Սարգսեան, Պարոյր Հայրիկեան, Վազգէն Մանուկեան եւ ուրիշներ: Գլխաւոր առարկութիւնները կը վերաբերին նախագահական խարդախուած ընտրութիւններուն: Վազգէն Մանուկեանի համար Լեւոն Տէր-Պետրոսեան կոթնած է ապահովութեան ուժերուն եւ բանակին վրայ, բայց չի վայելեր ժողովուրդին նեցուկը: Քոչարեանի նշանակումն ալ, կ'ըսէ բան չի փոխեր: Նոր ցոյցեր նախատեսուած են Ապրիլ 18-ին եւ 24-ին:

***

ԳԵՐԻՆԵՐՈՒ ՓՈԽԱՆԱԿՈՒՄ

Կարմիր Խաչը յայտնած է թէ ընդառաջ երթալով Մինսկի խումբի երրեակ նախագահութեան, Հայաստան ազատ արձակած է չորս ադրբեջանցի զինուոր, Բաքու ալ 10 բանտարկեալներ:

ԱԼՓԱՍԼԱՆ ԹԻՒՐՔԷՇԻ ՄԱՀԸ

Թուրք ազգայնական կուսակցութեան պարագլուխը՝ Ալփասլան Թիւրքէշ մեռած է Ապրիլ 4-էն 5 լուսնալիք գիշերը Անգարայի Պայընտըր հիւանդանոցը ուր փոխադրուած էր սրտի տագնապի մը հետեւանքով: Անգարա եկած էր Ապրիլ 4-ին, մասնակցելէ ետք իր կուսակցութեան մէկ շրջանային ժողովին Ամասիա: Փոխ-վարչապետ՝ Թանսու Չիլլէր որ հիւանդանոց փութացած է յայտարարած է «պատմական անձնաւորութիւն մըն էր»:

Ծնած էր Նիկոսիա, 1917-ին, թրքական բանակ մտած 1938-ին եւ 1944-ին երկրատարդ սպայ դատի քաշուած էր «ցեղապաշտ գործունէութեան» համար, մինչ կեսթափոյի մէկ տեղեկագիրը զինք կը նկարագրէ որպէս «Փանթուրքիզմի Ֆիւհրէրը»: Քաղաքական ասպարէզ մըտած է 1960-ական թուականներուն, հաւատոյ հանգանակ ունենալով պայքարը համայնավարներուն դէմ եւ խորհըրդային լուծին տակ ապրող Թրքախօսներու ազատագրումը: Մասնակցած է 1960-ի զինուորական — պետական հարուածին երբ կախաղան կը հանուէին Ատնան Մենտէրէս եւ իր երկու նախարարները: 1965-ին երեսփոխան կ'ընտրուի Հանրապետական գիւղացիական փոքրիկ կուսակցութեան ցանկին վրայ (աջ), անոր նախագահը կը դառնայ եւ զայն յետագային կը մկրտէ «Ազգայնական շարժումի կուսակցութիւն»: Երբ, 1975-ին, Տէմիրէլ կառավարութիւն կը կազմէ, փոխ - վարչապետ կը դառնայ եւ իրեն կը յանձնուին ոստիկանութիւնը, կրթութիւնը եւ վարչական մեքենան:

«Պէտք է բնաջնջենք Քիւրտերը, Հայերը, Արաբները եւ Հրեաները» կը բացագանչէ Պերլինի մէջ, 2000 մոլեռանդներու առջեւ, «գաղափարապաշտները» իր կուսակցութեան կամ «գորշ գայլերը» որոնք, այն ատեն, բուռն կռիւներու կը մասնակցին ծայրայեղ ձախի զինուորեալներուն հետ (շուրջ 5000 մեռեալ), ինչ որ կրկին զինուորականները իշխանութեան գլուխ կը բերէ 1980-ին: Այն ատեն կը ձերբակալուի եւ զարմացած կը յայտարարէ. — «Ձեմ հասկնար, մեր գաղափարականը իշխանութեան գլուխ եկաւ եւ զիս բանտ կը նետեն»: Կը մնայ չորսուկէս տարի եւ իր կուսակցական գործունէութիւնը կը վերսկսի 1987-ին, երբ շուրջ 15 կուսակցութիւններու արգելքը կը վերնայ: 1995-ին իր կուսակցութիւնը ոչ մէկ աթոռ կը շահի:

Յիշենք որ ինքն էր որ նախաձեռնարկ եղած էր Հայաստանի հետ յարաբերութիւններու ստեղծման եւ այդ առընչութեամբ զանազան տեսակցութիւններ ունեցած էր:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Բ. դասակարգի մրցումներուն, Վալանսի Հայ Մարզականը իր դաշտին վըրայ 1-ի դէմ 2 կէտով յաղթեց Միւլհուզի եւ զգալապէս բարելաւեց իր դիրքը դասաւորման մէջ: Այժմ 9-րդ է, 45 կէտով: Գլուխն է միշտ Թուլուզ 60 կէտով եւ վերջին դիրքի վրայ կը մնայ Էփինալ 26 կէտով:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՐՁԱԳԱՆԳ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾԻՆ

«ԲԱՐԲԱՐՈՍՈՒԹԻՒՆ» ՄԻՆՉԵՒ Ե՞ՐԲ

Խոր ցաւով ու վրդովմունքով կարդացի «Ազգ» թերթում այն լուրը, թէ Կիպրոսի Հայկական Սուրբ Մակարայ վանքը «ամբողջովին թալանուած ու քանդուած է»: Վերջերս լսել էի այդ մասին, բայց չէի ուզում հաւատալ: Իսկ այժմ ահա, ինչպէս հաղորդել է Փարիզի «Յառաջ» թերթը, վկայութիւնը գալիս է Փարիզում Կիպրոսի դեսպանատան ամսագիր–տեղեկատուից, որ «մշակութային եւ կրօնական հարստութեան չարունակուող թալանի եւ ոչնչացման» մասին յօդուածի հետ հրապարակել է նաեւ հայկական քանդուած վանքի նկարը:

Պատանեկութեանս օրերից սիրելի վանքի վրայ կատարուած այդ բարբարոսութիւնը անձնապէս խոցում է ինձ...

Բայց նախ որոշ տեղեկութիւններ տամ: Սուրբ Մակարայ վանքը գտնւում է Նիկոսիայից երեսուն քմ. հիւսիս–արեւելք, Կիրինեան լեռնաշղթայի միւս կողմը, անտառապատ լեռների ծոցում, ծովահայեաց դրախտային բնութեան մէջ: Շատ հին վանք է: Հիմնել են Ղպտիները եւ նուիրագործել չորրորդ դարում ապրած իրենց Սուրբ Մակարի անունով, երբ հին Եգիպտացիների այդ քրիստոնէացած հետնորդները մի ոչ մեծ համայնք են ունեցել Կիպրոսում: Ղպտիական եկեղեցին հնուց անտի դաւանակից եւ միշտ սերտօրէն կապուած է եղել Հայ առաքելական եկեղեցուն, որին էլ փոխանցուել է վանքը: Հայերի ոչ միայն բաւական նշանակալից համայնք էր գոյացել կղզում դեռ վաղ միջնադարից, այլեւ Կիլիկեան հայկական թագաւորութիւնը աշխոյժ շփումներ ունէր Կիպրոսի Լուսինեան թագաւորութեան հետ: Վանքի պատմականութեանը մի ուրոյն երանգ է տալիս նաեւ այն, որ Մխիթար Սեբաստացին մի որոշ ժամանակ ապրել է այստեղ, երբ յարմար վայր էր որոնում իր մտայղացած միաբանութիւնը հիմնելու համար: Ու վանքի կողքին այն գեղեցիկ անտառապատ բարձունքը, որի գագաթին յուշարձան կար նրա պատւին, կոչւում էր Մխիթարայ բլուր:

Միակ եկեղեցին, վանքի ներսում, ամենայն հաւանականութեամբ դեռ Ղպտիների կառուցած միանաւ ամրակուռ բազիլիկա էր, որի վրայ հայկական փոքր գմբէթ էր աւելացուել: Իսկ ամբողջ վանքը մեր օրերում պատկառելի երկյարկանի շինութիւն էր: Թէպէտ վանականներից վաղուց թափուր արդէն, վանքը բարեկարգ էր պահպանւում իր դարպաս կոչուող դահլիճով, բազմաթիւ սենեակներով, յարակից յարմարանքներով, մեղուանոցով, պտղատու այգիով եւ առհասարակ ամբողջ շրջապատով: Դա սիրելի զբօսավայր էր, նաեւ ուխտատեղի, անշուշտ, ուր ամէն տարի, տօնի օրը, աւանդական հարիսան էր եփւում ի ճաշակումն ուխտի եկած բազմութեան:

Եղեռնից յետոյ, ժողովրդին հետ, տարագրուեց նաեւ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ դարաւոր Աթոռը, ծերունի վշտակիր Սահակ կաթողիկոսն ամրանը մերթ գալիս էր Սուրբ Մակարայ վանք Անթիլիասից՝ ոչ թէ լոկ հանգստանալու, այլ մանաւանդ, ինչպէս պատմում էին, այստեղից նայելու իր Կիլիկիային: Եւ նոյնիսկ, ջորի նստած, իր ուղեկիցներով բարձրանում էր մօտակայ սարի գագաթը, որտեղից Կիլիկիոյ լեռները այնքան մօտ են թւում ծովից անդին: Այդ գագաթը նա «Կիլիկեան դիտարան» է կոչել: Եւ այդպէս էլ շարունակում էին կոչել կիպրահայերը:

Վանքն իր շրջակայ բնութեամբ մի ամբողջ հարազատ աշխարհ է եղել մեր պատանեկութեան տարիներին: Ամէն ամառ երկու–երեք ամիս ապրում էինք այնտեղ՝ աղջիկները վանքի սենեակներում, տղաներս աւելի վեր՝ սոճու անտառի մէջ մի բացատում, Կիլիկեան դիտարանի փէշին, շուրջանակի լարած մեր խոշոր վրաններում՝ մեր «վրանաքաղաքում»: Դա լոկ օդափոխութիւն չէր, այլ ամառնային պատօրէն կազմակերպուած ուսումնա – մարզական կեանք՝ շրջակայ բարձունքները կամ դէպի ծով արշաւներով, մշակութային միջոցառումներով, նաեւ, անշուշտ, կիրակնօրեայ պատարագով: Մի ամառ, նոյնիսկ, երգչական–դերասանական շնորհք ունեցող տղաներ ու աղջիկներ, աւագ դասարաններից, կատարեցին «Անոյշ»ը վանքի մուտքի առաջ, այսպէս ասած բնական բեմում՝ սոճու անտառի դարավանդակին: Բոլոր այդ սարերն ու ձորերը, անտառներն ու վիթխարի ժայռերը, այգիներն աղբիւրների մօտ, հեռւում էլ երեւացող կիլիկեան լեռներով, այնքան էին հարազատացել, որ զանազան վայրեր կոչել էինք հայկական անուններով: Մի խօսքով, այդ աշխարհը մի փոքրիկ Հայաստան, մի փոքրիկ Կիլիկիա էինք դարձրել մեզ համար՝ բոլորս էլ տարագիր ծնողների զաւակներ, որ ուղարկուել էինք տարբեր գաղթօճախներից՝ ուսանելու Մելգոնեանում, ՀԲԸ Միութեան բարեխնամ հովանաւորութեամբ:

Ինքս վեց ամառ ապրել եմ այնտեղ: Այն ժամանակ սիրում էի զբաղուել նաեւ քարտէսագրութեամբ: Եւ 1944–ի ամրանը ինձ յանձնարարուեց քարտէսագրել վանքապատկան մեծ կալուածը, որ վանքի ետեւի բարձունքներից տարածւում էր մինչեւ ծով: Չգիտեմ ինչ ճակատագիր է ունեցել իմ կազմած այդ մանրամասն քարտէսը, որ պէտք է պահուէր Նիկոսիայի Հայկական ակումբում, գիտեմ միայն, որ Թուրքերը 1974–ին գրաւել են նաեւ Հայոց եկեղեցու մօտ ակումբն ամբողջ թաղամասի հետ (ի դէպ, մօտ քառասուն ռումբ «ընկել» է շրջափակուած Մելգոնեանի տարածքում): Բայց ահա հին թղթերիս մէջ գտել եմ այդ քարտէսին յատակագծային փոքր ուրուագրութիւնը: Արդեօ՞ք միայն սա է մնացել կալուածի անկատար վկան...

Երբ 1960–ի ամրանը ամպամած Ռիգայում գրում էի «Կարօտի պատարագը» պատմուածքը (լրիւ բնագիրը 1991–ին միայն լոյս տեսաւ «Գարուն» ամսագրում), որի հերոսը վանքի այգեպան Հեթում աղբարն ամէն կիրակի առաւօտ Կիլիկեան դիտարանի գագաթին իր «կարօտի պատարագն» է անում, նայելով իր կորուսեալ աշխարհ Կիլիկիային, իմ սեփական կարօտի ուժով էլ աչքիս վերակենդանանում էր իմ պատանեկութեան հարազատացած աշխարհը Սուրբ Մակարայ վանքով: Իսկ երբ տասնամեակներ յետոյ բախտ ունեցայ կրկին լինելու Կիպրոսում, հեռուից միայն կարող էի նայել կապտամանուշակագոյն Կիլիկեան դիտարանի գագաթին, ու սարերի հեռուից միայն, ու դարձեալ կարօտի աչքով, պատկերացնել իմ պատանեկութեան այդ աշխարհը, որ ինձ համար էլ, մեզ համար էլ, դարձել էր կորուսեալ աշխարհ: Թուրքերի ռազմականացած սահմանից անդին էր: Հարցնում էի վանքի մասին: Ստոյգ բան չգիտէին: Ոչ ոք չէր կարող այդ սահմանից անդին գնալ: Ոչ իսկ հիւսիսից փախստական երկու հարիւր հազար Յոյները, որոնք գաղթական էին դարձել իրենց իսկ երկրի հարաւում: Ասւում էր, որ Թուրքիայից բազմահազար գիւղացիներ են վերաբնակեցուել հիւսիսում, գուցէ մեր վանքում էլ տեղաւորուել են այդպիսիները...

Եւ ահա այս լուրը, այս գոյժը հիմա: Թալանը հասկացանք, բայց ի՞նչպէս բացատրել անիմաստ, անհեթեթ քանդումը, եթէ դա նպատակադրուած չէ: Արեւմտեան Հայաստանում այնպիսի արժէքներ ոչնչացրին՝ Տեկոր, Խծկոնք եւ այլք, բանը հասաւ Կիպրոսի՞ն, ուր ոտք են դրել: Իսկ ո՞ւր են «մարդկային իրաւունքներից» բարբառողները, որոնք ինչքան գիտեմ, պատմամշակութային արժէքների ոչնչացումն էլ ցեղասպանութիւն են համարում: Բայց մի զուտ մարդկայնօրէն «մխիթարական» կէտ կար լուրի մէջ. Կիպրացի հնարնակ Թուրքերն էլ իրենց մամուլով ընդվզել են այդ բարբարոսութեան դէմ: Եթէ դա ընդունենք որպէս մխիթարանք: Այրած սրտի...

ԿԱՐՊԻՍ ՍՈՒՐԷՆԵԱՆ

«Ազգ», Մարտ 19

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

«ՀԱՅԵՐԸ ԻՏԱԼԻՈՅ ՃԱՆԱՊԱՐՀՆԵՐՈՒ ԵՐԿԱՅՆՔԻՆ»

ՄԱՐՏ 8 – 11

ՄԻԼԱՆՕ. – («Յառաջ»). –

Նախաձեռնութեամբ Թորինոյի բաղմարուեստից վարժարանին, մասնակցութեամբ Ճենովայի Ֆրանծօնեանս մատենադարանին եւ Լիվոռնօ քաղաքի պետական դիւանին:

Համագումարը կը վայելէր բարձր հովանաւորութիւնը Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին եւ մաս կը կազմէր Քրիստոնէութիւնը Հայաստանի մէջ պետական կրօնք հռչակման 1700–ամեակի հանդիսութիւններուն շարքին:

Թէեւ համագումարը միջազգային էր, բայց իրականութեան մէջ մասնակցողները, բացի Ստրազպուրկի համալսարան, Օթթէն – Ֆրուէ ներկայութեան Լիվոռնոյի մէջ, Իտալացիներ էին եւ Հայեր՝ Իտալիայէն եւ Հայաստանէն: Բաւական կարճ ժամանակի մէջ եւ հապճեպով պատրաստուած էր համագումարը որովհետեւ Թորինոյի նահանգապետութիւնը եւ քաղաքապետութիւնը՝ որոնք ձեռնարկին նիւթական օժանդակութիւնը պիտի ապահովէին Թորինոյի համալսարանի որ գըլխաւոր նախաձեռնողն էր, շարունակական յետաձգումներով անորոշ դարձուցած էին համագումարին թուականը: Այդ էր նաեւ պատճառը որ կազմակերպական որոշ թերութիւններ կային եւ մանաւանդ՝ ուշ եւ հապճեպ եղած էին ծանուցումները ոչ միայն Իտալացի եւ հայ հասարակութեան այլեւ նոյնիսկ մասնագիտութեամբ հետաքրքրուողներուն եւ մամուլին:

Նոյնիսկ, Հայաստանէն հրաւիրուած անձերը շատ քիչ ժամանակ ունեցած էին ընտրելու եւ պատրաստելու իրենց զեկուցումները որ այդ պատճառաւ ալ, հաւանաբար, համագումարին բուն նիւթին հետ շատ սերտ կապ չունէին, նոյնիսկ եթէ անոնց պարունակութիւնը հետաքրքրական էր եւ ներկայացնող անձերուն մակարդակին յատուկ: Հայաստանէն կը մասնակցէին փրոֆ. Հրանտ Աւետիսեան, պատմական հիմնարկի տնօրէն, ակադեմական Մուրատ Հասրաթեան, «Լրաբեր Հասարակական Գիտութիւններու» խմբագրապետ՝ Ալպէր Խառատեան: Երեւանի Համալսարանէն՝ Ազատ Բօզոյեան եւ Բ. Զուլալեան որոնք արդէն Ճենովա կը գտնուէին տեղւոյն պետական դիւանին մէջ հետազօտութիւններ կատարելու համար: Իտալիայէն մասնակցող Հայերն էին՝ Հ. Լեւոն Զէքիեան, փրոֆ. Կապրիէլլա Ուլուհօճեան եւ Վարդուհի Բամպակեան:

Զանց կ'առնենք համագումարին չորս օրերու ընթացքին եղած զեկուցումներուն մանրամասն թղթակցութիւնը եւ մասնագէտներուն անունները, որոնք հաւանաբար քիչեր հետաքրքրեն: Անոնք որոնք ուսումնասիրութեան համար այս նիւթով կը հետաքրքրուին, զեկուցումներու ժողովածուի հրապարակութեան պէտք է սպասեն: Կարելի է նաեւ որոշ նիւթեր, որոնք իրենց պարունակութեամբ կրնան աւելի լայն ընթերցողներ հետաքրքրել, առանձնապէս հրատարակել:

ՄԱՐՏ 8 ԵՒ 9
ԹՈՐԻՆՕ – ՎԻԼԼԱ ԿՈՒԱԼԻՆՕ

Բացման խօսքը արտասանեց փրոֆէսէօր Գլաուտիա Պոնարտի, որ համագումարին բուն նախաձեռնողը եւ կազմակերպիչն էր եւ բացումը կատարեց փոքր ցուցահանդէսի մը: Մօտ 15 ցուցատախտակներու վրայ ցոյց կը տրուէր «Հայկական խնամատարական հանդրուաններու կազմակերպութիւնը Ճենովա – Վենետիկ ճամբու երկայնքին»:

Մարտ 9–ի վերջաւորութեան համագումարը փոխադրուեցաւ Ճենովա ուր յաջորդ առաւօտուն Ֆրանծօնեանս մատենադարանին սրահին մէջ շարունակուեցան զեկուցումներու շարքը: Այդ օրուան զեկուցումներուն մէջ եզակի էր փրոֆէսէօր Կապրիէլլա Ուլուհօճեանինը. «Հայ Սարտէնիայի թագաւորին Արքունի դիւանական սպասարկութեան մէջ, [...] թագրութիւններ՝ հետազօտութեան համար Աստուածատուր Փափազեանի [...]»: Այս անձը, պատմութեան մէջ [...] նեցած իր դերը, կը թուի անծանօթ, [...] հաղիւ ծանօթ ըլլալ այդ ժամանակուան իտալական պաշտօնական պատմութեան մէջ: Անծանօթ է հաւանաբար հայկական պատմութեան համար ալ: Այս անձին գոյութիւնը եւ գործունէութիւնը վկայող փաստաթուղթերը բոլորովին դիպուածով ի յայտ բերած է Կ. Ուլուհօճեանը Ֆերրարա քաղաքի Civica Biblioteca Ariostea մատենադարանին մէջ: Հոն ի պահ դրուած կայ Deotato (Աստուածատուր) Papasian անուան հաստափոր թղթածրար մը զանազան տեսակի փաստաթուղթերով, բազմաթիւ նամակներով, կանոնաւորապէս շարուած ըստ թուականի, 1845 – 1854: Այս թղթածրարի փոնտին, անծանօթ կը թուէր ըլլալ նոյնիսկ մատենադարանին տնօրէնութեան [...] միայն Ուլուհօճեանի հասկնալի հետաքրքրութիւնը եղած է մղիչ ուժը աւելի խոր պրպտումներու: Մատենադարանի պահեստարանին մէջ գտնուած են [...] պահարաններ եւ թղթածրարներ եւ [...] գտնուած փոնտը եռապատկուած է հասնելով «չորս մեթր տարածութիւն» [...] ցող ամբողջութեան մը: Այս վերջին [...] ջանին աւելցած են 50 հատորներ [...] տպագիր հայկական գիրքերու:

Այսքանով կը փակենք այս՝ Հայերուս համար հետաքրքրական անձին մասին Ուլուհօճեանի զեկուցումին համառօտ նկարագրութիւնը: Առանձին գրութեան մը նիւթ պէտք է ըլլայ զեկուցումին թարգմանութիւնը արծարծելու համար հայ դիւանական – պատմական շրջանակներու հետաքրքրութիւնը: 1808–ին Պոլիս ծնած եւ 1868–ին Թորինօ մեռած այս անձին գործունէութիւնը միջերկրականեան դիւանագիտութեան մէջ չի կրնար արձագանգ մը ունեցած չըլլալ նաեւ ժամանակուան հայկական պատմութեան հետ: Թղթածրարին հետազօտութիւնը կրնայ լոյս սփռող կէտեր հանել:

Ճենովայի համագումարին աւարտին յետ–միջօրէին հայկական պատարագ տեղի ունեցաւ S. Bartolomeo degli Armeni եկեղեցւոյ մէջ ուր պահուած է նշանաւոր «Եդեսայի Սուրբ դէմքը»: Հայկական պարագաներու միայն այս Սուրբ դէմքը կը ներկայացուի ժողովուրդին: Այս պատարագը՝ այդ պարագաներէն մին էր եւ առիթ եղաւ քանի մը հարիւր ժողովուրդի ներկայութեան:

Այս նկարը կը ներկայացնէ Յիսուսը: Յիսուս ըստ աւանդութեան, սրբելով իր քրտինքը այդ լաթով, անոր վրայ փոխադրած է իր դէմքը: Նոյնինքն Յիսուս ղրկած է զայն Աբգար թագաւորին բժշկելով զինքը բորոտութենէ: Երբ Եդեսիա (Ուրֆա) Արաբներէն գրաւուեցաւ, այս նկարը ետ կարենալ ունենալու համար Կոստանդնուպոլսոյ կայսրը 200 գերիներ վերադարձուց եւ 12.000 արծաթ դրամ վճարեց: 1362–ին Լէոնարտօ Մոնթալդօ Ճենովայի Փալէոլոկ կայսրէն նուէր ստացաւ «Ս. Դէմքը» իրեն ըրած ծառայութիւններուն համար եւ բերաւ Ճենովա իր մահուընէ վերջ ան յանձնուեցաւ Բագիլեան հայ կրօնաւորներուն Հայոց Սուրբ Բարթուղիմէոս Եկեղեցւոյ ուր մինչեւ այսօր ալ կը պահուի:

Պատարագիչը Հ. Լեւոն Զէքիեանն էր. եկած սպասարկողները եւ երգչախումբը եկած էին Հռոմէն, Լեւոնեան վարժարանէն: Միքայէլ Ծ. Վրդ. Աջապահեան, որ Հռոմի մէջ աստուածաբանական դասընթացքներ կ'ընէ, կը ներկայացնէր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը: Գեղեցիկ եւ ներդաշնակ պատարագը, Հ. Լեւոն Զէքիեանի ներշնչուած քարոզը, Իտալացի ներկաներուն վրայ մեծ տպաւորութիւն ըրին:

ՄԱՐՏ 13, ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԼԻՎՈՌՆՕ

Դառնալով Լիվոռնոյի մեծ թիւով քաղաքացիներու ներկայութենէն, համա–

ՄԱՄՈՒԼ

«LE MONDE»

SARKIS, L'ARTISTE QUI EXPLORE LE MONDE DE LA LUMIERE

«Լը Մոնտ» ամբողջ էջ մը նուիրած է մեծ արուեստագէտին, եզակի ցուցահանդէսի մը առթիւ որ տեղի կ'ունենայ Նանթի Գեղարուեստից Թանգարանը մինչեւ Մայիս 17 եւ որու ընդհ. խորագիրն է «Au commencement le son de la lumière à l'arrivée»: Կոթողային գործ մը, 14 մեթր բարձրութեամբ, 4 դուռ եւ չուրջը՝ 18 պատառներ ընտրուած արուեստագէտին կողմէ թանգարանի հաւաքածոյէն եւ որու նպատակն է զայն դիտողը բարձրացնել դէպի լոյսը:

Էջը կը պարունակէ ատեղծագործութեան նկարը, երկու յօդուածներ եւ Սարգիսի կենսագրականը: Այս կենսագրականին մէջ կ'ըսուի թէ Սարգիս ծնած է 1938 Սեպտեմբեր 26–ին Պոլիս հայ ընտանիքի մը ծոցը ու կը ներկայացնէ իր ուղեգիծը:

Նոյն էջին ենթախորագրին մէջ սակայն գրուած է. – «Մագումով թուրք ֆրանսացի փլասթիսիէնը»...:

գումարին նիւթը հետաքրքրական պէտք է եղած ըլլայ կամ լաւ ծանուցում պէտք է եղած ըլլայ: Լիվոռնօ եղած է այն քաղաքներէն որ իր վաճառականական կարեւոր դիրքին պատճառաւ մեծ թիւով հայութիւն ունեցած է: Ըստ Հ. Ալիշանի, Լիվոռնոյի եկեղեցին Իտալիոյ գեղեցկագոյն հայկական եկեղեցին էր: Ներկաներէն քանի մը հոգի եկած էին յիշելով իրենց նախնիները: Հայ ըլլալը եւ իրրեւ վկայութիւն բերած էին ընտանեկան հին իրեր, զարդեղէններ՝ որոնք հայկական դրոշմ կամ արձանագրութիւններ ունէին:

Լիվոռնոյի գիտաժողովին յետմիջօրեայ նիստին խօսողները եղան քաղաքի պետական դիւանի աշխատակիցները որոնք իրենց դիւանին մէջ ըրած պրպտումներէն օգտուելով հանգամանօրէն խօսեցան հայկական ներկայութեան վկայութիւնները տալով:

Երեկոյեան, ի լրումն համագումարին, միլանոցի տիկնոջ մը կողմէ պատրաստուած հայկական ճաշերու ճոխ սեղան մը նաեւ գոհացում տուաւ գիտաշխատողներուն եւ հիւրերուն:

Շատ լուրջ համագումար մը որ եթէ հարկ եղած ժամանակը եւ միջոցները ունեցած ըլլային կազմակերպիչները տարածելու համար նախօրօք ծանուցումը, արձագանգը՝ բացի գիտական համեմատաբար նեղ շրջանէն, պիտի հասնէր նաեւ ոչ մասնագիտական բայց մտաւորական աւելի լայն շրջանակի եւ լրատուական միջոցներուն:

Վ. Բ.

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Հայաստանի Առողջապահութեան նախարար բժիշկ Արա Բաբլոյեան, ընկերակցութեամբ նախարարութեան միջազգային կապերու վարչութեան պետ բժիշկ Արա Տէր – Գրիգորեանի, Մարտ 26–ին ժամանած է Լոս – Անճըլըս, Միացեալ – հայկական ֆոնտի հրաւէրով: Նոյն օրը, երեկոյեան, Կլէնտէյլի Պրէնտվիլու Քոլէջըն սրահին մէջ տրուած է ընդունելութիւն մը, որուն ընթացքին նախարարը ծանօթացած է գաղութին քաղաքական, մշակութային, բարեսիրական կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներուն: Բարի գալուստի խօսք արտասանած է ֆոնտի տնօրէն Յարութ Սասունեան: Ողջոյնի խօսքով հանդէս եկած է հիւպատոս Արմէն Բայբուրդեան: Նախարարը ընդհանուր գիծերու մէջ ներկայացուցած է Հայաստանի առողջապահական վիճակը եւ բարելաւումներու գծով տարուած աշխատանքները, ձեռք ձգուած արդիւնքները եւ ապագայի ծրագիրները: Իր խօսքի աւարտին Արա Բաբլոյեան գնահատած է Սփիւռքի հայութեան կատարած օժանդակութիւնները:

***

ԳՐԱԿԱՆ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Կլէնտէյլի Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ սրահին մէջ, Մարտ 21–ին, տեղի ունեցած է հանդիպում մը, որուն ընթացքին չորս հեղինակներ ներկայացուցած են իրենց գիրքերը: Բացումը կատարած է Համազգայինի անունով Վանական Յարութիւնեան: Յայտագիրը վարած է Վարդգէս Ֆրանգեան, տալով նաեւ հեղինակին կենսագրականները: Իրենց գիրքերը ներկայացուցած են Արմէն Տօնոյեան, Միքայէլ Եուսուֆեան, Արշաւիր Մկրտիչ, իսկ ողբացեալ Պարգեւ Շիրինեանի գիրքը՝ իր որդին՝ Ռազմիկ Շիրինեան: Հեղինակներու գործերէն հատուածներ արտասանած է Անի Աւետեան:

***

ՀԱԼԷՊԻ «ՔԱՐԷՆ ԵՓՓԷ» ՃԵՄԱՐԱՆԻ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ

Մոնթեպելլոյի «Բագրամեան» սրահին մէջ, Մարտ 15–ին, նշուած է Հալէպի «Քարէն Եփփէ» ճեմարանի յիսնամեակը, կազմակերպութեամբ հաստատութեան շրջանաւարտներուն: Ներկայ եղած են շուրջ 350 հոգի, որոնց մէջ՝ ուսանողներ, նախկին ուսուցիչներ, հոգաբարձուներ: Բանախօսած է Ռիթա Որբերեան, ներկայացնելով ճեմարանին ծնունդն ու զարգացումը եւ անոր յիսնամեայ դերը: Ցուցադրուած է պատմագրական տեսերիզ մը: Խօսք առած է ճեմարանի նախկին ուսուցիչներէն՝ Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի առաջնորդ Մեսրոպ Արք. Աշճեան: Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

***

ԱՐԱ ԳԱՋԱՆՃԵԱՆԻ ՆՈՐ ԳԻՐՔԻՆ ԳԻՆԵՁՕՆԸ

Էնսինոյի Ֆերահեան Ազգային վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Մարտ 20–ին, տեղի ունեցած է Արա Գաջանճեանի «Ցուցափեղկին մէջ» բանաստեղծական հատորին գինեձօնը, կազմակերպութեամբ վարժարանի Ծնողա – Օժանդակ Մարմնին: Բացումը կատարած է Ծովիկ Տէօքմէճեան: Հատորը ներկայացուցած է տնօրէն Լեւոն Գասպարեան: Բանաստեղծին գործերէն արտասանած են իր աշակերտները: Շնորհակալութեան խօսք արտասանած է Արա Գաջանճեան, որմէ ետք կատարուած է գրքին գինեձօնը:

ԼՐԱՏՈՒ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԴԵՂՆԱԽՏԻ ՀԱՄԱՃԱՐԱԿ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

«Հայաստանի Հանրապետութիւն»ը կը հաղորդէ թէ Նորքի 9րդ մասու թաղամասին մէջ 97 հոգի դեղնախտէ վարակուած են: Առողջապահութեան փոխ նախարար Մարկարիթա Խաչատրեան ըսած է թէ երեւոյթը հետեւանք է ապականած ըմպելի ջուրի գործածութեան:

***

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԷՆ ԱՊՕՐԻՆԻ ԶԷՆՔԵՐ ՈՉ ՄԻԱՅՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ

Ռուսաստանի Ապահովութեան բարձրագոյն պաշտօնատար մը «Սեկոտնիա» թերթին յայտնած է թէ իր երկիրը ապօրինի զէնք փոխանցած է ոչ միայն Հայաստանի, այլ նաեւ ուրիշ երկիրներու որոնց մէջ են Թիւրքմէնիստան եւ Ազրբէջան: Ապօրինի զէնք տալու հարցը գլխաւոր նիւթերէն եղած է ՀԱՊ–ի նախագահներու Մոսկուայի վերջին հանդիպումին: Հ. Ալիեւ ըսած է լրագրողներու թէ Ելցինի առաջարկով երկիրներու ղեկավարները առժամապէս յետաձգած են արտայայտուիլ նիւթին մասին, մինչեւ որ հետաքննութեան վերջնական արդիւնքները յայտնի ըլլան: Նախագահները որոշած են Յունիսի իրենց յաջորդ հանդիպումին օրակարգի վրայ ունենալ նիւթը:

ԿԻՊՐՈՍԻ ՄԱՍԻՆ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ ՄԸ

Ֆրանսայի Ազգային Ժողովին ֆրանքօ–կիպրական բարեկամութեան խումբին նախագահ Փաթրիք Տէվէճեանի նախաձեռնութեամբ տեղեկագիր մը լոյս տեսած է ուր կը դատապարտուի Թրքական ներխուժումն ու գրաւումը:

Նախաբանին մէջ կ'ըսուի որ կիպրական հարցը ամէն բանէ առաջ որպէս միջազգային օրէնքի նկատմամբ յարգանքի պակաս մը կը ներկայանայ Թուրքերու կողմէ: Վերոյիշեալ խումբը որ 1995 աշնան այցելած է կղզին, կողմնակից է Կիպրոսի Եւրոպայի Միութեան անյապաղ անդամակցութեան ու կը նշէ որ այդ անդամակցութիւնը պէտք չէ պայմանաւորուած ըլլայ կիպրական հարցին լուծումով: Տեղեկագրին մէջ կ'ըսուի նաեւ որ այդ հարցը եւ 1996 Օգոստոս եւ Հոկտեմբերին կղզիի Թուրք զինուորներուն կամ իշխանութիւններուն, դաւադիրներուն կողմէ գործուած բարբարոսական արարքները պէտք է ներկայացուին Լա Հէյի միջազգային ատեանին, Եւրոպայի Խորհուրդին եւ ՄԱԿ–ի ապահովութեան Խորհուրդին առջեւ. իսկ միջազգային դատաւորներու եւ ատեաններու ներկայանալու Թուրքիոյ մերժումը կրնայ միայն արժեզրկել անոր դիմումներն ու գործունէութիւնը:

***

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՒ ՅԱՐԳԱՆՔԻ ԱԽՈՅԵԱՆ ԹՈՒՐՔԻԱՆ

ՄԱԿ–ի Մարդկային Իրաւանց Յանձնաժողովին Ժընեւի 53–րդ նիստին ծանր քննադատութիւններու թիրախ եղած է Թուրքիա, ինչպէս կարգ մը այլ երկիրներ – Իրան, Իրաք, Չինաստան, եւայլն–: Նիստին նախագահած է Հոլանտան որուն ներկայացուցիչը շեշտած է թէ Եւրոպայի Միութեան անդամակցութեան փափաք յայտնած ըլլալով, յատուկ ուշադրութեան առարկայ է Թուրքիոյ ընթացքը:

Այս քննադատութիւններէն ետք բաւական երգիծական կացութիւն մը պարզուած է երբ Թուրքիոյ ներկայացուցիչը իր ելոյթով փորձած է «ժողովրդավար ու մարդկային իրաւանց յարգանքի ախոյեան երկրի մը պատկերը գծել. ան ըսած է. – «Թրքական համակարգին մէջ ժողովրդավարութիւնը անդառնալի է որ այսօր եւս կը շարունակուի: Այդ համակարգը կը պաշտպանէ բոլոր քաղաքացիներուն իրաւունքները ու կրօնական ազատութիւնները: Մեր բոլոր քաղաքացիներուն իրաւունքն է ամենաբարձր կենսամակարդակը: Մենք ոնիք կը նկատենք չարչարանքն ու անհատներու անյայտացումը»:

Բրիտական «Եօզկիւր Փոլիթիքա» օրաթերթը այս տեղեկատուութեան կ'աւելցնէ որ վերոյիշեալ տողերը արտասանելէ ետք Թուրքիոյ դեսպանը հպարտ ակնարկով մը դիտած է իր շուրջիններ:

ՏԱՍՆԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՊՈԼՍԷՆ ԴՈՒՐՍ

1896–1909

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

– Պէտք է տեսնես թէ Իզմիրցիները ի՛նչ ազնիւ մարդիկ են, կ'ըսէր, եւ որքա՛ն ազգասէր. որքա՛ն գրասէր եւ մանաւանդ զարգացած ու արժանիք գնահատող...:

Ի հարկէ բարեկամիս Իզմիրցիներուն շռայլած գովեստներուն ըսելիք մը չունէի եւ ո՛չ ալ կասկած ունէի այդ մասին, բայց եւ այնպէս իմ Պոլիս դառնալու որոշումս անխախտ մնաց:

– Կը խոստովանիմ, ըսի, Իզմիր վերադառնալ եւ «Դաշինք»ի աշխատակցիլ երբոր քու ենթադրածիդ պէս «Հայրենիք»ը կարելի չըլլայ հրատարակել անէ պատճառաւ:

Պարթեւեան գիս ներկայացուց մէկ քանի Իզմիրցի երիտասարդներու, որոնք մեզի սեղանակից եղան:

Ճաշէն յետոյ դարձեալ փոքրիկ պտոյտ մը ըրինք քաղաքին մէջ եւ յետոյ գացի շոգենաւ ուր ինծի ընկերացաւ Պարթեւեան եւ հոն մնաց մինչեւ շոգենաւին մեկնած ատենը: Պր. Հրանդ Մամուրեանն ալ եկաւ միացաւ մեզի եւ ինքն ալ իր կողմէ առաջարկեց որ Իզմիր մնամ եւ երգիծական թերթ մը հիմնեմ հոն:

Վերջապէս ըսել կ'ուզեմ որ այդ թուականին տակաւին խանդավառութեան շրջանի մը մէջ կ'ապրէին ամէնքն ալ եւ փայլուն ծրագիրներով կ'օրօրուէին:

Իրիկուան դէմ շոգենաւը ճամբայ ելաւ եւ առտուն կանուխ, արշալոյսին հասանք Չանաք Գալէ, ուր առաջին անգամ, լեռներուն կատարը ձիւն նշմարեցինք, ձիւնը որ մօտաւորապէս մոռցած էի եօթը տարիներէ ի վեր: Ձիւնին հետ կծու ցուրտն ալ սկսաւ եւ հետզհետէ աւելցաւ մինչեւ Պոլիս հասնելնիս:

Նոյն օրուան իրիկունը, Կիրակի մը, ողջունեցինք Սարայ Պուռնին: «Օսմանիյէ» կամաց կամաց մօտեցաւ քարափին որուն վրայ ահագին բազմութիւն մը խռնուած՝ կը սպասէին շոգենաւին:

«Օսմանիէ»ի մէջ կը գտնուէր նաեւ բարձրաստիճան զինուորական փաշա մը որ Եէմէնէն աքսորէ կը վերադառնար եւ զոր դիմաւորելու եկած էին շատեր:

Երբ շոգենաւը կեցաւ քարափին քով, «կեցցէ»ներու եւ ծափահարութիւններու աղմուկ մը օդը թնդացուց, եւ աքսորական փաշան իր համազգեստը հագած, երեւցաւ կամրջակին վրայ: Այն ատեն խանդավառութիւնը իր ծայրագոյն աստիճանին հասաւ: Վարը ժողվուած ամբոխը խելայեղօրէն սկսաւ ծափահարել: Չեմ գիտեր թէ ո՞վ էր այդ զինուորականը, բայց ապահովաբար իրեն եղած ընդունելութիւնը չէր համապատասխաներ իր կատարած մեծագործութեանց:

Յայտնի կը տեսնուէր որ ինքն ալ կը զգար ատիկա ու կը նեղուէր ի պատիւ իրեն եղած չափազանց ցոյցերէն, բայց հնարք չկար անոնցմէ խուսափելու: Եթէ քիչ մը հեռանար կամրջակէն ու մէկ կողմ քաշուէր, բարձրագոչ աղաղակներ կը բարձրանային վարէն:

Վերջապէս համակերպեցաւ ու մինչեւ վերջը կեցաւ իր տեղը անընդհատ բարեւելով զինքը ծափողջունող բազմութիւնը:

Շոգենաւին սանդուխները վար իջեցուցին ու ամբոխը միահամուռ ներս խուժեց դիւահարի մը պէս:

Ես պայուսակներուս քով կեցած էի երբ բեռնակիր մը մօտեցաւ ու զանոնք ուսը զարնելով՝ հրամայական ձայնով մը պոռաց.

– Ետեւէս եկուր, որպէս զի ճամբայ բանամ ու կարենաս վար իջնել:

Արդարեւ առանց օգնութեան կարելի չէր ճամբայ բանալ:

Դժուարաւ ինքզինքս քարափին վրայ գտայ, ուր գրպանէս հանեցի եգիպտական անցագիրս եւ ըսի բեռնակիրին.

– Ո՞վ պիտի նայի ասիկա,

– Ի՞նչ է որ...

– Անցագիր:

– Հիմա անանկ բան չկայ, գրպանդ դիր. չե՞ս գիտեր որ հիւրրիյէթ է հիմա:

– Այո՛, գիտեմ, կմկմացի:

– Ո՞ւր պիտի երթաս:

– Բերա:

– Կառքո՞վ:

– Այո՛, կառքով:

– Ուրեմն եկուր քեզի կառք մը տանիմ:

– Բայց մաքսատունէն չպիտի՞ անցնինք նախ:

– Հիմա անանկ բան չկայ, հիւրրիյէթ է, կրկնեց բեռնակիրը:

Եւ կառքի մը մէջ տեղաւորեց բեռներս:

Ղալաթիոյ քարափը բնաւ փոխուած չգտայ. նոյն աղտոտ, փայտաշէն, հինումին սրճարանները, նոյն խորտուբորտ սալայատակները, նոյն ցեխը...: Եւ աչքիս առջեւ պատկերացաւ փախուստի օրս, երբ այդ քարափէն անցայ խուճապի ու անձկութեան մատնուած եւ ինքզինքս նետեցի Մէսաժըրիի շոգենաւը: Այդ վերյիշումները, նոյն վայրկեանին, սրտի սեղմում մը տուին ինծի, վերջին ակնարկ մը ուղղեցի Օսմանիէի վրայ որ զիս հոս բերած էր եւ փափաք մը զգացի նորէն հոն վերադառնալու եւ անոր մէջ փակուելու մինչեւ որ զիս դարձեալ Աղեքսանդրիա փոխադրէր:

(Շար. 119)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Օր. Մարգրիտ Գրիգորեան իր հօր՝ Գրիգոր Գրիգորեանի յիշատակին (մահացած Պուլկարիա) 300–ական Ֆր. կը նուիրէ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցիին, ԻՒՄԱՖ–ին (ստանալ՝ «Յառաջ»էն) եւ «Յառաջ»ին):

TELEVISION

FRANCE 2
Dimanche, 13 Avril à 9h30
LE CATHOLICOS
KAREKINE Ier EN FRANCE

***

LA CINQUIEME
Dimanche, 13 Avril à 16h55
Le Génocide Arménien
A l'occasion de la parution de :
«LE GENOCIDE DES ARMENIENS DEVANT L'O.N.U.»
de Varoujan ATTARIAN.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

«Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարան»ի խնամակալութիւնը Նոյեմբեր եւ Դեկտեմբեր ամիսներու ընթացքին ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Պր. Սարոյեան 400 Ֆր., Տիկին Սարաֆեան – Եսայեան, Տէր եւ Տիկին Խաչիկեան, Տիկին Բերէգ 300–ական ֆրանք, Տիկին Արմենուհի Խոտիկեան, Տէր եւ Տիկին Շաւարշ Մարտիրոսեան, Տէր եւ Տիկին Թուղլուեան, Տէր եւ Տիկին Ալէն Մութաֆէլեան, Տիկին Պէաթրիս Պասմաճեան, Տէր եւ Տիկին Աֆրիկեան, Օրիորդ Գուզուեան եւ Պր. Թումայեան, Օր. Ալիս Գազանճեան, Պր. Զարեհ Պէրպէրեան 200–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Աղապապեան 250 Ֆր., Պր. Արթիւր Պէյլէրեան 150 ֆրանք, Տիկին Սոնիա Եագուպեան 100 ֆրանք:

ԴՐԱՄԱՏՆԱՅԻՆ
ՈՒՂՂԱԿԻ ԳԱՆՁՈՒՄՆԵՐ
(PRELEVEMENTS AUTOMATIQUES)

Պր. Անդրէասեան 600 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Միշէլ Աւետիսեան, Պր. Ապտալեան, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Աւետիսեան, Պր. Անտոնեան, Պր. Պաղտիկեան, Տիկին Պօղոսեան, Պր. Խոմոն Պետրոսեան 1200–ական Ֆր., Տիկին Զապէլ Շեխիկեան 3600 Ֆր., Պր. Ժագ Կարապետեան, Պր. Սամուէլ Տէմիրճեան 600–ական Ֆր., Պր. Երամեան 2400 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Լօրան Վարդանեան, Պր. Պաթիսթ Ձիլինկիրեան, Տէր եւ Տիկին Փիէր Թէրզեան 1200–ական ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Զրբաշեան 6000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ռոժէ Զրբաշեան 2400 Ֆր., Պր. Սարխըրդ 2400 Ֆր., Պր. Բուլուր, Տէր եւ Տիկին Ժագ Մաթէոսեան, Տէր եւ Տիկին Փադրիս Մաթէոսեան, Տէր եւ Տիկին Գէորգ Գարաօղլանեան, Պր. Գարապօղոսեան 1200–ական Ֆր., Տիկին Ալիս Գոլար 600 Ֆր., Պր. Յովհաննէսեան 1200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժ. Մարք Տիւրման 2400 Ֆր., Պր. Գլակ Ղազարեան 1200 Ֆր., Պր. Միշէլ Բամպուքեան 1800 Ֆր., Տիկին Լիլի Թէքնէճեան 2400 Ֆր.:

***

Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի Գրիգոր Փափազեանի մահուան տխուր առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Պ՚րիւլէ 500 Ֆր., Տիկին Մաթիօ, Տիկին Ս. Ջօրաբաբէլեան 100–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սարգիսեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Թորիկեան 200 Ֆր.:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

կապոյտ խաչի Շաւիլի
մասնաճիւղի երեկոյթը

ՄԱՅԻՍ 24
(Աթրիոմ)

մասնակցութեամբ՝
ՆԱԽԱՍԱՐԴ պարախումբին
ՆՈՐ ՅԱՅՏԱԳԻՐ, ՆՈՐ ԶԳԵՍՏՆԵՐ

3ème FORUM CULTUREL UNIVERSITAIRE

HAMAZKAÏNE

19 JUILLET - 4 AOUT
BEYROUTH — LIBAN

Aux étudiants arméniens

Après le succès des deux premières rencontres culturelles universitaires de Hamazkaïne à Beyrouth, nous avons la joie de vous annoncer l'ouverture des inscriptions de la 3ème Rencontre. L'année dernière plus de 50 étudiants arméniens venus du monde entier ont participé à ce forum. Ils venaient des Etats-Unis, du Canada, d'Australie, de France, de Grande-Bretagne, d'Italie et de Bulgarie, de Chypre, du Liban et de Syrie. Les participants seront logés dans le cadre historique du Lycée - Collège Nichan Palandjian Djemaran de Beyrouth, doté de structures d'accueils exceptionnelles: Salle de Conférences avec air conditioné, stades, chambres confortables à proximité du Centre Ville et de la plage.

Durant 2 semaines les étudiants participeront à un cycle de conférences, sur la **Littérature arménienne**, l'**Histoire** et l'**Art**. Ces conférences données par des universitaires seront suivies de débats. Les étudiants participeront à l'élaboration d'un journal interne. Les matinées seront consacrées au programme culturel, les après midi aux visites sur les sites archéologiques et historiques et aux divertissements : plage, activités sportives, danse, sorties.

Cette rencontre est l'occasion pour les étudiants arméniens de se connaître, de créer des relations dans une ambiance culturelle et chaleureuse.

Pour les inscriptions à Paris, téléphoner à :
Mme Marie Sudjian — 01.48.78.76.88;
Mme Hourig Baghdassarian — 01.42.29.10.24.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche une personne dans le cadre d'un Contrat Emploi Solidarité (C.E.S.) de préférence bilingue (français-arménien) pour emploi de bureau à Paris.

URGENT

Renseignements : C.B.A.F. :
Conseil d'Administration : 01 48 24 46 57.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour le séjour du mois de juillet au Centre de vacances de Bellefontaine (Jura)

- **1 Directeur diplômé BAFD**

×

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son Centre de vacances de Bellefontaine (Jura)

JUILLET
- **1 Econome**

AOUT
- **1 Cuisinier**

Ecrire à : C. B. A. F.
Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 Paris

ԲԱՐԵՓՈԽՈՒՄՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԿԱՆՈՆԱԳՐԻ

Համապատասխան Փարիզի եւ Շրջակայից Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Կրօնական Ընկերակցութեան կանոնագրի 21–րդ յօդուածի տրամադրութեան, Կրօնական Ընկերակցութեան Անդամական Արտակարգ Ընդհանուր Ժողովը տեղի ունեցաւ 1997 Մարտ 19, ժամը 20–ին, իր կեդրոնատեղիին մէջ:

Կրօնական Ընկերակցութեան իրաւասու անդամներուն 2 / 3–ը ներկայ եղած չըլլալով,

Արտակարգ Ընդհանուր Ժողովը տեղի կ՚ունենայ՝ Չորեքշաբթի, 1997 Ապրիլ 9, ժամը 20–ին, Կրօնական Ընկերակցութեան կեդրոնատեղին
15, rue Jean-Goujon, Paris 8^e

Ժողովը իրաւասու պիտի ըլլայ քննարկել եւ որոշում գոյացնել՝ նախատեսուած բարեփոխութիւններուն վերաբերմամբ՝ ինչ որ ալ ըլլայ ներկայ անդամներուն թիւը:

ԱՏԵՆԱՊԵՏ
ԿՐՕՆԱԿԱՆ
ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ

L'Ascension à Lourdes

Les paroisses de France
organisent un

PÈLERINAGE MARIAL à LOURDES

sous la présidence de
Mgr. Grégoire GHABROYAN
Eparque des Arméniens Catholiques de France

Du mercredi 7 au samedi 10 mai

Départs de Paris, Arnouville, Lyon, Valence, St-Chamond et Marseille.

Pour inscriptions ou informations : Prendre contact avec les Pères curés des Paroisses
ou avec l'Eparchie, Tél: 01 40 51 11 90

Attention: le nombre des participants est limité. Aucune inscription ne pourra être acceptée après le 30 avril.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
Մայիս 24–ին

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section St-Jérôme «*Djavo Chant*»
de Marseille

Venise

Une des plus belles villes du monde
Ses Ilots, le Pont des Soupirs,
la Place et la Basilique St-Marc etc...

Départ Mercredi soir 7 Mai
Place de la Rotonde Diran Tékéian
St-Jérôme
Retour Dimanche soir 11 Mai

P.A.F. 1.400 F. transport en autocar grand tourisme, hébergement en hôtel*** pour 3 nuits en demi-pension, visite guidée de Venise
Le Palais des Doges (hors entrée), la journée à l'Ile St-Lazare
(déjeûner non compris)
Inscriptions obligatoires avant le 15 avril
Renseignements : 04. 91. 66. 83. 74 / 04. 91. 61. 10. 82 / 04. 91. 70. 00 32.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղին ժողովը Շաբաթ, Ապրիլ 12–ին, ժամը 14.30–ին կը խնդրուի ընկերուհիներէն ներկայ գտնուիլ, Հայ Մշակոյթի Տունը
17, rue Bleue, Paris 9^e
M° Cadet

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ
ՏԱՐԵԿԱՆ
ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ
Յունիս 15–ին
Մոնմորանսիի Հանգստեան Տունը

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

1949, Մայիս 22–ին Փարիզի 15–րդ թաղամասի տ՚Ալլոէ կլինիքին մէջ ծնած կին մը տեղեկութիւններ կը փնտռէ իր ծնողքին եւ ծնողքին մասին: Ըստ իր քաղած տեղեկութիւններուն, այդ Թուականներուն ծնողքը եւ հօրաքոյրը կառքի արկած մը ունեցած են, հայրն ու հօրաքոյրը տեղն ու տեղը մեռած են, մայրն ալ ութ ամսու յղի, ծանրօրէն վիրաւորուած փոխադրուած է այդ կլինիքը ուր իչ կնոջ մը մեռած – ծնած մանուկին հետ փոխանակում մը կատարուած է: Լսած է թէ ծնողքն ու մեծ – ծնողքը Փարիզ եկած են 1925–ի տեղերը, մայրը լրագրող եղած է եւ ոտանաւորներ գրած ու ապրած են Պանեօ:

Որեւէ տեղեկութիւն ունեցողներէ կը խնդրուի գրել «Յառաջ»ի խմբագրութեան:

ԾՆՆԴԵԱՆ
ՄԿՐՏՈՒԹԵԱՆ
ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԵԱՆ
ԵՐԿԼԵԶՈՒ
ՁԵՐ ՀՐԱՒԷՐՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ
ԴԻՄԵՑԷ՛Ք «ՅԱՌԱՋ»Ի ՏՊԱՐԱՆԸ

ԽՆԱՄՈՒԱԾ ԱՇԽԱՏԱՆՔ,
ԱՐԱԳ ՅԱՆՁՆՈՒՄ

Տեղւոյն վրայ ճոխ քաթալոկ

Imprimé sur les presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : N° 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 9
MERCREDI
9 AVRIL
1997

LE NUMERO : 5,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.100 Ֆ. — Վեցամսեայ : 560 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.400 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.250 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

72րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 19.089
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
72e ANNEE — N° 19.089

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵԼԻԶԷԻ հեռաձայնային ունկնդրութիւններուն հարցը բուռն բանավէճի նիւթ դարձած է, աջի թէ ձախի բազմաթիւ անձնաւորութիւններ դիմած են Ալէն Ժիւփէի որ վերցնէ «պաշտպանութեան գաղտնիքը», ինչ որ նախարարապետը կը մերժէ: Ժոսփէնէն եւ Լէոթարէն ետք, Ժ. Փոմէլ (ԷՌ - Փէ - ԷՌ), Ֆ. տը Վիլիէ (Շարժում Ֆրանսայի Համար) նաեւ կ'ուզեն որ գաղտնիքը վերնայ: Ձախի ճակատին վրայ, տարակարծութիւնը խոր է, Շառաս (մերձիմ Միթերանի եւ պետաճէի նախկին նախարար) կ'ամբաստանէ Ժոսփէնը որ «անխոստովանելի միջոցներու կը դիմէ ընտրութիւններուն յաղթելու համար» եւ «ոչնչացնելու» կը դտնէ Միթերանի հանդէպ կատարուածը: Գալտարիւ իր տեսակէտը պարզած է զեկոյցով մը ըսելու համար որ՝ բան մը չունի ըսելիք, այդ գործողութիւնները կատարուած ըլլալով նախքան իր նախարարապետ ըլլալը: Բազմաթիւ մասնագէտներու համար գաղտնիքի դրութիւնը չի վերաբերիր այս պարագային, երբ խնդրոյ առարկայ են տարբեականներով ունկնդրութիւններ որոնք կապ ալ չունին երկրին հիմնական շահերուն հետ: Խմբագրականով մը «Լիպերասիոն» (Ապրիլ 8) հարց կուտայ թէ երբուընէ ի վեր յետս կոչումները պահելու համար ապօրինի գաւկի մը գոյութիւնը, կասկածելի բարոյականի տէր գրագէտի մը ծամածռութիւնները կամ Ելիզէի նախկին քաղաքոյներու խաղերը մաս կազմած են «Պաշտպանութեան գաղտնիք»ներուն:

ՍԹՐԱԶՊՈՒՐԿԻ մէջ, ԷՌ - Փէ - ԷՌ-ը, Ապրիլ 7-ին, տօնեց Տը Կօլի հիմնած կուսակցութեան 50-ամեակը: Այն ատեն, Տը Կօլ կուսակցութիւնը մկրտած էր «Ֆրանսայի ժողովուրդին համախմբումը»: Այս առթիւ, Ալէն Ժիւփէ հայրենասիրական բուռն ճառ մը խօսած է որ նաեւ ընտրական բնոյթ ունէր: Շեշտած է.— «Հպարտ ըլլանք, մենք՝ կոլիստներս մեր հայրենասիրութիւնը վերածելով մեր դրօշակին: Թոյլ չտանք որ մեր պատմութեան Եռագոյնը փիրացուի անոնց կողմէ որոնք 1940-ին, Տը Կօլի խօսքով.— «Ֆրանսայի կուտային ծաղրանկարը միայն Փաշիզմի եւ անձնատուութեան, շնորհիւ անոր է որ մեր ազգը ոտքի ելաւ իր պատմութեան ամէնէն սեւ ժամերուն»: Ժիւփէ ոգեկոչեց, այդ Եռագոյնով տարուած յաղթանակները՝ Ժան տ'Առք (չար լեզուները կը յիշեցնէին որ այն ատեն Ֆրանսայի դրօշակը Եռագոյն չէր այլ միայն՝ սպիտակ), Վալմի, Վէրտէօն, դիմադրութիւն: Այս ամբողջը ելոյթ մը կը կազմէին Լը Փէնի դէմ: Ապա, Ժիւփէ գովքը հիւսեց Ժագ Շիրաքի որ լաւագոյնս կը մարմնաւորէ հաւատարմութիւնը Տը Կօլի:

ՆԵԹԱՆԻԱՀՈՒ անդրդուելի մնացած է եւ Գլինթընի հետ տեսակցութիւնը ոչ մէկ բանի ծառայած է բացի հաստատելու այն իրողութիւնը որ Իսրայէլ նուազագոյն զիջումին իսկ տրամադիր չէ: Ոչ դադրեցնել ոչ ալ առկախել կ'ուզէ հրէական նոր համայնքներու տեղաւորումը արեւելեան Երուսաղէմ կամ Գազա, ոչ ալ բանակցութիւններ կ'ուզէ վերսկսիլ ցորչափ Արաֆաթ վերջ չտայ ահաբեկչութեան: Միացեալ - Նահանգներն ալ չեն ուզեր յանձն առնել որեւէ միջամտութիւն ցորչափ Իսրայէլ թէ Պաղեստինցիք բարի կամեցողութիւն ցոյց չտան: Իսրայէլի վարչապետը կը շեշտէ որ երբեք, երբե՛ք թոյլ պիտի չտայ որ Երուսաղէմ կրկին բաժնուի: Գլինթըն յուսախաբ է, բայց, յայտարարած է որ պիտի խօսի նաեւ Պաղեստինցիներուն հետ որպէսզի ջանայ փոխադարձ վստահութիւն մը հաստատել կողմերուն միջեւ: Արաֆաթ, սակայն, դժգոհ է Միացեալ - Նահանգներու կրաւորական դիրքէն ի տես արեւելեան-Երուսաղէմի «հրէականացման»:

Ե. ԱՐԱՖԱԹ անակնկալ ժամանում մը կատարած է Նոր-Տէլհի ուր տեղի կ'ունենար ոչ-ուղեկից երկիրներու 12-րդ նախարարական ժողովը եւ յայտարարած է հոն որ Իսրայէլ պատերազմ հռչակած է պաղեստինցի ժողովուրդին եւ խաղաղութեան գործընթացին դէմ, գաղթարարութեան իր քաղաքականութեամբ: Արաֆաթ արտայայտուած է այն նիստին որ յատկացուած էր Միջին-Արեւելքի կացութեան եւ ըսած նաեւ որ «Իսրայէլ ողնտեսական շրջափակում մը կը պարտադրէ սահմանափակելով մարդոց եւ ապրանքներու փոխադրութիւնը, ինչ որ մեզի 7-էն 9 միլիոն տոլար կ'արժէ»:

ԶԱՅԻՐԻ երկրորդ քաղաքը՝ Լուպումպաշի մէկ ժամէն միւսը ապստամբներու ձեռքն իյնալու սպառնալիքին տակ էր Ապրիլ 8-ին: Միւս կողմէ, քաղաքական շատ շփոթ կացութիւն մը կը տիրէ Քինշասա, նոր վարչապետը միաձայնութիւն չէ կրցած ստեղծել իր շուրջ:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ, ջարդուած Ալժերացիներու թիւը 101 եղած է շաբաթավերջին: Մէտէայէն զատ, այլ երկու գիւղերու մէջ ալ 17 հոգի մորթուած են:

ՆՈՐՏՎԻԺՔԻ (Հոլանտա) մէջ 15 Եւրոպացիները չկրցան համաձայնիլ Չինաստանի մարդկային իրաւանց դատապարտման մասին բանաձեւի մը շուրջ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՐՑԱԽ

ԼԱՉԻՆԸ ԲԱՔՈՒԻ ՊԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆՆ Է

Արտաքին նախարարութեան բանբեր՝ Արսէն Գասպարեան մամուլի հանդիպումի մը ընթացքին ըսած է թէ ներկայիս որեւէ ճնշում չկայ Մինսկի խումբին մէջ Հայաստան, Ղարաբաղ, Ազրպէյջան բանակցութեանց վերաբերեալ: Պատասխանելով հարցումի մը, բանբերը շեշտած է թէ քաղաքական գետնի վրայ 70%-ի համաձայնութիւն կայ, միւս խնդրոյ առարկայ կէտերը կը վերաբերին գլխաւոր հարցերուն, Լաչինի եւ Շուշիի եւ այս առթիւ շեշտած է որ Ազրպէյջան պարտուեցաւ եւ իր պարտութեան վճարելիք գիներէն մէկն է, ան հողային հարց չէ եւ միշտ պէտք է մնայ ղարաբաղեան ուժերու հակակշռին տակ:

***

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՀԻՄՆԱՐԿԷՔԸ

Ապրիլ 7-ին, Երեւանի մէջ տեղի ունեցած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ մայր տաճարի հիմնարկէքի արարողութիւնը, զոր կատարած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը՝ Գարեգին Ա.: Ներկայ եղած են Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, Ազգ. Ժողովի նախագահ Բաբգէն Արարքցեան, արտասահմանէն ժամանած թեմական առաջնորդներ: Լրագրողները չեն կրցած մօտենալ ապահովութեան խիստ միջոցներու պատճառաւ: Գարեգին Ա. շեշտած է այս առթիւ թէ հաւատքը անցեալէն կու գայ, բայց անցեալով չի սահմանափակուիր:

Եկեղեցին, որուն գլխաւոր բարերարն է ողբացեալ Ալեք Մանուկեան պէտք է վերջացած ըլլայ 2001-ին, Հայաստանի քրիստոնէացման 1700-ամեակին առթիւ:

***

ՄԱՀԱՊԱՏԻԺԸ ՋՆՋՈՒԱԾ

Ազգ. Ժողովը վերջնապէս քուէարկած է մահապատիժի ջնջումը:

***

ՏԻԿԻՆ ՔՈՔՍ ՂԱՐԱԲԱՂ ԳՆԱՑ

Քրիստոնէական Միջազգային Զօրակցութեան պատուիրակութիւն մը զոր կը գլխաւորէ Տիկին Գարոլայն Քոքս Ստեփանակերտ ժամանած է անցեալ շաբթու: Այցելութիւնը տեւած է քանի մը օր, որու ընթացքին հանդիպումներ եղած են Հանրապետութեան պարագլուխներուն եւ առողջապահական շրջանակներու պատասխանատուներուն հետ: Պատուիրակութիւնը այցելած է Գանձասար, Շուշի եւ տեսակցութիւն ունեցած է փոխ - վարչապետ՝ Ժիրայր Պօղոսեանի հետ:

***

Լ. ՏԷՐ - ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ԳՈՀ Է

Նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան յայտարարած է թէ գոհ է Ալիեւի հետ իր հանդիպումէն (Մոսկուա, ՀԱՊ-ի վեհաժողովին առթիւ): Համաձայնութեան եկանք, ըսած է, որ ամէն կարելիութիւն օգտագործենք խօսելու համար մեր հարցերուն մասին: Պատասխանելով հարցումի մը Ռ. Քոչարեանի նշանակման առթիւ, Հայաստանի նախագահը ըսած է.— «Ամէն բանէ առաջ, քաղաքական ներքին նկատումներու հարց էր: Այս նշանակումը ամրապնդում պիտի ստեղծէ մեր ընկերութեան մէջ: Չեմ փորձեր ծածկել որ մեր ընկերութիւնը պառակտուած է նախագահական վերջին ընտրութիւններէն ետք: Ձայներու 52%-ը ստացայ, մրցակիցս՝ 41%: Բարձր տոկոս մըն է: Ուրեմն պէտք է ամրապնդենք մեր ընկերութիւնը: Չենք կրնար հանդուրժել նման պառակտում, ոչ երկրին ամրապնդման ոչ ալ Ղարաբաղի հարցին համար: Միակ ելքն է ինծի համար: Ամէն պարագայի մէջ, այս նշանակումը ուղղակի ոչ ոքի դէմ է, այլ կը ձգտի միայն կայունացնելու Հայաստանի մթնոլորտը»:

***

ՄԱՀ ԳՆԴԱՊԵՏ ԱՇՈՏ ԱՒԵՏՈՎԻ

«Հայաստանի Հանրապետութիւն»ը Մարտ 29-ի թիւով կը տեղեկացնէ գնդապետ Ա. Աւետովի մահը: 1923-ին ան ծնած է Թիֆլիս, մասնակցած Բ. աշխարհամարտին, վիրաւորուած, յետոյ 1950-ին Երեւանի 89-րդ հրետանային բաժնին հետախուզութեան պետ նշանակուած: 1957-ին Գերմանիա գտնուող խորհրդային զօրքերուն ռազմական փոխադրամիջոցներու բաժնին որպէս հրամանատար ծառայած է հինգ տարի, ապա վերադառնալով Հայաստան, մինչեւ 1989 ունեցած է զանազան բարձր պաշտօններ: 1994-ին երբ 71 տարեկան էր, որպէս փորձառու զինուորական իրեն յանձնուած է հայկական ռազմական բարձրագոյն հրամանատարական ուսումնարանին գրասենեակին ղեկավարութիւնը: Իսկ ամիս մը առաջ Պաշտպանութեան Նախարարին յատուկ հրամանով նշանակուած է ուսումնարանի փոխ-տնօրէն:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ՊԱԼԹԵԱՆ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ ԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ՕԹԱՆ-Ի ՀԵՏ

Մինչ կը շարունակուին ՕԹԱՆ-ի դէպի արեւելք ընդլայնումին վէճերը Մոսկուայի հետ, պալթեան երկիրները լուռ մնջիկ կը դիմեն դէպի փաստացի գործակցութիւն, իրենց շրջանակին մէջ իրականութեան ճամբուն վրայ դնելով այդ ընդլայնումը: Այդ ընթացքին գործօն դերակատարներն են Միացեալ - Նահանգներն եւ Դանիա: Տարեվերջէն առաջ կը սպասուի որ 600 - 700 հոգինոց հասարակաց առաջին զօրագունդ մը կազմուի. արդէն պալթեան զինուորներ Պոսնիոյ բազմազգեան ուժերուն հետ կը գործակցին, ինչպէս լեհ զինեալներ:

Ծրագիրը նպատակ ունի զինուորական կապեր հաստատելու ՕԹԱՆ-ի եւ պալթեան երկիրներու հետ, առանց անկարելի խոստումներ ընելու անոնց եւ առանց գրգռելու Ռուսերը: Այս վերջինները մինչեւ այսօր ոչ մէկ ժխտական մեկնաբանութիւն ըրած են Պոսնիոյ Պալթեան կամ լեհական խումբերուն մասին, հակառակ որ ակներեւ է թէ այդ ներկայութիւնը առաջին հանգրուան մըն է պալթեան երկիրներու պաշտպանութեան համակարգի մը ստեղծումին: Այդ զօրքերը որոնք Պալթպաթ կը կոչուին, ունին ՕԹԱՆ-ի չափանիշերու համաձայն զինամթերք, հաղորդակցութեան միջոցներ: Արդէն այդ զօրքին անդամները սկսած են անգլերէն սորվիլ:

Առաջին շրջանին այդ զինուորները կալաշնիկովներ ունէին եւ ուկրանական զինամթերք: Բայց անմիջապէս որ ռուս վերջին զինուորն ալ հեռացաւ իրենց երկիրներէն, կալաշնիկովները փոխանակուեցան ՕԹԱՆ-ի զէնքերով: Այսօր Պալթպաթի զօրավիգ են հիւսիսի երկիրները, Անգլիան, Գերմանիան, Ֆրանսան եւ Հոլանտան: Տարուան ընթացքին պալթեան ապայակոյտ մըն ալ պիտի ստեղծուի որմէ ետք ուժը պիտի կրնայ խաղաղապահ միջամտութիւններու մասնակցիլ աշխարհի ամէն կողմը:

Այսօրուան իրականութիւնը յստակօրէն ցոյց կուտայ թէ յետագայ նպատակներ են պալթեան երկիրներու զինուորական գործակցութիւն մը, անոնց զերիշխանութեան հաստատումը, մաքսային յատուկ վարչութեան մը ստեղծումով եւ ՕԹԱՆ-ի մերձեցում մը որ առիթ պիտի տայ անոնց ուխտին խաղաղապահ գործարքին մասնակցելու:

Արդէն ստեղծուած Պալթնպաթէն զատ բանակցութեան հանգրուանին են շատ մը այլ ծրագիրներ, ինչպէս՝ հասարակաց ծովուժի մը եւ օդային հսկողութեան համակարգի մը ստեղծումը: Հիւսիսային երկիրներէն - Նորվեկիա, Շուէտ, Ֆինլանտիա նաեւ Դանիա - ամէնէն գործօն դերը կը կատարէ այս մարզին մէջ Դանիան որ նաեւ անդամ է Եւրոպայի Միութեան: Ինչ կը վերաբերի Մոսկուան չզայրացնելու ջանքին, աւելի երեւութական մտահոգութիւն մը պէտք է ըլլայ ատիկա, քանի որ աւելի համոզիչ է կացութիւնը բացատրել նախկին խորհրդային ոլորտին մասին կատարուած սակարկութիւններով, զիջումներով, Մոսկուայի ու արեւմուտքին միջեւ:

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԳՈՂՕՆԻՆ ՏԷՐ ԿԱՆԳՆԵԼՈՒ ԴԱՍ ՄԸ ԱՌԱՆՑ ՈՂԲԱՍԱՑԻ ՑԱՆԿԵՐԳԻՆ

Պատահարին արձագանգները լսուած էին ճիշդ այն օրերուն երբ «Դուռը» խորագրուած երկարապատում գրութեամբ մը Ա. Հախնազարեան կը պատմէր Մուշի Ս. Կարապետին վերագրուած դրան մը շուրջ քսանամեայ ոդիսականը («Ցառաջ», Մարտ 5 – 6)։ Այդ դուռը անցեր էր ձեռքէ ձեռք ու ճամբայ պտեր մինչեւ աճուրդի արեւմտեան շատ ծանօթ կեդրոն մը, հոն ծախուելու համար յիսուն հազար տոլարի...։ Զարմանալի ու միեւնոյն ատեն զայրոյթ պատճառող եղելութեան յարմարագոյն հակադրեցութիւնը եղաւ Ա. Յովհաննիսեանի անդրադարձը որ լոյս տեսաւ նոյն սիւնակներուն մէջ («Ցառաջ», Մարտ 20) «Զո՞րն առեմ կամ զորն խոստովանիմ» խորագրով։

Այդ օրերուն նիւթին հետաքրքրութեան տէր շրջանակներէ հասեր էր նման պատահարի մը արձագանգը. նման՝ միայն այն չափով որ հարցը կրկին կը վերաբերէր մշակութային արժէք ներկայացնող իրերու գողութեան ու վաճառքի փորձին, կրկին արեւմտեան շուկային վրայ։ Անկէ անդին եղելութիւնը հիմնովին կը տարբերէր հայկական վերոյիշեալ օրինակէն։

«Կիպրական լրատու»ին (Հրատարակութիւն Ֆրանսայի Կիպրոսի դեսպանատան մամուլի գրասենեակին) Փետրուարի թիւը կատարուածին բերանացի արձագանգէն եաք գրաւոր, պատկերազարդ աղբիւրն ալ բերաւ։ Ու անոր հետ տարբերութեան շատ նշանակալից դասը զոր բաւական տարակուսելի է որ առնող գըտնուի հոն ուր անկ է։

Կիպրոսի 1974–ի թրքական գրաւումէն եաք գրաւուած շրջանին մէջ մնացած վայր մըն է Մեսաօրիան ուր կը գտնուի Լիսի գիւղը իր Այիոս Թեմոնիանոս Եկեղեցիով. անոր Տիրամայրն ու Յիսուս որդին ներկայացնող ԺԶ. դարու որմնանկարները որոնք արուեստի ու մշակութային անգնահատելի արժէք կը ներկայացնեն, ներկայիս կը ցուցադրուին Թէքսասի յատկապէս կառուցուած մէկ թանգարանին մէջ։

Այդ որմնանկարներուն փոխադրիչը եղած է Թուրք առեւտրական մը որ չարունակելով հօրենական աւանդութիւն մը, զանոնք ծախած է միջազգային շուկային վրայ, որպէս Թուրքիա գտնուող եկեղեցիէ մը ձեռք ձգուած արուեստի գործ։ Աղբիւրին մասին չփոյթ առեղծելու անոր ճարպիկութիւնը սակայն նպատակին չէ ծառայած. բիւզանդական արուեստին քաջածանօթ ամերիկուհի մը որուն դիմում եղած է որ գնէ որմնանկարը, կարճատեւ պրպտումով մը յայտնաբերած է գողօնին բուն պատկանելութիւնն ու վայրը։ Ցետոյ նաեւ իր հիմնարկին փաստաբաններուն միջոցով կապ հաստատած է արեւելեան միջերկրականեան երկիրներու հետ, վաւերականացումը ունենալու համար որմնանկարին ծագումին։

Կիպրոսի Հանրապետութիւնը բնականաբար փաստերու նեցուկով ցոյց տուած է որ անոնք կը պատկանին գրաւեալ վերոյիշեալ գիւղին եկեղեցիին ուրկէ գողցըւած են։

Ամերիկուհիին սթափ կեցուածքին շնորհիւ աճուրդի ապրանք ու ողբասացութեան նիւթ ըլլալէ փրկուած գողօնը Կիպրոսի եկեղեցիին միջամտութեամբ գնուած է նոյն ամերիկուհիին կողմէ, յետ երկկողմանի համաձայնութեան մը։ Առով՝ տիկինը որոշ ժամանակ մը պիտի պահէ որմնանկարը իր հիմնարկին մէջ որպէս կերպով մը փոխ առնուած արուեստի գործ, մինչ Կիպրոսի Օրթոտոքս Եկեղեցին կը մնայ անոր միակ տէրը։

Կարդացած ըլլալէ եաք հայկական վանքին վերագրուած «Դուռ»ին մասին պատմուածը, կարդալ «Կիպրական լրատու»ին այս էջը, կը մղէ շատ բնական համեմատականներու, որոնք կը շեշտեն տարբերութեան ցաւ պատճառող մեծութիւնը, միջոցը։ Այլ հարց մըն է մտածել այդ տարբերութեան, միջոցին գոյութեան պատճառներուն, զանոնք

ՄԱՐՄԱՐԱ

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՀՍԿԱՅ ԳԱՆՁԱՐԱՆ ՄԸ ՊՏՂԻԿ ՏՆԱԿԻ ՄԸ ՄԷՋ

Ով գիտէ քանի հարիւր, աւելի ճիշդ՝ ով գիտէ քանի հազար մեծ ու արուեստի փոքր գործ հաւաքուած ու պահուած էր այն փոքրիկ, շատ փոքրիկ տնակին մէջ, որ կը գտնուէր Գիւմրիւարնակ Արտուշին տան պարտէզին յետսամասը։ Երկու սենեակներէ բաղկացեալ այս տնակը արուեստի գանձերու շտեմարան մըն էր, այնպէս ինչպէս տեսայ հոն մտնելէ անմիջապէս վերջ։ Պատերուն իւրաքանչիւր սանթիմեթր քառակուսին գրաւուած էր պաստառներով. Բայց անոնք ոչինչ կը նշանակէին այն միւսներուն քով, որոնք դիզուած էին վրայ վրայի, քով քովի, կռնակ կռնակի, կամ ոլորուած ու թուղթերու մէջ պահուած էին։

Տնակին երկու սենեակներէն փոքրիկը այնքան խճողուած էր որ կարելի չէր ներս մտնել։ Իսկ միւսը, այն որ քիչ մը աւելի մեծ էր, կրնար ընդունիլ երկու հոգի միայն, անոնց ալ տալով շարժելու ու տեղափոխուելու շատ քիչ կարելիութիւն։ Տիվան մը կար միայն, որուն գոյութեան իրաւունք ճանչցուած էր այս փոքրիկ սենեակին մէջ, որպէսզի, կ՚երեւի, պատահական այցելու մը կարենար նստիլ ու դիտել արուեստի գործերը։ Հոն նստեցուցին զիս, այնուհետեւ երկու ընկերներ, Արտուշ եւ Տիգրան, սկսան մի առ մի ինծի ցոյց տալ հարիւրաւոր գործեր։ Եւ իսկապէս ի՛նչ հիանալի գործեր։ Պահ մը պիտի կարծէի որ մեգահարուստ նկարահաւաք մըն էի, Գալուստ Կիւլպէնկեանի նման մէկը, որ հարիւրաւոր գործերու կը նայէր անոնց մէջէն ընտրելու եւ գնելու համար լաւագոյնները։ Մինչդեռ ես այստեղ աշակերտ մըն էի, ուսանող մը, որուն առջեւ կը բացուէր անծանօթ աշխարհի մը գանձերը. Արտուշ եւ Տիգրան միայն արուեստի գործ ցոյց տալով չէին գոհանար, անոնք սպառիչ ու հետաքրքրական տեղեկութիւններ կուտային նաեւ իւրաքանչիւր գործին հեղինակին մասին։

Սենեակը չափազանց պաղ էր, գրեթէ կը սառէի, վերարկուիս մէջ կը պլլուէի, մինչեւ իսկ գլխարկս դրած էի, քաջ գիտնալով որ պէտք էր որ գլխարկ հանէի այդ գործերէն շատերուն դիմաց։ Բայց որքան ալ մսէի, հաճոյք կ՚առնէի այս ցուցադրութենէն։ Քիչ մը կը խղճահարէի որ Արտուշ ու Տիգրան այնքան կը յոգնէին այս պզտիկ ծակալին մէջ գտնելու ու ցուցադրելու համար իրենց նախասիրած գործերը։ Կարդաւ տեսայ Գէորգ Եղիազարեանի, արդիական նկարիչ Աշոտ Մարտիրոսեանի, Հրանտ Միրզոյեանի, Աթա Գաբրիէլեան անուն շատ հետաքրքրական նկարիչի մը, մանաւանդ Ռուբէն Ատալեանի գործերը։ Բայց ինչպէս հիացումս կարենայի արտայայտել Թիֆլիսաբնակ Գայիանէ Խաչատուրեանի հոյակապ գործին նկատմամբ, նկարչուհի մը աչաւասիկ որուն գործերը կը վաճառուին եղեր առասպելական գիներով։ Աչաւասիկ նշանաւոր ու տարաբախտ Մինաս Աւետիսեանի ընկերոջ՝ Աշոտ Յովհաննիսեանի գործերը, որոնք իրենց կարմիրով կը յիշեցնէին Մինասի նկարչական աշխարհին անկրկնելի մթնոլորտը։ Եւ դեռ ինչե՛ր։ Հոս էր գեղանկարիչ Մհեր Աբեղեանի սեւ – ճերմակ էսքիզներուն ամբողջական հաւաքածոն, այնպէս ինչպէս անոնք մեծանուն նկարիչին մահէն վերջ

մեր այս բարեկամները գնած ու տէր կանգնած էին։ Ես հոն կը տեսնէի այն նշանաւոր գծագրութիւնները, որոնց այնքան յաճախ հանդիպած էի գիրքերու մէջ եւ որոնցմէ շատերն ալ մենք հրատարակած ենք «Մարմարա»ի մէջ։ Եւ քիչ վերջ որքա՜ն պիտի ուրախանայի, երբ հիւրամեծարներս արուեստի այս խնջոյքի աւարտին, Մհեր Աբեղեանի գործերը պիտի փաէին դիմացս ու պիտի խնդրէին որ անոնցմէ հատ մը ընտրէի, որպէս նուէր, որպէս յիշատակ այս այցելութեան։

Միջոց մը դուռը զարնուեցաւ ու անակնկալի մը հետ դէմ յանդիման մնացինք. Այցելուն ուրիշ մէկը չէր եթէ ոչ Սեպուհ Վարդապետ Չուլճեանը, այն որ Իսթանպուլի մէջ Վեհափառ Հայրապետի այցելութեան օրերուն առաջին անգամ ինծի խօսած էր Արտուշին ու ընկերներուն մասին եւ կերպով մը առած էր մեր այս հանդիպումին առաջին քայլը։ Սեպուհ Վարդապետ իրեն հետ բերած էր նկարչական շրջանակի մը փայտերը։ Հայր Սեպուհ, որ նախկին Թրքահայ մըն է, եւ որ մինչեւ վերջերս Շիրակի Թեմի Առաջնորդին փոխանորդն էր, այժմ Լոռիի շրջանի Առաջնորդ նշանակուած էր։ Ան հոն հիմա սկսած էր վերականգնել անդունդին հոգեւոր կեանքը, կը հաստատէր Առաջնորդարան մը, կը կահաւորէր զայն։ Այս առթիւ մեր ընկերները գեղեցիկ պաստառ մը նուիրած էին անոր։ Ան ալ եկած էր ցոյց տալու այդ պաստառին համար ընտրուած շրջանակը։ Շրջանակը շատ գեղեցիկ էր։ Հայր Սեպուհ գոհ մնաց եւ պաստառն ալ առնելով ուզեց մեկնիլ։ Արտուշ յիշեցուց որ ժամ մը վերջ ընթրիքի պիտի երթայինք Անի ճաշարան ու խընդրեց որ ան ալ մասնակցի այդ ընթրիքին։

Կասկածներս փարատած էին, հասկցած էի որ օրս պարապի չէր անցած, նոր ու առողջ գաղափար մը կազմած էի Հայաստանի բարձրորակ եւ մեզի անծանօթ ինչ ինչ նկարիչներու ու քանդակագործներու մասին։ Բացի անոնցմէ, այս փոքրիկ սենեակը լեցուն էր նաեւ արժէքաւոր հնութիւններով, գորգերով, զարդեղէններով, արձանիկներով. Ամբողջ հարցն այն էր որ ի՞նչպէս կրնային հանդիստ քնանալ գիշերը երբ այսքան թանկագին գործեր պահուած էին այս փոքրիկ տնակին մէջ։ Անոնց պաշտպանութեան ու անվտանգութեան համար կրցա՞ծ էին միջոցներ ձեռք առնել։ Եւ տակաւին որքա՞ն ժամանակ այս գործերը հոս պիտի մնային այսպէս վրայ վրայի, ուրեմն մութին մէջ, նաեւ ցուրտին մէջ։

Արտուշ հասկցաւ որ գլխ առած էր այս գործերուն հմայքին մէջ։ Միտքը հանգիստ էր այլեւս։

– Հիմա երթանք ու տեսնենք Նոր Գիւմրիին, ըսաւ իր մաշած ձեռքերը շփելով։

պահպանող ուժերուն, ընդհանուր տրամադրութեան բացակայութեան մասին։

Ապրիլ 24–ի նախօրեակի մը երբ ազգային լարերը կը ներդաշնակուին մարդկային, մշակութային ու այլ կարգի մեր կորուստները անգամ մը եւս ողբալու, տխուր զուգադիպութիւն մըն է յունական այս անուղղակի «դաս»ը. տխուր, այլ անհրաժեշտ, նոյնիսկ երբ զայն առնելու տրամադիր անձեր մոմով փնտռուելիք են մեր իրականութեան մէջ։

Արդեօք կը վախնանք օր մը սպառա՞ծ տեսնելէ ողբալու եւ ատով «հերոսանալ»ու մեր դրամագլուխը, ո՛վ գիտէ։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

Ռ. Հ.

ՆԱԽԱԳԱՀ ՇԻՐԱՔԻ ԵՒ ՆԱԽԱՐԱՐ ՇԱՐԷԹԻ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՍԷՐԸ

«Հիւրրիյէթ»ի թղթակից Մուամմէր Էվվէրէն որպէս «միակ օտար լրագրողը» ինչպէս ինք կ՚ըսէ, ընկերացած է Ֆրանսայի նախագահին դէպի Հարաւային Ամերիկա ճամբորդութեան։ Կ՚աւելցնէ թէ նախապէս ալ մաս կազմած է Ֆրանսացի լրագրողներու խումբին, դէպի Միջին Արեւելք, կամ Լիզպոնի Օ – էՍ – Սէ – Ըէ–ի ժողովը, Մայորքա, Տըպլին, եւլն.։

Թղթակցութեան գլխաւոր տեղը կը գրաւեն Ֆրանսայի նախագահին հաւաստումները թէ Թուրքիան կարեւոր երկիր կը նկատէ եւ ինք միշտ լաւագոյն բարեկամ մը եղած է անոր։ Ան կ՚ըսէ. «Ինչ կառավարութիւն որ ալ գործի գլուխ գայ հոն, Թուրքիոյ նկատմամբ սէրս ոչ կը փոխուի, ոչ ալ կը պակսի։ Թուրքիոյ ներքին կեանքին առընչուած հարցերու միջամուխ չենք ըլլար երբեք. Թուրքիա մեր բարեկամն է եւ այդպէս ալ պիտի մնայ»։

Թուրք լրագրողը տեղ կու տայ նաեւ Արտաքին գործոց նախարար Հերվէ տը Շարէթի թրքամէտ կարծիքին, յատկապէս Թուրքիոյ Եւրոպայի անդամակցութեան նիւթին առընչութեամբ։ Նախարարը որ կ՚ընկերանար նախագահին, Հարաւային Ամերիկայի շրջապտոյտին առաջին հանգրուանը աւարտելէ եաք, Պրազիլէն վերադարձած է Հոլանտա ներկայ գտնուելու Եւրոպայի Միութեան վեհաժողովին։ Հոնկէ մեկնելէ առաջ ըսած է Թուրք լրագրողին. «Որպէս Ֆրանսա վճռապէս չենք բաժներ կարծիքը թէ "Եւրոպայի մէջ Թուրքիան տեղ չունի". նման բան անընդունելի է մեզի համար։ Կը պաշտպանենք այն թէզը որ Թուրքիոյ Եւրոպայի համարկումը շարունակուող հոլովոյթ մըն է։ Եւրոպայի Միութեան վեհաժողովին բացայայտ կերպով պիտի արտայայտեմ այս հարցին մասին մեր հաստատակամ քաղաքականութիւնը եւ Թուրքիոյ Եւրոպայի ընտանիքին մէկ անդամը ըլլալու պարագան»։

LIVRES REÇUS

LE GENOCIDE DES ARMENIENS DEVANT L'O.N.U.
Interventions

VAROUJAN ATTARIAN

Préface d'*Adolfo Perez Esquivel*

Ed. Complexe, 1997.

ԳԱՐԵՋՈՒՐԻՆ ՀՈՍԱԾ ՈՒՂԻՆԵՐՈՎ

ԿԵԱՆՔԻ ՋԵՒ ՄԸ ԵՒ...

ԻՒՐԱՔԱՆՉԻՒՐ ԵՐԿԻՐ ՈՒՆԻ ԻՐ ՏԵՂԱԿԱՆ ԳԱՐԵՋՈՒՐԸ
ՍԱԿԱՅՆ ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԷՋ ԿԱՐԳ ՄԸ ՔԱՂԱՔՆԵՐ ԵՒ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐ ՀՌՉԱԿԱՒՈՐ ԵՆ ԻՐԵՆՑ ԳԱՐԵՋՈՒՐԻ ԿԵՆՑԱՂՈՎ

ՓՐԱԿԱ

Չեխիոյ Հանրապետութիւնը հռչակաւոր է աշխարհի լաւագոյն հմուլներով (հատապտուղի ընտանիքէն բոյս մը, որ լեղի համ կու տայ խմիչքներու պատրաստութեան, յատուկ կասկաջուրին համար): Չեխերը գարեջուր պատրաստած են 13–րդ դարէն սկսեալ, երբ Վենցեսլաս Բ. Թագաւորը Փիլզէնի շնորհած է մենաշնորհեալ ոսկեղէն գարեջուր արտադրելու իրաւունքը։ Փիլզնէր Ուրքուէլ վաճառանիշով գարեջուրը մինչեւ այսօր հպարտութեան աղբիւր է Չեխերուն համար, որովհետեւ շատ հաւանաբար աշխարհի լաւագոյն ոսկեղէն գարեջուրն է։ Չեխերը նաեւ ունին վանիլի եւ բո... փի (շաքարեղէն մը) համերով գարեջուրի տեսակներ։

Իւրաքանչիւր չեխ տարեկան շուրջ 150 լիթր գարեջուր կը սպառէ, ինչ որ կ՚ապահովէ աշխարհի մէջ ամէնէն աւելի գարեջուր խմող ժողովուրդի մրցանիշը։ Չեխիոյ Հանրապետութիւնը այն սակաւաթիւ վայրերէն է, ուր գարեջուրը նուազ կ՚արժէ (կէս լիթրը՝ 26 սենթ) քան՝ զովացուցիչ մը։ Իսկ չեխական լաւագոյն վաճառանիշով գարեջուրը ազգային ժառանգութեան մէկ մասը կը համարուի։

Չեխական ժողովրդային առածը կ՚ըսէ. «Հոն ուր գարեջուրը կը պատրաստուի, ամէն ինչ լաւ է։ Երբ որ գարեջուր կը խմուի, կեանքը լաւ է»։ Իրօք, Փրակայի աշխատաւորական շրջաններուն մէջ գինետուները կը բացուին առաւօտեան ժամը 8–ին, ուր յաճախորդներ կը խմեն նախքան գործի երթալը։

Չեխերուն համար գարեջուրը հանապազօրեայ հեղուկ հացն է։ Զովացուցիչէ աւելի կեանքի ձեւ մըն է։ Այնքան, որ գարեջուրի իրերայաջորդ փառատօներու կողքին Չեխերը ունին նոյնիսկ գարեջուր խմելու արագութեան մրցում մը, որուն 1993–ի հերոսը 4.98 երկվայրկեանի մէջ կուլ տուած է 1 լիթր գարեջուր։

Չեխիոյ մէջ կը գործեն գարեջուրի 72 գործատուներ, որոնք կ՚արտադրեն գունատ գարեջուրերէ մինչեւ անթափանց ու սեւ տարբերակներ։ Անոնք իրենց յատկորոշ համը կը պարտին ձեռ...

քով քաղուած հմուլի յատուկ տեսակի մը: Ասոր վրայ եթէ աւելցնենք նաեւ տեղական քաղցրահամ ջուրը, կը ստացուի գարեջուր մը, որ միայն կրնայ արագացնել գարեջուրի սիրահարի մը սըրտին բաբախումը...:

ԱՄՍԹԵՐՏԱՄ

Միջնադարուն Հոլանտայի մէջ յետմիջօրէի ժամը 3-էն ետք ստորագրուած որեւէ պայմանագրութիւն օրինական համարում չէր ներկայացներ, որովհետեւ կ'ենթադրուէր, թէ քաղաքացիներուն միտքը գարեջուրով պղտորած կ'ըլլար: Իրօք, գարեջուրը դիւրին ճարուող միակ ըմպելին էր, որ չէր հիւանդացներ Հոլանտացիները: Անոնց քաղաքներուն ջուրերը ապականած էին, թէյն ու սուրճը տակաւին չէին թափանցած երկիր, իսկ կաթը ոչ առողջապահական կը նկատուէր: Չափահաս հոլանտացի մը, միջին հաշուով, տարեկան 400 լիթր գարեջուր կը սպառէր, մինչդեռ ներկայիս շուրջ 88 լիթր:

Անցեալ տարի Ամսթերտամի պատմութեան թանգարանին մէջ տեղի ունեցաւ գարեջուրի նուիրուած ցուցահանդէս մը, որ կ'ոգեկոչէր 13-րդ դարէն սկսեալ անոր գործածութիւնը Հոլանտայի տարածքին: Ցուցահանդէսէն ի յայտ կուգար, թէ նոյնիսկ երեխաները գարեջուր կը խմէին այդ օրերուն: Հսկայական գեղանկարի մը մէջ կ'երեւին որբանոցի աղջիկներ, որոնք ճաշի ժամանակ պնակ մը ապուր եւ սափոր մը գարեջուր կը ստանան...:

Հոլանտան աւանդաբար արտադրած է փիլզնէրի ոճով գարեջուրի տեսակները: Հռչակաւոր են Հայնիքըն, Ամսթէլ եւ Կրոլշ վաճառանիշով հոլանտական գարեջուրները, թէեւ վերջերս աւելի մուգ գոյնով պելժիական գարեջուրներու գտած միջազգային ժողովրդականութիւնը պատճառ դարձած է, որ Հոլանտացիք արտադրեն անոնց նմանակները:

Ինչպէս Գերմանիոյ, նոյնպէս ալ Հոլանտայի մէջ ամէն աշնան տեղի կ'ունենայ գարեջուրի փառատօն մը, որ կը կոչուի Պոխ:

ՄԻՒՆԻԽ

Դարեր շարունակ Գերմանացիք, ոսկերիչներու նման հատիկներու փոշոտ պարկեր պարպելով, ոսկեգոյն հեղուկներ պատրաստած են: Ներկայիս Գերմանիոյ տարածքին կը գործեն գարեջուրի աւելի քան 1200 գործարաններ, որոնք խիստ կերպով կը կիրարկեն 1516-ին հրապարակուած զուտ գարեջուրի օրէնքը:

Հռչակաւոր են ցորենով պատրաստուած Պէռլինի գարեջուրները, Համպուրգի արտադրած ոսկեղէն փիլզնէրները, Միւնիխի մուգ սրճագոյն պոխերը եւ Տիւսէլտորֆի երկար ժամանակ խմորուած սեւ գարեջուրները: Իսկ Գերմանիոյ գարեջուրի արտադրութեան մայրաքաղաքը Պաւարիան է, ուր կը գործեն գարեջուրի աւելի քան 800 գործարաններ:

Սակայն վերջերս Գերմանիոյ աշխարհահռչակ գարեջուրի գործարաններուն եկամուտը նկատելի անկում սկսած է արձանագրել: Կը թուի, թէ Օքթոպըր փեսթի երկիրը տագնապի մէջ է. Գերմանացիք սկսած են շատ աւելի նուազ քանակութեամբ գարեջուր խմել, ինչ որ պատճառ դարձած է գարեջուրի գիներու անկումին: Գերմանիոյ գարեջուրի գործարաններուն կէսը վնասի մէջ է, իսկ շատերը դադրած են գործելէ: Մնացեալը կը գոյատեւէ փոքր շահեր ապահովելով:

Հարցը միայն նիւթական չէ: Եթէ իւրաքանչիւր գործարան իր կարողութեան համապատասխան քանակութեամբ գարեջուր արտադրէ, շուկաները կ'ողողուին Գերմանացիներու սպառումի պահանջին կրկնապատիկ տարողութեամբ:

Տագնապը ամէնէն աւելի զգալի է Պաւարիոյ մէջ, որ կը հպարտանայ իր գարեջուրի գործարաններու թիւով: Գերմանական այս նահանգին մէջ անցեալ տարի փակուեցան 42 գործարաններ: Կարգ մը մասնագէտներու գնահատումով, յառաջիկայ 15 տարիներուն ընթացքին Գերմանիա կրնայ կորսնցնել գարեջուրի գործարաններուն կէսը: Իսկ մրցակցութիւնը սուր է գոյապայքար մղողներուն միջեւ, մանաւանդ՝ նման երկրի մը մէջ, ուր ամէն օր գարեջուրի տարբեր տեսակ մը համտեսելու համար պէտք է 13.5 տարուան «շունչ», համբերութիւն եւ յարատեւութիւն ունենալ:

Գերմանացիք արդէն աշխարհի տարածքին ամէնէն աւելի գարեջուր խմող ժողովուրդի իրենց մրցանիշը զիջած են դրացի Չեխերուն, որոնք կը հպարտանան գարեջուրի իրենց աշխարհահռչակ մայրաքաղաքով: Գերմանացի մը, միջին հաշուով, տարեկան նուազ քան 140 լիթր գարեջուր կը սպառէ: Մինչդեռ տասնամեակ մը առաջ կը սպառէր շատ աւելին: Այս փոփոխութիւնը մասամբ կապուած է սերունդներու հերթափոխութեան. երիտասարդ եւ իրենց առողջութեան հսկող Գերմանացիներու նոր սերունդը կը խուսափի իր ծնողներուն նախասիրած խմիչքէն: Չափաւորութեան զգացումը, հարբած վիճակի մէջ ինքնաշարժ քշելու անպատեհութիւնը եւ զովացուցիչներու ժողովրդականութիւնը ի վերջոյ սկսած են չորցնել գարեջուրի շուկան:

Մինչ Գերմանիոյ գարեջուրի տնտեսութիւնը սկսած է անգործութիւն յառաջացնել, անիկա նաեւ սկսած է կորսնցնել իր պատմական այլազանութիւնը: Ոչ ոսկեղէն գոյնով գարեջուրները ամէնէն աւելի կը տուժեն: Արդարեւ, մուգ գոյնով գարեջուրի սիրահարները այլեւս դժուար կը ճարեն զանոնք, որովհետեւ «սեւ» գարեջուրի մայրաքաղաք Տորթմունտէն դուրս քիչեր պատրաստ են արտադրելու նման տարբերակներ:

Պէռլինի պատին փլուզումը եւ երկու Գերմանիաներուն միացումը միայն ժխտական անդրադարձ ունեցաւ երկրին գարեջուրի տնտեսութեան վրայ: Արեւմտեան Գերմանիոյ գարեջուրի վարպետները անմիջապէս փութացին գնելու Արեւելեան Գերմանիոյ աւելի քան 2000 գարեջուրի գործարանները՝ հաւատալով, որ պիտի կարենային զանոնք բարձրացնել իրենց մակարդակին: Սակայն հակառակը տեղի ունեցաւ. Գերմանիոյ զուտ գարեջուրի խիստ օրէնքը կիրարկելու համար, նախկին Արեւելեան Գերմանիոյ գործարանները պէտք ունէին բոլորովին նոր սարքաւորումներու, իսկ անոնց գնումը ինքնին կ'աւելցնէր գարեջուրի արտադրութեան կարողականութիւնը՝ արդէն իսկ գերյագեցած շուկայի մը մէջ: Հետեւանքը եղաւ գործարաններու միաձուլում, փակում կամ սնանկացում:

Այժմ, աւանդութենէ շեղելով, Գերմանացիք սկսած են արտադրել թիթեղէ տուփի մէջ լեցուած գարեջուրի տեսակներ՝ յուսալով որ պիտի յաջողին ընդարձակել իրենց շուկաները: Սակայն կը նշանակէ ներխուժում՝ դէպի տեղական փոքր գործարաններու կալուածը, որ Գերմանիոյ գիւղական մշակոյթին ողնայարը կը կազմէ, եւ որոնք մինչեւ այսօր տակաւին կը հաւաքեն իրենց արտադրած գարեջուրներուն պարապ շիշերը:

Կը նախատեսուի, որ գերմանական միայն երեք տեսակի գարեջուրի գործարաններ գոյատեւեն այս պայմաններուն մէջ. սուղ արժող հռչակաւոր վաճառանիշներ ունեցողները, երկար ատենէ ի վեր արտածումի վրայ հիմնուածները եւ իրենց արտադրութիւնները զեղչ – վաճառքով ծախողները:

ՊՐԻՒՍԷԼ

Պելժերը գարեջուրի հանդէպ ունին այն ակնածանքը, զոր Ֆրանսացիք կը տածեն իրենց ազնուական գինիներուն: Գարեջուրը Պելժիացիներուն ազգային խմիչքն է, անոնց զուարթախոհութեան եւ խընճոյասիրութեան մէկ մասը: Պելժիոյ տարածքին կը գործեն գարեջուրի 111 գործարաններ, որոնք կ'արտադրեն հարիւրաւոր տեսակի գարեջուրներ:

Թունդ, գերխմորուած եւ վանքերու մէջ պատրաստուած գարեջուրի տեսակները Պելժիացիներուն մասնագիտութիւններն են: Հռչակաւոր են Չիմէյ վաճառանիշով գարեջուրի տեսակները՝ իրենց կարմիր, ճերմակ եւ կապոյտ տարբերակներով, ինչպէս նաեւ խցանով փակուած Կրանտ Ռեզերվ գարեջուրները: Պելժիացիք նաեւ կ'արտադրեն ոսկեղէն գոյնով գարեջուրներ, ինչպէս նաեւ՝ ինքնաբերաբար խմորուող գարեջուրի տեսակներ, որոնք ցորենի եւ գարիի խառնուրդի մը վրայ հիմնուած են, եւ ունին պտուղներու յատկորոշ համեր: Նոր սերունդը առաւելաբար կը սիրէ քաղցրահամ գարեջուրի տարբերակները, հաւանաբար՝ զովացուցիչներու վարժութեան պատճառով:

Անցեալ տարի իւրաքանչիւր պելժիացի, միջին հաշուով, սպառած է 106 լիթր գարեջուր: Քանակութիւն մը, որ նուազում արձանագրած է բաղդատած նախորդ տարուան (107 լիթր) եւ 1990-ի տուեալներուն (121 լիթր): Այսուհանդերձ Չեխերէն, Գերմանացիներէն, Դանիացիներէն, Աւստրիացիներէն եւ Իրլանտացիներէն ետք, Պելժիացիք ամէնէն աւելի գարեջուր սպառող ժողովուրդն են:

Հակառակ որ Պելժիոյ տեղական շուկային մէջ գարեջուրի սպառումը կը նահանջէ, այսուհանդերձ երկիրը տարուէ – տարի աւելի մեծ քանակութեամբ գարեջուր կ'արտադրէ բաւարարելու համար արտաքին շուկաներու պահանջը:

Շուրջ 15 տարի առաջ պելժիական գարեջուրը անծանօթ էր աշխարհի այլ վայրերու մէջ: Այժմ անիկա կը վաճառուի մինչեւ հեռաւոր Գանատայի եւ Ճափոնի տարածքին: Մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելեն պելժիական Ինթըրպըրիւ վաճառանիշով գարեջուրները: Ինթըրպըրիւն աշխարհի գարեջուրի երրորդ մեծագոյն արտադրիչն է:

Համադրեց՝
Լ. ԿԻՒԼՈՅԵԱՆ–ՍՐԱՊԵԱՆ

«Ազդակ»

ԳՐԻԳՈՐ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Տրտում էր Մարտ 26-ի յետմիջօրէն Ալֆորվիլի համար: Հինգ օր առաջ անտես ու անծանօթ մահը եկած տարած էր գաղութի անդամներէն Գրիգոր Փափազեանը յետ երկարատեւ հիւանդութեան ու այդ օրը, ազգականներ, բարեկամներ ու ծանօթներ հաւաքուած էին մարմինը հողին յանձնելու համար: Սգաւոր էր նաեւ Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տունը, որովհետեւ Գրիգորի մահով կը կորսնցնէր հաստատութեան հիմնադիրներէն մէկը: 1969-ին, երբ որոշուած էր ունենալ ներկայ Մշակոյթի Տունը, մասնակցած էր անոր կառուցման աշխատանքին, եղած էր միութեան առաջին անդամներէն մէկը, ու անդրանիկ վարչական կազմի անդամ: Ներկայ կը գտնուէր միութեան բոլոր ժողովներուն եւ կազմակերպուած բոլոր ձեռնարկներուն: Հեղինակութեան տէր, աշխոյժ, լաւատես, աշխատասէր, ազգասէր մէկն էր Գրիգորը, ջերմեռանդ հայրենասէր մը, որ մեծ հաւատք կ'ընծայէր Հայ Մշակոյթի Տունէն ներս տարուած աշխատանքին, հայ երախաներու հայեցի դաստիարակութեան նկատմամբ:

Անժամանակ էր Գրիգորի մահը, բայց իւրաքանչիւր անհատի կեանքը ճամբայ մըն է որ վերջ ունի ուշ կամ կանուխ: Կը խոստանանք Գրիգորին հաւատարմօրէն շարունակել այն ուղեգիծը զոր միասին նախատեսած էինք:

Կը խոնարհինք իր պայծառ յիշատակին առջեւ ու խաղաղութիւն կը մաղթենք ազգականներուն:

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

ՏԱՍՆԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՊՈԼՍԷՆ ԴՈՒՐՍ

1896-1909

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Կառքը անցաւ քարափի ետեւի փողոցներէն. աղտոտութեանց ու ցեխի մէջէն եւ Թռամվայի ճամբով դէպի Բերա ուղղուեցաւ:

Ի զուր աչքս չորս կողմ կը պտըտցնէի նորութիւն մը, բարելաւութիւն մը նըշմարելու համար: Նոյն շէնքերը, նոյն փողոցները, գրեթէ նոյն մարդիկը. կարծես թէ օր մը առաջ մեկնած էի Պոլիսէն: Տպաւորութիւնս պարզապէս դժնդակ եղաւ:

Ձիւնախառն անձրեւը որ անընդհատ կը տեղար, ա՛լ աւելի կը շեշտէր այդ տպաւորութիւնը:

ՎԵՐՋԱԲԱՆ

Շաբաթ մը ետք ա՛լ սկսած էի վարժուիլ Պոլսոյ կեանքին:

Հին բարեկամներ ու նոր ծանօթներ գտած էի եւ գործունէութեան նորանոր ծրագիրներ կը պատրաստէի:

Շահնազար Հայրենիքը պիտի վերսկսէր հրատարակել, բայց տակաւին տպարանական կարգադրութիւնները չէին աւարտած, միւս կողմէ քննիչ յանձնաժողովի անդամակցութեան խնդիրն ալ կար, բայց նոյնիսկ եթէ մեկնելու ըլլար, թերթը պիտի սկսէր ինք հրատարակել եւ իր բացակայութեանը պիտի շարունակէինք, զոնէ այս էր իր դիտաւորութիւնը:

Միեւնոյն ժամանակ Դաշնակցականները կը պատրաստուէին իրենց մասնաւոր օրաթերթը ունենալու, բայց անոնք ալ դեռ չէին աւարտած իրենց տպարանական կարգադրութիւնները:

Հնչակեաններն ալ իրենց օրաթերթի ծրագիրը ունէին եւ Սահմանադրական Ռամկավարներն ալ նոյն մտադրութեամբ տոգորուած էին:

Ասոնցմէ զատ անհատական ձեռնարկներ ալ կ'ըլլային օրաթերթ հրատարակելու համար:

Վերջապէս ամէն մարդ կ'ուզէր իր մասնաւոր օրաթերթը ունենալ:

Սահմանադրական Թուրքիան ա՛լ հաստատուած կը թուէր իր հիմերուն վրայ ամէն ոք մեծամեծ յոյսերով լեցուած էր:

Պոլիս հասնելէս քիչ ետքը Աղեքսանդրիայէն հոս եկաւ նաեւ Լեւոն Շիշմանեանը, մասնաւորաբար այստեղ ներկայացնելու համար իմ եւ Միքայէլ Կիւրճեանի հեղինակութիւնը եղող «Չարշըլը Արթին Աղա» կատակերգութիւնը, որուն սկզբնական անունն էր «Ֆրանքօ – Թրքական պատերազմ»: Լեւոն Շիշմանեան Աղեքսանդրիոյ մէջ մէկ քանի անգամ կատարած էր Արթին աղայի դերը մեծ յաջողութեամբ եւ կը կարծէր Պոլսոյ մէջ ալ նոյն յաջողութիւնը ունենալ:

Օր մը միասին Պապը Ալիի կողմերը կը գտնուէինք երբ ինծի ըսաւ.

– Այս կողմերը Թուրք բարեկամ մը ունիմ, արդեօք կրնա՞նք տեսնել:

– Ո՞վ է, հարցուցի:

– «Վոլքան» թերթին խմբագիրը:

– Շէյխ Վահտէթի՞ն...:

– Այո՛, շատ մտերիմ բարեկամս է եւ քանի որ Պոլիս եկած եմ կ'ուզեմ անգամ մը զինքը տեսնել... ինքն ալ շատ գոհ պիտի ըլլայ զիս տեսնելով:

– Բայց ո՞ւր ճանչցած ես զինքը:

– Կիպրոս... միասին Թրքերէն յեղափոխական թերթ մը հրատարակած ենք: Խնդիրը այն է որ իր հասցէն չեմ գիտեր:

– Ատկէ դիւրին բան չկայ, «Վոլքան» մը կ'առնենք, անշուշտ հոն գրուած կ'ըլլայ խմբագրութեան տեղը:

Թերթը առինք եւ տեսանք որ հին Զապթիէի կողմերը կը գտնուի եղեր խմբագրատունը:

Հարցնելով փնտռելով վերջապէս գըտանք:

«Վոլքան»ի խմբագրատունը փայտաշէն տուն մըն էր, որ իբրեւ բնակարան ալ կը ծառայէր խմբագրին:

Վահտէթի մեզ ընդունեց իր գրասենեակին մէջ որ փոքրիկ խուց մըն էր եւ իբրեւ կարասի՝ գրասեղան մը եւ քանի մը աթոռ ունէր:

Երկու բարեկամները համբուրուեցան իրարու հետ:

Վահտէթի կլոր սեւ մօրուքով դիրուկ մարդ մըն էր, զուարթ ու համակրելի դէմքով:

Լեւոն Շիշմանեան խօսք բացաւ քաղաքական կացութեան վրայ եւ ըսաւ.

– Վերջապէս ձեր նպատակին հասաք, բռնակալութիւնը տապալեցաւ եւ ազատութեան շրջանը սկսաւ, կը յուսամ որ հիմա գոհ էք ձեր վիճակէն:

Վահտէթին յուսախաբ երեւոյթով մը գլուխը օրօրեց.

– Ընդհակառակն, ըսաւ, շա՛տ դժգոհ եմ եւ կարծեմ թէ ի վերջոյ նորէն մեր Կիպրոսը պիտի փնտռեմ:

– Ինչո՞ւ համար:

– Որովհետեւ Սահմանադրութիւնը չպիտի քալէ եւ քիչ ատենէն պիտի տեսնէք թէ ինչե՛ր պիտի ըլլայ:

– Ինչո՞ւ, միթէ Համիտ ալ հիմա Ժէօն Թիւրք չէ՞ եղած:

– Ամէնքն ալ կեղծ է, ամէնքն ալ մակերեւութային է:

– Բայց ժողովուրդին մեծամասնութիւնը սահմանադրական է:

– Բոլորովին սխա՛լ, ժողովուրդը դժգոհ է Սահմանադրութենէն: Քիչ ատենէն պիտի տեսնէք թէ ինչե՛ր պիտի ըլլայ:

Շիշմանեան ըսաւ թէ դիտաւորութիւն ունէր իր Աղեքսանդրիոյ պաշտօնէն հրաժարելու եւ գալ Պոլիս հաստատուելու:

(Շար. 120)

Տիկին Պէաթրիս Տատուրեան,
Տէր եւ Տիկին Կարպիս Տէր – Գալուստեան եւ զաւակը,
Տէր եւ Տիկին Ժօզէֆ Պօյաճեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ժերար Պետրոսեան եւ զաւակները,
Այրի Տիկին Էլիզ Գոչեան
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ – հօր, քեռայրին եւ ազգականին՝

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ-Ի

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 5–ին, 90 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Ապրիլ 11, ժամը 16–ին Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցին
6, rue du Père Komitas, 92370 Chaville
ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Վիրոֆլէի գերեզմանատունը ժամը 17–ին:

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ:

Փոխան ծաղիկի նուէրներ ազգային հաստատութեանց:

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայիս իբրեւ այդ նկատել:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Պէաթրիս Տատուրեանի եւ ընտանիքին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի՝ Գրիգոր Փափազեանի մահուան առիթով Տէր եւ Տիկին Ժան Մարկարեանէ եւ Տիկին Մարկրիթ Վէօլէնէ 500–ական Ֆր.:

⁂

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժերոմի Ջ. Շանթ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է՝ Տիկին Մարի–Ժանն Քէչէեանէ 200 ֆրանք եւ Տէր եւ Տիկին Համբարձում Սիմոնեանէ 100 Ֆր. Վահէ Սօլաքեանի մահուան առթիւ:

⁂

Կապոյտ Խաչի Իսիի Տ. Սէրէնկիւլեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Մարիամ Տէրտէրեանէ 100 ֆրանք իր ընկերուհի՝ Զեփիւռ Բանինեանի մահուան առթիւ, իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ հանգուցեալին ընտանեկան պարագաներուն:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section St-Jérôme «*Djavo Chant*» de Marseille

Venise

Une des plus belles villes du monde
Ses Ilots, le Pont des Soupirs,
la Place et la Basilique St-Marc etc...

Départ Mercredi soir 7 Mai
Place de la Rotonde Diran Tékéian
St-Jérôme
Retour Dimanche soir 11 Mai

P.A.F. 1.400 F. transport en autocar grand tourisme, hébergement en hôtel*** pour 3 nuits en demi-pension, visite guidée de Venise
Le Palais des Doges (hors entrée),
la journée à l'Ile St-Lazare
(déjeûner non compris)
Inscriptions obligatoires avant le 15 avril
Renseignements : 04. 91. 66. 83. 74 / 04. 91. 61. 10. 82 / 04. 91. 70. 00 32.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 PARIS
SIRET: 51027317 A R. C. Paris
Commission paritaire : N° 55935

Centre de Vacances de la Croix Bleue des Arméniens de France Bellefontaine (Jura)

Près de la frontière suisse et à proximité de Morez, Morbier et les Rousses, le village de Bellefontaine abrite, depuis plus de 40 ans, le centre de vacances de la CBAF. Implanté dans un domaine verdoyant, de 2 hectares, en lisière de forêt, le centre accueille chaque été, en juillet et août, 350 enfants, encadrés d'une cinquantaine d'animateurs et de directeurs diplômés.

Les enfants évoluent dans une ambiance arménienne, rythmée par des activités variées et enrichissantes (sport, randonnée, travaux manuels, éveil à l'arménité, musique, danse, chant...).

Nous vous invitons à inscrire vos enfants auprès de la section la plus proche de votre domicile soit :

Alfortville :	
Mme Zabounian	01 43 76 50 52
Arnouville :	
Mme Topalian	01 39 85 93 40
Asnières :	
Mme Danoux	01 42 42 85 87
Bagneux :	
Mme Pekmezian	01 46 63 10 48
Chaville :	
Mme Der-Kaloustian	01 47 50 64 37
Issy-les-Moulineaux :	
Mme Papazian	01 46 42 90 68
Paris :	
Mme Abousefian	01 47 84 82 90
Sevran :	
Mme Papazian	01 43 83 87 68
Décines :	
Mme Dolmadjian	04 78 49 26 66
Lyon :	
Mme Aghayekian	04 78 45 17 55
Grenoble :	
Mme Saboundjian	04 76 49 17 16
Mme Andonian	04 76 43 18 44
Valence :	
Mme Baron	04 75 40 12 49
Vienne :	
Mme Maghakian	04 74 53 25 91
St-Maurice de Beynost :	
Mme Goubatian	04 78 55 28 82
Vaulx-en-Velin :	
Mme Kassabian	04 78 77 63 93
Marseille :	
Mme Gabrielian	04 91 77 61 66

La Colonie organise une fête traditionnelle pour les parents, les dimanches 13 juillet et 10 août. Venez nombreux.

Date des séjours :
1ER SEJOUR : du 5 au 29 juillet 1997
(date limite d'inscription : 1er juin).
Age des colons : pour participer, les colons doivent être nés entre le 1/1/83 et le 31/12/90.

2EME SEJOUR : du 30 juillet au 23 août
(date limite d'inscription : 1er juin).
Age des colons : pour participer, les colons doivent être nés entre le 1/1/82 et le 31/12/90.
Prix : 3 300 F + voyage : 400 F. (Paris et Marseille).

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche une personne dans le cadre d'un Contrat Emploi Solidarité (C.E.S.) de préférence bilingue (français-arménien) pour emploi de bureau à Paris.

URGENT

Renseignements : C.B.A.F. :
Conseil d'Administration : 01 48 24 46 57.

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ
ՏԱՐԵԿԱՆ
ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ
Յունիս 15–ին
Մոնմորանսիի Հանգստեան Տունը

l'UCFAF présente
LA
CHORALE SAHAK-MESROP de Marseille

Direction *KHATCHIG YILMAZIAN*

Samedi 19 Avril à 20h30 précises
Eglise St-Roch — 296, ru St-Honoré, 75001 Paris — M° Pyramides ou Tuileries

au piano *Juliette YILMAZIAN*
solistes :
Eva ARTINIAN, Ani YILMAZIAN
Antranik MINASSIAN,
Noubarig DER-MINASSIAN

Au programme :
G. Fauré — Komitas — Verdi — E. Hovannessian — A. Bartevian — Ekmalian — A. Haroutiounian — Avedissian — Ganatchian.

Infos-réservations : Tél. : 01 39 64 06 93.

Billets en vente à :
l'UCFAF: 6, Cité Wauxhall, 75010 Paris; Tél. : 01 42 08 76 49 (du lundi au vendredi de 15h à 19h) ● Paris *Librairie Orientale Samuelian*: 51, rue Monsieur-le-Prince 75006 ● *Assurances Terziyan* : 13, rue Lamartine 75009 ● Alfortville *Café Philippe*: Place Achtarak (ex-Carnot) ● *Epicerie Ararat*: 116, rue Etienne Dolet ● Arnouville *Epicerie Eniz*: 63, rue Jean-Jaurès ● Clamart *Epicerie Eniz*: 14, rue des Monts ● Auprès des membres de l'UCFAF.
Parkings : St-Honoré et Pyramides.
P.A.F. 100 F. (étudiants 70 F. sur place).

ՆԿԱՏԻ ՌՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի երեկոյթը

ՄԱՅԻՍ 24
(Աթրիում)

մասնակցութեամբ՝
ՆԱԽԱՍԱՐԴ պարախումբին
ՆՈՐ ՅԱՅՏԱԳԻՐ, ՆՈՐ ԶԳԵՍՏՆԵՐ

TELEVISION

FRANCE 2
Dimanche, 13 Avril à 9h30
LE CATHOLICOS
KAREKINE Ier EN FRANCE

⁂

LA CINQUIEME
Dimanche, 13 Avril à 16h55
Le Génocide Arménien
A l'occasion de la parution de :
«LE GENOCIDE DES ARMENIENS DEVANT L'O.N.U.»
de Varoujan ATTARIAN.

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
ՓԱՐԻԶ
Գրական – Մշակութային յանձնախումբ

Դասախօսութիւն՝
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ 19ՐԴ ԴԱՐՈՒՆ
Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Ստեփան Ոսկան, Ճանիկ Արամեան

Դասախօս՝
ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 17, երեկոյեան ժամը ճիշդ 20.30–ին Հայ Կաթողիկէ Ս. Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնին մէջ
10 bis, rue Thouin, Paris V[e]
M° Cardinal Lemoine ou Monge
Ձեռնարկը կը սկսի որոշեալ ժամուն:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղի ժողովը Շաբաթ, Ապրիլ 12–ին, ժամը 14.30–ին կը խնդրուի ընկերուհիներէն ներկայ գտնուիլ, Հայ Մշակոյթի Տունը
17, rue Bleue, Paris 9[e]
M° Cadet

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

IXème JEUX EUROPEENS DES JEUNES DE L'UGAB

GRENOBLE
DU 16 AU 19 MAI

sous le Haut Patronage de
M. MICHEL DESTOT
Député-Maire de Grenoble

et sous la Présidence du
Dr et Mme EDOUARD ATTAMIAN
Président du Conseil d'Administration de l'UGAB-FRANCE

Les jeux auront lieu les 17 et 18 MAI
au GYMNASE HOCHE (Grenoble)
avec la participation des sections
de Suisse, de Londres, des Pays-Bas, de Belgique, d'Italie, d'Allemagne et de France

SOIREE DISCO DES JEUNES
le Samedi 17 Mai à partir de 21 h
dans la salle C.A.G. (Espace J. Marandjian)
15, cours de la Libération, Grenoble

GALA – BAL DE CLOTURE
ET REMISE DES COUPES
le Dimanche 18 Mai à partir de 21 h
dans la Grande Salle l'Alpexpo, Grenoble

Pour tous renseignements contacter : 04 75 56 33 74

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 10
JEUDI
10 AVRIL
1997

LE NUMERO : 5,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.100 Ֆ. — Վեցամսեայ : 560 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.400 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.250 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

72ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.090 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 72e ANNEE — N° 19.090

Թ Ո Ւ Ր Ք Ի Ա

ՆՈՐ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՄԱՐ

ՈՒԹ ՏԱՐՈՒԱՆ ԿՐԹՈՒԹԵԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԸ ՍՏԵՂԾԷ

«Մարմարա», Ապրիլ 1-ի իր թիւով, կ'արձագանգէ այն դժուարութիւններուն որոնք կը ծագին կրթական նոր ծրագրին առթիւ. —

***

Կրթական ցեղնի վրայ Թուրքիա կը կանգնի բախտորոշ փոփոխութիւններու սեմին վրայ: Ութ տարուան անընդմէջ պարտադիր կրթութեան դրութիւնը, որ ուշ կամ կանուխ անպայման պիտի կիրարկուի, հիմնովին պիտի փոխէ այս երկրին մէջ գործող միջնակարգերուն նկարագիրը: Միջնակարգերը պիտի միանան նախակրթարանի հետ: Այնկա նոր կացութեան կը մատնէ այն վարժարանները, որոնք նախակրթարան չունին եւ միայն միջնակարգի եւ լիսէի ուսում կը ջամբեն: Անոնք պիտի պարտաւորուին կամ նախակրթարան մը հիմնելու, եւ կամ իրենց միջնակարգը փակելու: Թուրքիոյ պետական վարժարաններուն համար այսպիսի հարց մը մեծ անպատեհութիւններ չի ստեղծեր, սակայն օտար մասնաւոր վարժարաններ եւ հայ, յոյն ու հրեայ փոքրամասնութեանց վարժարանները կարեւոր հարցականներու դէմ յանդիման պիտի մնան, քանի որ այս վարժարանները առ այժմ արտօնուած չեն նախակրթարանի բաժին աւելցնել իրենց համակարգին մէջ:

ԳՈՒՐԱՆԻ ԵՒ ԱՐԱԲԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ ՄԻՋՆԱԿԱՐԳԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Մինչեւ Մարտ 31, կը պնդուէր, որ ութ տարուան դրութիւնը պատճառ պիտի դառնայ, որ փակուին Իմամ Հաթիպ վարժարաններու միջնակարգերը եւ այս կերպով պիտի թեթեւնայ կրօնական դաստիարակութեան ծրագիրը: Վերջին երկու օրերու ընթացքին հարցը փոխուեցաւ: Զանազան անձնաւորութիւններու, մանաւանդ Կրթական նախարարի յայտարարութիւնները ցոյց կուտան, որ նոր հակում մը կը տեսնուի իշխանութիւններու մօտ: Թուրքիոյ բոլոր միջնակարգերուն մէջ ընտրովի կերպով դասաւանդել նաեւ Գուրան եւ արաբերէն: Այս կերպով իրենք թէ պիտի փոխարինուի Իմամ Հաթիպ վարժարաններու միջնակարգերու փակումը: Իրականութեան մէջ այսպիսի որոշումի մը կիրարկումը պիտի նշանակէ Իմամ Հաթիպ վարժարանի վերածել Թուրքիոյ բոլոր միջնակարգերը:

ՕՏԱՐ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐՈՒ ՎԱՐԻՉՆԵՐԸ ԱՆՀԱՆԳԻՍՏ

Օտար մասնաւոր վարժարաններու տնօրէնները պիտի քննեն իրենց կացութիւնը: Սէն - Ժոզէֆ վարժարանի տնօրէնը յայտարարեց որ ժողովի ընթացքին պիտի քննուին Կրթական նախարար Մէհմէտ Սաղլամի յայտարարութիւնները: Կրթական նախարար Սաղլամ յայտնած էր, որ վարժարանները նախապէս շահուած իրենց իրաւունքները պիտի չկորսնցնեն: Հարցական է թէ ինչպիսի տարողութիւն մը ունի «Շահուած իրաւունքներ» բացատրութիւնը:

Սէն - Միշէլ վարժարանի եւ Ռոպէրթ Գոլէժի լիսէօներն ալ յայտնեցին, որ առ այժմ կանխահաս է մեկնաբանել կացութիւնը: Ամէն պարագայի այս օտար վարժարաններն ալ պիտի նախընտրեն, որ արտօնուի նախակրթարանի բաժին մը հիմնել, քանի որ եթէ միջնակարգերը փակուին, միայն լիսէի շրջանը շատ ուշ է այլեւս աշակերտին բաներ մը տալու համար: Օտար մասնաւոր վարժարաններու տնօրէնները յայտնեցին, որ կառավարութիւնը զիրենք մոռցած է նոր օրէնքներուն պատրաստութեան ընթացքին:

ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ ՎԱՐԺԱՐԱՆՆԵՐԸ

«Ռատիքալ» թերթը այսօր ակնարկ կը սեւեռէ օտար վարժարաններու հարցերուն վրայ եւ յատուկ բաժին մը կը յատկացնէ փոքրամասնութեանց վարժարաններու գլխացաւերուն վրայ: Թերթը կը գրէ որ այս վարժարանները, Լօզանի դաշինքով յատուկ կարգավիճակ ստացած են եւ հիմա այս վարժարաններուն ծնողներն ալ մտահոգութիւններ ունին իրենց զաւակներուն ապագայով: 1996 - 1997 տարեշրջանին Իսթանպուլի մէջ փոքրամասնութեանց 39 վարժարաններ մօտաւորապէս երկու հազար նախակրթարանի, երկու հազար միջնակարգի, հազար լիսէի աշակերտ ունին, ընդամէնը հինգ հազար: Փոքրամասնութեանց վարժարաններէն ոմանք աշակերտի անբաւարարութեան պատճառաւ կը փակուին, իսկ ոմանք ալ աշակերտի թիւի բարձրացման պատճառաւ դժուար ուսուցում կը կատարեն: Փոքրամասնութեանց վարժարանները իրենց դպրոցներուն մէջ ծաւալի կամ նիւթական որեւէ փոփոխութեան համար պարտաւոր են յատուկ արտօնութիւն ստանալ Վաքըֆներու ընդհանուր տնօրէնութենէն:

Օրինակ մինչ հայկական դպրոց մը իր աշակերտներուն համար բաւարար դասարան չունի, Պաքըրգիւղի յունական նախակրթարանին մէջ ալ այժմ միայն եօթը աշակերտ կը գտնուի: Կրթական նախարարութեան կողմէ մասնաւոր վարժարաններու համար ընդունուած քոնթէնժանի կիրարկումը պատճառ դարձած է, որ քոնթէնժանի թիւէն աւելի բարձր թիւով աշակերտ ունեցող վարժարաններ չկարենան նոր արձանագրութիւններ կատարել: Այսպիսի դժուար կացութեան մատնուած վարժարաններէն մէկն ալ Հրեաներու մասնաւոր լիսէն է:

«Ռատիքալ» մատը կը դնէ փոքրամասնութեանց վարժարաններու միւս ցաւերուն վրայ եւս: Թերթը կը գրէ, որ ամէն մարդ չի կրնար իր զաւակը արձանագրել փոքրամասնութեանց վարժարաններ: Չի բաւեր ըսել, որ «ես Հայ եմ, ես Յոյն եմ, ես Հրեայ եմ»: Կրթական տնօրէնութիւնը դիմում կատարող աշակերտին անցեալը կը փնտռէ, քանի մը պորտ ետ երթալով կը պահանջէ, որ փաստուի թէ ան իսկապէս Հայ է, Յոյն է: Եթէ ընտանիք մը ստիպուեր է կրօնափոխ ըլլալ եւ կրօնքի սիւնակին մէջ «մահմէտական» արձանագրութիւնը ունի, այդ ընտանիքը իրաւունք չունի իր զաւակը փոքրամասնութեանց վարժարան մը արձանագրելու:

Մշակոյթի դասերը Թուրք ուսուցիչներու կողմէ թրքերէնով կ'ուսուցուին: Ցեղասպանութեան պատմութեան դասերուն մէջ աշակերտները հոգեկան փոթորկումներ կ'ունենան, երբ անոնց կը խօսուի Հայոց կամ Հելլէններուն բռնագրաւումներուն մասին, կամ երբ անոնք կը պարտադրուին «մենք Թուրք ենք», ըսելու:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՐՑԱԽ

ՈՉ ՄԷԿ ՅԱՌԱՋԽԱՂԱՑՔ ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԲԱՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Ապրիլ 7-ի մամուլի ասուլիսին Արտաքին փոխ-նախարար Վ. Օսկանեան յայտնած է թէ որեւէ զարգացում արձանագրուած չէ Ղարաբաղի հարցով Մինսկի խումբին վերջին ժողովին: Օրակարգի եւ վէճի նիւթ եղած են կրկին Շուշիի, Լաչինի պարագաները: Ազրպէյճան զանոնք կոչած է «գրաւեալ տարածքներ», մինչ Հայաստան եւ Ղարաբաղ ըսած են թէ Շուշին Ղարաբաղի անբաժանելի մասն է ուրկէ պատերազմի ընթացքին Ազրպէյճանցիները մեկնեցան, թէեւ իրենք միշտ վերադարձի իրաւունք մը կը ճանչնան անոնց, խաղաղութեան ամբողջական վերահաստատումէն ետք: Ազրպէյճան պահանջած է որ Շուշիի համար յատուկ օրինավիճակ հաստատուի ու քաղաքը դրուի միջազգային խաղաղապահ ուժերու հսկողութեան տակ: Հայաստան եւ Ղարաբաղ մերժած են այդ պահանջը:

Ազրպէյճան մերժելով բանակցիլ Ղարաբաղի օրինավիճակին մասին, առաջարկած է որ Հայաստան ընդունի բանակցիլ «Լիզպոնեան սկզբունք»ներու հիման վրայ, ինչ որ մերժուած է Հայաստանի ու Ղարաբաղի կողմէ:

***

Ն. ՌԻԺԿՈՎ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Ռուսաստանի Խորհրդարանէն պատուիրակութիւն մը նախկին վարչապետ Ն. Ռիժկովի գլխաւորութեամբ այցելած է Երեւան, պաշտօնական հանդիպումներ ունենալու համար: Այդ նպատակով անոնք Ապրիլ 7-ին տեսակցութիւն ունեցած են վարչապետ Ռ. Քոչարեանի հետ: Հանդիպումին նիւթ եղած են տնտեսական երկկողմանի յարաբերութիւնները զարգացնելու, Ղարաբաղի, նաեւ Երեւանի մէջ ռուս - հայկական համալսարանի մը բացումին հարցերը: Խօսելով Ղարաբաղի խնդրին լուծումի պարագաներուն մասին, Ռիժկով ըսած է թէ Հայաստան եւ Ռուսաստան միշտ եղած են եւ պէտք է շարունակեն ըլլալ ռազմավարական գործընկերներ. ան գոհունակութիւն յայտնած է որ ՕԹԱՆ-ի դէպի արեւելք ընդլայնումի ծրագիրներուն դէմ Հայաստան գործակցած է իր երկրին:

Ռիժկովի կողմէ ակնարկութիւն եղած է նաեւ Ռուսաստանի կողմէ Հայաստանի զէնք տրուած ըլլալու ծանօթ պնդումներուն. ան ըսած է թէ պաշտպանութեան յանձնախումբի նախագահ Ռոխլինի այդ պնդումները հիմնուած չեն Դումայի մէկ որոշումին վրայ, այլ կը ներկայացնեն միայն իր անձնական տեսակէտները: Աւելցուցած է թէ եթէ նոյնիսկ Ռոխլին տեղեկացած էր նման եղելութեան մը, իրաւունք չունէր հրապարակաւ արտայայտուելու այդ մասին, առանց փաստացի տուեալներու: Այս առումով ալ անպատասխանատու եւ հապճեպ որակած է անոր պնդումները:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԼԻՈՆԻ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌԻՆ

Ապրիլ 4, Ուրբաթ օրուընէ ի վեր հայկական Եռագոյնը եւս կը տեսնուի Լիոնի տօնավաճառին մուտքին վերեւ, երկու տասնեակ ուրիշ դրօշակներու շարքին մէջ: Առաջին անգամ ըլլալով, Հայաստան ներկայ է: Ունի պզտիկ, բայց կոկիկ տաղաւար մը, յարդարուած «Լիոն-Երեւան» միութեան անդամ - անդամուհիներուն ջանքերով: Տաղաւարը կը գտնուի միջազգային hոլին մէջ:

Բացումը կատարուեցաւ շաբաթ օր, Երեւանէն եկած փոքր պատուիրակութեան մը ներկայութեան. եկած էր Առեւտուրի Պալատի նախագահ Համլէթ Յովհաննիսեան:

Ցուցադրուած ապրանքներուն մէջ, որոնցմէ կարելի է գնել տեղւոյն վրայ, կան գորգեր, նկարներ, նմոյշներ հայրենի ստեղծագործութիւններէն՝ զարդեր, խաչքար մը, երաժշտական գործիքներ. գինի ալ:

Տօնավաճառը կը տեւէ մինչեւ Ապրիլ 14:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Ք Ա Ն Ի   Մ Ը   Տ Ո Ղ Ո Վ

ՀԵԲՐՈՆԻ մէջ, ուր Իսրայէլացիները ամբողջովին չեն պարպած, նոյնիսկ նոր թաղամասեր ստեղծած են, Ապրիլ 8-ին պաղեստինցի երիտասարդ մը սպաննուած է նոր հաստատուած հրեայի մը կողմէ: Այս վերջինը ուղղակի ճակատին պարպած է գնդակները, ապա, փորձած է արդարանալ ըսելով թէ ինքնապաշտպանութիւն էր: Ասոր հետեւանքով նոր լարուածութիւն ստեղծուած է, երկու պաղեստինցի եւս սպաննուած են, 80 ուրիշներ ալ վիրաւորուած որոնց մէջ պաղեստինցի երկու ոստիկան: Այս բուռն բախումները նոր փաստ մըն են որ խաղաղութեան գործընթացը խախտած է եւ կացութիւնը ծանրակշիռ է: Արաֆաթի համար յատուկ է որ Նեթանեահու խաղաղութիւն չուզեր: Ան, արդէն, շատ հպարտ վերադարձած է Ուաշինկթընէն, որովհետեւ ոչինչ զիջած էր: Ըստ Իսրայէլեան մամուլին, պատերազմական պատրաստութիւններու ձայներ կան: Գիւթընի համար անել կացութիւն մը ստեղծուած է:

ԹՈՒՐՔ ԱԶԳԱՅՆԱԿԱՆ ՊԱՐԱԳԼՈՒԽ Ա. Թիւրքէշի յուղարկաւորութիւնը կատարուած է պետական բարձրաստիճան դէմքերու, կուսակցական շրջանակներու եւ ժողովրդային հոծ բազմութեան մը ներկայութեան: Արարողութեան ներկայ գտնուած են Միջին Ասիոյ թրքական հանրապետութիւններու ներկայացուցիչներ ալ, իրենց ազգային տարազներով: Ա. Թիւրքէշի կեանքն ու գործունէութիւնը լայն տեղ գրաւած են ազրպէյճանական մամուլին մէջ: Արեւմտեան լրատու գործակալութիւններ այդ առիթով չեշտած են «Պալքաններէն մինչեւ չինական պարիսպը երկարող Թրքական Միութեան» անոր քաղաքական տեսակէտները:

Ա. ԺԻՒՓԷ Հակակաշառ Միջնախարարական Յանձնախումբին յանձնեց հեռաձայնային ունկնդրութեանց թղթածրարներու քննութիւնը, որպէսզի ան որոշէ թէ պէ՞տք է, գոնէ մասնակի կերպով, վերնայ «պաշտպանութեան գաղտնիք»ի սկզբունքը եւ դատաւորին յանձնուի քննութիւնը: Այս հարցը խոր պառակտում ստեղծած է ընկերվարականներու մէջ, մանաւանդ Ժոսփէնի եւ Շառասի միջեւ, աւելի ճիշդ մեծամասնութեան մը եւ Միթերանի վերջին հաւատարիմներուն միջեւ: Գանար - Անշէնէ ալ (Ապրիլ 9) որ լայն տեղ կու տայ այս նիւթին, իրաւամբ կը նկատէ որ Միթերան իրաւունք ունէր յարգելու մահը եւ գայն, իր հաշւոյն նկատելու ուրիշ շարունակականութեան ձեւ մը: Իր մահէն տարի մը ետք, ոգեկոչելը կրկին բեմը կը գրաւէ: Երգի-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՆՇՄԱՐՆԵՐ
ԵՒ
ՆՇՈՒՄՆԵՐ

ՊԱՀՆ Է ԼՐՋԱՆԱԼՈՒ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՍՓԻՒՌՔ՝ ՀՐԱՄԱՅԱԿԱՆԻՆ ՏԱԿՆ ԵՆ ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԸ ԱՆԽԱԽՏ ՊԱՀԵԼՈՒ

ՄԻՆԱՍ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Հայրենիք – Սփիւռք երկԹեւեայ իր միութեամբ, հայ ժողովուրդը հրամայականին տակ է մշակութային իր պատմական աւանդը ապրեցնելու, փրկելու Թանգարանային դոյք դառնալու վտանգէն եւ փոխանցելու գալոց սերունդներուն, – անո՛նց՝ որոնք էական կը դառնին անհատական ինքնաքաւութեան երաշխիքը:

Օրակարգի նիւԹ է հայ մշակոյԹի ստեղծանական ուրացումը, Մեռնողներու ժառանգին եւ ապրողներու վարուցանին անտեսումը ազգային դասալքութեան ճամբայ կը հարԹէ, ապա նաեւ ապասերում, որովհետեւ չկայ ինքնութիւն՝ երբ Հայը իր իսկ ձեռնԹափութեամբ կը դադրի օղակ դառնալէ հայապահպանումի պայքարին անցեալի Թէ ներկայի դըրւագներուն միջեւ:

Զունիմ ինքնախաբութիւնը ակնկալելու որ ամերիկահայութիւնը տրամադրութիւն ունենայ մշակութային իր կեանքին աղերսուող մտահոգութիւններով ծանրաբեռնուելու: Արեւմտեան աշխարհի այս գօտիին մէջ, դրամատիրական կարգերն ու բարքերը իրաւունք չեն տար որ փոքրամասնութիւն կազմող եկուոր ժողովուրդներ ապրուստի եւ կեցութեան, առօրեայի ինքնապարտադիր պահանջներուն եւ ընկերային յարաբերական մարզերու Թելադրած գործունէութիւններէ անդին անցնին: Կա՛յ անշուշտ խաւ մը՝ որ Միջին – Արեւելեան գօտիներէ իրեն հետ բերած է իմացական որոշ յատկորոշութիւններ, հայապահպանումի դատին Թելադրանքները, ազգային ինքնութեան անկորուստ պահպանման հրամայականները, համարկումի ստիպողութեան գուգահեռ՝ ազգային բարքերու, աւանդութեանց, ազգային մշակոյթի անկորուստ պահպանման գիտակցութիւնը: Բայց ճըղճիմ համեմատութեան մը ողջմտութիւնը պարագայական ու անբաւարար նպաստ է միայն, – չի բաւեր մշակութային շարժում ստեղծելու:

1960 – 1980 քսանամեայ շրջանի եւ 1980 – 1990–ական տարիներու տասնէ աւելի ժամանակաշրջանի պատկերը իրաւունք չի տար դոյզն իսկ լաւատեսութեան: Անոնք որ 1960 – 1990 երեսնամեայ շըրջանին ապրած են Միացեալ – Նահանգներու Արեւելեան Թէ Արեւմտեան աշխարհագրական գօտիներուն մէջ եւ գործակից կամ լծակից եղած են հանրային, դաստիարակչական, ընկերային – կազմակերպական, մշակութային, քաղաքական – յարաբերական հաստատութեանց գործունէութիւններուն՝ թող փորձեն անկախ դատումով բայց անկեղծ վերաբերումով ճշդել որ Ամերիկահայութիւնը ներհայկական – ազգային մարզերու մէջ ի՛նչ չափով կ'ընդառաջէ իր հաւաքական կեանքի մըշակութային, ընկերային եւ կազմակերպական ստիպողութեանց, ինչ վարքագիծ ունեցած է իր կազմակերպութեանց եւ հաստատութիւններուն մէջ, եւ իրաւունք կը զգա՞յ հաւատալու որ ընդառաջած է հայապահպանման հրամայականներուն:

Տարուէ տարի կը ծաւալի ձեռնԹափութիւնը ազգային առողջ կազմակերպումի եւ ընկերային – մշակութային գործունէութեան մարզերու մէջ: Ջեւապաշտութիւնը, հետեւակութիւնը, դրամատիրական բարքերու ծաւալումը, չաեսութիւններն ու յուզական անբովանդակ նախաձեռնութիւններու հեղեղը՝ կը Թուին մոգուած բլլալ մեզի: Տարուէ տարի կը շեշտուի Ամերիկահայութեան ազգային կառոյցի փլուզումը, կը ցնդի ոգին, կը չքանան հայեցի բարքերը, կ'անտեսուին ազգային ինքնութիւնն ու հանրային կազմակերպումը անվԹար պահելու կոչուած պատմական փորձառութիւններ, եւ վերջապէս գլուխ կը ցցէ ապառերումի վտանգը՝ գալոց սերունդներու համար:

Մինչեւ 1960 – 1970–ական տարիներ, հանրային մեր բոլոր կառոյցները երեսփոխանական ժողովներէ մինչեւ Ազգային Վարչութիւններ, հանրային – եկեղեցական եւ ազգային – կազմակերպական կազմակերպութիւններ, մշակութային միութիւններ, գրականութեան եւ մամուլի մարդերուն մէջ ղեկավար հաստատութիւններ եւ միութիւններ, մտաւորական դէմքեր եւ յանձնառութեանց Թելադրանքով գործելու եԹէ ոչ վճռականութեամբ, առնուազն որոշ հետեւողականութեամբ կը յատկանշուէին. կարգապահութեան, օրէնքներու Թէ կանոններու հանդէպ յարգանքի որոշ գիտակցութիւն կար. այսօր՝ անխտիր մեր բոլոր գործօնները իրաւունք կը զգան տարականոն գործունէութեանց, որովհետեւ վերահսկիչ ղեկավարութիւններ, հանրընտիր ժողովներ եւ ժողովրդապետական կառոյցներ ··· անուանական գոյութիւններու դերին մէջ են, երբեմն չկան:

Պատասխանատուութեան գիտակցութիւնը կ'ամրանայ երբ ժողովուրդ մը կը գիտակցի իր հեղինակութեան իրաւունքին եւ ճակատ ցոյց կուտայ ինքնագլուխ գործունէութեան դէմ: Հանրային ծառայութեան առաջադրանքով ազգային կեանքի մէջ ղեկավար ռեւէ մարմին, կազմակերպութիւն կամ միութիւն սոսկականօրէն անուանական գոյութեան մը կը վերածուի, երբ իր գործունէութեանց մէջ կ'անտեսէ պարտաւորութիւնը հաշուետու դառնալու ժողովուրդին:

Իմ մեկնակէտը հայ ժողովուրդի երկու Թեւերուն՝ Հայաստանի եւ Հայկական արտասահմանի մշակութային ճակատներուն վրայ ստեղծուած տագնապալի իրավիճակն է, այլեւ ու մանաւանդ ամերիկահայ կեանքի մէջ մշակութային ճակատի վրայ հետզհետէ շեշտուող ձեռնԹափութիւնը՝ դիտել տալու համար պատկան շրջանակներուն, Թէ հայրենիքը առանձին չէ գրական մշակութային մարզի իր աննախընթաց տագնապին մէջ:

Առաջնահերթ եւ անմիջական տարողութիւն ունի, անշուշտ, Հայրենի մտաւորականութեան եւ մշակութային շարժման վերջին տարիներու անձկութիւնը (չըսելու համար աղէտը յաղթահարելու ստիպողութիւնը): Սուտ պիտի չենք գիտեր Թէ Հայրենի պետական իշխանութիւնը ցարդ ի՛նչ ծրագրումներով գործած է, ի՛նչ անմիջական հնարաւորութիւններ օրոնած է (որոնա՞ծ է), կամ ե՛րբ ու ի՛նչ միջոցներով կը ծրագրէ առնուազն սահմանափակել աղէտալի անդրադարձները մշակութային ակամայ ձեռնԹափութեան:

Ցաւով կը տեղեկանանք, որ հայրենական կեանքի տագնապալից այս տարիներուն՝ անցեալի պատեհապաշտական բարքերը սրբուած չեն եւ տիրող անձկութեան հրամայականները աննկատ կը ձգուին:

Դէպի հայրենիք հոսող արտասահմանեան աջակցութիւններէ զերծ մնալու նախաձեռնութեան կամ փորձարկումին···

Պահն է լրջանալու եւ անդրադառնալու որ Արեւմտահայութեան պատմական անցեալն ու ներկան՝ իր Թելադրանքները ունի գաղութային մեր գօտիներուն, յատկապէս Միացեալ – Նահանգներու եւ համեմատաբար ինքնաբաւ աշխարհագրային շրջաններու հայկական գանդուածներուն, որոնք դրամատիրական իրենց կարգուսարքով ազգային մշակոյթի, մշակութային բոլոր գործունէութեանց եւ նախաձեռնութիւններուն մէջ ձեռնԹափութեան հակամէտութիւն մը ի յայտ կը բերեն:

«Կե՛ր, ա՛րբ եւ ուրախ լեր»եան վարքագիծով, անտեսելով ազգային կառոյցի, ընկերային – կազմակերպական կարգուսարքի, մշակութային բոլոր մարզերուն մէջ հայապահպանումի մտահոգութիւնը մեկնակէտ դաւանելու ստիպողութիւնը:

Ջեւապաշտութիւնը վարքագիծ չէ, ինքնախաբութիւն է: Երբ կը յաւակնիս ազգային կառոյցներ, քաղաքական – ընկերային կազմակերպութիւններ եւ հայապահպանման սատար նախաձեռնութիւններ առարկայացնել, բայց համապատասխան փոյԹն ու հետեւողականութիւնը ցոյց չես տար, որպէսզի անոնք իրենց կոչումին ընդառաջելու եւ գործնական եւ գաղափարախօսական ու վարքագծային անանձնական նուիրումով արժեւորեն իրենց ծառայութիւնը ժողովուրդին, ընդունա՛յն է բարիք յուսալ···

Արեւմտահայութիւնը 1715 – 1850 Թըւականային շրջանին խաւար դարերէ դէպի վերածնունդ դիմեց, 1850 – 1915–ին զարԹօնք ստեղծեց, հակառակ 1915–ի Եղեռնին՝ 1920 – 1970 վերապրումի եւ ազգային գոյատեւման պայքարի իր վըճռակամութիւնը արժեւորեց համապատասխան գործունէութեամբ, տարածիր կեանքի բոլոր ճակատներուն վրայ. բայց վերջին քանի՛ աւելի տարիներու իր տարեգրութեանց մէջ հետզհետէ մտահոգիչ կը դառնայ ձեռնԹափութիւնը ազգային մըտածողութեան եւ համապատասխան գործունէութեանց Թելադրանքներէն, չըսելու համար հրամայականներէն:

Ծառայութեան իմացումը, հայապահպանումի շարժումը, հանրային կառոյցներու ամրացումը, ազգային գոյատեւման դատը, մէկ խօսքով՝ տարագիր Արեւմտահայութեան ազգային ինքնութիւնը անխախտ պահելու հրամայականը գործ կը դառնան երկու հիմնական ազդակներով, ընկերային առողջ կարգուսարք եւ մշակոյթ: Արտասահմանեան հայ իրականութեան յատկապէս ամերիկահայ Թեւը, հակառակ բարօրութեան նըպաստաւոր պայմաններուն, աղքատացած է իր ներազգային կեանքի բոլոր մարզերուն մէջ:

Բախտորոշ կարեւորութիւն ունի իր վերադարձը դէպի հանրային կառոյցի վերակառուցում. բայց առկէ առաջ՝ ժողովըրդապետական կարգուսարքի անվրէպ իրագործում, համապատասխան քայլեր եւ մշակութային զօրաշարժ: Գիր ու գրականութիւն, մամուլ, մտաւորական դաս, ազգային կազմակերպութիւններ՝ կը կարօտին ազգային ինքնագիտակցութեան նոր զարԹօնքի մը, այլապէս, անխուսափելի կրնայ դառնալ փլուզումը հայկական ցրօնքի բոլոր կառոյցներուն:

ՄԱՐՄԱՐԱ

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՔԱՂԱՔ ՄԸ ՈՐ ԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԻ ՎԵՐԱԾՆԵԼՈՒ

Հիմա պիտի երԹայինք ու պիտի տեսնէինք նոր Գիւմրին:

Հին Գիւմրի եւ նոր Գիւմրի:

Ահաւասիկ նոյն քաղաքին համար երկու մակդիրներ, որոնք տխուր մտածումներ կը յառաջացնեն մարդուս մտքին մէջ: Ցաւերժօրէն ալ պիտի յառաջացնեն: Զէ՞ որ հին ու նոր մակդիրները այստեղ շարունակ պիտի յիշեցնեն այն ահաւոր երկրաշարժը, որ քարուքանդ ըրաւ Գիւմրիի պատմական քաղաքը տասնեակ հազարաւոր մարդիկ իր փլատակներուն տակ առնելով:

Երկրաշարժէն վերջ քիչ մը անդին նոր Գիւմրի մը կառուցուեցաւ: Այս նոր մասը աւելի ապահով է երկրաշարժի գօտիի տեսակէտէ: Բայց չկարծուի որ հեռու է այդ Թաղամասը: Ո՛չ: Շատ մօտիկ է: Նոր Գիւմրին կարծես շարունակութիւնն է հին Գիւմրիին: Երբ մեր կառքը ուղղուեցաւ դէպի այդ կողմը, հեռուէն արդէն տեսանք բարձրադիր շէնքերը որոնք կը կառուցուին կամ արդէն կառուցուած են որպէս նոր բնակավայր այս քաղաքի զուարԹ բայց բազմաչարչար բնակիչներուն համար:

Արտաւչ բացատրութիւններ կուտար ինծի իր սիրելի քաղաքին համար: Ան շատ կը սիրէր արդարեւ իր քաղաքը, կը պաշտէր իր Գիւմրին: Եւ մարդ կը զարմանայ իր այդ պաշտամունքին վրայ, եԹէ լսէ Թէ ան երկրաշարժի ընԹացքին երեք օր փլատակներու տակ մնացած էր, դըրեԹէ մահամերձ էր երբ հրաշքով դուրս բերուեցաւ փլատակներուն տակէն բաւական ծանր վիրաւոր վիճակի մէջ: Այդ վէրքերուն հետքերը դեռ տեսանելի են դէմքին վրայ: Բայց այս ահաւոր դէպքին հոգեկան ցնցումները բացարձակապէս տեսանելի չեն հոն:

Ես զարմանքով ու ապշութեամբ մտիկ ըրած էի իր այդ պատմութիւնը, երբ կառքին մէջ ինծի պատմած էր Գիւմրիի երկրաշարժէն ինչ ինչ տխուր ապրումներ: Մինչ ան կը պատմէր, ես կը նայէի իրեն ու չէի հաւատար որ այս մարդը ճիշդ երեք օր փլատակներու տակ մնացած մարդ էր: Կը ջանայի երեւակայել Թէ ան արդեօք ի՞նչեր զգացած ու մտածած էր այդ երեք օրերու ընԹացքին, կը ջանայի հասկնալ Թէ մարդ մը ի՞նչպէս կրնար տոկալ այդպիսի աղէտի մը, մանաւանդ կը զարմանայի Թէ այսպիսի ողբական մը ապրելէ վերջ մարդ մը ի՞նչպէս կրնար շարունակել պաշտել այդ նոյն քաղաքը, բնակիլ նոյն վայրերուն վրայ, ո՛չ միայն բնակիլ, այլ նաեւ աշխատիլ ա՛լ աւելի զարգացնելու համար այդ քաղաքը:

Սա անիծեալ երկրաշարժէն առաջ եւրոպական պետութիւնները լսա՞ծ էին Գիւմրի քաղաքին անունը: Լսա՞ծ էին այդպիսի քաղաքի մը գոյութենէն: Անգլիացիները, Ֆրանսացիները, Իտալացիները, Աւստրիացիները որեւէ գաղափար ունէի՞ն Հայաստանի այս երկրորդ քաղաքին մասին: Անշուշտ որ չունէին: Բայց տեսէք Թէ հիմա անոնք ի՛նչեր ըրած են Գիւմրիին համար որպէսզի ամոքեն երկրաշարժին ցաւերը: ԵԹէ անշուշտ կարելի էր այդ:

Նախ տեսանք Անգլիացիներուն կողմէ կառուցուած հոյակապ դպրոցը: Արդիական շէնքի մը ամբողջ շունչն ու դրոշմը կար այդ կառոյցին վրայ: Պայրընի անունով կառուցուած այդ դպրոցին բացումը կատարուած էր Մարկարէթ Թաչըրի ձեռամբ: Մարկարէթ Թաչըր Գիւմրիի մէջ: Լորտ Պայրըն Գիւմրիի մէջ: Ի՛նչ հրաշք···

Յետոյ տեսանք Ֆրանսացիներուն կառուցած դպրոցը: Այս ալ հիանալի շէնք մը: Դպրոցին բացումը մէկ ամիս վերջ պիտի կատարուէր պաշտօնապէս: Անգլիացիներու Պայրընէն ու անգլերէնէն վերջ, հոս ալ պիտի հնչէր ահաւասիկ Վիքթոր Հիւկոյին լեզուն, Տէքարթի մտածողութիւնը եւ Ֆրանսական մշակոյթին շունչը:

Մեր կառքը շարունակեց իր ճամբան ու այս անգամ տեսանք Իտալացիներուն կառուցած հոյակապ հիւանդանոցը: Ի՞նչ պիտի պատասխանենք, եԹէ մէկը մեզի հարցնէ Թէ ո՞րն է աւելի կարեւորն ու կենսականը, դպրո՞ցը Թէ հիւանդանոցը: Անիծեալ առաւօտուն, երբ երկրաշարժը կը պատահէր, մէկ հիւանդանոց քանի դպրոց արժած էր արդեօք:

Քիչ մը եւս յառաջացանք ու մտանք նոր գիւղ մը ներս, որ աւստրիական գիւղ էր, Աւստրիացիներու կողմէ կառուցուած գիւղը: Աստուած իմ, մինչ բոլոր փոքրիկ քաղաքներն ու երկիրները դէպի Եւրոպա կը վազեն, Եւրոպայի մաս կազմել կ'ուզեն, Եւրոպան ալ վազած էր դէպի Գիւմրի, մաս կազմել ուզած էր Գիւմրիին:

Քիչ անդին փոքրիկ եկեղեցի մը կառուցուած էր եւրոպական ոճով: Դրան առջեւ ծերունազարդ կին մը նստած մոմ կը ծախէր: Կը ծախէր ու եկեղեցիին վրայ կը հսկէր: Եկեղեցին շրջապատուած էր միայարկանի փոքրիկ, սիրուն եւ ընդհանրապէս տակաւին անաւարտ տուներով: Գիւղը ինքնին անաւարտ վիճակ կը պարզէր: Տուները չէին... բայց փողոցներն ու պարտէզները տակաւին չէին բարեզարդուած: Մտածեցի Աստուածային դրախտի մը պիտի վերածուէ՞ր արդեօք այս փոքրիկ գիւղը:

– ԵԹէ քանի մը տարի վերջ գաս, նոր ու անճանաչելի Գիւմրի մը պիտի տեսնես, ըսաւ Արտաւչ:

Վերադարձանք քաղաքի կեդրոնը, ուր մը տխրօրէն կանգ առի երկրաշարժէն քանդուած Ամենափրկիչ Եկեղեցւոյ փլատակին կամ մնացորդին առջեւ, մտածելով մեզի մը մոմնիկ... երկրաշարժի զոհերուն համար, ապա անցանք կեդրոնական հրապարակ, տեսանք Անդրանիկի ու... դաշնակցական հոյակապ շէնքը եւ հետագային մեծ հրապարակին վրայ, ուր հսկայ... յաղթական քանդակներ դրուած էին:

Այս շրջապատէն վերջ հիւրամեծարներս զիս առաջնորդեցին դէպի Անի հիւ...

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ՎԱՐԴԱՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆ» ՍԵՆԵԿԱՅԻՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՒՄ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – («ՅԱՌԱՋ»). –

Մարսէյլի հայ գաղութի ժամանակակից պատմութիւնը հարուստ է, յատկապէս Եղեռնի առաջին սերունդով, հեղինակութիւններով եւ վաւերական արժէքներով որոնք կերտեցին դիմագիծ, տուին երանգ, բերին հարազատ շունչ: Վարդան Սարգսեան, իր արուեստով եւ իր վաստակով, կը պատկանի այդ փաղանգին որպէս երաժիշտ, ստեղծագործ, խմբավար հաւատարիմ իր վարպետներուն՝ Կոմիտասի եւ Եկմալեանի:

Վարդան Սարգսեան հիմնեց Արմէնիա երգչախումբը 1932-ին, որ տեւեց մինչեւ 1960: Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ վարեց դպրապետի պաշտօնը 14 տարի, 1946-էն 1960: Սակայն, ո՛չ եկեղեցւոյ վարչութիւնը եւ ո՛չ ալ գաղութը, իրենց անտարբերութեամբ, կրցան գնահատել հայ երգին եւ հայ երաժշտութեան հմուտ ծառան, Կոմիտասի արժանաւոր աշակերտը: Եւ Վարդան Սարգսեան 1960-ին Թողուց «հանրային» ծառայութիւնը, ապրեցաւ քաշուած կեանք մը եւ շարունակեց գրել ու մշակել երգեր: Կնքեց իր մահկանացուն 1976-ին գրեթէ մոռցուած:

Այսօր, իր մահէն 21 տարի յետոյ, Վարդան Սարգսեան կ՚արժանանայ յիշատակութեան, իր տաղանդին ու վաստակին ճանաչման ու կարեւորութեան քանի Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնը (Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցի) հիմնեց՝ ՎԱՐԴԱՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆ ՍԵՆԵԿԱՅԻՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՅԹԸ, որ պիտի կրկնուի երկու տարին անգամ մը համաձայն յայտարարութեան:

Այս մրցոյթին արձանագրուեցան եւ ներկայացան տասներկու համոյթներ (ensembles) որոնցմէ հինգ լաւագոյնները ընտրուեցան դատակազմի մը կողմէ աւարտական համերգին, որ տեղի ունեցաւ Մարտ 24-ին: Դատակազմին նախագահեց Էքս – Ան – Փրովանսի Երաժշտանոցի տնօրէնը՝ Քամաթ իր շուրջ ունենալով Տիկին Սալայէր՝ երաժշտութեան պատմութեան փրոֆէսէօր Մարսէյլի Երաժշտանոցը, Տիկին Ժ. Երլմալեան դաշնակի փրոֆէսէօր Մարսէյլի Երաժշտանոցը, Ժ. Տէր – Մերկերեան՝ ջութակի փրոֆէսէօր Մարսէյլի երաժշտանոցը եւ Էքսէրժան՝ սենեկային երաժշտութեան փրոֆ. Փարիզի եւ Մարսէյլի երաժշտանոցները:

Համերգին բացումը կատարեց Ժ. Միհրանեան: Խոսւար Սարգսեան, զաւակը Վարդան Սարգսեանին, յայտնեց իր յուզումն ու հոգեկան ուրախութիւնը: Խօսեցաւ իր հօր գործին եւ կեանքին մասին, որ վարեց, լսաւ, համեստօրէն եւ խոնարհութեամբ միշտ հաւատարիմ մնալով, որպէս ժառանգորդ զոյգ մշակոյթներու՝ արեւելեան եւ արեւմտեան աւանդութիւններու միջեւ, մեծ ուսուցչին՝ Կոմիտասի սկզբունքներուն, ծրագիրներուն եւ նպատակներուն: Շնորհակալութեան խօսք ըրաւ կազմակերպիչ մարմնին՝ Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնին: Ապա, յաջորդաբար ելոյթ ունեցան երիտասարդ երաժիշտները տալով հետաքրքրական եւ քաջալերական պատկեր մը, երեւոյթ մը իրենց աշխատանքին, շնորհներուն եւ նորածին տաղանդին:

Առաջին մրցանակը, հինգ հազար ֆրանք, ստացան Ժիլ Նին (դաշնակ) եւ Ալեքսիս Եաղմաճեան (Թաւջութակ) որոնք մեկնաբանեցին Շոսթաքովիչէն սոնաթ մը գրուած Թաւջութակի եւ դաշնակի համար: Երկրորդ ելան՝ Ֆալիէնը Թաքոլա (ջութակ) եւ Իվ Թաքոլա (դաշնակ) ու ստացան երեք հազար Ֆրանք: Երրորդ տեղը գրաւեցին Պերթրան Մաւէլ (դաշնակ) եւ Կալլէ Շաթիլոն (Թաւջութակ) ու ստացան երկու հազար Ֆրանք:

Խաչիկ Երլմազեան՝ Սահակ – Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնի տնօրէնը փակեց երեկոյթը շնորհակալութիւն յայտնելով դատակազմի անդամներուն, շնորհաւորելով Թափնեկիրները եւ բոլոր մասնակցողները եւ ժամադրութիւն տալով երկու տարիէն յաջորդ մրցոյթին:

Ազնիւ գաղափար մը, գեղեցիկ նախաձեռնութիւն մըն է այս մրցոյթը որպէս երաժշտական ձեռնարկ եւ մանաւանդ որպէս արդար գնահատանք հայ երաժիշտի մը գործին որուն անունը կապուած է Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցւոյ եւ Մարսէյլի հայ գաղութի պատմութեան:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

րանոց, ուր մեզի միացաւ Սեպուհ Վարդապետ Զուլֆեան: Առանձնասենեակի մը մէջ հոյակապ խորոված մը կերանք, օղի խմեցինք, ու ջանացինք մոռնալ օրուան յոգնութիւնն ու մեր տեսածներուն մեզի պատճառած տխրութիւնը: Կրցանք մոռնալ յոգնութիւնը, բայց միւսը կը յամենար:

Գիշերը ուշ ատեն, երբ քանի մը պատանի Գիւմրեցիներ գլխ իրենց կառքով միրայօժար Երեւան կը տանէին, ես չէի խօսեր, ու կը մտածէի թէ մէկ օրուան մէջ որքա՜ն հարուստ ապրումներ ունեցած էի Գիւմրի քաղաքին մէջ, անբախտ քաղաք մը, որ կը շարունակէր ապրիլ, շինել, վերածնիլ, մինչեւ իսկ ետ բերել անցեալի իր զուարթ օրերը:

Ռ. Հ.

Ամազոնեներու ամպացի զարմուկիւներ

Ամերիկացի հնախոյզի մը վերջին չորս տարիներուն ռուսեւղազախ սահմանագլխուն վրայ կատարած պեղումները անակնկալ արդիւնք տուած են նախապատմական շրջանի ամէնէն հետաքրքրաշարժ նիւթերէն մէկուն մասին: Ամերիկուհին պատմելով իր պեղումներուն մասին որոնց ընթացքին բացուած են Ք. Ա. 600 – 200 Թուականին պատկանող 50-ի չափ գերեզմաններ, կ'ըսէ թէ անոնց մէջ յայտնաբերուած են իրենց զէնքերով թաղուած կիներու կմախքներ եւ կ'ենթադրուի թէ անոնք պատերազմիկներ եղած են: Ան կ'աւելցնէ թէ ռուս հնախոյզներ 50-ական Թուականներէն այդ կարգի գերեզմաններ գտած են, բայց ոչ մէկ յատուկ ուշադրութիւն դարձուցած են անոնց, հաւանօրէն արական սեռին արհամարհանքին պատճառով, հանդէպ՝ ենթադրեալ ռազմուհիներու:

Ամերիկուհին կը հաստատէ վաչկատուն ցեղերու մշակոյթը որ ապրած պէտք է ըլլան Ռուսաստանի, Ղազախըստանի, Մոնղոլիայի, Չինաստանի տափաստաններու շրջանին մէջ: Գոտին բացառիկ ճոխութիւն մը կը ներկայացնէ հնախուզական տուռմով, տարածուելով մինչեւ Ք. Ա. 4000 Թուականին: Ժ. Տէյվիս-Գիմպալ կը մերժէ ֆէմինիսթ շարքային վերագրումները. կ'ուզէ պարզապէս լուսաւորել պատմութեան մութ էջերէն մէկը: Պեղումներով գտնուած կմախքներուն ընկերացող զէնքերուն մէջ կան պրոնզէ ծայրով նետեր, երկաթէ թուրեր ու ատոնք սրելու յատուկ քարեր: Կնոջական այդ հողակոյտերէն աւելի մեծ քանակութեամբ զէնք գտնուած է, քան նոյն շրջանին մէջ բացուած այրերու գերեզմաններէն: Առաջիններէն գտնուած զէնքերը իրենց չափերով աւելի փոքր են քան այրերու մօտ գտնուածները:

13-14 տարեկան պատանուհիի մը կմախքին քննութենէն յայտնի դարձած է որ այդ կիները օրուան մեծ մասը ձիավարելով կ'անցընէին: Ուրիշ կմախքի մը խրած նետի սայր մըն ալ ապացոյց նըկատուած է որ այդ կինը մեռած է պատերազմի մը ընթացքին: Բացառուած է անոնց որսորդուհիներ ըլլալու պարագան ալ, քանի որ պեղումներէն ձեռք անցած են մեծ քանակութեամբ ոչխարի, ձիու, ուղտի ոսկորներ բայց ոչ մէկ բան երէներու պատկանող: Պատասխանելով հարցումներու, Ամերիկուհին ըսած է թէ իր կարծիքով այդ կիները պատերազմիկներ էին: Կարելի չէ զանոնք աւանդութեան ամազոններուն հետ նոյնացնել, քանի որ այս վերջինները ըստ Հերոդոտի, կ'ապրէին աւելի արեւմտեան շրջաններու մէջ: Ամէնէն հաւանական վարկածը կը նկատուի այն որ այդ կմախքներուն տէրերը թափառական ցեղի մը կը պատկանէին ու բաւական նմանութիւններ ունէին ամազոններուն հետ:

ՔԱՂՀԱՆ

ՍՏԱԼԻՆ ՄԻՇՏ ՄԵԾ Է ՀՈՆ

Վրաստան որ ծննդավայրն է արուեստի կարեւոր դէմքերու եւ ցարին ապասարկութեան մէջ փայլած անուններու, տըւած է նաեւ խորհրդային պատմութեան գլխաւոր երկու հրէշները: Անոնցմէ մէկը Չեկայի ղեկավար Բերիան է, միւսը Ստալինը: Վրացական Կորի քաղաքը ուր ծընած է այս վերջինը, կը պահէ տակաւին «Ժողովուրդներու հայրիկ»ին արձանը որ հսկայական վերջին կոթողներէն է իրմէ մնացած: Հոն ոչ մէկ փոփոխութեան ենթարկուած է Ստալինեան Թանգարանը որ հիմնուած է 1937-ին. ոչ Համայնավար կուսակցութեան քսաներորդ համագումարին Խրուշչովի կողմէ անոր ոճիրներուն Թւումը, ոչ անձի պաշտամունքի հըւանդագին ու կործանարար երեւոյթին չեղեալումը, ոչ ալ Խորհրդային Միութեան քայքայումը պատճառ եղած են փոփոխութեան:

Շէնքը գրեթէ կրօնական մթնոլորտ մը կը ներշնչէ. մարդ պիտի պատրաստուէր հոն գտնել Ս. Գէորգի մասունքները եւ ոչ Ստալինի: Յաջորդական սրահներու մէջ այցելուն կեդծիքի լման շարքի մը դէմ յանդիման կը գտնուի: Նախ կայ յեղափոխական զարթօնքի սրահը: Թանգարանին պատասխանատուներէն մէկը կ'ըսէ թէ Ստալին շատ լաւ կ'երգէր եկեղեցական երգեր. յետոյ ցոյց կուտայ անոր դպրոցական վկայականներէն մէկը. բոլոր դասերուն համար բարձրագոյն նիշը ստացած է, բացի Թուաբանութենէն: Զարմանալի չէ ատիկա, քանի որ երբ պէտք եղած է «մոլորած»ները գընդակահարելու հաշիւները ընել, ան միշտ հազարներու կլորցուցած է թիւերը:

Յաջորդը հաւաքականացումի սրահն է. պատին վրայ հսկայական որմազդ մը ցոյց կուտայ երջանկագոյն ժպիտով գիւղացի մը որ յենած է թրաքթէօր-ին: Հոն տեղ գտած են նացիներու դէմ յաղթական զօրավարին անցած հանդրուանները, իրեն ընծայուած տարրկաներ որոնցմէ մէկը ասեղնագործ սփռոց աղանի մըն է, հետեւեալ մակագրութեամբ. «Նանթէրի Իտալուհիներէն խաղաղութեան ախոյեան Ստալինին – 1949» ...:

Ատկէ անդին ոչ մէկ նշում բոնի հաւաքականացման զոհ միլիոնաւոր գիւղացիներուն, պատմութեան աղբանոցը նետուած մտաւորականներուն, պաշտօնեաներուն, կուսակցականներուն մասին: Համատարած անդիտացում նաեւ երեք միլիոն Թաթարներու, Չէչէններու, Գերմանացիներու որոնք «ռազմագիտական պատճառներով» տարագրուեցան:

Այսուհանդերձ, Կորիի Թանգարանին վարչութիւնը գտած ըլլալ կը Թուի նոր ուղղութիւն մը. պատասխանատուներ կ'ըսեն թէ մէկդի ձգելով ստալինամէտ դիծը, պիտի ջանան տեղ տալ ստալինագիտութեան: Արդէն քանի մը ամիս առաջ նախագահ Շեւարնաձէ հոն բացումը կատարեց «Ստալինեան երեւոյթի ուսումնասիրութեան կեդրոն»ի մը: Լենինի յաջորդին կեանքին բոլոր երեսակները ուսումնասիրութեան նիւթ պիտի ըլլան: Թէ՛ լուսաւոր, թէ մութ կողմերով: Ռուսաստանի Համայնավար կուսակցութեան պարագլուխը՝ Զիուգանով սկեպտիկ է: Նման գործ միայն նոր Շէյքսփիր մը կըրնայ ընել, կ'ըսէ ան. պատմութեան մէջ որոշել Ստալինի իսկական դերը:

Հիմնական փոփոխութիւն ծրագրած է Կորիի Ստալինեան Թանգարանը. քիչ չէ թիւը անոնց որոնց աւելի նպատակայարմար կը թուի թանգարանը անփոփոխ պահել, միայն նոր ցուցատախտակ մը զետեղելով անոր վրայ. «պատմագրութեան զեղծումի թանգարան»:

Թ. Ա. Թ.

ՏԱՍՆԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՊՈԼՍԷՆ ԴՈՒՐՍ

1896 - 1909

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

– Ձըլլայ որ այդպիսի յիմարութիւն մը ընես, գոչեց Վահանէթի, ընդհակառակն՝ նայէ որ կրցածիդ չափ շուտ տեղդ վերադառնաս, եւ ինծի ալ գործ մը պատրաստես այնտեղ: Գէ՛շ, շատ գէշ է այստեղի վիճակը...

Ու այսպէս Վահանէթի շարունակեց տխուր գոյներով նկարագրել ամէն բան: Ազատ համարձակ կը խօսէր հաւասարապէս հարուածելով թէ՛ Երիտասարդ Թուրքերը, որոնք ըստ իրեն կարող չէին բան մը ընելու եւ ոչ ալ նպատակ ունէին հայրենիքի վերածնութեան աշխատելու եւ թէ յետադիմականները որոնք, ըստ իրեն, քիչ ատենէն պիտի տապալէին Սահմանադրութիւնը եւ վերահաստատէին բռնապետական րէժիմը:

– Ե՞րբ պիտի ըլլան այդ բաները, հարցուց Լեւոն Շիշմանեան որ շատ հաւատք չէր ընծայեր իր խօսակցին բառերուն:

– Ան առաւելն ամիսէ մը, պայպախանեց Վահանէթի, ու թերեւս աւելի առաջ:

– Իսկ դուն ի՞նչ պիտի ընես այդ պարագային:

– Կա՛մ պիտի Թողում փախչիմ եւ կամ յետադիմականներուն պիտի միանամ:

– Միթէ կարելի՞ բան է ... քեզի պէս նախկին յեղափոխական մը:

– Փորձերնիս կշտացնելը նայինք, պատասխանեց Վահանէթի փիլիսոփայաբար:

Շիշմանեան տեղեկութիւններ հարցուց իր հրատարակած թերթին մասին:

– Վաճառումը շատ քիչ է, պատասխանեց «Վոլքան»ի խմբագիրը, հազիւ ծախքերուն կը բաւէ ու չոր հացով մը կ'ապրեցնէ զիս ... բայց ինչպէս քիչ օրէն բոլոր ատոնք կարգի պիտի մտնեն:

Գրեթէ ժամի մը չափ մնացինք իրեն քով: Զուարճախօս ու կատակաբան մէկը թուեցաւ ինծի, առանց խղճահարութեան եւ առանց սկզբունքի կամ նկարագրի:

– Առաջ այսպէս չէր, հաւաստեց ինծի Լեւոն Շիշմանեան, Թունդ յեղափոխական ու ազատամիտ մէկն էր, նոյնիսկ Կիպրոս գտնուած միջոցին Համիտ ուզեց զինքը կաշառել, սակայն հակառակ իր նիւթական անձկութեան, մերժեց իրեն եղած առաջարկութիւնները:

Մեր այս տեսակցութիւնը կարծեմ Մարտի սկիզբները տեղի ունեցաւ, այն միջոցներուն ուր, ճէմաաթը Մուհամմէտիէ գործունէութեան կը սկսէր:

Շէյխ Վահանէթիի խօսքերէն յայտնի էր որ ինք արդէն մասնակից էր պատրաստուած դաւադրութեան, թէեւ այդ բանը ընաւ չկասկածեցանք նոյն օրը, որովհետեւ մտքերնէս չէինք կրնար անցընել Մարտ 31-ի դէպքերը:

Ըսեմ նաեւ որ «Վոլքան»ի խմբագիրը ընաւ շէյխի կերպարանք չունէր եւ գըլուխն ալ փաթթոց չէր կրեր, այլ ընդհակառակն եւրոպականացած Թուրքի մը երեւոյթը ունէր:

Քանի մը օր ետքը Լեւոն Շիշմանեան կը վերադառնար Աղեքսանդրիա, յուսախաբ եղած իր ներկայացումներու շարքէն, որոնց երեսէն նիւթական բաւական մնաս կրած էր:

Մարտի վերջերը հասած էր, գեղեցիկ օրերը կը սկսէին, բայց քաղաքական մթնոլորտը կը մթագնէր հետզհետէ: Հեռաւոր փոթորիկը հետզհետէ կը մօտենար, կը զգայինք որ կացութիւնը պղտոր էր եւ զգայացունց դէպքեր կը պատրաստուէին: Օր օրի գերագրգռումը կը սաստկանար ժողովրդին մէջ:

Նոյն միջոցին, Արամ Անտոնեանի հետ, շաբաթաթերթ «Խարազան»էն զատ՝ կը հրատարակէինք նաեւ օրաթերթ «Խարազան» մը որուն տպարանն ու խմբագրատունը Պապը Ալիի պողոտային վրայ Իգտամ խանի մէջ էր: Օր չէր անցներ որ ցոյց կամ խրախճանք մը տեղի չունենար:

Ատոր մըն ալ լսեցինք թէ «Սէրպէսթի»ի խմբագրապետ Հասան Ֆեհմի, գիշեր ատեն ընկերոջ մը հետ կամուրջէն անցած ժամանակ գնդակահար սպաննըւած էր:

Այս լուրը ցնցեց ամբողջ Պոլիսը եւ ըսպանութենէն երկու օր վերջը, Մարտ 26-ի Հինգշաբթի օրը, հազարաւոր հոգիներէ բաղկացած բազմութիւն մը, որուն մեծ մասը կը կազմէին համալսարանի ուսանողներ եւ երիտասարդ փաթթոցաւորներ, ցոյց մը կատարեց Բ. Դրան առջեւ եւ բարձրաղաղակ ոճրագործին պատժուիլը պահանջեց: Յետոյ ցուցարարները Թուրք թերթերու խմբագրատուներուն առջեւ ալ ցոյցեր ըրին եւ ի վերջոյ եկան մեր Իգտամ խանի առջեւ, ուր կը հրատարակուէր «Իգտամ» թերթը:

(Շար. 121)

(Շար. Ա. էջէն)

ծաթերթը կ'ըսէ նաեւ թէ Տէ – էՍ – Թէ–ն (Հողամասի Հսկողութեան Տնօրէնութիւն) թղթածրարէն վերցուցած է փաստաթուղթեր որոնք կրնային «նեղել» մեծամասնութիւնը:

ՖՐԱՆՍԱՆ է որ պատճառ եղած է Չինաստանի մէջ մարդկային իրաւանց բռնաբարումը դատապարտող բանաձեւին չքուէարկուելուն Եւրոպական Միութեան կողմէ («Յառաջ», Ապրիլ 9), ինչ որ բաւական հետաքրքրական երեւոյթ է Ֆրանսայի համար որ մարդկային իրաւանց երկիրը կը նկատուի...:

ՌՈՒՍԷԼ–ԻՒՔԼԱՖ դեղագործական մեծ ընկերութիւնը որոշեց հրաժարիլ էՌ–ԻՒ 486–ի արտադրութենէն եւ բաշխումէն եւ զայն ձրի տրամադրեց իր նախկին նախագահ–տնօրէն՝ տոքթ. Էտուար Սագըզի որ վերջին շրջանին նախագահն էր Հէօքսթ – Մարիոն – Ռուսէլ – ԻՒՔԼԱՖ դեղագործական այս խումբին հսկողութեան խորհուրդին: Վիժումի այս յետոյութեան դեղահատը («յաջորդ օրուան» դեղահատ մկրտուած) այլեւս չէր շահագործուեր Ռուսէլի կողմէ, որովհետեւ արդիւնաբեր չէր, իբրեւ հետեւանք ծաւալած բանավէճին: Ներկայիս երեք երկիրներ շուկայի վրայ հանած են դեղահատը. Ֆրանսա, Շուէտ, Մեծն – Բրիտանիա, բայց կարիքները մեծ են կ'ըսէ տոքթ. Սագըզ. ամէն տարի չորս միլիոն կին վիժումի կը դիմեն Ֆրանսի, եօթը միլիոն՝ Հնդկաստան, եւ Միացեալ–Նահանգները չեն ուզեր «անեւտրալանացնել» էՌ–ԻՒ–ն հակավիժումի լավին պատճառաւ: Այս լուրը մեծ տարողութիւն տուած էր Ապրիլ 9–ին եւ լայն տեղ գրաւած մամուլին մէջ Ապրիլ 9–ին, Լիպերասիոն, Իւմանիթէ, Ֆիկարօ եւլն. (նաեւ տնտեսական յաւելուածը) կը բացատրէին սեղծուած նոր կացութեան դրդապատճառները: Տոքթ. Սագըզ կը հաւնայ Հէօքսթի որոշումը (դըլխաւոր բաժնետէրն է). ան կ'ըսէ թէ չուզեր իր գլխաւոր ապրանքներէն մէկուն վրայ 10%–ի վաճառում կորսնցնել: Էտուար Սագըզ կը հիմնէ, ուրեմն, նոր ընկերութիւն մը՝ էքսէլժին եւ Ռուսէլի տրամադրած պահեստներն ալ թոյլ պիտի տան հաստացնելու այդ ընկերութիւնը սահեղծելու համար կատարուած փոխառութիւնները:

24 ԺԱՄՈՒԱՆ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻ շարժում մը կը դիմեն մամուլի տպարաններու եւ էՆ–էՄ–Փէ–Փէ–ի աշխատաւորները, Ապրիլ 10–ին եւ փարիզեան օրաթերթերու մեծ մասը պիտի չկարենայ լոյս տեսնել: Նախաձեռնողն է Սէ – Ժէ – Թէ–ն: Պատճառներն են 1997–ի ելմտական օրէնքը եւ ձեռք առնուած կարգ մը միջոցներ որոնք կ'ընկերանան այդ օրէնքին, ինչպէս թղթատարի նոր սակերը (մեծ յաւելումով), ծանուցումներու եկամուտներու փոխանցումը հեռատեսիլի եւլն. եւլն.:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 PARIS
SIRET: 51027317 A R. C. Paris
Commission paritaire : N° 55935

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փափազեան 300 կը նուիրեն «Յառաջ»ին Տիկին Ալիս Գրիգորեանի յիշատակին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլ էլէն Բիւզանդ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Գրիգոր Փափազեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեանէ 300 Ֆր.:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղին ժողովը Շաբաթ, Ապրիլ 12–ին, ժամը 14.30–ին կը խնդրուի ընկերուհիներէն ներկայ գտնուիլ, Հայ Մշակոյթի Տունը

17, rue Bleue, Paris 9e
M° Cadet

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section St-Jérôme «*Djavo Chant*»
de Marseille

Venise

Une des plus belles villes du monde
Ses Ilots, le Pont des Soupirs,
la Place et la Basilique St-Marc etc...

Départ Mercredi soir 7 Mai
Place de la Rotonde Diran Tékéian
St-Jérôme
Retour Dimanche soir 11 Mai

P.A.F. 1.400 F. transport en autocar grand tourisme, hébergement en hôtel*** pour 3 nuits en demi-pension, visite guidée de Venise
Le Palais des Doges (hors entrée),
la journée à l'Ile St-Lazare
(déjeûner non compris)
Inscriptions obligatoires avant le 15 avril
Renseignements : 04. 91. 66. 83. 74 / 04. 91. 61. 10. 82 / 04. 91. 70. 00 32.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche une personne dans le cadre d'un Contrat Emploi Solidarité (C.E.S.) de préférence bilingue (français-arménien) pour emploi de bureau à Paris.

URGENT

Renseignements : C.B.A.F. :
Conseil d'Administration : 01 48 24 46 57.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԷՆ – ԿՐԱՄԻԷՆ. – Տէր եւ Տիկին Տելեմաք Գավեզեան 1400 Ֆր.:

***

ՎԻՎԻԷ. – Պարգեւ Քերոսեան 400 Ֆր.:

***

ՓԱՐԻԶ. – Տիկին Մ. Սուրէնեան 100 Ֆրանք:

TELEVISION

FRANCE 2
Dimanche, 13 Avril à 9h30
LE CATHOLICOS
KAREKINE Ier EN FRANCE

***

LA CINQUIEME
Dimanche, 13 Avril à 16h55
Le Génocide Arménien
A l'occasion de la parution de :
«LE GENOCIDE DES ARMENIENS DEVANT L'O.N.U.»
de Varoujan ATTARIAN.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour le séjour du mois de juillet au Centre de vacances de Bellefontaine (Jura)

- **1 Directeur diplômé BAFD**

×

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son Centre de vacances de Bellefontaine (Jura)

JUILLET
- **1 Econome**

AOUT
- **1 Cuisinier**

Ecrire à : C. B. A. F.
Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 Paris

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
ՓԱՐԻԶ
Գրական – Մշակութային յանձնախումբ

Դասախօսութիւն՝
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ 19ՐԴ ԴԱՐՈՒՆ
Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Ստեփան Ոսկան, Ճանիկ Արամեան

Դասախօս՝
ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 17, երեկոյեան ժամը ճիշդ 20.30–ին Հայ Կաթողիկէ Ս. Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնին մէջ

10 bis, rue Thouin, Paris Ve
M° Cardinal Lemoine ou Monge

Ձեռնարկը կը սկսի որոշեալ ժամուն:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

կապոյտ խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի երեկոյթը
ՄԱՅԻՍ 24
(Աթրիում)

մասնակցութեամբ՝
ՆԱԽԱՍԱՐԴ պարախումբին
ՆՈՐ ՅԱՅՏԱԳԻՐ, ՆՈՐ ԶԳԵՍՏՆԵՐ

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթցիկ ազդերու սակագինը

Մահազդ	700	(844,20)
Հոգեհանգիստ	600	(723,60)
Շնորհակալիք	600	(723,60)
Հարսնիք--Նշանտուք	600	(723,60)
Ծնունդ	600	(723,60)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ հարկ է աւելցնել 20,60% Թէ.Վէ.Ա. (տե՛ս. փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):

Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, ՄԻՆՉԵՒ ՄԷԿ ՔԱՌՈՐԴ ՍԻՒՆԱԿ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8-րդ (12--13 տող) մնացեալին:

Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին վարչութեան:

COLONIE DE VACANCES à SAINT-GERVAIS-LES-BAINS

L'Association SIPAN des Arméniens catholiques des France organise cet été

un séjour de colonie de vacances

dans sa superbe propriété «*Résidence Sipan*»
sise à Saint-Gervais-les-Bains (Haute-Savoie) à 15 kms de Chamonix,
pour les enfants de 6 à 12 ans,

du 2 au 22 juillet.

Les dossiers d'inscription peuvent être retirés auprès de nos paroisses ou demandés au Secrétariat de l'Association,
10 bis, rue Thouin, 75005 PARIS.

Tél. : 01 40 51 11 90, du lundi au vendredi, de 14h30 à 18h30.

UN VOYAGE MEMORABLE A VIENNE

FESTIVAL INTERNATIONAL DE MUSIQUE
RECITAL DE PIANO

Vardan Mamikonian

MUSIKVEREINE
Le 17 Juin 1997

Un voyage qui vous fera découvrir Vienne dans le cadre du Festival International de Musique. Vous aurez par la même occasion la joie d'assister au concert de gala et Récital unique du Pianiste *Vardan Mamikonian* dans l'une des plus prestigieuses salles de concert du monde, la *Musikvereine*.

Avion + Hôtel* pour 2 nuits à partir de 2100,00 Frs.**

Les programmes de la semaine des Opéras de Vienne :
- Le Barbier de Séville, *Rossini*, le 14 juin;
- Don Pasquale, *Donizetti*, le 15 juin;
- Faust, *Gounod*, le 16 juin;
- Récital Piano, VARDAN MAMIKONIAN, le 17 juin au programme : *Bach — Ravel — Chopin — Liszt.*

Renseignements et inscriptions :
Marie, Alice et Karen
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil, 75001 PARIS
Tél. : 01 42 61 51 13 — Fax : 01 42 61 94 53.

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 11
VENDREDI
11 AVRIL
1997

LE NUMERO : 5.00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
Directrice: Arpik MISSAKIAN
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Tel.: 01.47.70.86.60 Fax : 01.48.00.06.70
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.100 Ֆ. — Վեցամսեայ : 560 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.400 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.250 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

72րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 19.091
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
72e ANNEE — N° 19.091

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՐՑԱԽ

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՈՒՀԻ ՍՏԱՐՈՎՈՅՏՈՎԱՅԻ ԵԼՈՅԹԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԶԷՆՔ ՏԱԼՈՒ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

Ապրիլ 4–ին Դումայի գոնփակ նիստի մը, Ռուսաստանի կողմէ Հայաստանի փոխանցուած զէնքերու հարցին մասին ուշագրաւ ելոյթ մը ունեցած է Գալինա Ստարովոյտովա: Նախ ցաւ յայտնած է որ ՀԱՊ–ի գործերու եւ աշխարհաքաղաքականութեան մասնագէտներու լուրջ տեղեկագիր մը չեն պատրաստած այս մասին: Ապա խօսած է զօրավար Ռոխլինի Ազրբէջան կատարած բազմաթիւ այցելութիւններուն մասին, աւելցնելով որ ան վերջերս մերժած է Երեւանէն եղած հրաւէր մը, առիկա անոր միակողմանի կեցուածքին հաւանական պատճառ ներկայացնելով:

Երեսփոխանուհին կարեւորութեամբ նշած է թէ Ռուսաստան Կովկասի մէջ ռազմավարական շահեր ունի որոնց արմատները կ'երկարին մինչեւ կայսրութեան օրերը: Այսօր այդ շրջանէն Հայաստան եւ Վրաստան մօտիկ գործակիցներ են Ռուսաստանի: Այս վերջինը իր սահմանապահ զօրքերով կարեւոր դեր կը կատարէ, յատկապէս երբ նկատի առնուի որ կովկասեան սահմանը կը բաժնէ ՀԱՊ–ի տարածքը եւ Թուրքիան որ ՕԹԱՆ–ի կարեւոր անդամ մըն է: Յատկապէս կարեւոր է այս պարագան այսօր երբ Անգարա տրամադրութիւն կը յայտնէ չեղեալ նկատելու նեղուցներուն մասին Մոնթրէօի 1936–ի համաձայնութիւնը: Ատկէ զատ Ուկրանիոյ հետ ալ կը ծրագրէ ծովուժի միասնական ռազմափորձեր կատարել Սեպաստոփոլի մօտ: Կայ անշուշտ նաեւ Ազրբէջանի հետ անոր սերտ յարաբերութիւններու պարագան:

Ստարովոյտովա պնդած է որ Թուրքիա Չեչէններու ալ կ'օժանդակէ Ռուսաստանի դէմ անոնց պայքարին մէջ: Ազրբէջան Թուրքիոյ ճնշումով չէ արտօնած որ Ռուսաստան գործածէ Մինգէչաուրի մէջ հաստատուած ռատարի կայան մը, հակառակ որ ան կառուցուած է ռուսական դրամով: Բաքու նոյնիսկ համաձայն չէ գտնուած կայանը վարձու տալու:

Ռուս երեսփոխանուհին համոզում յայտնած է որ զէնքի նիւթով զօրավար Ռոխլինի պնդումները մաս կը կազմեն լայնական աշխատանքի մը որ զուգադիպած է Ղարաբաղի հարցին մասին Մոսկուայի մէջ կատարուած Օ–ԷՍ–ՍԷ–Ը–ի վերջին ժողովին:

Ան ըսած է որ Ռուսաստան ճիշդ է որ զէնք տուած է Կովկասեան շրջանին, բայց այդ զէնքերը հոն գործող ռուսական զինուորական խարիսխներուն համար են, ինչ որ կը նշանակէ թէ հարցը կը վերաբերի Ռուսաստանի ներքին քաղաքականութեան:

Վերջապէս, երեսփոխանուհին ըսած է թէ Ռուսաստան կարեւոր քանակութեամբ զէնք ու զինամթերք տուած է նաեւ Ազրբէջանի որուն հետ թէեւ պաշտպանական ոչ մէկ համաձայնութիւն ստորագրած է: Զինքը յատկապէս հետաքրքրած է այն պարագան որ Ռոխլին իր ծանօթ պնդումներուն ընթացքին ինչո՞ւ անգիտացած է այս կէտը: Իր ենթադրութիւնը այն եղած է որ ռուս զօրավարը մասնաւոր շահ մը կը հետապնդէ միակողմանի տեսակէտ մը ընդունելի դարձնելու ջանքով: Պահանջած է որ նման ծանրակշիռ հարցեր քննարկումի նիւթ չըլլան առանց դիւանագէտ եւ մասնագէտներու տեղեկագրի մը. հակառակ պարագային կը սպառնան յարաբերութիւնները խանգարելու եւ Ղարաբաղի կնճիռին մէջ արիւնալի նոր էջ մը բանալու:

***

ՄՈՍԿՈՒԱ – ԵՐԵՒԱՆ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Դումայի Պաշտպանութեան Յանձնախումբի նախագահին՝ Ռոխլինի յայտարարութեանց եւ հակահայ ընթացքին առթիւ, երեսփոխան Նուրի Նետեբով յայտարարած է որ Ռուսաստանի մէջ անկարելի է հակահայ գիծ մը որդեգրել, որովհետեւ հանրային կարծիքը հինէն եւ աւանդութեամբ հայանպաստ է եւ այդ գիծը կը շարունակէ: Ռուսաստան, կ'ըսէ, պէտք է հաւասարակշռուած քաղաքականութիւն մը վարէ Հայաստանի հետ: Մանրամասնօրէն խօսեցանք զինուորական մեր ներկայացուցիչներուն հետ եւ կրնանք ըսել միայն մէկ բան որ Հայաստանի տրուած զէնքերը հեռու են հաւասարելէ ապօրինի կերպով Ազրբէջանի տրուած քանակութեան, կը ճշդէ Նետեբով, որ չի կրնար Ռոխլինի ընթացքին դրդապատճառները հասկնալ: Երեսփոխանը որ Հայաստանէն կը վերադառնար ըսած է նաեւ թէ ունեցած տեսակցութիւնները դրական եղած են: Ուրիշ երեսփոխան մըն ալ՝ Բոլշաքով յայտարարած է որ հանդիպումներէն ետք, կարելի է յանգիլ այն եզրակացութեան որ՝ «Հայաստանի հետ ենք եւ Հայաստան մեզի հետ է»:

Ռուս երեսփոխաններու հասարակաց կարծիքն այն է որ փոխադարձ հասկացողութիւն մը կայ բոլոր հարցերու շուրջ, ներառեալ ՕԹԱՆ–ի ընդլայնումը:

***

Ի՞ՆՉ ԿԸՍԷ ՏԻԿԻՆ ՔՈՔՍ

Հայաստանի Պաշտպանութեան նախարար՝ Վազգէն Սարգսեանի հետ տեսակցութեան ընթացքին, տիկին Քոքս յայտարարած է որ Հայաստան կրնայ կորսնցնել տեղեկատուութեան եւ քարոզչութեան պատերազմը: Ըստ իրեն, այդ ուղղութեամբ, Ազրբէջան մեծ արշաւի անցած է: Տիկին Քոքս կ'ըսէ թէ Ղարաբաղ իր հերթական այցելութիւնները բարոյական գետնի վրայ, նաեւ նիւթական, կը նպաստեն Ղարաբաղցիներուն: Պիտի ջանայ անկողմնակալ ձեւով ներկայացնել հարցը Մեծն–Բրիտանիոյ Խորհրդարանին եւ քաղաքական շրջանակներուն:

***

Թ. ՓԱՆԿԱԼՈՍԻ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Յունաստանի Արտաքին նախարարը՝ Թէոտորոս Փանկալոս Երեւան ժամանած է Ապրիլ 9–ին եւ հանդիպումի մը ընթացքին, Հայաստանի Արտաքին նախարարը՝ Ա. Արզումանեան շեշտած է այս այցելութեան կարեւորութիւնը: Յոյն նախարարը հանդիպած է նաեւ վարչապետ՝ Ռ. Քոչարեանի, որ շնորհակալութիւն յայտնած է Յունաստանի բերած մարդասիրական օգնութեան համար նաեւ վերջերս տրամադրած վարկին:

ՄԱՄՈՒԼ

«WALL STREET JOURNAL»

10 – 4 – 1997

ԱՄՆ ՄՏԱՀՈԳ ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՄԲ

Տնտեսական մամուլին ծանօթ եւ հեղինակաւոր այս անունը խմբագրականով մը նիւթ կ'ընէ Հայաստանի զէնք տրուած ըլլալու զօրավար Ռոխլինի պնդումները, բաւական ծանրակշիռ քննադատութիւններու թիրախ ընելով Մոսկուան: Պնդումներու հիմ ծառայող զինամթերքին մասին կ'ըսուի թէ ան կը բաղկանայ 84 հրասայլէ, 50 պատերազմական փոխադրամիջոցներէ, հրթիռներէ որոնք կրնան կորիզային կամ քիմիական գլխանոցներ կրել: «Այս բոլորը, կ'ըսէ խմբագիրը, կը բաւեն ճանդելու Բաքուն եւ մօտակայ նաւթահորերը»: Կը տրուի նոյն զինամթերքին փոխարժէքն ալ որով Ռուսաստանի զինուորականներուն համար կարելի էր 30 հազար բնակարան կառուցանել:

Այս բոլորը եզրակացնելու կը մղեն թէ «այս յայտնութիւնները ցոյց կուտան թէ Ռուսաստանի համար «խաղաղապահ» կոչուածը իրականութեան մէջ աւելի կը նմանի պատերազմի հրձիգի դերին»: Ասով Ռուսաստան կ'ամբաստանուի ՄԱԿ–ի եւ Օ–ԷՍ–ՍԷ–Ը–ի կանոններուն հակասելու յանցանքով ինչ որ պատճառ է այդ երկու կազմակերպութիւններուն կողմէ դատապարտումին, քանի որ իր ընթացքը կրնայ վերարծարծել հայեւազրբէջանական պատերազմը:

ԱՄՆ–ու իշխանութիւնները ճիշդ է որ ընդունած էին Ռուսաստանի կողմէ Կովկասեան շրջան զէնքի ու զինամթերքի փոխադրութիւնը, բայց առիկա առաւելաբար Չեչէնիոյ ըմբոստութիւնը մարելու նպատակով էր եւ ոչ թէ ամբողջ շրջանին զինուորական հաւասարակշռութիւնը խախտելու:

Թերթը զօր. Ռոխլինի հրապարակումը կը նկատէ Ռուսաստանի կովկասեան քաղաքականութեան փոփոխութեան ազդանշան մը որ կրնայ գետին շահիլ Կրեմլինի մէջ. այսինքն՝ Ռուսաստան կրնայ չշարունակել զօրակցիլ Հայաստանի հայեւազրբէջանական հարցին մէջ: Այդ զօրակցութիւնը կը բացատրուի անով որ Հայաստան Թուրք դրացիներէ բաղկացած շրջապատի մը մէջ հանդիստ չըլլալով, տարիներէ ի վեր Մոսկուայի ամենամօտ դաշնակիցը դարձած է. այսօր, նոյնիսկ Խորհ. Միութեան անկումէն ետք ան զինուորական երկու խարիսխ տրամադրած է Մոսկուայի ու սահմանապահ երեք զօրաբաժնի տեղ տուած: Ատոր հակառակը ըլլալով, Բաքու յաջողութեամբ դիմադրած է Ռուսաստանի ճնշումին. աւելի քան Պալթեան երկիրները Նախագահ Ալիեւ ալ ընդդիմացած է քարիւղի արտահանման վերաբերող Մոսկուայի կարգադրութիւններուն: Այսպէս, վերջերս ան պաշտօնապէս յայտնած է թէ Կասպից ծովու քարիւղը պիտի փոխադրուի Վրաստանի եւ Ուկրանիոյ վրայով, շրջանցելով Ռուսաստանը:

Խմբագիրը շատ կասկածելի կը նկատէ որ Ազրբէջան այս խնդրին մէջ դիւրութեամբ իր նպատակին կարենայ հասնիլ: Հաւանական կը թուի որ Բաքու շարունակէ իր կապերը սերտացնել Ռուսաստանի սահմանակից երկիրներու հետ, մերժելով ենթարկուիլ Մոսկուայի:

Խմբագրականը կ'աւարտի անգամ մը եւս շեշտելով Ռուսաստանի ընթացքին պատճառած ծանրակշիռ հարցերը զորս պիտի չկարենայ անտեսել ԱՄՆ–ու իշխանութիւնը: «Հայաստանի արտօնել որ այդքան պայթուցիկ նուէր մը պահէ իր տարածքին վրայ, Ռուսաստանի համար պիտի նշանակէր Ազրբէջանի ապահովութեան սպառնացող եւ միջազգային պարտաւորութիւնները զանցառող իր քաղաքականութեան փաստը տալ»:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

Ա. ԺԻՒՓԷ ճշդած է որ հեռաձայնային ունկնդրութիւններու հարցին կապակցութեամբ, չէ ըսած թէ կարելի է, մասնակի կերպով, վերցնել պաշտպանութեան գաղտնիքը, այլ պարզապէս քննութիւն մը հրահանգած է: Այս հարցը միայն ձախը չէ որ կը խանգարէ այլեւ աջը, մանաւանդ եթէ հաստատուին Գանար – Անշէնէի լուրերը, ըստ որոնց ՏԷ–ԷՍ–ԹԷ–ն կարգ մը թուղթեր վերցուցած է այն թղթածրարէն որ գտնուած էր Փրուժոյի կառատան մէջ, եւ որոնք կը վերաբերին այդ ունկնդրութիւններուն: Երգիծաթերթը կը ճշդէ որ այս ամբողջը դիպուածի հետեւանք չէր, այլ պատրաստուած բեմադրութիւն մըն էր: Միւս կողմէ, Միշէլ Շառաս ներողութիւն խնդրած է Ժոսփէնէն, որու հասցէին վիրաւորական խօսքեր արտասանած է ըսելով թէ պահանջելով պաշտպանութեան գաղտնիքին վերնալը, ընտրական անխոստովանելի նպատակներ կը հետապնդէ:

ԼՕՐԱՆ – ՏԷԶԻՐԷ ԳԱՊԻԼԱ, Զայիրի ապստամբական շարժումին պարագլուխը, Ապրիլ 10–ին երեք օրուան պայմանաժամ մը տուաւ Մոպութուի որպէսզի քաշուի իշխանութենէն եւ հաստատուի իր ծննդավայր գիւղը: Կը խոստանայ այդ երեք օրուան ընթացքին սահմանափակել զինուորական գործողութիւնները: Ուաշինկթընի մէջ ալ, ափրիկեան հարցերու նախարարին կցորդը՝ Մուզ յայտարարած է որ Մոպութու եւ իր վարչակարգը անցեալին կը պատկանին, ընդունելով թէ Միացեալ – Նահանգները չէին կրցած վճռական դեր մը խաղալ Զայիրի տագնապին մէջ:

ԹԻՒՐՔԷՇԻ քաղաքական յաջորդութեան հարցը դրուած է և արդէն անուններ կան, որոնց կարգին նախ իր տղան՝ Թուղրուլ, ապա՝ Ներքին նախկին նախարարը՝ Աճառ որ ստիպուեցաւ հրաժարիլ Սուսուրլուքի գայթակղութենէն ետք, բայց կը կարծուի որ պայքարը առաւելաբար տեղի պիտի ունենայ պահպանողական աջ՝ ԱՆԱՓ–ի (Մայր Հայրենիք), Արդար Ուղիի եւ ծայրայեղ աջ իսլամական «Մեծն Թուրքիոյ» կուսակցութեանց միջեւ:

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ Արտաքին նախարարը՝ Պրիմակով որ, երկու օրուան այցելութիւն մը կը կատարէր Փարիզ, յայտարարեց թէ տակաւին շատ հարցեր կան կարգադրելիք նախքան համաձայնութեան մը յանգիլը ՕԹԱՆ–ի եւ Ռուսաստանի յարաբերութեանց կարգաւորման մը համար: Հ. տը Շարէթ եւ Ժիւփէ աւելի լաւատես են:

ՊՈՆԻ մէջ, Շիրաք եւ Քոհլ գլուխ գլխի տեսակցութիւն մը ունեցան Ապրիլ 9–ին: Ֆրանսայի նախագահը կատակով ըսած է թէ ճաշը շատ համով էր, հիւրընկալողն ալ՝ շատ համակրելի: Խօսակցութիւնն ալ լուրջ, բայց հաճելի պէտք է ըլլար, թէեւ գաղտնիք չէ որ մթնոլորտը բնաւ լաւ չէ երկու երկիրներու միջեւ, Քոհլ շատ դժգոհ է Շիրաքէն: Պոնի Կենեռալ Անցայկըր օրաթերթն ալ կը գրէր թէ հազուադէպօրէն մթնոլորտը այսքան գէշ եղած է երկու Պետութեանց միջեւ, վստահութիւնը որ կար Միթերանի եւ Հ. Քոհլի կամ Կէնշէրի եւ Տիմայի միջեւ, պատմութեան կը պատկանի:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԸՆԴԴԻՄՈՒԹԵԱՆ ՆՈՅԵՄԲԵՐԵԱՆ ԳԱՐՈՒՆԸ

Նախագահական ընտրութեան վիճայարոյց արդիւնքներով բռնկած ցոյցերէն ի վեր Հայաստանեան լրասփիւռները ընդդիմութեան լայն տեղ չէին տար առհասարակ. պէտք է ըսել որ գլխաւոր պատճառը կուգար նոյնինքն այդ ճակատէն որ քաղաքական ուշագրաւ գործունէութիւն մը ցոյց չէր տար: Ճիշդ է որ վերոյիշեալ նիւթին մասին հոս ու հոն երբեմն կը կրկնուէին բողոքներ, ընտրութիւններ նորոգելու կոչեր, բայց ատոնք աւելի նման էին «հոս ենք» ըսելու, չմոռցուելու նպատակով բարձրացած ձայներու:

Այս ուղղագիծ ընթացքը փոթփոթեցաւ երբ լսուեցաւ ու գրուեցաւ թէ ընդդիմութիւնը կը ծրագրէ գարնանային եռուն եղանակ մը: Կը խօսուէր «պելկրատեան գարուն»ի մը մասին, եւայլն: Ինչպէս ամէն անգամ երբ ընթացիկը իր հունը փոխելու ազդանշան կուտայ, կրկին միտքերու տիրեցին սպասուած հանգրուաններու յոյսեր, կամ մտահոգիչ հեռանկարներու վախեր: Առաջինները մեկնակէտ ունեցան իշխանութեան ապօրինութեան, հետեւաբար փոփոխութեան պնդումները. իսկ երկրորդները՝ Հայաստանի ու մանաւանդ Ղարաբաղի համար յարաբերական ու դիւրաբեկ հանդարտութեան կորուստին ենթադրելի վնասները:

Ընդդիմութիւնը գարնան գործնական քայլերու դիմելու ծրագիրը չառկախեց Ռ. Քոչարեանի Հայաստանի վարչապետ նշանակումին անկիւնադարձին ալ: Այս երեւոյթը կարելի է մեկնաբանել որպէս վճռակամութեան արտայայտութիւն, որով ըսուածը այն է որ նոյնիսկ նման պարագայէ մը յուսալու ոչինչ ունի: Կարելի է նկատել նաեւ խուճապի ազդանշան, նկատի առած՝ Ռ. Քոչարեանի մինչեւ այսօր անցած քաղաքական մարդու ճամբան ուր գանգատներու տեղ տալիք բան չէ մնացած ընդհանրապէս, Հայաստանի պայմաններէն շատ աւելի ծանրակշիռ ծանօթ իրավիճակին մէջ:

Ընդդիմութեան գարնանային «զօրակոչ»ին առաջին պտուղը այն համախմբումը եղաւ որ Մարտ 29-ին յայտարարուեցաւ որպէս «Ազգային համաձայնութեան դաշինք»: Եօթը կուսակցութիւններու եւ շուրջ 20 կազմակերպութիւններու մասնակցութեամբ ան կը կրկնէր նախագահական ընտրութեան նախօրեակին ստեղծուած Ազգային դաշինքը, քիչ մը աւելի ընդլայնուած կազմով: Որպէս նպատակ դրուած է «ժողովրդավարական, իրաւական եւ ընկերային պետութեան ստեղծումը», առաջնային խնդիր ընդունելով նախագահի, Ազգային Ժողովի, շրջանային մարմիններու նոր ընտրութիւնը եւ Սահմանադրութեան ընդունում:

Ապրիլ 2 – 8-ի «Այժմ» շաբաթաթերթին մէջ որ պաշտօնաթերթն է ընդդիմութեան գլխաւոր խմբաւորում ԱԺՄ-ին, լայն տեղ տրուած է նոր Դաշինքին ստեղծումին: Պաշտօնական Յայտարարութենէն ետք կայ Հայ ժողովուրդին ուղղուած կոչը, հիմնադիր համաժողովին Վազգէն Մանուկեանի եւ նաեւ Սիլվա Կապուտիկեանի ունեցած ելոյթները: Ընդհանուր է ներկան անընդունելի համարելու եւ ժողովուրդին զանգուածները շարժման մըղելու տրամադրութիւնը: Ինչպէս կ'ըսուի «կոչ»ին մէջ, բոլոր ժխտականներու սըրբագրութեան ուղղութեամբ արդիւնաւոր քայլեր առնել կարելի պիտի ըլլայ «եթէ ժողովուրդն ինքը ցանկանայ եւ ի յայտ բերի քաղաքացիական գիտակցութիւն եւ ակտիւութիւն»: Ու այս հիման վրայ կոչ կ'ուղղուի «միասնաբար ոտքի կանգնել»ու:

Դաշինքը բաղկացնող կուսակցութիւններու, ներկայացուցիչներու խօսքերուն մէջ ալ հասարակաց է զայն «ամբողջ ազգի միասնութեան» արտայայտութիւն նկատելու տրամադրութիւնը. ատով գրեթէ ամէն խօսք առնող զգայացունց սկզբնակէտ կը ներկայացնէ Ապրիլ 4-ի հանրահաւաքը որ «կը լինի քաղաքական գարնան սկիզբը Հայաստանում եւ պիտի լինի յաղթական» ինչպէս բանաձեւած է Պ. Հայրիկեան: «Եւ մենք կը յաղթենք» խորագրուած է նոյն թիւին մէջ ամբողջութեամբ տրուած ելոյթը ԱԺՄ-ի նախագահ եւ Լ. Տէր-Պետրոսեանի մրցակից Վ. Մանուկեանի:

Ան «ոչ մի դրական տեղաշարժ» նկատելով պետութեան ներքին կեանքին մէջ, յետադարձ ակնարկով մը կը նշէ հայկական պետութեան Ի. դարու գլխաւոր հանգրուանները ըսելով որ խորհրդային շրջանին «մեր կրթական մակարդակով, մեր աշխարհընկալումով, մեր զարգացումով ոչինչ չէինք զիջում արեւմտեան որեւէ երկրի բնակչութեանը»: Յետոյ 88-էն սկսած շարժումով եւս զուգահեռ մը տանելով սոցիալիստական միւս երկիրներուն հետ, կը ծանրանայ ուրիշներու – Ռուսաստան, Ալպանիա, Պելկրատ, եւայլն – այսօրուան ընթացքէն հեռու մնալու երեւոյթին վրայ որ հետեւանք է արդարութեան, ազատութեան պակասին: Բոլոր անօրինութիւններու գագաթնակէտը կը նկատէ նախագահական ընտրութիւնը, աւելցնելով որ վարչապետ նշանակելը դարման չէ:

Ի տարբերութիւն 1991-ին, 1994-ին կազմուածներուն, 1996-ի դաշինքը արդիւնք կը նկատէ անձնական կամ կուսակցականէ վեր մտահոգութիւններու, մինչեւ իսկ զայն որակելով «ժողովրդական շարժում»: Կրկնելով իրենց ծրագիրն ու առաջադրանքները, կ'ըսէ թէ Ապրիլ 4-ի Երեւանի հանրահաւաքէն ետք այլ շրջաններու մէջ եւս ժողովուրդին հետ հանդիպումներ պիտի կազմակերպուին, որպէսզի «կանգնենք ամբողջ ժողովրդով եւ հասնենք մեր նպատակներին»:

Հայաստանի ներկայ իրավիճակին մէջ անօրինութիւններու քննադատումին հետ ժողովրդական լայն զանգուածներու նեցուկը ունենալու մշտական հաւատումը, հասկնալի ըլլալով հանդերձ, ելոյթներու նժարը կը տանի դէպի լոզունգայինը, ամբոխավարականը. եթէ նոյնիսկ մարդ ուշադրութիւն դարձուցած չըլլայ խորհրդային շրջանին համար արեւմտեան երկիրներու հետ կատարուած համեմատականին: Ճիշդ է անշուշտ որ առանց զանգուածին ոչինչ կարելի է: Ճիշդ է նաեւ որ քննադատելի, անընդունելի շատ բան կայ երկրին մէջ: Բայց երբ այդ բոլորին գագաթնակէտը նախագահական ընտրութիւնն էր ու դաշինքը կը վայելէր ժողովրդային շարժումի բնոյթ, ինչո՞ւ պելկրատեան օրինակը չկրկնուեցաւ Երեւանի մէջ եւս: Տեղին չէ՞ արդեօք անդրադառնալ նաեւ քաղաքական եօթը կուսակցութիւններու ներկայացուցչական հանգամանքին: ԱԺՄ-ի եւ ՀՅԴ-ի շուրջ կազմուած խմբաւորումը կարելի՞ է իսկապէս երկրին կացութեան մտահոգութեան արդիւնք նկատել երբ Սեպտեմբեր 25 – 26-ի դէպքերուն յաջորդ օրը Պ. Հայրիկեան Ազգային Ժողովին մէջ ինքնաքննադատութեան գնով կը պախարակէր իր իսկ պատկանած խումբը, չորս – հինգ ամիս ետք ետ դառնալու համար նորէն հոն: Կամ տեսնելով այն միւս 2 – 3 կուսակցութիւնները որոնք իրենց անունը լսելի դարձնելու գրեթէ ոչ մէկ միջոց ունեցած են նման առիթներէ զատ:

Շարժում ստեղծելու, պելկրատեան գարուն նախատեսելու Վ. Մանուկեանի վճռակամութեան ամէնէն կտրուկ պատասխանը եղաւ Ապրիլ 4-ի ցոյցին գտած ընդունելութիւնը: Նոյնիսկ կողմնակիցներէ տրուած ներկաներու 10 հազարի թիւը ակնկալուած 100 հազարին փոխարէն, շատ պերճախօս է այս առումով: Եւ ըսել որ ըստ այլ աղբիւրներու, այդ թիւը առաւելագոյն 7 հազար եղած է, կարգ մը ականատեսներու համաձայն ալ բաղկացած՝ «մեծաւ մասամբ թոշակառուներից»:

Նոր Դաշինքին ձեւաւորումը եւ գործունէութեան ծրագիրները կ'առընչուին ղարաբաղեան վախերու ալ: Քոչարեանի նման նախագահի մը Երեւան անցնելով հարցականներու թիրախ դարձած հանրապետութիւնը պիտի չազդուի՞ Հայաստանի մէջ քաղաքական փոթորկումէ մը: Իրենց համար աննպաստ այս դիւրին նըկատումին ալ պատասխան ունի Վ. Մանուկեան. ան կ'ըսէ թէ Ատրպէյճանի կողմէ արտաքին վտանգ չի տեսներ առ այժմ եւ թէ անոր բանակը պատերազմի պատրաստ չէ, եւայլն: Ասկէ զատ, եթէ Հայաստան այսպէս շարունակէ ու հզօր տնտեսութիւն չկարենայ ունենալ, հանրութեան բարոյալքումը կը տարածուի նաեւ բանակին մէջ ու այլեւս ան կը դադրի մարտունակ ըլլալէ: Այս բոլորին հետ, վերջին պարբերութեամբ յիշուած է ըՍփիւռքն ալ, որպէս միասնութեան ազդակ, եւայլն: Բան մը որ հակառակ ենթադրելի ակնկալութեան, ներկայի իշխանութեան խոցելի այս կէտն ալ օգտագործելու մօտեցում մը կը մատնէ:

Հայաստան ինչպէս երէկ, այսօր եւ վաղն ալ անկասկած, ինչպէս ամէն երկիր, պէտք ունի ընդդիմութեան. պարագայականին, ամբոխավարութեան մակարդակը ետին ձգած իսկական ընդդիմութեան որ իր անկեղծութեան ու կարողութեան մասին կարենայ հաւատք ներշնչել: Կարենայ վստահութիւն վայելել որպէս քաղաքական այլընտրանք եւ ոչ թէ մեծ մասով առիթներու խէժով ձեւաւորուած խմբաւորում: Այդ պահանջքին հետ կա՛ն ատոր կարողութեան տէր ուժեր. անոնց յաջողութեան մինչեւ այսօր բացակայիլը հետեւանք է ինքնավստահութեան, քիչ կամ շատ հաւասար, ուժերով ու մակարդակով գործակիցներու, մտաւորականութեան մը պակասին:

Մինչեւ այդ պակասներուն լրանալու օրը, Ապրիլ 4-ի հանրահաւաքին նման քայլեր առաւելապէս պիտի ծառայեն ժողովրդավար երկրի մը պատկերը տալու աշխարհին, իսկ իշխանութիւնը որպէս քաղաքական առաջին մրցակից ի՛ր ներքին հերձուածները նկատի առնելու դիրքին մէջ պիտի գտնուի:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՑԵԱՆ

ՄԱՐՄԱՐԱ

ԵՐԵՒԱՆԵԱՆ ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՏԽՈՒՐ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄՆԵՐ

Գիւմրիէն վերադարձիս, ինծի կը սպասէին Երեւանեան խճողեալ նոր յայտագիրներ, որոնց ես այլեւս զիս յանձնած էի առանց առարկութեան, առանց տրտունջի, առանց յոգնելու, նոյնիսկ խանդավառ ու երջանիկ հոգեվիճակով: Չեմ կրնար պնդել որ բոլոր այդ հանդիպումներն ու ժամադրութիւնները անպայման խանդավառիչ տարրեր ունէին իրենց մէջ: Ո՛չ: Երբեմն դէմ յանդիման կը մնայի մարդս տառապեցնող, մարդուս տաքուկ խանդավառութեան մէջ պաղ ջուր հոսեցնող հանդիպումներու հետ ալ, որոնք սակայն միամիտ երազներու աշխարհէ մը չէր որ կ'արթնցնէին զիս: Ես գիտէի անշուշտ ո՛ր տառապանք, զրկանք, անբուժելի հիւանդութիւն, պաշտօնի ու աշխատանքի պակաս, մտաւորական մարդու թշուառութիւն եւ դեռ ինչեր ու ինչեր կային երկրին մէջ, որոնց զոհերէն ոմանք եթէ կ'ուզէին տանիքներուն վրայէն աղաղակել իրենց դառնութիւնները, ուրիշներ հիանալի արժանապատուութեամբ մը իրե՛նց կը պահէին իրենց ցաւը եւ հարցերուն կը մօտենային տարբեր ուղիներէ:

Եւ բնաւ զարմանալի չէր որ բոլոր հարցերը գրականութեան կամ մամլոյ աշխատանքի շուրջ չէր որ կը դառնային: Կային հիանալի ու խոնարհ մարդիկ, որոնք ինծի կը դիմէին ո՛չ թէ գրական հարց մը դնելու համար սեղանին վրայ: Հարցեր կային որոնք ո՛չ մէկ կապ ունէին մտքի աշխատանքի հետ: Այն ատեն է որ կը հասկնայի թէ ինչ կը նշանակէ մամլոյ մարդ ըլլալ: Շատերու ճշգրիտ ախտաճանաչումով, մամուլի մարդը այն մարդն է որ ժողովուրդին հոգերուն, անհատներու տառապանքներուն վրայ կը հակի ու իրեն պարտականութիւն կը նկատէ այդ տառապանքները ամոքելու համար բան մը ընել:

Ահաւասիկ սա խոնարհ, շնորհալի դէմքով ու յայտնի անունով գրագէտ-լրագրողը, որ առաւօտ շատ կանուխ ժամադրութիւն խնդրած է ինձմէ: Պիտի կարծէի որ գրականութեան կամ մամուլի մասին պիտի խօսէր ինծի հետ: Բայց ո՛չ: Ան ցոյց տուաւ իր ձեռքերը, որոնք ձեւազերծուած էին ինծի անծանօթ ու գարշելի հիւանդութեան մը հետեւանքով: Այդ ձեռքը մատիտ չէր բռներ այլեւս, գիր չէր կրնար գրել:

— Կեանքը ի՞նչի կը ծառայէ եթէ պիտի չկարենամ գրել, կ'ըսէր ինծի:

Լսած էր որ Իսթանպուլի մէջ նշանաւոր հայ մորթաբոյժ մը կայ եւ կը խնդրէր ինձմէ որ խօսիմ անոր հետ, բացատրեմ հիւանդութեան տուեալները եւ հարց տամ թէ արդեօք օգտակար կը նկատէ՞ր որ հիւանդը Իսթանպուլ գար ու քննուէր: Եթէ այո՛, ինք ամէն զոհողութիւն պիտի ընէր որպէսզի իրագործէ այդ ճամբորդութիւնը:

Օ՛, ես հազար անգամ պիտի նախընտրէի ժամեր ամբողջ նստիլ այս պատուական մարդուն դիմաց եւ անոր հետ խօսիլ գրականութիւն, Բայց խնայուէ՛ր ինծի տառապանքի այս տառապալից պատմութիւնը: Մինչդեռ չի խնայուիր: Եւ ես յառաջիկայ երկու օրերու ընթացքին պիտի խօսէի Իսթանպուլի հետ, պիտի շօշափէի նշանաւոր բժիշկին կարծիքը եւ ի վերջոյ պիտի ստանձնէի տառապալից նոր պարտականութիւն մը, այսինքն՝ հեռաձայնել այդ նորայայտ հիւանդ բարեկամիս եւ ցաւ ի սիրտ ըսել թէ բժիշկը դարմանումի լուրջ որեւէ յոյս չէր տեսներ:

Ահաւասիկ կին մը, որ ժպտուն դէմքով ինծի կը մօտենայ ու նամակ մը կը դնէ ձեռքիս մէջ: Իսթանպուլի մէջ ազգական մը ունի, որուն հասցէն չկայ: Միայն անունն ու մականունը: Այդ ազգականը կ'ապրի՞, մեռա՞ծ է, այդ ալ չի գիտեր: Մինչեւ իսկ այլեւս չի յիշեր անունը այն թաղամասին ուր գիտէր որ ան ապրած էր վերջին անգամ: Եւ խեղճ կինը թախանձագին կը խնդրէր որ գտնէի իր ազգականը եւ նամակը յանձնէի անոր: Կրնայի՞ մերժել: Մանաւանդ որ ինծի համար դժուար չէր ենթադրել որ ինչ գրուած էր այդ նամակին մէջ: Անկասկած այս խեղճ կինը, այսօրուան անտանելի պայմաններէն պարտուելով ոտնակոխ ըրած էր իր արժանապատուութիւնը եւ քիչ մը օժանդակութիւն կը խնդրէր իր հեռաւոր ազգականէն:

Ահաւասիկ ուրիշ գրագէտ մը, բանաստեղծ ու պատմաբան, որ պանդոկի լոպիին մէջ, առանց անհանգստանալու օտարներու նայուածքներէն, քանի մը հարիւր էջերէ բաղկացեալ շատ հետաքրքրական ուսումնասիրութիւն մը գանձի մը նման դուրս կը հանէր պայուսակին մէջէն եւ ցոյց կուտար ինծի, հարցնելով թէ ի՞նչ կրնայի մտածել անոր մասին: Տարօրինակ հարցում: Կամ շատ հասկնալի հարցում:

— Ձեզմէ որեւէ խնդրանք չունիմ, կ'ըսէր ան:

Բայց ես գիտէի թէ ինչպիսի յոյս մը կը սնուցանէր ան: Արդեօք կը յօժարէի՞ տէր կանգնիլ այդ ձեռագրին, ապահովել անոր գիրքի ձեւով հրատարակութիւնը մեր քաղաքին մէջ, եւ դեռ այսպիսի բաներ:

— Սխալ մի հասկնաք, ես պատուագին չեմ ուզեր, կ'ըսէր ան շարունակ:

Բայց ի՞նչ կը նշանակէր Հայաստանցի բանասէրի մը համար տարիներ ամբողջ աշխատիլ, այսպիսի ուսումնասիրութիւն մը գրի առնել եւ զայն յանձնել առանց պատուագին ուզելու: Այս մարդիկը միլիոնատէրներ չէին, անոնց ապրուստը օրէ օրին կախեալ էր իրենց մտքի ու գրչի աշխատանքէն: Ինչպիսի արժանապատուութիւն մը եւ իր ասպարէզին վարկը բարձր պահելու գիտակցութիւն մըն էր այդ, որ իրեն ըսել կուտար թէ պատուագին չէր խնդրեր:

Ես սա կամ նա կերպով խոստացայ տէր կանգնիլ իր աշխատանքին, ըրի նաեւ փոքրիկ կարգադրութիւն մը, որմէ վերջ ան երջանիկ ու հանդիստ մեկնեցաւ, իր ուսումնասիրութիւնը վստահելի տեղ մը յանձնած ըլլալու բաւարարութեամբ:

Պանդոկին պաշտօնեաները, որոնք ընդունման սեղանին ետին շարունակ հեռախօսով կը խօսէին, այցելուներ կ'ընդունէին, ժամադրութիւններ կը կարգադրէին, աչքի ծայրով կը տեսնէի՞ն արդեօք թէ իրենցմէ քանի մը քայլ անդին, սա իբրեւ թէ շատ հանդիստ բազկաթոռներուն մէջ, մարդիկ ինչպիսի անհանգիստ ու տխուր հանդիպումներ կ'ունենային իրարու հետ:

Բ. Հ.

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԵՄԵՐ

ԳՐԻԳՈՐ ՊԼԼՏԵԱՆ

«ՄԱՇՏՈՑ» Մատենաշար Թիւ Գ. Փարիզ, 1997

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ՄՈՌՑՈՒԱԾ ՈՒԿՐԱՆԱՑԻՆԵՐԸ

Ռուսաստանի ուկրանական ազգային կազմակերպութեան նախագահը՝ Վ. Գուսենիւկ յօդուածով մը կ'անդրադառնայ Ռուսաստանի Ուկրանացիներուն, անտեսուած իրենց հայրենիքէն եւ որոնց թիւն իսկ կարելի չէ ճշդել: Ըստ աղբիւրներու 4, 7 կամ նոյնիսկ քսան միլիոն ուկրանական ծագում ունեցող քաղաքացիներ կ'ապրին Ռուսաստան: Ռուսաստանի պատմական զարգացման վերլուծումը այն եզրակացութեան կը բերէ որ ռուսական կայսրութիւնը, ապա՝ Բոլշեւիկները եւ այսօր Մոսկուայի պարագլուխները միշտ ուզած են Ռուսաստանի վերածնունդը, բայց երբեք դեմոկրատ սկզբունքով: Իրենց նախընտրութիւնը կ'երթայ նախ ուրիշ հրջաններու գրաւման, ապա՝ անոնց շահագործման: Ռուսաստանի յառաջացուցած զինուորական կռիւները — Մոլդաւա, Տաճիկստան եւ Չէչէնիա — եւ Կիեւի նկատմամբ ներկայացուած հողային մնայուն յաւակնութիւնները կուգան հաստատելու այդ իրողութիւնը: Ռուսական պետութեան բարձրաստիճան պաշտօններու յաւակնորդներն ալ առիթ չեն փախցներ գրգռելու, նախատեսելով նոյնիսկ Ուկրանիոյ ամբողջական հրջաններու վերստացումը կամ կրատումը: Ի՞նչ կը խորհի միջազգային հասարակութիւնը: Ի՞նչ է դիրքը անոնց որոնք կը ներկայանան որպէս երաշխաւորները Ուկրանիոյ հողային ամբողջականութեան: Լաւագոյն պարագային, կը գոհանան կրաւորական դիրք բռնելով, ըսելով թէ քանի որ Կիեւ հիւլէական իր զէնքերը վերադարձուց Մոսկուայի, այլեւս մտահոգուելու պէտք չունի իր սահմաններուն յարգանքին կապակցութեամբ:

Այս լարուած կացութեան մէջ, ի՞նչպէս սահմանել ներկայիս Ռուսաստան ապրող Ուկրանացիներու սահմանադրական իրաւունքները: Ըստ պաշտօնական վիճակագրութեանց 5–էն 7 միլիոն է անոնց թիւը, ուկրանական կարգ մը կազմակերպութիւններ մինչեւ իսկ 20 միլիոնի խօսք կ'ընեն: Ամէն պարագայի մէջ, Ռուսաստանի երկրորդ ժողովուրդն է եւ առաջինը որ կը տառապի մշակութային իր ազատութեանց կաշկանդումէն: Այսօր, Ռուսաստանի ամէն կողմը Ուկրանացիներու կարելի է հանդիպիլ: Մարդիկ, որոնք անցեալին տարագրուած են, արտագաղթի մղուած, ռուսական, ապա Կարմիր բանակ կանչուած, բռնատրկուած ազգայնականութեան մեղադրանքով: Ամբողջ սերունդներ թաղուած են Արխանկելսկի եւ Մուրմանսկի շուրջը: Ռուսական ոչ մէկ քաղաք շինուած է առանց Ուկրանացիներու մասնակցութեան: Ի՞նչ իրաւունք ձեռք ձգած են՝ ոչ մէկ: Ռուսական քաղաքներու կրպակներուն թէ խանութներուն մէջ ուկրաներէն ոչ գիրք կայ, ոչ պարբերական: Հեռատեսիլի ոչ մէկ յայտագիր ուկրաներէն: Մոսկուա կ'ըսէ սխալ է, կա՛յ: Այո, կայ տեսնելու համար — շաբաթը երկու անգամ կէս ժամ — արբանեկային անթէն պէտք է, յետոյ պէտք է Մոսկուայի հրջանը բնակիլ, որովհետեւ միայն հոն կը սփռուի: Բողոքագիրներ կ'երթան նախագահին, Դումային, նախարարութեանց, կառավարիչներուն եւ պատասխանը չի տարբերիր՝ ո՛չ:

1995–ին, ճար մը գտնելու համար, ոմանք խորհեցան ուղղակի գիրքեր բերել Ուկրանիայէն: Մաքսատան պաշտօնեաները արգելք հանդիսացան, առարկելով՝ «ա՛յս, թմրեցուցիչէն ալ գէշ է», հակախորհրդային քարոզչութիւն է: Մոսկուայի մէջ ուկրանական երկու դպրոց կայ ուր գլխաւորաբար բանակարգում եւ երաժշտութիւն կը դասաւանդուի: Դժբախտաբար, Կիեւի ղեկավարները չեն ուզեր իսկ լսել իրենց հայրենակիցներուն մասին: Երբ արտասահման կ'երթան, Գանատա, Ամերիկա, միշտ կը հանդիպին արտագաղթած իրենց գաղութներու ներկայացուցիչներուն, բայց նման ընթացք չունին երբ Մոսկուա կուգան: Թերեւս նախագահ Կուչմա չի գիտեր որ Ռուսաստանի Ուկրանացիները յուսահատ պայքար մը կը մղեն իրենց իրաւունքներուն համար: Ճիշդ է որ Ուկրանիոյ Մոսկուայի դեսպանը ուկրաներէն իսկ չի խօսիր եւ երբեք չէ տեսնուած տեղւոյն ուկրանական կազմակերպութիւններուն հետ: Ռուսաստանի Ուկրանացիներու ապագան խնդրոյ առարկայ է:

Թ. Ա. Թ.

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՇԱՐԺԱՅԻ մէջ, Ապրիլ 3–ին, հիմնարկէքը կատարուած է Արաբական Միացեալ Էմիրութեանց առաջին հայկական եկեղեցիին, ձեռամբ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Արամ Ա. Կաթողիկոսին: Միջ — եկեղեցական առաքելութեամբ դէպի ծայրագոյն արեւելք (Հոնկ – Քոնկ, Գորէա եւ Ճափոն) իր ուղեւորութեան ընթացքին, Արամ Ա. ընդառաջելով Շարժայի եկեղեցւոյ շինութեան կեդրոնական յանձնախումբին, այցելութիւն մը տուած է Շարժայի հայ գաղութին: Հիմնարկէքի արարողութեան ներկայ եղած են 350 հոգի, Շարժայէն, Տուպայէն եւ Ապու – Տապիէն, յոյն օրթոտոքս եւ կաթողիկէ հոգեւորական եւ աշխարհական ներկայացուցիչներ, Լիբանանի հիւպատոսը եւ բազմաթիւ այլ անձնաւորութիւններ: 16 կնքահայրեր մէկ առ մէկ զետեղած են 16 սիւներու հիմնաքարերը որոնք օրհնուած եւ օծուած են Արամ Ա.ի եւ Օշական Եպիսկոպոսի կողմէ, Արարողութեան աւարտին, Արամ Ա. արտայայտուած է հայերէն եւ անգլերէն: Իրիկունը ճաշ մը տեղի ունեցած է ի պատիւ Կաթողիկոսին որ յաջորդ օրը, Ապրիլ 4–ին մեկնած է Հոնկ–Քոնկ:

⁂

ՍՈՖԻԱՅԻ մէջ, Փետրուար 22–ին, ՀՕՄ–ի տեղւոյն մասնաճիւղին նախաձեռնութեամբ դասախօսութիւն մը տեղի ունեցած է առողջապահական նիւթի մը շուրջ: Տոքթոր Սիմոն Աժտերեան խօսած է «Քաղցկեղի հիւանդութեան արդիական խնդիրներ»ու մասին, ներկայացնելով քաղցկեղի 12 տեսակներ եւ անոնց յայտնաբերման մեթոտները:

⁂

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ (Լիբանան) Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր Տաճարին մէջ, Մարտ 15–ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Խոր Վիրապ մուտքին տօնին առթիւ Հսկումի ժամերգութիւն տեղի ունեցած է որու նախագահած է Արամ Կաթողիկոս: Յաջորդ օրն ալ պատարագած ու քարոզած է Զարեհ Արք. Ազնաւորեան: Արարողութեան յաջորդած է «Ուխտի Օր»ուան տօնակատարութիւնը: Թափօրը դուրս ելած է Եկեղեցիէն գլխաւորութեամբ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսին, որ Սուրբ Լուսաւորչի ոսկեպատ աջով օրհնած է հաւաքուած բազմութիւնը: Թափօրը, ըւկատաւական շարքերու ընդմէջէն մայրավանքի ամբողջ հրջանը բլած է ու վերադարձած Մայր Տաճար եւ Խորանին վրայ կատարուած է Ջրօրհնէքի արարողութիւն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ

ՃՊԻՏ

— Դու ապուշ ես: Երեխաներդ՝ նոյնպէս: Ծնողներդ էլ ապուշ էին, — ասում է կինը ամուսնուն: Եթէ ապուշների համաշխարհային մրցոյթ յայտարարուէր, դու անպատճառ կը գրաւէիր երկրորդ տեղը:

— Ինչո՞ւ ես կարծում, որ առաջին տեղը չէի գրաւի:

— Որովհետեւ ապուշ ես...

●

— Հարսնացուի ծնողները գովում են իրենց աղջկան.

— Նկարում է, դաշնամուր է նուագում, երգում ու պարում է...

— Թերութիւնների մասին՝ հերիք է, — ասում է փեսացուն, — անցնենք առաւելութիւններին:

●

Դատարանում:

— Վկայ է Աստուած, պարոն դատաւոր, որ ես ու ամուսինս մեր տղային ամենայն խստութեամբ ենք դաստիարակում: Որտեղի՞ց իմանայինք, որ ծխախոտի ու ուիսկիի համար տրուած դրամը նա օգտագործում է թմրադեղեր գնելու համար:

●

Հայր եւ որդի:

— Ի՞նչ նորութիւններ կան դպրոցում:

— Պարզւում է, մեր ուսուցիչը շատ նախանձ է: Ամէն անգամ, երբ ինձ դուրս է անում դասարանից, ասում է. «Ախ, եթէ քո հայրը լինէի՛...»:

ՏԱՍՆԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՊՈԼՍԷՆ ԴՈՒՐՍ

1896-1909

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Այդ միջոցին ամբողջ Պապը Ալիի պողոտան վերէն վար, ծածկուած էր մարդկային գլուխներով:

Յանկարծ ամէն կողմէ դոռում գոչում մը թնդացուց օդը:

– Ալի Քէմալը կ'ուզենք, Ալի Քէմալը թո՛ղ գայ...

«Իգտամ»ի խմբագրապետը, Ալի Քէմալ, երեւցաւ խանին դրան մէջ, աթոռի մը վրայ ելաւ եւ սկսաւ ճառել, վրէժխնդրութեան խօսքեր պոռթկալով ու անէծքեր տեղացնելով այն մութ ուժերուն դէմ որոնք ոճրագործին ձեռքը զինած էին:

Ամէնուն համոզումը այն էր թէ հարուածը Եըլտըզի պալատին մէջ պատրաստուած է:

Ալի Քէմալի ճառը ուռաընդոստ ծափերով ու կեցցէներով ողջունուեցաւ եւ ցուցարարները մեկնեցան ուրիշ կողմ:

Ընդդիմադիր թերթերու պայքարը իր ծայրագոյն աստիճանին հասած էր այլեւս: Կամուրջին վրայ՝ լրագրավաճառներու պոռչտուքը աննկարագրելի էր: Ցոյց տալու համար իրենց վաճառած թերթերուն ճղուն ուժգնութիւնը՝ ասոնք կը պոռային անընդհատ.

– Օթուզօքուզ տէրճէճէ եազըեօր...

– Քըրքալթը տէրճէճէ եազըեօր...

– Եւլլիքի տէրճէճէ եազըեօր...

Այս իրարանցումներուն մէջ ամէնէն աւելի մտատանջութիւն պատճառողը սա պարագան էր որ հին ռէժիմի խաֆիէները եւ պաշտպանները, որոնք Սահմանադրութեան հռչակումէն ի վեր ծակամուտ եղած էին, այդ պղտոր օրերուն մէջ յանկարծ սկսած էին երեւնալ, փողոցներն ու սրճարանները, տեսակ մը խրոխտ ու մարտահրաւէր կերպարանքով:

Ժէօն – Թիւրք Քօմիթէին դէմ հակառակութիւնը այն աստիճան սաստկացած էր որ նոյնիսկ ջերմ սահմանադրականներ եւ Համիտեան ռէժիմի հակառակորդներ զայն կը քննադատէին: Յետաշրջականները այնքա՛ն լաւ պատրաստած էին իրենց դաւը, այնքա՛ն վարպետութեամբ օգտուած էին քօմիթէին գործած սխալներէն որ ո՛չ ոք կը կասկածէր թէ ի՛նչ թաքուն մեքենայութիւն մը կը լարուի բոլոր այդ իրականացումներուն մէջ:

«Ահրար» նորակազմ կուսակցութիւնը մէկ օրէն միւսը կը զօրանար ու մեծ բանակ մը կը կազմէր:

Բոլոր ճշմարիտ ազատականները Ահրարի կը յարէին կարծելով թէ ա՛ն կարող պիտի ըլլայ փրկել վտանգուած կացութիւնը:

Անձկութիւնը այսպէս կը շարունակէր, երբ Մարտ 31 Երեքշաբթի առտու, Բերա, Մեծ փողոցէն անցած ատենս բարեկամ մը ըսաւ ինծի.

— Ո՞ւր կ'երթաս այսպէս դէպի վար:

— Ղալաթիա, ու անկէ ալ Պոլիս, պատասխանեցի:

— Պոլի՞ս, դոչեց, կը խրատեմ որ տեղդ նստիս:

— Ի՞նչ կայ որ...

— Զինուորները Այա Սօֆիայի հրապարակը ժողվուած են ու մէպուսական ժողովին դէմ ցոյց կ'ընեն:

— Ինծի ի՛նչ, ես մէպուս չեմ:

— Պոլսոյ կողմը խանութները գոցուած են, ամբողջ, ժողովուրդը վախու մէջ է... եկուր Թօքաթլեանին երթանք նոր տեղեկութիւն մը առնելու համար:

Համակերպեցայ բարեկամիս առաջարկութեան եւ ճամբէս դարձայ:

Թօքաթլեանը լեցուած էր հետաքրքիրներու բազմութեամբ, որոնք իրարմէ լուր կը հարցնէին: Դեռ ոչ ոք որոշ բան մը գիտէր:

Ատեն ատեն կը տեսնէինք խումբ խումբ զինուորներ, հրացանը ուսերնին զարկած, որոնք առանձին կամ տասնապետի մը առաջնորդութեամբ կ'անցնէին եւ դէպի Ղալաթիա կ'ուղղուէին: Սպաներու բացակայութիւնը շատ աչքի կը զարնէր ու մտատանջութիւն կը պատճառէր:

— Եւ ո՛չ մէկ սպայ կ'երեւայ փողոցները, կ'ըսէին ներկաները:

— Այս զինուորները իրենք իրենց գլխուն ի՞նչ ընել կ'ուզեն:

— Մանաւանդ որ հրացաններով ալ զինուած են:

Հետզհետէ նոր մարդիկ կը հասնէին Թօքաթլեան սրճարանը եւ նոր լուրեր կը բերէին:

— Տասը հազար զինուոր լեցուած է Այա Սօֆիայի հրապարակը եւ երեսփոխանական ժողովին լուծումը կը պահանջեն:

— Սօֆթաներն են շարժումը վարողը:

Զինուորները դահլիճին տապալումը կը պահանջեն:

Վերջապէս ուրիշ բան չէինք լսեր, այլ եթէ՝ «զինուորները այս կը պահանջեն, զինուորները այն կը պահանջեն»:

Բոլոր այս հասած տեղեկութիւնները բնականաբար մեզի հանդարտեցնելու բնոյթ չունէին, այսու հանդերձ մեծ իրարանցում մըն ալ չէր տիրեր:

— Ղալաթիոյ մէջ ամէն ինչ հանդարտ է, կը հաւաստէին եւ ամէն մարդ իր գործովը կը զբաղի:

— Իսկ Պոլի՞ս:

— Հոն ալ հիմա հանդարտած է եւ խանութներուն մէկ մասը բացուած:

Այս տեղեկութիւններէն սրտապնդուած մեկնեցայ Թօքաթլեանէն եւ ուղղուեցայ դէպի Թիւնէլ:

Ղալաթիոյ մէջ առաջին հանդիպած ծանօթս եղաւ Շահնազար, որ ուրախ զըւարթ երեւոյթ մը ունէր:

— Ո՞ւր կ'երթաս, հարցուցի:

— Պոլիս կ'անցնիմ...:

— Բայց կ'ըսուի թէ Պոլսոյ կողմը շատ ապահով չէ, դուն ո՞ւր պիտի երթաս:

— Այա Սօֆիայի հրապարակը, պատասխանեց Շահնազար, միասին կուգա՞ս:

— Չէ՛, շնորհակալ եմ ... ես կը նախընտրեմ Քարաքէօյին վրայ պտըտիլ ի հարկին ինքզինքս շոգենաւ մը նետելու համար, այսօր Խտիվականին մեկնելու օրն է...:

Իրարմէ բաժնուեցանք եւ ես գացի քարափին կողմը: Պահ մը Խտիվական շոգենաւը մտայ եւ հոն մնացի: Փափաք մը կը զգայի դուրս չելլելու եւ Պոլսէն հեռանալու: Այս զինուորական ցոյցը, որուն նպատակը տակաւին որոշապէս չէինք գիտեր, գիս բնաւ չէր խանդավառեր:

Երկու ժամի չափ հոն մնալէ ետքը վար իջայ շոգենաւէն եւ վերադարձայ Բերա: Թիւնէլը ահագին բազմութիւն լեցուած էր եւ ամէն մարդ կ'աճապարէր իր տեղը դառնալու: Ղալաթիոյ կողմը բնաւ կիներ անցորդներ չէին նշմարուեր եւ ամէնուն դէմքը մտատանջ երեւոյթ մը ունէր:

Բերա, քանի մը բարեկամներ միացան ու սրճարան մը գացինք:

Զարաշուք լուրեր սկսած էին տարածուիլ: Կ'ըսուէր թէ զինուորները իրենց բոլոր սպաները սպաննած կամ զօրանոցներու մէջ կաշկանդած էին: Հիլմի փաշայի դահլիճը ինկած էր, մէպուսներէն մէկ քանին սպաննուած էր, եւայլն:

Ամէն սրճարանէն ներս մտնող նոր լուր սպանութեան մը լուրը կը բերէր:

— Դատական նախարար Նազըմ փաշա սպաննուած է:

— Պէյրութի մէպուս Մէհմէտ Արսլան էֆէնտի սպաննուած է ճամբու պէյը կարծուելով:

— Ծովային սպայ Քապուլի պէյ չարաչար սպաննուած է Եըլտըզի պալատին առջեւ:

Յետոյ կը պատմուէր Պետրոս էֆէնտի Հալաճեանի ալա Միրալօ խօսքերը «սուլեններու սպառնալիքին տակ ժողով չենք կրնար ընել»:

(Շար. 122)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՏՆՕՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑՈՒԱԾ

ՓԱՐԻԶ. – Տիկին Անահիտ Տէր – Մինասեան – Տրէզեան 500 Ֆր.:

TELEVISION

FRANCE 2

Dimanche, 13 Avril à 9h30

LE CATHOLICOS

KAREKINE Ier EN FRANCE

***

LA CINQUIEME

Dimanche, 13 Avril à 16h55

Le Génocide Arménien

A l'occasion de la parution de :

«LE GENOCIDE DES ARMENIENS DEVANT L'O.N.U.»

de Varoujan ATTARIAN.

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի մասնաճիւղին ժողովը Շաբաթ, Ապրիլ 12–ին, ժամը 14.30–ին կը խնդրուի ընկերուհիներէն ներկայ գտնուիլ, Հայ Մշակոյթի Տունը

17, rue Bleue, Paris 9e

M° Cadet

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche une personne dans le cadre d'un Contrat Emploi Solidarité (C.E.S.) de préférence bilingue (français-arménien) pour emploi de bureau à Paris.

URGENT

Renseignements : C.B.A.F. :
Conseil d'Administration: 01 48 24 46 57.

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ

ՓԱՐԻԶ

Գրական – Մշակութային յանձնախումբ

●

Դասախօսութիւն՝

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ 19ՐԴ ԴԱՐՈՒՆ

Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Ստեփան Ոսկան, Ճանիկ Արամեան

Դասախօս՝

ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 17, երեկոյեան ժամը ճիշդ 20.30–ին Հայ Կաթողիկէ Ս. Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնին մէջ

10 bis, rue Thouin, Paris Ve

M° Cardinal Lemoine ou Monge

Ձեռնարկը կը սկսի որոշեալ ժամուն:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section St-Jérôme «*Djavo Chant*» de Marseille

Venise

Une des plus belles villes du monde
Ses Ilots, le Pont des Soupirs,
la Place et la Basilique St-Marc etc...

Départ Mercredi soir 7 Mai
Place de la Rotonde Diran Tékéian
St-Jérôme
Retour Dimanche soir 11 Mai

P.A.F. 1.400 F. transport en autocar grand tourisme, hébergement en hôtel*** pour 3 nuits en demi-pension, visite guidée de Venise
Le Palais des Doges (hors entrée), la journée à l'Ile St-Lazare (déjeûner non compris)
Inscriptions obligatoires avant le 15 avril
Renseignements : 04. 91. 66. 83. 74 / 04. 91. 61. 10. 82 / 04. 91. 70. 00 32.

SABERATOURS SEVAN VOYAGES

PARIS • EREVAN • PARIS
VOLS HEBDOMADAIRES

- ASSISTANCE A L'AÉROPORT
- ORGANISATION D'ACCUEIL ET DE TRANSFERT
- RÉSERVATION D'HÔTEL
- LOCATION DE VOITURE AVEC CHAUFFEUR
- EXCURSIONS GUIDÉES
- VOYAGES ORGANISÉS EN GROUPE

PRIX PARIS-EREVAN-PARIS A PARTIR DE 3950 F
RENSEIGNEMENTS ET RÉSERVATIONS SUR SIMPLE APPEL

SERVICE FRET PARIS • EREVAN

SABERATOURS
19, RUE ST. ROCH - 75001 PARIS
TEL 01 42 96 10 10 - FAX 01 42 96 18 77

SEVAN VOYAGES
48, COURS DE LA LIBERTÉ - 69003 LYON
TEL 04 78 60 13 66 - FAX 04 78 60 92 26

EREVAN
37, RUE HANRABEDOUTIAN - EREVAN 10
TEL 52 54 48 - FAX 56 40 30

EN COLLABORATION AVEC ARMENIAN AIRLINES

A votre service pour toutes destinations

dans le monde!

U G A B . . . U G A B . . . U G A B . . . U G A B . . . U G A B

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

IXème JEUX EUROPEENS DES JEUNES DE L'UGAB

GRENOBLE

DU 16 AU 19 MAI

sous le Haut Patronage de
M. MICHEL DESTOT
Député-Maire de Grenoble

et sous la Présidence du
Dr et Mme EDOUARD ATTAMIAN
Président du Conseil d'Administration de l'UGAB-FRANCE

Les jeux auront lieu les 17 et 18 MAI
au GYMNASE HOCHE (Grenoble)
avec la participation des sections
de Suisse, de Londres, des Pays-Bas, de Belgique, d'Italie, d'Allemagne et de France

SOIREE DISCO DES JEUNES
le Samedi 17 Mai à partir de 21 h
dans la salle C.A.G. (Espace J. Marandjian)
15, cours de la Libération, Grenoble

GALA - BAL DE CLOTURE ET REMISE DES COUPES
le Dimanche 18 Mai à partir de 21 h
dans la Grande Salle l'Alpexpo, Grenoble

Pour tous renseignements contacter: 04 75 56 33 74

U G A B . . . U G A B . . . U G A B . . . U G A B . . . U G A B

Centre de Vacances de la Croix Bleue des Arméniens de France Bellefontaine (Jura)

Près de la frontière suisse et à proximité de Morez, Morbier et les Rousses, le village de Bellefontaine abrite, depuis plus de 40 ans, le centre de vacances de la CBAF. Implanté dans un domaine verdoyant, de 2 hectares, en lisière de forêt, le centre accueille chaque été, en juillet et août, 350 enfants, encadrés d'une cinquantaine d'animateurs et de directeurs diplômés.

Les enfants évoluent dans une ambiance arménienne, rythmée par des activités variées et enrichissantes (sport, randonnée, travaux manuels, éveil à l'arménité, musique, danse, chant...).

Nous vous invitons à inscrire vos enfants auprès de la section la plus proche de votre domicile soit :

Alfortville :	
Mme Zabounian	01 43 76 50 52
Arnouville :	
Mme Topalian	01 39 85 93 40
Asnières :	
Mme Danoux	01 42 42 85 87
Bagneux :	
Mme Pekmezian	01 46 63 10 48
Chaville :	
Mme Der-Kaloustian	01 47 50 64 37
Issy-les-Moulineaux :	
Mme Papazian	01 46 42 90 68
Paris :	
Mme Abousefian	01 47 84 82 90
Sevran :	
Mme Papazian	01 43 83 87 68
Décines :	
Mme Dolmadjian	04 78 49 26 66
Lyon :	
Mme Aghayekian	04 78 45 17 55
Grenoble :	
Mme Saboundjian	04 76 49 17 16
Mme Andonian	04 76 43 18 44
Valence :	
Mme Baron	04 75 40 12 49
Vienne :	
Mme Maghakian	04 74 53 25 91
St-Maurice de Beynost :	
Mme Goubatian	04 78 55 28 82
Vaulx-en-Velin :	
Mme Kassabian	04 78 77 63 93
Marseille :	
Mme Gabrielian	04 91 77 61 66

La Colonie organise une fête traditionnelle pour les parents, les dimanches 13 juillet et 10 août. Venez nombreux.

Date des séjours:

1ER SEJOUR : du 5 au 29 juillet 1997 (date limite d'inscription : 1er juin).
Age des colons : pour participer, les colons doivent être nés entre le 1/1/83 et le 31/12/90.

2EME SEJOUR : du 30 juillet au 23 août (date limite d'inscription : 1er juin).
Age des colons : pour participer, les colons doivent être nés entre le 1/1/82 et le 31/12/90.
Prix : 3 300 F + voyage : 400 F. (Paris et Marseille).

ՆՇԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

կապոյտ խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի երեկոյթը

ՄԱՅԻՍ 24
(Արփիոմ)

մասնակցութեամբ՝
ՆԱՒԱՍԱՐԴ պարախումբին
ՆՈՐ ՅԱՅՏԱԳԻՐ, ՆՈՐ ՁԳԵՍՏՆԵՐ

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ

Յունիս 15–ին

Մոնմորանսիի Հանգստեան Տունը

ՆՇԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ կրթարանի

ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

Մայիս 24–ին

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 51027317 A R. C. Paris
Commission paritaire : N° 55935

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 12-13
SAMEDI - DIMANCHE
12-13 AVRIL
1997

LE NUMERO : 5,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.100 Ֆ. — Վեցամսեայ : 560 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.400 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.250 Ֆ. (շաբաթական առաքում) – Հատը : 5,00 Ֆ.

72րդ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.092 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 72e ANNEE — N° 19.092

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՐԱՆԻ հետ, Եւրոպայի յարաբերութիւնները կրնան բոլորովին վերջ գտնել եւ այլեւս «քննադատական երկխօսութիւնն» ալ աւելորդ նկատուիլ, ի մեծ ուրախութիւն Ուաշինկթընի: Արդարեւ, Ապրիլ 10-ին, Պէրլինի ոճրային դատարանը վճիռ մը տուաւ որ պատմական կրնայ նկատուիլ եւ որու հետեւանքով փոթորիկ մը ծագեցաւ Իրանի եւ Գերմանիոյ միջեւ: Դատավարութիւնը կը տեւէր Պարսիկի մը եւ Լիբանանցիի մը որոնց առաջինը Իրանի գաղտնի սպասարկութեանց գործակալ մը կը նկատուի, միւսն ալ ոճիրը գործադրողը: 1992 Սեպտեմբեր 17-ին է որ Պէրլինի Միքոնոս ճաշարանին մէջ սպաննուած են երեք քիւրտ իրանցի ընդդիմադիրներ եւ իրենց թարգմանը ու Ապրիլ 11-ին, վճիռը կ'արձակուէր ոչ միայն այս երկու ամբաստանեալներուն դէմ որոնք ցկեանս բանտարկութեան կը դատապարտուէին, (աւելի մեղմ պատիժներու կը դատապարտուէին իրենց երկու մեղսակիցները), այլեւ Պարսկաստանն էր որ ուղղակի հրահանգիչը կը հռչակուէր այդ սպանութեանց: Դատաւորին սա նախադասութիւնը. – «Իրանցի քաղաքական ղեկավարները հրահանգեցին այդ ոճիրը» անմիջապէս կը նկատուի եւ անմիջական տագնապ մը ստեղծուած է Պոնի եւ Թեհրանի միջեւ: Եւրոպայի 15 անդամ Պետութիւններն ալ ետ կանչած են իրենց դեսպանները:

ՕՇԻ մէջ (Ժերսի նահանգ) Ժիւփէ միջնախարարական նիստ մը գումարեց եւ յայտնեց թէ 80 միջոցներ ձեռք պիտի առնուին հողամասին կարգաւորման համար: Նախարարապետը կը նախատեսէ 2015-ի Ֆրանսան եւ ապագայի փայլուն հեռանկարներ կը պարզէ: Կը մնայ նման կարգադրութիւններ ընել ներկային համար ալ...:

ՄԱԿ-ի ԸՆԴՀ. ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԸ՝ Աննան Ժընեւի մէջ հանդիպում մը ունեցած է Կիպրոսի Թրքական մասի նախագահ Ռ. Տէնքթաշի հետ, կղզին Եւրոպայի Միութեան անդամակցութեան սեմին լուծումի փորձ մը ընելու համար, Տէնքթաշ յետագայ յոյնեւթուրք տեսակցութեան մը համար օրակարգ նկատած կէտերը գրաւոր յանձնած է ընդհանուր քարտուղարին որպէսզի փոխանցէ Կիպրոսի նախագահ Գլէրիտիսի: Տէնքթաշի համար անհրաժարելի նկատուած կէտեր են երկու համայնքներու քաղաքական հաւասարութիւնը, Թուրքիոյ հովանաւորութիւնը, երկու անջատ մասերու ճանաչումը եւ երաշխաւորութեան պահանջը որ վերջնական լուծումէն առաջ Կիպրոս անդամ չընդունուի Եւրոպայի Միութեան: Կը սպասուի որ Աննան նոյն ձեւի հանդիպում մը ունենայ յոյն նախագահին հետ եւս ու եթէ հիմնական պայմաններ գոյանան, երկու ղեկավարները Յունիսին տեսակցութիւն մը ունենան ՄԱԿ-ի հովանիին տակ:

ՆԵՐՔԻՆ ԲԺԻՇԿՆԵՐԸ կը շարունակեն գործադուլի իրենց շարժումը, ցոյց մը պիտի ընեն, կրկին, այս Կիրակի, Ապրիլ 13-ին, յաջորդ օրն ալ «մեռած առողջութիւն» շարժումը պիտի կրկնեն հիւանդանոցներու մէջ միայն ստիպողական խնամքները ապահովելով: Բայց, կը թուի որ շարժումը կը տկարանայ, 26-ի վրայ այլեւս միայն 17 համալսարանական հիւանդանոց գործադուլի մէջ են (նախապէս՝ 22):

ՄԻԹԵՐԱՆԻ գրասենեակին նախկին պետը՝ Ժիլ Մենաժ, Ապրիլ 11-ին պիտի հանդիպէր դատաւոր Վալայի եւ յայտնէր ինչ որ գիտէ հեռաձայնային ունկնդրութիւններուն մասին: Ժիւփէ կը զգուշացնէ Մենաժը ըսելով թէ միայն ինք, նախարարապետը կրնայ վերցնել Պաշտպանութեան գաղտնիքը, Մենաժ ալ կ'առարկէ որ իր նախկին պաշտօնին բերմամբ իսկ, գիտէ թէ ի՛նչ կրնայ ըսել եւ ի՛նչ չի կրնար ըսել: Այս հարցը կը շարունակէ խռովել քաղաքական շրջանակները եւ աջի թէ ձախի դէմքերու յաջորդական յայտարարութիւնները ալ աւելի շփոթ կը ստեղծեն: Ընկերվարական Կլավանի, օրինակ, յայտարարեց թէ 1981-էն առաջ, Միթերան օրուան 24 ժամերու ընթացքին «կ'ունկնդրուէր», հեռաձայնային իր բոլոր խօսակցութիւնները կանոնաւոր կերպով կ'ունկնդրուէին: Այս յայտարարութիւնը ուղղակի խնդրոյ առարկայ կ'ընէ Ժիսքար տ'Էսթէնը որ կը հերքէ եւ կը սպառնայ հետապնդումներու դիմել:

ՁԱՅԻՐԻ երկրորդ եւ ամէնէն հարուստ քաղաք՝ Լուպումպաշի ինկաւ ապստամբներու ձեռքը: Գապիլայի զինուորները որպէս ազատագրողներ ողջունուած են բնակչութեան կողմէ: Արեւմուտքը, Ուաշինկթընէն Լոնտոն, ճնշում կը բանեցնէ Մոպութուի վրայ որպէսզի քաշուի: Լուպումպաշի թալանի կը տրուի եւ Գապիլայի զինուորները բաւական գործ ունին, մէկ կողմէ Զայիրի բանակին, միւս կողմէ ալ թալանողներուն հետ:

ՍՊԱՆԻՈՅ մէջ ձերբակալուած է 11 ալժերացի իսլամապաշտներու խումբ մը: Կը կարծուի որ Վալանս հաստատուած այս խումբը կը դիւրացնէր Ալժերիայէն եկած ծայրայեղ տարրերու մուտքը Եւրոպա,

ԵԼՑԻՆ Ապահովութեան Դաշնակցային Սպասարկութեան գլուխը դրաւ Ալեքսանդր Ցարենկօն: Ան կը յաջորդէ Տրոֆիմովի որ պաշտօնանկ եղած էր Փետրուարին: Այս սպասարկութիւնը ժառանգորդն է ՔԱ – Կէ – Պէ-ին:

ՄԻԽԱՅԻԼ ԳՈՐԲԱՉՈՎ չի հասկնար թէ ինչո՞ւ պէտք է ընդլայնել ՕԹԱՆ-ը. ըստ իրեն կը բաւէ ապահովութեան դաշնագիր մըստորագրել ՕԹԱՆ-ի եւ Ռուսաստանի միջեւ (Ֆիկառօ, Ապրիլ 9):

ՊԱՊԸ Սարայեւօ կ'երթար շաբաթավերջին, եւ 24 ժամ պիտի մնար, պատարագելով օդակայանը: Քաղաքը, ուր կաթողիկէ համայնքը բնակչութեան 10%ը կը կազմէ, օրէ օր «կը մահմետականացուի» ըստ տեղւոյն կրօնական իշխանութեանց: Եպիսկոպոսը կ'ըսէ. – «Կաթողիկէ Եկեղեցին կը մեռնի, ոչ ոք կը խօստովանի: Ցեղային մաքրագործումը կը շարունակուի եւ ՄԱԿ-ի դէտերը կը լռեն»: Պապին կ'ընկերանայ «Թոան – հիւանդանոց» մը որպէսզի կարելի ըլլայ Յովհ.-Պօղոս Բ.ը փոխադրել ի պահանջեալ հարկին. այս ֆրանսական թոանէն զատ, գերմանական օդնութեան օդանաւ մըն ալ նախատեսուած է:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՐՑԱԽ

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ.– «ՂԱՐԱԲԱՂԻ ԱՊԱՀՈՎՈՒԹԵԱՆ ԵՐԱՇԽԱՒՈՐԸ ԻՐ ԲԱՆԱԿՆ Է»

ԼՂՀ նախագահի պաշտօնակատար Լ. Պետրոսեան Ֆրանսայի այցէն վերադարձին Ապրիլ 9-ին մամուլի ասուլիս մը տուած է ու արտայայտուած գլխաւորաբար նախագահական նոր ընտրութեան ու Ազրպէյճանի ենթակայութեան ձեւով լուծումի մը հեռանկարին մասին:

Տեղեկացնելէ ետք Ֆրանսայի հանդիպումներուն մասին, Լ. Պետրոսեան ըսած է թէ նախագահական նոր ընտրութեան կազմակերպումէն առաջ հարկաւոր է փոփոխութիւններ ընել ու լրացնել ընտրական օրէնքը ոմէ ետք թեկնածուներուն բաւարար ժամանակ պիտի տրուի ընտրական քարոզչութիւն կատարելու: Ինչ կը վերաբերի օրէնքի հաւանական փոփոխութեան, գլխաւոր կէտը պիտի ըլլայ փոխ – նախագահի պաշտօն հաստատելու հարցը:

Լ. Պետրոսեան ըսած է թէ ԼՂՀ իշխանութիւնները մինչեւ նոր նախագահի մը ընտրութիւն ու նոր կառավարութեան կազմութիւն պիտի շարունակեն գործադրել նախկին ծրագիրը. արտաքին քաղաքականութիւնը հետամուտ պիտի ըլլայ ԼՂՀ միջազգային ճանաչումին եւ խնդրին լուծման բանակցութիւններու շարունակութեան, իսկ ներքինը՝ զարկ տալու ընկերութեան բարգաւաճման:

Խօսելով Ղարաբաղի հարցին լուծումի բանակցութիւններուն մասին, Լ. Պետրոսեան չեշտած է յատկապէս թէ Ղարաբաղ չի կրնար մնալ Ազրպէյճանի կազմին մէջ, այլ միայն կրնայ հորիզոնական կապ ունենալ անոր հետ: «Լեռնային Ղարաբաղը ինք պէտք է որոշէ իր ապահովութեան երաշխիքը» ըսած է ան, աւելցնելով. «միայն հզօրացած ղարաբաղեան բանակը կրնայ երկրին ու ժողովուրդին ապահովութիւնը երաշխաւորել»: Ինչ կը վերաբերի տնտեսական մարզին, Լ. Պետրոսեան հարկաւոր կը նկատէ զօրակցիլ շուկայի տնտեսութեան անցքին ու տնտեսական ազատ յարաբերութիւններու հոլովոյթին, յատուկ ուշադրութեան առարկայ դարձնելով ընկերային վիճակները:

***

ԴՈՒՄԱՆ ՉԷ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՑԱԾ ԶԷՆՔԵՐՈՒ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ ԲԱՆԱՁԵՒԸ

Ռուսաստանի Դուման չէ քուէարկած օրէնքի բանաձեւ մը որ կը վերաբերէր օտար երկիրներու տրուած զէնքերու եւ զինամթերքի օրէնքին բռնաբարման պարագաներուն: Բանաձեւը թիրախ ունէր Հայաստանի ապօրինի զէնք տրուած ըլլալու պնդումները: Բանաձեւը որ առաջարկուած էր Պաշտպանութեան, Ապահովութեան եւ Վեթերաններու յանձնախումբերուն կողմէ, 206 քուէ ստացած է որ 20 քուէ պակաս է հարկաւոր թիւէն: Ատկէ զատ, բանաձեւը խումբ մը խորհրդարանականներու պնդումով ներկայացուած է ոչ թէ «Հայաստանի տարուած զէնքեր»ու խորագիրով, այլ «Կովկասեան երկիրներու տրուած զէնքեր» ձեւով: Ժխտական քուէարկած գլխաւոր դէմքեր եղած են Ն. Ռիժկով, Գ. Ստարովոյտովա:

***

ԻՐԱՆ – ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԵԼԵԿՏՐԱԼԱՐԻ ԿԱՌՈՒՑՈՒՄ

Աւարտած է Իրան – Հայաստան 220 քմ.նոց ելեկտրալարին կառուցումը: Կը սպասուի որ մօտ օրէն Իրանէն պաշտօնական դէմքերու ներկայութեամբ հանդիսաւոր բացումը կատարուի:

ԹՐՔԱՊԱՏՈՒՄ

ՆԵՐՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՀԱԿԱՀԱՅ ԱՐՏԱՅԱՅՏՈՒԹԵՆԷՆ ԵՒ ՆԵՐՈՂՈՒԹԻՒՆ ԽՆԴՐԵԼԷՆ ԵՏՔ՝ ՀԱՐՑԸ ՉԷ ՓԱԿՈՒԱԾ

Ապրիլ 3-ի մեր թիւով արձագանգած էինք Ներքին նախարարուհի՝ Մ. Աքշէնէրի մէկ յայտարարութեան, երբ որպէս անարգանք ՓՔՔ-ի ղեկավար Ապտուլլահ Էօճալանի համար գործածած էր՝ «Հայու վիժած» որակումը, ապա ներողութիւն խնդրած Հայ համայնքէն, որ խորապէս յուզուած էր այդ առթիւ: Հայկական պատուիրակութիւնը ղեկավարող՝ Լուիզ Պաքար, որ Պատրիարքարանի մամուլի դրասենեակի պետն է, բաւարար համարած էր Նախարարուհիին այդ դիրքումը եւ հարցը փակուած կը կարծուէր:

Թուրք մամուլը, սակայն, շարունակած էր արծարծել հարցը եւ ծանօթ լրագրողներ ալ վրդոված տողերով արտայայտուած էին Ներքին նախարարին այդ խօսքերուն անդրադառնալով: «Սապահ» «Ռատիքալ» թերթերու մէջ է մանաւանդ որ յօդուածագիրներ արտայայտուեցան: Օրինակ «Սապահ»ի մէջ, Հընճալ Ուլուչ կը գրէր ի մէջ այլոց. –

«...Այն խօսքերը, զոր Հինդշարթի գիշեր լսեցի, տեղն ցատքեցուցին զիս:

Ներքին Գործոց նախարարին ձայնն էր...: Ան՝ «Հայածին խլէզ» (էրմէնի տէօլիւ) կ'ըսէր, երբ ես կը ցատքէի, լուրն ալ վերջացած էր արդէն: Հասկնալու համար թէ Ներքին Գործոց Նախարար Մէրալ Աքշէնէր այս խօսքը ո՞ւր, որո՞ւ համար գործածած է, սպասեցի յաջորդ առաւօտեան թերթերուն:

Տեղեկացայ որ նախարարը Ափօն կը քննադատէ եղեր իր այս խօսքերով: «Թուրք ազգը պառակտել ուզող հայածին խլէզ...»:

Ներողութիւն յարգելի Նախարար...

Ափօ տարիներէ ի վեր ջանք կը թափէ այս ազգը կոտորակելու համար, բայց չյաջողեցաւ...: Սակայն դուք որ ձեր այս անփափկանկատ խօսքերով կ'ապացուցանէք թէ Թանսու Չիլլէրը փնտռել չէք տար, եթէ երկու նախադասութիւն եւս արտասանէք, հրապարակը իրար կ'անցնի:

Ի՞նչ կը նշանակէ "Հայածին խլէզ"...»:

Նմանօրինակ յօդուածներ շարունակած են լոյս տեսնել, Ապրիլ 3-ին, «Ռատիքալ»ի մէջ է որ Աթուն Ինալ կը շօշափէ նոյն նիւթը եւ կը գրէ. –

«Զմռնինք որ մենք ալ թերեւս առանց մտածելու արտասանուած քանի մը խօս-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

***

ՍԻՏԱ-ՅԻ ՄԱՆՐԷ ԿՐՈՂՆԵՐԸ ԿԱՒԵԼՆԱՆ

ՍԻՏԱ-յի քննութիւններու կեդրոնէն հաղորդուած է որ հիւանդութեան մանրէ կրողներու ստուգուած թիւը 1996 Դեկտեմբերէն Ապրիլ 1, 26-էն 33-ի բարձրացած է: Կեդրոնի պատասխանատու Լ. Զօհրապեան շատ անբաւարար նկատած է հիւանդութեան դէմ գոյութիւն ունեցող միջոցները, զգուշացնելով որ անկարելի չէ մեծ թիւով վարակումներու դէմ յանդիման գտնուիլ որեւէ ատեն:

ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՕՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

ԻԳ.

Մայիս 10, Ուրբաթ:

Կէսօրէ ետք, երկու օր տեւող ճամբորդութեան մը ձեռնարկած ենք դէպի Հաւրաւ, Հաղրութի ուղղութեամբ: Սոկրատ Խանեան բարեկամս խոստացած է ինծի ղարաբաղեան գիւղ մը ցոյց տալ. «լաւագոյն ձեւը ճանչնալու» կ՚աւելցնէ իր ծանր, մեղմ ձայնով, «հոն քանի մը օր բնակիլն է»: Գիւղը ես բնաւ լուրջի չեմ առած որովհետեւ միշտ արձակուրդի ու ժամանցի վայր մը եղած է, անհոգ ու ժամանակաւոր կեանք մը, ինչպէս Պոյքովան կամ Ռաքիթովոն ծննդավայրիս՝ Պուլկարիոյ մէջ, Բրոտրոմոն՝ Կիպրոս, Պոլոնիան՝ Լիբանանի մէջ ապրած օրերուս: Զրանկրկային բան մը ունի գիւղը, գունագեղ ու տարաշխարհիկ եւ որուն բնակիչները աւելի լաւ է երեւակայել քան տեսնել մօտէն իրենց իրական կերպարանքով ու գոյներով: Իր ամբողջ բանաստեղծականութիւնը եւ հրապոյրը իր այդ անտես, գաղտնի եւ խէժալ էութեան մէջ գտած եմ, «գիւղացիին միտքին» մէջ որ գիրքերէ, երգերէ ու երազանքէ հաւաքուած տարրերով կազմուած է իմ պատանութեանս տարիներուն: Վերջապէս, հօրս «գիւղի մարդ» եղած ըլլալը եւ գիւղացիի մէկ քանի հիմնական առաքինութիւնները տոկունութիւն, ժուժկալ կեանքի ոճ, խօսքի մէջ ժլատ, դաժան ու սիրտ – առնելու չափ քաղցր նոյն ատեն, աշխատանքի կարգապահութիւն եւ ստեղծագործ կարողութիւն – մարմնաւորած ըլլալը մեծ ազդեցութիւն գործած են իմ հիւանդակախ պատանիի, աշխարհէն կտրուած, անբարեկամ եւ սակայն առանձնաշնորհեալ խորհրդաւոր յատկանիշով զինուած տղեկի հոգեբանութեանս վրայ:

Այնպէս որ դժկամութեամբ կը պատրաստուիմ Խանեանի ծրագիրը ընդունելու, մանաւանդ որ այս շաբաթ նպատակ ունէի Հրուանդանին վրայ աշխատելու, հինգ հատորնոց արտաւոց, անիրականանալի, գլխէս վեր այդ վէպը որմէ տիրապետուած ու տարուած՝ կեանքս անզսպելի թափ մը պիտի առնէր ու տանէր զիս մինչեւ ժամանակի ծայրը..., Ցետոյ, գրած եմ որ Արցախցիներուն հետ գաղափարի փոխանակութիւնն ու ազատ, բերրի եւ նորոգիչ հաղորդակցութիւնը շատ դժուար է: Ամէն մարդ, բայց մանաւանդ մտաւորականները, պատգամախօս մըն է, վերջնական եւ անառարկելի: «Այս է ճշմարտութիւնը պարոն Վահէ, ես այսպէս կը մտածեմ, մենք բոլորս ալ այս կ՚ընդունինք, դուն կրնաս ուզածդ մտածել, ազատ ես, բայց իմ ըսածս է ճշմարտութիւնը»...: Այլ խօսքով, ճշմարտութեան փնտռտուք կամ գոնէ ընդունուած ճշմարտութիւններու մասին կասկած՝ առ հասարակ կը պակսի, բան մը որ Հայաստանի մէջ ալ զգացի: Ղարաբաղցիներուն պարագային՝ որոշ չափով վերագրելի է իրենց կեանքի բացառիկ պայմաններուն: Կռնակնին պատին է, «մէկ քայլ իսկ չենք կրնար նահանջել» կ՚ըսէ մտաւորական բարեկամ մը «կեանքի թէ մտածումի աշխարհին մէջ»: Կը խորհիմ թէ հերոսներու ալիքին երկայնութեան վրայ կ՚ապրին եւ Սփիւռքէն եկած սա մարդը ո՞վ է որ հետը վիճինք...: Այս ճգնաժամային կեանքը, այս գոյութեան էն հիմնական մակարդակին վրայ ապրելու փորձառութիւնն է պատճառը որ գալէս ի վեր միայն վճիռներ ու եզրակացութիւններ ստացած եմ, շատ դիւրին հասկնալի՝ երբ կը խորհիմ թէ պատերազմի մէջ կը գտնուի ամբողջ բնակչութիւնը, ամէն անձ ինքզինքը զինուոր կը համարի եւ կենացմահու որոշումը տալէ ետք՝ ալ մարդիկ գլուխ չունին մանրամասնութիւններով զբաղելու:

Բարեբաղդ ժամէն սակայն տրամադրութիւնս փոխուած է: Զինուորական ճիփը որ Խանեան Համալսարանի տնօրէնութեան հետ կարգադրած է այս այցին համար, յատկապէս անկործանելի էակ մըն է, որ կռուելով, բարկանալով, կատղելով կը մագլցի Շուշիի դիմացը բարձրացող բլուրներու քամակը: Ինչ աննկարագրելի տեսարան է որ կը բացուի աչքիս, կանաչութիւն մը որ ծովու պէս փռուէր, կը ծփայ հորիզոնէ հորիզոն, դաշտ, լեռ, բլուր ու ձոր իրար մէջ հիւսուած աստուածային ճաշակով եւ այնքան ներդաշնակ՝ երկնային կապոյտին հետ, սիրային գիրկընդխառնումով մը, որ ամէն մտածում կը լռեցնէ մէջս: Ըլլալ աչք ու երեւակայութիւն միայն, եւ այլեւս չմտածել ճշմարտութեան շուրջ շատախօսելու մասին, ո՛չ նօթ առնել, ո՛չ ալ պատեր քաշել: Տեսարանը սակայն իր գեղեցկութեամբ կը մրցի այն միւս, նոյնքան զօրաւոր զգացումին հետ՝ թէ ասիկա հայկական ազգային սեփականութիւն է, ինքնութիւն է, թէ այս գեղեցկութիւնը հայկական էութիւնն իսկ է, նիւթական պարզ առարկայ մը ըլլալէ աւել: Ցընցուելով, աջ ու ձախ նետուելով կը սուրանք զմայլելի բնութեան մայր երակին մէջէն եւ, արհեստավարժի իմ ձեւազեղծումովս, կը տարուիմ մտածել, թէ ո՞րն է աւելի հզօրը, գեղեցկութեան ապրո՞ւմը թէ ազգային հպարտութիւնը: Հաւանաբար իրար կ՚ամբողջացնեն «հայկական ըլլալը աւելի կը գեղեցկացնէ բնութիւնը» կը խորհիմ, սակայն գիտեմ թէ Հայաստան եւ Արցախ գալէս ի վեր դատողութիւնս խախտած է, ծայր աստիճան զգացական դարձած եմ: Հաւանաբար տարիքն ալ իր դերը ունի այս կերպափոխումին մէջ...:

Երկուքուկէս ժամէ ի վեր կը քշենք չորս հոգիով, անհրեւակայելիօրէն խորտ ու բորտ, բարբարոս ճամբէն, ետ ու առաջ, վեր ու վար չպրտուելով ամէն վայրկեան, վախը սրտիս թէ կառքը կը գլտորի փոսերու մէջ որոնց եզերքներէն եւ ընդերքներէն կը յառաջանայ մեր ճիփը, ոստոստելով ու թաւալելով: Սա մեքենան ռուսական ճիփ մըն է, անկործանելի եւ պողպատակերտ եւ իր մէջ տեղ գտած են, ինձմէ զատ, տէր եւ Տիկին Սոկրատ Խանեան: Կայ նաեւ վարորդը, Արմէն, նուրբ բայց երկաթէ ջիղերով ու խառնուածքով երիտասարդ մը, լուրջ ու զուարթ նոյն ատեն եւ որուն անվրդով եղանակը սա խենթեցած կառքը ղեկավարելու, միակ բանն է որ վստահութիւն կուտայ ինծի չարունակելու ճամբաս: Եւ կայ Արմէնին կինը, երիտասարդ, լուռ ու խաղաղ հարսը, որ ութ ամսու յղի է եւ հազիւ կը յաջողի ճիփ մագլցիլ...: Եւ ամբողջ տեւողութեան ահ ու սարսափի մէջ եմ թէ ստոյգ վիժումի կը դիմէ այս գնացքով եւ այս կառքով ուր ես երկու ձեռքով խելայեղ կը կառչիմ մետաղի ինչ կտոր որ գտնեմ, ջարդ ու փշուր չըլլալու համար ցնցումներէն...: «Աստուած ինչ տոկուն արգանդ տուեր է ղարաբաղցի հարսներուն» կը մտածեմ, զմայլագին ու մտահոգ նայելով երիտասարդ կնկան «բան մը չըլլար պարոն Վահէ» կ՚ըսէ Արմէն, քիթին տակէն խնդալով սփիւռքցի սա մարդուն վրայ, որ ոչինչ կը հասկնայ Ղարաբաղի բնութենէն, հայ կիներէն եւ ռուսական զինուորական ճիփէն: Բայց ի վերջոյ ողջ առողջ ու մէկ կտոր կը հասնինք Մեծ Թաղլար գիւղը ու գիւղի անանցանելի փողոցներէն ձեւով մը կը ժամանենք մեր հիւրընկալին, Միշային տունը:

Թաղլար կամ Մեծ Թաղլար գիւղը 1800 բնակիչ ունի այսօր ու լերան կողին կառչած՝ կը տիրէ հովիտին: Գէշ աղէկ չէնքեր են, որ կը տարածուին լեռն ի վեր ու վար, սակայն քիչ մը ամէն կողմ փլած կամ կիսափուլ տուներ ու շինութիւններ կը ցցուին: «Ատոնք Թուրքերու տուներ են» կը բացատրեն ինծի, «մինչեւ 1989–ի ապստամբութեան կռիւները, գիւղին մէջի լաւագոյն տուները, պարտէզները եւ շէնքերը իրենցն էին: Բայց կռիւ ունեցանք ու զիրենք դուրս քշեցինք, տուներն ալ կողոպտեցինք եւ կործանեցինք»: Գիւղը մէկ, կեդրոնական [illegible] մայր ճամբայ ունի որուն երկու կողմերը քարաշէն, միայարկանի տուներ թառած են: Շատ ցից քովընտի ճամբաներ կը ճիւղաւորուին: Ամէն տուն իր պզտիկ պարտէզը ունի ուր բանջարեղէն կը բուսնի: Գրեթէ ամայի է, «մարդիկ դաշտերն են, կ՚աշխատին» կը պատասխանեն հարցումներուս: Քիչ մը յուսախաբ եմ, ես որ կարծր ձեռքերով, անթրաշ, բարի աչքերով ու վարակիչ բընականութեամբ, դժուար խօսող մարդիկ կը փնտռէի՝ հիմա ձգուած եմ պատահական լաճերու, ճամբուն եզրին կուկուզ ըրած գիւղացիներու եւ քաշկռտուող պառաւներու:

Միշան գիւղին ամէնէն բարեկեցիկ ընտանիքներէն է ու մեզ կը հիւրասիրէ պատշաճ ոճով: Կ՚արժէ սակայն մօտիկ ընել Լէոյի նկարագրութիւնը այս նոյն գիւղին ուր այցելած է 1894–ին: Գրութիւնը կը գտնուի իր «Ամբողջական Երկեր»ու 8–րդ հատորին սկիզբը:

«Թաղլարը մի բաւական մեծ գիւղ է – 500 տուն: Հետեւելով Ղարաբաղի մէջ բացառութիւն չունեցող ընդհանրութեան օրինակին, Թաղլարը տեղաւորուած է լեռնային զառիվայրի վրայ, որ աստիճանաբար իջնում է դէպի Ղուրուչայ անունով գետը, որ քերում է Տողայ սարին ժայռոտ ստորոտները: Նայելով գիւղի արտաքին տեսքին, բնակիչների կեցութեանը, կարելի է ասել որ Թաղլարը առհասարակ հարուստ գիւղ է: Այնտեղ այնքան շատ չեն գետափի խրճիթները, որոնցից կազմուած են լինում առհասարակ հայ գիւղերը, այլ պատահում են լաւ շինուած նոր ձեւի տուներ: Բնակիչների մասնագիտութիւնը ածխագործութիւնն է եւ ձմեռը այդ արհեստով պարապում են համարեա ամէնքը: Ամառը գիւղացիք պարապում են դաշտային աշխատութիւններով: Գիւղին շրջակայքում կան շատ կենու այգիներ, օղեհանութիւնը տարէց – տարի աւելի շատանում է: Անասնապահութեան ճիւղում Թաղլարցիք յայտնի ջորեպաններ են, համարեա ամէն տուն ունի մի քանի ջորի: Միւս տնային կենդանիներ քիչ են:

«Այս գիւղում կայ Հայոց հոգեւոր ծխական դպրոց: Արձակուրդների պատճառով աշակերտներ չկային ... պէտք է ասած, որ կրթական գործը այս տեղ դեռ խանձարուրքի մէջ էր գտնւում, Պառկելով քնելով, ես անհամբեր սպասում էի հետեւեալ օրի բացուելուն, երբ կարողութիւն կ՚ունենամ տեսնել Տող բերդի երբեմնեան հզօր իշխանութեան աւերակները, տեսնել Գտիչ անունով յայտնի վանքը (Գտիչ վանքը կամ Գտչավանքը յայտնի է վաղ միջնադարից հանդիսացել է Արցախ նահանգի Դիզակ գաւառի եպիսկոպոսանիստը: 8–րդ դարից յայտնի է վանքի մօտ կառուցապատուած նոյնանուն բնական ամրութիւնը Գտիչ բերդ, որը պատերազմների ժամանակ գաւառի հիմնական զօրակայանն է դառնում: Պատմութեանը յայտնի են Գտիչի տէր Ապր... Մուսէ Առանշահիկ իշխանի հերոսական ճակատումները արաբ զօրավար Բուղայի 200 հազարնոց զօրաբանակին դէմ՝ հէնց Գտիչի մօտ, 9–րդ դարու առաջին կէսին)»:

Լէոյի նկարագրած Թաղլարը շատ չէ փոխուած հարիւր տարուան ընթացքին: Մարդոց բարոյական կորովը, ազատութեան համար կռուելու քաջութիւնը կը մնայ կատարեալ: Կը պակսի «հոգեւոր» դպրոցը որուն տեղը շատ աւելի մեծը շինուած է: Գիւղին վրայ աւելցած է սինեմայի սրահ մը, որ ամէն գիշեր կը գործէ, կայ հիւանդանոց մը, ուր երեք բուժ – քոյրեր կ՚աշխատին՝ երբ պէտքը զգացուի: Իմ հոն եղած ատենս՝ հիւանդ չկար ու չէնքը գոց էր:

Քիլլարա

ՀԱԼԷՊԻ «ՔԱՐԷՆ ԵՓՓԷ» ՃԵՄԱՐԱՆԻ 50–ԱՄԵԱԿ (1947 – 1997)

ՀԻՄՆԱԴԻՐՆԵՐ

ՔԱՐԷՆ ԵՓՓԷ
(1876 – 1935)

Ծնած է 1876–ին Դանիոյ Լիւմպերկ քաղաքը, պետական ուսուցիչի բարեկեցիկ ընտանիքի մը մէջ: Նախնական ուսումը ստանալէ ետք իր ծննդավայրին մէջ, կը հետեւի Քոփենհակընի համալսարանի դասընթացքներուն:

Հայրը փափաքած է, որ իր աղջիկը դառնայ բժշկուհի, բայց երիտասարդ ուսանողուհին, յամառ ընթերցողի իր նկարագրով եւ միանգամայն օրուան թերթերէն տեղեակ մնալով Օսմանեան կայսրութեան տարածքին թափուող անմեղ արիւնին եւ մանաւանդ հայ ժողովուրդին կրկնուող կոտորածներուն՝ կը վճռէ իր կեանքը նուիրել զոհուող մեր ժողովուրդին:

Հայութեան ազնուագոյն բարեկամներէն, բարերարներէն եւ իր ամբողջ կեանքը Ուրֆայի, անկէ ետք Հալէպի մէջ հայութեան զոհած այս Դանիացին, հայ եւ մարդկային պատմութեան սաանագոյն եւ սեւ օրերը իր նուիրումով, մարդասիրութեամբ թեթեւցնողներէն մէկը եղաւ մեր ժողովուրդին համար:

Հազիւ 27 տարեկան, 1903–ին կուգայ Ուրֆա, ինքզինք գտնելու կոտորածներէն նոր դուրս եկած հայութեան տրամադրութեան տակ:

1915–ի Եղեռնին, արհամարհելով թրքական սպառնալիքները եւ արգելքները, կը փութայ եաթաղանէն ճողոպրած բեկորներուն ամէն տեսակ օգնութիւն եւ նպաստ հասցնելու:

1920–ին կուգայ Հալէպ, այս անգամ հոն հաստատուած Եղեռնէն մազապուրծ հայ տարագիրներուն օգտակար դառնալու համար:

Հալէպի զանազան գաղթակայաններուն մէջ գտնուող Հայերը վատառողջ կացութենէն դուրս բերելու համար, 1928–ին, Նոր Գիւղի մէջ կը յաջողի գնել, օգտուելով Ազգերու Լիկայի նպաստէն, 10.000 քառ. կանգուն հողամաս մը եւ այնտեղ կը պարփակէ 150 որբեր, որոնց թիւը յետագային 1800–ի պիտի հասնէր:

Որբերը պատսպարելով, աղքատներուն օգնելով, իր որբանոց – այրիանոցին մօտ կը բարձրացնէ «Սահակեան» վարժարանը, կիներու ձեռագործի աշխատանք հայթայթելով՝ անոնց դառն կեանքը թեթեւցնելու համար: 1935–ին կը մահանայ եւ իր կտակի իրագործմամբ կը թաղուի Հալէպի հայկ. գերեզմանոցին մէջ: Այսպէս իր վերջնական հանգիստը կը գտնէ իր հարազատ քոյր – եղբայրներուն քով:

1947–ին, ահա իր կերտած այս որբանոց – այրիանոցի հողամասի վրայ է, որ կը հիմնուէր իր անունը յաւերժացնող «Քարէն Եփփէ» ճեմարանը, այն հեռանկարով, որ այնուհետեւ որբերու զաւակները պիտի գային իրենց մեծ բարերարուհիին հողին վրայ իմացական լոյս եւ հոգեկան գիտութիւն ստանալու:

ԶԱՐԵՀ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
(1915 – 1963)

Աւազանի անունով Սիմոն Փայասլեան, Զարեհ Ա. Կաթողիկոս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ, ծնած է Մարաշ, 1915 Փետրուար 14–ին:

1924–ին, ծնողքին հետ կը փոխադրուի Հալէպ, ուր «Մեսրոպեան» եւ «Հայկազեան» Ազգային վարժարաններէն ներս կը ստանայ իր նախնական ուսումը:

1930–ին, երբ Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութիւնը Անթիլիասի մէջ նոր կայք կը հաստատէր, երիտասարդ Սիմոն Փայասլեան ինքզինք կը նետէ Դպրեվանքէն ներս, հոգեւորականի կեանքին եւ գործի իմաստին եւ տարողութեան նեղքին մղումէն թելադրուած:

Հինգ տարի յետոյ, աւարտելով Դպրեվանքի իր ուսումը, Զարեհ Աբեղայ կ՚օծուի: Ապա 1936 – 1938 կ՚ուսանի Պեյրութի համալսարանի բաղդատական պատմութեան եւ արեւելագիտութեան ճիւղերը:

1940–ին կը կոչուի Բերիոյ Թեմի Առաջնորդական Տեղապահ: Ապա, 1943–ին, կ՚ընտրուի Առաջնորդ ու Սուրիոյ հայ ժողովուրդին հետ կը բաժնէ իր ամբողջական սէրն ու գուրգուրանքը, միաժա...

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

1995 – 1996
Ֆինանսական Հաշուետուութիւն

1992 – 1996
Ծրագրային Գործունէութիւն

ԵՐԵՒԱՆ, 1996

մանակ շահելով համակրանքն ու վստահութիւնը օրուան իշխանութեան:

1947–ին, Առաջնորդ Զարեհ Եպիսկոպոս իր առաջնորդութեան ընթացքին հայ ազգին նուիրուած մեծարժէք հողի մը վրայ հիմը կը դնէ ազգային «Քարէն Եփփէ» ճեմարանին:

1956 փետրուար 20–ին, 41 տարեկանին, Զարեհ Եպիսկոպոս Փայասլեան կ'օծուի Մեծի Տանն Կիլիկիոյ: Իսկ կաթողիկոս 1963 փետրուար 21–ին կը վախճանի, ստեղծած թողնելով համայն Սփիւռքահայութիւնը:

Ճեմարանի սերունդին համար Զարեհ Ա.ի պատկերը անջնջելի դրոշմով քանդակուած պիտի մնայ բոլորին սրտերուն մէջ:

Իսկ գալիք սերունդներուն համար, իր յիշատակը նուիրական ներշնչարան մը պիտի դառնայ:

ՀՐԱՉ ՓԱՓԱԶԵԱՆ
(1892 - 1960)

Աւազանի անունով Կարապետ — Հրաչ Փափազեան ծնած է Եոզկաթ, 1893 Յունիս 19–ին:

Եօթը տարեկանին կը փոխադրուի Սեբաստիա, ուր կը ստանայ իր նախնական կրթութիւնը:

Դեռ պատանի, կ'անդամակցի Հ.Յ.Դ. շարքերուն: 1914–ին կ'աւարտէ Պոլսոյ իրաւագիտական համալսարանը:

Համաշխարհային Ա. պատերազմին, զինակոչուելէ ետք, փախուստ կուտայ երկու անգամ: Ապա անկէ ետք կը սկսի քաղաքական, ազգային եւ կուսակցական ճակատներու վրայ իր անմոռանալի գործունէութիւնը:

1926–ին կը հաստատուի Հալէպ, Սուրիա: Իր կեանքը կ'ըլլայ իր ժողովուրդին համար համակ նուիրում:

Իբրեւ ազգային դէմք, պետական երեսփոխան, կուսակցական գործիչ, իր կլիոն ու դատողութիւնը միշտ կ'ըլլան օրինակելի՝ ոչ միայն ազգային ժողովներէն ներս, այլեւ պետական շրջանակներու մօտ:

Համեստ, սակաւախօս եւ մանաւանդ զգօնապահ, իր արժանիքներով ծառայող այս Հայը աւելի քան քառասնամեակ մը նուիրումով կը ծառայէ իր ժողովուրդին, մանաւանդ Հալէպի հայութեան:

Հիմնադիրն ու արտօնատէրը ըլլալով հանդերձ Հալէպի «Արեւելք» օրաթերթին, Հրաչ Փափազեան իբրեւ ամենամօտիկ գործակիցն ու սրտակիցը օրուան Առաջնորդ Զարեհ Վարդապետին (յետագային՝ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոս) ինք եւս իր վաստակն ու քրտինքը կը բերէ «Քարէն Եփփէ» Ազգային Ճեմարանին, միաժամանակ դառնալով խնամակալութեան անդամներէն մէկը, մինչեւ գաղութէն իր անվերադարձ մեկնումը 1957–ին:

Մեռաւ 1960–ին, Պէյրութ, իր ետին ձգելով օրինակելի ու երկարամեայ յեղափոխական, քաղաքական ու ազգային բեղուն գործունէութեան օրինակելի շրջան մը:

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՏԿԵՐ

«Քարէն Եփփէ» Ազգային Ճեմարանի կեանքի կոչումէն ետք, դանիացի բարեբարուհի Քարէն Եփփէի կողքին, կարելի չէ մոռնալ նաեւ այն միւս բարերարները՝ Միհրդատ եւ Էլմոնէ Տիգրանեան, Գալուստ Կիւլպէնկեան, Մկրտիչ Գաւուքճեան եւ համայն Հալէպահայութիւնը, որոնք հայ երկրորդական այս վարժարանը հասցուցին իր նպատակէտին:

Այս օրերուն մանաւանդ, յիշեալ ցանկին վրայ իր արդար տեղը ունի անկասկած Լոս – Անճըլըսի «Քարէն Եփփէ» Ազգային Ճեմարանի Ընկերակցութիւնը, որ ամէն տարի հարիւրէ աւելի սաներ պահելով, նիւթապէս թեւ ու թիկունք կը կանգնի իր սիրելի վարժարանի գոյատեւման աշխատանքներուն:

Միւս կողմէ սակայն, երբեք կարելի չէ չանդրադառնալ այն բոլոր նուիրեալ անձերուն, որոնք իրենց ժամանակը առատօրէն նուիրած են իբրեւ կրթական մշակներ:

Ճեմարանի տնօրէնութիւնը վարած են.–

Մինաս Թէօլէօլեան 1948 – 1956
Ստեփան Գարամարտեան 1958 – 1961
Գէորգ Տօնապետեան 1961 – 1967
Պետրոս Հաճեան 1968 – 1970
Կարպիս Նալպանտեան 1970 – 1975
Անդրանիկ Խաչատուրեան 1975 – 1988
Վարդգէս Նալպանտեան 1988–էն ի վեր:

Կարճ ժամանակաշրջաններ. – Ժոզէֆ Պայրամեան, Գուրգէն Յակոբեան եւ Քրիստափոր Իֆթաեան ստանձնած են խնամակալի ծանր պարտականութիւնն ու պարտաւորութիւնը:

Այս ցանկէն ներս կարելի է յիշել Հրաչ Փափազեանի կողքին տոքթոր Յակոբ Գասապեան, Ստեփան Ինճէեան, տոքթոր Գասպար Գասպարեան, Գրիգոր Իւլիւպէյեան, Վահէ Զօքքարեան ու Յարութիւն Զաքըրեան:

Իսկ վարժարանի հայագիտական բաժանմունքէն ներս Մինաս Թէօլէօլեանի եւ ապա Արեգ Տիրացանի կողքին, իրենց արդար քրտինքը թափած են Մկրտիչ Մկրտիչեան, Կարապետ Սապունճեան, Յասմիկ Նաճարեան, Ալիս Քաթրճեան եւ Յակոբ Զոլաքեան:

1947 Հոկտեմբերին, իր դուռները բացած եւ հազիւ 22 աշակերտներով սկսած Ազգային Ճեմարանը իր առաջին հունձքը տուած է 1953–ին՝ հինգ շրջանաւարտ ուսանողներով:

Առաջին հունձքէն ետք, տարուէ տարի, հարազատ իրենց կոչումին եւ ճեմարանէն ներս իրենց ջամբուած ոգիին, շրջանաւարտներէն մեծ թիւ մը, իբրեւ տղոցէն կամ ուսուցիչ, թեմական եւ եկեղեցական գործերու նուիրեալ գործօններ, կուսակցական եւ ազգային կազմակերպութիւններու եւ միութիւններու գործիչներ, գիտական եւ մասնագիտական ասպարէզներու մէջ կարկառուն դէմքեր, խմբագիրներ, թերթի աշխատակիցներ, գրական ասպարէզի նուիրեալներ, վերջին տասնամեակներուն, իրենց ապրած երկիրներէն ներս ականաւոր պաշտօններով հարստացուցած են սփիւռքահայ մեր գաղութները:

ԱՍՏՂԱԳԷՏՆԵՐԸ ՆԵՐԴՐՈՒՄՆԵՐՈՒ ՈՒՂԵՑՈՅՑ

Գրեթէ համաշխարհային չափերու հասած տնտեսական տագնապը դրամական գործառնութիւններով զբաղողները օրէ օր կը մղէ աստղերէն օգնութիւն խնդրելու: Միջազգային հրապարակին վրայ ծանօթ ու վարկի տէր դրամատուներու պատասխանատուներ կը դիմեն աստղագէտներու, աստղագուշակներու ու այդ դիմումները գաղտնի կը պահուին, մտահոգութիւն չպատճառելու համար յաճախորդներու եւ գործակիցներու: Այդ քայլը առնողներէն եղած է վերջերս Վերակառուցման ու զարգացման եւրոպական դրամատունը (ՊԵՐՏ): Անոր մէկ պատասխանատուն դիմած է աստղագուշակ Գրասցի, որպէսզի անոր ցուցմունքները ունենայ սակարանային նախատեսումներու ծրագիր մը պատրաստելէ առաջ: Երբ լսուած է այս նորօրինակ գործակցութիւնը, դրամատան զանձապահը պատասխանած է թէ իրենք պէտք է գործածէին շուկային վրայ յաջողութեան հասած բոլոր մեթոտները:

Աստղերու հանդէպ գանձապահին մեծ հետաքրքրութիւնը սկսած է անցեալ տարի երբ դրամատան տնօրէնը Լոնտոնի մէջ մասնակցած է ամերիկացի աստղագուշակի մը աստղա – տնտեսական 8–րդ համաժողովին: Այս վերջինը որպէս յաճախորդ ունի ամէնէն մեծ ընկերութիւններէն 500–ը:

Աստղագուշակութեան նկատմամբ մեծցող այս հետաքրքրութիւնը լաւ նշան մը չի նկատուիր: Կ'ըսուի թէ նման երեւոյթ արձանագրուած է դարասկիզբի տնտեսական տագնապի շրջանին: Աստղագուշակներուն ամէնէն մեծ կեդրոնացումի վայրերէն մէկը դարձած է Հոնկ – Քոնկը ուր ոչ ոք գիտէ թէ 1997–ին ինչ պիտի պատահի: Հոն ամէնէն փնտռուածները փէնկ–շուի կոչուած չինական հին աստղագուշակութեան վարպետներն են. «Փէնկ» կը նշանակէ հով, իսկ «շուի» ջուր: Այս հին աստղագուշակութիւնը կը միտի նախատեսել բնութեան ազդակներուն ազդեցութիւնը մարդկային որոշումներուն վրայ: 80–ական թուականներու կէսերուն, երբ «Հոնկ – Քոնկ եւ Շանկայ» դրամատունը բրիտանական այդ գաղութին մէջ դրամատնեակներու գերարդիական շէնք մը կառուցեց, ճարտարապետը ամիսներով աշխատեցաւ փէնգ – շուի վարպետի մը հետ որուն յաճախորդներէն են Ռոչիլտները:

Աստղագուշակութեան այդ ճիւղը փարած է Արեւմուտքն ալ. Նոյնիսկ միլիառատէր Թրըմփ որոշած է երկնաքեր մը կառուցել, հետեւելով փէնկ – շուիի թելադրութեան: Թայլանտեան դրամատան մը կողմէ կատարուած պրպտում մըն ալ ցոյց տուած է որ Թայլանտցիներուն 9%–ը ներդրում կը կատարէ հաշուի առնելով աստղագուշակութեան տուեալները:

ՔԱՂՀԱՆ

LIVRES REÇUS

INITIATION CHRETIENNE
I
Rituels arméniens du baptême
traduits, introduits et annotés par
Charles RENOUX
Editions du Cerf, Paris 1997

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԾԻՊԻՏ

– Այս գետում կարելի՞ է լողանալ:
– Ոչ, կոկորդիլոսներ շատ կան:
– Իսկ որտե՞ղ չկան:
– Երկու քմ. ներքեւ, այնտեղ, ուր գետը թափւում է ծովը:
– Իսկ այնտեղ կոկորդիլոսներ չկա՞ն:
– Ոչ: Այնտեղ միայն շնաձկներ կան: Իսկ կոկորդիլոսները շատ են վախենում նրանցից:

•

– Գնացքը արդէն երեք ժամով ուշանում է:
– Մի անհանգստացէք, ձեր տոմսը ուժի մէջ է երեք օր...

•

– Դուք վստա՞հ էք, որ սա Գարուզոյի ձայնագրութիւնն է:
– Ի հարկէ:
– Բայց նա երբեք գերմաներէն չի երգել:
– Ուրեմն սա թարգմանութիւն է:

ՏԱՍՆԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՊՈԼՍԷՆ ԴՈՒՐՍ
1896 - 1909

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Սրճարանին մէջ իրարու ցոյց կուտային խուզարկու ակնարկներով մարդիկ:
– Տե՛ս, այսինչ խաֆիէն մէջտեղ ելեր է:
– Տե՛ս այնինչ խաֆիէն...
Ու այդ վերերեւումները, վեցամսեայ աներեւութացումէ ետքը, անորոշ երկիւղ մը կը պատճառէին ամէնուն:
– Նորէն հին ըէժի՞մն է որ կը սկսի արդեօք...:
– Համիտին մատը կայ գործին մէջ...:

⁂

Հետեւեալ օրը, Զորեքշաբթի, առերեւոյթ հանդարտութիւն մը կը տիրէր փողոցներուն մէջ: Խանութները բացուած էին ու ամէն մարդ իր գործին զբաղելու երեւոյթը ունէր:

Գիտէինք որ զինուորները, որոնց թիւը ալ աւելի շատցած էր, մինչ Այա Սոֆիայի ու Սուլթան Ահմէտի հրապարակը լեցուած էին, բայց հանդարտ կը մնային:

– Զինուորները Սահմանադրութեան հակառակ չեն եղեր, կ'ըսէին իրարու. մարդիկը միայն քօմիթէին հակառակ են ու մէկ մըն ալ չէրիաթ կը պահանջէին:

Կը պատմուէր որ Սելանիկցի զօրապետներ մըն ալ միացած է ցուցարար զինուորներուն, ինչ որ ապացոյց մը կը համարուէր Սահմանադրութեան դէմ վտանգ մը չպատահելուն: Միւս կողմէ կ'ըսուէր նաեւ թէ զինուորներուն մէկ մեծ մասը հակառակ է այս ցոյցին եւ թէ զինու զօրութեամբ ցուցարարները պիտի ցրուէ:

Մեծ Փողոցին մէջ հանդիպեցայ Սարհատին ու Քրիսին, որոնք Պոլիս, իրենց զինավաճառի խանութը կ'երթային: Անոնց ընկերացայ ու միասին անցանք կամուրջէն: Զինուորներու խումբեր գունդ – գունդ կը շարունակէին դիմել Պոլիս, հրացանները ուսերնուն զարկած: Ամբողջ մայրաքաղաքին մէջ կարծես մէկ սպայ չէր մնացած:

– Ամէնքն ալ սպաննուա՞ծ էին...:

Այս հարցումը կ'ընէինք իրարու սարսափահար:

Եէնի Ճամիի առջեւ ամէն ինչ հանդարտ էր. միայն մզկիթի սանդուխներուն վրայ բեռնակիրներու բազմութիւն մը լեցուած էր սպառնական դէմքերով:

Ընկերներէս բաժնուելով ուղղուեցայ Պապը Ալիի պողոտան, «Խարազան»ի տպարանը: Նոյն միջոցին Արամ Անտոնեան հիւանդ էր ու Շիշլիի պուլկարական հիւանդանոցը կը գտնուէր, շաբաթաթերթ «Խարազան»ը դադրած էր եւ օրաթերթն ալ շաբաթ օրուընէ ի վեր չէր հրատարակուեր, այսուհանդերձ տպարանատէր – հրատարակիչը, պարոն Ջգօն Փափազեան երկու օրէ ի վեր գործի վրայ էր եւ անընդհատ յաւելուածներ կը հրատարակէր որոնք վայրկենապէս կը սպառէին:

Հազիւ թէ տպարան մտած՝ ինէ խնդրեց որ յաւելուած մը խմբագրեմ, անմիջապէս հրատարակելու համար:

– Նոր լուր մը ունի՞ս, հարցուցի:
– Չէ՛, պատասխանեց:
– Ուրեմն ի՞նչ կ'ուզես որ գրեմ:
– Դուն բան մը չիմացա՞ր:
– Ո՛չ, ամէնուն գիտցած բաները:
– Վնաս չունի, բան մը խմբագրէ անմիջապէս տպենք, առիթը ձեռքէ չփախցընենք:
– Բայց ի՞նչ կ'ուզես որ գրեմ իբրեւ յաւելուած:
– Ճամբան եկած ատենդ բան մը չտեսա՞ր:
– Ղալաթիոյ կողմը Շթայնին ու Թիրինկին մեծ ապակիները հրացանի գնդակներէ ծակ ծակ եղած էին:
– Ահաւասիկ լուր մը, նստէ գրէ, հարկաւ դեռ ուրիշ բան մըն ալ կ'իմանանք: Կէս սիւնակ բան եթէ գտնենք բաւական է:

Ստիպուեցայ տեղի տալ մեր բարեկամին ստիպումներուն առջեւ:

Ծակուած ապակիներու պատմութիւնը շարադրելու վրայ էի երբ յանկարծ հրացանաձգութիւններու ուժգին ձայն մը լսուեցաւ: Ձայնը կը շարունակուէր հետզհետէ սաստկանալով ու որոշապէս կը տեսնուէր որ Այա Սոֆիայի հրապարակին կողմէ կուգար:

– Իրար կը զարնեն կոր, ըսին տպարանը գտնուողները:
– Անմիջապէս յաւելուածին տակը աւելցո՛ւր, խորհուրդ տուաւ պարոն Ջգօն:

Անցայ գրասեղանին առջեւ եւ սկսայ գրել.

«Եղբայրասպան կռիւը, որմէ ա՛յնքան կը վախցուէր, դժբախտաբար սկսաւ կէսօրին մօտ: Այս տողերը տպուած միջոցին աքիւնը կը հոսի Այա Սոֆիայի հրապարակը, քօմիթէին հակառակորդ ու պաշտպան զինուորներուն միջեւ: Հարիւրաւոր սպաննեալներ ու վիրաւորեալներ կան: Խանութները կը գոցուին ու փողոցները կ'ամայանան: Մանրամասնութիւնները կարդալ մեր երկրորդ յաւելուածին մէջ»:

Ձեռագիրը խիկոյն տրուեցաւ գրաշարին, մինչ հրացանաձգութիւնը տակաւին կը շարունակուէր:

– Ո՞ւսկից մանրամասնութիւններուն պիտի տեղեկանանք:
– Մարդ ղրկած եմ այնտեղ, հիմա ուր որ է կուգայ, պատասխանեց:

Արդարեւ քիչ մը ետքը լրաբերը եկաւ, երբ ալ հրացանի ձայները լռած էին:

– Ի՞նչ լուր, ո՞րքան սպաննուած կայ, հարցուցի նորեկին:
– Ի՞նչ սպաննուած...
– Այա Սոֆիայի հրապարակէն չե՞ս գար...
– Այո՛, պատասխանեց:
– Հոն իրար չե՞ն սպաններ կոր:

Սկսաւ ծիծաղիլ:

– Հապա քիչ մը առաջուան հրացանաձգութի՞ւնը:
– Զինուորներուն ոչխարի միս բաժնուեցաւ եւ ատոր համար ի նշան գոհունակութեան հրացան պարպեցին օդը, պատասխանեց լրաբերը, կռիւ չկայ, մարդիկը քէյֆ կ'ընեն կոր:

Հարկ եղաւ շարուած յաւելուածը ցրուել ու տեղը նոր մը պատրաստել, պատմելով ոչխարաբաշխութեան մանրամասնութիւնները:

(Շար. 123)

(Շար. Ա. էջէն)

քով, որքան կը վերաւորենք ուրիշները։ Մանաւանդ եթէ այդ խօսքերով կը վիրաւորենք մեր այն հարազատ հայրենակիցները, որոնք կը բաժնեն երկրին ուրախ եւ տխուր օրերը։ Հայ ծագումով մեր հայրենակիցներուն սրտին մէջ կրակի մը նման չէ՞ ինկած արդեօք «հայածին» խօսքը, որ արտասանուեցաւ Ներքին նախարարին բերնով։

⁂

ՄԱՐԴԿԱՅԻՆ ԻՐԱՒԱՆՑ ՄԱՐՄԻՆԸ ԴԱՏ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ

Այս պատմութեան նոր հանգրուանն ալ այն է («Մարմարա», Ապրիլ 4) որ Մարդկային Իրաւանց Միութեան Պոլսոյ մասնաճիւղին փոքրամասնութիւններու իրաւունքներու հետապնդման յանձնախումբը, Ապրիլ 3-ին դիմում կատարած է Պէյօղլուի դատական իշխանութիւններուն եւ բողոք ներկայացուցած Ներքին նախարար Մէրալ Աքշէնէրի դէմ «Հայու վիժած» արտայայտութեան առթիւ։ Յանձնախումբի անդամներուն կարծիքով Ներքին նախարարը ատելութեան եւ թշնամութեան գրգռութիւն կատարած է խտիր դնելով ժողովուրդներու, ցեղերու, դասակարգերու, կրօնքին միջեւ։ Ներկայանալով դատական իշխանութիւններուն դատական հետապնդում պահանջած են Ներքին նախարարին դէմ, Միութեան անունով Ֆուատ Տինտար յայտարարած է որ Մ. Աքշէնէր «Հայու վիժած» որակումով «նախատած է հայութեան պատկանելիութիւնը»։

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

Section St-Jérôme «*Djavo Chant*» de Marseille

Venise

Une des plus belles villes du monde Ses Ilots, le Pont des Soupirs, la Place et la Basilique St-Marc etc...

Départ Mercredi soir 7 Mai
Place de la Rotonde Diran Tékéian
St-Jérôme
Retour Dimanche soir 11 Mai

P.A.F. 1.400 F. transport en autocar grand tourisme, hébergement en hôtel*** pour 3 nuits en demi-pension, visite guidée de Venise

Le Palais des Doges (hors entrée), la journée à l'Ile St-Lazare (déjeûner non compris)

Inscriptions obligatoires avant le 15 avril

Renseignements : 04. 91. 66. 83. 74 / 04. 91. 61. 10. 82 / 04. 91. 70. 00 32.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 51027317 A — R. C. Paris
Commission paritaire : N° 55935

l'UCFAF présente
LA

CHORALE SAHAK-MESROP de Marseille

Direction *KHATCHIG YILMAZIAN*

Samedi 19 Avril à 20h30 précises
Eglise St-Roch — 296, ru St-Honoré, 75001 Paris — M° Pyramides ou Tuileries

au piano *Juliette YILMAZIAN*
solistes :
Eva ARTINIAN, Ani YILMAZIAN
Antranik MINASSIAN,
Noubarig DER-MINASSIAN

Au programme :
G. Fauré — Komitas — Verdi — E. Hovannessian — A. Bartevian — Ekmalian — A. Haroutiounian — Avedissian — Ganatchian.

Infos-réservations : Tél.: 01 39 64 06 93.

Billets en vente à :
l'UCFAF: 6, Cité Wauxhall, 75010 Paris; Tél.:01 42 08 76 49 (du lundi au vendredi de 15h à 19h) ● Paris *Librairie Orientale Samuelian:*51, rue Monsieur-le-Prince 75006 ● *Assurances Terziyan* : 13, rue Lamartine 75009 ● Alfortville *Café Philippe:* Place Achtarak (ex-Carnot) ● *Epicerie Ararat:* 116, rue Etienne Dolet ● Arnouville *Epicerie Eniz:* 63, rue Jean-Jaurès ● Clamart *Epicerie Eniz:* 14, rue des Monts ● Auprès des membres de l'UCFAF.
Parkings : St-Honoré et Pyramides.
P.A.F. 100 F. (étudiants 70 F. sur place).

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ

ՓԱՐԻԶ

Գրական – Մշակութային յանձնախումբ

●

Դասախօսութիւն՝

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ 19ՐԴ ԴԱՐՈՒՆ

Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Ստեփան Ոսկան, Ճանիկ Արամեան

Դասախօս՝
ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 17, երեկոյեան ժամը ճիշդ 20.30-ին Հայ Կաթողիկէ Ս. Մեսրոպ Մշակութային Կեդրոնին մէջ

10 bis, rue Thouin, Paris V[e]
M° Cardinal Lemoine ou Monge

Ձեռնարկը կը սկսի որոշեալ ժամուն։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ *Փարիզի մասնաճիւղին ժողովը Շաբաթ, Ապրիլ 12-ին, ժամը 14.30-ին կը խնդրուի ընկերուհիներէն ներկայ գտնուիլ, Հայ Մշակոյթի Տունը*

17, rue Bleue, Paris 9[e]
M° Cadet

COLONIE DE VACANCES à SAINT-GERVAIS-LES-BAINS

L'Asociation SIPAN des Arméniens catholiques des France organise cet été

un séjour de colonie de vacances

dans sa superbe propriété *«Résidence Sipan»* sise à Saint-Gervais-les-Bains (Haute-Savoie) à 15 kms de Chamonix, pour les enfants de 6 è 12 ans,

du 2 au 22 juillet.

Les dossiers d'inscription peuvent être retirés auprès de nos paroisses ou demandés au Secrétariat de l'Association,
10 bis, rue Thouin, 75005 PARIS.

Tél. : 01 40 51 11 90, du lundi au vendredi, de 14h30 à 18h30.

U G A B . . . U G A B . . . U G A B . . . U G A B . . . U G A B

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

IXème JEUX EUROPEENS DES JEUNES DE L'UGAB

GRENOBLE

DU 16 AU 19 MAI

sous le Haut Patronage de
M. MICHEL DESTOT
Député-Maire de Grenoble

et sous la Présidence du
Dr et Mme EDOUARD ATTAMIAN
Président du Conseil d'Administration de l'UGAB-FRANCE

Les jeux auront lieu les 17 et 18 MAI au GYMNASE HOCHE (Grenoble) *avec la participation des sections de Suisse, de Londres, des Pays-Bas, de Belgique, d'Italie, d'Allemagne et de France*

●

S O I R E E   D I S C O   D E S   J E U N E S
le Samedi 17 Mai à partir de 21 h
dans la salle C.A.G. (Espace J. Marandjian)
15, cours de la Libération, Grenoble

●

G A L A - B A L   D E   C L O T U R E
E T   R E M I S E   D E S   C O U P E S
le Dimanche 18 Mai à partir de 21 h
dans la Grande Salle l'Alpexpo, Grenoble

Pour tous renseignements contacter: 04 75 56 33 74

U G A B . . . U G A B . . . U G A B . . . U G A B . . . U G A B

Centre de Vacances de la Croix Bleue des Arméniens de France Bellefontaine (Jura)

Près de la frontière suisse et à proximité de Morez, Morbier et les Rousses, le village de Bellefontaine abrite, depuis plus de 40 ans, le centre de vacances de la CBAF. Implanté dans un domaine verdoyant, de 2 hectares, en lisière de forêt, le centre accueille chaque été, en juillet et août, 350 enfants, encadrés d'une cinquantaine d'animateurs et de directeurs diplômés.

Les enfants évoluent dans une ambiance arménienne, rythmée par des activités variées et enrichissantes (sport, randonnée, travaux manuels, éveil à l'arménité, musique, danse, chant...).

Nous vous invitons à inscrire vos enfants auprès de la section la plus proche de votre domicile soit :

Alfortville :
Mme Zabounian 01 43 76 50 52
Arnouville :
Mme Topalian 01 39 85 93 40
Asnières :
Mme Danoux 01 42 42 85 87
Bagneux :
Mme Pekmezian 01 46 63 10 48
Chaville :
Mme Der-Kaloustian 01 47 50 64 37
Issy-les-Moulineaux :
Mme Papazian 01 46 42 90 68
Paris :
Mme Abousefian 01 47 84 82 9
Sevran :
Mme Papazian 01 43 83 87 6
Décines :
Mme Dolmadjian 04 78 49 26 6
Lyon :
Mme Aghayekian 04 78 45 17 5
Grenoble :
Mme Saboundjian 04 76 49 17 1
Mme Andonian 04 76 43 18 4
Valence :
Mme Baron 04 75 40 12 4
Vienne :
Mme Maghakian 04 74 53 25 9
St-Maurice de Beynost :
Mme Goubatian 04 78 55 28 8
Vaulx-en-Velin :
Mme Kassabian 04 78 77 63 9
Marseille :
Mme Gabrielian 04 91 77 61 6

La Colonie organise une fête traditionnelle pour les parents, les dimanches 13 juillet et 10 août. Venez nombreux.

Date des séjours:
1ER SEJOUR : du 5 au 29 juillet 1997
(date limite d'inscription : 1er juin).
Age des colons : pour participer, les colons doivent être nés entre le 1/1/83 et le 31/12/90.

2EME SEJOUR : du 30 juillet au 23 août
(date limite d'inscription : 1er juin).
Age des colons : pour participer, les colons doivent être nés entre le 1/1/82 et le 31/12/90.
Prix : 3 300 F + voyage : 400 F. (Paris et Marseille).

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche une personne dans le cadre d'un Contrat Emploi Solidarité (C.E.S.) de préférence bilingue (français-arménien) pour emploi de bureau à Paris.

URGENT

Renseignements : C.B.A.F. :
Conseil d'Administration: 01 48 24 46 57.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Տէսինի Արշակ Ջամալեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 1000 փրանք եկեղեցիէն իր միօրեայ դպրոցին ի նպաստ։

Տիկին Յարութիւնեանի (քահանայի մայրը) մահուան առթիւ նաեւ շնորհակալութեամբ ստացած է ուխ. Նանսէնի դրացիներէն 800 Ֆր., Պր. Օննիկ Պառաւեանէ, նոյն առթիւ, 300 Ֆր.։ Մասնաճիւղը, նոյն առթիւ 300 Ֆր. նուիրած է տեղւոյն Ս. Աստուածածին Եկեղեցիին։

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 15
MARDI
15 AVRIL
1997

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

LE NUMERO : 5,00 F.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.100 Ֆ. — Վեցամսեայ : 560 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.400 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.250 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

72րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 19.093 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 72e ANNEE — N° 19.093

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՊԱՊԻՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՍԱՐԱՅԵՒՈ

ՋԱԽՈՂԱԾ ՈՃՐԱՓՈՐՁ, ՁԻՒՆ, ՀՈՎ, ՓՈԹՈՐԻԿ ԵՒ ՀՈԾ ԲԱԶՄՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Պապին այցելութենէն քանի մը ժամ առաջ, Շաբաթ, Ապրիլ 12-ին, Սարայեւոյի ոստիկանութիւնը երեւան կը հանէր հակահրասայլ ականներ զետեղուած կամուրջի մը տակ, ուրկէ պիտի անցնէր Պապին թափօրը: Պայթումը տեղի պէտք է ունեցած ըլլար հեռավար դրութեամբ: Ծանօթ է որ Պապին այս այցելութիւնը ջնջուած էր անցեալին, այն պատճառով որ քաղաքը վտանգաւոր կը նկատուէր: Այս անգամ ալ բոլորը համամիտ չէին, բայց ինք պնդած էր:

Ցայտնապէս յոգնած, Յովհ. Պօղոս Բ. ժամանեց ձիւնի տակ եւ մինչ ձիւնի տակ է որ պատարագեց Քոսեվոյի մարզադաշտը, շուրջ 50 հազար հոգիի ներկայութեան, ուր կաթողիկէները փոքրամասնութիւն են: Պոսնիան մեծամասնութեամբ մահմետական է, խրուաթները միայն կաթողիկէ են, Սերպերն ալ՝ Օրթոտոքս: Օդանաւին մէջ, խօսելով լրագրողներուն հետ, Պապը բաած էր անոնց՝ «խրուաթերէն սորվեցէք, եթէ ոչ, բան պիտի չհասկնաք»: Օդակայանը Պապը դիմաւորած է Պոսնիոյ նախագահը՝ Իզէթպեկովիչ, աւելի վերջ հրաւիրած էր երրեակ նախագահութեան երեք անդամները որ տեւական խաղաղութիւն մը ապահովեն ժողովուրդին: «Եւրոպայի Երուսաղէմը» մըկրտուած այս քաղաքին մէջ, Պապը կրկին խօսած է խաղաղութեան մասին, մինչ չեչտելով՝ Այլեւս երբե՛ք պատերազմ:

24 ժամուան կեցութենէ մը ետք, Յովհ. Պօղոս Բ. Վատիկան վերադարձած է:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԵՐՔԻՆ ԲԺԻՇԿՆԵՐԸ որոնց միացած էին ազատ ասպարէզի բժիշկները եւ Սէ-Ժէ-Թէ-ի անձնակազմերը, նոր ցոյց մը ըրին Փարիզ, Ապրիլ 13-ին, պահանջելով այս անգամ որ կլոր սեղան մը կազմակերպուի նախարարապետին եւ շահակից նախարարներուն հետ: Ըստ կազմակերպիչներուն ցուցարարներու թիւը 60 հազար էր, ըստ ոստիկանութեան՝ 8.600, կը կարծուի որ ամէնէն հաւանական թիւը 25.000 է: Թէեւ Լիպերասիոն ալ 10.000-էն աւելի կը գրէր: Ցոյցէն վերջ, կէս գիշերը անց միջադէպեր պատահած են Շան զ'Էլիզէ եւ Կառ տը Լիոն: Շան զ'Էլիզէ ներքին երեք բժիշկներ որոնք ցոյց կ'ընէին թեթեւօրէն վիրաւորուած են վարորդի մը կողմէ որ ուշադիր չէ եղած: Կառ տը Լիոն ալ, ներքին բժիշկներ արգելք եղած են ճեպընթացի մը մեկնումին եւ Մարսէյլ գացող այդ կառախումբը 50 վայրկեան յապաղումով կրցած է ճամբայ ելլել:

ԹԵՀՐԱՆԻ մէջ, Ապրիլ 13-ին, 100 հազարի կը հասնէր, ըստ իրանեան հեռատեսիլին, ցուցարարներու թիւը գերմանական դեսպանատան առջեւ հաւաքուած: «Մա՛հ Գերմանիոյ, փաշիստ Գերմանիա սիոնականութեան ծառայ» լոզունգներով, ամբոխը տողանցած է: Միւս կողմէ, Իրանի կառավարութիւնը, ի պատասխան Եւրոպացիներու ընթացքին (14 երկիրներ ետ կանչած էին իրենց դեսպանները) ինք ալ ետ կանչեց իր 14 դեսպանները (բացի Յունաստանէն): Գերմանիա ապահովութեան արտակարգ միջոցներ ձեռք առած է, նոյնիսկ հեռաձայնային ունկնդրութեան մեծ գործողութեան մը ձեռնարկած է, մանաւանդ Գերմանիոյ եւ Իրանի միջեւ: Գաղտնի սպասարկութիւնները այնպիսի հունձք մը ունին արդէն որ թարգմանի չգոյութիւն կայ: Երկրին մէջ ալ 600 կասկածելի Պարսիկներ հսկողութեան տակ առնըւած են:

ԹՈՒՆՃԵԼԻ (արեւելեան Թուրքիա) գաւառին մէջ, Թուրք բանակը գործողութեան մը ընթացքին սպաննած է 46 Քիւրտեր (ՓՔՔ), չարաթավերջին:

ՔԻՒՐՏ 47 բանտարկեալներ, որոնք ամիսէ մը ի վեր հացադուլի դիմած էին Էրզրումի բանտին մէջ, առողջական ծանրակշիռ կացութեան մէջ կը գտնուին, ըստ քրտական աղբիւրներու: Բանտարկեալները կը մերժեն ամէն կարգի դարմանում ու իրենցմէ 14-ին վիճակը արդէն անբուժելի կը նկատուի:

ՂՐԻՄԻ ԹԱԹԱՐՆԵՐԸ խորհրդարանական որոշումով վերջ պիտի տան կիւրեղեան այբուբենի գործածութեան ու անցնին լատինատառ այբուբենի: Իրենց ղեկավարներէն մէկը յայտնած է թէ շատ կարեւոր փոփոխութիւն մըն է կատարուածը եւ թէ նոր այբուբենին բոլոր մարզերուն մէջ գործածութիւնը կարելի պիտի ըլլայ 2002 թուականին:

ՂԱԶԱԽՍՏԱՆԻ ու ԻՐԱՆԻ միջեւ ձեռնարկուած է քարիւղի փոխադրութեան նիւթով տեսակցութիւններու, ղազախական քարիւղին համար ռուսական տարածքէն անցքի առկողութեան վերջ տալու նըպատակով: Փոխադրութիւնը պիտի հիմնուի փոխանակութեան սկզբունքին վըրայ: Ղազախստան Կասպից ծովու ճամբով տարեկան 2 — 6 միլիոն թոն քարիւղ պիտի փոխադրէ Իրանի հիւսիսային շըրջանը, իսկ Իրան նոյն քանակութեամբ քարիւղ պիտի փոխանցէ միջազգային շուկային, իր հարաւային շրջանէն:

ԹՈՐԻՆՈՅԻ Սուրբ Յովհաննէս — Մըկրտիչ մայր տաճարը հսկայ վնասներ կրած է Ապրիլ 11-ի գիշերը, բուռն հըրդեհի մը հետեւանքով: Հրշէջ մը ինքզինք նետած է բոցերուն մէջ փրկելու համար Ս. Պատանքը որ կը պահուի տաճարին Կուառինիի մատրան մէջ: Հրշէջը մուրճով մը կրցած է կոտրել պաշտպանող ապակին ցուցափեղկը եւ վերցնել պատանքը որու վաւերականութիւնը, սակայն, խնդրոյ առարկայ է: Ցարդ կատարուած բոլոր քննութիւնները վճռական եզրակացութեան մը չեն յանգած, հաստատելու համար որ իսկապէս Յիսուսի պատանքն է: Այդ պատանքը պահպանող մատուռը գործն է Կուառինօ Կուառինիի, թուաբանագէտ, աստղագէտ եւ հանճարեղ ճարտարապետ (17-րդ դար): Հրդեհը արկածի հետեւանք կը նկատուի, բայց եւ այնպէս քննութիւն բացուած է: Պապը չքանչանով մը պիտի վարձատրէ հրշէջը որ ազգային հերոսի պէս կ'ողջունուի ամբողջ երկրին մէջ:

Ժ. ԹՈՒՊՈՆ, Արդարադատութեան նախարարը «գաղթականութեան նոր տեսակ» մը որակած է անգլերէնի գործածութիւնը ինթէրնէթի վրայ: «Եու-էս Նիուզ էնտ Ուորլտ Ռիփորթ» թերթին, որ լոյս տեսած է Ապրիլ 14-ին, ֆրանսացի նախարարը կ'ըսէ թէ «եթէ բան մը չընենք, ուշ պիտի ըլլայ»: Եւ ըսել թէ Ֆրանսան այն երկիրն է որ Ֆրանսախօսութեան նախարար ալ ունի:

400 ԱՆՏՈՒՆՆԵՐ բողոքի ցոյց մը ըրին, Կիրակի, Ապրիլ 13-ին, Վէրսայլի դղեակին բակին մէջ, ասոնցմէ 30-ը յաջողած էին նոյնիսկ մտնել թագաւորին սենեակը, որու պատշգամէն կը բացագանչէին՝ «հոս ենք ո՛չ ըսելու համար ընկերային այն օրէնքին որ կ'ուզէ պաշտօնականացնել մարդկային ենթա — օրէնքները եւ մնայուն ձեւ տալ անստոյգ կացութեանց»: Յիշեցուցին նաեւ թէ այդտեղէն է որ 1789 Օգս. 4-ին հռչակուեցաւ առանձնաշնորհումներու ջնջումը:

ՃէՔ ԼԱՆԿ որ, առժամեայ կերպով, Միլանոյի Փիքքոլօ Թէաթրոյի գեղարուեստական տնօրէն նշանակուած էր, բաւական լուրջ հարցեր ունի տեղւոյն քաղաքապետին հետ որ իր դուռը փակած է իրեն առջեւ եւ կը մերժէ թատրոնի յիսնամեակի տօնակատարութեանց ծախքերուն նպաստել: Թունաւոր ոճով նամակներ փոխանակուած են: Այս տարակարծութիւնը հետեւանք է նաեւ մերձաւոր ընտրութիւններուն: Միլանոյի քաղաքապետը՝ Ֆորմենթինի Հիւսիսային Լիկան կը ներկայացնէ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ ՄԻՋԱԴԷՊ 7 ԱԴՐԲԵՋԱՆՑԻ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐ ՍՊԱՆՆՈՒԱԾ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 10-ին է, որ սահմանային ծանր միջադէպ մը պատահած է Հայաստանի հիւսիս — արեւելեան շըրջանը, երբ ադրբեջանցի զինուորներ փորձած են Հայաստան մուտք գործել: Հայկական ուժերը անմիջապէս հակադդած են եւ եօթը ադրբեջանցի զինուորներ մեռած են, մէկ ուրիշն ալ վիրաւորուած է: Հայկական կողմը ոչ մէկ վնաս կրած է: Ադրբեջանցիք նահանջած են:

Այս լուրին արձագանգած էր Լը Մոնտ Ապրիլ 13-14-ի իր թիւին մէջ:

***

ԶՈԴԻ ՈՍԿԻԻ ՀԱՆՔԸ

Հայաստանի Արտաքին նախարարութեան բանբերը յայտարարած է որ Զոդի հանքը Կասպից ծովը չէ եւ ցաւալի է որ Ադրբեջանի Արտաքին նախարարութիւնը կրկին խուճընդոտներ կը ստեղծէ խանգարելու համար յարաբերութեանց կանոնաւորումը շրջանին մէջ: Արդարեւ, վերջին երկու տարիներու ընթացքին, Ադրբեջան ապօրինի կը գտնէ Զոդի ոսկիի հանքին հետազօտութիւնները եւ այդ առընչութեամբ բողոք ալ ներկայացուցած է Ամերիկացիներուն, որոնց մէկ ընկերութիւնն է այդ աշխատանքները տանողը: Գասպարեան կը շեշտէ որ Զոդի հանքը եւ հողամասը (Վարդենիսի շըրջան) պատմականօրէն ճանչցուած են որպէս հայկական հողամաս, նախախորհրդային, խորհրդային եւ ամերիկեան աշխարհագրական քարտէսներուն վրայ: Հայկական իշխանութիւնը Զոդի վրայ հաստատուած է տէ եուրէ եւ տէ փաքթօ:

***

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՀԱՅ ՀԱՄԱՅՆՔԸ

«Ազգ»ի Մարտ 27-ի թիւին մէջ այս խորագրով էջ մը կայ ուր տրուած է հարցազրոյց մը Մոսկուայի գաղութին ղեկավար դէմքերէն Հայաստանի նախկին փոխ — վարչապետ Վարդգէս Արծրունիի հետ: Անոր գլխաւորած համայնքային նոր կազմակերպութիւնը կը կոչուի «Հայկական Ազգային — Մշակութային Ինքնավարութիւն»: Ատիկա արդիւնք է Ռուսաստանի Դումային այն օրէնքին որ երկրին ազգային փոքրամասնութիւններուն լայն կարելիութիւն կուտայ ազգային գետնի վրայ կազմակերպուելու եւ գործելու: Ատիկա նպատակ ունի կանոնակարգելու ոչ բնիկ ազգերու մայրենիի, մշակոյթի, աւանդութիւններուն զարգացումը, կրթական հիմնարկներու ստեղծումը, եւայլն:

Ռուսաստանի մայրաքաղաքին ներկայ հայութեան վիճակին մասին հարցումի մը պատասխանելով Վ. Արծրունի կ'ըսէ թէ անոր թիւը հասած է 300 հազարի: Անցեալին հայութիւնը հոն ծանօթ էր առաւելաբար որպէս մտաւորական ներկայութիւն: Այսօր այդ մասը պահպանուած ըլլալով հանդերձ, աւելցած է գործի մարդոց կարեւոր խումբը: Նոր կը նկատուի բանուոր դասակարգի մը ներկայութիւնը:

Նախկին քաղաքական դէմքը կ'ըսէ թէ վճռապէս որոշած է քաղաքականութեամբ չզբաղիլ: Այսօր ինք Մոսկուայի շինարարական մարզին ծանօթ գործի մարդոցմէն է: Իր միաւորման մէջ կ'աշխատին հարիւրաւոր Հայաստանցիներ:

Մոսկուայի իշխանութիւնները հողամաս յատկացուցած են հայ համայնքին որպէսզի Մայր Տաճար մը կառուցուի: Վ. Արծրունի կ'ըսէ թէ ան պիտի ըլլայ համալիր մը, կեդրոնացնելով Ռուսաստանի հայութեան կրօնական եւ մշակութային կեանքը: Ռուս կառավարութիւնը որոշած է ռուսեւհայ բարեկամութեան յուշարձան մըն ալ հիմնադրել եւ արդէն ծրագիր մը առաջարկուած է մոսկուացի քանդակագործ Ֆրիտ Սողոյեանի:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Բ. դասակարգի մրցումներու շարքին, Վալանսի Հայ Մարզականը պարտուած է 0 — 2 Ռետ — Ստարէն այս վերջնոյն դաշտին վրայ: Դասաւորման մէջ, այժմ 12-րդ դիրքի վրայ է 45 կէտով: Գլուխն է միշտ Թուլուզ 60 կէտով, բայց Շաթօրու միայն մէկ կէտ տարբերութեամբ կը գրաւէ երկրորդ տեղը: Վերջին կը մնայ Էփինալ 26 կէտով:

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՇԱՀԷ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

Ցաւով իմացանք որ Ապրիլ 8-ին, Պէյրութի մէջ սրտի սուր տագնապի մը զոհ գացած է Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան պատասխանատու անդամներէն, «Զարթօնք»ի խմբագիր, Թէքէեան Մշակութային Միութեան անդամ՝ Շահէ Ահարոնեան:

Ողբացեալը, 43 տարեկան, զաւակն էր հրապարակագիր, գրող, ազգային գործիչ Գերսամ Ահարոնեանի, որու մահէն ետք, շարունակած էր քալել նոյն ճամբէն, ծառայելով իր կուսակցութեան եւ ազգին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուած է Ապրիլ 10-ին, Հայ աւետարանական եկեղեցին հոծ բազմութեան մը ներկայութեան, յարգանքի իրենց տուրքը բերած են հայ թէ լիբանանցի բազմաթիւ անձնաւորութիւններ, ներկայացուցիչը՝ Հայաստանի դեսպանատան եւ ներկայացուցիչներ Հայ Առաքելական եւ Կաթողիկէ եկեղեցիներու, Ս.Դ.Հ. կուսակցութեան, Հ.Յ.Դ.-ի, մամուլի եւ զանազան կազմակերպութեանց ու միութեանց,

«ՉԱՐԵՆՑ 100»

ԱՆՃԻՐԻՄ ԲԱՅՑ ՀԱԶԱՐ ԱՆԳԱՄ ԹԱՂՈՒԱԾ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾԸ

Հայ մամուլի էջերը, Հայաստան թէ Սփիւռք, ամիսներէ ի վեր չարենցեան հարիւրամեակի զանազան ձեւի նշումներու տեղ կուտան: Ծննդեան դարադարձն է ու մահուան 60-ամեակը այն եզական դէմքին ու գրողին որ սակայն իր կեանքին ու մանաւա՛նդ մահուան պարագաներով որպէս հերոսական տիպար մը ընկալուած է ջախջախիչ մեծամասնութեան կողմէ, քան՝ գրական վաստակին ճանաչումով, անոր ճիշդ արժեւորումով: Երեւոյթը շատ բնական պիտի համարուէր եթէ այդ մեծամասնութենէն դուրս մնացած ըլլար մեր «մտաւորական», գրող – բրոց շրջանակէն գոնէ լայն մաս մը: Ի վերջոյ միայն մեր իրականութեան մէջ չէ որ գրական, կամ այլ մարդի արժէքի մը կեանքին մանրամասնութիւնները, մանաւանդ եթէ ընթացիկէն դուրս բաներ շատ են հոն, աւելի տեղ ունենան հանրութեան մօտ, քան անոր ձգած վաստակը: Ու Չարենցի կեանքին դրուագները, ազգային ու մարդկային իւրայատուկ շեշտ գիծերով, լայնօրէն կը տրամադրեն բազմութիւնները, երկրորդական, երրորդական դիրքի վրայ ձգելով անոր գրական արտադրութիւնը:

Հարիւրամեակը ու միամիտ հաւատքէ մը մեկնած՝ պէտք է այդ կացութիւնը գոնէ որոշ ժամանակի մը համար շրջելու փորձին առիթ ըլլար, առ այժմ այնպէս կը թուի որ գլխաւորաբար ծառայած է ինքնափառաւորման նոր ու լայն դուռ մը բանալու անրուժելի պատեհապաշտներու: Այս վերջիններուն թմբուկ – աղաղակով լեցուած միջոյին մէջ անկիւն մը կը մոռցուին, կ'անտեսուին Չարենցի յիշատակին լուրջ յարգանք ընծայող գործեր, դէմքեր: Ասպարէզին կը տիրէ ընդհանրապէս ան որ կը յաջողի չարենցեան վերմակէն ամէնէն մեծ կտոր մը իր վրայ քաշել:

Հարիւրամեակին փարիզեան նշումը այս աւանդութեան նոր էջ մը աւելցուց, երաժշտական երեկոյթի մը ընծայած առիթին մէջ սողոսկեցնելով չարենցեան փակագիծ մը: Եւ ըսել որ բանաստեղծին աղջկան ներկայութեան նման պարագայ մը անգամ տեղ չէր կրցած ունենալ այդ երեկոյթին տպագիր ազդերուն մէջ...: Ճիշդ այնպէս, ինչպէս ստալինեան տարիներուն մարդիկ սովորութիւն դարձուցած էին շատ անգամ էականը «ծրարել» արտօնեալ պարունակի մը մէջ, շրջանցելու համար պատուարներ, անհաճոյ հետեւանքներ:

Հայաստանի պարագային բնականաբար աւելի բազմագոյն է պատկերը: Մէկդի դնելով քիչ կամ շատ լրջութեամբ կատարուած աշխատանքի, պրպտումի արդիւնք հրատարակութիւններ, մնացածը լայն չափով կը կրկնէ վերմակի աւանդութիւնը: Մամուլը մեծ մասով ամէն թիւի էջ մը կը հրատարակէ Չարենցի գործէն, երբեմն լուսանկարի մը ընկերակցութեամբ: Տեղ կը տրուի նաեւ ընդհանրապէս ոչ հետաքրքրական յուշագրութեան էջերու, եւայլն: Ասոր քով մամուլն է կրկին որ կ'արձագանգէ չարենցեան նշումներու անընդունելի, պաւեշտական կողմերուն:

Հայաստանեան թերթերու վերջին տըրցակներուն մէջ այս առումով շատ յատկանշական երկու էջ կայ. առաջինը «Մոլորակ»ի Մարտ 21-ի թիւին մէջ ստորագրուած է Նիկոլ Փաշինեան եւ կը կրէ «Ե. Չարենցը սովետահայ բանաստեղծ» խորագիրը: Լաւագոյն օրինակ մը կուտայ պարագայականէն մատ մը անդին չանցնելու վճռակամութեան որմէ զերծ չէ յայտնապէս Չարենցի տուն – թանգարանին նման ամէնէն հարազատը ըլլալու կոչուած հասցէ մըն ալ: Հոնկէ հրաւիրատոմսեր ղրկուած են մարդոց որպէսզի ներկայ ըլլան հարիւրամեակի նշումին, հրաւիրատոմսեր որոնց պատրաստութեան հոգն ալ յանձն չէ առած այդ տուն – թանգարանը ու գոհացած է պահեստանոցի մը անկիւնէն 10 – 15 տարի առաջուընէ մնացած հրաւիրատոմսեր հանել, մարդոց ղրկելով: Ոչ մէկ անպատեհութիւն, նկատուած է անոնց հետեւեալ արձանագրութիւնն ալ. «Հայկական ՍՍՀ կուլտուրայի մինիստրութիւն. Ե. Չարենցի տուն – թանգարան, Երեւան, Լենինի պողոտայ 17»: Ափսոսալ Չարենցի յիշատակին հանդէպ գործուածի՞ն համար թէ իր իսկ գոյութեան այս աստիճան անտարբեր տուն – թանգարանի մը ընթացքին: Ի վերջոյ, տրուած հասցէին մէջ «Երեւան»էն զատ ճիշդ ոչինչ կայ. այսօր երկիրը Հայաստանի Հանրապետութիւն կը կոչուի, թանգարանին տէրը՝ Մշակոյթի Նախարարութիւն, իսկ հասցէն ալ Մաշտոցի պողոտայ: Նման հրաւիրատոմսով մը վայելելի երեկօն որպէս դասախօս, զարմանալի պիտի չըլլար որ Արտաշէս Ոսկերիչեանի տիպարով դասախօս մըն ալ ունենար որ ժամանակին կատարուած մատնութիւններու հիման վրայ բացատրէր օրինակ Չարենցի սպանութեան հայրենասիրական գործօնները, եւայլն: Բայց Ն. Փաշինեան այս մասին ոչինչ կ'ըսէ:

Հարիւրամեակի երկրորդ նշումի մը թղթակցութիւնը կայ Ապրիլ 1 – 4-ի «Երեւանեան օրեր»ուն մէջ, «Մենք վերջապէս թաղեցինք Չարենցին, կամ բռնաբարութիւն յետմահու» խորագիրով. ստորագրութիւն՝ Քրիստափոր Երանոսեան: Այս անգամ նիւթը Գրողներու Միութեան երեկոյթն է, կազմակերպուած «Չարենցեան ընթերցումներ» թեմայով: Այսինքն՝ ամէն բանաստեղծ պիտի կարդայ Չարենցին նուիրուած իր տողերը: Հաւանօրէն դժուար է ինքնախնկարկումի, «նպատակը միջոցը կ'արդարացնէ»ի ա՛յս մասշտաբով, ա՛յս մակարդակի իրագործում գտնել այլ տեղ: Միակ բախտաւորութիւն պէտք է նկատել այն որ նման «հանճարեղ» բան կարելի չէ եղած ծրագրել բանաստեղծին կենդանութեան:

Մարտ 28-ի այդ երեկոյթը կը յատկանշուի չնաշխարհիկ տարազումներով. «ամէն մէկն ունի իր Չարենցը» կը յայտարարէ Միութեան քարտուղար Ա. Ասփինեան եւ «մեր բանաստեղծները լծուեցին իրենց Չարենցին բացայայտելու գործին» կը գրէ Բ. Երանոսեան, աւելցնելով՝ «առնուազն հարիւր անգամ պէտք է մեռնէր Չարենցը՝ նման ամէն մէկինը լինելու համար»: Լ. Դուրեան բանաստեղծը կը վկայէ որ «Չարենցը երեք հազար տարեկան է»: Ուրիշ մը՝ Գ. Բանդուրեան «շտապում էր մարգարէանալ, իբր թէ կոմունիստների օրօք Չարենցին նուիրուած իր պոէմը հրատարակուել է բռնաբարուած»: Գուսան Համազասպ մը «փորձեց յետ չմնալ մնացածից եւ գրքէ տեղից պոռաց. «վերադարձէք Հայեր, Հայեր»: Երկու «Հայեր»ն էլ գոռաց այնպէս, կարծես խօսքը երկու տարբեր ազգութիւնների մասին էր»: Սրամիտ ու իրաւամբ սրտաբեկ թղթակիցը երեկոյթէն իր տպաւորութիւնը կ'ամփոփէ հետեւեալ երկու հաստատումով. «բոլորն ալ սպանեցին (Չարենցը) նոյն զէնքով, թէպէտ ստեղծագործութիւններն էին տարբեր, այն էլ՝ իրենց անտաղանդութեան մէջ»: Եւ «իրողութիւնն այն է որ մեր բանաստեղծները վախենում են ժամանակի մէջ ոչինչ չլինելու գաղափարից»:

Հակառակ երգիծական պատեանին, այնքա՛ն մռայլ է միջուկը որ մարդ հարկը կը զգայ ընթերցումի կամ խորհրդածութեան լուրջ բաժինով մը փակելու «իր Չարենց»ին ոգեկոչումը: Յարմարագոյն առաջ կը տրամադրէ Ստեփան Ալաջաջեանի յուշագրութեան Բ. հատորը՝ «...Եւ տարուչաններ»ը ուր մեծ մասով տեղ գտած են Խրուշչովեան տարիներու անցքերը, յատկապէս Հայաստանի գրողներու շրջանակին մէջ: 60-ական թուականներու շեմին այդ շրջանակին մէջ նիւթ կ'ըլլայ Չարենցի գերեզմանը գտնելու խնդիրը: Վաղարշակ Նորենց վկայութիւններով, տուեալներով թղթապանակ մը կազմած է, ատոր հիմով դիմումներ գրած պաշտօնական դէմքերու, Չարենցի ընկերներուն: Հետքերը Չարենցի աճիւնը կը գտնեն Աւանի ձորին մէջ ուրկէ յետոյ ճամբայ մը անցուցած են: Նորենց ու Չարենցի աղջիկը Արփիկ կը պնդեն որ հարկաւոր դիմումը ըլլայ ու պաշտօնապէս ձեռնարկուի աճիւններու փնտռտուքին: Վերջալէս յուշագիր հեղինակը ինք, Արփիկ ու նկարչուհի Ռեգինա Ղազարեան որ կեանքը վտանգելով փրկած է Չարենցի ձեռագիրները անոր ձերբակալութեան օրերուն, կ'ընդունուին Հայաստանի վարչապետ Անտոն Քոչինեանի կողմէ: Երեքին ներկայացուցած խնդրանքը ունկնդրելէ, թղթապանակը քննելէ ետք, խոստովանելով հանդերձ թէ իրեն համար դժուար չէ հարկաւոր գումարը ճարել Չարենցի գերեզմանի փնտռտուքին համար ու Աւանի ձորը հիմնովին վերափոխել, կ'եզրակացնէ. «...բայց հաւատացէք ինձ որ պէտք չէ: ... Թող նրա գերեզմանը անյայտ մնայ, որպէսզի իմ թոռնիկը գոռայ թէ գրպալտիչների պատճառով Չարենցը գերեզման չունի»: Յետոյ տեսնելով իր խօսակիցներուն պապանձումը, կը հակադարձէ. «Հիմա էլ ե՛ս ունեմ գրողների իմ պահանջը»: Ու բուն ամբաստանաճառ մը կ'ուղղէ գրողներու հասցէին, ըսելով. «դուք չկարողացաք Չարենցին այնպէս մեծարել որ նա աւելի արժէքաւորուի քան նա, ով Ռուսների կողմից հռչակուեց յեղափոխութեան խոշորագոյն երգիչ Մայակովսկին: ... Յեղափոխութիւնը երկու խոշոր երգիչ ունեցաւ, Մայակովսկի եւ Չարենց: ... Ռուսները կարողացան Մայակովսկուն դարձնել համաշխարհային դէմք, հռչակել նրան, թարգմանել նրան, իսկ մենք Չարենցին ի՞նչ արինք: ... Յեղափոխութեան իսկական երգիչը Չարենցն է: Որովհետեւ Մայակովսկին յեղափոխութիւնը երգել է ոչ մէկ անգամ չմասնակցելով յեղափոխութեան, չապրելով յեղափոխութեան էութեան մէջ, նրա շարքերում, իսկ Չարենցը մասնակցել էր, մտել էր վերկռուող ամբոխների մէջ, զէնք էր վերցրել, անձամբ կռուել, տեսել արիւն ու վէրք, մահ ու խրամատ, այսինքն՝ կաշուի վրայ ու արեան մէջ էր զգացել յեղափոխութիւնը եւ արիւնով, շնչով ու էութեամբ էր գրել նրա մասին...: Սա է որ պիտի ասուէր նրա ստեղծագործութիւնը վերլուծելիս: Սա, բուն իսկ սա պիտի յայտարարուէր աշխարհին որ չարեցիք սա էր որ կը գա՛ր, կը հասնէր բոլոր ժողովուրդներին: Մեծութիւններին բարձրացնելու պետական ձեւեր պիտի որդեգրէիք ինքներդ, գրողներդ»:

Չորս տասնամեակ ետք տակաւին ժամանակավրէպ չէ Քոչինեանի ամբաստանաճառը: Ընդհակառակն: Դատելով «Չարենցը երեք հազար տարեկան է»ի նման ճոռոմաբանութիւններէ, այսօր նոյնիսկ տարակուսելի է որ Քոչինեանի ըսածը ճիշդ հասկցող տասը հոգիէն աւելի մարդ գտնուի «Գրողներու Միութիւն» կոչուած հասցէին: Մնացեալը շատ – կրնայ նոր – թէեւ աւելորդ – փաստը ըլլալ թէ Չարենցներու անյայտացումին ո՛րքան ի՛նչ դառն հետեւանք ունեցած է հայ գրականութեան ու առհասարակ մտաւորական բնագաւառին համար...:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԿՆՈՋ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

Մարդկային նախնական ընկերութիւններու պաշտամունքի առաջին առարկաները եղած են կին աստուածուհիները: Եւրոպայի եւ Արեւելքի մէջ նախապատմական շրջանի պեղումներուն ընթացքին գտնուած են կին աստուածներու քարէ արձաններ: Տղամարդուն տիրապետութիւնը սկսած է որսորդութեան եւ կռիւի գործունէութիւններու զարգացումով: Յետագային կնոջ ենթակայութիւնը տղամարդուն յառաջ եկաւ իբրեւ հետեւանք աստուածային կրօններու տարածումին: Քրիստոնէութեան մէջ Եւան ենթակայ է Ադամին, հնդկական կրօններու մէջ առաքինի կնոջ մը յետ մահու հատուցումը անոր վերածնունդն է իբրեւ տղամարդ:

Հռոմէական օրէնքին համաձայն, որ յետագային ազդեց եւրոպական եւ ամերիկեան ընկերութիւններուն եւ օրէնսդրութեանց վրայ, կինը տղամարդուն սեփականութիւնն էր առանց որեւէ իրաւունքի:

Միջին դարերուն աւատապետական օրէնքը աւելի հաստատեց կնոջ ենթարկուածութիւնը յատկապէս տնտեսական եւ ընկերային կեանքի մէջ, մինչ կրօնականին մէջ անոնց տիպարը որոշ չափով յարգուած կը մնար (կային հռոմէացի կին քահանաները եւ Սիպերիոյ շամանները): Եգիպտոսի եւ Բիւզանդիոնի մէջ անոնք յաճախ ունեցան քաղաքական իշխանութիւն:

Վերածնունդի շրջանին թիւով քիչ, սակայն մեծապէս մշակուած կիներ փայլեցան Հռոմի, Չինաստանի եւ Եւրոպայի տարածքին:

Լուսաւորութեան դարը, յատկապէս ճարտարարուեստական յեղափոխութիւնը, յարմար պայմաններ ստեղծեցին կնոջական շարժման համար: 1792-ին բրիտանացի Մէյրի Ուոլսթոնքրաֆթ կին – այր հաւասար իրաւունքներու պահանջով գրեց «Կնոջ իրաւունքների Արդարացումը», որ կնոջական շարժման ջատագով առաջին գիրքը կը նկատուի: Համեմատաբար նուազ ֆիզիքական ուժ պահանջող մեքենական աշխատանքի զարգացումով բազմացան կնոջ գործի կարելիութիւնները: Այս ժամանակ գործի ասպարէզ մտաւ ստորին դասակարգի կինը, մինչ միջին եւ բարձր դասակարգինը կը ծառայէր տան՝ իբրեւ իր ամուսնին տնտեսական յաջողութեան զարդային արժէք:

Ընկերվարական շարժումը արդարացուց կնոջական կեանքի աւելի հաւասար եւ արդար պայմաններու պահանջները: 1848-ին Նիւ – Եորքի մօտակայքը գումարուեցաւ կիներու իրաւունքներու մասին ժողով մը, գլխաւորութեամբ կիներու իրաւունքներու ջատագով (ֆեմինիսթ) ամերիկացի Լուքրեշիա Մոթի եւ Էլիզապէթ Սթանթոնի: 1869-ին բրիտանացի իմաստասէր Ճոն Սթիւըրթ Միլ հանրային ուշադրութիւնը հրաւիրեց կնոջական դատին վրայ: Եւրոպայի եւ Միացեալ – Նահանգներու մէջ հետզհետէ բարելաւուեցան կիներու աշխատանքի պայմանները, ուսման մակարդակը եւ ընտանեկան իրաւունքները:

Ա. Աշխարհամարտէն ետք կիները ըսկսան ստանալ քուէարկելու իրաւունք եւ քաղաքական կեանքի մէջ դերակատարութիւն: Ռուսական եւ չինական համայնավար յեղափոխութիւնները առաջադրեցին սեռային հաւասարութիւն՝ տնտեսական եւ քաղաքական կեանքի մէջ: Կինը իրաւունք ունեցաւ ծնունդներու սահմանափակումի հարցին մէջ:

1960-ականներուն ժողովրդագրական եւ տնտեսական պայմաններու փոփոխութիւնը քաջալերեցին կնոջական շարժումները:

Կիներու դպրութեան ու տնտեսական անկումի պատճառով բարձրացաւ մանուկներու մահերու համեմատութիւնը, վատթարացաւ ընտանիքներու նիւթական վիճակը. կիները աւելի շատ մղում ստացին, աշխատելու եւ ինքնազարգացման:

1948-ին Ֆրանսայի գոյութենապաշտ գրագիտուհի Սիմոն տը Պովուար գրեց նշանաւոր «Երկրորդ Սեռը», իսկ 1963-ին ամերիկացի ֆեմինիսթ Պեթի Ֆրիտըն «Կնոջ խորհուրդը» գիրքը որոնք ֆեմինիսթ շարժումին անկիւնաքարերն են եւ մեծ դեր ունեցան կիները աւելի գիտակից դարձնելու իրենց իրաւունքներուն եւ էութեան նկատմամբ: Անոնք ըմբոստացան կիները տղամարդոց ենթարկելու միտող աւանդական դաստիարակութեան եւ կիներու համար սահմանուած կրաւորական դերին դէմ:

1966-ին Ֆրիտըն եւ այլ ֆեմինիսթներ հիմնեցին Կիներու Ազգային Կազմակերպութիւնը, որուն հետեւեցան նմանօրինակ կազմակերպութիւններ Միացեալ-Նահանգներու եւ Արեւմտեան Եւրոպայի մէջ: Անոնք սկսան պայքարիլ կնոջ համար ստորակայ կարգավիճակ սահմանող օրէնքներուն եւ աւանդութիւններուն դէմ, պահանջեցին գործի, սեփականութեան եւ ընտանեկան յարաբերութեան մէջ տղամարդու հետ հաւասար իրաւունք: Ֆեմինիսթները քննադատեցին ընկերութեան մէջ կնոջ մասին տիրող տեսակէտը, թէ ան սեռային ցանկութեան առարկայ է եւ տնտեսական առաւելութեան: Կնոջ տնտեսական եւ հոգեկան անկախութիւնը շեշտելով՝ անոնք ջանացին կնոջ մէջ զարգացնել գիտակցութիւնը հաւասարելու տղամարդոց հետ: Այլ պահանջ մըն էր քուէարկելու եւ քաղաքական որոշումին մէջ խօսք ունենալու իրաւունքը:

Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութեան հիմնադրութեամբ Միջազգային Ընտանիքը միաձայնութեամբ որոշեց արտայայտել իր հաւատքը մարդ անհատի հիմնական իրաւունքներուն եւ այդ իրաւունքներուն մէջ այր ու կնոջ հաւասարութեան նկատմամբ: Աւելի՛ն. Մարդկային Իրաւանց Համաշխարհային Յայտարարութիւնը եկաւ յստակացնելու, որ մարդ

միջեւ խտրականութիւնը, նաեւ սեռերու միջեւ խտրականութիւնը, հիմնովին մերժելի է:

Իր հիմնադրութեան թուականէն՝ 1945էն ի վեր ՄԱԿ-ը նպաստած է կնոջ վիճակին բարելաւման՝ ստանձնելով պաշտպանի դերը այս մարզէն ներս:

«Այրերու եւ կիներու իրաւունքներու հաւասարութիւնը» հռչակուեցաւ ՄԱԿ-ի հռչակագիրի յառաջաբանին մէջ, որ պատմութեան մէջ առաջին անգամ ըլլալով օրինականօրէն կը հաստատէր սեռերու հաւասարութիւնը՝ իբրեւ մարդկային հիմնական իրաւունք: Սեռերու հաւասարութեան ուղիին վրայ հանգրուան մը եղաւ ՄԱԿ-ի Ընդհանուր Ժողովին (1979 Դեկտեմբեր 18) կողմէ որդեգրըւած օրէնքը, որ կը ջնջէր կիներու հանդէպ ամէն տեսակի խտրականութիւն: Այս օրէնքը գործադրութեան դրուեցաւ 1981 Սեպտեմբեր 3-ին եւ ցարդ ընդունուած է մօտաւորապէս 100 պետութիւններու կողմէ եւ կը մատնանշէ, թէ կիներու դէմ խտրականութիւնը կը բռնաբարէ իրաւունքներու հաւասարակշռութեան եւ մարդկային արժանապատուութեան յարգանքի սկզբունքները:

1979 Դեկտեմբեր 18-ին կը ստորագրուի կնոջ նկատմամբ խտրականութեան դէմ միջազգային հռչակաւոր համաձայնագիրը, ուր առաջին անգամ եւ պաշտօնապէս դրուեցաւ դրական խտրականութեան գաղափարը:

1975-էն սկսեալ Մեքսիքոյի, Նայրոպիի եւ Քոփենհակընի մէջ տեղի ունեցան համագումարներ, ուր պետութիւններու եւ միջազգային գործակալութիւններու վրայ պարտք դրուեցաւ՝ քննարկել կնոջ դերն ու իրաւունքը, արմատախիլ ընել խտրականութիւնն ու անհաւասարութիւնը՝ ընդդէմ կնոջ, հասցնել կինը որոշումները կայացնելու դիրքին եւ մեծ ուշադրութիւն դարձնել կնոջ դերին եւ անոր յատուկ հմտութեան եւ պէտքերուն:

1995 Սեպտեմբերին Փէքինի մէջ տեղի ունեցաւ ՄԱԿ-ի հովանաւորութեամբ կըանջական միջազգային չորրորդ համագումարը, ինչ որ միջազգային ճիգ մըն է ամբողջ մարդկութեան եւ բոլոր ընկերութիւններուն մէջ արթնցնելու գիտակցութիւն՝ կնոջ հարցերուն, անոր զարգացումը խափանող արգելքներուն եւ այն միջոցներուն նկատմամբ, որոնցմով կինը պիտի միաձուլուի ընկերային, տնտեսական եւ քաղաքական գործունէութեան մէջ: Համագումարին ընթացքին կիները իրաւունք պահանջեցին նաեւ հակակշիռ ունենալու իրենց առողջութեան վերաբերեալ հարցերու վրայ, ոչ միայն մայրութեան, այլեւ՝ ամբողջ կեանքի տեւողութեան: Համագումարը նպատակ դըրաւ մինչեւ 2025 վերացնել անգրագիտութիւնը կիներու մէջ:

«Հաւասարութիւն, բարգաւաճում, խաղաղութիւն» նշանաբանով Համագումարին մասնակցեցաւ նաեւ հայ կինը՝ ՀՕՄ-ի ներկայացուցիչներով:

«ԱԶԴԱԿ»

ԷՋՄԻԱԾԻՆ

ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎ

Ապրիլի 3-ին, առաւօտեան ժամը 10·30-ին, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածնում բացուեց թեմակալ առաջնորդների եւ թեմերի աշխարհական պատգամաւորների խորհրդակցական ժողովի անդրանիկ նիստը՝ Նորին Սրբութիւն Գարեգին Ա. Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի նախագահութեամբ եւ Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարք Գարեգին Արք. Գազանճեանի ատենապետութեամբ:

Նիստը բացեց Գարեգին Ա. Վեհափառ Հայրապետը՝ աղօթքով եւ Ս. Գրքի ընթերցումով:

Ապա ժողովականները լսեցին Նորին Սրբութեան ընդարձակ հաշուետու զեկոյցը՝ Մայր Աթոռում իր գահակալութեան երկու տարիների ընթացքում կատարուած կարեւոր իրադարձութիւնների եւ ձեռնարկների մասին: Վեհափառ Հայրապետը հերթականութեամբ եւ հանգամանօրէն ներկայացրեց նախ Մայր Աթոռի Միաբանութեան, Հոգեւոր Ճեմարանի, Տպարանի, Վարչական - կազմակերպչական ոլորտի գործունէութիւնը, ապա տեղեկութիւններ տուեց հովուապետական այցելութիւնների, Քրիստոնէական դաստիարակութեան եւ քարոզչութեան կենտրոնի ծաւալած աշխատանքների, Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածին կատարուած այցերի, միջեկեղեցական յարաբերութիւնների շուրջ: Զեկոյցում խօսուեց նաեւ կատարուած եւ կատարուելիք շինարարական աշխատանքների, Հայ Եկեղեցու պաշտօնական հիմնադրութեան 1700-ամեակի նախապատրաստական աշխատանքների, Նուիրապետական աթոռների հետ յարաբերութիւնների, Կանոնագրութեան պատրաստման եւ Մայր Աթոռի տնտեսական կացութեան մասին: Ամփոփելով իր խօսքը Նորին Սրբութիւնը նշեց. «Նոր ոգեւորութեամբ նոր շարժում մը պէտք է աղբերանայ եւ ծաւալուի Մայր Աթոռէն, որուն իբրեւ բնորոշիչ բացատրութիւն կրնանք յեշտեալ ձեւով ըսել ՀՈԳԵՒՈՐ ՎԵՐԱԶԱՐԹՕՆՔ» եւ ապա աւելացրեց, որ այդ շարժման ծիրի մէջ առաջնահերթ գործունէութեան դաշտերից մէկը պէտք է լինի Հայաստանի եւ նախկին Խորհրդային Միութեան տարածքում ապրող հայութեան մեր հայրերի աւանդութիւններով քրիստոնէական կեանքի վերամշակումը, Հայ Եկեղեցու միութեան ամրացումը եւ գործնական արտայայտութեան զարգացումը, մեր հայրենի պետութեան զօրացումը եւ Արցախի ժողովրդին՝ իր արդար իրաւունքների ամբողջական ճանաչման եւ խաղաղութեան վերջնական հաստատման ճանապարհին՝ զօրակցութիւնը:

Վեհափառ Հայրապետի զեկոյցի ընթերցումից յետոյ տեղի ունեցաւ մտքերի փոխանակութիւն:

Նիստի երկրորդ բաժնում քննարկուեց Հայաստանում քրիստոնէութիւնը պետական կրօն հռչակելու 1700-ամեակի տօնակատարութեան նախապատրաստական աշխատանքներին վերաբերող հարցը:

Յաջորդ օրուայ, Ապրիլի 4-ի նիստի ընթացքում քննարկուեցին Երեւանում Մայր Եկեղեցու շինարարութեան, Հայ Եկեղեցու Կանոնագրութեան եւ Նուիրապետական աթոռների հետ փոխ - յարաբերութիւնների հարցերը:

Մայր Եկեղեցու շինարարական աշխատանքների ընթացքի եւ ֆինանսական ծախսերի մասին զեկոյց տուեց Գարեգին Արք. Ներսիսեանը: Սրբազան Հայրը նըշելով, որ թէեւ եկեղեցին կառուցուելու է հիմնականում Մանուկեան ընտանիքի նուիրատուութեան եւ պետական միջոցներով, բայց ժողովուրդն էլ պէտք է ունենայ իր մասնակցութիւնը, քանի որ եկեղեցին վեր է խոյանալու որպէս ողջ հայ ժողովրդի հաւատքի կոթող եւ ամէն մի Հայ մի մասնիկ պէտք է ունենայ կառուցման նուիրական գործին:

Եկեղեցու Կանոնագրութեան պատրաստութեան հարցի շուրջ զեկուցեց Յանձնախմբի նախագահ Վաչէ Արքեպիսկ. Յովսէփեանը: Գերաշնորհ Հայրը կարեւորեց այն յանգամանքը, որ այսօր Հայաստանեայց Եկեղեցին ունի բոլոր իրաւասութիւններն ու պարտաւորութիւնները իր կեանքը դասաւորելու և կարգաւորելու առումով: Ուստի Կանոնագրութիւնը մըշակելու ներկայ փորձը պէտք է առաջնորդուի այս հիմնական իրողութիւնից:

Ապրիլի 5-ի նիստի օրակարգում էին՝ յարաբերութիւններ հայրենի պետութեան հետ, միջ-եկեղեցական յարաբերութիւններ եւ հաշուետուութիւն՝ Մայր Աթոռի տնտեսական կացութեան մասին:

Եկեղեցի - պետութիւն յարաբերութիւնների շուրջ խօսեց Կրօնի Գործոց Խորհրդի նախագահ Լազար Սուջեանը: Պր. Սուջեանը տեղեկութիւններ տուեց նաեւ Հայաստանում գործող աղանդաւորական խմբերի մասին:

Միջ եկեղեցական յարաբերութիւնների մասին զեկոյց տուեց Նորին Սրբութիւն Գարեգին Ա. Կաթողիկոսը: Կարեւորելով յարաբերութիւնների կենսական անհրաժեշտութիւնը Նորին Սրբութիւնը ընդգծեց, որ քրիստոնէական աւանդութեան որեւէ եկեղեցի չի կարող դուրս մնալ միջ-եկեղեցական յարաբերութիւններից: Վեհափառ Հայրապետը նշեց գործակցութեան չորս բաժիններ՝

ա. յարաբերութիւններ զաւանակից եկեղեցիների հետ,

բ. յարաբերութիւններ ուղղափառ եկեղեցու հետ,

գ. յարաբերութիւններ կաթողիկէ եկեղեցիների հետ,

դ. յարաբերութիւններ բողոքական եկեղեցիների միութեան հետ:

Մայր Աթոռի տնտեսական կացութեան մասին հաշուետու զեկոյց տուեց վարչատնտեսական բաժնի վարիչ Ներսէս Կարամանուկեանը:

Ժողովի աւարտին ամփոփիչ խօսք առաւ Նորին Սրբութիւն Գարեգին Ա. Կաթողիկոսը:

Ժողովին մասնակցում էին Կ. Պոլսոյ Հայոց Պատրիարք Գարեգին Արք. Գազանճեանը, Մայր Աթոռի դիւանապետ Ներսէս Արք. Պօղապալեանը, Ռումանիոյ եւ Պուլկարիոյ թեմի առաջնորդ Տիրայր Արքեպիսկոպոս Մարտիկեանը, Ամերիկայի Միացեալ - Նահանգների Արեւմտեան թեմի առաջնորդ Վաչէ Արք. Յովսէփեանը, Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Փարիզի Առաջնորդ Գիւտ Արք. Նազգաշեանը, Վիրահայոց թեմի առաջնորդ Գէորգ Արք. Սէրայդարեանը, Յունաստանի թեմի առաջնորդ Ոսկան Արք. Գալփաքեանը, Ծայրագոյն - Արեւելքի Հայրապետական պատուիրակ, Աւստրալիայի եւ Նոր Զելանտայի Առաջնորդ Աղան Արք. Պալիօզեանը, Լիոնի Առաջնորդ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանը, Շիրակի թեմի Առաջնորդ Գրիգորիս Արք. Բունիաթեանը, Արարատեան Հայրապետական թեմի Առաջնորդական Փոխանորդ Գարեգին Արք. Ներսիսեանը, Գեղարքունեաց թեմի Առաջնորդ Անանիա Եպիսկոպոս Արարաճեանը, Պրազիլիոյ թեմի Առաջնորդ Տաթեւ Արք. Ղարիբեանը, Կեդրոնական - Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ եւ Աւստրիոյ Առաջնորդ Մեսրոպ Արք. Գրիգորեանը, Կ. Պոլսոյ Պատրիարքութիւնից Մեսրոպ Արք. Մութաֆեանը, Ռուսաստանի թեմի Առաջնորդ Տիրան Արք. Կիւրեղեանը, Արմաւիրի թեմի Առաջնորդ Առաքել Եպիսկոպոս Արխատակէսեանը, Արցախի թեմի Առաջնորդ Պարգեւ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեանը, Արժանթինի թեմի Առաջնորդ Գիսակ Արք. Մուրատեանը, Ամերիկայի Միացեալ - Նահանգների Արեւելեան թեմի Առաջնորդ Խաժակ Արք. Պարսամեանը, Ուրուկուայի թեմի Առաջնորդ Յակոբ Եպիսկոպոս Գըլըճեանը, Մարսէյլի Առաջնորդ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրէճեանը, Գանատայի թեմի Առաջնորդ Յովնան Արք. Տէրտէրեանը, Գերմանիոյ թեմի Առաջնորդ Գարեգին Արք. Պեքճեանը, Հարաւային - Ռուսաստանի թեմի Առաջնորդ Եզնիկ Ծ. Վրդ. Պետրոսեանը, Գուգարաց թեմի Առաջնորդ Սեպուհ Վրդ. Զուլճեանը, Արագածոտնի թեմի Առաջնորդ Նաւասարդ Վրդ. Կճոյեանը, Սիւնեաց թեմի Առաջնորդ Աբրահամ Վրդ. Մկրտչեանը, Ուկրանիոյ թեմի Առաջնորդ Նաթան Ծ. Վրդ. Յովհաննիսեանը, Կոտայքի թեմի Առաջնորդ Առաքել Վրդ. Քարամեանը:

Ժողովին իրենց մասնակցութիւնը բերեցին նաեւ Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի անդամները, ինչպէս նաեւ մէկական աշխարհական պատգամաւոր՝ թեմական խորհուրդներից:

Ժողովն իր աշխատանքներն աւարտեց Ապրիլի 5-ին:

ՄԱՄԼՈՅ ԴԻՒԱՆ
ՄԱՅՐ ԱԹՈՌԻ

ՏԱՍՆԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՊՈԼՍԷՆ ԴՈՒՐՍ

1896-1909

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Իրիկունը, Բերայի մէջ մտատանջութիւնը աւելցած էր: Երկու օրուան մէջ ա՛լ յայտնի եղած էր շարժումին բո՛ւն նպատակը: Հարուածը ուղղակի Սահմանադրութեան դէմ էր եւ Ըլտըզի կողմէ պատրաստուած կամ քաջալերուած:

Շէյխ Վահտէթիի թերթը «Վոլքան» կրակ ու բոց կը տեղար թէ՛ քոմիթէին եւ թէ նոր ռէժիմին դէմ ու գայն ձեռքէ - ձեռք կը յափշտակէին: Օրուան պաշտօնաթերթն էր գրեթէ եւ մէկ օրէն միւսը ժողովրդական դարձած:

Իթթիհատական թերթերը դադրած էին բոլորովին: Քոմիթէին ջլուպը եւ «Թանին»ի տպարանն ու խմբագրատունը քարուքանդ դարձած:

***

Հինգշաբթի, Մարտ 2, կացութիւնը կը շարունակուէր նոյն վիճակին մէջ, զինուորները միշտ ժողվուած էին Այա Սոֆիայի հրապարակը, թէեւ իրենց պահանջումներուն գոհացում տրուած էր: Պաշտօնական յայտարարութիւններ Շէրիաթի անթերի գործադրութիւնը կ՚ապահովէին: Միւս կողմէ նոր նախարարութիւն մը կը կազմուէր Հագգը փաշայի վարչապետութեամբ, Էթհէմ փաշա պատերազմական նախարար կ՚ըլլար եւ Նորատունկեան Էֆէնտի կը մնար իր հանրօգուտ շինութեանց նախարարութեան մէջ:

Փողոցներուն մէջ զինուորները կ՚երթեւեկէին առեն առեն հրացան պարպելով դէպի օդը: Այդ հրացանաձգութիւնը նախ տարապեցուցած էր ժողովուրդը, բայց յետոյ անոր ալ վարժուած էինք: Տղաքներ զինուորներուն եւեւէն կ՚երթային արձակուած հրազէններու փամփուշտները ժողվելու համար:

Պոլսոյ կողմը յուզումը հետզհետէ կ՚աւելնար: Վաճառատուներուն գրեթէ կէսը գոց կը մնար եւ ամէն մարդ, բան գործ թողած, տագնապին վերջանալուն կը սպասէր:

Ամէնուն համոզումը այն էր թէ Սահմանադրութիւնը ջնջուած էր, եթէ անակնկալ մը չպատահէր:

Հետաքրքիրները կ՚երթային տեսնել Շէրիֆ փողոցի մէջ գործուած աւերները, Ես ալ, բարեկամի մը հետ հոն գացի:

Իթթիհատի ջլուպը գրեթէ աւերակի վերածուած էր: Պատուհաններու ապակիները ամբողջ ջախջախուած փեղկերն ու շրջանակները անգամ՝ տեղերնէն հանուած էին: Դուռները նմանապէս քակեր տարեր էին, իսկ կարասիի հետքն անգամ չկար: Նոյնը կարելի էր ըսել «Թանին»ի տպարանին համար որ ջլուպին կից կը գտնուէր: Մեքենաներն իսկ աւարի տըրուած էին, ինչպէս նաեւ թուղթի ահագին հակերը:

Իրիկունը «Ժամանակ»ի խմբագրատունն էի, երբ մէկը ներկայացաւ տպարանական մեքենի տակառիկով մը:

- Ծախու է, կ՚առնե՞ք, ըսաւ:

- Գինը ի՞նչ է, հարցուց Քասիմ:

- Տուէ՛ք ինչ որ կ՚ուզէք:

- Այդ տեսակ առուտուր չըլլար, պատասխանեց Քասիմ գինը դուք ըսէք:

- Ձեր սովորական առած գինէն պակաս կուտամ:

- Ձե՛ր գինը ըսէք նախ:

Յայտնի կը տեսնուէր որ մարդը գաղափար չունէր իր ծախած ապրանքին գինին վրայ:

- Շատ աժան կուտամ, կրկնեց:

- Պէտք չունիմ, պատասխանեց Քասիմ:

- Առէ՛ք եւ ինչ որ կ՚ուզէք տուէք:

- Պէտք չունիմ, ուրիշ տեղ դիմեցէ՛ք:

Մարդը հեռացաւ դժգոհ դէմքով մը:

- «Թանին»ի տպարանէն աւարի տրուած ապրանք մը ըլլալու է, ըսաւ Քասիմ:

Քիչ մը ետքը ուրիշ մէկը ներկայացաւ տպարանական փոքրիկ մեքենայով մը:

- Ծախու է, պէտք ունի՞ք, հարցուց:

- Ի՞նչ կ՚ուզես:

- Մէկ ոսկի տուէք:

Մեքենան, նոր նոր վիճակի մէջ, առնուազն տասը ոսկի կ՚արժէր:

- Բայց այս մեքենան շատ աւելի կ՚արժէ, ըսաւ Քասիմ:

- Գիտեմ, պատասխանեց մարդը:

- Ուրեմն ինչո՞ւ կ՚ուզես մէկ ոսկիի ծախել:

- Ատ իմ գիտնալու բանս է:

- Պէտք չունիմ, ուրիշ տեղ տար:

Մարդը մեկնեցաւ:

Հաւանօրէն նուազ բարեխիղճ գնորդ մը գտած էր ի վերջոյ:

Մեքենայէն յետոյ լրագրի թուղթ վաճառող մըն ալ ներկայացաւ որ նոյնպէս ճամբու դրուեցաւ:

Զինուորները այժմ սկսած էին այցելել նաեւ խմբագրատուները եւ «այսպէս պէտք է գրել, այնպէս պէտք չէ գրել» եւայլն. հրահանգներ տալ, այս կերպով ստանձնելով գրաքննչութեան դերը: Ասկէ զատ գրավաճառներուն դիմելով՝ պարտք կը զգային զանազան հրահանգներ տալու: Արդէն երկու օրուան մէջ գրավաճառներու ցուցափեղկերէն յանկարծ անհետացած էին բոլոր այն գիրքերը որոնք Ապտիւլ-Համիտի հակառակ էին: Այս ամէնը ցոյց կուտար թէ դէպի ո՞ւր կ՚երթային:

Սակայն կ՚երեւայ որ տակաւին Ըլտըզ ինքզինքը բաւական զօրաւոր չէր զգար բոլորովին դիմակազերծ ըլլալու համար: Թերթերը կը գրէին թէ Սահմանադրութեան ոեւէ վտանգ չէր սպառնար, թէ Շէրիաթ ու Սահմանադրութիւն քոյր եւ եղբայրներ էին եւ թէ Մէպուսական ժողովը քիչ օրէն գործի պիտի սկսէր, կամ թերեւս նոր Մէպուսական ժողով մը պիտի ընտրուէր, հինէն լաւագոյն:

Հինգշաբթի իրիկուն, սակայն, շշնկոց մը տարածուած էր Բերայի մէջ:

- Սելանիկի բանակը ոտքի ելած է, Պոլսոյ վրայ կը քալէ կոր եղեր, կը փըսփըսային իրարու:

Իթթիհատականները աւելի ինքնավստահ երեւոյթ մը ունէին:

Բայց բոլոր աստնք ենթադրութիւններ, ակնկալութիւններ, յոյսեր էին տակաւին: Ո՛չ ոք դրական բան մը գիտէր, ո՛չ ոք Սելանիկէն լուր ունէր:

(Շար. 124)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ԿԱՐՏԱՆ – ՊԻՎԷՌ. –

Գէորգ Յովսէփեանի մահուան քառասունքի հոգեհանգստեան առթիւ Տիկին Վիքթորիա Յովսէփեան կը նուիրէ 500 ֆրանք «Յառաջ»ի բարգաւաճման եւ 500 Ֆր. Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան, Տէր եւ Տիկին Ժաք Մելքոնեան կը նուիրեն 1000 Ֆր. «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

***

ԷՔՍ – ԱՆ – ՓՐՈՎԱՆՍ. – Տիկին Սիմա Հասպանեան եւ զաւակները՝ Կայծակ Հասպանեան, Րաֆֆի, Տանի Հասպանեան (Վալանս) 500 Ֆր. կը նուիրեն Հայաստանի որբերուն Պետրոս Թորոսեանի մահուան առթիւ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԷՔՍ – ԱՆ – ՓՐՈՎԱՆՍ. – Տիկին Սիմա Հասպանեան 200 Ֆր.:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 2000 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Սիմոնեանէ Տիկին Սոնիա Գարաճեանի մահուան առթիւ եւ 400 Ֆր. Պր. Յակոբ Մելքմէճեանէ:

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
ՓԱՐԻԶ

Գրական – Մշակութային յանձնախումբ

●

Դասախօսութիւն՝

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ 19ՐԴ ԴԱՐՈՒՆ

Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, Ստեփան Ոսկան, Ճանիկ Արամեան

Դասախօս՝

ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ

Հինգշաբթի, Ապրիլ 17, երեկոյեան ժամը ճիշդ 20.30-ին Հայ Կաթողիկէ Ս. Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնին մէջ

10 bis, rue Thouin, Paris V^e
M° Cardinal Lemoine ou Monge

Ձեռնարկը կը սկսի որոշեալ ժամուն:

3ème FORUM CULTUREL UNIVERSITAIRE
HAMAZKAÏNE

19 JUILLET - 4 AOUT
BEYROUTH — LIBAN

Aux étudiants arméniens

Après le succès des deux premières rencontres culturelles universitaires de Hamazkaïne à Beyrouth, nous avons la joie de vous annoncer l'ouverture des inscriptions de la 3ème Rencontre. L'année dernière plus de 50 étudiants arméniens venus du monde entier ont participé à ce forum. Ils venaient des Etats-Unis, du Canada, d'Australie, de France, de Grande-Bretagne, d'Italie et de Bulgarie, de Chypre, du Liban et de Syrie. Les participants seront logés dans le cadre historique du Lycée - Collège Nichan Palandjian Djemaran de Beyrouth, doté de structures d'accueils exceptionnelles: Salle de Conférences avec air conditionné, stades, chambres confortables à proximité du Centre Ville et de la plage.

Durant 2 semaines les étudiants participeront à un cycle de conférences, sur la **Littérature arménienne**, l'**Histoire** et l'**Art**. Ces conférences données par des universitaires seront suivies de débats. Les étudiants participeront à l'élaboration d'un journal interne. Les matinées seront consacrées au programme culturel, les après midi aux visites sur les sites archéologiques et historiques et aux divertissements : plage, activités sportives, danse, sorties.

Cette rencontre est l'occasion pour les étudiants arméniens de se connaître, de créer des relations dans une ambiance culturelle et chaleureuse.

Pour les inscriptions à Paris, téléphoner à :
Mme Marie Sudjian — 01.48.78.76.88;
Mme Hourig Baghdassarian — 01.42.29.10.24.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH» PARIS
83, rue d'Hauteville, 75010 PARIS
SIRET: 51027317 A R. C. Paris
Commission paritaire : N° 55935

COMMÉMORATION D'AVRIL 1915

Paris

Jeudi 24 Avril

11h00 Cérémonie publique de recueillement des artistes et intellectuels au monument à la mémoire du Révérend Père KOMITAS à Villejuif Parc de l'Hôpital Paul Guiraud, 54, av. de la République VILLEJUIF

18h00 Rassemblement angle av. des Champs-Elysées - av. de Friedland Ravivage de la Flamme du Soldat Inconnu sous l'Arc de Triomphe

19h00 Marche en cortège vers l'Ambassade de Turquie

Samedi 26 Avril

20h00 Avec le soutien de la LICRA. Réunion publique à la salle de la Mutualité, 24, rue Saint Victor, Paris 5ème, Métro Maubert-Mutualité ou Cardinal Lemoine

1 - Débats avec les juristes Maîtres QUENTIN et FORSTER autour du projet de loi sur le négationnisme. Du «Point de détail de la Seconde Guerre Mondiale» à «La Version Arménienne de cette histoire», quelle législation pour la mémoire et contre la xénophobie?

2 - Intervention des représentants des groupes parlementaires sur le thème de la reconnaissance du Génocide de 1915

3 - Partie culturelle — «LE CHANT D'ARARAT»
Gérald PAPAZIAN et Nora ARMANI

Marseille

Mercredi 23 Avril

20h00 Veillée de prières en la Cathédrale Apostolique Arménienne du Prado

21h00 à 22h30 Marche vers le cours d'Estienne d'Orves

22h30 à 24h00 Soirée organisée par les associations de jeunesse arménienne de Marseille (projection de diapos sur le cours d'Estienne d'Orves)

Jeudi 24 Avril

9h00 Dépôt de gerbe devant la stèle commémorative de l'avenue du 24 Avril 1915 (Beaumont 13012 MARSEILLE)

10h00 Cérémonie de Requiem en la Cathédrale Apostolique Arménienne du Prado

11h00 Dépôt de gerbe devant le monument du Génocide

11h30 Marche vers le Consulat de Turquie

16h00 Messe de Requiem en l'Eglise des Réformés

17h30 Rassemblement pour le défilé (départ Les Mobiles vers la Préfecture.

Grenoble

Le Club des Arméniens de Grenoble et la Maison de la Culture Arménienne de Grenoble et du Dauphiné organisent le Mercredi23 Avril à 20 heures 30 à la M.C.A.G.D. espace Jean Marandjian, 15 cours de la Libération et du Général de Gaulle à Grenoble, une conférence débat avec l'historien Yves TERNON et l'ensemble des députés isérois

MM. BIESSY, PC; CAZENAVE, RPR; COLOMBIER, UDF; DESTOT, PS; HANNOUN, RPR; MIGAUD, PS; MOYNE-BRESSAND UDF; SAUGEY, UDF. sur le thème

«Pourquoi la France n'a-t-elle pas encore reconnu le Génocide arménien?»

Nice

Jeudi 24 Avril

09h00 Rassemblement Promenade des Anglais (face Hôtel Méridien) Marche du souvenir jusqu'au Monument aux Morts

10h35 Dépôt de gerbes à la mémoire des victimes du génocide de 1915, et également des Combattants et Résistants français d'origine arménienne morts pour la France 1914/18 et 1939/45

11h30 Office de Requiem en l'Eglise arménienne Sainte Marie

12h00/12h30 Collation et discours, salle Barsamian

Cannes

Jeudi 24 Avril

15h30 Rassemblement et dépôt de gerbes au square d'Arménie 20, boulevard d'Alsace (derrière la Gare SNCF)

L'ASSOCIATION MACHTOTZ
pour la Défense de la Langue Arménienne
organise un

SEJOUR LINGUISTIQUE ARMENIEN
LE CAIRE/EGYPTE, du 2 au 23 Juillet 1997

pour les jeunes de 10 à 16 ans
sous le patronage et avec le soutien de son
Eminence l'Archevêque Zavèn Tchintchinian, Prélat des Arméniens d'Egypte

Les participants seront hébergés individuellement par des familles sélectionnées, dont ils partageront la vie et avec lesquelles ils communiqueront en langue arménienne.

Des cours d'arménien seront organisés à raison de 20 heures par semaine pour *les débutants francophones* par Mme Hilda Kalfayan-Panossian, avec sa *méthode audiovisuelle* et pour les autres niveaux, par des professeurs expérimentés.

L'encadrement et l'assistance seront assurés par le Conseil d'Administration de l'Eglise et par les responsables de l'Association Machtotz.

Plusieurs excursions sont prévues : les pyramides de Guizeh, le Sphinx, promenade sur le Nil, village pharaonique, etc...

Frais de participation : 4950 F par personne comprenant le transport aérien, l'hébergement en pension complète, les cours et les excursions.

Renseignements et inscriptions (avant le 15 mai)
ASSOCIATION MACHTOTZ
8, rue Lamennais, 92370 Chaville — tél. : 01 47 50 97 51

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի երեկոյթը
ՄԱՅԻՍ 24
(Աթրիում)
մասնակցութեամբ՝
ՆԱԽԱՍԱՐԴ պարախումբին
ՆՈՐ ՑԱՅՏԱԳԻՐ, ՆՈՐ ԶԳԵՍՏՆԵՐ

***

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
Մայիս 24-ին

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ
ՏԱՐԵԿԱՆ ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ
Յունիս 15-ին
Մոնմորանսիի Հանգստեան Տունը

L'Ascension à Lourdes

Les paroisses de France organisent un

PÈLERINAGE MARIAL à LOURDES

sous la présidence de
Mgr. Grégoire GHABROYAN
Eparque des Arméniens Catholiques de France

Du mercredi 7 au samedi 10 mai

Départs de Paris, Arnouville, Lyon, Valence, St-Chamond et Marseille.

Pour inscriptions ou informations :
Prendre contact avec les Pères curés des Paroisses
ou avec l'Eparchie, Tél: 01 40 51 11 90

Attention: le nombre des participants est limité. Aucune inscription ne pourra être acceptée après le 30 avril.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 16
MERCREDI
16 AVRIL
1997

LE NUMERO : 5,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.100 Ֆ. — Վեցամսեայ : 560 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.400 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.250 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

72ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.094 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 72e ANNEE — N° 19.094

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԳԱԶԱՅԻ ՄՏԱՀՈԳԻՉ ԼՌՈՒԹԻՒՆԸ

«Մոնտ»ի թղթակիցն է որ վերոնշեալ խորագրին տակ կը նկարագրէ Գազայի մթնոլորտը, ուր ընդհանուր տպաւորութիւնն այն է որ զինեալ բախումները անխուսափելի են։ Եթէ, կը գրէ, գրաւեալ Յորդանանի մէջ, պաղեստինեան ինքնավար քաղաքները կ'եփին, Գազայի մէջ, գոնէ երեւութապէս, ոչինչ կ'անցնի կը դառնայ։ Մարտ 18-ի այն օրէն, երբ Նեթանիահու իր պիլտոզէրները ղրկած է, Երուսաղէմի մօտ, կառուցանելու համար հրէական նոր թաղամաս մը, մկրտուած՝ Հար Հոմա, պաղեստինցի երիտասարդութիւնը ինթիֆատայի շարժումները վերսկսած է Ռամալլահ, Բեթղեհէմ, Նապլուս, Ճենին, Հեպրոն եւ կուլի մէջ կը նետուի զինուորներուն հետ։ Ամէն տեղ, բացի՝ հոս, Գազայէն, այսինքն ըմբոստութեան օրրանին մէջ։

Պէտք չէ խաբուիլ, կ'ըսէ սակայն, Մարդկային Իրաւանց պաղեստինեան կեդրոնին տնօրէնը՝ Սուրանի, Իսրայէլցիք եւ մենք անխուսափելի կերպով արեան ճամբան բռնած ենք։ Միջազգային համբաւ վայելող այս փաստաբանը, դեռ երէկ խանդավառ կողմնակից մըն էր Օսլոյի գործընթացին։ Ի՞նչպէս հոս հասած է։ Օսլո, կ'ըսէ մեռած է, Նեթանիահու զայն սպաննեց։ Աստուած գիտէ որ հաւատացած էինք այդ գործընթացին եւ այն յոյսին որ կ'արտօնէր։ Բայց, մարդիկ այլեւս քարերու ուժին ալ չեն հաւատար, ինչպէս ինթիֆատայի շրջանին։ Կը սպասեն որ զէնք կրելու հրամանը գայ։

Վերջերս, իսլամական կեդրոն — ձախ համբոյ օրաթերթը խմբագրական մը հրատարակած է, խորագրեալ՝ «Վտանգ, պատերազմ»։ Նոյն շաբթուան ընթացքին, իսլամական Ճիհատի երկու զինուորեալներ օդը ելած են իրենց պայթուցիկներով նախքան իրենց թիրախները գտնելը։ Ըստ Իսրայէլի կը սպասէին այն հանրակառքերուն որոնք 5000 Իսրայէլացիներու զաւակները կը փոխադրէին նորակառոյց հրէական թաղամասերը։ Պաղեստինեան կառավարութեան ընդհանուր քարտուղարը կը բացատրէ. — «Միշտ յանձնառութեան տակ ենք Օսլոյի համաձայնագրով եւ անոնք կը պարտադրեն մեզի որ պայքարինք ահաբեկչութեան դէմ։ Կ'ընենք։ Բայց, ոչ ոք պատրանքներ պէտք է ունենայ, ուզենք կամ չուզենք, բռնութիւնը եւ ահաբեկչութիւնը պիտի տեւեն ցորչափ Իսրայէլ շարունակէ տեղաւորուիլ մեր հողերուն վրայ ըլլայ Երուսաղէմ, ըլլայ այլուր։ Եթէ Նեթանիահուի քաղաքականութիւնը չփոխուի, աշխարհի վրայ ոչ ոք պիտի կարենայ զինեալ բախումին առաջքն առնել»։

Քաղաքական բանակցութիւնները բոլորովին դադրած են Մարտի սկիզբէն ի վեր, երբ Իսրայէլ միայն 2% համեմատութեամբ քաշեց իր զօրքը գրաւեալ Յորդանանէն։ Երեք տարի է, Իսրայէլի ապահովութեան սպասարկութիւնները վարժուած էին օգտուիլ պաղեստինցի իրենց պաշտօնակիցներու գործակցութենէն առաջքն առնելու համար ոճրափորձերուն. ամիս մըն է, սկսած են մտահոգուիլ։ Այլեւս գործակցութիւն չկայ, կը գանգատի Շին Պէթի պետը եւ Պաղեստինցիք ալ կը հաստատեն. — «Ապահովութեան գործակցութիւն չըլլար, ցորչափ յառաջդիմութիւն չկայ քաղաքական երկխօսութեան մէջ»։ Նեթանիահու ալ կը պատասխանէ. — «Բանակցութեան վերսկսում չըլլար, ցորչափ ապահովութեան գործակցութիւնը չվերսկսի»։ Այլ խօսքով խուլերու զրոյց մը։

Ամերիկեան ճնշումի տակ, Արաֆաթ, Ապրիլ 8-ին, յօժարած էր ընդունիլ իսրայէլացի զինուորական պատասխանատուներ։ Հեպրոն եւ այլուր, որոշ գործակցութիւն մը կայ, առաջքն առնելու համար զինեալ կռիւներու եւ Նեթանիահու կ'ուզէ որ այդ գործակցութիւնը տարածուի։ Պաղեստինցի նախարարը՝ Ռահման բացարձակապէս կը մերժէ։ Իսրայէլի քաղաքագործքը պիտի հըլլանք, կ'ըսէ։

Եւրոպացի փորձագէտներ գնահատանքը ըրած են տնտեսական աղէտին։ 1992-ի վերջաւորութենէն, Օսլոյի նախօրեակին, 1996-ի վերջաւորութիւնը, պաղեստինեան հողամասերու ազգային եկամուտը մարդագլուխ 2700 տոլարէն ինկած է 1700 տոլարի (Գազայի մէջ՝ 1108 տոլար)։ Բաղդատութիւն մը ընելու համար, հարկ է նշել որ Իսրայէլի մէջ 16.000 տոլար է։ Ապահովութեան պատճառաբանութիւններով, կրկնուող շրջափակումները Իսրայէլի կողմէ, Գազայի մէջ ինքնավար նաւահանգիստ մը հաստատելու արգելքը կամ օդակայանը օգտագործելու գլխաւոր պատճառներն են Պաղեստինցիներու արագընթաց աղքատացման։

Այս ամբողջին արդիւնքն այն է որ ամիս մըն է Պաղեստինցիներու մօտ կատարուած հարցախոյզերը կը հաստատեն Ռահմանի տեսակէտը։ Հարցապնդուածներու 35-էն 48%-ը կողմնակից են զինեալ պայքարի վերսկսումին։ Իսրայէլի Պաշտպանութեան նախարարն ալ կը բացատրէ. — «Զենք փափաքիր, բայց եթէ պէտք ըլլայ, ոչ մէկ դժուարութիւն ունինք կրկին ձեռք ձեռք առնելու Հեպրոնի հակակշիռը, նաեւ պաղեստինեան միւս եօթը քաղաքներուն»։

Պաղեստինեան իշխանութեան ընդհ. քարտուղարը, ժպիտով կ'առարկէ. — «Թող գան։ Անցեալ անգամ փորձեցին մտնել, 15 զինուոր արժեց իրենց։ Այս անգամ հարիւրաւորներ նը կորսնցնեն։ Ուժով են, տկար ենք, ծանօթ է։ Բայց, երբ մարդ պատրաստ է գերագոյն զոհողութեան, բժշկամին չի կրնար յաղթել։ Մտնել (ինքնավար գօտիները) թերեւս դիւրին ըլլայ իրենց համար, բայց, յետոյ, հարկ կ'ըլլայ դուրս ելլել, եւ այն ատեն...»։

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ վարչապետը՝ Էրպաքան տեղի տուաւ զինուորականներու ճնշումին, հրահանգելով որ վարչական մեքենային մէջ գտնուող ծայրայեղ կրօնամոլները ճամբու դրուին։ Զինուորականներու պարտադրած ծրագրին առաջին կէտերէն մէկն էր որ կը գործադրուի։

ՆԵՐՔԻՆ ԲԺԻՇԿՆԵՐՈՒ գործադուլը այլեւս չնչապատ է եւ շատ հաւանական է որ վերջ գտնէ այս օրերուն։ Արդէն 26-ի վրայ միայն 10 համալսարանական հիւանդանոց շարժումը կը շարունակէին Ապրիլ 15-ին եւ ներքին բժիշկներու ազգային սենտիքան ալ 46 ձայնով 127-ի վրայ գործադուլի դադրեցումը կը քուէարկէր, որու կ'ընկերանար վերջնագիր մը կառավարութեան ուղղուած, ուր կը պահանջուի կլոր սեղանի մը գումարումը։ Հոս ալ ներքին տարակարծութիւնները շատ են, պատուիրակներու մէկ երրորդը կ'ուզէր շարունակել գործադուլը, մինչ 28 ուրիշներ դադրեցումը կը քուէարկէին։ Փոքր խումբ մըն ալ ճափոնական ձեւի գործադուլ մը կ'ուզէր (աշխատանքը կը շարունակեն թեւին ժապաւէնով մը ուր գրուած է՝ «Ներքին բժիշկ գործադուլի մէջ»)։ Այս քուէարկութիւնը բաւական շփոթ մթնոլորտ մը ստեղծած է եւ բացայայտ է որ ներքին պառակտում ալ կայ, թէեւ չեն ուզեր ընդունիլ, բայց, յաջորդական ընդհանուր ժողովները տարբեր պատկեր չեն պարզեր։

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ ջարդը չի դադրիր։ Պուֆարիքի (Ալժէէն 35 քիլոմեթր հարաւ) մէջ, Ապրիլ 13-էն 14-ի լուսնալիք գիշերը 30 հոգի մորթուած է, գլխաւորաբար կիներ։ Այս նոր ջարդով, Ապրիլ 3-էն ի վեր մեռեալներու թիւը 173-ի կը հասնի։

ԻՏԱԼԻՈՅ վարչապետը՝ Ռոմանօ Փրոտի, Ապրիլ 13-ին, այցելութիւն մը կատարած է հարաւային Ալպանիոյ Վլորա քաղաքը, որ ապստամբներուն ձեռքն է։ Տասը հազար հոգի զինքը ողջունած են, ցաւակցութիւն յայտնած է զոհերու ընտանիքներուն եւ իր երկրին զօրակցութիւնը յայտնած Ալպանիոյ վերականգնումին համար։ Բազմազգեան ուժերու առաքելութիւնը մկրտուած է Ալպա որ, իտալերէն արշալոյս կը նշանակէ եւ ըսած է Փրոտի ան կրնայ արշալոյս մը ըլլալ Ալպանիոյ պատմութեան մէջ, Ալպանիոյ վերածնունդը։ Ապստամբական շարժումին հետեւանքով 300 մեռեալ եւ 700 վիրաւոր կայ։ Միւս կողմէ, Ալպանիոյ աքսորեալ թագաւորը՝ Լեքա Ա. Թիրանա ժամանած է Ապրիլ 12-ին ուր 1000 խանդավառ միապետականներու ողջոյնի արժանացած է։ 1939-ին, իտալական արշաւանքի օրերուն, երկու օրուան նորածին մըն էր, երբ իր ընտանիքը երկրէն հեռացած է։ Ներկայիս Հարաւի Ափրիկէ կ'ապրի։

ԹԵՀՐԱՆԻ մէջ, հակագերմանական ցոյց մը, զոր կազմակերպած էին ուսանողները, բոլորովին տարբեր բնոյթ առած է եւ վերածուած է բուռն բախումներու 200 — 300 ուսանողներու եւ ապահովութեան ուժերու միջեւ, երբ ուսանողները փորձած են տապալել ոստիկանութեան պատնէշները դեսպանատան շէնքին առջեւ։ Ցուցարարները քարկոծած են դեսպանատունը, «Աստուած մեծ է» բացագանչելով։ Ոստիկանները բուռն հակազդեցութիւն ունեցած են։

ԶԱՅԻՐԻ ապստամբներու պետը՝ Գապիլա Լուպումպաշի մտաւ եւ տեղաւորուեցաւ Մոպութիի շքեղ ապրանքներէն մէկուն մէջ։ Նոյն օրը, Ապրիլ 14-ին, Քինշասա «մեռեալ քաղաք» հռչակուած էր ընդդիմութեան կողմէ։ Մոպութու միշտ կը մերժէ քաշուիլ,

ԱՏՏԻՍ — ԱՊԱՊԱՅԻ մէջ ոճրափորձ մը գործուած է մեծ վաճառատան մը մէջ, որու հետեւանքով 33 հոգի վիրաւորուած է։ Երեք օրուան մէջ, երրորդ ոճրափորձն է Եթովպիոյ մայրաքաղաքին մէջ։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ Համայնավար կուսակցութիւնը օրէ օր կը տկարանայ եւ միայն Փարիզի մէջ, մէկ տարուան ընթացքին նոր անդամակցութեան թիւը 36%-ի անկում մը արձանագրած է։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԳԻՆԻԻՆ արտածումը 24,5 միլիառ Ֆրանքի հասած է 1996-ին, ինչ որ 9%-ի յաւելում մըն է բաղդատմամբ նախորդ տարուան։ Զանտեսելով անշուշտ ալքոլամոլութիւնը որ աւեր կը գործէ, կարմիր գինիին բարերար դերը (սրտի, երակային եւ որոշ խլիրդներու պարագային) նաեւ նպաստած է արտածումներու յաւելման։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՐՑԱԽ

ՄԱՄՈՒԼԻՆ ԴԺՈՒԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Անցեալ շաբթու, Հայաստանի թերթերէն ոմանք չկրցան լոյս տեսնել տպարանին վերջնագիրին հետեւանքով, թերթերը առնելիք ունին «Հայ Մամուլ» ցրուիչ ընկերութենէն ու տալիք՝ տպարաններուն։ Այս կացութեան հետեւանքով, Ապրիլ 9-էն 14 լոյս չէին կրցած տեսնել «Մոլորակ» եւ «Հայք»։ Այս հարցին կապակցութեամբ, մամուլի խմբագիրներն ու տնօրէնները ժողով մը գումարած էին Ապրիլ 14-ին եւ որոշած դիմել վարչապետին։

***

ԶԷՆՔԵՐՈՒ ՀԱՐՑԸ

Ըստ ԻԹԱՐ-ԹԱՍ գործակալութեան լուրերուն, ոչ Ելցին ոչ ալ Ռուսաստանի կառավարութիւնը արտօնած են որ զէնք տրուի Հայաստանի, ինչպէս կը հաղորդէ նախագահին մամուլի դիւանենակը։ Գործակալութիւնը կը հաղորդէ նաեւ թէ Ելցին ուսումնասիրելէ ետք այս հարցին առընչուող փաստաթուղթերն ու նիւթերը, որոշած է գանոնք յանձնել դատախազութեան։ Ստուգումէն պարզուած է որ մատակարարումներու մէկ մասը կատարուած է նախագահի հրամանագրերով եւ կարգադրութիւններով սահմանուած կարգին խախտումով։

Այս մասին Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան քարտուղարը՝ Ս. Բադալեան հրապարակած է փաստաթուղթեր, ըստ որոնց Հայաստանի զէնքերու կապակցութեամբ եղած յայտնութիւնները նպատակ ունին տկարացնելու ռուսական զինուորական ներկայութիւնը շրջանին մէջ եւ միաժամանակ պայքար մղելու բանակին մէջ տիրող կաշառակերութեան դէմ։

***

ԱՐԹՈՒՐ ՄԿՐՏՉԵԱՆԻ Ե. ՏԱՐԵԼԻՑԸ

Լրացած է ԼՂՀ Գերագոյն Խորհուրդի առաջին նախագահ եւ Արցախի ազատագրական պայքարի առաջամարտիկներէն մէկուն՝ Արթուր Մկրտչեանի մահուան Ե. տարելիցը։ Հանրապետութեան Խորհրդարանի նախագահութեան անդամներ եւ խումբ մը երեսփոխաններ այցելած են Ստեփանակերտի քաղաքային յուշահամալիր, ուր ամփոփուած են անոր աճիւնները, ու հոն զետեղած են ծաղկեպսակներ։ Ապա անոնք այցելած են հանգուցեալին տունը։

***

ՎԱԼԱՆՍԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ

Վալանսի քաղաքապետ Փաթրիք Լապոնի, ընկերակցութեամբ իր երկու խորհրդականներուն՝ Ժոզէֆ Տեմիրճեանի, Մանուէլ Կօչկարեանի եւ Վալանսի հայ համայնքի ներկայացուցիչ Մարկ Գոհարեանի, Հայաստան գացած է, Վալանսի եւ Իջեւանի զուգորդման շրջանակին մէջ։ Իջեւանի քաղաքապետարանին մէջ, քաղաքապետ՝ Արմէն Տուլարեանի հետ տեսակցութեան ընթացքին ստորագրած են երկու քաղաքներու բարեկամութեան մասին համաձայնագիր մը որ կը նախատեսէ համագործակցութիւն ծաւալել մշակոյթի, կրթութեան, առողջապահութեան, առեւտրատնտեսութեան եւ զբօսաշրջութեան բնագաւառներէն ներս։ Փաստաթուղթին ստորա-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՀԱՅ ԵԿԵՂԵՑԻԻ ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՌԱՔԵԼՈՒԹԻՒՆԸ 3-ՐԴ ՀԱԶԱՐԱՄԵԱԿԻ ՍԵՄԻՆ

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Գարեգին Ա.-ի Ֆրանսա այցելութեան ընթացքին, ուշագրաւ էր իրողութիւնը թէ, Հայրապետը իր քարոզներուն եւ ճառերուն մէջ աւելի շատ արտայայտուեցաւ ազգային հարցերու մասին, քան թէ կրօնական, ինչ որ կ'ապացուցանէ թէ Հայ Առաքելական Եկեղեցին ունի որքա՛ն քրիստոնէական, նոյնքան եւ թերեւս աւելի ազգային առաքելութիւն:

Այս կէտը ձեւով մը հաստատուած է Հայաստանի Հանրապետութեան «խղճի ազատութեան եւ կրօնական կազմակերպութիւնների մասին» 1991 Յունիս 17-ի օրէնքով ալ, որ հռչակելով հանդերձ «Եկեղեցին անջատուած է Պետութիւնից» սկզբունքը, կը ճանչնայ բացառիկ հանգամանքը Հայ Առաքելական Եկեղեցիի ազգային առաքելութեան (Յօդուած 17):

Այս բացառիկ հանգամանքին ճանաչման չնորհիւ էր հաւանաբար որ, Հայաստանի Պետութեան անկախացումէն (1991 Սեպտեմբեր 21) քանի մը ամիս վերջ, Ս. Էջմիածնի Մայր Աթոռէն հրապարակուեցաւ «Հայաստանի եւ Ներքին Սփիւռքի Հայ Առաքելական Եկեղեցիի Վարչութեան Համար Նոր Կանոնագրութիւն» (Էջմիածին Ամսագիր – Նոյեմբեր / Դեկտեմբեր 1991) որ հիմնովին շեշտեց Հայ Եկեղեցին ժողովրդավար գըրութիւնը, եկեղեցավարչական իշխանութիւնը վերապահելով կղերականութեան, եւ ձեւով մը Հայ Եկեղեցին տալով «Պետութիւն մէջ պետութիւն» բնոյթ:

Նոյնքան խստապահանջ եղաւ նաեւ Հայաստանի Հանրապետութեան Նախագահին զօրակցութիւնը կաթողիկոսական վերջին ընտրութեան, ինչպէս նաեւ Գարեգին Հայրապետին Ֆրանսա այցելութեան ընթացքին պետական հովանաւորութեան, Դեսպան Վ. Ձիւղէնեանի մասնակցութիւնը:

Այս բոլորը ցոյց կուտան թէ Հայկական Պետութիւնը իր հովանաւորութեան տակ կը պահէ Հայ Առաքելական Եկեղեցին, ինչ որ Հայաստանի ներկայ կացութեան մէջ կրնայ բարենպաստ արդիւնքներ ունենալ: Հարցը անշուշտ կը տարբերի Սփիւռքի համար, որ պետութիւն չէ, եւ ուր ամէն հայ ինքնանկախ է բոլորովին:

Հայ Առաքելական Եկեղեցին ազգային առաքելութիւնը դարերու խորքէն կուգայ, եւ կ'արժէ իբր այդ յիշատակել զայն բացատրող կարգ մը պատմական իրողութիւններ:

Իր սկզբնական շրջանին Հայ Եկեղեցին չունէր ազգային նկարագիր: Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ, որուն հրաշագործ ձեռքով Հայաստան քրիստոնէութիւնը ընդունեցաւ 301 թուականին իբր պետական կըրօնք, Պարթեւաց ցեղէն էր, ըլլալով Անակ իշխանին որդին: Աշխարհական էր, եւ գնաց Կեսարիա, ձեռնադրութիւն ըստանալու տեղւոյն Ղեւոնդիոս Հայրապետէն: Եւ որովհետեւ Հայաստանի մէջ չկային քրիստոնեայ հայ կրօնաւորներ, կանչեց յոյն ու ասորի եկեղեցականներ, որպէսզի օգնեն Հայ Եկեղեցիի կազմակերպման:

Նոյնպէս, տրուած ըլլալով որ Հայերը իւրայատուկ գիր եւ դպրութիւն չունէին, եկեղեցական արարողութիւնները և Սուրբ Գրոց ընթերցումները կը կատարուէին յունարէն կամ ասորերէն լեզուներով, յատուկ վերծանողներու միջոցաւ թարգմանուելով հայերէնի, որպէսզի ժողովուրդը հասկնար: Հաւանաբար այդ օրերէն մնացած են Պռօսխումէ, Օրթի, Ալելուիա, Ովսաննա, Ամէն եւ այլ օտարահունչ բառեր, մեր պատարագին մէջ:

Այդ կացութիւնը շարունակուած ըլլալ կը թուի ամբողջ մէկ դար, մինչեւ հայերէն գիրերու գիւտը:

Այդ շրջանին քրիստոնեայ եկեղեցիները կը պահէին իրենց տիեզերական հանգամանքն ու հաւասարակաց դրութիւնը, եւ քաղաքական իշխանութիւնը դեռ չէր ձեռնարկած թափանցելու նոր կրօնքէն ներս, հռոմէական կայսրութեան մէջ, ինչ որ տեղի ունեցաւ աստիճանաբար: Արդարեւ, ամբողջ երեք դար հալածանքի ենթարկուելէ վերջ, քրիստոնէութիւնը թոյլատրուեցաւ 313-ին, Մեծն Կոստանդիանոսի Միլանոյի Հրովարտակով: Ճիշդ չէ ըսել թէ Հռոմէական կայսրութիւնը քրիստոնէութիւնը ընդունեցաւ Հայաստանէ 12 տարի վերջ: Մեծն Կոստանդիանոս քրիստոնէութիւնը թոյլատրեց, բայց ինք քրիստոնեայ չդարձաւ, մկրտութիւն ընդունելով 337-ին միայն, այն ալ մահուան անկողնին մէջ: Իր յաջորդներէն ոմանք շարունակեցին հալածել քրիստոնեաները, մինչեւ որ 394-ին, Մեծն Թէոդոսի օրով, հեթանոսութիւնը արգիլուեցաւ կայսրութեան մէջ, ինչ որ համարժէք նկատուեցաւ քրիստոնէութեան իբր պետական կրօնք ընդունման:

Հայաստան կռուախնձոր էր Հռոմի եւ Պարսկաստանի միջեւ եւ թատերաբեմ՝ անվերջանալի պատերազմներու, որոնց ընթացքին հայ թագաւորներն ու նախարարները կը հակէին մէյ մը մէկ կողմ, մէյ մը միւս կողմ: Մինչեւ որ 387-ին, Մեծն Թէոդոս համաձայնելով Պարսից Շապուհ Գ. արքային հետ, Հայաստանը բաժնեց երկու կայսրութեանց միջեւ, Հռոմ, արեւմտեան մասը կցելով, 389-էն սկսեալ վերջ տուաւ հայկական իշխանութեան, իսկ պարսկական գերիշխանութեան տակ մնացող արեւելեան մասին մէջ հայ թագաւորները պահեցին իրենց գահը, մինչեւ 430, երբ հայ նախարարները զզուած իրենց արքաներուն գայթակղալից վարքէն, դիմեցին Պարսից Շահին, որպէսզի վերջ տայ Հայոց թագաւորութեան:

Քրիստոնէութեան մուտքով Հայաստան ամբողջովին ենթարկուած էր յունահռոմէական ազդեցութեան: Ատկէ դուրս գալու եւ ազգային գիտակցութիւն արթընցնելու նպատակաւ չէ՞ր որ Ս. Սահակ, Ս. Մեսրոպ, Վռամշապուհ թագաւոր եւ իրենց շրջանի հայ ղեկավարները պէտք տեսան հայ գիր ու դպրութիւն ըստեղծելու, եւ հայացնելու քրիստոնէութիւնը, առաջին իսկ հերթին հայերէնի թարգմանելով Ս. Գիրքը եւ հաւանաբար հայերէնի վերածելով եկեղեցական արարողութիւնները:

Բայց հարց է թէ, Հայերը ինչո՞ւ համար ամբողջ մէկ դար սպասեցին:

Ազգայնացման այս շարժումը ի սկզբանէ քաջալերուած ըլլալ կը թուի Պարսկաստանի կողմէ, որուն շահուն կը նպաստէր Հայոց հեռացումը յունահռոմէական ծիրէն: Առաջին հանգրուանն էր այդ, որուն յաջորդեց սակայն Հայոց թագաւորութեան ջնջումը եւ աւելի վերջ ալ՝ հայութիւնը Զրադաշտական կրօնքի գիրկը փոխադրելու փորձը, որ ինչպէս ծանօթ է բախեցաւ Վարդանանց դիմադրութեան եւ անոր յաջորդող Վահանեանց յաղթական պայքարին:

Հայ գիրերու գիւտը եւ Հայ Եկեղեցիի հայացումը կը կատարուի ուրեմն քաղաքական իշխանութեան համար ճգնաժամային ծանր շրջանի մը, իբր ազգապահպանումի միջոց՝ Հայ ժողովուրդին համար: Ատկէ ի վեր, Հայ Եկեղեցին անյայտ կը ջանայ գործադրել իր այդ առաքելութիւնը ազգային:

Եւ իրաւացի է բանաստեղծը, երբ կը պատգամէ.

«Եկեղեցին Հայկական ծննդավայրն է հոգւոյս»

Այսինքն, Հայու հոգիին, եւ ո՛չ թէ քրիստոնեայի հոգիին, զոր կարելի է գըտնել որեւէ այլ քրիստոնեայ եկեղեցիի մէջ եւս:

Այս կէտը ուշադրութենէն չէ վրիպած օտար տիրակալներուն ալ, որոնք զանազան միջոցներով ջանացած են օգտագործել հայութեան փարումը իր ազգային եկեղեցիին: Օսմանցիները երբ Կ. Պոլիսը կը գրաւեն, շուտով հոն կը հաստատեն Հայոց պատրիարքութիւն մը, եւ պատրիարքին կուտան քաղաքական իշխանութիւն ալ, իբր ազգապետ, իբր հայութեան ներկայացուցիչ (Միւթէվէլլի): Նոյն ճամբէն կը քալեն ռուս ցարերն ալ, Սուրբ Էջմիածնայ գահակալներուն դիրքը օգտագործելով ի նպաստ իրենց ծաւալապաշտ քաղաքականութեան:

Ուրկէ՞ կը բխի սակայն Հայ Եկեղեցիին այս բացառիկ ուժը: Պարզ այն իրողութենէն որ, բացի փոքրամասնութենէ մը որ կաթողիկէ կամ բողոքական եկեղեցիներու ծոցը մտած է, հայ ժողովուրդին ամբողջութիւնն է որ կը ձեւացնէ Հայ Եկեղեցին, արդարացնելով բառին ստուգաբանական իմաստը, որ է ժողով, հաւաքոյթ: Հայ Եկեղեցին Հայ ժողովուրդն է, իր կղերական եւ աշխարհական տարրերով, եւ ատոր համար է որ, հինէն ի վեր, եկեղեցավարչական գործերու մէջ մեծ եղած է մասնակցութիւնը աշխարհականներուն, մասնակցութիւն որ լաւագոյնս ձեւաբանուած է 1863-ի Ազգային Սահմանադրութեամբ:

Այդ մասնակցութեան շնորհիւ է որ մեր ժողովուրդը միշտ հետաքրքրուած է իր Եկեղեցիով, վիճած ու նոյնիսկ երբեմն կռուած անոր համար, բայց միշտ զայն պայծառ պահած, հեռու՝ անտարբերութենէ:

Գարեգին Կաթողիկոսը իր վերջին հովուական այցելութեան ընթացքին, Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցիին մէջ յայտարարեր էր իրաւամբ թէ «այսօր մենք ալ կը գտնուինք Աւարայրի դաշտ մը, բայց այս անգամ մեր թշնամին Պարսիկը չէ, այլ աւելի թաքուն բան մը՝ անտարբերութիւնը: Ուստի, մասնակցիլ Եկեղեցւոյ կեանքին կը նշանակէ Վարդանի զինուոր ըլլալ» («Յառաջ», Փետրուար 7, 1997):

Երրորդ հազարամեակի սեմին, երբ Հայ Եկեղեցին կը պատրաստուի մեծաշուք տօնել իր հիմնադրման 1700-ամեակը, ի՞նչ ճամբով պիտի կրնայ սակայն պայքարիլ այդ ներքին թշնամիին՝ անտարբերութեան դէմ: Կարգ մը եկեղեցականներ կը խորհին թէ լաւագոյն միջոցը պիտի ըլլայ աշխարհականներ դուրս հանել եկեղեցավարչական գործերէն, զանոնք վերապահելով կղերականներուն: Այսինքն՝ հաստատել կղերապետական դրութիւն, կաթողիկէ եկեղեցիին պէս: Խնդիր է սակայն թէ պիտի կրնա՞ն առանձին վարել այդ գործը, ունի՞ն անհրաժեշտ պատրաստութիւնն ու միջոցները: Յաջողութեան պարագային իսկ, եկեղեցւոյ վարչութենէն հեռացուած ժողովուրդը պիտի՞ չփորձուի միթէ իյնալ յարանուանութեանց ծոցը: Ի վերջոյ հիմնական ի՞նչ տարբերութիւն կայ Հայ Առաքելական Եկեղեցիին եւ միւս քրիստոնեայ եկեղեցիներուն միջեւ, եւ ո՞վ հետաքրքրուած է կամ ծանօթ՝ այդ տարբերութիւններուն:

Հայ Առաքելական Եկեղեցին իր ժողովրդավար դրութեան շնորհիւ է որ կըրցած է դէմ դնել դարերու հոլովոյթին, պահել իր ազգային դիմագիծը եւ չտարւիլ քարոզչական այլ եւ այլ հոսանքներէ: Ամենայն Հայոց Հայրապետ Գարեգին Ա. ջատագով եղած է միշտ եկեղեցական գործերու մէջ ժողովուրդին անվերապահ մասնակցութեան ու յանձնառութեան: Վկայ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան «Նոր Կանոնագրութիւնը», որ իր գահակալութեան շրջանին վերամշակուեցաւ 1992-ին, եւ որուն ներածութեան մէջ ճշդուեցաւ թէ այդ «կանոնագրութեան հիմը կը կազմէ 1863-ին պաշտօնապէս ճանչցուած Ազգային Սահմանադրութիւնը՝ իր ոգիով եւ իր էական սկզբունքներով»: («Ազդակ», Ապրիլ 5, 1993):

Եւ ի՞նչ է այդ ոգին, եթէ ո՛չ ժողովրդավարութիւնը, եւ ի՞նչ է իր հիմնական սկզբունքը, եթէ ո՛չ «վարչութիւնը ազգային ըլլալու համար պէտք է երեսփոխանական ըլլայ», այսինքն՝ պէտք է ժողովրդային քուէով ընտրուի, ինչպէս ճշդուած է Ազգային Սահմանադրութեան մէջ, բացայայտօրէն:

Փոխանակ ժողովրդային քուէի, նշանակովի ընտրութիւն մը միթէ հիմէն պիտի չխախտէ՞ր ամէն սկզբունք, ինչ որ պարագան է «Հայաստանի եւ Ներքին Սփիւռքի Հայ Առաքելական Եկեղեցիի Վարչութեան Համար Նոր Կանոնագրութեան»:

Այս հարցումը կը ծագի շատերու միտքին մէջ, շրջանի մը երբ խնդրոյ առարկայ է Ֆրանսահայութեան թեմական կազմակերպութիւնն իսկ:

***

Յօրմէ յետէ որ Արեւմտահայութիւնը վերածուեցաւ Սփիւռքի հին աւանդութիւններն ու սովորութիւնները խանգարուեցան: Նախապէս մեր եկեղեցականութեան երկու դասերուն իրաւասութիւններն ու պարտականութիւնները անջատ էին եւ բացորոշ: Ամուսնացեալ քահանաներուն կը վիճակէր ապրիլ ու գործել ժողովուրդին մէջ, ժողովուրդին պէս, իբր հոգեւոր հովիւ, ու զբաղիլ հօտին հոգեւոր ու կրօնական պահանջներով, անոնք կ'ընտրուէին ուղղակի ժողովուրդին կողմէ, եկեղեցիի մը վրայ, եւ ժողովուրդին ձայնը այնքան կարեւոր էր որ, ձեռնադրութեան պահուն երբ Եպիսկոպոսը հարցնէր թէ «արժանի՞ է», ու մէկը պատասխանէր «արժանի չէ՛», ձեռնադրութիւնը կը ջնջուէր:

Կը ստանային անունը Տէր Հօր, Տէր Տէրի կամ Տէր Պապայի իբր իսկական հոգեւոր Հայր: Իսկ կուսակրօն դասը կ'ապրէր աւելի շատ վանքերու մէջ, ուր կը զբաղէր դպրութեամբ, աստուածաբանութեամբ եւ ներհայեցողութեամբ, քան թէ՝ խորհրդակատարութեամբ:

Պարագաները փոխուեցան, գիւղ, գաւառ եւ վանք չմնաց: Տէր պապաներու թիւը զգալապէս պակսեցաւ, իր տեղը ձգելով կուսակրօն աստիճանաւոր եկեղեցականներու, որոնցմէ շատեր իբր բարձրագոյն դասու ներկայացուցիչներ, տակաւ հակեցան դէպի վարչական իշխանութիւն, այսինքն՝ դէպի կղերապետութիւն:

Այս հակումին ամենաջերմ կողմնակիցն էր Պոլսոյ երջանկայիշատակ Պատրիարք Շնորհք Արք. Գալուստեան, որ կը պնդէր թէ եկեղեցավարչական գործերու մէջ աշխարհականներու ներկայութիւնը «Հայ Եպիսկոպոսութեան հաշմանդամութեան» պատճառ դարձած էր «յանուն Սահմանադրութեան» ու «ժողովրդապետութեան», եւ թէ եկեղեցական վարչութիւնը պէտք էր յանձնել եպիսկոպոսներուն, եւ այլն («Էջմիածին», Ամսագիր, 1986 Թիւ ԺԱ. – ԺԲ.):

Կարելի՞ է միթէ միաժամանակ ջատագովել հակադիր սկզբունքները ժողովրդապետութեան եւ կղերապետութեան: Անսովոր կացութիւն մըն է այս, որ կը կարօտի յստակացման: Յուսալի է որ այդ ցանկալի յստակացումը իրագործուի շնորհիւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին միջամտութեան:

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

Նիս

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄ

«ԱՌԼԷԶ»ը

«Համազգային»ի «Դիմակ» թատերախումբին ու Հայ Թատրոնի ընկերակցութեան գործակցութեամբ ներկայացուած գործերու Գ. շարքին այս երկրորդ թատերգութիւնը հայաստանեան ժամանակակից գրականութեան կը պատկանի. հեղինակն է Ալասի Այվազեան: Ընթերցումով ներկայացումներու այս շարքերը թատերգութեան կալուածին մէջ նաեւ ժամանակի երկայնքին կայքեր յայտնաբերելու առիթ կ'ըլլան ներկաներու: Այսպէս, «Առլէզ»ը բաւական հետաքրքրական կայք մը կը նշէ իր ոճով, կառոյցով եւ որոշ չափով նաեւ նիւթով:

Մարդկային պատեհապաշտութեան, ապերախտութեան մարդկութեան չափ հին թեման է գործին առանցքը որ միեւնոյն ատեն կրկնակի մակարդակի վրայ ընթացող խաղի մը առիթ կուտայ: Կան խաղին գլխաւոր հերոսները՝ հիւանդ երիտասարդուհին ու Առլէզ շունը. ապա կայ առաջինին ընկերուհին որ սիրային արկածներու իր պատմութիւններով զուգահեռ մը կը տանի մարդ – շուն յարաբերութեան, այդ միջոցին մէջ տալով նաեւ ժամանակակից հայաստանցի երիտասարդ կնոջ նորովի տիպար մը: Անոր որ գիտէ խաղալ զգացական լարերու հետ, ոչ միշտ անսալով սրտի թելադրանքին: Յարաբերութիւնները վարողը – ինչպէս՝ հիւանդ – շուն զոյգին պարագային –, եսասիրական, շահագործելու գիծն է որով աստիճանաբար կը բիւրեղանայ գոհին բնոյթը: Աստիճանաբար ան կը դառնայ անհասկնալի, անպէտ, աւելորդ, տաղտկալի եւ վերջապէս անհանդուրժելի:

Կարելի է խաղին ներընթաց Գ. մակարդակ մըն ալ նկատել հեռատեսիլի բաժինը որ անուղղակի փոխասացի մը դերը կը կատարէ պարբերական միջամտութիւններով: Այդ բաժինները կը տրուէին Հ. Էքմէքճեանի, Ա. Գէորգեանի, Ա. Այնթապլեանի, Ա. Շինկիթեանի եւ Հ.

ՌՈՍՏՐՈՊՈՎԻՉԻ 70—ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԻԹԻՒ

ԻՐ ԵՐԱԽՏԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ ՀԱՅՈՒՀԻԻ ՄԸ

Այս օրերուն, զանազան առիթներով կրկնուեցաւ թաւջութակահար՝ Մ. Ռոստրոպովիչի անունը, եղան մեծարանքի հանդիսութիւններ ալ իր 70—ամեակին նուիրուած:

Այս առընչութեամբ հետաքրքրական է թերեւս յիշել իր երախտագիտական ըզգացումները Հայուհիի մը հանդէպ, զոր ճանչցած է անցեալին:

Նինա Բերբերովայի հետ չահեկան զըրոյցի մը ընթացքին է (լոյս տեսած վօկ պարբերականի 1989 — 1990 Դեկտեմբեր — Յունուար թիւին մէջ) որ Ռոստրոպովիչ, պատասխանելով Բերբերովայի հարցումին՝ «...Իսկ դուք ե՞րբ եկաք Մոսկուա», կը պատմէ. —

— 1935—ին, 6 տարեկան էի երբ ընտանիքս հասաւ Բաքուէն: Փողոցն էինք, կայարանին միւս կողմը եւ չէինք գիտեր ո՛ւր երթալ: Այդպէս կեցանք մինչեւ գիշեր: Հայրս կ՚ըսէր անցորդներուն.— «Տաղանդաւոր տղայ մը ունիմ որ եկած է Մոսկուա ուսանելու», այն ատեն սեւաչեայ չատ գեղեցիկ կին մը կեցաւ, ինծի նայեցաւ եւ ըսաւ. — «Ամուսինս, տղաս եւ ես երկու սենեակի մէջ կ՚ապրինք, բայց եկէ՛ք մեր տունը»: Այդ կնոջը տունը մնացինք քանի մը տարի: Զինք կը կոչէի Թանթ Զինա Շետչովպոլա, Հայուհի էր եւ իրեն խորհելով է որ, Հայաստանի երկրաշարժին ատեն դրամ հաւաքեցի նուագահանդէսի մը մուտքերով...»:

Գէորգեանի կողմէ կատարուած հայերէն եւ ռուսերէն ձայնագրութիւններով:

«Եօթը պատկերով ողբերգութիւն» ներկայացուած «Աուլէզ»ը որ կը կապուի նաեւ հայկական առասպելներու յարալէզներու պատկերին ու պատումին, գրի առնուած է 1985—ին: Հրատարակուած է 1989—ին, հեղինակին — «Թթի ամիսը» պատմուածքներ եւ Թատրոն — խորագրուած հատորին մէջ: Ինչպէս յայտնեց բեմադիր Արբի Յովհաննիսեան, ներկայացման հետեւած զրոյցի բաժինին, ինք հանդիպած չէ անոր բեմադրուած ըլլալուն մասին հետքի մը:

Խաղը տեղ — տեղ անհարկի երկարած ըլլալու տպաւորութիւն կը ձգէ, յատկապէս մարդկային սիրոյ բացակայութեան, ապերախտութեան մասին քիչ — չատ կաղապարատիպ մասերով: Առանց ատոր աւելի ուժական ռիթմ մը կրնար ունենալ, ինչ որ պիտի նպաստէր առաւել յաջողութեան. մանաւանդ երբ նկատի առնուի որ նոյն շրջանակին մէջ երեք դերակատարներով կ՚ընթանայ: Ժ. Զոլաքեան, Ն. Իւսէֆի եւ Լ. Զորպաճեան էին անոր դերակատարները, իսկ բեմական գործողութիւնները կը կարգէր Թ. Գովթիկեան, բեմին պատասխանատուն էր Ռ. Արզալեան:

Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ Ապրիլ 6—ի այս ներկայացումը վերջիններն էր չարքին ու եղանակին որ կ՚աւարտի Շուշան Պարտիզպանեան — Ֆանուսի Մայիս 25—ին «Մկնիկ» կրթական աշխատանոցին մէջ բեմադրուելիք «Պատը» խաղով:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՐՈՒԵՍՏ

ASSADOUR

Մեր հանրութիւնը տեղեակ պահելու համար է այս յօդուածը: Անցեալ ամսուան 13—ին «Նիչիտօ» (*) ցուցասրահը բացումը կը կատարէր տասը փորագրիչներու գործերուն «Le Signe et la Marge» անուանուած ցուցահանդէսին, հօծ բազմութեան մը ներկայութեամբ: Այս ցուցահանդէսին համար ընտրուած արուեստագէտներուն մաս կը կազմէ Ասատուր: Ցուցահանդէսը կը տեւէ մինչեւ Ապրիլ 23:

Այստեղ պիտի անդրադառնանք մասնաւորապէս Ասատուրի գործերուն որովհետեւ իր անուան հմայքը գիս առաջնորդեց ցուցահանդէս: Երբ սրահ մտնէք, Ասատուրի գործերուն քաշողական ուժը ձեր քայլերը կը տանի իր փորագրութիւններուն առջեւ: Խնամուած եւ լաւ ձեւով ներկայացուած են անոր գործերը կ՚արտայայտեն իր տպաւորութիւնները աշխարհին մասին: Շօշափելի են խառն եւ թաքուն հոգեբանական զգացումներ: Արուեստի գործերը խտացումն են զանազան ապրումներու որոնց կրնանք տեւականօրէն մասնակցիլ զանոնք դիտելով: Տեւականօրէն զանոնք դիտելու համար, երբ տան մէջ կը գտնուին, պէտք է որոշ զոհացում մը ստանանք անոնցմէ եւ Ասատուրի գործերը այդ դասակարգին կը պատկանին: Որոշ հաճոյք մըն է ունենալ իրմէ գործ մը:

Ասատուրին ստեղծագործութիւնները ցոյց կուտան կեանքի կնճռոտութիւնները եւ իր հետաքօտութիւնը գտնելու համար լոյսը, հանդարտութեան կամարը կամ տարածութիւնը ներկայացնող ատաղը:

Առաջին տպաւորութիւններէն, յետոյ արուեստագէտին գործերը կը սկսին գըրաւիչ դառնալ անոր փորագրիչի հմտութեամբ եւ դիտելով մանրամասնութիւնները կը սկսինք գտնել նոր հրապուրիչ ազդակներ իր կատարելագործութեան մէջ: Այս ցուցահանդէսը առիթը կուտայ բաղդատութիւններ ընելու միւս փորագրիչներուն հետ որոնք նոյնպէս ընտրեալներ են: Շատ մը ներկաներու տպաւորութենէն ի յայտ կուգայ որ Ասատուրին գործերը ամենահետաքրքրականներն են: Պատը կախուած փորագրութիւններէն զատ կարելի է դիտել նաեւ թղթապանակի մը մէջ զետեղուած այլ գործեր: Գընողին համար զատելը դիւրին է որովհետեւ նոյն մակարդակի գործեր են, կատարելապէս աւարտուն: Անկէ անդին պէտք է հետեւիլ անձնական հակումներու, կամ պիւտճէի կարելիութեան որ այս պարագային մատչելի սահմաններուն մէջ է:

Ասատուր ունի ինքնուրոյն ոճ որ կը համապատասխանէ իր անձին: Հաւատարիմ այդ ոճին, իր արտադրութիւնները կրկնութիւններ չեն: Միշտ փնտռտուքի մէջ է որուն իբր արդիւնք, իր յառաջդիմութիւնները դէպի աւելի կատարեալը կը դիմեն: Իր գործերը գնահատողները կը պատկանին միջազգային շրջանակին. իր վերջին տարիներու անձնական ցուցահանդէսները տեղի ունեցած են՝ Իտալիա, Գերմանիա, Ճափոն, Զուիցերիա, Թայլանտ, Կորէա, Լիբանան եւ այլն: Յոյս ունինք որ այս տարի Փարիզի մէջ անձնական ցուցահանդէս մը կազմակերպուի մօտ ապագային ուր կարելի ըլլայ ամբողջական պատկեր մը ունենալ իր ընդհանուր արտադրութեան մասին. իւղաներկ, ջրաներկ եւ փորագրութիւն: Մինչ այդ պէտք է օգտագործել այս ցուցահանդէսը տեսնելու համար իր նորագոյն գործերը:

Վերնագիրը լատինական գիրերով տալ մատնանշելու համար էր արուեստագէտին դրոշմը որ այդ ստորագրութեամբ ծանօթ է:

Տ. ԱՐԱՆԵԱՆ

(*) Galerie NICHIDO
61, Faubourg Saint-Honoré
Paris 8e, tél. : 01 42 66 62 86.

ԱՍԿԷ ԱՆԿԷ

ՄԻՒՍԻՆ ԴԺԲԱԽՏՈՒԹԵԱՆ ԲԱՐԻՔՆԵՐԸ

Լիմայի ճափոնական դեսպանատան պատանդներուն պարագան տնտեսական բախտաւորներ ստեղծած է տեղւոյն վըրայ: Դէպքը պատճառ եղած է որ աւելի քան 500 լրագրողներ հոն փութան, իջեւանին պանդոկներու մէջ, կամ շրջակայ շէնքերու պատշգամներ վարձեն մինչեւ շաբաթական հազար տոլար վճարելով, տեսադրելու համար դեսպանատան անցուդարձը: Մանրավաճառներու խանութպաններն ալ գոհունակութեան իրենց բաժինը ունեցած են, քանի որ նոյն լրագրողները իրարու ձեռքէ խլած են անոնց ծախած աթոռակներն ու սանդուխները: Տեղական թերթ մը կը գրէ թէ մամուլը առաջին երկու շաբաթներուն, աւելի քան 2·5 միլիոն տոլար ծախսած է պատանդներու դէպքին զարգացումներուն հետեւելու համար: Այդ գումարը հաւասար է 50 հազար գրօսաշրջիկի մէկ օրուան մէջ ծախսածին: Անկէ զատ, դէպքին վայրը արդէն մաս կազմած է Լիմայի գրօսաշրջական պտոյտներու տեսարժան կարեւոր շրջաններուն:

ՅԱԽՃԱՊԱԿՈՎ ՀԱՄԱՍԵՐՈՒՄ

Ռուս նոր հարուստներու վերջին քմահաճոյքն է իրենց զաւակներուն դէմքով պուպրիկներ շինել տալ: Ատոր համար բաւական է երախային չուրջ 50 լուսանկարը տրամադրել արուեստագէտին, տալ անոր մազերէն խոպոպ մը եւ 5 — 15 հազար տոլար: Այս գումարը կը տարբերի ըստ շինուելիք պուպրիկին հասակին, զգեստներուն շքեղութեան եւ արուեստագէտին համբաւին: Գլուխ — գործոցին տիրանալու համար պէտք է համբերել մէկ — երեք ամիս:

ՅԵՏ ՄԱՀՈՒ ՈՒՐԱԽՈՒԹԻՒՆ, ԱՆ ԱԼ ԿԻՍԿԱՏԱՐ

Պուքրէշցի մը վերջապէս իրաւունք ըստացած է հեռաձայն մը ունենալու իր բնակարանին մէջ, դիմում ներկայացնելէ քսան տարի ետք: Ինք այդ երջանիկ թուականէն տարի մը առաջ մահացած ըլլալով սակայն, բախտաւորութիւնը վայելելու թեկնածուն մնացած է կինը Գալիոփին: Խնդիրը հոն է որ 81 տարեկան այրին, չէ կրցած վճարել հեռաձայնին անհրաժեշտ ծախքը:

ՏԱՍՆԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՊՈԼՍԷՆ ԴՈՒՐՍ

1896-1909

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Ուրբաթ օր հրացանաձգութիւնները կը շարունակուէին ընդհատաբար, բայց քաղաքութիւնը լեցուած էր փողոցները:

Պոլսոյ կողմը չատ մը յոյնի խանութներ գոց էին:

— Այսօր Պայրքըլէ փանայիրին օրն է՝ անոր համար գոց են, կը բացատրէին միւս խանութպանները:

Ցերեկուան մօտ սակայն խուճապ մը ելաւ եւ բոլոր խանութպանները սկսան աճապարանքով իրենց խանութները գոցել:

Ի՞նչ էր պատճառը. մարդ չէր գիտեր: Բայց երեւակայութիւնները այնքա՜ն գրգռուած, միտքերը այնքա՜ն պղտորած էին որ աննշան դէպք մը, սուտ լուր մը, փոքրիկ կռիւ մը կամ աղմուկ մը խուճապ իրարանցում յառաջ կը բերէր:

Այդ օրը, ցերեկէն ետքը, կրկին «Խարազան»ի տպարանն էի երբ լուր բերին մեզի թէ ծովային զինուորներ «Սապահ»ի խմբագրատան վրայ յարձակած են, որովհետեւ օր մը առաջ յօդուած մը հրատարակած էր «Զօրքերու ապստամբութիւն» վերնագրով:

Մեր տեղէն կարելի էր տեսնել «Սապահ»ի խմբագրատունը: Իսկոյն պատուհաններուն քով վազեցինք եւ արդարեւ նշմարեցինք ծովային զինուորներ խմբագրատան դրան առջեւ որոնք հարիւրաւոր անձերէ բաղկացած ամբոխով մը շրջապատուած էին:

Այս տեսարանը դիտելու վրայ էինք երբ մէկը հեւ ի հեւ վազելով «Իգտամ» խանէն ներս մտաւ, վեր ելաւ ու մեր քովը գալով ճչաց.

— Փախէ՛ք, կուգան կոր, ձեզ կը փնտռեն կոր:

— Ո՞վ մեզ կը փնտռէ կոր...

— Ծովային զինուորները:

— Մենէ ի՞նչ կ՚ուզեն:

— Ձեզ գիտեր, «Խարազան»ի տպարանը կը հարցնեն կոր, չուտ հոս մի՛ կենաք գացէք:

Զգօն Փափազեան տակաւին կը չարունակէր բացատրութիւն ուզելու կամ կասկած յայտնելու, իսկ ես դուրս ելած՝ եւ արդէն տպարանին դէմը դիրք բռնած էի իբր հանդիսատես:

Ամբոխը արդարեւ «Սապահ»ի տպարանին առջեւէն մեկնելով դէպի վեր կուգար: Առջեւէն կուգային ծովային զինուորները:

Պահ մը Մէսէրրէթ պանդոկին առջեւ կեցան, հոն գտնուող անձերուն հարցումներ ընելով: Նոյն միջոցին մեր տպարանին մարդիկը բարեբախտաբար փողոց իջած ու տպարանը գոցած էին:

Արդարեւ զինուորները «Խարազան» մաթպաասըն կը փնտռէին եւ իրենց արտաքին երեւոյթը բնաւ սրտապնդիչ չէր:

Հասան «Իգտամ» խանի առջեւ եւ հոն ցոյց տրուեցաւ իրենց «Խարազան»ի տպարանը:

Սանդուխէն վեր ելան՝ բայց փակ դըրան առջեւ յուսախաբ ետ դարձան:

Յետոյ իմացանք թէ իրենց դժգոհութեան պատճառն էր նախորդ օր «Խարազան»ի տպարանէն լոյս տեսած թրքերէն յաւելուած մը:

Կ՚երեւայ որ Զգօն Փափազեան զգայացունց լուր մը չկրնալով գտնել յաւելուած մը հրապարակ հանած էր՝ որով մարգարէական ոգւով կը գուժէր աշխարհի մօտալուտ կործանումը: Այդ կործանումը մեր գլխուն պիտի պայթէր մազ մնաց, եթէ ժամանակին մեզի իմաց չըրուէր:

Թէեւ սարսափ ամէն բան չըմնցաւ եւ Զգօնեան յաւելուածները ի վերջոյ բանտարկութեան յանգեցան, ինչպէս պիտի տեսնենք:

Ապտիւլ Համիտ որ յայտնապէս քաջալերած էր այդ զինուորական ցոյցը, հիմա կը սկսէր վախնալ անկէ: Անկէ զատ կ՚ըսուէր թէ բոլոր զինուորները միացած չէին եւ թէ զօրանոցներու մէջ իրարու դէմ կը կռուէին եւ նոյնիսկ Երըտըղի զինուորներուն մէջ համերաշխութիւն չկար եւ թէ իրարու վրայ զէնք կը պարպէին, ահ ու սարսափի մատնելով ծերունի բռնաւորը:

Ուրբաթ առտու հրացանաձգութիւններ լսուած էին Թաշ Խըշլայի մէջ եւ իրիկունը, Բերա, ամէն տեղ անոր մասին կը խօսուէր: Զարաչուք բաներ կը փոխանցէին իրարու եւ հրացանի բռնուած ապըստամբ զինուորներու դէպքեր կը պատմըւէին: Զորս օրէ ի վեր տեւող վիճակը ա՛լ անտանելի կը դառնար եւ ամէն մարդ իրարու կը հարցնէր թէ ինչպէ՞ս պիտի վերջանար այս եղերական իրողութիւնը:

Իրա՛ւ է որ մինչեւ այդ օր երկիւղի իրական պատճառ մը չէինք ունեցած, բայց ապագային անստուգութիւնն էր որ կը վրդովեցնէր ամէնքս:

Հրացանաձգութիւնները, որքան ալ դէպի օդը պարպուած, մահացու արկածներու պատճառ կ՚ըլլային եւ կ՚ըսուէր թէ չորս օրէ ի վեր «արկած»ով մեռնողներու թիւը մէկ քանի հարիւրը կ՚անցնէր. փամփուշտները երբ երկու հազար մեթր օդին մէջ բարձրանալէ ետքը վար կ՚իյնային ու պատահմամբ մէկու մը կը հանդիպէին զայն ծանրապէս կը վիրաւորէին: Բոլոր այս իրողութիւնները բնականաբար չէինք կրնար օրը օրին գրել թերթերուն մէջ, որովհետեւ զինուորները սկսած էին գրաքննիչի անողոք պաշտօնն ալ կատարել չատ անախորժ եղանակով մը:

***

Շաբաթ առտու դարձեալ հրացանի ձայներով արթնցանք Բերայի մէջ:

Զինուորներու խումբեր Մեծ փողոցէն կ՚անցնէին անընդհատ զէնք պարպելով:

Պոլսոյ կողմէն կուգային ու դէպի Թաքսիմ կ՚ուղղուէին:

— Զօրանոց կը վերադառնան կոր, ամէն բան լմնցած ըլլալու է մտածեցինք:

Շաբաթ օր դէպքերը սկսան տարբեր ուղղութիւն մը առնել:

Սելանիկի բանակին մասին որոշ տեղեկութիւններ կը տրուէին. Բանակը Պոլսոյ վրայ կը քալէր վտանգուած սահմանադրութիւնը փրկելու համար, նոյն իսկ մէկ քանի վաշտեր Հատըմքէօյ եւ Զաթալճա հասած էին: Այս տեղեկութիւնները կը սրտապնդէին բոլոր ազատութեան բարեկամները եւ ամէն անոնք որոնք Համիտեան բէժիմին վերահաստատութեան հաւանականութենէն սարսափած էին:

Իսկ յետաշրջականները ա՛լ կորսնցնել կը սկսէին առաջին օրերու յոխորտանքն ու վստահութիւնը: Նախկին խաֆիէները՝ որոնք յանկարծ մէջտեղ ելած էին՝ դարձեալ ծածկամուտ կ՚ըլլային:

(Շար. 125)

Տիկին Օսէֆ Պլանտա,
Սէմէրճեան, Տըժան եւ Հարրութեան ընտանիքները
ցաւով կը ծանուցանեն՝

ԶԱՐԵՀ ՍԷՄԷՐՃԵԱՆ-Ի

մահը որ պատահեցաւ Ապրիլ 12-ին, 88 տարեկանին։
Թաղումը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Ապրիլ 16, ժամը 11·30-ին
Cimetière des Batignolles
Rue St. Just, Paris 17e

ԷՍԱԵԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

Սիրով կը հրաւիրէ
Երիտասարդներու կողմէ ներկայացուած

ԹԱՏԵՐԱԽԱՂ-ին
եւ
ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ-ին

Ապրիլ 27, Կիրակի, ժամը 15-ին Հ· Բ· Ը· Մ·-ի Ալեք Մանուկեան սրահին մէջ
118, rue de Courcelles, Paris 17e

Տախքերու մասնակցութիւն՝ 60 Ֆր·։ Ուսանողներու՝ 40 Ֆր·։

Տեղերը ապահովելու համար հեռաձայնել՝
01 – 47 – 80 – 42 – 76
կամ՝
01 – 46 – 56 – 14 – 53
թիւերուն։

(Շար· Ա· էջէն)

գրութենէն, եւք մարզկեդրոնին մէջ տեղի ունեցած է Իջեւան – Վալանս բարեկամութեան խորհրդանշող յուշարձանի հանդիսաւոր բացումը եւ Արովեան փողոցի որոշ մէկ հատուածն ալ անուանակոչուած է Վալանս։ Երկու քաղաքապետները ընդունուած են նաեւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին կողմէ որ իրենց տուած է հայրական իր օրհնութիւնը։ Փ· Լապոնի տեսակցութիւն մըն ալ ունեցած է Ազգ· Ժողովի նախագահ Բաբգէն Արարքցեանի հետ։ Համագործակցութեան նիւթէն զատ արծարծուած են նաեւ Արցախի հարցին հանգուցալուծման հեռանկարները։

⁂

ՆՈՐ ԹԵՐԹ՝
«ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿ»

Մարտ 25-ին սկսած է լոյս տեսնել նոր օրաթերթ մը՝ «Հայկական ժամանակ»։ Գլխաւոր խմբագիրը Երուանդ Բօղոյեանն է, հիմնադիրն ու հրատարակիչը՝ անոր «Խմբագրական խորհուրդը»։ Ամէնէն լայն տեղը կը գրաւէ քաղաքական կեանքը։ Առաջին թիւին խմբագրականով ըսուած է որ թերթը «կարեւորում է ժողովրդավարական արժէքների գերակայութիւնը եւ մերժում ամբողջատիրութեան խաւարը»։

Իր ծաւալով, որոշ չափով նաեւ էջադրումի ընդհանուր պատկերով կը նմանի «Ազգ»ին, կամ «Լրագիր»ին։ Աւելորդ է ըսել որ ամբողջովին խորհրդային ուղղագրութեամբ է։

⁂

ԱՐՑԱԽԻ ԿԱՐՕՏԵԱԼՆԵՐՈՒՆ

Մարտ 21-ին տեղի ունեցած հանդիպումի մը ընթացքին Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը ԼՂՀ Ազգ· Ժողովի նախագահ Արթուր Թովմասեանին խոստացած էր օգնել Արցախի ամէնէն կարօտեալ ընտանիքներուն, օժանդակութեան Հիմնադրամին։ Համաձայն այդ խոստումին, Գարեգին Ա· 5 միլիոն դրամ ղրկած է Ղարաբաղ, այս առթիւ բացուած դրամատնային հաշուին։ Ապրիլ 14-ին, այդ հաշուին վրայ գոյացած ընդհանուր գումարը կը կազմէր 9 միլիոն 700 հազար դրամ։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 51027317 A R. C. Paris
Commission paritaire : N° 55935

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տիկին Ֆիլոր Սարոյեան եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք ծաղիկով, փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ թէ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն եւ ազգականին՝

ՄԿՐՏԻՉ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ

մահուան առթիւ։

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12 - 14, rue St-Bazile, Marseille 1er

82ème ANNIVERSAIRE DU GENOCIDE DES ARMENIENS

PRESENTATION ET DEDICACE DU LIVRE

«Le Génocide des Arméniens devant l'ONU»

(Editions Complexe)

Préface d'*Adolfo Perez Esquivel (Prix Nobel)*

par l'auteur: VAROUJAN ATTARIAN

Mardi 22 Avril à 20 heures 30

LA CHORALE ARMENIENNE
SAHAK-MESROP
DE MARSEILLE

dirigée par
KHATCHIG YILMAZIAN

participe à l'émission de JACQUES MARTIN

Dimanche, le 20 Avril 13h30 à 15h.

---

l' UCFAF présente
LA
CHORALE
SAHAK-MESROP
de Marseille
Direction *KHATCHIG YILMAZIAN*

Samedi 19 Avril à 20h30 précises
Eglise St-Roch — 296, ru St-Honoré,
75001 Paris — M° Pyramides ou Tuileries

au piano *Juliette YILMAZIAN*
solistes :
Eva ARTINIAN, Ani YILMAZIAN
Antranik MINASSIAN,
Noubarig DER-MINASSIAN

Au programme :
G. Fauré — Komitas — Verdi —
E. Hovannessian — A. Bartevian —
Ekmalian — A. Haroutiounian —
Avedissian — Ganatchian.

Infos-réservations : Tél.: 01 39 64 06 93.

Billets en vente à : *l'UCFAF*: 6, Cité Wauxhall, 75010 Paris; Tél.: 01 42 08 76 49 (du lundi au vendredi de 15h à 19h) • Paris *Librairie Orientale Samuelian*: 51, rue Monsieur-le-Prince 75006 • *Assurances Terziyan* : 13, rue Lamartine 75009 • Alfortville *Café Philippe*: Place Achtarak (ex-Carnot) • *Epicerie Ararat*: 116, rue Etienne Dolet • Arnouville *Epicerie Eniz*: 63, rue Jean-Jaurès • Clamart *Epicerie Eniz*: 14, rue des Monts • Auprès des membres de l'UCFAF.
Parkings : St-Honoré et Pyramides.
P.A.F. 100 F. (étudiants 70 F. sur place).

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

կապոյտ խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի երեկոյթը
ՄԱՅԻՍ 24
(Աթրիում)
մասնակցութեամբ՝
ՆԱՒԱՍԱՐԴ պարախումբին
ՆՈՐ ՑԱՅՏԱԳԻՐ, ՆՈՐ ՁԳԵՍՏՆԵՐ

COMMÉMORATION D'AVRIL 1915

Paris

Jeudi 24 Avril
11h00 Cérémonie publique de recueillement des artistes et intellectuels au monument à la mémoire du Révérend Père KOMITAS à Villejuif Parc de l'Hôpital Paul Guiraud, 54, av. de la République VILLEJUIF
18h00 Rassemblement angle av. des Champs-Elysées - av. de Friedland Ravivage de la Flamme du Soldat Inconnu sous l'Arc de Triomphe
19h00 Marche en cortège vers l'Ambassade de Turquie
Samedi 26 Avril
20h00 Avec le soutien de la LICRA. Réunion publique à la salle de la Mutualité, 24, rue Saint Victor, Paris 5ème, Métro Maubert-Mutualité ou Cardinal Lemoine
1 - Débats avec les juristes Maîtres QUENTIN et FORSTER autour du projet de loi sur le négationnisme. Du «Point de détail de la Seconde Guerre Mondiale» à «La Version Arménienne de cette histoire», quelle législation pour la mémoire et contre la xénophobie?
2 - Intervention des représentants des groupes parlementaires sur le thème de la reconnaissance du Génocide de 1915
3 - Partie culturelle — «LE CHANT D'ARARAT»
Gérald PAPAZIAN et Nora ARMANI

Marseille

Mercredi 23 Avril
20h00 Veillée de prières en la Cathédrale Apostolique Arménienne du Prado
21h00 à 22h30 Marche vers le cours d'Estienne d'Orves
22h30 à 24h00 Soirée organisée par les associations de jeunesse arménienne de Marseille (projection de diapos sur le cours d'Estienne d'Orves)
Jeudi 24 Avril
9h00 Dépôt de gerbe devant la stèle commémorative de l'avenue du 24 Avril 1915 (Beaumont 13012 MARSEILLE)
10h00 Cérémonie de Requiem en la Cathédrale Apostolique Arménienne du Prado
11h00 Dépôt de gerbe devant le monument du Génocide
11h30 Marche vers le Consulat de Turquie
16h00 Messe de Requiem en l'Eglise des Réformés
17h30 Rassemblement pour le défilé (départ Les Mobiles vers la Préfecture.

Grenoble

Le Club des Arméniens de Grenoble et la Maison de la Culture Arménienne de Grenoble et du Dauphiné organisent le Mercredi23 Avril à 20 heures 30 à la M.C.A.G.D. espace Jean Marandjian, 15 cours de la Libération et du Général de Gaulle à Grenoble, une conférence débat avec l'historien Yves TERNON et l'ensemble des députés isérois
MM. BIESSY, PC; CAZENAVE, RPR; COLOMBIER, UDF; DESTOT, PS; HANNOUN, RPR; MIGAUD, PS; MOYNE-BRESSAND UDF; SAUGEY, UDF. sur le thème
«Pourquoi la France n'a-t-elle pas encore reconnu le Génocide arménien?»

Nice

Jeudi 24 Avril
09h00 Rassemblement Promenade des Anglais (face Hôtel Méridien) Marche du souvenir jusqu'au Monument aux Morts
10h35 Dépôt de gerbes à la mémoire des victimes du génocide de 1915, et également des Combattants et Résistants français d'origine arménienne morts pour la France 1914/18 et 1939/45
11h30 Office de Requiem en l'Eglise arménienne Sainte Marie
12h00/12h30 Collation et discours, salle Barsamian

Cannes

Jeudi 24 Avril
15h30 Rassemblement et dépôt de gerbes au square d'Arménie 20, boulevard d'Alsace (derrière la Gare SNCF)

PEINTURES D'ARMENIE
Exposition des œuvres de
VLADIMIR GRIGORIAN
Aquarelles : Eglises et paysages arméniens, Compositions décoratives
Reproduction de miniatures arméniennes
Huiles
Du 22 au 27 Avril
Vernissage: le mardi 22 avril, à partir de 18h30
Horaires de l'Exposition :
Mercredi 23, Jeudi 24et Vendredi 25: de 16h à 20h
Samedi 26 Avril: de 14h à 20h
Dimanche 27 Avril: de 18h à 21h
au Centre Culturel SAINT MESROB
10 bis, rue Thouin, 75005 PARIS
Métro: Cardinal Lemoine / Monge
— **Entrée libre** —

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ
ՓԱՐԻԶ
Գրական – Մշակութային յանձնախումբ
●
Դասախօսութիւն՝
ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ 19ՐԴ ԴԱՐՈՒՆ
Հ· Ղեւոնդ Ալիշան, Ստեփան Ոսկան, Ճանիկ Արամեան
Դասախօս՝
ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ
Հինգշաբթի, Ապրիլ 17, երեկոյեան ժամը ճիշդ 20·30-ին Հայ Կաթողիկէ Ս· Մեսրոպ Մշակութային կեդրոնին մէջ
10 bis, rue Thouin, Paris Ve
M° Cardinal Lemoine ou Monge
Ձեռնարկը կը սկսի որոշեալ ժամուն։

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 17
JEUDI
17 AVRIL
1997

LE NUMERO : 5,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.100 Ֆ. — Վեցամսեայ : 560 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.400 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.250 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

72րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 19.095 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 72e ANNEE — N° 19.095

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԵՔՔԷԻ ուանդական ուխտագնացութիւնը, այս տարի ալ ողբերգական բնոյթ առած է: Ապրիլ 15-ին հրդեհ մը ծագած է Մինա, խոլմի Ս. Վայրերէն հինգ քիլոմեթր հեռու, ուր համախմբուած են 2 միլիոն ուխտաւորներ վրաններու տակ: Հրդեհը ծագած է կազի չիչի մը պայթումէն եւ տարածուած 25 քիլոմեթրի վրայ հովին պատճառաւ: Առաջին հաշուեկշիռի մը համաձայն 217 մեռեալ կար (ըստ ոստիկան մամուլին՝ 300-էն աւելի) եւ 1300 վիրաւոր: Զոհերը գլխաւորաբար հնդիկ, ինտոնեզիացի եւ փաքիստանցի են: Կը կարծուի որ հրդեհը արկածի հետեւանք էր:

ԹՈՒՐՔԻԱ որպէս հաւասար իրաւունքներու տէր երկիր պիտի կրնայ մասնակցիլ Արեւմտեան Եւրոպայի Միութեան եւ ՕԹԱՆ-ի միասնական ռազմափորձերուն: Մասնակցութիւնը մինչեւ վերջերս կը խոչընդոտուէր Յունաստանի վէթոյին պատճառով, բայց Աթէնք Բրիւսէլի վերջին ժողովին ձեռնպահ մնալով արգելք չէ եղած Թուրքիոյ այս մասնակցութեան:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ Խորհրդարանէն ընապաշտներու խումբի մը Թուրքիա այցելութեան ընթացքին գերման երեսփոխանուհի մը հարց տուած է Արտաքին Նախարար Թ. Չիլլէրի թէ ինչպէս կրնայ գործակցիլ նախարարի մը հետ որ կը յայտարարէ թէ երբեք կնոջ հետ ամուսնացած է: Չիլլէր յայտնապէս զայրացած, պատասխանած է թէ արտերկրացի բարեկամներու իրաւունք չէ տրուած Թուրքիոյ ներքին գործերուն միջամտելու ըլլալու. Այցելութեան աւարտին գերման երեսփոխանուհին ըսած է թէ դժուար է Թուրք իշխանութիւններու կատարած խոստումներէն ետք տեղւոյն վրայ տեսնել իրականութեան պարզած մեծ տարբերութիւնը մարդկային իրաւունքներու մարզին մէջ: Գերման խորհրդարանական խումբը յատուկ ուշադրութիւն դարձուցած է այն երեւոյթին որ ներկայիս 153 գրագէտ արգելափակուած են Թրքական զանազան բանտերու մէջ:

ԽՐՊԱՔԱՆԻ բացակայութեան է (Մեքքէ գացած է իր 24-րդ ուխտագնացութիւնը կատարելու) որ Թուրքիոյ աշխարհական շրջանակները յարձակման անցած են կասեցնելու համար ընկերութեան իսլամականացումը: Ներքին նախարարութիւն, Ապրիլ 14-ին, դիմած է գաւառներու 80 կառավարիչներուն, որպէսզի պաշտօնէ հեռացնեն այն պաշտօնատարները որոնք որեւէ ձեւով մասնակցած են կրօնական խլրդային գործունէութիւններու: Թանսու Չիլլէր ալ հրահանգած է, նոյն 80 կառավարիչներուն, որ վերջ տան երկրին մէջ գործուած չահագործումներուն եւ գործադրեն Ապահովութեան Ազգային Խորհուրդին որոշումները: Կրթական գետնի վրայ է որ ճակատումը ամէնէն սուր բնոյթը ստացած է: Կառավարիչներու հրահանգ եկած է որ փակեն իսլամական բոլոր «ապօրինի» դպրոցները: Կառավարութիւնը կ'ուզէ գործադրել այն օրէնքը որ աշխարհական դպրոցը պարտադիր կը դարձնէ ութ տարի, այսինքն մինչեւ 14 տարեկան (ցայժմ՝ 11 տարեկան է): Ասոր գլխաւոր թիրախն են քարոզիչ իմամներու լիսէները, որոնք իրենց աշակերտները կը հաւաքեն 11 տարեկանէն: Այդ տեսակի 610 լիսէ կայ, 600 հազար աշակերտով: Զրի են եւ երկրին կղերը կը պատրաստեն:

ՆԵՐՔԻՆ ԲԺԻՇԿՆԵՐԸ վերջ տուին հինգ շաբաթներէ ի վեր տեւող իրենց գործադուլին, բայց կը խորհին շարունակել բողոքի իրենց շարժումը այլ միջոցներով: Ապրիլ 24-էն պիտի սկսին, օրինակ, ձրի խնամել, գործադուլի այդ ձեւը ընտրելով: Ապրիլ 24-ի թուականը ընտրուած է որովհետեւ Ժիւփէի հրամանագրերուն հրատարակութեան տարեդարձի օրն է: Նախարարապետը ըսած է ներքին բժիշկներուն՝ «պահ մը կայ ուր պէտք վերջ տալ գործադուլի մը» (ինչ որ ի դէպ, Մորիս Թորէզի ծանօթ խօսքն է): Կառավարութիւնը կը մերժէ «կլոր սեղան»ի պահանջը, բայց, տրամադիր է երկխօսութեան:

ՊԵԼՃԻՈՅ Խորհրդարանի քննիչ յանձնախումբը 300 էջնոց խիստ ծանրակշիռ տեղեկագիր մը յանձնած է Տիւթրօ հարցին կապակցութեամբ, ուր ոչ ոստիկանութեան, ոչ արդարադատութեան, ոչ ալ պելճիական հիմնարկութեանց պաշտօնատարները խնայուած են: Ծանօթ է որ 1996 Օգոստոսին կը սկսէր անհետացած պարմանուհիներու դիակներու յայտնաբերումը մանկամոլ Մարք Տիւթրուի բնակարանը: Այդ թուականէն ի վեր վրդովումը մեծ էր երկրին մէջ, Հոկտեմբեր 17-ին սահղծուած էր այդ յանձնախումբը, յաջորդ օրն ալ 300 հազար Պելժեր կը տողանցէին Բրիւսէլի փողոցներուն մէջ: Ապրիլ 15-ին, տեղեկագրին ընթերցումը ծանր հարուած մը բերած է պելճիական իշխանութիւններուն: Տեղեկաբերը՝ Տիկին Նաթալի Թ'Սերքլէս շեշտելով ոստիկանութեան, արդարադատութեան անձեռնհասութիւնը, անպատասխանատուութիւնը, անմարդկայնութիւնը, ըսած է նաեւ. – «Հաստատումը ողբերգական է: Եթէ մանկամոլութեան վտանգին վերաբերող լուրերը լուրջի առնուած ըլլային, առեւանգումներուն առաջքը առնուած կ'ըլլար: Եթէ լաւ որոշումներ տրուած ըլլային 1995-ին, երախաները, հաւանաբար, ողջ գտնուած կ'ըլլային»: Տեղեկագրին մէջ տրուած մանրամասնութիւնները ահաւոր են եւ այն տպաւորութիւնը կը թողուն նաեւ որ յանցագործները քաղաքական դէմքերու պաշտպանութիւնը եւ մեղսակցութիւնը վայելած են: Երեսուն անձեր խնդրոյ առարկայ են, ներառեալ Արդարութեան նախկին նախարարը:

ԵԼՑԻՆ, ընտանեօք, Պատըն – Պատըն գնաց, Ապրիլ 16-ին, ուր Հելմութ Քոհլ իրեն կը սպասէր: Այս այցելութեան առթիւ, յոյս կար որ Ելցին Գերմանիոյ «բան մը» վերադարձնէ արուեստի այն գանձերէն զորս Կարմիր Բանակը խլացուցած էր Բ. աշխարհամարտին ընթացքին: Շուրջ 200 հազար առարկաներ Խորհրդային Միութիւն փոխադրուած են, ասոնց մէջ շատ թանկագին կտորներ, ինչպէս կիւթէնպերկի տպագրութիւններէն Աստուածաշունչ մը:

ԳԼԻՆԹԸՆ չէ ազատած անցեալի փորձանքներէն եւ Ուաթըրկէյթի հարցը կրկին մէջտեղ ելաւ, որովհետեւ իր նախկին ընկերակիցը՝ Մք. Տուկալ այլեւս չուզեր լռել: «Զզուած եմ, կ'ըսէ, եւ ձանձրացած սուտ խօսելէ այդ մարդուն համար»: Կրած փոքր պատիժը լաւ լուր մը չի նկատուիր Գլինթըն զոյգին համար. կը կարծուի որ Մք. Տուկալ քաւական խօսած է իր դատապարտումը սակարկութեան հետեւանք է, ներկայիս ալ յոյս ունի որ պատիժը կը յետաձգուի կամ կը ջնջուի եւ ուրեմն լռելու միտք չունի:

ՏՈԼԱՐԸ կը շարունակէ բարձրանալ եւ Ապրիլ 15-ին, Փարիզի սակարանին մէջ հասած էր 5 Ֆր. 83-ի ինչ որ 12%-ի յաւելում մըն է Յունուարէն ի վեր:

ԵՐԱԽՏԻՔԻ ԽՕՍՔ ՄԸ

(ՓՈԽԱՆ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ)

Երուսաղէմի մէջ երկու տարին անգամ մը կազմակերպուող գիրքի միջազգային ցուցահանդէսը այս անգամ ալ անցաւ առանց Հայաստանի մասնակցութեան:

Բարեբախտաբար մեր դրացիներն են, որ միշտ կը ներկայացնեն մեզ աշխարհի:

Երկու տարի առաջ Թուրքիոյ տաղաւարը զարդարուած էր հսկայ քարտէսով մը, որուն վրայ գիտցողը կրնար տեսնել Տարօնը, Վասպուրականն ու մեր Կիլիկիան ու դիտել մահիկաւոր կարմիր լաթը՝ Մասեաց գագաթներուն վերեւ ծածանող: Թուրքերը բերած էին մեր եկեղեցիներուն մասին մէկ – երկու գիրք, որոնց առաջին իսկ էջին վրայ – ո՛վ զարմանք – չէտկէ չէտակ կ'ըսուէր թէ այդ յուշարձանները հայկական են: Այցելուներուն ուշադրութիւնը գրաւած էր Արա Կիւլէր լուսանկարիչին պատկերաշարը որ հին Պոլիսը կը ցոլացնէր:

Այդչափ միայն: Թուրքերը չըլլային՝ մէ'կը պիտի չյիշէր մեզ:

Այս անգամ մեր «դեսպանին» դերը ստանձնած էր Ազրպէյճանը: Այդչափ անձնազոհ էին մեր դրացիները, որ Հայ, Հայկական եւ Հայաստան բառերը աւելի շատ կը կարդացուէին գիրքերու կազմերուն վրայ, քան իրենց երկրին ու ժողովուրդին անունը:

«Հայկական Հարց» անգլերէն պրակը ռուս հեղինակի մը անունը կը կրէ՝ ըլլալով թարգմանութիւնը 1926 թուականին լոյս տեսած Խորհրդային հանրագիտարանին մէկ յօդուածին, որուն մէջ բոլոր Հայ կուսակցութեանց ալ հասցէին լուտանքներ կը յորդին:

«Զայրացուցած Պատերազմ» վերնագրուած գրքոյկը ներկայացուած է ծիծաղաշարժ ռուսերէն ու գթաշարժ անգլերէն կրկնակ տարբերակներով: Մէջի պատկերները կը պարզեն Հայերուն գործած վայրագութիւնները եւ կը ցուցադրեն իրենց գործածած զէնքերը: (Վերջինը լաւ ապրանքացուցակ մը կրնայ ծառայել Ղարաբաղցիներուն ձեռքը՝ զինավաճառներու հետ պայմանագրութիւններ կնքելու ատեն);

Ամէնէն տպաւորիչն էր սակայն Armenian Nazism անունով անգլերէն հատորիկը, զոր կարդալով ակամայ կը մտածես. երանի' գրածներուն կէսը ճշմարտութիւն ըլլային:

– Ամերիկահայ ջոջերը հեռաձայնի կոճակներուն վրայ կոխելով Միացեալ – Նահանգաց Ծերակոյտին ու Վեհաժողովին իրենց ի նպաստ որոշումներ տալ կուտան:

– Եթովպիա հաստատուած Ալեքս անունով ժամագործ մը բնիկ ժողովուրդին արիւնը ծծելով հարստութիւն դիզել յաջողած է: Որովհետեւ, կը բացատրէ հեղինակը, Հայերը ճարպիկ են, վայրկենապէս կը յարմարին օթեւանած երկրին պայմաններուն, ու վար'ժ կը խօսին տեղական լեզուները:

– Ռուսիոյ մասին խօսիլն իսկ աւելորդ է: Այդ հսկայ երկիրը Հայերուն գրպանն է: Հետաքրքիր ո՛ր յայտագիրը դիտես՝ եթէ խօսնակն ալ Հայ չըլլայ, հայաանձնակազմի ցանկին վրայ անպատճառ մէկ – երկու -եան կը կարդաս:

Հայ գրիչ մը, խոստովանինք, պիտի չյանդգնէր օժտել մեր ցեղը այս տեսակ առասպելական գոյներով:

Ցուցադրութեան միւս մասը նուիրուած էր Ազրպէյճանի իմաստուն ղեկավար Հայտար Ալիեւին, որուն քառակուսի դէմքը կը նայի մեզի շողշողուն ժպիտով ամէն դարակէն: Տեսակ – տեսակ կենսագրականներուն մէջ առանց խրոխտութիւնը չպարել փորձելու կը պատմուի, թէ նախքան Ազրպէյճանի Համայնավար կուսակցութեան Ա. քարտուղար դառնալը Ալիեւ հանրապետութեան ՔԱ-Կէ-Պէ-ին պետը եղած էր: Հանրայայտ փաստ մըն է թէեւ, սակայն կենսագրականները անգլերէն ու ֆրանսերէն ըլլալով՝ ՔԱ-Կէ-Պէ յապաւումը մէջերնին կը հնչէ ա՛լ աւելի չարաշուք ու ա՛լ աւելի վարկաբեկիչ:

Ու ամէն տեղ, ամէն առիթով նոյն յանկերգը կը կրկնուի. «Ալիեւ լոյս-աշխարհ հանած է Ազրպէյճանը»:

Կը մնայ աւելցնել. մենք ալ շնորհիւ իրեն լոյս-աշխարհ ելանք, գէթ ներկայ ցուցահանդէսին ծիրին մէջ:

Ձոխ սաղ օլուն, Հայտար աղա:

ԵՆՈՎՔ ԼԱԶԵԱՆ

Երուսաղէմ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԹՈՒՐՔԻԱ – ՀԱՅԱՍՏԱՆ
ԶԷՆՔԻ ՄԱՔՍԱՆԵՆԳՈՒԹԻ՞ՒՆ

Մաքսային պաշտօնեաներ 5 հրացան եւ 23 հազար փամփուշտ յայտնաբերած ու գրաւած են Ապրիլ 8-ին, Շիրակի շրջանին Բաւրա մաքսային անցքին մօտ թրքական հանրակառքի մը մէջ: Հանրակառքը Թուրքիայէն կուգար Հայաստան: Յունուարէն ի վեր այս կարգի առաջին դէպքն է արձանագրուածը:

***

ԱՐՑԱԽԻ ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆԸ

Վարչապետ եւ նախագահի պաշտօնակատար՝ Լ. Պետրոսեան հանդիպում ունեցած է Խորհրդարանի նախագահ՝ Արթիւր Թովմասեանի հետ նախագահական ընտրութեան հարցին կապակցութեամբ: Հանրային կարծիքը միատարր չէ այս մասին, ոմանք կողմնակից են մասնաւոր նոր ընտրութեան, ուրիշներ Խորհրդարանի միջոցաւ նախագահի մը ընտրութեան: Լ. Պետրոսեան նոր ընտրութիւններու կողմնակից է:

***

ՎԻԶԱՅԻ ՄԵՐԺՈՒՄ

Հ. Յ. Դ. Բիւրոյի անդամ՝ Արօ Փօզիկեանի Հայաստան մուտքի վիզան մերժուած է: Աւելի առաջ ալ մերժուած է հիւսիսային Իրանի Հ. Յ. Դ. պատասխանատու անդամ՝ Ալպէր Աճէմեանի վիզան:

***

ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ՝ ԷՋՄԻԱԾԻՆ

Երեք եպիսկոպոսներու պատուիրակութիւն մը բաղկացած՝ Տիրան Արք. Կիւրեղեանէ (Մոսկուա), Յակոբ Արք. Գիլինճեանէ (Ուրուկուէյ) եւ Պարգեւ Եպիսկոպոս Մարտիրոսեանէ (Արցախ) նամակ մը յանձնած են Գարեգին Ա. Կաթողիկոսին, ուր կ'ըսուի թէ ան պէտք է խորհրդակցի եպիսկոպոսական ժողովին հետ նախքան որեւէ թուղթ ստորագրելը Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ մասին: Այս դիմումը կապ ունի Կաթողիկոսին եւ Պապին ստորագրած միացեալ յայտարարութեան հետ:

ՄԿՐՏԻՉ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ - ՍՐԲՈՒՀԻ ՏԻՒՍԱԲ ՍԷՐԸ

ՄԻՆԱՍ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Ա.

«Եւ ապա ա՛նց, թռի՛ր ո՛վ կոյս
Ես մնացից յամայութեանս,
Զի անճշան միջատին
Չիք թոյլ յերկնից աստղն թեւել...
ՄԿՐՏԻՉ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

96 տարի առաջ, 1901 Յունուար 3-ին, Պոլսոյ մէջ իր աչքերը կը փակէր 19-րդ դարու երկրորդ յիսնամեակի կարկառուն կին գրագիտուհին՝ Սրբուհի Տիւսաբ, աղջկնութեան անունով Սրբուհի Վահանեան, ծնած 1842-ին, պոլսահայութեան հանրային եւ մշակութային օրրաններէն Օրթագիւղ թաղին մէջ, ազնուական գերդաստանէ:

Սրբուհիի մայրը՝ Նազլը Վահանեան, լուսամիտ եւ զարգացած կին, կրթասէր եւ հանրանուէր հայուհի, եղած է խնամակալուհիներէն թաղին «Ս. Հռիփսիմեանց – Նեկտարինեան» վարժարանին, յետագային վերակոչուած «Սրբոց Թարգմանչաց» վարժարան: Եղբայրը՝ Յովհաննէս-Արզումանեան Վահանեան, Օսմանեան Դատական նախարարութեան պաշտօնատարներէն, օրէնսգէտ, ուսած էր Ֆրանսայի մէջ: Ուսանողութեան օրերուն՝ Փարիզի մէջ մտերմացած էր Նահապետ Ռուսինեանի, որուն կողմէ հիմնուած «Արարատեան Ընկերութեան» նախագահութիւնն է վարած, 1849 – 1852:

Եւրոպական զարգացման հետ, զոր տուած է իր զաւակներուն, մայր Վահանեան նոյնքան նախանձախնդիր է եղած անոնց հայեցի դաստիարակութեան:

Օրթագիւղի մտաւորական, հանրային եւ ամիրայական բարձր դասու ժամադրավայրերէն մէկն է եղած Տիւսաբներու բնակարանը, ուր պարբերաբար կը հաւաքուէին անոնք՝ արծարծելու համար շրջանի ղեկավարութիւնը յուզող խնդիրներ:

Ստեղծուած մտաւորական այս մթնոլորտին մէջ է, որ Սրբուհի Վահանեան (մինչեւ այդ ֆրանսական կրթութեամբ պատրաստուած) հոգածու իր մօր կարգադրութեամբ՝ գրաբարի, հայ լեզուի եւ գրականութեան մասնաւոր դասերու կը սկսի հետեւիլ տան մէջ (1861), Զարթօնքեան սերունդի առջինեկ քնարակիրներէն Մկրտիչ Պէշիկթաշլեանի ուսուցչութեամբ:

***

Բանաստեղծը 33 տարու էր այդ օրերուն. Սրբուհի՝ 19: Կենսալից, համարձակախօս, վառվռուն ու գեղեցիկ աղջիկ մը՝ որուն հանդէպ Պէշիկթաշլեանի սէրը պատմականօրէն սրտայոյզ դրուագներէն մէկը կը կազմէ վերջին ութ տարիներու իր կեանքին:

Քերթողին համար, որ արդէն թոքախտով էր վարակուած այդ օրերուն, անշուշտ անյոյս սէր մըն էր Սրբուհիի հանդէպ իր խորունկ համակրանքը, անկախաբար անկէ՝ որ տարիքի, ընկերային շրջանակի եւ խառնուածքի պատուարներ անկարելի երազի մը կը վերածէին հոգեցունց իր խռովքը: Սրբուհի բո՛ց մըն էր. թռչկոտուն, յարաշարժ, ծաղկէ – ծաղիկ, կենսայորդ: Պէշիկթաշլեան՝ մոխրանալու սահմանուած կէս կրակ – կէս ածուխ հոգի մը ... Բայց ո՛վ կրցած է տրամաբանութեան ձայնին բանալ սիրտը:

Քնարակիրը գիտէ՛, որ զուր է «թեւել» լոյսի մը շուրջ՝ որուն հասնելու ուժը չունի ինք այլեւս. «աննշան միջատ»ն է ինք, որ սահմանուած է «ամայութեան», մինչ «աստղը»՝ որուն սեւեռած են իր աչքերը, անմատչելի՛օրէն հեռու եւ բարձր է իրմէ.

– «...Եւ ապա ա՛նց թռի՛ր՝ ո՛վ կոյս.
Ես մնացից յամայութեանս,
Զի անճշան միջատին
Չիք թոյլ յերկնից աստղն թեւել»,

Կ'ըսէ իր տաղերէն մէկուն մէջ, երբ սիրոյ տենդն ու հիւծախտին սրսփուքը զինք գամած են արդէն անկողնին...

Մանկամարդուհին հիացում ունեցած է իր ուսուցչին տաղանդին հանդէպ, նուիրում ու յարգանք՝ բայց ոչ սէր:

Քերթողին ամէնէն տանջահար օրերուն՝ նշանուած է բժիշկի մը հետ, անպատում ցաւի կրակներուն մատնելով զայն:

Քիչ ժամանակ ետք խզուած է սակայն այդ կապը բժիշկին հետ, այս անգամ վերստին յոյսի ու սփոփանքի թեւերուն նետելով հիւանդը...

Պէշիկթաշլեանի 1861 – 1868 տարիներու գրեթէ ութամեայ կեանքը, անզուսպ սիրոյ եւ նախանձի հետեւանք խորունկ տառապանքի գալարումներով անգիր պատմութիւն է թէեւ, սակայն իր որոշ արտայայտութիւններով մաս կը կազմէ քերթողին վերջին օրերու վաստակին:

***

1867-ին ողբերգական իր վայրէջքը կ'ապրի, գամուած մահուան անկողնին: Սրբուհի անոր սնարին մօտ է ամէն օր, կը սրբէ ճակտին քրտինքը. ընթերցումներ կը կատարէ. Նուիրման ու սփոփանքի խօսքեր ունի. կը փորձէ առկայծ պահել անոր կեանքին ճրագը...

Տենդահար ու նուաղուն՝ Պէշիկթաշլեան հոգեկան տեսիլքով մը կառչած է կեանքին. եւ երբ կը տեսնէ Սրբուհիի արեւը իր մթամած սենեակին մէջ՝ կը շշնջայ.

– «Երեւցա՛ւ նա ինձ, ո՛վ Աստուած իմ: Արդեօք կի՞ն մ'էր թէ երեւոյթ սքանչելի»...

Թոյլ տուէք, որ դարձնենք նաեւ վերջին էջը՝ յաջորդով:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՊՈԼՍՈՅ Ս. Փրկիչ հիւանդանոցի Տիկնանց Յանձնախումբի նախաձեռնութեամբ եւ 350 մնայուն բնակիչներու մասնակցութեամբ, Ապրիլ 2-ին, զատկական հաւաքոյթ մը տեղի ունեցած է: Իր բացման խօսքին մէջ, ընդհանուր քարտուղարը՝ Սիլվա Թրիքա, յանուն հողաբարձութեան եւ բժիշկներուն շնորհաւորած է Զատիկը եւ ընդգծած հիւր Տիկնանց յանձնախումբերու այս միասնական մասնակցութեան իմաստն ու արժէքը, Գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը որ խանդավառած է մնայուն բնակիչները, որոնք իրենք ալ պարած ու երգած են:

***

ՊՈԼՍՈՅ Մաչքա Մատէն Փաքիւլթէի ամփիթատրոնին մէջ, Ապրիլ 4-ին, Կեդրոնական երգչախումբը ներկայացուցած է Արմէն Տիգրանեանի «Դաւիթ Բէկ» օփերան համերգային ձեւով: Խմբավարը՝ Ովսաննա Գալէնտէր թէ որպէս խմբավար եւ թէ որպէս մեներգիչ մեծ յաղթանակ մը արձանագրած է, ծայրէ ծայր լեցուն սրահին մէջ: Համերգը նուիրուած էր Կեդրոնական վարժարանի 110-ամեակին եւ այդ առթիւ, յանձնախումբին անունով տոքթոր Մարտիրոս Ենիեօրկան ողջունած է ձեռնարկը որպէս արտայայտութիւններէն մէկը 110-ամեակի նուիրուած տօնակատարութեանց: Համերգը կրկնուած է Ապրիլ 8-ին:

ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՒԱՔԱԿԱՆ ԱՌՈՂՋ ԿԵԱՆՔԻ ՊԱՅՄԱՆԸ՝ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆԸ

Հաւաքական կեանքի առողջութեան նշաններէն մէկն է քննադատութեան առկայութիւնը: Երբ կը խօսինք քննադատութեան մասին, ըսել կ'ուզենք, որ ընկերութեան մէջ կան մարդիկ, որոնք չեն վարանիր կամ չեն վախնար մատնանշելէ այդ հաւաքականութեան մէջ գոյութիւն ունեցող թերութիւնները:

Բնականօրէն, երբ քննադատութիւնը անաչառ է, քննադատութեան ենթակայ հաւաքականութիւնը կամ անհատները պատրաստ կ'ըլլան սրբագրելու մատնանշուած խոցելի կէտերը: Արդարեւ, քննադատութեան առկայութեան եւ սրբագրելու պատրաստակամութեան մթնոլորտին մէջ հաւաքական կեանքը կ'ըլլայ աւելի առողջ ըլլա՛յ ընկերային, ըլլա՛յ բարոյական, ըլլա՛յ կենցաղային մարզերուն մէջ:

Քննադատութիւնը սակայն, պէտք չէ շփոթել բամբասանքին կամ սալոնային խօսակցութիւններուն հետ: Քննադատութիւնը հրապարակային արժեւորումն է հաւաքական կեանքին վերաբերող երեւոյթներու: Արժեւորում, որ կրնայ ըլլալ դատապարտում, կրնայ նաեւ ըլլալ դրական գնահատում: Երբ դատապարտումը հիմնուած է փաստացի տուեալներու վրայ, ան պէտք չէ հանդիպի չքմեղանքի կամ հակայարձակողականի: Այդ պարագային կը նշանակէ, թէ սխալ բան մը գոյութիւն ունի տուեալ հաւաքականութեան մէջ:

Ցաւով կը մատնանշենք, որ այսօր մեր իրականութենէն կը բացակային քննադատող մարդիկ: Կար ժամանակ, որ մեր կեանքը հարուստ էր քննադատներով, եւ այդ օրերուն աւելի առողջ էր մեր գաղութի կազմակերպական առօրեան: Կային մարդիկ, որոնց համար խոցելի կէտերը մեծ եւ փոքր չափեր չունէին: Քննադատութեան առարկայ էին մինչեւ իսկ մեր փողոցներու մաքրութիւնը եւ երթեւեկի անկանոնութիւնը: Ընկերային յոռի բարքեր՝ սկսելով չռայլութենէն, բամբասանքէն, նեղմիտ ու երկչոտ անուանարկումներէն, մինչեւ վաշխառութիւնն ու այս օրերուն տարածուած սատանայապաշտութիւնը հեռու չէին մեր քննադատներու տեսադաշտէն, Բարոյական սայթաքումները կ'ենթարկուէին ամենախիստ դատապարտումի: Կրթական մեր օճախներուն հանդէպ անտարբեր վերաբերումը կը դիմաւորուէր ցնցող հակազդեցութիւններով: Շարքը դեռ կարելի է երկարել:

Մեր այսօրուան առաջադրանքն է, որ ի շահ մեր հաւաքական կեանքի վերակենսաւորման՝ հրապարակ իջնեն անվախ քննադատները: Մենք համաձայն չենք, որ կը պակսին մարդիկ: Մարդը ծնունդն է իր շրջապատին, բայց նաեւ մարդը ի՛նք կրնայ կեանք տալ շրջապատին: Մենք այժմ պէտք ունինք կեանք տուող մարդոց: Համաձայն, չենք չքմեղանքի այն արտայայտութիւններուն, թէ առիթ չի տրուիր: Քննադատը կրնայ ինքզինք պարտադրել, երբ քննադատութիւնը առարկայական է, իրաւացի եւ կը կատարուի առողջ դատողութեամբ: Երբ քննադատութեան մէջ կան կիրք եւ չափազանցութիւն, բնականօրէն անիկա կը ստանայ բամբասանքի կամ անուանարկումի բնոյթ եւ կը մերժուի ընկերութեան կողմէ: Բայց երբ անիկա կը կատարուի մասնագիտական ակնոցով եւ ընդհանրական շահերու նպատակով, անպայման որ իր կնիքը կը դնէ հաւաքական կեանքին վրայ, եւ անպայման որ կ'ազդէ ու կը փոխէ զայն,

Կը մնայ մատնանշել, որ հրապարակային առողջ քննադատութեան առաջին քայլը ինքնաքննադատութիւնն է: Ան որ տոգորուած է ընդհանրական շահերով, չի կրնար ինքզինք չյանձնել ինքնաքննադատութեան դատաստանին: Եթէ քննադատութիւնը պիտի ըլլայ առարկայական ու իրաւացի, քննադատը պէտք է պատրաստ ըլլայ նաեւ խօսելու իր տկարութիւններուն մասին:

Վ. Թ.

«Ազդակ»

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅԿ ԴԱՒԹԵԱՆԻ ԵՒ ԱՐԹԻՒՐ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆԻ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍԸ ՆԻՍԻ ՄԷՋ Ե. ՊՐԱՀՄՍԻ ՄԱՀՈՒԱՆ 100-ԱՄԵԱԿԻՆ ԱՌԹԻՒ

Կազմակերպիչ Տիկին Այեօ՛էն իմացանք թէ, այս օրերուս մինչ Գերմանիոյ մէջ 150-ի մօտ երաժշտահանդէսներ սարքուած են Եոհաննէս Պրահմսի մահուան (1897 Ապրիլ 3) հարիւրամեակը յիշատակելու համար, ի Ֆրանսա միայն Նիսի մէջ է որ նման ձեռնարկ մը տեղի կ'ունենայ, մասնակցութեամբ մասնաւորաբար Հայաստանցի երկու երիտասարդ երաժիշտներու, Հայկ Դաւթեանի (ջութակ) եւ Արթիւր Ահարոնեանի (դաշնակ):

Նուագահանդէսը տեղի ունեցաւ Ապրիլ 6-ին, Նիսի Ռեսսամինսթր պանդոկին սրահներուն մէջ, կազմակերպութեամբ Սոֆիա Անդիբոլիս Հիմնարկին, զոր կը գլխաւորէ ծերակուտական Փիէռ Լաֆիթ:

Ներկայացուած առաջին գործն էր Պրահմսի ջութակի եւ դաշնակի համար յղացուած հանրածանօթ թիւ 3 Սոնաթը, զոր հայ նուագահարները մեկնաբանեցին գործին յատուկ ռոմանթիկ շեշտաւորումով ու կատարեալ թէքնիքով, ռոմանթիզմ որ երկրորդ մուվըմանին (ատաճիօ) մէջ ստացաւ հայկական թախծոտ երանգներ, եւ վերջին մուվըմանին (փրէսթօ – աճիթաթօ) մէջ ալ վերածուեցաւ մրրկալից փոթորկումի, իբր պոռթկում՝ ներքին յոյզերու,

Ապա Հայկ Դաւթեան առանձին նուագեց Փականինիի 17-րդ Քափրիչիօն, յաղթահարելով գործին յատուկ բացառիկ դժուարութիւնները:

Նոյնքան եւ աւելի դժուար կտոր մը ընտրած էր անգլիացի երիտասարդ դաշնակահար Տէյվիտ Լեվի, որ բաժին առած էր այդ նուագահանդէսին մէջ, փայլուն կերպով մեկնաբանելով Պրահմսի կողմէ Փականինիի մէկ թէմին վրայ հեղինակուած վարիասիոնները, որոնք բազմաստղէտներու կարծիքին կը նկատուին դաշնակի համար գրուած ամենադըժուարին գործերէն մին, պահանջելով կայծակնասոյլ մատնահարում:

Յուսկ ապա Դաւթեան – Ահարոնեան զոյգը մեկնաբանեց Պրահմսէն երեք «Հունգարական Պարեր», որոնք մեծ ժողովրդականութիւն կը վայելեն, եւ դիմաւորուեցան ունկնդիր հասարակութեան որոտընդոստ ծափերով:

Ընդառաջելով կրկնուող ծափերուն, հայ երաժիշտները յայտագրէ դուրս մեկնաբանեցին նաեւ Հայաստանցի երգահան Էտկար Պաղտասարեանի մէկ նոքթիւրնը, որ հայկական մելամաղձոտ ու յուզիչ թէմերէ քաղած ըլլալ կը թուէր իր ներշնչումը, եւ յետոյ ալ՝ Արամ Խաչատրեանի Գայեանէ Պալէին առոյգ ու կայծկլտուն «Սուրերու Պարը», ջութակի եւ դաշնակի համար հրաշալիօրէն վերամշակուած՝ Արթիւր Ահարոնեանի կողմէ:

Հայկ Դաւթեան ծնած է 1963-ին Մոսկուա: Իր երաժշտական ուսումը սկսած է տեղւոյն վրայ, ապա կատարելագործած՝ Երեւանի մէջ, ուր դրաւած է կարեւոր պաշտօններ, ինչպէս գեղարուեստական տնօրէն Երեւանի Օփերային եւ Բալետի Նուագախումբին:

Արթիւր Ահարոնեան ծնած է 1962-ին Երեւան, եւ իբր յայտնի դաշնակահար եւ երգահան, պաշտօնավարած է տեղւոյն երաժշտանոցին մէջ ու մասնակցած շատ մը նուագահանդէսներու:

Երկու երաժիշտներն ալ յաճախակի ելոյթներ ունեցած են արտասահմանեան երկիրներու մէջ եւս: Վերջին տարիներու հաստատուած ըլլալով Փարիզ, միասին

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍՈՖԻԱՅԻ մէջ, Մարտ 5–ին, իր մահկանացուն կնքած է Սուքիաս – Վրէժ Նժդեհ, զաւակը Գարեգին Նժդեհի: Ծնած էր 1936–ին, Սոֆիա, 1944–ին, Նժդեհի ձերբակալութենէն ետք իր մօր եւ մեծ – մօր հետ աքսորուած է Պաւլիքէնի, ուր անցուցած է 18 դժնդակ տարիներ: 60–ական թուականներուն, այլեւս առանձին, վերադարձած է Սոֆիա: Վերջին շրջանին գործօն մասնակցութիւն բերած է ծանօթացնելու համար հօրը ունեցած նպաստը պուլկարական եւ մակեդոնական ազատագրական պայքարներուն:

***

ՊԷՅՐՈՒԹԻ Ազգային Առաջնորդարանի դահլիճին մէջ, Մարտ 22–ին, Լիբանանի Հայոց Թեմի գաւառական ժողովը գումարած է տարւոյն իր առաջին նիստը, որու ընթացքին Լիբանանի Հայոց առաջնորդ ընտրած է Գեղամ Վրդ. Խաչերեանը, որ ցարդ տեղապահ էր:

եւյթներ կ'ունենան Ֆրանսայի զանազան քաղաքներուն մէջ:

***

Կ'արժէ թարգմանաբար ներկայացնել այս նուագահանդէսին առթիւ «Նիս – Մաթէն»ի Ապրիլ 7–ի թիւին մէջ Նիսի երաժշտանոցին տնօրէն Անտուէ Փերէյնի գրած երաժշտական քննադատութեան այն մասը, որ կը վերաբերի մեր երկու երաժիշտներուն.

«Յուզուեցանք այն մեսաժէն զոր մեզի փոխանցեցին ջութակահար Հայկ Դաւթեան եւ դաշնակահար Արթիւր Ահարոնեան (ինչ մեսաժ Տ. Հ.): Այս երկու արուեստագէտները որոնք շատ բան ունին ըսելիք եւ կ'արտայայտուին խանդով – ինչ որ կը զգացուի – կուգան երկրէ մը ուր խորհրդային Միութեան վերակազմութիւնը (?) սակաւ միջոցներ կը ձգէ երաժիշտներուն ... ինչպէս անշուշտ, միւսներուն ալ: Նիսցի ջութակավաճառ Ալէնի եւ Կաւֆի կողմէ տրամադրուած ջութակի մը վրայ է որ կրցաւ նուագել Հայկ Դաւթեան»:

Երաժշտական քննադատը ուրիշ բան չէ գտած ըսելիք այս գեղեցիկ նուագահանդէսին մասին, բացի անկէ որ ջութակահարը նուագեց փոխ տրուած նուագարանի մը վրայ: Մնաց որ, այդ ալ ճիշդ չէ, զի Հայկ Դաւթեան մեզ վստահեցուց թէ ձեռքի ջութակը իր անձնական սեփականութիւնն է:

ՏԻԳՐԱՆ ՀԱՃԵԱՆ

Նիս

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

ՀՐԱՉ ՏԱՍՆԱՊԵՏԵԱՆԻ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՄԵԾԱՐԱՆՔԻ ԵՐԵԿՈՅԹ

Կլէնտէյլի Գոմիւնիթի Ջըրչի մէջ, Ապրիլ 6–ին, տեղի ունեցած է Հրաչ Տասնապետեանի մեծարանքի երեկոյթը, որուն ներկայ եղած են հազար հոգի: Բացումը կատարած է տոքթոր Եղիկ Գոնեալեան: Քրիստափոր Բագրատունի ներկայացուցած է Տասնապետեան մարդը, անդրադառնալով անոր նկարագրային գիծերուն, շեշտելով կատարելութեան ձգտումն ու բծախնդրութիւնը: Լեւոն Գասպարեան ներկայացուցած է Տասնապետեան ուսուցիչը, իսկ Ռուբինա Փիրումեան՝ դաշնակցական գործիչը, վեր առնելով նաեւ անոր գրական ժառանգը: Հ. Յ. Դ. Բիւրոյի անդամ Աբօ Պողիկեան իր խօսքին մէջ հանդիսութիւնը նկատած է հաստատում մը, թէ Դաշնակցականները կը գնահատեն բացառիկ անհատականութիւններու դերը մեր պատմութեան ու կեանքին մէջ: Հուսկ՝ խօսք առնելով Հրաչ Տասնապետեան, ի մէջ այլոց ըսած է. «Դաշնակցական ընտանիքէ սերած եւ դաշնակցական շրջապատի մէջ հասակ նետած, ես դաշնակցական էի ի ծնէ: Մանկութենէս ապրած եմ մտերմութիւնը կամ առ նուազն ընտանեկան բարեկամութիւնը՝ Սասունցի խմբապետ Մուշեղին, Ղազար Պետոյեանին, Կարօ Սասունիին, Վարդան Շահպազին, Համօ Օհանջանեանին, Կոպեռնիկ Թանդրճեանին, Մինաս Վերածինին եւ, հօրեղբօրս՝ դաշնակցական գործիչ Յակոբ Սիմոնիի ճամբով՝ Հոյսունի քիւրտ ղեկավարներուն: Աւելի ուշ, ուսանողական եւ երիտասարդական տարիներուս, վայելած եմ գուրգուրանքը կուսակցական կնքահօրս՝ Ռուբէնին, Շաւարշ Միսաքեանին, Սահակ Տէր–Թովմասեանին, Սիմոն Վրացեանին»: Իր խօսքի աւարտին Հրաչ Տասնապետեան ըսած է. «Պիտի չարունակեմ ամբողջ հաւատարիմ մնալ իմ սէրերուս, ցմահ: Պիտի չարունակեմ նոր սերունդի հայեցի եւ ընդհանուր զարգացման, անոր ազգային դաստիարակութեան պատնէշին վրայ մնալ անդրդուելի՝ ճեմարանի ճամբով եւ, եթէ Աստուած տակաւին բաւարար կեանք շնորհէ ինծի, սատարել անոր գաղափարական վերելքին եւ ինքնահաստատման գործընթացին՝ նոր աշխատութիւններու ճամբով նորերը աւելի՛ իրազեկ դարձնելով հայ ժողովուրդի ազգային ազատագրական չքեղ բունկումներուն ընդհանրապէս, եւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան էութեան ու պատմութեան յատկապէս: Սատանի՛ն երթամ, եթէ օր մը դաւաճանեմ իմ սկզբունքներուս եւ համոզումներուս»:

Հանդիսութեան ընթացքին ցուցադրուած են լուսապատկերներ մեծարեալին կեանքէն. գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը:

***

ՍԻՍԵՑԻՆԵՐՈՒ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄՈՒԹԵԱՆ ՃԱՇԸ

Պըրպէնքի «Արարատ Կոլտըն Փալաս» ճաշարանին մէջ, Մարտ 21–ի երեկոյեան, տեղի ունեցած է Սիսեցիներու Հայրենակցական Միութեան տարեկան ճաշը, որուն ներկայ եղած են 400 հոգի: Բացումը կատարելով վարչութեան ատենապետը՝ Յակոբ Օվայեան, ի մէջ այլոց նշած է թէ ծրագրուած է կառուցանել կեդրոն մը, բաղկացած՝ սրահէ մը եւ քանի մը գրասենեակներէ: Սեղծուած խանդավառ մթնոլորտին մէջ, յուշատախտակ մը յանձնուած է օրուան նախագահ Տէր եւ Տիկին Սարգիս եւ Սիւզան Կիտցինեանի, որոնք այս առթիւ 10 հազար տոլար նուիրած են Միութեան:

***

«ԷՄՄԱՆՈՒԷԼ» ԳՈԼԷՃԻ 15–ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՃԱՇԸ

Փասատինայի մէջ, Մարտ 22–ին, տեղի ունեցած է «Էմմանուէլ» Աստուածաշունչի Գոլէճի 15–րդ ճաշը, որու ընթացքին գոլէճին նախագահը ներկայացուցած է հաստատութեան ծառայութիւնները՝ հոգեւոր մշակներու պատրաստութիւն, հրատարակութիւն քրիստոնէական գիրքերու եւ գոլէճի լրատուի, քարոզի ձայներիզներու պատրաստութիւն եւ այլն:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐԻՆ ՄԱՄԼՈՅ ԱՍՈՒԼԻՍԸ

Հայաստանի Առողջապահութեան նախարար բժիշկ Արա Բաբլոյեան, որ Միացեալ Հայկական Ֆոնտի հրաւէրով Լոս – Անճըլըս ժամանած էր, Մարտ 27–ին մամլոյ ասուլիս մը տուած է Կլէնտէյլի Ռէտ Լայըն պանդոկին մէջ: Նախարարը, խօսելով Հայաստանի առողջապահութեան վիճակին մասին, նշած է թէ ներկայիս Հայաստանի մէջ դեղերու տագնապ չկայ եւ պետութիւնը հետամուտ է նաեւ դեղերու որակի վերահսկման աշխատանքներուն: Ըսած է թէ Հայաստանի մէջ կան 180 հիւանդանոցներ, առողջապահական 500 կառոյցներ եւ 600 – 700 գիւղական կեդրոններ, Ակնարկելով դասակարգային առողջապահութեան միջոցառումներուն, նախարարը նշած է թէ Հայաստանի մէջ նման երեւոյթ գոյութիւն չունի եւ բոլորը հաւասար կերպով կը բժշկուին: Պարզած է թէ ներկայիս պետութիւնը ինք կ'ապահովէ շուրջ 500 հազարի հասնող անապահով մարդոց բժշկութեան սպասարկութիւնները: Հայաստանի Առողջապահութեան նախարարութիւնը ունի 66 աշխատող:

***

«ԼՈՅՍ» ԱՄՍԱԳՐԻ Ա. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻ ՃԱՇԸ

Կլէնտէյլի «Եփրեմեան» սրահին մէջ, Մարտ 21–ին, տեղի ունեցած է «Լոյս» ամսաթերթի Ա. տարեդարձին նուիրուած ճաշը: Խօսք առած են Հայկ Ահարոնեան, Ստեփան Թոփճեան, խմբագիրը՝ Ստեփան Գիրէմիճեան, Վռամ Գրիգորեան, անդրադառնալով թերթի դերին՝ գաղութին մէջ:

ԼՐԱՏՈՒ

«Ի Ր Ա Ւ Ո Ւ Ն Ք»

ԸՆԿԵՐ ՓԱՆՋՈՒՆՈՒ ԱՆԿՈՒՆ

●

ԱՇԽԱՐՀԸ ՑՆՑՈՒԱԾ Է

ՀՀ կառավարութեան լրատուական ծառայութիւնից յայտնում են, որ շարունակւում է վարչապետ Ռ. Քոչարեանին հասցէագրուած շնորհաւորանքների տարափը: Ստացուել են հեռագրեր Գրիգոր Աւագեանից, Բաբգէն Արարքցեանից, Մերուժան Տէր–Գուլանեանից (2 անգամ), իսկ արտասահմանից՝ ՀՅԴ Բիւրոյի կողմից:

ՋԱՅՆԱՓՈԽՈՒԹԻՒՆ

Աժ լրատուական կենտրոնի հաղորդագրութեան համաձայն, ԱԻՄ խմբակցութեան անդամ, պատգամաւոր Արամայիս Զաքարեանի ձայնի տեմբրն աստիճանաբար հեռանում է Պ. Հայրիկեանի ձայնից եւ նմանւում Բաբգէն Արարքցեանի տեմբրին:

Լ. ՏԷՐ–ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻՆ
(Կապուտիկեանի նմանութեամբ)

Թափառում ենք աշխարհով մէկ, Մենք քո սիրով, դու՝ ուրիշի...

ՀՅԴ Բիւրօ

ՏԱՍՆԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՊՈԼՍԷՆ ԴՈՒՐՍ

1896-1909

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Շէյխ Վահտէթիի «Վօլքան»ը որ օրուան թերթը եղած էր եւ զինուորական շարժումին վարիչ ուժը, իր լեզուն կը փոխէր, հաշտութեան, եղբայրութեան փոխադարձ զիջողութեան յորդորներ կը կարդար եւ բոլոր հոգիովը կը պնդէր թէ սահմանադրութիւնը վտանգուած չէ:

Նոյն օրը Թնդանօթաձիգ զինուորներու վաշտ մը Զաթալճայէն կը հասնէր Սիրքէճի ու Պապը Ալիի պողոտայէն կ'ուղղուէր դէպի Այա Սոֆիայի հրապարակը, Մէպուսական ժողովին ներկայանալու համար: Մեր Իգդամ խանի տպարանէն դիտեցինք վաշտին անցքը, թէեւ այդ ժամուն չէինք գիտեր թէ ի՛նչ նպատակով եկած էին Պոլիս: Յետոյ իմացանք թէ զինուորները գացին Եըլտըզ, ուր Ապտիւլ Համիտ Սահմանադրութիւնը պահպանելու հանդիսական խոստումը ըրաւ իրենց եւ կերակուրով ու նուէրներով պատուասիրեց զիրենք:

Այլեւս ցուցարար զինուորները քաշուած էին իրենց զօրանոցները եւ փողոցներու մէջ հրացանաձգութեան ձայներ չէին լսուեր: Հիմա ամէնուն ուշադրութիւնը կեդրոնացած էր Սելանիկէն եկող բանակին վրայ: Կը զարմանայինք թէ ինչպէ՞ս այդքան կարճ ժամանակի մը մէջ ամբողջ բանակ մը կրցած էր հասնիլ Պոլսոյ դուռներուն առջեւ, որովհետեւ տարածուած զրոյցը այն էր թէ 60 – 80 հազար հոգի արդէն հասած էին Զաթալճա:

Առաջին անգամ ըլլալով կը խօսուէր Ապտիւլ Համիտի հաւանական գահընկէցութեան մասին:

Անոնք որ զինուորական ցոյցը կազմակերպած ու գայն վարած էին՝ կը սկսէին երկիւղի մատնուիլ ու կը ջանային մօտենալ Սահմանադրականներուն՝ անյաջողութեան պարագային իրենց մորթը ազատելու մտածութեամբ:

Մէկ երկու օրէ ի վեր «Հէյյէթը Միւթթէֆիգէի Օսմանիէ» անունով մարմին մը կազմուած էր, որուն կը մասնակցէր նաեւ Դաշնակցական կուսակցութիւնը: Այս մարմինը Սահմանադրութիւնը պահպանելու եւ կայսրութիւնը փրկելու նպատակ ունէր եւ անոր միացած էր նաեւ Ահրար կուսակցութիւնը, որուն գոյնը սակայն այլեւս երեւան ելած էր: Այդ կուսակցութեան անդամները կը ջանային նոր միութիւնը միջնորդ մը ընել իրենց եւ Սելանիկէն հասնող բանակին միջեւ եւ, եթէ կարելի է, զինուորները ետ դարձնել Զաթալճայէն: Մէպուսական ժողովին Ահրարական երեսփոխաններն ալ այս բանին կ'աշխատէին եւ չարաթ օր իրենց կողմէ ընտրուած պատգամաւորութիւն մը գացած էր մինչեւ բանակատեղին, բայց չէր կրցած համոզել Սելանիկեան բանակը:

Իր այս անյաջողութիւնը ուրախութեամբ կը համակէր ամէնքս:

***

Հետեւեալ օր, Կիրակի, Մարտ 5, մեր այս սրտատրոփ անձկութեան մէջ, սեւ ու ահռելի բոթ մը կը սարսռացնէր ամբողջ Պոլսոյ Հայութիւնը: Սիսի Կաթողիկոսէն ու Թէրզեան Սրբազանէն եկած հեռագիրներ Ատանայի ու Կիլիկիոյ ջարդը կը գուժէին սրտաճմլիկ մանրամասնութիւններով:

Այս անակնկալ հարուածը, ներկայ ճգնաժամին մէջ, ա՛լ բոլորովին կը խորտակէր մեզի: Աղէտին մեծութիւնը չէինք գիտեր տակաւին ու կը կարծէինք թէ անիկա մեծ ջարդերու համեմատութիւնը չէ առած, այսուհանդերձ մեր հոգիները սուգով կը պատէին: Սահմանադրութենէն ետքը զոնէ ջարդը անկարելի կը կարծէինք, մանաւանդ որ մեր Թուրք հայրենակիցները քանի մը ամիս առաջ, գգուանքի արցունքներ թափած էին Հայ նահատակներու գերեզմաններուն վրայ:

***

Երկուշաբթի օր Ատանայի արհաւիրքը գրեթէ մոռցուած էր: Պոլսոյ ամբողջ բնակչութիւնը ուշադրութիւնը սեւեռած էր Սելանիկեան բանակին վրայ:

Լուրերը իրարու կը յաջորդէին կայծակի արագութեամբ:

– Սելանիկի բանակը Քիւչիւկ Չէքմէճէն գրաւած է....:

– Սելանիկի բանակը Այ Ստէֆանօ եւ Մագրիգիւղ հասած է:

– Սելանիկի բանակը գրաւած է վառօդարանն ու երկաթուղիի գիծը:

Ի՞նչ պիտի պատահէր....: Բանակը անարգել պիտի կրնա՞ր Պոլիս մտնել՝ թէ ընդհարումներ պիտի պատահէին մայրաքաղաքին մէջ: Բոլոր ժողովուրդը այս խնդրին վրայ կը վիճաբանէր, առանց սակայն արտակարգ վախ մը կամ յուզում մը ցոյց տալու: Ամէնքս ապահով էինք թէ յաղթութիւնը Սելանիկեան բանակին պիտի մնար: Յետաշրջականները արդէն իսկ վհատած՝ հրապարակէն քաշուած էին: Այլեւս փողոցներուն մէջ չէին տեսնուեր սօֆթաներու եւ զինուորներու բազմութիւնը, երիտասարդ սպաներ մէջտեղ ելած էին եւ իրենց սուրերը խրոխտաբար գետին քսելով կ'անցնէին՝ սպառնական ու վրէժխնդիր:

***

Ապրիլ 7, Երեքշաբթի առտու «Ժամանակ»ի խմբագրատունը կը գտնուէի երբ Քասիմ խորհուրդ մը տուաւ ինծի.

– Փոխանակ հոս նստելու ե՛լ Այ Ստէֆանօ գնա՛, ըսաւ, թէ՛ օդ կ'առնես, թէ՛ պտոյտ մը ըրած կ'ըլլաս, թէ՛ Սելանիկի բանակը կը տեսնես եւ թէ «Ժամանակ»ի համար յօդուածի մը նիւթ կը հայթայթես:

– Աղէկ ըսիր, պատասխանեցի, ելլեմ երթամ, մանաւանդ որ օդը հիանալի է...:

Այս կերպով ահա՛ չարաթուան մը համար դարձայ «Ժամանակ»ի պատերազմական թղթակիցը:

Երբ Սիրքէճի հասայ, կայարանը տօնական օրի մը երեւոյթը առած էր, խուռներամ բազմութիւն մը լեցուած էր ըսպասման մեծ սրահը, դուրսի գաւիթը, մայթերուն եւ կայարանի քարափներուն վրայ: Զուարթ, ժպտուն, աղմկալից բազմութիւն մը, որ կիշէներուն առջեւ խռնուած՝ հազար դժուարութեամբ հազիւ կը յաջողէր Այ Ստէֆանոյի համար տոմսակ մը ձեռք ձգել:

(Շար. 126)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 500 Ֆր. Պ. Գիրիշեանէ :

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է. —

Զատկուան Իւղագին. — Տէր եւ Տիկին Ժագ Փանոսեան 2000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Եղիա Կարապետեան 600 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ակօ Գաւուքճեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յակոբ Կօշկարեան, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Կարապետեան, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Տէմիրճեան, Տէր եւ Տիկին Վազգէն Անդրէասեան, Տիկին Մարի Թօփալեան, Տիկին Արշալոյս Ագաչեան, Տէր եւ Տիկին Գեղամ Պարոնեան, Տէր եւ Տիկին Խոսւար Թօփալեան, Տէր եւ Տիկին Մերուժան Փանոսեան, Օր. Մայրանուշ Գոզքիւ, Պր. Միսաք Տիւրուգ 200–ական ֆրանք, Տիկին Սալի Պապայեան 150 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գարլէն Կիւլեան, Տէր եւ Տիկին Կի Պուգէ, Տէր եւ Տիկին Ռոպմիկ Մեսրոպեան, Տիկին Շնորհիկ Փափազեան, Տիկին Օհանեան, Տիկին Սոնա Փանոսեան 100–ական Ֆր., Պր. Ժիրայր Տէտէեան, Տիկին Ազաւնի Պարոնեան 50–ական ֆրանք:

Երկօրեայ Հայ Դպրոցին. — Փարիզի Հայ Աղքատախնամ Ընկերակցութիւն 5000 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Կարպիս Մկրտիչեան 600 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ճորճ Փափազեան, Տէր եւ Տիկին Ժագ Մեսրոպեան, Տիկին Սելմա Լըմեր 500–ական Ֆր., Տիկին Մարի Թօփալեան 200 Ֆր., Տիկին Խօժէնի Սէխսեան 50 Ֆր.,

«Թերթիկ»ին. — Տիկին Սիմոն Թաշճեան 200 Ֆր., Տիկին Արշալոյս Ագաչեան 100 Ֆր.:

Փոխան ծաղկեպսակի. —

Ռուբէն Տէր – Գալուստեանի մահուան առիթով Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Մկրտիչեան 200 Ֆր.:

Զարուհի Սարաֆեանի մահուան առիթով Մկրտիչեան ընտանիք 500 Ֆր.:

Յարութիւն Տատուրեանի մահուան առիթով. — Տիկին Վարդուհի Գայմաքեան 500 ֆրանք, Տիկին Վարդանոյշ Դաւիթեան 300 Ֆր., Տիկին Էլիզ Գոչեան եւ Լազարինի ընտանիք, Պր. Էրվէ Նալպանդ 250–ական Ֆր.:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83. rue d'Hauteville, 75010 PARIS
SIRET: 51027317 A R. C. Paris
Commission paritaire : N° 55935

PEINTURES D'ARMENIE

Exposition des œuvres de

VLADIMIR GRIGORIAN

Aquarelles : Eglises et paysages arméniens, Compositions décoratives
Reproduction de miniatures arméniennes
Huiles

Du 22 au 27 Avril
Vernissage: le mardi 22 avril, à partir de 18h30

Horaires de l'Exposition :
Mercredi 23, Jeudi 24et Vendredi 25: de 16h à 20h
Samedi 26 Avril: de 14h à 20h
Dimanche 27 Avril: de 18h à 21h

au Centre Culturel SAINT MESROB
10 bis, rue Thouin, 75005 PARIS
Métro: Cardinal Lemoine / Monge
— **Entrée libre** —

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE
12-14, rue St-Bazile, Marseille 1er

82ème ANNIVERSAIRE
DU GENOCIDE DES ARMENIENS

PRESENTATION ET DEDICACE DU LIVRE

«Le Génocide des Arméniens devant l'ONU»
(Editions Complexe)

Préface d'*Adolfo Perez Esquivel (Prix Nobel)*
par l'auteur: VAROUJAN ATTARIAN

Mardi 22 Avril à 20 heures 30

LA CHORALE ARMENIENNE
SAHAK-MESROP
DE MARSEILLE
dirigée par
KHATCHIG YILMAZIAN
participe à l'émission de JACQUES MARTIN
Dimanche, le 20 Avril 13h30 à 15h.

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE

IXème JEUX EUROPEENS DES JEUNES DE L'UGAB

GRENOBLE
DU 16 AU 19 MAI

sous le Haut Patronage de
M. MICHEL DESTOT
Député-Maire de Grenoble

et sous la Présidence du
Dr et Mme EDOUARD ATTAMIAN
Président du Conseil d'Administration de l'UGAB-FRANCE

Les jeux auront lieu les 17 et 18 MAI
au GYMNASE HOCHE (Grenoble)
avec la participation des sections
de Suisse, de Londres, des Pays-Bas, de Belgique, d'Italie, d'Allemagne et de France

SOIREE DISCO DES JEUNES
le Samedi 17 Mai à partir de 21 h
dans la salle C.A.G. (Espace J. Marandjian)
15, cours de la Libération, Grenoble

GALA - BAL DE CLOTURE
ET REMISE DES COUPES
le Dimanche 18 Mai à partir de 21 h
dans la Grande Salle l'Alpexpo, Grenoble

Pour tous renseignements contacter: 04 75 56 33 74

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

Centre de Vacances de la Croix Bleue des Arméniens de France Bellefontaine (Jura)

Près de la frontière suisse et à proximité de Morez, Morbier et les Rousses, le village de Bellefontaine abrite, depuis plus de 40 ans, le centre de vacances de la CBAF. Implanté dans un domaine verdoyant, de 2 hectares, en lisière de forêt, le centre accueille chaque été, en juillet et août, 350 enfants, encadrés d'une cinquantaine d'animateurs et de directeurs diplômés.

Les enfants évoluent dans une ambiance arménienne, rythmée par des activités variées et enrichissantes (sport, randonnée, travaux manuels, éveil à l'arménité, musique, danse, chant...).

Nous vous invitons à inscrire vos enfants auprès de la section la plus proche de votre domicile soit :

Alfortville :
Mme Zabounian 01 43 76 50 52
Arnouville :
Mme Topalian 01 39 85 93 40
Asnières :
Mme Danoux 01 42 42 85 87
Bagneux :
Mme Pekmezian 01 46 63 10 48
Chaville :
Mme Der-Kaloustian 01 47 50 64 37
Issy-les-Moulineaux :
Mme Papazian 01 46 42 90 68
Paris :
Mme Abousefian 01 47 84 82 90
Sevran :
Mme Papazian 01 43 83 87 68
Décines :
Mme Dolmadjian 04 78 49 26 66
Lyon :
Mme Aghayekian 04 78 45 17 55
Grenoble :
Mme Saboundjian 04 76 49 17 16
Mme Andonian 04 76 43 18 44
Valence :
Mme Baron 04 75 40 12 49
Vienne :
Mme Maghakian 04 74 53 25 91
St-Maurice de Beynost :
Mme Goubatian 04 78 55 28 82
Vaulx-en-Velin :
Mme Kassabian 04 78 77 63 93
Marseille :
Mme Gabrielian 04 91 77 61 66

La Colonie organise une fête traditionnelle pour les parents, les dimanches 13 juillet et 10 août. Venez nombreux.

Date des séjours :
1ER SEJOUR : du 5 au 29 juillet 1997
(date limite d'inscription : 1er juin).
Age des colons : pour participer, les colons doivent être nés entre le 1/1/83 et le 31/12/90.

2EME SEJOUR : du 30 juillet au 23 août
(date limite d'inscription : 1er juin).
Age des colons : pour participer, les colons doivent être nés entre le 1/1/83 et le 31/12/90.
Prix : 3 300 F + voyage : 400 F. (Paris et Marseille).

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

RECHERCHE

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour le séjour du mois de juillet au Centre de vacances de Bellefontaine (Jura)
• **1 Directeur diplômé BAFD**

×

La Croix Bleue des Arméniens de France recherche pour son Centre de vacances de Bellefontaine (Jura)
JUILLET
• **1 Econome**
AOUT
• **1 Cuisinier**

Ecrire à : C. B. A. F.
Conseil d'Administration
17, rue Bleue, 75009 Paris

L'ASSOCIATION MACHTOTZ
pour la Défense de la Langue Arménienne
organise un

SEJOUR LINGUISTIQUE ARMENIEN LE CAIRE/EGYPTE, du 2 au 23 Juillet 1997

pour les jeunes de 10 à 16 ans
sous le patronage et avec le soutien de son
Eminence l'Archevêque Zavèn Tchintchinian, Prélat des Arméniens d'Egypte

Les participants seront hébergés individuellement par des familles sélectonnées, dont ils partageront la vie et avec lesquelles ils communiqueront en langue arménienne.

Des cours d'arménien seront organisés à raison de 20 heures par semaine pour *les débutants francophones* par Mme Hilda Kalfayan-Panossian, avec sa *méthode audiovisuelle* et pour les autres niveaux, par des professeurs expérimentés.

L'encadrement et l'assistance seront assurés par le Conseil d'Administration de l'Eglise et par les responsabes de l'Assocation Machtotz.

Plusieurs excursions sont prévues : les pyramides de Guizeh, le Sphinx, promenade sur le Nil, village pharaonique, etc...

Frais de participation : 4950 F par personne comprenant le transport aérien, l'hébergement en pension complète, les cours et les excursions.

Renseignements et inscriptions (avant le 15 mai)
ASSOCIATION MACHTOTZ
8, rue Lamennais, 92370 Chaville — tél. : 01 47 50 97 51

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 18

VENDREDI
18 AVRIL
1997

LE NUMERO : 5,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1·100 Ֆ. — Վեցամսեայ : 560 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·400 Ֆ. (սովորական առաքում)
1·250 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

72ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·096 | Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN | 72e ANNEE — N° 19.096

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ԹԻՒՐՔԷՇԻ ՄԱՍԻՆ

Ապրիլ 7-ի «Սապահ»ի մէջ, Մէհմէտ Ալի Պիրանտ յօդուած մը ստորագրած է խորագրուած. — «Թիւրքէշը Տէր — Պետրոսեանէն լսեցէք ու զարմացէք» ուր կ'ըսէ. —

***

Ամէն մարդ տարբեր տեսակէտ մը ունէր Ալփասլան Թիւրքէշի մասին: Ինծի ամէնէն շատ զարմանք պատճառողն ալ եղած էր Հայաստանի նախագահ Տէր — Պետրոսեանի հետ խօսելու ընթացքին լսածս: Եթէ ուրիշ պետութեան նախագահներէ կամ կուսակցապետներէ լսէի, կրնայի չզարմանալ, սակայն ականջներուս չկրցայ հաւատալ, երբ լսեցի Հայաստանի պետութեան նախագահէն: Ցետոյ հարցուցի Արտաքին Նախարարութեան եւ երբ լսեցի պատմութեան ամբողջութիւնը, զարմանքս կրկնապատկուեցաւ: Այս դէպքը ցոյց կուտար Թիւրքէշի անձին մէջ զարմանալի կերպարանափոխութիւն մը:

Թիւրքէշի նախկին բառամթերքին մէջ Հայերը շատ տեղ չունին: Նախկին Խորհրդային Միութեան Հանրապետութեան Թրքախօս Հանրապետութիւններու եւ մասնաւորաբար Ազրպէյճանի նկատմամբ մեծ համակրանք ունէր Թիւրքէշ: Այս պայմաններու մէջ Հայաստան իր քաղաքական հաշիւներուն մէջ կարեւոր տեղ չէր գրաւեր:

Թիւրքէշ քաղաքական գործունէութեան առաջին շրջաններուն, շատ ծանրացաւ Թուրանական շարժումի վրայ, աքնեցաւ, որպէսզի բոլոր Թուրքերը ի մի բերէ: Իր այս տեսակէտը յաճախ կասկածներ յառաջացուց, պատճառ դարձաւ որ բանտարկուի. իսկ ան բնաւ չհրաժարեցաւ, հակառակ բոլոր քննադատութիւններու, շարունակեց իր ուղիին վրայ: Այսպիսի միջավայրի մը մէջ անշուշտ որ Թիւրքէշին համար Հայաստան այն երկիրն էր, որուն նկատմամբ համակրական նայուածք կարելի չէր ուղղել:

Տարիներ անցան, Խորհրդային Միութիւնը փլուզումի ենթարկուեցաւ, օրակարգի եկաւ Թուրքիոյ եւ Հայաստանի միջեւ յարաբերութիւն հաստատելու հարցը:

Արտաքին նախարարութիւնը, այս նոր քաղաքականութիւնը հրապարակելէ առաջ, ուզեց ուղերձ մը ղրկել Հայաստանի նախագահութեան: Ատոր համար ալ, մինչեւ իսկ վարանումով, խնդրուեցաւ Թիւրքէշի օժանդակութիւնը: Կը կարծուէր որ Թիւրքէշ պիտի մերժէր, բայց ընդհակառակն, Թիւրքէշ անմիջապէս ընդունեցաւ:

Հայաստանի ղեկավարը՝ Տէր — Պետրոսեան, Փարիզ կը գտնուէր: Թիւրքէշն ալ Փարիզի մէջ տարբեր ժողովի մը կը մասնակցէր: Ծրագրուեցաւ անպաշտօն հանդիպում մը կազմակերպել անոնց միջեւ: Մնացեալը Հայաստանի նախագահէն լսեցի:

«Աչքերուս չհաւատացի: Ես շատ լաւ գիտէի, թէ Թիւրքէշ ինչպիսի մերժեցում մը ունէր մեզի նկատմամբ: Երբ խօսիլ սկսաւ, ես դիմացս բոլորովին տարբեր Թիւրքէշ մը գտայ: Ան մեզի բացատրեց թէ ինչո՞ւ պէտք էր հաշտուէինք Ազերիներու հետ: Ինք պատրաստ էր միջնորդի պարտականութիւն կատարելու: Ցաճախ կը կրկնէր որ Թուրքիա եւ Հայաստան պէտք է համաձայնին իրարու հետ: Թիւրքէշին հետ աւելի վերջ անգամ մըն ալ անուղղակի կերպով տեսակցութիւն մը ունեցայ: Թիւրքէշ աւելի առաջ մեզի ծանօթ էր որպէս վախազդու, իւլքիւսիւններու գինեալ արարքներուն պարագլուխը: Ինչպէս Թուրքիոյ մէջ, նոյնպէս Հայերու մօտ մտահոգութեամբ կը դիտուէր այդ անձը: Բայց աչքերովս տեսայ, որ ան յետոյ որքան փոխուած էր, որքան կազդած էր եւ ինչպէս հասկցած էր որ կարելի չէ զէնքով եւ բիրտ քաղաքականութեամբ յաջողութեան հասնիլ: Այն ատեն սկսայ յարգանք զգալ Թիւրքէշի նկատմամբ»:

Այսպիսի կերպարանափոխում մը քաջութեան հարց է: Ամէն քաղաքագէտի ընելիք գործը չէ: Թիւրքէշ տարիներու ընթացքին ցուցաբերուած մեծ կերպարանափոխութեան ամէնէն յատկանշական մէկ օրինակն էր:

Մաղթենք որ նոյնը պատահի միւս ղեկավարներուն ալ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ

ԵՌԵԱԿ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանի մէջ հանդիպում ունեցած են Հայաստանի, Թիւրքմէնիստանի եւ Իրանի Արտաքին Նախարարները: Այս առթիւ Թիւրքմէնիստանի փոխ-վարչապետ եւ Արտաքին Նախարարը՝ Շիհմուրատով յայտարարած է որ Հայաստանի հետ յարաբերութիւնները մեծ յառաջդիմութիւններ արձանագրած են եւ շատ լաւ հեռանկարներ կան:

Տեսակցութեան ընթացքին պատմական վերյիշումներ ալ եղած են առեւտրական եւ մշակութային յարաբերութեանց մասին երեք երկիրներու միջեւ: Շիհմուրատով ըսած է որ վերջին հինգ տարիներու երկայնքին ապգերը վերադարձած են իրենց արմատներուն:

Ապրիլ 16-ին, հանդիպումի աւարտին տեղի ունեցած մամուլի ասուլիսին, երեք կողմերու Արտաքին նախարարները յայտնած են թէ կը շարունակեն զարգացնել իրենց համագործակցութիւնը՝ անկախ Եւրոպական Միութեան Իրանի հանդէպ դիրքորոշումէն:

***

Բ. ԱՐԱՐՔՑԵԱՆ ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ ԴԱՇՆԱԿՑԱՅԻՆ ԺՈՂՈՎԻՆ ԱՌՋԵՒ

Հայաստանի Ազգ. Ժողովի Նախագահ Բ. Արարքցեան ելոյթ ունենալով Ռուսաստանի Դաշնակցային Ժողովին առջեւ անդրադարձած է հայեւռուսական յարաբերութիւններու պատմական ընոյթին ապա խօսած է Հայաստանի դիրքորոշման մասին եւ ըսած. — «Հայաստանի արտաքին քաղաքականութիւնն այսօր ուղղուած է շրջանի բոլոր երկիրներուն հետ բարիդրացնութեան յարաբերութիւններ հաստատելու: Այս կարգին, յաճախ նշուած է, որ Ռուսաստանի հետ կապերը ու ՀԱՊ-ի շրջանակին մէջ համարկումը մեզի համար առաջնակարգ են»: Ինչ կը վերաբերի ՕԹԱՆ-ի ընդլայնման հարցին կապակցութեամբ Հայաստանի դիրքորոշման, Ազգ. Ժողովի Նախագահը ըսած է թէ ան յստակ է Հայաստան գտնուող ռուսական խարիսխներու վերաբերող պայմանագրին մէջ, որ դեռ չէ վաւերացուած Ռուսաստանի կողմէ:

Ելոյթին վերջաւորութեան խօսք առած է Ժողովի Նախագահ Ստրոյեւ եւ շնորհակալութիւն յայտնած հայկական պատուիրակութեան, հաւաստիացնելով նաեւ որ հայեւռուսական յարաբերութիւնները կ'ըլլան միշտ բարեկամական եւ բարիդրացիական:

Ստրոյեւ առանձին տեսակցութեան մը ընթացքին Բ. Արարքցեանի հետ, շեշտած է երկու երկիրներու յարաբերութեանց յաջող զարգացումը, աւելցնելով թէ Հայաստան միակ երկիրը եղաւ Անդրկովկասի որ ամբողջութեամբ զօրավիգ է Ռուսաստանի ՕԹԱՆ-ի ընդլայնման հարցին մէջ:

ՂԱՐԱԲԱՂ

Ի՞ՆՉ ԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏԷ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԸ

ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԸ

Եւրոպայի Խորհուրդին ընդհ. ժողովը որ տեղի պիտի ունենայ Ապրիլ 21-էն 25 կը պատրաստուի քուէարկելու բանաձեւ մը Աբխազիոյ եւ Լ. Ղարաբաղի հարցերուն քաղաքական լուծումի մը ուղղութեամբ:

Բանաձեւի ծրագիրը բոլորովին չի համապատասխաներ Ղարաբաղի ժողովուրդի ինքնորոշման արդար իրաւունքներուն եւ վրդովումով կը դիմաւորուի նաեւ Հայ գաղութներու կողմէ:

Տեղեկաբեր Ժան Սէթլինժէրի (Ֆրանսա, եւրոպական ժողովրդական կուսակցութեան խումբ) զեկուցման վրայ, ուր կը շեշտուի որ Աբխազիոյ եւ Լ. Ղարաբաղի կոնախնձորներուն կարգադրութիւնը պէտք է հիմնուած ըլլայ հասարակաց սկզբունքներու վրայ. — սահմաններու անխախտելիութիւն, ապահովութեան երաշխիքներ, լայն ինքնավարութեան կանոնադիր, պատրաստուած է բանաձեւին ծրագիրը որ, ուրեմն, հիմնուած է վերոնշեալ սկզբունքներուն վրայ, այսինքն. —

ա. — սահմաններու անխախտելիութիւն

բ. — խնդրոյ առարկայ գօտիներու ապահովութեան երաշխաւորութիւն, մասնաւորաբար խաղաղապահ բազմազգեան ուժերու շնորհիւ

գ. — Աբխազիոյ եւ Լ. Ղարաբաղի համար լայն ինքնավարութեան կանոնադիր, որ պէտք է բանակցուի շահակից բոլոր կողմերու միջեւ

դ. — գաղթականներու եւ տեղահան բնակչութիւններու վերադարձ եւ իրենց վերահամարկումը մարդկային իրաւանց յարգանքով:

Հոն կ'ըսուի ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղի. —

— Ժողովը իր գոհունակութիւնը կը յայտնէ ի տես հայ եւ ազրպէյճանցի երեսփոխաններու երկխօսութեան, ի մասնաւորի Անդրկովկասի կնճիռներու սեմինարներու շրջագծին մէջ, կազմակերպուած ոչ անդամ եւրոպական երկիրներու յարաբերութիւններու յանձնախումբին կողմէ 1997 Յունուար 26-ին Ստրազպուրկ եւ այդ առընչութեամբ գոհ է որ Օ-ԷՍ-Սէ-Ը-ի Մինսկի խումբի գործունէութիւնը վերսկսած է եւ կը քաջալերէ որ բանակցութիւնները շարունակուին արագ կարգադրութեան մը յանգելու համար:

— Կոչ կ'ընէ բոլոր կողմերուն որպէսզի զարկ տան ուղղակի բանակցութիւններու քաղաքական լուծումի մը համար որ երաշխաւորէ Լ. Ղարաբաղի կանոնադրին գոհացուցիչ տարբերակ մը ինչպէս նաեւ իր ապահովութիւնը, գրաւեալ հողերու եւ գաղթականներու ու տեղահանուած բնակչութեանց վերադարձը:

Հուսկ, փափաք կը յայտնէ որ Անդրկովկասի 3 երկիրները — Հայաստան, Ազրպէյճան եւ Վրաստան նախատեսեն, ի վերջոյ, անդրկովկասեան Պետութեանց Հասարակապետութիւն մը եւ հասարակաց Խորհրդարանական Ժողովի մը ստեղծումը:

***

Ի տես այս անընդունելի ծրագրերուն, Հայ Դատի Յանձնախումբը զեկոյց մը հրապարակած է ուր կ'ըսէ թէ Եւրոպայի Խորհուրդը ոչ մէկ կերպ նկատի կ'առնէ Ղարաբաղի եւ ընդհանրապէս Հայ ժողովուրդին շահերը, խուսափելով, ընդհանուր գիծերու մէջ, Օ-ԷՍ-Սէ-Ը-ի Լիզպոնի վեհաժողովի դիրքը: Կը յիշէ որ Հայ Դատի Յանձնախումբը, Հ. Յ. Դ.-ի քաղաքական յանձնախումբ, անմիջապէս հակազդած է դիմելով Ֆրանսայի 18 երեսփոխանի եւ ծերակուտականի՝ որոնք ներկայ պիտի ըլլան այդ նստաշրջանին, ինչպէս նաեւ Ազգ. Ժողովի խորհրդարանական խումբերու նախագահներուն, շահակից յանձնախումբերու նախագահներուն, ֆրանսական քաղաքական կուսակցութեանց միջազգային ճիւղերու պատասխանատուներուն եւ նախագահներուն:

Ղրկուած նամակին մէջ կը յիշուի որ 1991 Սեպտեմբեր 23-ին, Ղարաբաղ իր անկախութիւնը հռչակած է ոչ Ազրպէյճանէն այլ՝ Խորհրդային Միութենէն, համաձայն խորհրդային Սահմանադրութեան եւ միջազգային կանոններու որոնք ի զօրու էին այդ շրջանին եւ այդ անկախութիւնը հաստատուեցաւ հանրաքուէով: Ցաւալի կը նկատուի բանաձեւին ծրագիրը, շեշտելով թէ լայն ինքնավարութիւն մը թոյլ չի տար երաշխաւորելու բնակչութեանց ապահովութիւնը (Սումգայիթ, Կիրովապատ, Բաքու) եւ թէ նման բանաձեւի մը քուէարկութիւնը պիտի նշանակէր զօրավիգ ըլլալ անհաւասարակշռուած լուծումի մը:

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ լուծումի եւ մանաւանդ կառավարական կազմի փոփոխութեան մասին շշուկները կը շարունակուէին Ապրիլ 16-ին, հակառակ եղած հերքումներուն, Ժիւփէի կողմէ իսկ, մանաւանդ առաջին հարցին մասին: Արդէն, յստակ չէ որ ի՞նչ շահ ունի մեծամասնութիւնը կանխահաս ընտրութիւններու դիմելու, ո՞ւր պիտի գտնէ կրկին նման մեծամասնութիւն մը: Երկրորդ հարցը աւելի ըմբռնելի կը թուի, մանաւանդ Ժիւփէի տեսակցութեան պատճառաւ Լէոթարի հետ: Հուսկ ըսուեցաւ որ նախագահ Շիրաք կը մտածէ:

ԻՍՐԱՅԷԼԵԱՆ ոստիկանութիւնը դիմեց արդարադատութեան որպէսզի ան մեղադրանքի տակ առնէ վարչապետ Նեթանիահուն վստահութեան եւ պաշտօնի չարաշահութեան յանցանքով: Դէպքերը ծանօթ են, լրագրողուհի մըն է որ խարայէլեան «Ուաթըրկէյթ» մը մէջտեղ հանած է: Յունուարին Պետութեան իրաւական խորհրդականի պաշտօնին կը կարգուէր Ռոնի Պար, անծանօթ մը եւ 10 օր ետք, հեռատեսիլը կը հաղորդէր որ այդ նշանակումը սակարկութեան մը արդիւնք է կրօնական Շաս կուսակցութեան հետ Հեպրոնի համաձայնագրին ստորագրութեան փոխարէն: Ռոնի Պար, այդ պաշ-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՄԿՐՏԻՉ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ - ՍՐԲՈՒՀԻ ՏԻՒՍԱԲ ՍԷՐԸ

ՄԻՆԱՍ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

«Հանգի՛ր ապա, Պէշիկթաշլեան մեծոգի,
Ցորչափ հանճարն պաշտեսցի,
հանգի՛ր ոգի՛»:
ՍՐԲՈՒՀԻ ՏԻՒՍԱԲ

Սրբուհի Տիւսաբի մէջ շատե՛ր գտած են «դիւթիչ» կամ «չքնաղ» կինը: Հայ թէ օտար: Մտաւորական թէ քաղաքագէտ:

Ժամանակակիցներու թէ յետնորդներու վկայութեան համաձայն, իրմէ դէպի խօսակիցը ճառագայթող հրապոյր մը ունեցած է այն, – «արեւոյ լոյսին պէս բան մը»՝ *ինչպէս պիտի վկայէր Հրանտ Ասատուր, տարինե՛ր վերջ:*

Տեսէ՛ք թէ ինչ կը գրէ ան, իր «Դիմաստուերներ» *հատորի* 153 – 168*–րդ էջերուն վրայ, Տիւսաբի նուիրուած վկայութիւններու առաջին իսկ տողերուն մէջ.*

– «Բերա *(եւրոպական ափի ընդարձակ մէկ շրջանը), Օրմանեաններու մէկ երեկոյթին մէջ,* 1880*–ի վերջերը, շուրջպարէ մը ետք Տիկին Տիւսաբ դաշնակին մօտ՝ թիկնաթոռի մը վրայ կը հանգչէր: Իր շուրջ ոտքի կեցեր եւ կէս շրջանակ մը կազմեր էին Թովմաս Թէրզեան, Գէորգ Ապտուլլահ, Յովսէփ Ադնաւուր եւ տոքթոր Վիգէն Օրմանեան՝ որ ներկայացուց զիս իրեն, ու ես ալ խառնուեցայ այդ խումբին: Գրագիտուհին կը խօսէր իր սիրելի հարցին՝* կնոջ ազատագրութեան *մասին: Քառասուն տարեկանի մօտ էր այն ատեն: Ա՛լ չունէ՛ր առաջին երիտասարդութեան թարմութիւնը, բայց զարգացումն ու պերճախօսութիւնը կը գեղեցկացնէին զինք: Իր արագ, կրակոտ, դիւթիչ խօսուածքին մէջ՝ արեւու լոյսին նմանող բան մը ունէր, որ կը շլացնէր: Երիկ մարդոց եւ կանանց հաւասարութեան վրայ կը խօսէր անսպառ ոգեւորութեամբ: Այրերէն ոմանք առարկութիւններ կ'ընէին իր ֆեմինիստ գաղափարներուն դէմ, բայց նրբամիտ ու պատրաստաբան՝ ինք ամէն ընդդիմութեան կը պատասխանէր ճարտարօրէն, ժպիտ մը շրթունքին վրայ: Առաջին անգամն էր որ այդքան ուսեալ կին մը կը տեսնէի»:*

⁂

«Սքանչելի երեւոյթ»ին՝ Տիւսաբի տեսիլքը իր տամկացած աչքերուն մէջ, Մըկրտիչ Պէշիկթաշլեան խաղա՛ղօրէն շիջեցաւ ու իր մարմինը հողին տրուեցաւ 1868 *Նոյեմբեր* 29*–ին:*

Սրբուհի ամուսնացած չէր տակաւին: Երկու տարի ետք միայն, 1871*–ի Յունուարին, իր կեանքը պիտի կապէր Ֆրանսացի երաժշտագէտի մը՝ Փօլ Տիւսաբի հետ: Դամբանախօսներէն մէկն էր մեծ քերթողին յուղարկաւորութեան ու պատմական կը մնայ այդ առթիւ գրի առած իր երկարաշունչ մէկ քերթուածը (գրաբար), որուն մէջ արտայայտութիւն է գտած խորունկ հիացումը հանդէպ ուսուցչին:*

Կուտամ քանի մը հատուածներ միայն:

⁂

– Ո՛չ եւս է նա, որ իւր քնար ձօնեաց
առ ազգ,
Առ հայրենիս. ո՛չ եւս է նա՝
որ երգ աղու
Զարթուցանէր յաւերժական
զգիւցազունս
Ի բազմամեայ խորախորհուրդ
նիրհմանէ.
Ի տալ, ճառել զհայրենեաց
փառս ի թատերս,
Ըզտառապանս խորայատակ եւ
բիւր վէրս:

... Ո՛չ եւս է նա, որ մեղեդիք
խանդավառ
Ի ցրտահար վառէին սիրտս
կայծ սիրոյ.
Երգոցն ի լուր՝ ատելութիւն, ոխ
շիջանէր.
Աչկունք հրացայտք զորովանօք
ժպտէին
Եւ զիրերօք փարէին սիրտք
բաժանեալք,
«Եղբայր եմք մեք» խանդաբարբառ
ձայնեալ շուրջս:

Հանգիր ապա, Պէշիկթաշեալդ
մեծոգի,
Մինչ մտերմիքդ զտապանաւդ
լացցեն,
Հանգի՛ր փանդիռն մինչ Թորգոմեան
գերեզմանաւդ
Կախիցէ զիւր սեւահար լարս
անմրմունջ,
Հանգի՛ր. անուն քո լիցի յոդ
միութեան.
Հանգի՛ր ապա, Պէշիկթաշլեանդ
մեծոգի,
Ցորչափ հանճարն պաշտեսցի,
հանգի՛ր Ոգի՛»:

⁂

Տիւսաբի գրականութիւնը՝ առհասարակ, ու յատկապէս իր երեք վէպերը («Մայտա»՝ 1883, «Սիրանոյշ»՝ 1884, «Արաքսիա կամ Վարժուհին»՝ 1887) *կը յատկանշեն կանխահասօրէն պայքարունակ հայ կին գրագէտը, որ 19–րդ դարու երկրորդ կիսուն կուիւ յայտարարած է դասակարգային անհաւասարութեան դէմ կնոջ ազատագրութեան ի նպաստ, ընկերբարանական, իմաստասիրական եւ հոգեբանական խորք ունին իր գործերը:*

Լայնախոհ ու քաջ կինն է, որ «նամակներ»ու եւ ժխտական թէ դրական տիպարներու ճամբով կը հակադրէ շրջանի հայ կեանքին մէջ գոյութիւն ունեցող նեղմտութիւններն ու ազատամտութիւնները, կնոջ առաքելութիւնը իր բուն իմաստին հասցնելու ազնիւ կիրքով մը: Հաւասար իրաւունքներ՝ այրերու հետ, ազատութիւն աշխատանքի, զարգացման լայն հնարաւորութիւններ եւ ընկերային դերակատարութիւն. պայքար՝ պճնասիրութեան դէմ, մայրական պատասխանատուութեանց խոր գիտակցութիւն, ժըխտում՝ նիւթական ակնկալութեանց վրայ հիմնուած ամուսնութիւններու եւ պահպանում ազգային բարքերու:

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Գլօտ Շամփանեը հանդիսասրահին մէջ, Ապրիլ 6–ին, նախաձեռնութեամբ Համազգայինի տեղւոյն Սանահին մասնաճիւղին, նուագահանդէս մը տրուած է դաշնակահար Աւօ Գույումճեան: Յայտագրին մաս կազմած են Շուպէրթի, Պրահմսի եւ Բաբաջանեանի գործերը:

ԹՈՐՈՆԹՕՅԻ Հայ Կեդրոնի Համազգայինի Յ. Մանուկեան գրադարանին մէջ, Ապրիլ 4–ին բացումը կատարուած է «Հայ գիրքի օր»ուան կազմակերպութեամբ Համազգայինի գրատարածին, Ցուցադրըւած են հայերէն հին եւ նոր հրատարակութիւններ, հայերէն թէ օտար լեզուներով Հայ Դատին նուիրուած հատորներ, քարտէսներ, խտացեալ սալեր (Սէ–Տէ) եւայլն:

1700–ԱՄԵԱԿԻ ԸՆԴԱՌԱՋ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ(*)

ԷՋՄԻԱԾԻՆ

Ինչպէս յայտնի է ամունէն՝ Ատափազարի հետ բաղդատմամբ՝ էջմիածնայ *Տաճարին եւ անոր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին այցի երթալը, ամենադժուար պայմաններու տակ իրականանալի ճամբորդութիւններէն մէկը կը գտնուէր: Պարզ, այն պատճառաւ որ վայրը հազարաւոր մղոն հեռու, դիւրամատչելի ճամբաներու չգոյութեամբ նաեւ, աննախատեսելի արկածախնդրութիւն մը կը համարուէր եւ Թուրքիայէն զատ ռուսական հող մը ըլլալու անպատեհութիւնը կը յուսալքէր՝ ամէնէն շատ սէր ու փափաք ունեցողները նոյնիսկ: Այսպէս ըլլալով հանդերձ, գտնուած են Ատափազարցի Հայեր, որոնք աչք առնելով բոլոր դըժուարութիւնները, յաջողած են երթալ Էջմիածին ու տեսնել անոր հետ կապ ունեցող պատմական վայրերը:*

Այս ուխտագնացութիւնը պէտք է զուգադիպէր Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի նուիրուած տօներէն մէկուն: Էջմիածնայ Տաճարին հիմը Գրիգոր Լուսաւորչէն դրուած ըլլալու իրողութեամբ, մարդիկ կը փափաքէին այդ օրերուն ներկայ ըլլալ տեղի ունեցող հանդիսութիւններուն: Նաեւ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչին իբրեւ բանտ ծառայող Խոր Վիրապը, *Գեղարդայ հռչակի վիմափոր եկեղեցին, Անիի աւերակները եւայլն այցելելէ ու տեսնելէ յետոյ կը վերադառնային երկիր:*

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

Պարագան նոյնը չէր Երուսաղէմի *համար: Քրիստոնէութեան Հիմնադիրը հոն ծնած, ապրած, մեռած ու թաղուած էր: Հետեւաբար քրիստոնեաներու միջազգային ուխտատեղի մըն էր դարձած: Այս հանգամանքով դէպի հոն ճամբորդութիւնը քիչ շատ կազմակերպուած էր ու երթեւեկի կարգ մը դիւրին պայմաններ էին ստեղծուած:*

Ատափազարցին երբ չափահասութեան տարիքը թեւակոխէ՝ երեք տեսակ խոստումներով կապուած կ'ըլլայ արդէն աշխարհի հետ: 1) Իր զաւակները ուսումնական դարձնել: 2) Անոնց Սուրբ Պսակը համբուրել: 3) Մանչ կամ աղջիկ մը Երուսաղէմի Գլխադիրին *«ծախել»՝ փափաքուածը աշխարհ գալէ ետք, հոն երթալ եւ «վերագնելու» ուխտով:*

Անյեղլի օրէնք մը չէր սակայն ուխտ ընելու այս կերպը: Երուսաղէմի համբաւը իր Լուս – գերեզմանով *այնքան մեծ եւ այնքան խորունկ ազդեցութիւն մըն էր ձգած Հայ – քրիստոնեային վրայ, որ առանց որոշ առաջադրութեան, պարզապէս Քրիստոսի քալած վայրերը ինք ալ տեսած ըլլալու փափաքով օրուան որեւէ ժամուն կրնար* ուխտ *ընել եւ անվերաքննելի խնդիրի մը պէս անոր իրականացման ձգտիլ:*

Ատափազարցի ամենահարուստ կարծըւած մարդէն մինչեւ ամենայետին հնակարկատը յաջողած են Երուսաղէմ ուխտի երթալ: Երբ հարուստը դիւրութեամբ կը հայթայթէր անհրաժեշտ գումարը, անդին, աղքատ ու տնանկ կարծուած մարդիկ, երկա՜ր տարիներ ձիթապտուղով հաց միայն ուտելու խնայողութեամբ կրցած են որոշ գումարներ իրարու քով բերել եւ ընդհանուր զարմացումի առարկայ՝ յաջողած են Երուսաղէմ երթալ ու վերադառնալ:

Ատափազարի մէջ ամենայարմար եղանակը Օգոստոս եւ Սեպտեմբեր ամիսներն էին՝ Երուսաղէմ ուխտի երթալու համար:

Թաղեցիները նախապէս տեղեակ ուխտաւոր անհատին կամ ընտանիքին վրայ կը նայէին՝ սուրբի մը վրայ նայող երանելիներու պէս: Անոնք այլեւս եւ մնացողներուն համար պարզ մահկանացուներ չէին, այլ՝ մօտ օրէն իրենց աչքերով Լուս – գերեզմանը *տեսնելիք բացառութիւններ: Ուխտաւորներն ալ, գիտակից իրենց վայելած դիրքին ու վարկին, Քրիստոսի սրտակից բարեկամ Ղազարոսի չափ հեզահամբոյր դարձած՝ աշխարհի բոլոր չարութիւններէն հրաժարած կ'երեւէին, իրենց բերնին պատառը ուզողին փուռ մը հաց տալու պատրաստակամութեամբ:*

Երուսաղէմ ուխտի երթալու սովորութիւնը քաղաքին հիմնադրութեան չափ հին էր Ատափազարցիներուն համար: Ամէն դարու մէջ գտնուած են մարդիկ, որ ի գին հազար ու մէկ դժուարութիւններու յաջողած են առաջադրուած ուխտը ի գլուխ հանել:

Շոգեկառքը Ատափազար գալէ առաջ, մարդիկ ձիերով կ'երթան եղեր մինչեւ Պոլիս, անկէ շոգենաւ առնելէ ետք ճամբորդելու համար դէպի Երուսաղէմ:

1897*–էն ասդին, երբ այլեւս շոգեկառքը երկարեր է իր գիծերը մինչեւ Ատափազար, ասոճան մը եւս դիւրացեր է ճամբորդութիւնը եւ մարդիկ աւելի շատ թիւով սկսեր են ուխտի երթալ:*

Ամէն թաղի եկեղեցի մասնաւոր արարողութիւններով ճամբու կը դնէր ուխտաւորները: Անոնք, շրջապատուած ազգականներով, բարեկամներով եւ թաղեցիներով, երկա՜ր ու զարդարուն մոմեր ձեռքերնին, ուսերնուն վրայ մետաքսեայ դաստառակներ ձգած կը քալէին յամրաքայլ, չափազանց լրջադէմ: Եկեղեցի հասնելէ ետք կը շարուէին վերի եւ վարի դասերուն շուրջ, մեծ երկիւղածութեամբ կ'ունկնդրէին իրենց ի պատիւ երգուած շարականները եւ համաձայն իրենց նիւթական կարողութիւններուն՝ «կը խնդացնէին» երեսները Եկեղեցւոյ Հայրերուն, թաղին աղքատներուն վճարելով հնչուն կարմիր ոսկիներ:

Այստեղէն բացուիլ սկսող իրենց քսակներուն բերանները այլեւս չէին գոցուեր մինչեւ ամենայետին «տասնոց»ին դուրս ելլելը...:

«Ճանապարհ Ճշմարտութեան»*ը երգուելէն անմիջապէս յետոյ, ուխտաւորներու թափօրը դուրս կ'ելլէր եկեղեցիէն եւ խումբ խումբ տիրացուներու կողմէ դեղգեղուած* «Նշանաւ»*ով կ'առաջնորդուէր դէպի կայարան:*

Գացողը երբ այլեւս աներեւոյթ ըլլար ողջերթ մաղթողներու աչքերէն՝ մնացողները դոյլերով ջուր կը նետէին ետեւէն, ողջ առողջ վերադարձը դիւրացուցած ըլլալու հաւատքով:

Երուսաղէմի ուխտագնացութիւնը կը տեւէր մօտաւորապէս եօթը ամիս: Ընդունուած սովորութիւն է որ Ծնունդի եւ Զատկի տօները հոն անցընէին, ապրած ըլլալու համար Քրիստոսի կեանքին խտացած ու ամփոփուած բոլոր փուլերը:

Վերադարձը տեղի կ'ունենար Յունիս կամ Յուլիս ամիսներուն: Քաղաքը կը ստանար դարձեալ տօնական օրերու հանդիսաւորութիւն եւ մարդիկ մեծ պատրաստութիւններ կը տեսնէին՝ արժանավայել կերպով ընդունելու համար հաճի*ները:*

Ամէն ընտանիք, համաձայն իր նիւթական միջոցներուն, ուխտաւորը դիմաւորելու կ'երթար կարելի եղածին չափ քաղաքէն հեռու կէտի մը վրայ՝ հաճե*լին ուրիշներէ առաջ տեսնելու երջանկութեան արժանանալու համար:*

Հանդիպումը կ'ըլլար գերկնդխառն, սիրազեղ եւ արտասուելու քիչ մը արուեստակեալ ճիգերով: Երուսաղէմ երթալու հնարաւորութենէն զրկուած իւրաքանչիւր մարդ, որ անհամբերութեամբ գացողներու վերադարձին կը սպասէր, առիթը օգտագործելով՝ ձեռքը ինկած հաճիին *հինգ զգայարանքները երկա՜ր կը համբուրէին:*

Եկեղեցիները, քահանաները, տիրացուները եւ ժամկոչները, դարձեալ տենդագին աշխատանքի լծուած՝ որեւէ ջանք չէին խնայեր՝ արժանավայել կերպով ընդունելու համար իրենց թաղեցի Հաճիպարը *կամ* Հաճիտուն*: Զանգակներու ղօղանջը թափօրներու առջեւէն գացող տիրացուներու «Նշանաւ»ը, գլուխնին քիչ մը տաքցուցած դիմաւորողներու խառնափնթոր երգերը, կարելի չէր բաղդատել ազգային ուրիշ տեսակ խրախճանութեան մը պատճառած խանդավառութեան հետ:*

Ընդհանուր առմամբ, ամէն տարի Երուսաղէմ ուխտի գացողներու թիւը կը հասնէր տասնեակներու: Ընտանիքներէ զատ, առանձին գացողներ ալ շատ կ'ըլ-

լային: Ընդհանրապէս տարիքոտ մարդիկ, որոնց խնայած դրամները հաւաքուած կ'ըլլային տասնոցներով, դուրիշներով, երկար տարիներու գրկանքներէ ետք: Եթէ այս դասակարգին պատկանող ուխտաւոր մը ութ կարմիր ոսկի ունենար շալվարին բազմածալ գրպաններէն մէկուն մէջ, կրնար շատ դիւրութեամբ անօթի չմեռնիլ՝ ապրելու համար անհրաժեշտ նիւթերը ի յառաջագունէ փոխաբինած ըլլալով աղ ու հացի, եւ տէստի մը ջուրի հետ: Մնաց որ Թաղեցիներ կամ դրացիներ, որոնց համար անկարելի կ'ըլլար ճամբորդել՝ գաղտագողի դրամներ կը սահեցնէին ուխտաւոր մամիկին ափին մէջ՝ Երուսաղէմ հասնելէ ետք, իրենց ի հաշիւ իւղ լեցնել տալու համար Գլխադիր Ս. Աստուածածնայ կանթեղին մէջ: Եթէ մէկը անձնապէս կ'երթար դէպի Ս. Տեղերը, միւսը երեւակայութեամբ պիտի թեւածէր անոնց վերեւ՝ վճարած փոքրիկ գումարով ուխտաւորի հովեր առած...:

Վերադարձող ուխտաւորներ առաջին հանդիպումին, ճամբուն վրայ իսկ, իրենց առաջին նուէրը կ'ընէին երիտասարդներուն, մէյ մէկ ճէփիյէ, մետաքսեայ, գոյնզգոյն եւ ծոպաւոր: Երիտասարդները իրենց գլուխը առատ զարդարած, հանդիսաւոր մուտք կը գործէին քաղաք, յաղթական զօրավարներու քայլերով, բոլորին ուշադրութեան առարկայ:

Ուխտաւոր ունեցող ամէն տուն առատ կերուխում կը պատրաստէր եւ առանց կոչնագիրի ամէն մարդ իր հիւրը կը նըկատէր: Կ'եփէին բրինձէ կամ ճաւարէ փիլաւ, յաւելեալ եւ ճոխացեալ միսի առատ ու խոշոր կտորներով: Տիրապետող տօնը կ'ըլլայ ալիւրէ պատրաստուած հրուշակ:

Երուսաղէմ ուխտի երթալով, անվրիպօրէն մարդիկ նոր «ազգական» մըն ալ կ'աւելցնէին արդէն ունեցածներուն վրայ: Քրիստոսի Լուս – գերեզմանին առաջին անգամ այցի երթալու համար, սովորութեան մը համաձայն, մարդիկ ստիպուած ըլլալով զոյգ զոյգ մօտենալ անոր՝ բազմութեան մէջէն ըստ բախտի, այր թէ կին, ո՛վ որ ըլլայ ընկերը մէկուն՝ անմիջապէս կը հռչակուի Լուս – ախպար կամ Լուս – քուր ու կը դառնայ նոյնքան սիրելի ու նոյնքան պաշտելի, որքան հարազատ եղբայր մը, քոյր մը, հայր մը կամ մայր մը: Մէկուն Ատափազարցի, միւսին Աֆիոն–Գարահիսարցի ըլլալն ոչ մէկ անպատեհութիւն...: Ընդհակառակն, նշան՝ բախտաւոր ու երջանիկ աստղի տակ ծնած ըլլալու...:

Ամէն վերադարձող ուխտաւոր իրիկուն մը կ'որոշէր, Երուսաղէմէն բերած նըւէրներուն, սնտուկները բանալու եւ հետաքրքիրներու հարցումներուն դոհացում տալու սահմանուած:

Մահտեսին կը բազմէր վերի անկիւնը ու շուրջը հաւաքուած բարեկամներուն եւ ազգականներուն վրայ կը նայէր՝ ... Թաքոր լերան գագաթէն եւ բարեհամբոյր ու հեզինակաւոր նայուածքով մը կը «դրկէր» բոլորը: Անոնք ալ կախուած անոր շրթունքներէն եւ նայուածքնին սեւեռած անոր աչքերուն՝ սրտատրոփ սընտուկներու բացուելուն կը սպասէին: Ազգականական կապի եւ բարեկամական զգացումներուն հետ յարաբերական կ'ըլլային միշտ բաշխուած նուէրներուն քանակն ու որակը: Լուս – գերեզմանին վըրայ օրհնուած ... պատանքէն սկսեալ մինչեւ ձիթենիէ շինուած խաչերը, մոմբամանները, ծխախոտի տուփերը, ձիթապտուղի կուտերով կամ սատափէ հատիկներով շինուած համրիչները, խոշորացոյցով դիտուելիք Ս. Տեղեաց պատկերները, գրչակոթերը, օճառները՝ հիացումի եւ սքանչացումի արտայայտութիւններ կը խլէին նուէր ստացող բախտաւորներէն:

Այս բաներուն մէջ ամենախորհրդաւորը եւ ամենափնտռուածը կ'ըլլար շիշերով բերուած Մեռեալ Ծովու ջուրը: Կ'ըսէին թէ արտասովոր աղի համին պատճառաւ երբ անբուժելի գինովներու օղիի բաժակին մէջ գաղտագողի քիչ մը լեցնէին ու խմցնէին՝ գինեմոլը սոսկալի տեսակէն կը զզուէր եւ ստամոքսը դուրս թափելու աստիճան կը փսխէր...:

Նուէրներու բաշխումէն յետոյ կարգը կուգար պատմելու, Ուխտաւորը, կամ եթէ մէկէ աւելի անձեր գացած են նոյն ընտանիքէն, անոնց ամէնէն խօսունը, լեզուանին, պիտի պատմէր ամբողջ տեսածն ու լսածը, տունէն ելլելէն մինչեւ վերադարձը, – ինչպէ՞ս հասան Պոլիս, քանի՞ օր մնացին, ինչպէ՞ս շոգենաւ առին, ծովին անհուն տարածութիւնը, եօթը օր ճամբորդութիւնը մինչեւ Եաֆա, Եաֆայէն ուղտերու վրայ նստած Երուսաղէմ մտնելնին: Վանքը, եկեղեցիները, Ձիթենեաց Լեռը, Յիսուսի Գերեզմանը, Գողգոթայի բարձունքը եւ ուրիշ անհատնում նիւթեր: Կրցածնին կը պատմեն, չկրցածնին ալ փախուստի ամէնէն դիւրին ճամբով մէջէն կ'ելլեն. – «Լեզուով չի պատմուիր, աչքով պէտք է տեսնել»: Այդ պահուն է որ լսողներուն մէջէն ուրիշ տարիներու համար նոր թեկնածուներ եռանդի կուգան:

Քանի մը շաբաթ նոյն պատմութիւնները նոր հիւրերու կրկնելէ յետոյ, այլեւս թափը կը կտրի ու վերջ կը տրուի:

(*) Քաղուած «Պատմութիւն Ատափազար աստուածարեալ քաղաքին» հատորէն, հեղինակ՝ Արտաշէս Պիպէրեան եւ Վարդան Եղիշէեան:

ԳԱՍՊԱՐՈՎ – ՀԱՄԱԿԱՐԳԻՉ ՓՈԽ ՎՐԷԺԻ ԽԱՂԸ ՄԱՅԻՍ 3-ԻՆ

Ճատրակի աշխարհին մէջ մեծ հետաքրքրութեամբ կը սպասուի մարդ – մեքենայ նոր ճակատումին, որ տեղի կ'ունենայ Մայիս 3–ին, Մանհաթանի մէջ: Անցեալ գարնան Գասպարով մրցած էր ԻՊՄ–ի «Տիփ պլու» համակարգիչին դէմ ու յաղթած անոր, բարձր պահելով մեքենային դէմ մարդուն պատիւը: Անկէ ի վեր հաստատութիւնը բարելաւած է իր արտադրութիւնը ու պատրաստած «Տիփըր պլու»ն որ աւելի կատարելագործըւած է ու աւելի «խելացի»:

Զափելու համար երկու համակարգիչներուն կարողութիւնները, զանոնք պատրաստողները վերջերս երկուքը հանած են իրարու դէմ: «Տիփ պլու»ն միջոց մը ետք լքած է խաղը ու պարտուած իր նոր սերունդէն: Հետեւորդներու ծափերուն հետ ամէն մարդ վստահօրէն յայտնած է թէ Գասպարով այլեւս պիտի չկարենայ յաղթանակել: Իսկ ինք ոչ մէկ ազդեցութիւն կրած է այս հաստատումներէն, յաջորդ օրը յայտարարելով որ թէեւ կը սպասէ անակնկալներու, սակայն կը զգայ որ յաղթելու իր հաւանականութիւնը տակաւին գերազանց է:

Համակարգիչը որ օժտուած է քացառիկ յատկութիւններով, կրնայ երեք վայրկեանի մէջ խաղի 40 միլիառ կարելիութիւն քննել ու ընտրել ամէնէն յարմարը: Ինչ որ իրեն կը պակսի, ներքին մղումն է. այսինքն՝ ծուղակ լարելու, խաղի ծրագիր մը ունենալու, վտանգը նախզգալու եւ անպայման յաղթելու չեչտ վճռակամութիւնը. ան կը խաղայ, քայլեր կ'առնէ վիճակագրական տուեալներու հիման վրայ: Այս պարագան մտածելու մղած է գիտնականները թէ կարելի չէ՞ օրինակել մարդկային միտքն ու ներքին մղումներն ալ: Այդ փորձին արդիւնքն է նորը՝ «Տիփըր պլու»ն որ պիտի խաղայ աշխարհի ախոյեանին հետ: Այս պարագան է որ լարած է հետաքրքրութիւնը ու անհամբեր կը սպասուի որոշուած թուականին: Ինչ որ ալ ըլլայ մրցումին արդիւնքը, պատմական դէպք մը պիտի ըլլայ ան: Արդէն անցեալ տարուան մրցումին առթիւ ստեղծուած ծաւալուն շարժումը աննախընթաց էր 1972–ի Ֆիշըր – Սփասքի հանդիպումէն ի վեր որով Ջլամարտը կը խորհրդանշուէր: «Հանրութեան լայն շրջանակներու համար այս հարցին կարեւորագոյն մասը ճատրակը չէ, այլ մեքենան, ընկերային շրջարկը» կ'ըսէ Գասպարով: Իսկ ինչ կը վերաբերի իր նոր մրցակիցին, մարտահրաւէրը չէ վրդոված զինքը: Ապագայի համակարգիչներուն մասին մտածելով անհաւանական չէ որ «հօրենական» զգացումներ ունենայ: Չէ՞ որ Արարչին մեծագոյն յաղթանակն է տեսնել որ իր արարածները իրենց կարգին սկսած են ստեղծագործել...:

ԲԱՂՀԱՆ

«ԳՈՂԹԱՆ» երգչախումբի համերգը

Գողթան երգչախումբին համերգները, գաղութին մէջ սպասուած հաճելի ելոյթներէն մէկը դարձած են:

Խումբը՝ Հայկ Սարգիսեանի ղեկավարութեան տակ, կարճ ժամանակի մէջ, երկար ճամբայ կտրած եւ կորիզի մը շուրջ ամուր կերպով յաջողած է հաւաքել երկսեռ երիտասարդներու կոկիկ հոյլ մը, որուն թիւը օր ըստ օրէ կը բազմանայ:

Այսպէս, Ապրիլ 5, Շաբաթ օր, Փարիզի Հ. Բ. Ը. Մ.–ի Ալեք Մանուկեան սրահին մէջ, անգամ մը եւս առիթը ունեցանք վայելելու երիտասարդ երգչախումբը նաեւ իր նուիրուած եւ հմուտ ղեկավարը:

Համերգը ներկայացուց եւ բացման խօսքը արտասանեց Հ. Բ. Ը. Մ.–ի Փարիզի մասնաճիւղի նախագահ Արսէն Գանթարճը:

Յայտագիրը երկու մասէ կը բաղկանար: Երգացանկը ուշագրաւ էր իր ինքնատիպ երգերով ուր տեղ տրուած էին, պարերգներու, սիրոյ երգերու, պանդուխտի եւ գեղջկական երգերու:

Յաջորդաբար Եկմալեան, Մուրզա, Սիւնի, Կոմիտաս, Կանաչեան իրենց՝ «Ո՛վ Հայոց Աշխարհ», «Ալագեազ», «Կիլիկիա», «Վուշ վուշ», «Թող պլպուլ չերգէ» երգերով: Նաեւ Կոմիտասի «Գարուն ա» եւ «Ծիրանի ծառ» երգերը մեներգութեամբ ծանօթ սոփրանօ Շուշիկ Պիլպիլեան Վայելլոյի, դաշնակի ընկերակցութեամբ Փառանձեմ Սարգիսեանի:

Յայտագիրը վերջացաւ Կանաչեանի «Նարոյ ջան»ով, որուն մաս կը կազմէր Շուշիկի եւ Բիւզանդի զուգերգը:

Համերգը եւ մեներգիչները արժանացան ունկնդիրներուն ջերմ գնահատանքին:

Քաջալերական եւ հետաքրքրական ձեռնարկ մը, որ կ'ոգեւորէ գաղութը, կամուրջ հաստատելով անցեալի եւ ապագայի միջեւ:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ՏԱՍՆԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՊՈԼՍԷՆ ԴՈՒՐՍ

1896–1909

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Երկաթուղիի տնօրէնութիւնը իր վակոններուն սովորական թիւը կրկնապատկած, եռապատկած էր, այսուհանդերձ կարելի չէր նստելու տեղ գտնել եւ ճամբորդները ոտքի վրայ ու վակոններուն դուրսը քով քովի սեղմուած էին: Շատեր ալ նոյնիսկ ոտքի վրայ կենալիք տեղ չգըտնելով՝ կը սպասէին յաջորդ կառախումբին:

Ժողովուրդին խանդավառութիւնը աննկարագրելի էր:

Երկաթուղիին ճամբուն վրայ, երկու կողմը, դաշտերուն եւ բլուրներուն մէջ, պարիսպներուն ու սարահարթներուն կատարը կիներու եւ էրիկմարդերու անհամար բազմութիւն մը լեցուած էր, որ «կեցցէ»ներով կ'ողջունէր անցնող կառախումբերը:

Այդ բազմութիւնը առատօրէն մինչեւ իրիկուն այսպէս կեցած էր ճամբուն երկայնքը, ուրիշ բան չտեսնելով եւ ուրիշ ժամանց չունենալով, այլ եթէ ատեն ատեն անցնող կառախումբերը:

Վերջապէս հասանք Այ–Սթէֆանօ:

Կայարանին շրջակայքը ծածկուած էր մարդկային գլուխներով:

Առաջին անգամ ըլլալով տեսայ ազատարար բանակը եւ Սելանիկէն հասնող ոստիկան – զինուորները, իրենց կապոյտ համազգեստով: Ամէնքն ալ ճապուկ ու ջլուտ, կարճահասակ, համակրելի երիտասարդներ էին որոնք մարտական խըրոխտութեամբ մը կը կրէին իրենց սուրն ու հրացանը: Յետոյ իմացանք թէ ոստիկանի կամ պարզ զինուորի հագուստով ներկայացած այդ զօրականներուն շատերը երիտասարդ սպաներ են եղեր:

Յետաշրջականները տակաւին զինաթափ չէին եղած եւ կը փորձէին հրապուրել Սելանիկեան բանակն ալ, ինչպէս յաջողած էին ընել Պոլսոյ մէջ: Այս նպատակով փամփուշտներ կը ղրկուէին Այ Սթէֆանօ եւ Քիւչիւկ Չէքմէճէ, որոնք կառախումբէն իջնելնուն պէս կը ձերբակալուէին ոստիկան – զինուորներու կողմէ եւ պահականոց կը տարուէին:

Մեր կառախումբէն ալ 8 – 10 փամփուշտաւորներ վար իջան եւ սմսեղուկ դէմքով մը կայարանէն անցան, բայց հազիւ քանի մը քայլ առած էին՝ ոստիկան զինուորները զանոնք շրջապատեցին եւ առին տարին:

Իրենցմէ մէկը որ քիչ մը հեռուն կը գտնուէր, իր ընկերներուն գլխուն եկածը տեսնելուն պէս, գլխէն փամփուշտը հանեց եւ վերարկուին տակ պահեց:

Եւ սակայն այս հնարքը օգուտ մը չունեցաւ: Զինքն ալ բռնեցին:

– Ես ասոնցմէ չեմ, ես առանձին եկած եմ, կ'ըսէր մարդը, ես սոֆթա չեմ, տեսէք գլուխս փամփուշ կա՞յ:

– Ինչո՞ւ բաց գլխով կը պտըտիս, հարցուց ոստիկանը ժպտելով:

– Ֆէսս եկած ատենս վակոնէն վար ինկաւ:

– Սուտ կը խօսիս:

– Կ'երդնում որ ճշմարիտ է:

– Հապա այս ճիւպպէ՞ը...:

– Մեր քաղքին տարազը այսպէս է:

Նոյն միջոցին ոստիկանը ձեռքի շարժումով մը ճիւպպէն մէկ կողմ բըռաւ եւ ահա՛ փամփուշը մէջտեղ ելաւ:

– Հիմա որ ինքզինքդ ծածկել ուզեցիր, վիճակդ աւելի ծանրացաւ, ըսաւ ոստիկանը, ո՛ն, քալէ՛ տեսնենք:

– Ո՞ւր պիտի երթանք:

– Պահականոց:

– Բայց ես բան մը չեմ ըրած, կը գոչէր խեղճը չփոթած:

– Լռէ՛ թշուառական, մենք գիտենք ձեր ըրածները եւ այս անգամ ձեռքերնուս չպիտի ազատիք:

Եւ երկու զինուոր կ'առնեն կը տանին հօճան, որ կը շարունակէր ինքզինքը չքմեղացնել:

Դուրսը, կայարանին մօտ գտնուած երկու սրճարանները լի են Պոլսէն եկող հետաքրքիրներով: Կը նշմարեմ դաշնակցական գործիչները՝ Է. Ակնունի, Զաւարեան, Ռ. Զարդարեան, յետոյ Աստմ Եարճանեան, Տիկին Զապէլ Եսայեան, Չիփթէ – Սարաֆ, Սիլվիօ Ռիչի, Հնչակեաններ, Ռամկավարներ, վերջապէս բոլոր յեղափոխական եւ ոչ – յեղափոխական տարրերը, ամէնքն ալ գործի վրայ, ամէնքն ալ սպաները խօսեցնելու հետամուտ:

Եւ սպաները նազ չէն ըներ, կը խօսին, մեր հարցումներուն կը պատասխանեն ամենայն քաղաքավարութեամբ: Ինչ որ կը նշմարեմ ամէնուն քով՝ կատաղի հակառակութիւնն էր Ապտիւլ Համիտի դէմ: Ամէնքն ալ կարծես անձնական խնդիր մը ունէին իրեն հետ: Եւ այս զգացումը միայն սպաներուն մէջ չէր, այլ նաեւ հասարակ զինուորներուն մէջ:

– Համիտը վար պիտի առնենք ու այնպէս պիտի վերադառնանք, կը յայտարարէին, առանց ասոր սահմանադրութիւնը չի կրնար ապահովուիլ:

– Ե՞րբ պիտի մտնէք Պոլիս: Այս էր ամէնուս գիտնալ ուզածը եւ այս մասին որոշ պատասխան մը չէինք կրնար առնել:

– Դեռ բանակը չէ հասած, կը յայտարարէին:

– Ի՛նչ, Քիւչիւկ Չէքմէճէէն քիչ մը անդին չէ՞:

– Ո՛չ:

– Հապա Չէքմէճէի բարձունքէն հեռուն վրաններ կ'երեւնան կոր...

– Յառաջապահ գունդն է անիկա:

Եւ այս խորհութիւնը մեզ յուսախաբ կ'ընէր:

Ուրեմն դեռ քանի մը օր անստուգութեան՝ թերեւս վտանգի մէջ պիտի ապրէինք:

– Իսկ եթէ ջարդ մը պատահի՞, կը հարցնէինք:

– Այն ատեն, առանց բանակին սպասելու պիտի մտնենք Պոլիս՝ ժողովուրդը պաշտպանելու համար ... բայց այդպիսի հաւանականութեան մը երկիւղը չկայ:

Իրիկունը ուշ ատեն դարձայ «Ժամանակ»ի խմբագրատունը առաջին «զինուորական» յօդուածս գրելու համար:

Մութը կոխած էր երբ կամուրջէն անցայ:

Զուարթ օրուընէ մը ետքը՝ այժմ տըխուր ու տարտամ անորոշութիւն մը կար կարծես քաղաքին վրայ: Անցորդները իիրենց տուները կը փութային աճապարանքով եւ ամէնուն դէմքին վրայ մտատանջութիւն նկարուած էր: Ազատարար բանակը թէեւ Պոլսոյ մօտեցած՝ բայց դեռ ներս չէր մտած:

(Շար. 127)

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Յիշատակ
Բիւրաւոր Նահատակացն Մերոց,
Որք կատարեցան Յընթացս
Համաշխարհային Առաջին Պատերազմի

Մեծ Եղեռնի 82-րդ տարելիցին առիթով, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս - Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, Հոգեհանգստեան պատարագ կը մատուցուի՝ աւելի քան մէկ ու կէս միլիոն մեր նահատակներուն համար: Հինգշաբթի, Ապրիլ 24, ժամը 15-ին:

Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը (դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ, աշխատաւոր եւ ուրիշներ)՝ այսօր կրնան բացակայիլ իրենց զբաղումներէն իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար:

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆ

Պելֆոնթէնի Օդափոխութեան Կայանի արձանագրութեանց համար ներկայանալ Փարիզի մասնաճիւղին, Շաբաթ, Ապրիլ 26, ժամը 14·30-էն 16·30:

(Շար. Ա. էջէն)

տօնին գլուխը, պիտի մարէր Շաս կուսակցութեան, թիւ մէկին դատական հոգերը:

ՄԵՔՔԷԻ հրդեհին զոհերու թիւը շատ աւելի մեծ է քան ինչ որ ըսուած էր սկիզբը: Այժմ մեռեալներու թիւը 343 է եւ վիրաւորներն ալ 2000-ի կը հասնին:

ԶԱՅԻՐԻ ապստամբութեան պետը Գապիլա ընդունուեցաւ Հարաւի Ափրիկէի նախագահ՝ Մանտելայի կողմէ, ինչ որ որոշ նուիրագործում մը կը նշանակէ իրեն համար:

ԱԲԽԱԶԻՈՅ անջատողականները դադրեցուցած են ելեկտրական հոսանքին հայթայթումը Վրաստանի, պատճառ ըլլալով բազմաթիւ խզումներու Ապրիլ 16-ին, ամբողջ երկրին մէջ:

ՍԻՏԱՅԻ մահացողներու թիւը զգալապէս նուազած է Ֆրանսայի մէջ 1996-ին շնորհիւ երրեակ դարմանումի դրութեան, հասնելով 60% համեմատութեան: Կ'ըսուի սակայն թէ պէտք չէ յաղթանակի դրօշակ պարզել հապճեպ կերպով, նման հաստատումներ ընելու համար ժամանակ պէտք է:

ՖՈՒԹՊՈԼ

Բ. դասակարգի մրցումներուն, Վալանսի Հայ Մարզականը իր դաշտին վրայ 1 - 0 յաղթեց Լուհան - Քիւիզոյի եւ բարելաւեց իր դիրքը: Այժմ 11-րդ է 48 կէտով: Գլուխն են միասին Թուլուզ եւ Շաթօռու 60 կէտով: 22-րդ եւ վերջին կը մնայ Էփինալ 26 կէտով:

ՎԱԼԱՆՍ - Ս. ՍԱՀԱԿ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 24-ին

Մեծ Եղեռնի Նահատակաց Յիշատակին ժամը 10-ին պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն:

PEINTURES D'ARMENIE

Exposition des œuvres de
VLADIMIR GRIGORIAN

Aquarelles : Eglises et paysages arméniens, Compositions décoratives
Reproduction de miniatures arméniennes
Huiles

Du 22 au 27 Avril

Vernissage: le mardi 22 avril, à partir de 18h30

Horaires de l'Exposition :
Mercredi 23, Jeudi 24et Vendredi 25: de 16h à 20h
Samedi 26 Avril: de 14h à 20h
Dimanche 27 Avril: de 18h à 21h

au Centre Culturel
SAINT MESROB
10 bis, rue Thouin, 75005 PARIS
Métro: Cardinal Lemoine / Monge
— Entrée libre —

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE

12 - 14, rue St-Bazile, Marseille 1er

82ème ANNIVERSAIRE
DU GENOCIDE DES ARMENIENS

PRESENTATION ET DEDICACE DU LIVRE

«Le Génocide des Arméniens devant l'ONU»

(Editions Complexe)

Préface d'*Adolfo Perez Esquivel* (*Prix Nobel*)

par l'auteur: VAROUJAN ATTARIAN

Mardi 22 Avril à 20 heures 30

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 PARIS
SIRET: 51027317 A R. C. Paris
Commission paritaire : N° 55935

COMMÉMORATION D'AVRIL 1915

Paris

Jeudi 24 Avril

11h00 Cérémonie publique de recueillement des artistes et intellectuels au monument à la mémoire du Révérend Père KOMITAS à Villejuif Parc de l'Hôpital Paul Guiraud, 54, av. de la République VILLEJUIF

18h00 Rassemblement angle av. des Champs-Elysées - av. de Friedland Ravivage de la Flamme du Soldat Inconnu sous l'Arc de Triomphe

19h00 Marche en cortège vers l'Ambassade de Turquie

Samedi 26 Avril

20h00 Avec le soutien de la LICRA. Réunion publique à la salle de la Mutualité, 24, rue Saint Victor,. Paris 5ème, Métro Maubert-Mutualité ou Cardinal Lemoine

1 - Débats avec les juristes Maîtres QUENTIN et FORSTER autour du projet de loi sur le négationnisme. Du «Point de détail de la Seconde Guerre Mondiale» à «La Version Arménienne de cette histoire», quelle législation pour la mémoire et contre la xénophobie?

2 - Intervention des représentants des groupes parlementaires sur le thème de la reconnaissance du Génocide de 1915

3 - Partie culturelle — «LE CHANT D'ARARAT»
Gérald PAPAZIAN et Nora ARMANI

Lyon

Mercredi 23 Avril

18h **Rassemblement devant le Consulat de Turquie.**

Jeudi 24 Avril

Sous le parrainage de
M. Raymond TERRACHER,
Maire de Villeurbanne, Conseiller Général du Rhône
M. Gilbert CHABROUX
Sénateur du Rhône

15h **Office de Requiem,** célébré en la Cathédrale Saint-Jean de Lyon (5e) par Mgr. Norvan Zakarian, homélie de Mgr Jean Balland, Archevêque de Lyon.

17h **Défilé en direction de la Place Bellecour.**

17h30 **Rassemblement Place Bellecour :** Dépôt de gerbes; Allocutions : Maître André Soulier, Président de la Commission des Droits de l'Homme du Parlement Européen;
Un représentant de la Communauté arménienne;
Mlle Lydia Margossian, au nom du CDCA.

Marseille

Mercredi 23 Avril

20h00 Veillée de prières en la Cathédrale Apostolique Arménienne du Prado

21h00 à 22h30 Marche vers le cours d'Estienne d'Orves

22h30 à 24h00 Soirée organisée par les associations de jeunesse arménienne de Marseille (projection de diapos sur le cours d'Estienne d'Orves)

Jeudi 24 Avril

9h00 Dépôt de gerbe devant la stèle commémorative de l'avenue du 24 Avril 1915 (Beaumont 13012 MARSEILLE)

10h00 Cérémonie de Requiem en la Cathédrale Apostolique Arménienne du Prado

11h00 Dépôt de gerbe devant le monument du Génocide

11h30 Marche vers le Consulat de Turquie

16h00 Messe de Requiem en l'Eglise des Réformés

17h30 Rassemblement pour le défilé (départ Les Mobiles vers la Préfecture.

Grenoble

Le Club des Arméniens de Grenoble et la Maison de la Culture Arménienne de Grenoble et du Dauphiné organisent le Mercredi23 Avril à 20 heures 30 à la M.C.A.G.D. espace Jean Marandjian, 15 cours de la Libération et du Général de Gaulle à Grenoble, une conférence débat avec l'historien Yves TERNON et l'ensemble des députés isérois
MM. BIESSY, PC; CAZENAVE, RPR; COLOMBIER, UDF; DESTOT, PS; HANNOUN, RPR; MIGAUD, PS; MOYNE-BRESSAND UDF; SAUGEY, UDF.
sur le thème
«Pourquoi la France n'a-t-elle pas encore reconnu le Génocide arménien?»

Nice

Jeudi 24 Avril

09h00 Rassemblement Promenade des Anglais (face Hôtel Méridien) Marche du souvenir jusqu'au Monument aux Morts

10h35 Dépôt de gerbes à la mémoire des victimes du génocide de 1915, et également des Combattants et Résistants français d'origine arménienne morts pour la France 1914/18 et 1939/45

11h30 Office de Requiem en l'Eglise arménienne Sainte Marie

12h00/12h30 Collation et discours, salle Barsamian

Cannes

Jeudi 24 Avril

15h30 Rassemblement et dépôt de gerbes au square d'Arménie 20, boulevard d'Alsace (derrière la Gare SNCF)

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 19-20
SAMEDI - DIMANCHE
19-20 AVRIL
1997

LE NUMERO : 5,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 1·100 Ֆ· — Վեցամսեայ : 560 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·400 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
1·250 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ·

72ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19·097 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 72e ANNEE — N° 19.097

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԵՒՐՈՊԱԿԱ՞Ն ԵՐԿԻՐ Է

Այս հարցը շատ կը ծեծուի վերջերս եւ եթէ Ֆրանսայի Արտաքին նախարարը, Անգարա իր այցելութեան առթին չեշտած էր Թուրքիոյ «եւրոպական կոչումը», աւելի առաջ Հոլանտայի մէջ, Հ. Քոհլ չէր վարանած յայտարարելու որ «Որքան գիտեմ, Անատոլուն Եւրոպա չէ», ինչ որ բնական վրդոված էր Թուրքերը, նոյնիսկ եթէ Գերմանիոյ վարչապետը յետս կոչում ըրած էր:

Մամուլը շատ կը զբաղի այս հարցով եւ այս անգամ ալ Ֆիլէր Թրէյանն է որ կ'արտայայտուի «Մոնտ»ի մէջ: Սկիզբէն հարց կու տայ՝ Թուրքիա կոչուած է՞ օր մը Եւրոպական Միութիւն մտնելու: Հարցումը նոր չէ: Գոյութիւն ունի 1963-էն, երբ միութենական համաձայնագիր մը կը ստորագրուէր այդ երկրին հետ, որ իր առջեւ կը բանար անդամակցութեան հեռանկարը: 35 տարի ետք, Անգարա չէ մօտեցած այդ հեռանկարին եւ մինչ Միութիւնը կը պատրաստուի ընդլայնուելու, անոնք որոնք Ֆրանսայի նման կը շարունակեն չեշտել Թուրքիոյ՝ «Եւրոպական կոչում»ը շատ դիւրին ճամբայ մը չեն բռնած: Էրպաքանի իշխանութեան գլուխ գալն ալ չէր կրնար դիւրացնել հարցերը: Իսլամապաշտ ղեկավարը կոնակ կը դարձնէր Եւրոպային, որքան ալ ըսուի որ կառավարութիւնները կուգան ու կ'անցնին, մանաւանդ Էրպաքանի պարագային որ ընտրական մարմնին միայն 20%-ը կը ներկայացնէ եւ որու ճակատագիրը կախում ունի աշխարհական կուսակցութեան մը հետ իր համաձայնութենէն:

1993-ին, եւրոպայի ղեկավարները հաճեցայ կերպով ողջունած էին Թ. Չիլլէրի գալուստը, երբ վարչապետ կը դառնար եւ կը նկատուէր արեւմտականացումի երաշխաւորը: Չորս տարի ետք, իր աստղը մարած է, նախ իր կառավարութեան խեղճուկրակ հաշուեկշիռին պատճառաւ ժողովրդականացման եւ մարդկային իրաւանց մարզին մէջ, ապա նաեւ իր դաշինքին պատճառաւ իսլամապաշտ կուսակցութեան հետ: Դեռ կան իր անձնական հարցերը կաշառակերութեան կապակցութեամբ:

Թրքական քաղաքական բնանկարը, ներկայիս, խրտչեցուցիչ է եւրոպայի դեմոկրատներուն համար եւ եթէ Քիւրտերու հալածանքը չըլլար, արեւմտեան ղեկավարները, գրեթէ գոհ պիտի ըլլային, որ բանակը իր հսկողութեան տակ կը պահէ այս քաղաքագէտները եւ կը հակակշռէ կարգնուկանոնն ու աշխարհականութիւնը: Այս ամբողջը ցոյց կու տան որ Թուրքիոյ «Եւրոպական կոչումը» պաշտպանուելիք դժուար դատ մըն է, զոր Ֆրանսա, թէեւ, կը պաշտպանէ: Տը Կոլէն ի վեր, որ շատ աշխատած էր 1963-ին Միութեան այդ համաձայնագրին համար, Ֆ. Միթերան մեծ զգուշութեամբ կապերը վերահաստատած էր իր երկրորդ եօթնամեակին ընթացքին: Ա. Ժիւփէ նոր գործի տուած էր, երբ Արտաքին նախարար էր, 1995-ին ջատագովը դառնալով մաքսային միութեան Եւրոպայի եւ Թուրքիոյ միջեւ: Այդ օրերուն է, որ Սեկոլէն Ռուայալ, որ նոր նոր ծանօթացած էր քրտական հարցին, բուռն կերպով ընդդիմացած էր այդ ծրագրին Ազգային Ժողովի նիստին: Մաքսային համաձայնութիւնը ստորագրուեցաւ շնորհիւ ֆրանսական ներշնչումի մը վերջ դնելու համար յունական արգելքին (խոստում մը Կիպրոսի որ բանակցութիւններ կը բացուին իր անդամակցութեան համար): Կարելի էր դեռ քանի մը տասնեակ տարիներ շարունակել այս ձեւով, եթէ այսօր Թուրքիոյ անդամակցութեան հարցը կրկին կը դրուի, պատճառն այն է որ Եւրոպա որոշած ըլլալով նորերու առջեւ իր դուռները բանալ, ստիպուած է գիտնալ թէ մինչեւ ո՞ւր կրնայ երթալ, ո՞ւր են իր սահմանները, մէկ խօսքով ո՞վ է: Թուրքիան մաս կը կազմէ՞ թէ ոչ:

Տարօրինակ պատասխան մը տրուած է, քանի մը շաբաթ առաջ եւրոպայի Դեմոկրատ-քրիստոնեաներու ղեկավարներու մէկ ժողովին, գումարուած Պրիւսէլ, որուն կը մասնակցէին, ի մէջ այլոց, վարչապետներ՝ Քոհլ, Ազնար եւ Մարթէնս: Հոն ըսուած է, ըստ մասնակիցներէն մէկուն, որ Թուրքիա չի կրնար Եւրոպայի մաս կազմել կրօնական պատճառներով, ինչո՞ւ, կը գրէ «Մոնտ»ի աշխատակիցը, նման խոստովանութիւն մը, որ քաղաքական հիմք չունի, երբ այնքան այլ դրդապատճառներ կան ներկայիս Թուրքիոյ անդամակցութիւնը մերժելու: Նման դիրքորոշում մը գործին կուգայ իսլամապաշտներուն եւ դաւաճանութիւն է հանդէպ այն մահմետականներուն որոնք ժողովրդավարութեան կը ձգտին: Ամէն պարագայի մէջ ճամբան կը բանար Հ. տը Շարէթի որ Անգարա կը հասնէր Քինքըլէն ետք: Այս վերջինը լաւ ընդունելութեան չէր արժանացած որովհետեւ գերման-թուրք յարաբերութիւնները շատ վատթարացած էին վերջերս: Ոչ միայն հակաթուրք ոճրափորձեր մթագնած էին մթնոլորտը այլեւ քրտական հարցին պատճառաւ, Թուրքիոյ զէնք ծախելու արգելքը չէին կրնար բարելաւել կացութիւնը: Ճիշդ է որ Գերմանիա եւրոպայի առաջին առեւտրական ընկերակիցն է Թուրքիոյ, բայց եւ այնպէս չի բաւեր վերջ տալու համար ձգտումին: Ֆրանսա կրնայ օգտուիլ, անշուշտ, այս կացութենէն: Թուրքիա հաստատուած ֆրանս. ձեռնարկութիւններու թիւը 7-էն, 1989-ին, 150-ի անցած է այսօր: Ֆրանսա, հոս ալ, ինչպէս Կիպրոսի եւ Ռումանիոյ հետ հարաւ-եւրոպական իր քարտը կը խաղայ, քանի Գերմանիոյ հետ կարելի չէ մրցակցիլ արեւելեան-եւրոպական գօտիներուն մէջ:

Լրագրողին եզրակացութիւնն այն է որ Եւրոպայի դուռը փակելով Թուրքերուն առջեւ, օգտակար քայլ մը առնուած չըլլար անոնց հանդէպ:

ԿՐԿԻՆ Վ. ՏԱՏՐԵԱՆԻ ՀԱՏՈՐԻՆ ԹՐՔԵՐԷՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Գրած էինք թէ (Ապրիլ 5) Թուրքիոյ վճռաբեկին պատժական ութերորդ ատեանը վաւերացուցած էր Վ. Տատրեանի Հայերու ցեղասպանութեան մասին հատորին թրքական թարգմանութեան հրատարակիչին դէմ արձակուած վճիռին բեկանումը: Ստացանք այդ որոշումին ամբողջական պատճէնը ուր կը տրուին վաւերացումին պատճառները:

Գիրքը որ լոյս տեսած էր Պոլսոյ «Պէլկէ» հրատարակչականէն, արգիլուած էր տեղական դատարանի մը կողմէ: Յետոյ այդ արգելքը բեկանուած էր Պոլսոյ ապահովութեան ատեանին անպարտութեան վճիռով: Անպարտութեան վճիռը վաւերացուած է նաեւ վճռաբեկին կողմէ:

Այս ատեանին կողմէ արձակուած վճիռին մէջ կ'ըսուի որ Օսմանեան կայսրութեան մէջ ԺԷ. – ԺԸ. – ԺԹ. դարերուն Հայերու ցեղասպանութեան ենթարկուած ըլլալու պնդումները ծանօթ են թէ՛ Հայերու եւ թէ Թուրքերու. ուստի նոր բանի մը մասին չէ խօսքը: Վ. Տատրեան միայն ջանացած է այդ պնդումներուն մասին միակողմանի մօտեցումով մը փաստեր ներկայացնել: Մինչդեռ պատահարները պատերազմական շրջանի իրավիճակի մը հետեւանքներն էին, որոնց կարելի չէ Թուրք ժողովուրդը պատասխանատու նկատել: «Արդէն, երկրին մէջ ներկայիս գրգռութեան որպէս առարկայ գործածուելիք քանակութեամբ Հայ ալ գոյութիւն չունի»: Այս տուեալներով, գիրքին միակողմանի մօտեցումը պէտք է գիտական բնագաւառի թերութիւն մը նկատուի: «Նոյնիսկ եթէ կան պատմական իրականութիւններու չեղումներ, ան չունի տուեալներ որոնց պատճառով կարելի ըլլայ կիրարկել պատժական օրէնքի 312-րդ յօդուածին 2-րդ պարբերութիւնը որ «դասակարգի, ցեղի, կրօնքի, դաւանանքի ու շրջանի խտրականութեամբ ժողովուրդը ոխի ու թշնամութեան մղելու» յանցանքին կը վերաբերի:

Հրատարակչութեան վարիչներէն Ռակըփ Զարաքօլու մամուլին ուղարկուած այս փաստաթուղթին կցուած տողերու մէջ «տարօրինակ» գտնելով հանդերձ «երկրին մէջ գրգռութեան որպէս առարկայ գործածուելիք քանակութեամբ Հայ չկայ» բացատրութիւնը, կ'ըսէ թէ անպարտութեան վաւերացումը երկու ժողովուրդներու մօտեցումին եւ իրարհասկացողութեան տեսակէտէն կարեւոր է: Ան կը գրէ. — «Պատմութիւնը վիճարկումի նիւթ ընելու վայրը ոչ թէ դատարաններ, այլ գիտաժողովները, գիրքերը, կանոնաւոր հրատարակութիւնները պէտք է ըլլան: Այսուհանդերձ, նման վճիռ մը յառաջդիմութիւն է միջավայրի մը մէջ ուր «Հայ» բառը որպէս հայհոյանք կ'ընկալուի ու բարձրագոյն մակարդակի քաղաքական դէմքերու կողմէ որպէս նուաստացուցիչ արտայայտութիւն կը գործածուի իրենց հակառակորդներուն դէմ ու այդ ընթացքը ո՛չ ցեղապաշտութիւն, ոչ ալ գրգռութիւն կը համարուի»:

ՄԱՄՈՒԼ

«NOUVEL OBSERVATEUR»

(17/23 Avril)

ԲԺԻՇԿ Է. ՍԱՔԸՁԻ ՄԱՐՏԱՀՐԱՒԷՐԸ

Շարաթաթերը կէս էջով կ'արձագանգէ վիժումի այն դեղահատին –RU 486– որ շուկային վրայ պիտի առեւտրականացուի բժիշկ Է. Սաքըզի կողմէ: Համառօտ տողերով կ'ըսէ թէ ան Ռուսէլ – ՈՒՔԼԱՖ-ի նախագահութենէն ետք, 70 տարեկանին կը ձեռնարկէ նման վիճայարոյց դեղի մը գործածութեան մարզը ընդլայնելու փափուկ գործին: Դեղը զոր «Ֆրանսական հոյակապ գիւտ մը» կը կոչէ գիտնականը, ներկայիս հրապարակի վրայ է Ֆրանսայէն զատ Շուէտի ու Բրիտանիոյ մէջ: Կը սպասուի որ մօտ ատենէն գործածութեան մտնէ Ֆինլանտայի, Դանիոյ, Սպանիոյ, Իտալիոյ մէջ: Է. Սաքըզ կը չեշտէ թէ ինք ոչ մէկ նպատակ ունի վիժումը քաջալերող դիրք բռնելու. ոչ ալ հարստութիւն դիզելու վիժումին շնորհիւ: Եթէ իր ղեկավարած նոր ընկերութիւնը որ խնդրոյ առարկայ դեղին առեւտրականացումով պիտի զբաղի, յաջողի շահ ապահովել, ատիկա պիտի յատկացուի դեղին գործածութեան այլ մարզերը զարգացնելու:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 17)

ՄԱՀ ՍԻՓԱՆ ՇԻՐԱԶԻ

Ապրիլ 15-ին յանկարծամահ եղած է 30-ամեայ Սիփան Շիրազ, զաւակը Յովհաննէս Շիրազի, ինք ալ բանաստեղծ ու նաեւ գեղանկարիչ: Թաղումը կատարուած է Ապրիլ 17-ին: Դամբանական մը արտասանած է Գրողներու Միութեան Ա. քարտուղար՝ Աբգար Ափինեան:

***

ՆՈՐ ՄԻՋԱԴԷՊԵՐ ՏԱՈՒՇԻ ՇՐՋԱՆԸ

Ապրիլ 16-ին, Տաւուշի մարզի պաշտպանական գիծին վրայ արձանագրուած են միջադէպեր: Կէսօրուան, ազրպէջանական ուժերը աւելի քան մէկ ժամ տեւողութեամբ մեծ տրամագիծի հրազէններով կրակ բացած են Զինարի բնակավայրի դիրքերուն վրայ: Աւելի վերջ ալ հրաձգութեան թիրախ եղած են Բաղանիս – Ոսկեպար կառուցին եւ Կայենաւան բնակավայրի պաշտպանութեան դիրքերը: Տուժածներ չկան:

***

ԱԴՐԲԵՋԱՆ ԿԸ ԴԻՄԷ ՎՐԱՍՏԱՆԻ

Ադրբեջանի Ազգ. Ժողովը դիմած է Վրաստանի Խորհրդարանին որպէսզի ձայն բարձրացնէ Ռուսաստանի կողմէ Հայաստանի սպառազինման դէմ: Դիմումին մէջ ըսուած է թէ Ռուսաստանի մեծ քանակութեամբ զէնք եւ զինամթերք մատակարարելը կրնայ վտանգաւոր կացութիւն ստեղծել եւ պատերազմ յարուցել ոչ միայն Կովկասի, այլեւ աւելի լայնածաւալ շրջանի մէջ:

***

ԱԴՐԲԵՋԱՆ – ՎՐԱՍՏԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Ադրբեջանի Ազգ. Ժողովը Ապրիլ 15-ին քննարկած եւ վաւերացուցած է Վրաստանի հետ համագործակցութիւնը խորացնելու ուղղուած շարք մը համաձայնագիրներ եւ պայմանագիրներ, այդ կարգին՝ ռազմավարական գործակցութիւնը ամրապնդելու մասին հռչակագիր մը, նաւթի եւ կազի բնագաւառներուն, ինչպէս նաեւ երկկողմանի հարկերու չնչման վերաբերող որոշումներ:

***

ՕԴԱՅԻՆ ՆՈՐ ԳԻԾԵՐ

Հայկական օդային գիծերու տնօրէն Եդուարդ Փիլոսեան յայտնած է թէ միջազգային երկու ուղղակի գիծեր՝ Գիւմրի – Կարս եւ Սեւան – Քութայիսի, պիտի անցնին Հայկ. օդային տարածքէն: Առաջին գիծը որ պիտի բացուի ամրան ընթացքին մէկ օղակը հանդիսանայ Թիւրքմէնպաշի – Բաքու – Սեւան – Գիւմրի – Կարս – Տրապիզոն ճամբուն որ յետագային կրնայ երկարիլ դէպի Եւրոպա: Փիլոսեան աւելցուցած է թէ այս մարզին մէջ որեւէ հակասութիւն չկայ Հայաստանի ու Ադրբեջանի միջեւ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԸ լուծելու շշուկները կը շարունակուէին Ապրիլ 18-ին, մինչ կ'ակնկալուէր որ գալ շաբթու սկիզբը նախագահ Տէր-Պետրոսեան իր որոշումը հաղորդէ: Յարդ, հերքումներ կամ խորհրդաւոր նախագասութիւններ բաւական պղտոր մթնոլորտ մը ստեղծեցին: Մէկ կողմէ

(Շար·ը կարդալ Դ· էջ)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԶԷՆՔ ՏԱԼՈՒ ՊՆԴՈՒՄԸ, ԱՄՆ-ՈՒ ՇԱՀԵՐԸ ԵՒ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐԸ ԸՍՏ ԱՇՈՏ ՄԱՆՈՒՉԱՐԵԱՆԻ

Անցեալ Սեպտեմբերի նախագահական ընտրութեան պատճառած քաղաքական ու նաեւ ընկերային ցնցումէն ի վեր Հայաստանի ներքին կացութիւնը օրէ օր աւելի մտահոգիչ բնոյթ կը ստանար: Իշխանութիւնը կարեւոր տոկոս մը կորսնցուցած էր իր վարկէն որ արդէն շատ հեռու էր 1991-ի գրեթէ երանութեան մակարդակէն: Այլընտրանքներու փնտռտուքը ընդհանուր էր որպէս ելքի կամ գոնէ հանդուրժելի միջոց: Այդ մթնոլորտին մէջ ընդդիմութիւնը իր միութիւնը ընդլայնելու եւ հզօրացնելու ճամբուն դիմեց, կազմելով նոր Դաշինքը, ժողովուրդէն նախընտրելի այլընտրանքը չարունակեց ըլլալ արտապաշտ երբ ատոր կարելիութիւնը ունեցաւ, իսկ նախագահը ամէնէն չեշտակի քայլին դիմեց, ստեղծելով իր այլընտրանքը որ եղաւ Ռ. Քոչարեանի վարչապետ նշանակումը:

Այս ընթացքին մէջ ուշագրաւ պարագայ մը ներկայացաւ զէնքերու նիւթով կատարուած ռուսական ծանօթ պնդումը: Ռուսաստանի Խորհրդարանէն որոշ տարրեր ըսին թէ 90-ական թուականներու սկիզբի տարիներուն ապօրինաբար կարեւոր քանակութեամբ զէնք տրուած է Հայաստանի: Ազրբէյջանի կողմէ հաւանական հակազդեցութիւններէ աւելի, նիւթը ռուսական կիրքեր գրգռեց Հայաստանի դէմ, վտանգելով խաղաղ դաշնակցութիւն մը: Ճիշդ է որ նոյն Խորհրդարանին մէջ այլ դէմքեր իրենց կարգին ելոյթներ ունենալով պախարակեցին այդ պնդումներով յայտնուած միակողմանի կեցուածքները. ըսին թէ Ռուսաստանի կողմէ զէնք, զինամթերք տրուած է Ազրբէյջանի եւս ու ընդհանուր կովկասեան շրջանին, եւ թէ հարցին խորհրդարանական բնոյթ մը տալու համար անհրաժեշտ էր հիմնուիլ լուրջ տեղեկագիրներու վրայ, եւայլն: Այսուհանդերձ, պնդումները շարունակեցին ամբաստանելու, միտքեր պղտորելու իրենց դերը:

Գլխաւորաբար այս նիւթին ու անոր առընչութեամբ Հայաստանի քաղաքական կեանքին սպառնացող վտանգներու, կարելի հեռանկարներու մասին հետաքրքրական տեսակէտներ կը յայտնէ Աշոտ Մանուչարեան, պատասխանելով Նարինէ Դիլբարեանի հարցումներուն («Հայկական Ժամանակ» Ապրիլ 5): Ան վերջին շրջանին քաղաքական գործօն ըլլալէ, հեռու մնալով հանդերձ, չէ լքած այդ գործունէութիւնը: «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի ամէնէն ժողովրդական 2 – 3 անդամներէն այս մէկը անկախութենէն ետքն ալ պաշտօններ ստանձնեց, յատկապէս պաշտպանութեան համակարգին մէջ: Վերջինը եղաւ պաշտպանութեան նիւթով նախագահի խորհրդականի պաշտօնը: Իր մեկնումով, Կոմիտէի 11-էն իշխանութեան գլուխ մնաց չորս հոգինոց փոքրամասնութիւն մը (Լ. Տէր – Պետրոսեան, Բ. Արարքցեան, Վ. Սիրադեղեան, Ս. Գէորգեան):

Ա. Մանուչարեան լայն չափով Միացեալ – Նահանգներու անուղղակի դերին կը վերագրէ զէնքերու հարցով հրապարակուած պնդումները: Անոնք կը փորձեն Կովկասը դուրս բերել ռուսական ազդեցութեան գօտիէն, քանի որ շրջանը հաղորդակցութեան եւ ճամբաներու տեսակէտէն շատ մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ: Աւելի, քան՝ քարիւղը: Եւ Միացեալ – Նահանգներ կ'ուզեն որ Ռուսաստան քաշուի շրջանէն, խաղաղեցնելէ ետք բոլոր կնճիռները: Ու զէնքի նիւթով յանկարծ հրապարակ դրուած պնդումները որոնք եկան Լ. Ռոխլինէն ու Ա. Տուլիեւէն, ինչպէս կը բացատրէ Ա. Մանուչարեան, միայն նպատակ ունէին Հայաստանը զրկելու զէնք – զինամթերք ստանալու յետագայ կարելիութենէն: Այլեւս պէտք չէր որ Հայաստան զէնք մտնէր:

Կ'իրականանա՞յ այդ նպատակը: Այո՛, քանի որ նախագահի նախկին խորհրդականին կարծիքով, ո՛ր Ռուսը որ փորձէ որեւէ հեռանկարով զէնք մատակարարել Հայաստանի, ոչ մէկ զօրավար պիտի գտնէ որ համաձայնի այդ ուղղութեամբ քայլերու ձեռնարկելու. ատոր համար օր մը դատարան ներկայացուելու վախը զինք ետ պիտի կեցնէ: Ատիկա պարզապէս կը նշանակէ որ քանդուած է Հայաստան զէնք փոխադրելու համար կազմըւած շղթան: Իսկ նոյն ատեն, որպէս զէնքի հայթայթիչ Ազրբէյջանի տրամադրութեան տակ կը մնան Թուրքիան, Ուկրանիան, Գերմանիան: Ա. Մանուչարեան յիշելով որ զէնք մատակարարելու հրահանգը վերագրուած է Գրաչովի եւ Զուբայսի, կ'ըսէ թէ նիւթը շահարկուած է Ռուսաստանի ներքին քաղաքական հաշիւներով ալ: Ատիկա՝ «որովհետեւ Ռուսաստանում յայտնի երկրների ուժերը չափազանց արդիւնաւէտ են աշխատում եւ այսօր Մոսկուայում սակաւաթիւ են այն գործիչները որոնք առեւտրի մէջ չեն»: Այս վերջին պարագան մինչեւ իսկ բաւ կուտայ որ «այսօր Ռուսաստանը փաստացիօրէն կառավարւում է Միացեալ – Նահանգների կողմից. կամ եթէ աւելի մեղմենք, Ռուսաստանը յատկապէս վերջին մէկ տարում շատ քայլեր է կատարում ելնելով ոչ թէ իր, այլ Միացեալ – Նահանգների ազգային շահերից»: Այս ըսածին որպէս օրինակ, Ա. Մանուչարեան կ'ըսէ թէ Ռուսաստանի մէջ տեւական բանակցութիւններ կ'ըլլան Ազրբէյջանի նաւթը փոխադրելիք խողովակաշարին ճամբան որոշելու համար, մինչդեռ «Ռուսաստանի ազգային շահերը պահանջում են որ առնուազն 10 տարիների ընթացքում Կասպից ծովի աւազանից մի կաթիլ նաւթ անգամ որեւէ ուղղութեամբ չհոսի»:

Հայաստանի դէմ բեմադրուած ու գործադրուած արարքին մէջ ան դեր կը վերագրէ հայկական հասցէներու ալ որոնք բաւական ջուր լեցուցած են Ռոխլինի ջրաղացին, տեղի – անտեղի յայտարարելով որ որքան զէնք կայ, որքան ստացուած է վերջին շրջանին, եւայլն: Ամէն բան կ'ամփոփուի հետեւեալ նախադասութեան մէջ. «ամէն ինչ կատարուեց որպէսզի Հայաստանի հետ աւելի դիւրին լինի խօսելը»:

Հետաքրքրական է նաեւ կարդալ որ Ա. Մանուչարեան վիճակը անել չի նկատեր. իր կարծիքով, կան «արդիւնաւէտ միջոցներ ստեղծուած իրավիճակը ոչ միայն չէզոքացնելու, այլեւ մեզ համար նպաստաւոր դարձնելու: Նախորդ տարիների համեմատ իրավիճակը աւելի բարդ է, բայց մեր հնարաւորութիւնների զինանոցն էլ աւելի հարուստ է»: Կ'ըսէ նաեւ թէ գտնուած են անհատներ որոնք այս ուղղութեամբ առաջարկներ ներկայացուցած են, բայց զիրենք նկատի առնող չէ եղած: Բոլորը իրենց ուշադրութիւնը կեդրոնացուցած են Մինսկի բանակցութիւններուն վրայ:

Արտաքին յարաբերութիւններու բնագաւառին ուղղուած քննադատութիւն մըն է հետեւողական աշխատանքի պակասը: Միայն դիւանագիտական ճապկումները չեն բաւեր յաջողութեան հասնելու համար. անհրաժեշտ են նաեւ զուգահեռ տարուած տնտեսական համագործակցութիւնը, յատուկ գործողութիւններ, եւայլն: Եւ երբ «քո դէմ կիրառում է արտաքին քաղաքականութեան ողջ զինանոցը, իսկ դու սահմանափակւում ես միայն դիւանագիտութեամբ, ապա կարող ես ձախողուել»:

Պատասխանատու պաշտօններու նշանակուած կարգ մը դէմքերու մասին, որոնք անձեռնհաս կը նկատուին, կատարուած քննադատութիւններու պարագային յաճախ առաջ կը քշուի այն պատճառաբանութիւնը թէ պահանջուած որակով կամ յատկանիշով ուժեր կը պակսին: Ա. Մանուչարեան խօսելով արտաքին հաւասարակշռուած քաղաքականութիւն մը տանելու կարող մարդիկ կ'ըսէ թէ կան նաեւ իշխանութեան շարքերուն մէջ, «բայց անգամ նրանց հնարաւորութիւն չի տրւում»: Ինք որ շարժումին առաջին օրէն գտնուած է կեդրոնական դիրքի վրայ, առաջիններէն եղած է տակաւին խորհրդային շրջանին Գերագոյն Խորհուրդին մաս կազմող, կ'եզրակացնէ. «արտաքին քաղաքականութեան բնագաւառում Հայաստանի համար այնպիսի միաժամանակ եւ՛ անբարենպաստ, եւ՛ բարենպաստ պահ, ինչպիսին այսօր է, երբեք չի եղել»: «Անբարենպաստ»ը ըստեղծուած ներկայի վիճակն է, իսկ «բարենպաստ»ը՝ այն կարելիութիւնները զոր Հայաստան ունի:

Ուշագրաւ կէտ մըն ալ այն է Ա. Մանուչարեանի արտայայտութիւններուն մէջ որ ան Դաշինքը կազմող կուսակցութիւններէն մէկուն (Գի Ար ԲՄ) ղեկավար դէմքը ըլլալով հանդերձ, պատասխաններուն մէջ բնաւ չէ միտած քարոզչական շեշտ մը գործածելու: Ատիկա շահախնդրական նկատառում մը կը զիջէ իր կեցուածքին, ինչ որ յաւելեալ նիշ մը կ'ըլլայ իր բացատրութիւններուն անկեղծութեան տեսակէտէն:

ԱՐՓԻ ԹՈՒԹՈՅԵԱՆ

«ԴՈՒՍՈՒ»ԻՆ ԱՌԹԻՒ

ԽՄԲ. – Պ. Արմէն Հախնազարեանէ ստացանք այս «Նամակ "Յառաջ" օրաթերթին»ը, ի պատասխան Արբի Յովհաննիսեանի Մարտ 20-ի գրութեան: Հակառակ անոր որ իսկապէս պատասխան մը չէ Ա. Յովհաննիսեանի արծարծած հարցերուն, կը հրատարակենք տեղեկացնելէ ետք մեր աշխատակցին, որու պատասխանն բաց նամակը կը կցենք, ու ինչ կը վերաբերի, գոնէ «Յառաջ»ին, հարցը փակուած կը նկատենք:

Նամակ «Յառաջ» օրաթերթին

Կարդացի «Յառաջ» Մարտ 20 թիւի մէջ հրատարակուած «Զօրն տանեմ կամ զօրն խոստովանեմ» գրութիւնը:

Մտածում եմ, որ եթէ տարիներ առաջ, երբ առաջին անգամ դրան փոքր պատկերը տեսայ, երբ դեռ չգիտէի ո՞ր եկեղեցու դուռն էր այդ, «Ինձ ինչ» նշանաբանով անտարբեր մնայի, սրտացաւութիւն ցոյց չտայի, եւ քուրդ գիւղացին այն ժամանակ իսկ դուռը կտոր կտոր որպէս նախշուն փայտ վաճառէր, չպիտի արժանանայի Պարոն Արբի Յովհաննիսեանի այս անսպասելի գնահատանքին...

Դրան հետ կապուած վերջին տարիների եղելութիւնը պարզաբանելու համար, հարկաւոր է հարցի ծալքերին ծանօթ լինել, եւ ապա կարծիք յայտնել, եւ ոչ թէ խօսքի մակարդակը կորցրած, կոթնած հեգնանք ու լղուկների, վերին ատեանից վճիռ կայացնել:

Օրինակաց ճամբով գնանք:

Եղել եմ ժամանակին Պոլսոյ պատրիարքարան ու խօսել: Հայաստանում թէ Հայ եկեղեցու եւ թէ պետական պաշտօնեաներից մինչեւ սփիւռքում ապրող հայ բարձրաստիճան հոգեւորականներ, տարիներ շարունակ ընթացքի մէջ են եղել: 1983 թուին, Էջմիածնում, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Վեհափառին փոխանցեցի այս հարցը, որը իր հերթին տեղեկացրեց Մշակոյթի Կապի Կոմիտէի պետ Պր. Համազասպեանին, այն նպատակով որ նա գտնի սփիւռքահայ մեկենասներ:

Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Աշճեանը, Էջմիածնում եղած ժամանակ տեսել էր դրան պատկերն ու Վազգէն Վեհափառից հարկաւոր տեղեկութիւնները ստացել: Նա այս հարցով տողորուած, անում էր ամէն ինչ՝ առիթը ստեղծուելուց, առիթը չփախցնել:

Երկու հայրենակիցներ (Թեհրան եւ Պոսթըն ապրող) հետաքրքրութիւն ցոյց տուին եւ խնդրեցին օգնեմ իրենց՝ խօսելով դրան տիրոջ հետ: Բացի իմ գրաւոր եւ բանաւոր հարցադրումներից, հարցով հետաքրքրուող հայրենակիցները եւս ուղղակի կապուեցին Տիկին Րիխտերի հետ, գնման պայմանները ճշդելու, սակայն իր վերջնական պատասխանն էր, որ առ այժմ վաճառելու միտում չունի, իսկ վաճառելու պարագային իր իրաւաբանի խորհրդով աճուրդի ճամբան նախընտրում է:

Վաճառքից ամիսներ առաջ հրատարակուած «Քրիստի»ի ցանկատետրի էջ 130-ում, նշուած են դրան մասին տարբեր աղբիւրներից իրենց քաղած պատմամշակութային տեղեկութիւնները: Վաճառքից ամիսներ յետոյ, իմ յօդուածում հրապարակեցի դրան պատկանելիութիւնն ու ինձ ծանօթ տուեալները, որոնք չեն համապատասխանում ցանկատետրում եղածին: Պարոն Արբի Յովհաննիսեանի ենթադրութիւնները, պարզապէս անհեթեթութիւն են:

Ինձ համար մնում է առեղծուած, ինչո՞ւ Պարսկաստանի, Միջագետքի, Եգիպտոսի եւ դեռ շատ ուրիշ երկրների մշակոյթի մաքսանենգուած կոթողները, ըսկսած «Լուվր»ից մինչեւ Եւրոպայի տարբեր երկրների թանգարանները, առանց խղճի խայթի՝ նոյնիսկ հպարտութեամբ են ներկայացւում, իսկ եթէ Հայը գտնում է առեւանգուած իր իսկ հայրենիքից՝ Արեւմտահայաստանի Տարօնից, միտումնաւոր աւերուած եկեղեցու գողտ դուռը հասնի Հայաստան, փրկուի թէկուզ գնուելու պայմանով՝ դա ընդունելի չէ, ընդհակառակն լաւ է որ մնայ այդ երկրում, ուր եղեռններ տեղի ունեցան եւ ուր այսօր իսկ մշակոյթի եղեռնը շարունակւում է, որին գոնէ ես անգամներ, մեր ճարտարապետութեան փլատակները հաւաքագրելու ճամբին, ականատես վկայ եմ եղել:

Տարագիրները, Սուրբ Կարապետի վանքից ոչ հեռու գտնուող Մշոյ Առաքելոց դուռը որպէս վանքի խորհրդանիշը, իրենց մէջքին կապած, իրենց կեանքի գնով հասցրին Երեւան, որն այսօր թանգարանի զարդն է, եւ կամ գեղջուկը իր նորածինը թողած, ձեռագիր ճառընտիրը որպէս մի բուռ սրբութիւն փրկեց, որը այսօր Մատենադարանում իր արժանի տեղը ունի, արդեօք «Մաքսանենգներ» էին...

Եթէ դուք այսօր Հայաստանում լինէիք, ես էլ հայրենակիցներիս հետ երջանիկ պիտի լինէի: Յոյսս չեմ կտրել որ դա մի օր կ'իրականանայ, որովհետեւ հաւատացած եմ, որ այնտեղ, ուր Մշոյ Սուլթան Սուրբ Կարապետի ոսկեձոյլ Աջն է, այնտեղ էլ դրան տեղն է՝ Հայաստանը:

ԱՐՄԷՆ ՀԱԽՆԱԶԱՐԵԱՆ

Մարտ 24, 1997

Պատասխան Դոկտ. Արմէն Հախնազարեանին

Յարգելի դոկտոր,

Անձամբ ինձ ճանաչելով, լաւ գիտէք, որ երբեւէ սովորութիւն չեմ ունեցել հանրահռչակ անձանց նկատմամբ որեւէ գնահատելի երեւոյթ արժեւորելիս, խօսքիս մակարդակն կորցնել եւ նրանց անտեղի գովեստների զոհը դառնալ: Պարզ է, հակառակ պարագայում ես, պախարակելի երեւոյթ նկատելիս, վերաբերմունքս ու կեցուածքս տարբեր պիտի լինէր: Խիստ զգոյշ եմ թէ ում եւ ինչպիսի կեցուածքի դէմ է ուղղուած խօսքս: Ոչ ձեզ հեգնել եմ եւ ոչ էլ ձեր նկատմամբ լղուկներ եմ օգտագործել: Պարզապէս ընթերցողի ուշադրութեանն եմ յանձնել որոշ հարցեր, որպէսզի վերընթերցուի ձեր գրութիւնը: Ցաւում եմ, որ դուք դեռ չէք նկատում թէ ուր է կայանում սխալը եւ կամակոր յամառում ու փորձում էք, այլուր մեղաւորներ կամ սխալականներ գտնել:

Պրն. Ա. Հախնազարեան,

Խնդիրը շատ պարզ է: Դուք պաշտպանում էք մարդասպաններից, աւազակներից, կեղծիչներից, ոչ բանիմաց մարդկանց աջակցութեամբ մշակութային կոթողները նիւթական միջոցներով (այսինքն դրամի ուժով) ետ գնելու եւ թանգարանային փառք վաստակելու գաղափարը, իսկ իմ գրութիւնը խօսում է նախ մեր ունեցուածքը ճշմարտապէս մասնագիտօրէն ճանաչելու, ճանաչուածը վաւերական դարձնելու եւ ապա իրա–

ւմբան հիմունքներով, այն օրինական ճամբով պաշտպանելու մասին :

Իրապէ՞ս, ընդամէնը մի քանի օրուայ ընթացքում արդէն մոռացա՞ք, որ ձեր առաջին գրութեան մէջ դուռը կտոր – կտոր անելուց փրկողը նախ դուք չէք եղել այլ՝ գերմանուհի տիկնոջ հարեւան, Պոլիս բնակուող բարձրաստիճան զինուորականն ու իր որդին. «Սպասէք, դեռ ձեռք մի տուէք, արժէքը կը պակսի» : Դուք էք այս տողերն շարադրել ու այդ խօսքերը նրանց վերագրել. այժմ նամակով, խնդիրն տարբեր էք դնում...

Չափազանց անաղնիւ քայլ է դէպքերի ընթացքն բացատրելու համար, հանգուցեալ անձանց ձեր խնդրին մասնակից դարձնելը :

Չէ՞ք գիտակցում թէ երջանկայիշատակ Վազգէն Վեհափառ, ձեր «դուռն» ի՞նչպէս է արժեւորել եւ ինչպիսի՞ խնդիր է դարձրել :

Չէ՞ք անդրադառնում, որ ձեր ճանաչած «դուռը», որն սեփականացուել է ձեր բարեկամ տիկնոջ կողմից, հէնց ձեր միջոցով նրա հետ կապի մէջ դրուած, գերմանացի դիւանագէտի աջակցութեամբ է, գաղտնի կերպով, Եւրոպա փոխադրուել: Երբեւէ ձեզնից հարցնո՞ւմ էք թէ այդ տիկինը դրան լուսանկարն ինչո՞ւ էր 1975 թուին Թեհրան ուղարկում :

Չէ՞ք զգում, որ ամէն անգամ հարցը պարզաբանել փորձելիս, մի աւելի կոպիտ սխալ էք գործում : Օրինակ՝ այժմ գրում էք տիկինը «իր իրաւաբանի խորհրդով աճուրդի ճամբան ընտրում է»: Ի՞նչպէս է, որ աւազակն ու զեղծարարը իրաւաբանի հետ են խորհրդակցում, իսկ դուք եւ բուն տէրը, այդ մասին կարծես մինչեւ անգամ չէն մտածում :

Տարագիրների զգայացունց վիճակների արժանագին չահագործումից հեռու մնալով, մէջքներին կապուած դռներ չալակած մեր հանգուցեալներին հանգիստ թողնելով, եթէ «Զօրն ասեմ...»–ն տարակայօրէն կրկին ընթերցէք, թերեւս նկատէք, որ այդ գրութեան մէջ բնաւ ենթադրութիւններ չկան: Այնտեղ նըշուած են 1975–ից մինչ 1997 թուականների միջեւ ընկած, այժմ ձեր գրութեամբ լոյս աշխարհ բերուած, պատեհապաշտ մի շարք սխալ քայլերին վերաբերող որոշակի հարցադրումներ : Ենթադրութիւնները ձերն են եւ ոչ թէ իմը: Փոխարէն իբրեւ մասնագէտ հարցումներին պատասխանելու, կրկին դիմել էք զգացական կեղծ ողբին...

Վերջին տարիների եղելութիւնները ձեր առեղծածներն են եւ հարցը որեւէ այլ ծալքեր չունի : Հարկաւոր չէ դրանց հետ աւելի ծանօթանալ : Ստեղծուած վիճակը պարզապէս ձեր սխալ կեցուածքի եւ առած առաջին քայլերի արդիւնքն է : Շէնքի հիմքերը սխալ են դրուած :

Այժմ եթէ իրապէս ձեզ համար որեւէ մի հարց «մնում է առեղծուած» ու իրապէս մտահոգիչը սրբութիւնն ու մշակութային հարցերն են եւ ոչ թէ ոսկեձոյլ բովանդակազուրկ կաղապարներն ու անշունչ թանգարանային փառքը կամ անցաւոր մեծարանքները, մեր մամուլի էջերն կրկին ու կրկին սեւացնելու փոխարէն, առաջարկում եմ՝ այնպէս ինչպէս յաջողել էք, ձեր «Դուռը» գրեթէ միաժամանակ լոյս ընծայել դաղթաշխարհով մէկ հայ մամուլի էջերում, նմանապէս Փարիզի մէջ (քանզի Փարիզ է ձեր կիրառած քայլերն հարցականի տակ առնուել), մի կառոյցի հովանաւորութեամբ հանդիպում կազմակերպէք, որպէսզի ունկնդիր ներկաների շրջապատում, դրան կապակցութեամբ ստեղծուած ձեր մտահոգութիւններին, չինիչ կերպով պատասխանել լինի: Վստահ եղէք, որ եթէ հանդիպումն լոկ խնամիական, ընկերական եւ պահպանողական շրջանակներում չկայանայ, ես եւս այնտեղ ներկայ կը լինեմ: Թերեւս նման պայմաններում վերջապէս անդրադառնաք, թէ ձեր գծած ճամբան ու դրա դիմաց դրուած դուռը ինչո՞ւ մեզ ճշմարտապէս դէպի սրբութիւն չի առաջնորդում :

Ժամանակն է, որ վերջապէս սթափուէք :

Անկեղծօրէն խնդրում եմ, ձեր յամառութեամբ, պատմական հոլովոյթների մէջ թրծուած, պահպանուած ու ապրող, իր 1700–ամեակին մօտեցող, մեր Եկեղեցու խորհիմաստ սրբութիւնները պատեհապաշտ կեցուածքով հասարակ աճուրդային առեւտրի կամ զգայացունց պաւէշտների ու մելոդրամաների մակարդի մի իջեցրէք :

ԱՐԲԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

«ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ»Ը ՇԱՒԻԼԷՆ ՆԵՐՍ

Մարդկային գիտակցութեան համար ժամանակ կոչուած անիմանալի երեւոյթը, անհունին մէջ յաւերժացնող, անըսկիզբ եւ անվախճան սահանք մըն է, որ ունի կեանքին բացուած անհատնում դռներ՝ ծնունդներ :

Երկտասնեակ տարիներ առաջ, Պարսկաստանի ամայի ու խուլ հեռաւոր մէկ ծայրամասին, կիսաւեր վանքի մը «հասարակ» մէկ դրան առջեւ, հայատրոփ սրտի մը մէջ, վճռակամ երկունքով ծընունդ կ'առնէր կեանք մը, որ պիտի մկրտուէր «Երկիր եւ Մշակոյթ» փառապանծ անունով : Պատմական Հայաստանի տարածքին, սրտաբաշ քարերով կոթողուած երբեմնի Ս. Թադէի վանքի խարխըլած այդ հինաւուրց դուռը, հայապատիւ մարտահրաւէր մըն էր «Երկիր եւ Մշակոյթ»ի հիմնադրին՝ Գեղամ Գեւոնեանի, լծուելու եկեղեցանորոգման ու հայրենական օճախներու վերակառուցման ազգանուէր առաքելութեան : Հայ եկեղեցւոյ առաջին լուսաւորիչ՝ Թադէոս առաքեալի սուրբ մասունքները իր սրտին մէջ բովանդակող այդ եկեղեցւոյ մամռոտ դուռը՝ այդուհետեւ դարձաւ լուսաւոր նախադուռ «Երկիր եւ Մշակոյթ» համազգային կազմակերպութեան բազմերախտ գործունէութեան :

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան կազմակերպութեամբ, Ապրիլ 5–ին, Շաբաթ երեկոյեան, եկեղեցւոյ կից Սարգիս Պալապանեան սրահէն ներս, կոկիկ համակիր հասարակութեան դիմաց «Երկիր եւ Մշակոյթ» 20–ամեայ կազմակերպութիւնը, ներկայացուց իր երկար տարիներու ոսկեայ գործունէութիւնը :

Յանուն եկեղեցւոյ հոգաբարձութեան ու մշակութային յանձնախումբին, Հըրայր Հրաչեան բարի գալստեան խօսք ուղղեց ներկաներուն եւ աւելցուց որ, «Երկիր եւ Մշակոյթ» կազմակերպութիւնը արդէն երրորդ անգամ ըլլալով Շաւիլ կուգար, հանրութեան ներկայացնելու իր ազգաշէն իրագործումները: Փարիզի մասնաճիւղի ատենապետուհի՝ Ծովինար Գեւոնեան հանդիսավարելով ձեռնարկը, հրաւիրեց «Երկիր եւ Մշակոյթ» համազգային կազմակերպութեան ընդհանուր նախագահ եւ հիմնադիր Գեղամ Գեւոնեանը, որպէսզի ան սահիկներու ցուցադրութեամբ ամբողջական ուրւագծումը կատարէր կազմակերպութեան աշխատանքներուն :

Ամբողջ ժամ մը, ներկաները խոր հիացումով ու յափշտակութեամբ ըմբոշխնեցին աւերակուած՝ սակայն հայ երիտասարդին անխոնջ ձեռքերով վերակառուցուած, մեր դարաւոր հայ հոգեւոր մշակոյթի ճենճերող դարբնոցներուն՝ վանքերուն տողանցող պատկերները: Ահաւասիկ հերթով մեր հոգիներուն մէջ կը քանդակուէին Ս. Թադէի, Ս. Ստեփանոսի, Ծործորի ու Գողարանի եկեղեցիները, կիսակործան՝ երբեմն հիմնայատակ. բնութեան ու թշնամիին հանդէպ ցասումի ու արդար ընդվզումի մեր զգացումները ակնթարթի մը մէջ կը փոխակերպուէին ազգային հպարտութեան ու անանձնական ուրախութեան զգացումներու, ի տես այդ հաւատքի հնոցներուն՝ հրաշակերտ տաճարներուն արժանավայել վերակոթողման ու վերապայծառացման: Հիմա ոստումով մը կը հասնինք Քեսապ՝ Սուրիոյ հիւսիսային շրջանի վաղեմի հայաշէն լեռնաքաղաքը, որ սահմանային փշաթելերով լոկ ֆիզիքապէս կը բաժնէ մեզ, հերոսերգակ Մուսա Տաղէն: Հարըստութիւն չինելու հետամուտ, հեռաւոր Արեւմուտքէն Քեսապահայերուն ականջներուն հասնող թմբուկին քաղցրահունչ խաբող ձայնը, մասամբ ամայացուցած էր երբեմնի հայահոծ Քեսապը: Թորգոմեան ցեղի միւռոնուած ճակատները, լքելով իրենց հայրենի տուները առ յաւէտ դաղթած էին «ամայի ճամբէքի» հայակուլ ափերը: Ափսոսանք ու զայրոյթ արձակող մեր թաց աչքերը, սակայն կուգան սրբելու «Երկիր եւ Մշակոյթ»ի տնաշէն հայ երիտասարդները, որոնք արհամարհելով տարեկան ամառնային ամէն արձակուրդ ու հանգիստ, հեռաւոր աշխարհի բոլոր ծայրամասերէն ժամանած են «երկիր», անշահախնդիր ինքնամատուցմամբ տէր կանգնելու ու վերակառուցելու հայապատկան անտէրունջ առհաւական օճախները :

Սահող լուսապատկերներու վերջին բաժնով ներկայացուեցաւ, Տէֆանի Կամարէն ներս «Երկիր եւ Մշակոյթ»ի կողմէ կազմակերպուած, Մեծ Եղեռնի 80–ամեակին նուիրուած նախանցեալ տարուան ցուցահանդէսը: Իր տեսակին մէջ եզակի այս սպայուն ցուցահանդէսը, ունէր իւրայատուկ նորագիւտ փաստագրական պատկերներ, որոնք յարաժամ անարդարութիւն կ'աղաղակեն, Առաջին համաշխարհային պատերազմի Հայ Ցեղասպանութեան ճշմարտացիութիւնը ուրացող ազգութեանց :

Խիստ հետաքրքրական էր լսել «Երկիր եւ Մշակոյթ»ի երիտասարդ անդամներու վկայութիւնները: Ֆրանսահայ մշակութասէր տղաք ու աղջիկներ, անսալով պապենական սուրբ հողի կանչին, գացած են երկիր միաշաղախուելու հողին հետ, անոր մէջ շնչելով հայ նախահօր բուրմունքն ու յղնատանջ քրտինքին նուիրական բոյրը :

Յայտագրի աւարտին, տեսերիզի վրայ ներկաները դիտեցին 1988 Դեկտ. 7–ի, Հայաստանի հիւսիսային շրջանին մէջ պատահած բնութեան աղէտին՝ երկրաշարժին պատճառով, Գողարանի մէջ հիմնայատակ կործանած եւ «Երկիր եւ Մշակոյթ»ի միջոցներով հիմնովին վերակառուցուած, Սուրբ Մարիամ Աստուածածին Եկեղեցւոյ օծման արարողութիւնը, Գարեգին Ա. Կաթողիկոսի հանդիսապետութեամբ: Սիրելի Վեհափառ Հայրապետի եզրափակող այս խօսքը ըլլայ նուիրական կարգախօս ու հայրապետական օրհնութիւն «Երկիր եւ Մշակոյթ» կազմակերպութեան ազնուաշէն հայորդիներուն «Խորապէս կը գնահատեմ այն ձեռքերը, որոնք հողը բռնելով, հողին կեանք կուտան ու կ'ապրեցնեն զայն» :

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՔՀՆՅ. ԹԱՇՃԵԱՆ

ՏԱՍՆԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՊՈԼՍԷՆ ԴՈՒՐՍ

1896-1909

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Չորեքշաբթի, Ապրիլ 9, կրկին առտուն կանուխ Այ Ստէֆանօ փութացի : Սիրքէճիի կայարանին մէջ առջի օրուան խռնումն ու բազմութիւնը կը տիրէր, ամէնքը կ'ուզէին Այ Ստէֆանօ երթալ ու ազատարար բանակը տեսնել :

Բայց անորոշապէս տարածուած լուր մը շատերուն եռանդը կը պաղեցնէր ու զանոնք երկչոտութեան մէջ կը թողուր :

– Այ Ստէֆանօ գացողները ներս չեն ընդունիր կոր, բացի գիւղացիներէն եւ Օսմանեան Խորհրդարանի անդամներէն :

Ահա՛ տարածուած շշնկոցը : Հակառակ ատոր՝ վակոններուն մէջ կենալու տեղ չկար,

– Կ'երթանք ու եթէ մեզ ներս չառնեն՝ ետ կը դառնանք, կ'ըսէին :

Այսօր երէկուընէ շատ աւելի կիներ կային ուղեւորներուն մէջ :

Սիրքէճիի մէջ տարածուած լուրը ճիշդ էր :

Հազիւ թէ կառախումբը կանգ առաւ Այ Ստէֆանոյի կայարանը՝ Սելանիկեան ոստիկաններ եկան վակոններուն մօտ եւ ըսին թէ արգիլուած էր գիւղը մտնել, ի բաց առեալ տեղացիներուն, մէպուսներուն եւ մասնաւոր արտօնութիւն ունեցողներուն :

– Ես այստեղացի եմ, գոչեցի ու վար ցատքեցի վակոնէս :

– Տունդ հո՞ս է, հարցուց ոստիկանը :

– Այո՛, քանի որ հոս կը բնակիմ :

– Ո՞ր կողմը ։

– Հոս, կայարանին մօտ :

– Կեցի՛ր, որպէս զի ոստիկան մը քեզ մինչեւ տուն առաջնորդէ :

Յատակագիծս պատրաստած էի : Մօրեղբայրս Գէորգ էֆէնտի Ասլանեան, Այ Ստէֆանօ կը բնակէր եւ ուղղակի իրեն պիտի երթայի :

Քիչ մը վերջը արդարեւ ոստիկան մը ընկերակցութեամբ ճամբայ ելայ եւ գացի մօրեղբօրս բնակարանը, ուր քիչ մը մնալէ ետքը դուրս ելայ եւ սկսայ ազատօրէն շրջիլ գիւղին մէջ :

Իսկ Պոլսէն եկող հետաքրքիրներու ամէնամեծ մասը, առանց վակոններէն իջնելու ստիպուեցաւ երթալ մինչեւ Քիւչիւկ Չէքմէճէ եւ հոնկէ վերադառնալ Սիրքէճի :

Ձեռք առնուած այս արգելքին շնորհիւ գիւղը հանդարտիկ կերպարանք մը ունէր այսօր : Փողոցը մէպուսներ, ծերակուտականներ, զինուորականներ ու գեղացիներ կ'երեւէին միայն, ինչպէս նաեւ մէկ քանի թերթերու լրաբերներ եւ օտար թղթակիցներ :

Քայլերս ուղղեցի դէպի ծովեզերեայ Եօթինկ քլիւպը, ուր կ'ըսուէր թէ տեղի պիտի ունենար մէպուսական ժողովին նիստը :

Ճամբան յանկարծ շշուկ մը տարածուեցաւ.

– Ահմէտ Րիզա պէյը կուգայ կոր :

Զինուորական ցոյցէն ի վեր, մէպուսական ժողովի նախագահը անյայտ եղած էր մէջտեղէն : Իր մասին զանազան զրոյցներ կը շրջէին օրերէ ի վեր : Նախ՝ ըսուեցաւ թէ ցուցարար զինուորներուն կողմէ սպաննուած էր, յետոյ ստուգուեցաւ որ ցոյցը կատարուած պահուն ինք տակաւին ժողովի չէր եկած :

– Դեսպանատուն մը ապաստանած է, կ'ըսէին ոմանք :

– Դեսպանական պահականաւի մը մէջ է, կը հաւաստէին ուրիշներ :

Կը պնդէին նաեւ որ Թրքական մարտանաւի մը մէջ պահուըտած է : Նոյնիսկ կ'ըսէին թէ անձնասպան եղած է :

Իթթիհատականները կը պնդէին որ Սելանիկ կը գտնուի : Իր անձին շուրջ եղած բոլոր այս տարաձայնութիւնները ամէնուն հետաքրքրութիւնը վառած էր, այնպէս որ երբ իր գալը լսեցինք, ամէնքս ալ կանգ առինք փողոցին մէջ զինքը տեսնելու համար :

Արդարեւ վայրկեան մը ետքը Ահմէտ Րիզա պէյ քանի մը անձերով շրջապատուած երեւցաւ փողոցին ծայրը : Իր երկար հասակը կ'իշխէր ամէնուն վրայ : Խրոխտ ու հաստատ քայլերով անցաւ մեր քովէն. փողոցը եւ պատուհաններուն առջեւ գտնուողները ծափահարեցին :

– Հօշ կէլտինիզ, սէֆա կէլտինիզ, գոչելով :

Փողոցին միւս ծայրէն երեւցաւ Իսմայիլ գիւ Թէվֆիք պէյ որ փութաց Ահմէտ Րիզա պէյի ընդառաջ եւ երկուքը միասին ողջագուրուեցան : Յետոյ ճամբանին շարունակեցին դէպի Եօթինկ Քլիւպ :

Նոյն օրը սակայն ժողով չեղաւ, մանաւանդ որ դեռ շատ մէպուսներ պակաս էին : Անպաշտօն կերպով խորհրդակցութիւններ կատարուեցան, որոնց չկրցան ներկայ գտնուիլ մամուլի ներկայացուցիչները :

Սելանիկեան բանակը տակաւին ամբողջացած չէ դժբախտաբար եւ մեր քաղած տեղեկութեան համեմատ հազիւ երեք – չորս օրէն պիտի կրնան վերջնականապէս մեզ փրկել այն մղձաւանջէն որուն մէջ օրերէ ի վեր կ'ապրինք :

Բայց արդէն իսկ յետաշրջականները ամէն յոյս կորսնցուցած են եւ ժողովուրդը որ քանի մը օր առաջ Իթթիհատի հակառակ դարձած էր, հիմա դարձեալ անոր կը փարի ա՛լ աւելի բուռն խանդավառութեամբ մը :

Թուրք թերթերը բոլորովին փոխած էին իրենց լեզուն եւ հիմա բացէ ի բաց Ապտիւլ Համիտի դէմ կը յարձակէին՝ զայն ամբաստանելով իբրեւ վերջին դէպքերուն միակ պատասխանատուն :

Իսկ Համիտի շուրջը գտնուողները մէկիկ մէկիկ կծիկը կը դնէին :

Թերթերուն մէջ այդ փախուստները կը ծանուցուէին արձակ համարձակ :

«Թիկնապահ Ալի Կալիպ պէյ փախաւ, Թիկնապահ Սամի պէյ փախաւ» եւայլն :

Բոլոր ասոնք ցոյց կուտային թէ երեսնամեայ բռնակալութեան շէնքը վերջապէս փլչելու վրայ էր :

Եւ սակայն Ջարդի երկիւղները հետզհետէ կը սաստկանային : Կ'ըսուէր թէ Ապտիւլ Համիտ Պոլսոյ մէջ ընդհանուր ջարդ մը ընել տալով՝ պիտի փորձէ եւրոպական միջամտութիւն մը յառաջ բերել եւ այս կերպով ապահովել իր գահը՝ որ վըտանգի ներքեւ էր :

(Շար. 128)

Ս. ԹՈՎՄԱՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Յիշատակ
Բիւրաւոր Նահատակացն Մերոց,
Որք Կատարեցան Յընթացս
Համաշխարհային Առաջին Պատերազմի

Մեծ Եղեռնի 82—րդ տարելիցին առիթով, Փարիզի Սուրբ Թովմաս — Նէս — Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, Հոգեհանգստեան պատարագ կը մատուցուի՝ աւելի քան մէկ ու կէս միլիոն մեր նահատակներուն համար: Հինգշաբթի, Ապրիլ 24, ժամը 15—ին:

Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը (դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ, աշխատաւոր եւ ուրիշներ)՝ այսօր կրնան բացակայիլ իրենց զբաղումներէն իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

1 Semaine en Arménie

La CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
(Région Marseille)
organise un voyage en
ARMENIE
du 22 au 29 Mai
comprenant les prestations suivantes :
— Transport aérien: Paris/Erevan/Paris
— Transfert en car:
Aéroport/Hôtel/Aéroport
— Hébergement à l'hôtel **«Armenia»;** (tout confort)
— Petit déjeûners et dîners
— Excursions avec visites guidées : Erevan, Khor Virab, Etchmiadzine, Garni, Guéghart, Dilidjan, Lac Sevan. Repas au bord du Lac.

Prix par personne : 5 210 F
Visa & voyage Marseille/Paris/Marseille en plus.
Possibilité de prolongation d'une semaine.
Pour tous renseignements & inscriptions téléphoner au numéros suivants :
04.91.77.87.31 — 04.91.93.30.08.
ou auprès des membres de l'association.
Date limite d'inscription: le 15 Mai.

(Շար. Ա. էջէն)

Ա. Լամասուռ կ'ըսէր թէ ժողովին հաւանական լուծումը արձարանի խօսակցութեան մակարդակի վրայ է, Փ. Մազօ անկարելի չէր նկատեր նման բան մը, անցեալ շաբթու ալ Ա. Ժիւփէ բոլորովին հերքած էր («Ֆիկառօ Մակազին»): Այժմ, թուական, խել կը տրուի՝ Յունիսի առաջին երկու կիրակիները: Պատճառները շատ յստակ չեն: Գլխաւորը կը նկատուի եւրոպական ժամանակացոյցը եւ այդ հեռանկարը կը թելադրէ կառավարութեան որ 1998—ին, ընտրութիւնները ապագայի հարց չըլլան այլ՝ անցեալի: Համայնավար կուսակցութիւնը այլ կասկածներ ունի: Ռ. Հիւ կ'ըսէ թէ բացայայտ է որ հարցին փուն էութիւնը այն է որ յարդելու համար Մաասթրիխթի չափանիշները, կառավարութիւնը խստակեցութեան նոր ծրագիր մը կը պատրաստէ, նոր տուրքեր եւայլն, եւայլն:

ՆԵԹԱՆԻԱՀՈՒ չուզեր հրաժարիլ, բայց քաղաքական մթնոլորտը շատ ծանր է եւ իրաւական մասնագէտներու համաձայն չի կրնար կառչած մնալ աթոռին: Ինք, սակայն, կը յայտարարէ որ իշխանութեան գլուխ պիտի մնայ 2000 թուականէն ալ անդին, մինչ մամուլը «երկրաշարժի» մասին կը խօսի:

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ բնակչութեան վիճակը շատ ծանր է եւ մեծ յոյս չկայ որ կանխահաս ընտրութիւնները (Ապրիլ 19) բան մը փոխեն: Երկիրը անդունդին եզրն է: Դրամահոսքը 310%—ի հասած էր 1996—ին, գործազրկութեան համեմատութիւնն ալ՝ 12% է, բնակչութեան 85%—ը աղքատութեան սահմանագիծէն վար կ'ապրի եւ 50%—ն ալ շատ մեծ ողբերգութեան մէջ:

Changer de look -
Changer d'allure -
Changer de style

Béatrice SARKIS
CONSULTANTE EN IMAGE PERSONNELLE

vous apprend à savoir vous mettre en valeur, une femme à l'écoute de vos problèmes et de vos envies de changement.

Elle vous crée un nouveau look grâce à son expérience, son goût, ses conseils, ses idées et ses connaissances de la mode et de l'esthétique.

Conseils en physionomie, études et dossiers personnalisés, analyse morphologique.

Masculin, féminin, groupe.

Sur rendez-vous.
Tél.: 01. 45. 24. 28. 21.

ՎԱԼԱՆՍ - Ս. ՍԱՀԱԿ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 24—ին

Մեծ Եղեռնի Նահատակաց Յիշատակին ժամը 10—ին պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն:

Dans le cadre des commémorations du génocide arménien,

l'éphorie de l'église arménienne de Chaville

reçoit

Jean-Jacques VAROUJEAN
(auteur dramatique)

pour la présentation de son dernier ouvrage

LA QUADRATURE DU SIECLE
TENTATIVE IV

une réflexion sur l'homme arménien, face à son arménité à l'aube du XXIe siècle

le **Vendredi 25 avril à 21 heures**
dans la salle S. Balabanian de l'Eglise
6, rue Père Komitas, 92370 Chaville

Venez nombreux —Entrée libre—

MAISON ARMENIENNE DE LA JEUNESSE ET DE LA CULTURE MARSEILLE
12-14, rue St-Bazile, Marseille 1er

82ème ANNIVERSAIRE DU GENOCIDE DES ARMENIENS

PRESENTATION ET DEDICACE DU LIVRE

«Le Génocide des Arméniens devant l'ONU»
(Editions Complexe)

Préface d'*Adolfo Perez Esquivel*
(Prix Nobel)

par l'auteur: VAROUJAN ATTARIAN

Mardi 22 Avril à 20 heures 30

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
ՕԳՆԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆ

Պելֆոնթէնի Օգափոխութեան Կայանի արձանագրութեանց համար ներկայանալ Փարիզի մասնաճիւղին, Շաբաթ, Ապրիլ 26, ժամը 14·30—էն 16·30:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Սարգիսեան, քոյրերը՝ Սիրարփի եւ Ալիս, իրենց քրոջ՝ Սիրանոյշ Մութաֆեանի (*ծնեալ՝ Սարգիսեան*), *նաեւ եղբօր՝* Միսաք Սարգիսեանի *մահերուն տարելիցին առթիւ 200 ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին:*

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Պր. Միհրան Պօյաճեան 300 *Ֆր.:*

COMMÉMORATION D'AVRIL 1915

Vaulx-en-Velin

Jeudi 24 Avril
12h Dépôt de gerbe et allocutions au monument des victimes du Nazisme et des Génocides, suivi d'un vin d'honneur.

Décines

Dimanche 27 Avril
9h30 Messe de Requiem en l'Eglise Sourp Asdvadzadzine;
12h Marche en direction de la Place de la Libération;
12h15 Dépôt de gerbes et allocutions devant le monument du Génocide Arménien.

Pont-de-Chéruy

Jeudi 24 Avril
10h30 Messe de Requiem en l'Eglise St Nichan de Charvieu;
11h30 Dépôt de gerbes Place du 24 Avril 1915.

Chasse-sur-Rhône

Samedi 26 Avril
16h Dépôt de gerbes et allocutions devant le monument du Génocide Arménien.

Vienne

Dimanche 27 Avril
10h Messe célébrée par l'Eglise Apostolique Arménienne de Vienne à la Chapelle St Théodore;
12h30 Rassemblement organisé par la M.C.A. devant la stèle du Génocide Arménien; Dépôt de gerbes et allocutions;
13h15 Repas familial à la M.C.A. de Vienne organisé par le Nor Seround.

Saint-Chamond

Jeudi 24 Avril
10h Messe de Requiem en l'Eglise Notre-Dame;
11h Défilé vers le square du 24 Avril 1915; Dépôt de gerbes et allocutions;
11h30 Vin d'honneur à la Salle Lamartine.

Saint-Etienne

Jeudi 24 Avril
10h30 Messe de Requiem en l'Eglise arménienne;
12h15 Dépôt de gerbes Place d'Arménie.

Grenoble

Jeudi 24 Avril
9h30 Messe à Notre Dame de la Délivrande. Rassemblement Place du 24 Avril 1915 à St-Martin d'Hères, défilé vers le monument aux morts Bd Clémenceau, dépôt de gerbes et allocutions.

UN VOYAGE MEMORABLE A VIENNE
FESTIVAL INTERNATIONAL DE MUSIQUE
RECITAL DE PIANO
Vardan Mamikonian
MUSIKVEREINE
Le 17 Juin 1997

Un voyage qui vous fera découvrir Vienne dans le cadre du Festival International de Musique. Vous aurez par la même occasion la joie d'assister au concert de gala et Récital unique du Pianiste *Vardan Mamikonian* dans l'une des plus prestigieuses salles de concert du monde, la *Musikvereine*.

Avion + Hôtel* pour 2 nuits à partir de 2100,00 Frs.**

Les programmes de la semaine des Opéras de Vienne :
- Le Barbier de Séville, *Rossini*, le 14 juin;
- Don Pasquale, *Donizetti*, le 15 juin;
- Faust, *Gounod*, le 16 juin;
- Récital Piano, VARDAN MAMIKONIAN, le 17 juin au programme : *Bach — Ravel — Chopin — Liszt.*

Renseignements et inscriptions :
Marie, Alice et Karen
SABERATOURS
31, rue d'Argenteuil. 75001 PARIS
Tél. : 01 42 61 51 13 — Fax : 01 42 61 94 53.

Imprimé sur les presses du Journal «HARATCH» 83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Commission Paritaire : N° 55935 SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 22
MARDI
22 AVRIL
1997

LE NUMERO : 5,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.100 Ֆ. — Վեցամսեայ : 560 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.400 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.250 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

72ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.098 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 72e ANNEE — N° 19.098

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՍԱՀՄԱՆԱՅԻՆ ՄԻՋԱԴԷՊԵՐԷՆ ՀԱՅԿ. ԿՈՂՄԸ ԶՈՀ ՉՈՒՆԻ

ՆՕԹԷՐՓԱՔՍ մամուլի գործակալութիւնը լուրեր հաղորդած է ըստ որոնց բաւական ծանր միջադէպեր պատահած են Շաբաթէն Կիրակի (Ապրիլ 19 – 20) լուսնալիք գիշերը, Ազրպէյճանի Ղիսախարեւմտեան սահմանը եւ Ղարաբաղի Հաւաւ-արեւելեան շրջանը, որոնց հետեւանքով երկկողմանի կորուստներ կան եւ հայկական կորուստները աւելի մեծ են: Երկու օրուան մէջ 50 մեռեալի մասին կը խօսուի: Ազրպէյճանական զինուորականներու ՆՕԹԷՐՓԱՔՍին տուած այս տեղեկութիւններուն լայն արձագանգներ տուած էին Ապրիլ 21-ին, Լիպերասիոն եւ Իւմանիթէ: Անմիջապէս հեռաձայնեցինք (Երեւանի ժամով՝ Երկուշաբթի, Ապրիլ 21, ժամը 11-ին) եւ հաստատեցինք որ Չորեքշաբթիէն Հինգշաբթի (Ապրիլ 16-էն 17) գիշերը պատահած միջադէպերէն ետք սահմանային ոչ մէկ նոր միջադէպ պատահած է եւ հայկական կողմն ալ ոչ մէկ կորուստ ունի: Այս միջադէպերէն ետք է որ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան եւ Ալիեւ հեռաձայնային խօսակցութիւն ունեցած են Ապրիլ 18-ին եւ երկուքն ալ փափաք յայտնած որ հրադադարը յարգուի:

⁂

ԴՈՒՄԱՆ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՑ ՌՈՒՍԵՒՀԱՅԿԱԿԱՆ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐԸ

Ապրիլ 18-ին, Ռուսաստանի Դուման (Երեսփոխանական Ժողով) վաւերացուց Հայաստանի եւ Ռուսաստանի զինուորական համաձայնագիրը զոր ստորագրած էին նախագահներ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան եւ Բորիս Ելցին: Թեր քուէարկած են 370 երեսփոխան, դէմ՝ 7, հինգ երեսփոխան ալ ձեռնպահ մնացած են: Համաձայնագիրը կ'ապահովէ Ռուսաստանի աշխարհառազմագիտական շահերը հարաւային եւ անդրկովկասեան շրջաններուն մէջ: Առաջքն առնելու համար որեւէ խնդրի ռուսական զօրքերու Հայաստան հաստատման կապակցութեամբ եւ համաձայնագրին գործադրութեան համար խառն յանձնախումբ մը պիտի կազմուի երկկողմանի ներկայացուցիչներով: Ըստ այս համաձայնագրին, Հայաստան արգելք չի հանդիսանար որ օդանաւերը իր սահմաններէն անցնին, երբ անոնք կը համապատասխանեն ռուսական զինուորական խարխխներու շահերուն, փոխադարձաբար ռուսական զօրքը պիտի ապահովէ բնապահպանումը Հայաստանի այն հողամասին ուր է իր զինուորական կայանը: Բնական աղէտներու կամ մէկ կամ միւս կողմին սպառնացող վտանգի պարագային, Հայաստան թոյլ պիտի տայ ռուսական զօրքերուն իր սահմանները անցնիլ՝ Սպայակոյտէն ստանալէ ետք յատուկ արտօնութիւն մը:

⁂

«ԴԱՇԻՆՔ»ԻՆ ՆՈՐ ՑՈՅՑԸ

Ուրբաթ, Ապրիլ 18-ին, Ազատութեան հրապարակին վրայ Դաշինքը 2-րդ ցոյց մը կազմակերպած էր որու մասնակցած են շուրջ 10 հազար հոգի:

Յաջորդաբար խօսք առած են յանուն Հ. Յ. Դ.-ի Հրայր Կարապետեան, որ յայտնած է թէ երկար պայքար մը կը սպասէ հայ ժողովուրդին, Պարոյր Հայրիկեան (Ա.Ի.Մ.) որ շեշտած է թէ Դաշինքին նպատակները պէտք չէ դիմաւորուին ժողովուրդին կողմէ որպէս հրովարտակ կամ հրամանագիր այլ ընդունուին որպէս համոզում, հուսկ՝ Վազգէն Մանուկեան իր վստահութիւնը յայտնած է որ ժողովուրդը վճռակամ է իր նպատակներուն մէջ եւ առոր համար ազգային միասնականութիւնը նպաստաւոր եւ հրամայական անհրաժեշտութիւն է: «Պիտի յաղթենք, ըսած է Վ. Մանուկեան, որովհետեւ արդարութեան համար կը պայքարինք»:

⁂

ՎԱՀԱՆ ԻՇԽԱՆԵԱՆ ԱՐԿԱԾԱՀԱՐ

Ապրիլ 17-ին, Սփիւռք Շիրազի յուղարկաւորութեան օրը, երբ արարողութեան աւարտին դուրս կ'ելլէր, Վահան Իշխանեան (զաւակը ողբացեալ Ռաֆայէլ Իշխանեանի) արկած մը ունեցած է, երբ զինուորական ոստիկանական կառք մը զինք տապալած է: Անմիջապէս հիւանդանոց փոխադրուած է ուր հաստատուած է որ կեանքը վտանգուած չէ, բայց կը տառապի ուղեղային ցնցումէ, խլութենէ եւ այլ փոքր վէրքերէ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԻ լուծումը այլեւս հաստատուած կը թուէր շաբաթավերջին, թէեւ նախագահը պաշտօնապէս պիտի յայտարարէր միայն Երկուշաբթի, Ապրիլ 21-ի իրիկունը: Ընտրապայքարը սկսած էր եւ Լ. Ժոսփէն ընդունելով հանդերձ թէ Սահմանադրութեան 12-րդ յօդուածին համաձայն, նախագահին բացարձակ իրաւունքն է նման որոշում, չէր վարաներ յայտարարելու թէ այդ փաստն է կառավարութեան քաղաքականութեան ձախողութեան: Ապրիլ 20-ի 7/7 յայտագրին կը յիշէր որ անցեալ Յուլիս 14-ին, Շիրաք յայտարարած էր թէ Ազգային Ժողովը կը լուծուի քաղաքական տագնապի պարագային, ուրեմն՝ քաղաքական տագնապ կայ: Պարզ է որ նման որոշում մը կը տրուի մեծամասնութեան կողմէ զանազան յետին մտքերով եւ հաշիւներով, թէեւ հաշիւները երբեմն կրնան սխալ ելլել: Առ այժմ, դրական կողմն այն է որ տարուան մը ընտրապայքարի տաղտուկը կը խնայուի ժողովուրդին: Կը նախատեսուի որ ընտրութիւնները տեղի ունենան Մայիս 25-ին եւ Յունիս 8-ին:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ իշխանութիւնները երկրին հարաւ – արեւելեան շրջանին մէջ անհաւասարակշռութեան վերջ տալու նպատակով երկար ժամանակի ծրագիր մը պատրաստած են որ կը վերաբերի տնտեսական, ընկերային, արդարութեան մարզերու: Մինչեւ 2005 թուականը 32 միլիառ տոլարի ներդրում պիտի կատարուի ու կը սպասուի որ գործազրկութիւնը 5%-էն աւելի ցած մակարդակի իջնէ: Ծրագրին մաս կը կազմէ Մարդկային Իրաւանց Գերագոյն Խորհուրդի մը կազմութիւնն ալ որ պիտի հետապնդէ մարդկային իրաւունքներու բռնաբարումները:

ՆԱԽԱԳԱՀ ԳԼԻՆԹԸՆ մերժած է Թուրքիոյ 1997-ի պիւտճէէն կատարուելիք օժանդակութեան համար պայման դնել Թուրքեւհայ սահմանին բացումը եւ ցեղասպանութեան ճանաչումը: Քոնկրէսին առջեւ ելոյթ մը ունենալով ան բացատրած է թէ առկա վտանգաւոր կ'ըլլայ Միացեալ – Նահանգներու ազգային շահերուն տեսակէտէն:

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ մէջ, աջը յաղթեց երեսփոխանական ընտրութիւններուն, բայց ակնկալած ջախջախիչ մեծամասնութիւնը ձեռք չձգեց: Նախկին Համայնավարները (Պուլկար Ընկերվարական Կուսակցութիւն) ձեռքն էր Ժողովը 1994-էն ի վեր, բայց իշխանութիւնները պարտաւորուեցան կանխահաս ընտրութիւններու դիմել ժողովուրդին բուռն ցոյցերու հետեւանքով: Այժմ, կեդրոն աջը ձայներու 52,03%-ով, 240-ի վրայ 136 աթոռ ունի, բայց, յաղթելը չի բաւեր, երկիրը այնպիսի ծանր թշուառութեան մէջ

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՏԽՐՈՒՆԻ

ՄԻՆԱՍ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Խոր ցաւով իմացանք որ Ուրբաթ, Ապրիլ 18, վաղ առաւօտեան, Պոսթընի իր բնակարանին մէջ, իր մահկանացուն կնքած է Սփիւռքի մեր մամուլի նահապետը՝ Մինաս Թէօլէօլեան: Թէեւ անակնկալ մը չէր, քանի ամիսներէ ի վեր գիտէինք թէ դատապարտուած է բայց եւ այնպէս մինչեւ վերջին վայրկեանը յոյսը չի դադրիր, նոյնիսկ եթէ դառն համակերպութեամբ մը, կը մնայ մաղթել գոնէ՝ չտառապի:

Մինաս Թէօլէօլեան եզակի դէմք մը եղած է հայ հրապարակագրութեան մէջ, մամուլի մարդ մը, Պոլսոյ երբեմնի հայ մամուլի աւանդական իմաստով եւ իր մահը մեծ կորուստ մըն է նաեւ հայ լրագրութեան համար, երբ նկատի առնենք մանաւանդ որ մինչեւ վերջը տէրը մնաց իր մտքին ու գրչին:

Իր կենսագրականն իսկ լաւագոյնս կը պատկերացնէ աւելի քան 60-ամեայ իր վաստակը ի սպաս Հայ Գիրին:

Ծնած է Պարտիզակ, 1913 Նոյեմբեր 24-ին: 1915-ի ջարդերուն ընտանիքին մեծ մասը աքսորուած է Գոնիա: Երկու տարեկանին, պարագաներու բերումով բաժնուած է իր ծնողքէն եւ հօրեղբայրներուն ու հօրաքրոջ հոգածութեան տակ մնացած է Իզմիր: Իզմիրի ջարդին, ուր կորսնցուցած է իր մեծ հայրը, ինք վերապրած է եւ Պոլիս վերադառնալով միացած է ընտանիքին: Պոլսոյ մէջ յաճախած է Վիէննայի Մխիթարեաններու լիսէն, ուր 13 տարեկանին գրած է իր առաջին բանաստեղծութիւնը, որ կը հրատարակուի դպրոցի տարեգիրքին մէջ: 17 տարեկանին, բարեկամի մը հետ սկսած է հրատարակել գեղարուեստական պարբերաթերթ մը «Արձան» անունով: 1933-ին, աւարտած է Մխիթարեանը եւ ներկայացուցած է իր աւարտաճառը Վահան Թէքէեանի բանաստեղծութեան մասին: Զինուորական իր ծառայութիւնը կատարած է Թրքական բանակին մէջ: Երեք անգամ ենթարկուած է զօրակոչի: Իր սերունդի ընկերներէն շատերը մահացած են բանակին մէջ թոքատապէ եւ մալարիայէ, որովհետեւ Թուրքերը հայ զինուորները դիտումնաւոր կ'ուղարկէին առողջական դէշ պայմաններով շրջաններ:

Զինուորական իր ծառայութիւնը աւարտելէ ետք հայերէն գրականութիւն դասաւանդած է Մխիթարեաններուն մօտ, մինչեւ 1937, ուր իրեն աշակերտած են ի միջի այլոց՝ բանաստեղծներ՝ Խրախունի եւ Զահրատ, եւ հրապարակագիր Ռ. Հատտէճեան: 1937-ին մեկնած է Թուրքիայէն, ոստիկանական հետապնդումներու պատճառաւ, երբ կը հարցաքննուի «Յառաջ» եւ «Հայրենիք» թերթերուն հետ իր ունեցած կապերուն համար: 1936 – 1939 ուսուցչութիւն ըրած է Պուլկարիոյ մէջ, ուրկէ դարձեալ հալածուած է ոստիկանութեան կողմէ կարգ մը գրպարտութիւններու պատճառաւ: Հոն հրատարակած է իր բանաստեղծութիւններու առաջին հատորը, տարի մըն ալ դասաւանդած Ռումանիոյ հայկական վարժարաններուն մէջ: 1939-ի վերջերուն վերադարձած է Պոլիս, ուր կը մնայ մինչեւ 1944: 1933-էն 1944 աշխատակցած է Պոլսոյ թերթերուն, գործածելով քանի մը կեղծանուններ. Արմէն Վանանդեան, Նոճեաց Տղան, Մ. Թաթուլ: Իր աշխատակցութիւնը 1940-էն ետք կեդրոնացուցած է Մանուկ Ասլանեանի «Ազդարար» թերթին: 1943-ին ամուսնացած է Գոհար Զօպանեանի հետ, եւ ունի երկու զաւակներ: 1944-ին վերջնապէս մեկնած է Թուրքիայէն եւ հաստատուած Սուրիա: 1944-ին, Սուրիոյ մէջ միացած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան շարքերուն: Դասաւանդած է Հալէպի «Հայկազեան»ին մէջ, միաժամանակ վարելով «Արեւելք»ի խմբագրութիւնը: Զարեհ Արք.ի եւ Հրաչ Փափազեանի առաջարկով նշանակուած է «Քարէն Եփփէ» ճեմարանի առաջին տնօրէն եւ այդ պաշտօնը վարած է 1948 – 1956:

Հալէպեան տարիներուն հրատարակած է քերթուածներու իր երկրորդ ժողովածուն՝ «Մթնոլորտ», երկու քերականութեան դասագիրք եւ ամբողջացուցած է իր ամէնէն ծանօթ գործը՝ «Դար մը գրականութիւն», որ հրատարակուած է Գահիրէի մէջ 1954-ին: Հալէպի մէջ տարած է դրական աշխատանք Անդրանիկ Ծառուկեանի եւ Եդուարդ Պօյաճեանի հետ:

1956-ին, քաղաքական պատճառներով արտաքսուած է Սուրիայէն եւ ընտանիքին հետ հաստատուած Գահիրէ, ուր Վահան Նաւասարդեանի մահէն ետք մէկ տարի վարած է «Յուսաբեր»ի խմբագրութիւնը: 1957-ին հաստատուած է Պէյրութ, ուր երեք տարի վարած է Ս. Նշան Վարժարանի տնօրէնի պաշտօնը: Այս շրջանին աշխատակցած է «Ազդակ»ի, իսկ 1957 – 1958 Փարիզի «Յառաջ»ին:

1960-ին հաստատուած է Միացեալ – Նահանգներ: 1960 – 1962 աշխատակցած է «Հայրենիք»ի, ապա 1962 – 1979 վարած է «Հայրենիք»ի խմբագրի պաշտօնը, եղած է նաեւ «Հայրենիք» գրական ամսագրի խմբագիր: 1974 – 1977 տարիներուն աշխատակցած է նաեւ «Յառաջ»ի:

1979-էն ետք շարունակած է աշխատակցիլ «Հայրենիք»ին, «Նոր Կեանք»ին եւ «Դրօշակ»ին:

Իր գրական եւ հրապարակագրական վաստակը ընդգրկած է ամբողջ 63 տարի (20 – 83 տարեկան):

Անջատ հատորներով հրատարակուած են գրական – ստեղծագործական, լեզուական հանրային եւ գրապատմական իր հետեւեալ գործերը. – «Նախերգանք» (1936 Սոֆիա), «Մթնոլորտ» (1944, Հալէպ), «Քերականութիւն Արեւմտահայ Լեզուի» (1950, Հալէպ), «Դար Մը Գրականութիւն» (1955, Գահիրէ), «Պայքարը Հ. Յ. Դաշնակցութեան Դէմ» (1962, Պոսթըն), «Հայկական Արտասահմանը Եւ Ազգային Սահմանադրութիւնը» (1968, Պէյրութ):

⁂

Մարդ մը եւս կը պակսի Սփիւռքի օրէ օր ամայացող մշակութային կեանքին մէջ եւ երբ մեկնողները Մինաս Թէօլէօլեանի նման անձեր են, բացերը յաճախ կը վերածուին պարապներու: Կը մնայ յուսալ որ նորեր հասնին եւ ներկա՛յ պատասխանին, «Հայրենիք»ի մէջ լոյս տեսած իր վերջին գրութիւններէն մէկուն խորագրին՝ «Ո՞ւր էք, տղաք», որպէսզի ապագայի մեր հեռանկարները չմթագնին ամէն անգամ որ նոր փոս մը կը բացուի:

⁂

Մեր ցաւակցութիւնները սիրելի Գոհար Թէօլէօլեանին, Խաչիկին եւ Սօսէին:

⁂

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Ապրիլ 22-ին, Պոսթընի Ս. Ստեփանոս Եկեղեցիին մէջ:

ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱԿ-ԻՆ ԱՌՋԵՒ

ԱՆԱՀԻՏ ՏԷՐ – ՄԻՆԱՍԵԱՆ

Ցեղասպանութեան 82–րդ նշումի օրերուն Վարուժան Աթթարեանի «Հայերու ցեղասպանութիւնը ՄԱԿ–ի առջեւ» (1) փոքր (141 էջ) հատորին հրատարակութիւնը ժողովուրդներու մնայուն ատեանի անդամ ու իրաւագիտութեան նոպէլեան մրցանակաւոր Ալֆոնսօ Փէրէզ Խուքիվէլի նախաբանով, ուշագրաւ պարագայ մըն է։ Ան կը պատկանի [illegible] հրատարակած, այլեւ մեծ թիւ ներկայացնող գիրքերու դասականներուն, որոնց հեղինակները պատմական, քաղաքական գիտութիւններու մասնագէտ, կամ ընկերաբան, կը ջանան փաստաթղթութիւններու եւ վկայութիւններու կուտակումով, ուղղակի եւ անուղղակի ապացոյցներու համեմատութեամբ փաստել թէ Հայերը 1915–ին զոհերը եղան Ի. դարու առաջին ցեղասպանութեան։ Իրականութիւն որ այսօր ընդունելի է աշխարհի հանրային կարծիքի լայն հատուածներէն որոնց վերջերս իր հեղինակութեան կարեւոր դրոշմը դրաւ նաեւ [illegible] ծանօթ պատմաբան Էրիք Հոպսպաւմ (2)։

Այս է Վ. Աթթարեանի գիրքին նիւթը, [illegible] էջերու մէջ [illegible] ան [illegible] պատմական [illegible] Օսմանեան պետութեան ոճրային [illegible] 1894 – 1923, Ա. աշխարհամարտ, [illegible] դաշնագիրները – Սեւրը (1920) որով «Մեծն Հայաստան»ը [illegible], Լօզանը (1923) որ կը վաւերացնէր արդի Թուրքիոյ սահմանները, առանց մոռնալու Կարսի եւ Մոսկուայի դաշնագիրները (1921) որոնցմով Խորհրդային Հայաստանէն [illegible] Թուրքիոյ [illegible] Վ. Աթթարեան զուսպ [illegible] «հաշուեյարդար»ը։ [illegible] Թուրքերու [illegible] պատ[illegible] Թուրքերու [illegible] ու կո[illegible] մաք[illegible] շրջաններէն Հայերը արմատախիլ եղան. 1923–ի քէմալական օրէնք մը արտօնեց Հայերէ «լքուած» հարստութեան իւրացումը. 700–800 հազար վերապրողներ, արտաքսուած իրենց բնակավայրերէն, վերածուեցան «Հայ ապաստանեալներ»ու յանձնուած՝ Ազգերու Դաշնակցութեան խնամքին։ Ազգերու դաշնակցութիւն մը որ պէտք չէ մոռնալ թէ մերժեց Հայաստանի Հանրապետութեան (1918 – 1920) անդամակցութիւնը եւ որ Կիլիկեան հայրենիքի մը պատրանքներով օրօրեց Հայերը։

Այս նախաբանին (որուն ամէն մէկ բառը կշռուած է) աւարտին Վ. Աթթարեան երկու գլխաւոր կէտ կը դատորոշէ որոնք ատաղձ պիտի հայթայթեն Ի. դարու Բ. կէսին հայկական պահանջներու եւ գործողութիւններու։ Անոնցմէ առաջինը Թրքական ժխտումն է, երկրորդը՝ մեծ տէրութիւններու ձեռնպահութիւնը։ 1915–էն մինչեւ այսօր, Հայերու տարագրութիւնները պատերազմական շրջանի անոնց «դաւաճանութեամբ»ը արդարացնող եւ Թուրք պետութեան միջոցներով տարածուած իշխանութեան գլուխ գտնուող բոլոր կուսակցութիւններուն (Երիտասարդ Թուրք, քէմալական, ազատական, զինուորական, յառաջդիմական, իսլամական, եւայլն) կողմէ միշտ իւրացուած տեսակէտը մնայուն կերպով ժխտումը եղած է «ոճրային նպատակ»ին։

Երբ հայկական առաջին կոտորածները լսուած են Արեւմուտքի մէջ 1915 Մայիս 24–էն իսկ, համաձայնական տէրութիւնները (Ֆրանսա, Անգլիա, Ռուսաստան) ազդարարութիւն մը ուղղած են Թուրք ղեկավարներու թէ պատասխանատու պիտի նկատուին «մարդկութեան եւ քաղաքակրթութեան դէմ ոճիր»ներէ ու պատերազմէն ետք դատուին, որպէս այդ։ Ստորագրելով Լօզանի դաշնագիրը ուր Հայերը յիշուած իսկ չեն, Ֆրանսա եւ Անգլիա հրաժարեցան Թուրքիոյ որ անպատժելի պիտի ըլլայ եւ հրաժարեցան իրենց յանձնառութենէն, Միջին – Արեւելքի տնտեսական եւ քաղաքական առաւելութիւններէն օգտուելու համար։ Անոնց այս հրաժարումը «արդարութեան անանկութիւնն» է, իսկ Լօզանը՝ «մարդկութեան դէմ ոճիրներու ճնշումին ուղղութեամբ միջազգային դաշինքներով սահմանուած իրաւական չափանիշներու կալուածին մէջ որոշիչ ըլլալու ատենին կարեւոր յետքայլ մը» (էջ՝ 30)։

***

Վ. Աթթարեանի գիրքին նիւթը կը կազմեն ցեղասպանութեան ճանաչում ապահովելու նպատակով ՄԱԿ–ի մօտ Սփիւռքի հայութեան նախաձեռնութիւնները (3)։ Յաջորդելով Ազգերու Դաշնակցութեան որ ողորմելի վախճան մը ունեցած է Ժընեւի մէջ, ՄԱԿ–ը որուն հիմերը կը դրուին Սան – Ֆրանսիսքոյի համագումարին (1945), կ'առաջադրէ ջատագովը ըլլալ աշխարհի նոր իրաւակարգի մը, հիմնուած՝ խաղաղութեան եւ միջազգային յարաբերութիւններու մէջ արդարութեան սկզբունքին վրայ։ Ըլլալով սեփական պետութենէ զուրկ ազգ մը որ այդ պատճառով ներկայացուցիչ չունէր ՄԱԿ–ի մէջ մինչեւ 1992, Հայերը միջազգային այս կազմակերպութեան մէջ ջանացին ամպիոն մը գտնել իրենց պահանջներուն համար։ Նաեւ ամպիոն մը որ ատակ ըլլար վճիռ մը արձակելու եւ Օսմանեան կայսրութեան ժառանգորդ Թուրքիան մղելու «ընդունելու ոճիրը» ինչպէս կը գրէ Ա. Փէրէզ Խուքիվալ (էջ՝ 14)։

Նպատակս չէ ամփոփել 70 էջնոց բաժինը (49 – 119) որ հատորին կեդրոնական մասը կը կազմէ։ Պէտք է գնել այս գիրքը եւ ուշադրութեամբ կարդալ հայկական նախաձեռնութիւններու մանրամասնութիւնները, խարխափումները, ձախողութիւններն ու կէս յաջողութիւնները Ժընեւի ենթայանձնախումբին որ կապուած է ՄԱԿ–ի Մարդկային իրաւունքներու յանձնաժողովին եւ պարտականութիւն ունի Ցեղասպանութեան ոճիրին կանխարգելման եւ ճնշումին ուղղութեամբ յաւելեալ միջոցներ հաստատելու, այդ մասին 1948–ին ընդունուած պայմանագիրէն ետք (4)։

Այս գիրքին ընթերցումը նախ կը նշանակէ հետեւիլ Հայերու տասնեակ տարիներ դիւանագիտական երկար վարժընթացին. աւելի ճիշդ պիտի ըլլայ ըսել, հեղինակին բացատրութեամբ՝ «Հայկական խումբ»ին։ Այսինքն՝ սակաւաթիւ այն անձերուն որոնք մեծապէս հետաքրքրուած ու ձեռնհաս, անդամ կամ մօտիկներ են Հայ դատի պաշտպանութեան յանձնախումբին (ՀԴՊՅ), ստեղծուած 1965–ին եւ որ իր կարգին կապուած է Հ. Յ. Դ.–ի։

ՀԴՊՅ.–ի Ֆրանսայի, Միացեալ – Նահանգներու, Արժանթինի, Լիբանանի մասնաճիւղերը չեն որ իրենց գործունէութեամբ նիւթ կ'ըլլան գիրքին մէջ, այլ Ժընեւի «Հայկական խումբ»ին որուն մաս կը կազմէ հեղինակը, գործունէութիւնը որ մանրամասնօրէն կ'ուսումնասիրուի, Անոր կը միանայ յետագային «Ֆրանքեւհայկական զօրակցութիւն»ը։

Ենթայանձնախումբին 20–րդէն (1967) մինչեւ 38–րդ (1985) նստաշրջանը, ռուանտացի մասնագէտ Նիքոտէմ Ռուհաշիանքիքոյի (1973) տեղեկագիրէն մինչեւ բրիտանացի Պ. Ուիթէքըրի տեղեկագիրը (1985), Թուրքիոյ դիմումով 30–րդ (5) պարբերութեան ջնջումէն մինչեւ ցեղասպանութեան նշումին 24–րդ պարբերութեան մէջ կրկին յայտնութիւնը, գիրքը կը պատմէ պատմութիւնը երկար ու համբերատար պայքարի մը զոր մղեց «Հայկական խումբ»ը միմիայն իրաւական դետնի վրայ, ՕԹԱՆ–ի անդամ եւ իր աշխարհառազմագիտական դիրքով ջլամարտի տարիներու (1947 – 1989) հզօր Թուրքիոյ մը ներկայացուցիչներուն դէմ։ Թուրքիան որ նաեւ ուշադիր էր եւ յարձակունակ, բարեկամ պետութիւններէ շրջապատուած ու միշտ պատրաստ ընթացակարգի վէճերով անդամալուծելու ենթայանձնախումբին աշխատանքը։ Անհաւասար այս պայքարին մէջ Հայերը որոնք առաջին շրջանին կատարելապէս մեկուսացած են եւ անփորձ, հետզհետէ նեցուկ եւ բարեկամներ կը գտնեն ՄԱԿ–ի մէջ, ինչպէս Մարդկային իրաւունքներու միջազգային լիկան եւ Միջազգային գործերու եկեղեցական յանձնախումբը, անձնաւորութիւններ, պաշտօնատարներ, իրաւագէտներ, դիւանագէտներ որոնք տեղեակ պահուած են Թուրքիոյ մէջ Մարդկային իրաւունքներու բռնաբարութեան բազմաթիւ դէպքերէն. այդ դէմքերը կը կոչուին Ժուանէ, Մուպանկա – Չիփոյա, Տաէս, եւայլն։

Մինչեւ հիմա ըսուածէն կարելի է եզրակացնել որ Վ. Աթթարեանի հատորը այսուհետեւ անհրաժարելի տեղը ունի Սփիւռքի հայութեան պատմութեան մէջ։

(Մնացեալը յաջորդով)

ՆՈԹԵՐ. –

(1). – ԳՈՄՓԼԷՔՍ հրատ. Պրիւսէլ, Ապրիլ 1997։

(2). – Է. ՀՈՊՍՊԱՈՒՆ. – The Age of Extrems — The Short Twentieth Century (1914 – 1991) – Լոնտոն, Abascus (1914 – 1991) – էջ 50 – 51։ Հեղինակը (Պ. Լէուիսի բարեկամ) կ'ընդունի Հայերու ցեղասպանութիւնը եւ 1·5 միլիոն զոհերը։

(3). – Բացառելով գործունէութեան ուրիշ որեւէ ձեւ, ինչպէս հայկական ահաբեկչութիւնը (1975 – 1983) որուն մեծ կարեւորութեան չի հաւատար։

(4). – Պայմանագիր որ յոյսի ալիքներ ստեղծեց Սփիւռքի հայկական բոլոր կազմակերպութիւններուն մէջ։

(5). – Գալով ժամանակակից շրջանին, կարելի է ըսել թէ հարուստ փաստագրութիւն մը գոյութիւն ունի որ Հայերու կոտորածները կը նկատէ Ի. դարու Առաջին ցեղասպանութիւնը։

ԱՂԱՆԴՆԵՐՈՒ ՀԱԿԱԿՇՌՈՒՄԸ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԸ ՓՈՐՁԵՆ ՊԱՅՔԱՐԻԼ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԱՂԱՆԴՆԵՐՈՒ ԱԶԴԵՑՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ, ՄԻՆՉ ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ՄԷՋ ԿԸ ԿԻՐԱՐԿՈՒԻ ԱՒԵԼԻ ԹՈՅԼԱՏՈՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

«Եթէ կ'ուզես ամէն առաւօտ ժամը 4–ին արթննալ եւ աղօթել սուրբ մը զոր Աստուած կը կոչես, որեւէ առարկութիւն չունիմ։ Սակայն կը մերժեմ, երբ նաեւ աղօթես իմ անունովս կամ ինծի համար եւ փոխարէնը 30 հազար պահանջես ինձմէ։ Հոս է, որ կը գծենք հաւատքի ազատութեան սահմանագիծը», կ'ըսէ ֆրանսացի քաղաքագէտ Ալան Ժեսթ, որ կը գլխաւորէ աղանդներ եւ կրօնական նոր շարժումներ հետախուզող խորհրդարանական յանձնախումբ մը։

Ոչ միայն Ֆրանսայի, այլեւ աշխարհի տարածքին ընդունուած դաւանանքներու եւ չահագործումի ծառայող հաւատալիքներու միջեւ սահմանագիծ մը ճշդելը մեծ գլխացաւ սկսած է պատճառել։ Մարդկային հոգիներու եւ յաճախ «դրամապանկերու» ձգտող խմբաւորումներ իրենք զիրենք «եկեղեցի» կը համարին եւ կը յանդգնին պահանջել ընդունուած եկեղեցիներու յատուկ իրաւունքներ։ Անոնցմէ ոմանք ընտանիքներու քայքայումի պատճառ կը դառնան կամ կը փաստեն, թէ յիմար հաւատացեալ մը եւ անոր դրամը շատ դիւրութեամբ յօդս կը ցնդին։ Աղանդներ եւ կրօնական նոր շարժումներ հետախուզող Ֆրանսայի Խորհրդարանական Յանձնախումբերը ցանկագրուած է նման խմբաւորումներու հասարակաց եզրերը, ինչպէս՝ մտային հաւասարակշռութեան խախտում, նախկին միջավայրէն խզում, ֆիզիքական չարաչահում կամ կաշկանդում, մանուկներու առեւանգում, հակընկերային պատգամներ, հանրային կարգին դէմ սպառնալիքներ, նիւթական զարտուղի միջոցներ եւ կառավարութեան մը մէջ թափանցելու մղումներ։

Աղանդներու եւ կրօնական նոր շարժումներու յայտնութեան հետ կը պակսին աւանդական կրօններու հետեւորդները։

Այս շարժումներուն գլխաւոր գրաւչութիւնը աւետարաններն են, որոնք կը ցր-
կասկածները եւ ներհուն կապ մը «
փաստեն» հին դաւանանքներու հետ։ Ա-
նոնք աստուածաբանութիւն չեն արծա-
ծեր, այլ կը կիրարկեն երկրային առա-
նորդի մը հետեւելու մօտեցում մը, ո-
ինքնին դիւրին կը թուի, որովհետեւ գի-
պի հնազանդութիւն ուսում մը կատա-
րելը շատ աւելի դիւրին է, քան թէ հա-
ւատքի ուսում մը իրագործելը։

Վերջին 10 տարիներուն Արեւմուտք-
ականատես եղած է կրօնական նոր շար-
ժումներու բազմացումին։ Անոնք ընդհան-
րապէս մխիթարութիւն եւ ամբողջակա-
նութիւն կը խոստանան տառապող հոգի-
ներու։ Երբեմն անվնաս են, բայց աւելի
յաճախ ախտաւոր եւ եղերական անդրա-
դարձներ կ'ունենան։ Աղանդաւորական
շարժումներու հանդէպ եւրոպական եր-
կիրներու կեցուածքը կը տարբերի Միաց-
եալ – Նահանգներէն, ուր ծնունդ առած
են աղանդաւորական խմբաւորումներէն
շատերը։ Թէեւ եւրոպական հակազդեցու-
թիւնը աւելի խիստ է, սակայն միաձայն
չէ։

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ

Դեղերու կամ սննդեղէնի վաճառքի պա-
րագային սպառողներուն պաշտպանու-
թիւնը երաշխաւորող օրէնքներ ունի
Գերմանացիները։ Բազմաթիւ նահանգնե-
րու մէջ արդէն կը կիրարկուի մարդոց
ոգեղէն «շուկան» պաշտպանելու մօտե-
ցում մը։ Սակայն Եւրոպայի տարածքին
ոչ մէկ տեղ տարակարծութիւնները այն-
քան սուր են, որքան՝ Գերմանիոյ մէջ,
ուր նաեւ ազմուկ կը բարձրանայ աղանդ-
ներու դէմ պայքարելու երեւոյթին շուրջ։
Ոմանց կարծիքով նման պայքար մը ա-
ւելորդ է, որովհետեւ կրնայ մարդոց
խլել իրենք զիրենք պաշտպանելու կարո-
ղութիւնը եւ նոյնիսկ խտրականութիւն
«կը բուրէ»։ Քէօլնի համալսարանէն ըն-
կերաբանութեան դասախօս մը կ'ըսէ.
«Աղանդները կուգան ու կ'երթան։ Խու-
ճապի մատնուելու հարկ չկայ։ Գերմա-
նական ընկերութեան դէմ վտանգը ոչ թէ
աղանդներն են, այլ անոնց հանդէպ ըս-
տեղծուած խելացնոր հակազդեցութիւնը»։

Որոշ հակազդեցութիւններ այնքան ուժ-
գին եղած են, որ ազդած են Գերմանիո
միջազգային դիւանագիտական յարաբե-
րութիւններուն վրայ։ Այս տարուա
սկիզբը Միացեալ–Նահանգները մարդկա-
յին իրաւանց վերաբերող տարեկան տե-
ղեկագիրի մը մէջ քննադատեցին Գերմա-
նիան, որովհետեւ «խտրական» կեցուածք
կը ցուցաբերէր գիտաբանական եկեղեցւ-
ւոյ (չըրչ աֆ սայենթոլոճի) դէմ։ Այս
շարժումը շուրջ 30 հազար հետեւորդ
ունի Գերմանիոյ 80 միլիոն բնակչութեան
մէջ։ Իսկ Գերմանիոյ կառավարութիւնը
բազմաթիւ առիթներով կտրուկ միջոցա-
ռումներ որդեգրած է աղանդին ամերի-
կացի հետեւորդներուն թափանցումնե-
րուն դէմ։

Ինչ կը վերաբերի Միացեալ – Նահանգ-
ներու սահմանադրութեան, անիկա կրօ-
նական ազատութիւն կ'ապահովէ ժողո-
վուրդին եւ իբրեւ այդպիսին աղանդա-
ւորական շարժումներու դէմ պայքարելու
չկամութիւն կը ստեղծէ։ Պետութիւնը
նոյնիսկ կը դժուարանայ օգնել այն ծը-
նողներուն, որոնց զաւակները ներառ-
ուած են աղանդաւորական շարժումներու
մէջ։

Խուսափողական այս քաղաքականու-
թիւնը նաեւ հետեւանք է այն իրողու-
թեան, որ նոր շարժումներէն ոմանք շա-
փազանց հարուստ են եւ գտած են օրէնքը
օգտագործելու միջոցները, պարտութեան
մատնելով իրենց դէմ դատ բացողները։
«21–րդ դարու փաշականները զարդախա-
չերով եւ լախտերով պիտի չյայտնուին,
այլ՝ կրօնաւորներու յատուկ օձիքներով
եւ փաստաբաններով եւ պիտի սանձա-
ցընեն զիրենք քննադատողները», կ'ըսէ
ամերիկեան ընտանիքներու պաշտպա-
նութեան հիմնարկի մը պատասխանա-

տուն: Նման երեւոյթ մը աւելի հաւանական է Միացեալ–Նահանգներու, քան թէ Եւրոպայի տարածքին, որովհետեւ ամերիկեան դատարանի մը մէջ դատը շահողը շատ աւելի դժուարութեամբ կրնայ աղանդական ծախքերը գանձել պարտուողէն: Դատական միջոցներով պարտադրուած լռութիւնը արդէն սնանկացուցած է աղանդաւորական շարժումներու դէմ ժողովուրդը պաշտպանող կարգ մը կազմակերպութիւնները:

ՖՐԱՆՍԱ

Եւրոպայի տարածքին, ուր օրինական եւ սահմանադրական կաշկանդումները Միացեալ–Նահանգներու բաղդատած աւելի նուազ են, պետութիւններ աւելի յօժար են կաշկանդելու կրօնական նոր շարժումները: Գերմանիոյ բազմաթիւ շրջաններուն մէջ ամերիկեան Էֆ–Պի–Այ–ին համազօր գրասենեակներ կը հսկեն աղանդաւորական շարժումներու վրայ: Իսկ Ֆրանսայի կառավարութիւնը կը ֆինանսաւորէ հակաղանդաւորական խմբակցութիւն մը: Բան մը, որ լսուած չէ Միացեալ–Նահանգներու մէջ:

Մինչեւ վերջերս Ֆրանսացիք աւելի մեղմ քաղաքականութիւն կը կիրարկէին աղանդաւորական շարժումներու դէմ: Սակայն միջոցառումներ որդեգրելու պարտաւորուեցան արեգակնային տաճար կոչուած աղանդին արարքներէն ետք: 1994–ին Զուիցերիոյ եւ Քեպէքի մէջ այս աղանդին հետեւող 53 անձեր, մեծ մասը՝ ֆրանսացի քաղաքացիներ, անձնասպան եղան: Եղելութիւնը առաջնորդեց աղանդներ եւ կրօնական նոր շարժումներ հետախուզող խորհրդարանական յանձնախումբի մը ստեղծումին: Շուրջ մէկ տարի առաջ, երբ յանձնախումբը կը պատրաստուէր իր տեղեկագիրը հրատարակելու, արեգակնային տաճարի հետեւորդներէն 16 հոգի եւս անձնասպան եղան Ֆրանսայի Ալպեան լեռներու շրջանին մէջ, Կրընոպլի մօտ:

Անցեալ տարուան վերջերուն անհատական պարագայ մը դարձեալ Ֆրանսացիներուն յիշեցուց աղանդաւորական շարժումներու դէմ պայքարելու կարեւորութիւնը: Նելլի Վիք անունով Ֆրանսացի մը դատ բացաւ գիտաբանական եկեղեցւոյ մէկ անդամին դէմ, որ իր ամուսինը անձնասպանութեան մղած էր, անկէ պահանջելով մեծ գումարներ, իբրեւ «ոգեղէն դարմանումի» վարձատրութիւն: Ֆրանսական ատեանը 18 ամիս բանտարկութեան վճիռ արձակեց անոր դէմ, զայն ամբաստանելով անուղղակի կերպով մարդասպանութիւն գործած ըլլալու յանցանքով: Ատեանը նաեւ ակնարկեց քաղաքացիներու բնորոշած «սահմանագիծին», նշելով, որ «հաւատքի ազատութիւնը թէեւ Ֆրանսայի հանրային ազատութեան հիմնական տարրերէն մէկն է, սակայն ունի իր սահմանները հանրային կարգին ի խնդիր»:

Նկատի ունենալով, որ դատական վճիռները աւելի կը ծառայեն իբրեւ դարման, քան թէ կանխարգիլում, Ֆրանսացիք սկսած են փնտռել քաղաքացիները հոգեբանական կամ նիւթական վնասներէն պաշտպանելու կարելիութիւնները: Ցարդ անոնց որդեգրած գլխաւոր միջոցառումը դաստիարակութիւնն է: Ֆրանսայի երիտասարդական եւ մարզական նախարարութիւնը կը ծրագրէ նոր սերունդը դաստիարակել այնպէս, որ դիւրին չըլլայ զանոնք «որսալը»: Դաստիարակչական ծրագիրին նպատակը պիտի ըլլայ պատանիներուն եւ երիտասարդներուն բացատրել, թէ ի՛նչ են աղանդները եւ ինչպէ՛ս կը գործեն: Մարզական խաղեր կազմակերպողներ, ակումբներու պատասխանատուները, մարզիչներ, ընդամէնը՝ նախարարական 6500 պաշտօնեաներ պիտի սորվին կիրարկել դաստիարակչական ծրագիրը: Երկրին տարածքին նաեւ պիտի հաստատուին տեղեկատուական 1300 կեդրոններ, ուր պատանիներ եւ երիտասարդներ պիտի կարենան գիտնալ, թէ ի՛նչ են աղանդները եւ պարզաբանել իրենց կասկածները: Ֆրանսացիք համոզուած են, որ աղանդներու դէմ պայքարելու ճիշդ ձեւը անոնց մասին քաղաքացիներուն տեղեկութիւն եւ բացատրութիւն ապահովելն է:

ԲՐԻՏԱՆԻԱ

Թէեւ հաւատքի ազատութիւնը Բրիտանիոյ տարածքին չունի այն տարողութիւնը, որ յատուկ է Միացեալ–Նահանգներուն, սակայն Բրիտանիան հակամէտ է եւրոպական միւս երկիրներէն աւելի թոյլատու վերաբերում ցոյց տալու: Այսուհանդերձ այս մօտեցումը բոլորին չէ, որ հաճոյք կը պատճառէ: Լոնտոնի աղանդներուն դէմ պայքարող խմբաւորումի մը ղեկավարը կ'ըսէ. «Մինչեւ հաւաքական անձնասպանութեան մեծ դէպք մը չպատահի, միջոցառումներու մասին պիտի չմտածուի»: Ինչ կը վերաբերի անկլիքան եկեղեցւոյ պետին, ան կ'ըսէ. «Մեր լաւագոյնը պիտի ընենք աղօթելով նման մարդոց համար...»:

Բրիտանիոյ մէջ կան շուրջ 1600 աղանդներ: Անոնցմէ ոմանք թիրախ ընտրած են համալսարանները, որոնցմէ ոմանք արդէն արգիլած են զանոնք: Ինչ կը վերաբերի աղանդներու դէմ աւելի միջոցառումներ որդեգրելու քաղաքականութեան, ընդհանրապէս կը տիրապետէ այն կարծիքը, թէ պէտք չէ համոզել աղանդաւորական մը, որ հրաժարի իր ընտրած ուղիէն: Ընկերաբանի մը կարծիքով, նման ճիգ մը կրնայ հակառակ ազդեցութիւն ունենալ պատճառ դառնալով, որ խնդրոյ առարկայ անձը աւելի կառչի իր հաւատացած աղանդին:

ՆԱԽԿԻՆ ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐ ԵՐԿԻՐՆԵՐ

Աղանդաւորական բազմաթիւ նոր շարժումներու թիրախը Արեւելեան Եւրոպան է եւ մանաւանդ՝ Նախկին Խորհրդային Միութիւնը: Համայնավարութեան տապալումը ինքնին առիթ տուաւ աղանդներու ընկալումին: Նախապէս մարքսականութիւնը իր երեւակայական ու երազային կատարեալ աշխարհի ձգտումներով կ'օրօրէր այս երկիրներուն բնակիչները: Մարքսականութեան վարկաբեկումէն ետք նման ձգտումներ իրենց արտայայտութիւնը սկսան գտնել կրօնական հաւատալիքներու ընդմէջէն:

Ռուս Ուղղափառ Եկեղեցին արդէն իսկ ստեղծած է աղանդաւորական շարժումներու դէմ պայքարող խմբաւորումներ: Ուղղափառ Եկեղեցւոյ մէկ բանբերին համաձայն աղանդները կը շարունակեն տարածուիլ, որովհետեւ անոնց վերաբերող ռուսական օրէնքները չեն կիրարկուիր: Ռուսիոյ Խորհրդարանը այժմ կը քննարկէ օրէնք մը, որ կը միտի արգիլել «հանրային ապահովութեան վտանգ» կրօնական կազմակերպութիւնները: Թէեւ Ռուսիոյ մէջ կայ օրէնք մը, որ կ'արգիլէ դպրոցները օգտագործել կրօնական դաստիարակութեան համար, սակայն իշխանութիւնները չեն հետապնդեր այն կազմակերպութիւնները, որոնք դրամական օտար աղբիւրներ կ'օգտագործեն եւ դուրսէն «ներածուած» կրօններ կ'ուսուցանեն:

Ռուսիան նաեւ ունի տեղական աղանդներու եւ աղանդաւորական ղեկավարներու աւանդութիւն մը: 1991–ին Վիսարիոն անունով մարդ մը ինքզինք «Աստուծոյ բանբերը» հռչակեց եւ ներգրաւեց հինգ հազար հոգի, զանոնք առաջնորդելով Սիպերիոյ մէջ հաստատած իր «Արեւու Քաղաքը»: Վիսարիոն նախկին ոստիկան մըն է, որ գործէ արձակուած է ոգելից ըմպելիի գործածութեան պատճառով: Ան կը քարոզէ աշխարհի մօտալուտ վախճանին մասին եւ անձնասպանութիւնը մեղք չի համարիր: Անոր հետեւորդները իրենց ինչքերը կը վաճառեն, գումարը կը յանձնեն Վիսարիոնի եւ Սիպերիա կը փոխադրուին, սպասելով «փրկութեան»: Ռուսիոյ իշխանութիւնները այն մտավախութիւնը ունին, թէ ան ի վերջոյ իր հետեւորդները կրնայ առաջնորդել հաւաքական անձնասպանութեան:

Ռուս Ուղղափառ Եկեղեցւոյ կրօնական դաստիարակութեան բաժանմունքին պատասխանատուներէն մէկը աւելի մտահոգութիւն կը յայտնէ աղանդաւորական օտարամուտ շարժումներու մասին, որոնք առատ դրամ ունին եւ հետեւորդներ ներգրաւելու փորձուած միջոցներ կը կիրարկեն: Անոնցմէ ոմանք արդէն արգիլուած են եւ կարգ մը պարագլուխներ բանտարկուած են: Սակայն աղանդները կը շարունակեն գոյատեւել ընդյատակեայ գործունէութեամբ: Կարգ մը աղանդներու պարագային օտարներ քուլիսներու ետին կը պահեն իրենց հակակշիռը:

Պատրաստեց՝
Լ. ԿԻՒԼՈՅԵԱՆ – ՍՐԱՊԵԱՆ

«Ազդակ»

ԶԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

«ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ»Ը ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Իր հիմնադրութեան 19–րդ տարեդարձին առիթով, «Երկիր եւ Մշակոյթ» կազմակերպութեան Լիոնի վարչական կազմը նախաձեռնած էր տեղեկատուութեան մը իր գործունէութիւններուն շուրջ:

Ծրագիրը կատարուեցաւ Կարպիս Մանուկեան սրահին մէջ, հանդիպումի ձեւով, Ուրբաթ, Ապրիլ 11–ի երեկոյեան ժամը 9–ին:

«Այսօրուան ձեռնարկը կը հետապնդէ նպատակ մը. ձեզ հաղորդակից ընել մեր կատարած զանազան աշխատանքներուն ու ապագայի հեռանկարներուն», շեշտեց Միութեան ներկայացուցիչներէն Ժոզէֆ Փափազեան:

«Ժամբորդութիւն մըն է հայրենի հողին վրայ որու կը հրաւիրենք բոլորդ. այնպէս՝ ինչպէս որ մենք ապրեցանք», յարեց տեղւոյն նախագահը՝ տոքթոր Արամ Ղազարեան ու շարունակեց. «ցուցադրել, տեղեկացնել ու մասնակից ընել բաւարար չեն այլեւս, այսօր. մեր փափաքն է դարձնել ձեզմէ իւրաքանչիւրը մէկական պատուիրակներ: Կը սիրենք ըսել թէ Հայը ունի իրաւունքներ. սակայն, անոնք ոչինչ կ'արժեն եթէ չպաշտպանենք զանոնք, գիտակցութեան ու կամքի ճամբով»:

Տոքթոր Ղազարեան ջատագովեց, նաեւ, հիմնադիր նախագահ Գեղամ Գեւոնեանի անձնուիրութիւնը ու բեմ հրաւիրեց զինքը: Գեղամ Գեւոնեան, որ յատուկէն ժամանած էր Փարիզէն, ըսաւ համեստօրէն. «Թող պատկերները խօսին տեղս»:

Ու երկար վայրկեաններ պատմեց ու մեկնաբանեց սպիտակ պաստառին վրայ սփռուող լուսապատկերը, ակնարկելով յաճախ Հայոց Պատմութեան էջերուն:

Պարսկաստանի հիւսիսը մեկուսացած Ս. Թադէի վանքը, դէպի Ղարաբաղ տանող Շուշիի ճամբուն վրայ, Գորիսի մօտերը տարածուած Տաթեւի վանքն ու Ս. Մինաս Եկեղեցին, կազմեցին բացատրութիւններու առաջին բաժինը, որոնք խիստ շահեկան թուեցան:

Միութեան հիմնադիրը երկարօրէն կեդրոնացաւ Քեսապի վրայ նաեւ, նկատելով զայն՝ «Արեւմտեան Հայաստանի միակ օրրանը հայկական որ ճողոպրեցաւ ջարդերէն»:

Մեծ գոհունակութեամբ խօսեցաւ 4–րդ եւ 5–րդ դարերէ մնացած Գօզարանի Եկեղեցիին մասին: Անոր վերաշինութեան աշխատանքները վերջ գտած են անցեալ տարուան Օգոստոսին ու բացումը կատարուած՝ նոյն ամսուան 26–ին Գարեգին Ա. Կաթողիկոսի ներկայութեամբ:

Այս կապակցութեամբ, առաջարկուեցաւ նաեւ բացումի արարողութիւններն ու հանդիսութիւնները յիշատակող շարժանկարի կարճ ժապաւէն մը:

Երիտասարդ անդամներ ու համակիրներ՝ Սիմոն Գալանճեան ու Ժան Քրիստոֆ Պալթայեան, խանդավառ կերպով արտայայտուեցան անցեալ տարուան Յուլիս – Օգոստոս ամիսներուն իրենց ապրած փորձառութիւններուն մասին:

Ակնարկելով Հայաստանի Քրիստոնէութեան 1700–ամեակին, Գեղամ Գեւոնեան փայփայեց երազ մը. «Վերջացած տեսնել վերաշինութեան աշխատանքները որպէսզի այդ աւերակները դառնան նաեւ Հայ գրօսաշրջիկին համար ուխտագնացութեան վայրեր»:

Ու եզրափակեց ըսելով. «Մեր ճամբորդութիւնը կ'աւարտի հոս: Պիտի շարունակենք շինել հո՛ն ուր ժամանակը կը կործանէ»:

ՎԱՐԴԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՒԵՏԻՔ
պաշտօնաթերթ
Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքութեան

Թիւ 1 – 4, Յունուար – Ապրիլ 1997

Պէյրութ, Լիբանան

ՏԱՍՆԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՊՈԼՍԷՆ ԴՈՒՐՍ

1896–1909

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Այս շարաշուք զրոյցները արդարացնելու համար կարծես մէկ երկու օրէ ի վեր խուժանը եւ մանաւանդ քիւրտ բեռնակիրներն ու պահապանները սպառնական կերպարանք մը առած էին: Խումբ խումբ կը տեսնուէին մզկիթներու բակը կամ փողոցներու անկիւնն ու հրապարակները, կարգախօսի մը, նշանի մը սպասելու երեւոյթով:

Օսմանեան տարեգրութեան մէջ պատմական օր մը եղաւ Ապրիլ 9–ի Հինգշաբթին:

Այդ օրն էր որ զինուորական ցոյցէն ի վեր առաջին անգամ ըլլալով Օսմանեան Խորհրդարանը, Այ – Ստեֆանօ, Եօթինկ քլիւպին մէջ նիստ գումարեց, ժողովրդային խանդավառութեան մը մէջտեղ:

Ծերակուտականներն ալ, գրեթէ ամբողջովին, եկած էին հոն:

Խորհրդարանի գումարումէն առաջ մինչ ամէնքս ալ քլիւպի ծովեզերեայ դարատափին վրայ կը գտնուէինք, նշմարեցինք օսմանեան երեք մարտանաւեր եւ կայսերական զբօսանաւ մը որ դէպի Այ – Ստեֆանօ կը յառաջանային:

Մարտանաւերու այս յանկարծական երեւումը պահ մը խուճապի մատնեց ներկաները:

Օրերէ ի վեր թէեւ թերթերը կը գրէին թէ նաւատորմը Սելանիկեան բանակին հետ էր, բայց ո՛չ ոք որոշ բան մը գիտէր անոր տրամադրութեան մասին եւ նոյն իսկ հակառակը պնդողներ կային: Թերթերու գրածները աւելի բաղձանքներ էին քան ճշգրիտ իրողութիւն:

Չեմ գիտեր ի՛նչպէս, յանկարծ շարաշուք վլվլուկ մը տարածուեցաւ բազմութեան մէջ:

– Նաւատորմիղը կուգայ մէպուսական ժողովը ցրուելու եւ ի հարկին թնդանօթի բռնելու համար...:

Այս շշնկոցը բաւ եղաւ որպէսզի քլիւպին դարատափը իսկոյն ամայանայ:

Դուրսը, ծովեզերքը խռնուած բազմութեան մէջ, նոյն երկիւղն ու սարսափը տիրեց:

– Թնդանօթներու բերանները բացուած են...:

– Մարտանաւերը պատերազմական դիրքով կը յառաջանան...:

– Նաւազները հրացաններով զինուած են...:

Ահա այս տեսակ խօսքեր կը փսփսային իրարու:

Քիչ մը առաջուան զուարթ խանդավառութիւնը մարած էր եւ հիմա ամէն մարդ կը փութար հեռանալու ծովեզերքէն:

Նոյն իսկ մէպուսներ եւ ծերակուտականներ մէյմէկ պատրուակ հնարելով կը ջանային հեռանալ Եօթինկ քլիւպէն: Մինչ ոմանք ալ՝ արիաբար՝ երդում կ'ընէին իրենց տեղը մնալու:

Այդ միջոցին մարտանաւերը եկած եւ քլիւպին ճիշդ դէմը կեցած էին:

Քիչ ետքը «Մէսուտիէ» մարտանաւէն նաւակ մը ծով իջեցուցին, որուն մէջ մէկ քանի բարձրաստիճան սպաներ մտան եւ նաւակը եկաւ ծովեզերք:

Ռմբակոծութեան անմիջական վախը փարատած էր:

– Բանակցութեան կուգան, կ'ըսէին ներկաները:

Սպաները ցամաք ելլելով ուղղուեցան Եօթինկ քլիւպ, կասկածոտ նայուածքներու եւ խոր լռութեան մը մէջէն անցնելով:

Ամէնքս սրտատրոփ անձկութեամբ կը սպասէինք այդ այցելութեան արդիւնքին:

Դուրսը լուր տարածուած էր թէ նաւային սպաները Խորհրդարանի եւ Ծերակոյտի նախագահներուն հետ կը տեսակցէին եւ թէ յանուն Ապտիւլ Համիտի պահանջումներ կ'ընէին:

Քսան վայրկեանի չափ տեւեց այս անորոշ յուզմունքը:

Յանկարծ քլիւպին մէջէն խանդավառ կեցցէներ ու աղաղակներ թնդացին եւ քիչ ետքը նաւային սպաները երեւցան Սայիտ փաշայի, Ահմէտ Րիզա պէյի եւ ուրիշ մէպուսներու ընկերակցութեամբ եւ պատշգամին վրայ իրարու հետ ողջագուրուեցան:

(Շար. 129)

ՄԱՀ
ՄԻՆԱՍ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆԻ

Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւելեան Շրջանի եւ Գանատայի Թեմի Ազգային Առաջնորդարանը խոր վիշտով կը ծանուցանէ դառնաղէտ մահը ազգային հասարակական գործիչ, հրապարակագիր, Կիլիկեան «Ս. Մեսրոպ»ի կարգի չքանշանակիր, «Հայրենիք» օրաթերթի վաստակաւոր խմբագիր, դաստիարակ եւ ուսուցիչ՝

ՄԻՆԱՍ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ-Ի

որ պատահեցաւ Ուրբաթ, Ապրիլ 18-ի առաւօտեան, Պոսթընի մէջ։

Հանգուցեալին ազգային յուղարկաւորութիւնը տեղի պիտի ունենայ Երեքշաբթի, Ապրիլ 22, առաւօտեան ժամը 11-ին, մեծագոյն Պոսթընի Ս. Ստեփանոս Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ մէջ, ընդ նախագահութեամբ Թեմիս բարեխնամ Առաջնորդ Բարձր. Տ. Մեսրոպ Ս. Արքեպիսկոպոսի։

Տան կարգը՝ Երկուշաբթի, Ապրիլ 21-ի երեկոյեան ժամը 7 – 9, Ուաթըրթաունի Պետրոսեան մեռելատան մէջ։ Թաղման կարգը պիտի կատարուի Մաունթ Օպըրն գերեզմանատան մէջ, իսկ հոգեճաշը պիտի տրուի Ս. Ստեփանոս Եկեղեցւոյ սրահին մէջ։

Փոխան ծաղկեպսակի նուիրատուութիւնները կը խնդրուի կատարել «Հայրենիք» հրատարակութեանց եւ Ս. Ստեփանոս Ազգային վարժարանին։

Կը խոնարհինք իր վաստակին առջեւ եւ կ'աղօթենք իր հոգիի խաղաղութեան համար։

ԴԻՒԱՆ
ԱԶԳԱՅԻՆ ԱՌԱՋՆՈՐԴԱՐԱՆԻ
ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ
ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ
ԵՒ ԳԱՆԱՏԱՅԻ

Ապրիլ 18, 1997

Dans le cadre des commémorations
du génocide arménien,

l'éphorie de l'église arménienne
de Chaville

reçoit

Jean-Jacques VAROUJEAN
(auteur dramatique)
pour la présentation de son dernier ouvrage

LA QUADRATURE DU SIECLE
TENTATIVE IV

une réflexion sur l'homme arménien, face à son arménité à l'aube du XXIe siècle

le **Vendredi 25 avril à 21 heures**
dans la salle S. Balabanian de l'Eglise
6, rue Père Komitas, 92370 Chaville

Venez nombreux —Entrée libre—

(Շար. Ա. էջէն)

է, որ նոր իշխանութեան տանելիք քաղաքականութիւնը բաւական դժուար է։ Ժողովուրդն ալ շատ յուսալքուած է արդէն, քանի արձանագրուածներու միայն 58%-ը մասնակցած է քուէարկութեան։

ՆԵԹԱՆԻԱՀՈՒ պիտի չենթարկուի դատական հետապնդումի, Իսրայէլի դատախազը հարկ եղած փաստերը գտած չըլլալով։ Ձախի երեսփոխանները կը մտադրեն վերաքննութեան դիմել, մինչ ինք յայտարարած է թէ յետագային ուշադիր պիտի ըլլայ նշանակումներու պարագային։

ՌՈՒՍԱՍՏԱՆԻ առաջին փոխ – վարչապետը՝ Չուբայիս յայտարարած է որ Ռուսաստան պիւտճէի ահաւոր տագնապ մը կ'ապրի ինչ որ խնդրոյ առարկայ կ'ընէ նաեւ Պետութեան կարելիութիւնը իր պաշտօնը կատարելու։

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀՐԵԱՆԵՐՈՒ եւ Երուսաղէմի միջեւ անաթեմաներու շրջան մը սկսած է եւ Միացեալ-Նահանգներու ռաբունապետը, որ հեղինակաւոր դէմքն է պահպանողական հրէականութեան մը Միացեալ – Նահանգներու մէջ կոչ կ'ընէ որ լուծուի Իսրայէլի Մեծ ռաբունապետութիւնը եւ կը հրաւիրէ Սփիւռքը որ դադրեցնէ նուիրատուութիւնները ուղղակի շարժումին ծայրայեղ ճիւղին, գլխակից Նեթանիահուի։ Իր կոչը գրուած է «Նիւ Եորք Թայմզ»ի առաջին էջը։

CATHEDRALE NOTRE-DAME DE PARIS

MESSE

Dimanche 27 Avril 15 heures 30

La Divine Liturgie en rite arménien sera célébrée par

Mgr G. GABROYAN
Evêque des Arméniens catholiques de France

en mémoire d'un million et demi d'Arméniens massacrés en 1915

L'homélie sera prononcée par
Mgr ANDRE VINGT-TROIS
Evêque Auxiliaire de Paris

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Յիշատակ
Բիւրաւոր Նահատակացն Մերոց,
Որք Կատարեցան Յընթացս
Համաշխարհային Առաջին Պատերազմի

Մեծ Եղեռնի 82-րդ տարելիցին առիթով, Փարիզի Սուրբ Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, Հոգեհանգստեան պատարագ կը մատուցուի՝ աւելի քան մէկ ու կէս միլիոն մեր նահատակներուն համար։ Հինգշաբթի, Ապրիլ 24, ժամը 15-ին։

Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը (դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ, աշխատաւոր եւ ուրիշներ)՝ այսօր կրնան բացակայիլ իրենց զբաղումներէն իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար։

ՎԱԼԱՆՍ - Ս. ՍԱՀԱԿ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 24-ին

Մեծ Եղեռնի Նահատակաց Յիշատակին ժամը 10-ին պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեան իրենց սիրելի ծնողաց եւ եղբօր՝ Զօհրապի յիշատակին 1000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Յարութիւն Տատուրեանի յիշատակին, փոխան ծաղկի «Յառաջ»ի կը նուիրեն. –

Տէր եւ Տիկին Հերվէ Յակոբեան եւ Օր. Վալերի Յակոբեան 500 Ֆր.։

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Պետրոսեան 500 ֆրանք։

ՇԱՒԻԼ. – Տէր եւ Տիկին Յակոբ Կօշկարեան եւ զաւակը 300 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին, իրենց քեռայրին՝ Յարութիւն Տատուրեանի մահուան առթիւ։

***

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տիկին Վահան Արպոյեան իր ամուսնոյն յիշատակին կը նուիրէ 300 ֆրանք «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

***

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շաւիլի Տէր – Դաւթեան մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Պէաթրիս Տատուրեանի եւ զաւակներուն իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝ Յարութիւն Տատուրեանի մահուան առթիւ։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 PARIS
SIRET: 51027317 A R. C. Paris
Commission paritaire : N° 55935

COMMÉMORATION D'AVRIL 1915

Paris

Jeudi 24 Avril
11h00 Cérémonie publique de recueillement des artistes et intellectuels au monument à la mémoire du Révérend Père KOMITAS à Villejuif Parc de l'Hôpital Paul Guiraud, 54, av. de la République VILLEJUIF
18h00 Rassemblement angle av. des Champs-Elysées - av. de Friedland Ravivage de la Flamme du Soldat Inconnu sous l'Arc de Triomphe
19h00 Marche en cortège vers l'Ambassade de Turquie

Samedi 26 Avril
20h00 Avec le soutien de la LICRA. Réunion publique à la salle de la Mutualité, 24, rue Saint Victor, Paris 5ème, Métro Maubert-Mutualité ou Cardinal Lemoine
1 - Débats avec les juristes Maîtres QUENTIN et FORSTER autour du projet de loi sur le négationnisme. Du «Point de détail de la Seconde Guerre Mondiale» à «La Version Arménienne de cette histoire», quelle législation pour la mémoire et contre la xénophobie? avec la participation de NOEL COPIN.
2 - Intervention des représentants des groupes parlementaires sur le thème de la reconnaissance du Génocide de 1915
3 - Partie culturelle — «LE CHANT D'ARARAT»
Gérald PAPAZIAN et Nora ARMANI

Lyon

Mercredi 23 Avril
18h **Rassemblement devant le Consulat de Turquie.**

Jeudi 24 Avril
Sous le parrainage de
M. Raymond TERRACHER,
Maire de Villeurbanne, Conseiller Général du Rhône
M. Gilbert CHABROUX
Sénateur du Rhône

15h **Office de Requiem**, célébré en la Cathédrale Saint-Jean de Lyon (5e) par Mgr. Norvan Zakarian, homélie de Mgr Jean Balland, Archevêque de Lyon.
17h **Défilé en direction de la Place Bellecour.**
17h30 **Rassemblement Place Bellecour :** Dépôt de gerbes; Allocutions : Maître André Soulier, Président de la Commission des Droits de l'Homme du Parlement Européen;
Un représentant de la Communauté arménienne;
Mlle Lydia Margossian, au nom du CDCA.

Marseille

Mercredi 23 Avril
20h00 Veillée de prières en la Cathédrale Apostolique Arménienne du Prado
21h00 à 22h30 Marche vers le cours d'Estienne d'Orves
22h30 à 24h00 Soirée organisée par les associations de jeunesse arménienne de Marseille (projection de diapos sur le cours d'Estienne d'Orves)

Jeudi 24 Avril
9h00 Dépôt de gerbe devant la stèle commémorative de l'avenue du 24 Avril 1915 (Beaumont 13012 MARSEILLE)
10h00 Cérémonie de Requiem en la Cathédrale Apostolique Arménienne du Prado
11h00 Dépôt de gerbe devant le monument du Génocide
11h30 Marche vers le Consulat de Turquie
16h00 Messe de Requiem en l'Eglise des Réformés
17h30 Rassemblement pour le défilé (départ Les Mobiles vers la Préfecture.

Grenoble

Le Club des Arméniens de Grenoble et la Maison de la Culture Arménienne de Grenoble et du Dauphiné organisent le Mercredi23 Avril à 20 heures 30 à la M.C.A.G.D. espace Jean Marandjian, 15 cours de la Libération et du Général de Gaulle à Grenoble, une conférence débat avec l'historien Yves TERNON et l'ensemble des députés isérois
MM. BIESSY, PC; CAZENAVE, RPR; COLOMBIER, UDF; DESTOT, PS; HANNOUN, RPR; MIGAUD, PS; MOYNE-BRESSAND UDF; SAUGEY, UDF. sur le thème
«Pourquoi la France n'a-t-elle pas encore reconnu le Génocide arménien?»

Nice

Jeudi 24 Avril
09h00 Rassemblement Promenade des Anglais (face Hôtel Méridien) Marche du souvenir jusqu'au Monument aux Morts
10h35 Dépôt de gerbes à la mémoire des victimes du génocide de 1915, et également des Combattants et Résistants français d'origine arménienne morts pour la France 1914/18 et 1939/45
11h30 Office de Requiem en l'Eglise arménienne Sainte Marie
12h00/12h30 Collation et discours, salle Barsamian

Cannes

Jeudi 24 Avril
15h30 Rassemblement et dépôt de gerbes au square d'Arménie 20, boulevard d'Alsace (derrière la Gare SNCF)

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 23
MERCREDI
23 AVRIL
1997

LE NUMERO : 5,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.100 Ֆ. — Վեցամսեայ : 560 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.400 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.250 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

72ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.099 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 72e ANNEE — N° 19.099

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՇԻՐԱՔ ԼՈՒԾԵՑ ԱԶԳ. ԺՈՂՈՎԸ

ՎԱՂԸ՝ Ի՞ՆՉ ՄԵԾԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆ

Երկուշաբթի, Ապրիլ 21, ժամը 20-ին նախագահին ելոյթին բովանդակութիւնը անակնկալ մը չէր : Պաշտօնականացումն էր օրերէ ի վեր ծանօթ շշուկներու, Շիրաք հաստատեց այդ շշուկները եւ փորձեց բացատրել թէ ի՛նչ դրդապատճառներէ մղուած, որոշած էր լուծել Ազգային ժողովը :

Իր ելոյթին գլխաւոր կէտերն են.—

– Որոշեցի լուծել Ազգ. Ժողովը, ընտրութիւնները տեղի կ՚ունենան Մայիս 25-ին եւ Յունիս 1-ին :

– Պէտք է կրկին խօսքը ժողովուրդին տալ, որպէսզի յստակօրէն արտայայտուի յառաջիկայ հինգ տարիներու տեղի ունենալիք փոփոխութիւններու տարողութեան եւ կշռոյթին մասին : Այդ նոր հանգրուանը դիմագրաւելու համար, կարիքն ունինք մեծամասնութեան մը որ ժամանակ ունենայ իր առջեւ գործի անցնելու :

– Որպէսզի պէտք է բարենորոգենք Պետութիւնը, թոյլ տալու համար հանրային ելքի նուազում մը :

– Կայ Եւրոպան : Երբեմն պարտադրանքներ ունի : Կարեւոր որոշումներ պիտի առուին գալիք ամիսներու ընթացքին :

– Միակ դրամանիշի անցքը, անհրաժեշտ եթէ կ՚ուզենք զմեզ ներկայացնել որպէս քաղաքական եւ տնտեսական մեծ պետութիւն մը, Եւրոյով մը հաւասար Տոլարին եւ Իէնին :

– Եւրոպական հիմնարկութեանց բարենորոգումը : Կ՚ուզենք որ անոնք աւելի ժողովրդավար, աւելի հաւասարակշռուած, աւելի արդիւնաւէտ ըլլան :

Կոչ ըրաւ որ Ֆրանսացիները հարկ եղած մեծամասնութիւնը տան որպէսզի Ֆրանսան կարենայ դէմ դնել ներկայի մարտահրաւէրներուն : Ելոյթի վերջաւորութեան, անուղղակի ակնարկեց Ազգ. ճակատին, ընկերվարականներուն, ընդհանրապէս՝ ընդդիմադիրներուն : Մտքերը, կ՚ըսէ, խռոված են, կենսական սկզբունքներ խնդրոյ առարկայ են՝ մարդուն հանդէպ յարգանքը, հանդուրժողութիւնը, տարրական զօրակցութիւնը : Աւելութեան կոչեր եղած են եւ քաւութեան նոխազներ նշանակուած, պէտք է վերահաստատենք մեր արժէքները, միասին պէտք է ըսենք թէ ի՛նչ ընկերութեան մէջ կ՚ուզենք ապրիլ : Ինչ որ կ՚առաջարկեմ, կը շեշտէ նախագահը, Հանրապետութեան խնդիրն է :

Պարզ է որ Շիրաքի եւ իր մեծամասնութեան (թէեւ ոմանք, ինչպէս Սեկէն դէմ էին) այս որոշումը յետին մտքեր ունի եւ գաղտնիք ալ չեն անոնք : Եւրոպայի, միակ դրամին, Մաասթրիխթի պարտադրանքները կարենալ յարգելու համար, Ֆրանսա տնտեսական խիստ միջոցներու պէտք է դիմէ, բայց պէտք չէ 3%-ը անցնի եւայլն, եւայլն : Ուրեմն, կանխահաս ընտրութիւնները թոյլ պէտք է տան մեծամասնութեան, որ ձեռք առնուելիք ոչ ժողովրդական միջոցները կարենայ առնել ընտրութիւնէ ետք, նոյնիսկ ի գին քանի մը աթոռ կորսնցնելու (մինչեւ 150 չի մտահոգուիր), այլապէս վախն ունէր որ գալ Մարտին, այդ խստակեցութեան պարտադրանքները կիրարկելէ ետք, այլեւս մեծամասնութիւն չունենար : Թէեւ կրնայ, ներկայիս ալ չունենալ, եթէ նկատի առնենք որ Ֆրանսացի քաղաքացին միշտ դէմ կը քուէարկէ, ո՛չ թէ, այսինքն երբ Միթերան կ՚ընտրէ, կը նշանակէ որ Ժիսքարի դէմ քուէարկած է : Ուրեմն, ամէն բան այնքան պարզ չէ եւ եթէ չանտեսենք նաեւ որ մեծամասնութեան ընտրապայքարը պիտի վարէ Ժիւփէ, որ նաեւ յաղթանակի պարագային նախարարապետ պիտի մնայ, աւելի բացայայտ կը դառնայ որ յառաջիկայ քուէ օրերը ճակատագրական կրնան ըլլալ : Ոմանց համար արդէն, ձախը երբեք այսքան նպաստաւոր պայմաններ չէ ունեցած, կը մնայ իրեն օգտուիլ այդ մթնոլորտէն : Ժոսփէն յայտարարեց, Շիրաքի ելոյթէն ետք, թէ ոչ մէկ անճապարանք կար այս ընտրութիւններուն համար, «բայց, աւելցուց, ներկայիս կը գտնուինք ընկերութեան, քաղաքակրթութեան քաղաքական ընտրութեան մը առջեւ : Կ՚ուզեմ Եւրոպան, բայց քաղաքացիներուն համար Եւրոպա մը, առանց հրաժարելու Ֆրանսայէն : Պատրաստ ենք կառավարելու» :

Ֆիլիփ տը Վիլիէ կը գտնէ որ ներկայ մեծամասնութիւնը չէ խզած ընկերվարութեան հետ, դէմ է Եւրօ-ին որ իրեն համար գործազրկութիւն կը նշանակէ :

Ժ. Մ. Լը Փէն պատկերալից ոճով «ընտրական հոլտ-ըփ» որակեց նախագահին որոշումը եւ ըսաւ թէ սուղի պիտի նստի Շիրաքի : Համայնավարներն ալ յաղթանակի պարագային, կ՚ուզեն որ ձախի հաւասարակաց կառավարութիւն մը կազմուի, համայնավար նախարարներով :

Մեծամասնութիւնը կը խորհի նաեւ թէ ընկերվարականները հարկ եղած ծրագիրը չունին, դեռ «ապաքինման» շրջանի մը մէջ են ինչպէս կը նկատէ Սերժ Ժիւլի («Լիպերասիոն», Ապրիլ 22) եւ եթէ նոյնիսկ Ժիւփէ լուծումը հոյակապ բան մը չէ, երկու չարերէն նուազագոյնն է եւ ուրեմն ժողովուրդը այդ ընտրութիւնը կ՚ընէ :

Կը մնայ սպասել ու տեսնել :

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 22)

ԿԻՐԳԻԶԻՍՏԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԱՅՑԸ

Պաշտօնական այցելութեամբ առաջին անգամ ըլլալով Հայաստան գացած է Կիրգիզիստանի նախագահ՝ Ասկար Ակաչեւ, իր կնոջ հետ : Իրեն կ՚ընկերանան Արտաքին նախարար Ռ. Օթունբայեւա, ՀԱՊ-ի երկիրներու հետ համագործակցութեան գործերու նախարար Ե. Ֆիշեր, Փոխադրութեան եւ Հաղորդակցութեան նախարար՝ Ժ. Սադիպալոեւ :

Կիրգիզիստանի եւ Հայաստանի կառավարութիւններու միջեւ ստորագրուած են համաձայնագրեր՝ զբօսաշրջութեան, արդիւնաբերութեան, կրթութեան, գիտութեան եւ մշակոյթի բնագաւառներուն մէջ համագործակցութեան մասին : Նաեւ յուշագրեր ստորագրուած են կապերու միջազգային հաղորդակցութեան, իրաւական տեղեկատուութեան փոխանակման, արդարադատութեան նախարարութիւններու միջեւ համագործակցութեան, ինչպէս նաեւ վիճակագրութեան վերաբերեալ :

Համաձայնագիրներու ստորագրութենէն ետք տեղի ունեցած է երկու երկիրներու նախագահներուն մամուլի ասուլիսը, որու ընթացքին Լ. Տէր-Պետրոսեան ընդգծած է Կիրգիզիստանի գրաւած կարեւոր տեղը որքան ՀԱՊ-ի շրջանակին, նոյնքան ալ Կեդր. Ասիոյ մէջ : Ակայեւ ալ յիշեց ետք թէ իր երկիրը պաշտօնապէս այցելող կովկասեան երկիրներու նախագահներէն առաջինը եղած էր Հայաստանինը, յայտնած է թէ ստորագրուած համաձայնագրերը կը նպաստեն երկու երկիրներու միջեւ նախապէս հաստատուած սերտ կապերու վերականգնման եւ զարգացման :

***

ՌՈՒՍ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԳԱՑԱԾ

Ապրիլ 20-ին, չորսօրեայ այցելութեան մը համար Երեւան գացած է Ռուսաստան – Հայաստան բանակցութիւնները վարող ռուսական պետական պատուիրակութիւնը, գլխաւորութեամբ Վսեւոլոդ Օլէանդրովի : Բարեկամութեան, համագործակցութեան եւ փոխադարձ օգնութեան մասին պայմանագրի նախագիծի պատրաստութեան աշխատանքները առանցքը կը կազմէին այս այցելութեան դրդապատճառներուն : Պատուիրակութիւնը կ՚ընդունուէր նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեանի, վարչապետ Ռ. Քոչարեանի, կառավարութեան աշխատակազմի ղեկավար Գագիկ Շահպազեանի եւ Արտաքին նախարար Ալ. Արզումանեանի կողմէ :

***

ՆՈՐ ՄԱՐԶՊԵՏՆԵՐ

Լոռիի մարզպետի պաշտօնէն հեռացուած է Յովհաննէս Մատինեան որ կը պատկանէր ՀՀՇ-ի ու մաս կը կազմէր «Հանրապետութիւն» խմբակցութեան : Ան այդ պաշտօնը կը վարէր 1996 Փետրուարէն ի վեր : Իր տեղը նշանակուած է ՌԱ(ԼԴ)Կ նախագահ, երեսփոխան, նաեւ «Հանրապետութիւն» խմբակցութեան անդամ Վիգէն Խաչատրեան : Նշանակուած են երկու այլ մարզպետներ եւս. ՀՀՇ-ական Պանդուխտ Մանուկեան՝ Վայոց Ձորի, եւ Ռուդիկ Ղուկասեան (անկուսակցական)՝ Գեղարքունիքի : Այսպէսով նշանակուած կ՚ըլլան բոլոր մարզպետներն ալ եւ թափուր մարզ չի մնար :

***

ՀԵՏԱՔՆՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ՁԵՐԲԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Իջեւանի ոստիկանատան մէջ Մարտ 1-ին ծագած եւ դիպահ 13 ամբաստանեալներու մահուան պատճառ դարձած հրդեհին հետաքննութիւնը յանգած է եզրակացութեան : Ներքին նախարարութեան տեղական բաժնի պետի տեղակալ Նելսոն Մկրտումեան, տարբեր ծառայութիւններէ Սենիկ Ճաղարեան, Գառնիկ Սարիկեան եւ Էդիկ Օհանեան քրէական պատասխանատուութեամբ ամբաստանուած են եւ ձերբակալուած :

***

1996 Դեկտեմբեր 23-ին, Նոր Խարբերդի յետամնաց եւ մտային հիւանդ երախաներու մանկատան մը մէջ ծագած հրդեհը խլած էր մանուկ ութ զոհեր : Բացուած հետաքննութենէն պարզուած է տնօրէն Սեդրակ Յովհաննիսեանի եւ տեղակալ Սամուէլ Մկրտչեանի պատասխանատուութիւնը արկածին մէջ : Անոնք ամբաստանուած են այդ յանցանքով եւ ձերբակալուած :

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐՈՒՆ ՀԵՏ

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

Թ. ՊԼԷՐ - Ճ. ՄԷՅՃԸՐ ՄԵՆԱՄԱՐՏԸ

Մայիս 1-ին տեղի կ՚ունենան Մեծն - Բրիտանիոյ երեսփոխանական ընտրութիւնները եւ ըստ հարցախոյզերու Ճոն Մէյճըր պիտի ստիպուի իր աթոռը զիջելու աշխատաւորական իր մրցակցին՝ Թոնի Պլէրի : Մէկ կողմը՝ պահպանողական Ճ. Մէյճըր, յոգնած վարչապետ մը, միւս կողմը՝ «նոր» աշխատաւորականները զօրս կը գլխաւորէ Թոնի Պլէր, 44 տարեկան :

Ի՞նչ են տարբերութիւնները : Մեծ բան չկայ : Թորիք (պահպանողական) օրէնքի եւ կարգուկանոնի կուսակցութիւն կը հռչակեն իրենք զիրենք, խոստանալով որ ապահովութիւն պիտի տիրէ փողոցներուն մէջ եւ տուրքերը յաւելում պիտի չկրեն : Մէկ խօսքով, ճիշդ ու ճիշդ ինչ որ կ՚առաջարկէ նոր Լապուրը (աշխատաւորական) :

Ուրեմն ինչո՞վ պէտք է զիրենք զանազանել : Թերեւս, կ՚ըսուի, մակդիրներով : Այսպէս Պլէր անուանուած է՝ Պամպի (անփորձութեան համար), Ստալին (Լապուրը վարելու իր ձեւին) «Թորի» Պլէր (պահպանողականներու արժանի իր ծրագրին), Թոնի Պլուր (անկերպարանք զանգուած), «Այլինկթընի մարդը» (կը բնակի մեծ տուն մը Լոնտոնի հիւսիսային հարուստ թաղամաս մը, վայելուչ զգեստներ կը հագուի եւ Օքսֆորտի անթերի անգլերէն մը կը խօսի) :

Ճ. Մէյճը՞ր : Կը նկատուի ձանձրացուցիչ անձ մը, ակար եւ բարկացոտ, մակդիր չունի, բացի «գորշ գոյն մարդ»էն : Կարելի էր զինք մկրտել՝ «Մարաթոնցին» : Արդարեւ որո՞ւ մտքէն կ՚անցնէր որ այսքան երկար կը տեւէ, նուազագոյնի իջած խորհրդարանական մեծամասնութիւնով մը, յուսալքիչ հարցախոյզեր, չար ծաղրանկարիչներ :

Պէտք է վախնա՞լ Լապուրէն : Պահպանողականներու ընտրական լոզունգը կը զգուշացնէ ընտրողները «Նոր Լապուր, նոր վտանգ»ի դէմ. բայց, Լապուրի գալուստէն միակ վախցողները սենտիքաներն են : Կը սպասեն ընկերային Երկրորդ շրջան մը :

Կա՞յ պատմական խօսք մը Մէյճըրէն որ կրնայ մնալ : Ըստ իրեն՝ Սկովտիոյ եւ Կալլէսի շրջանային Խորհրդարան մը շնորհել, ինչպէս կը խոստանայ Լապուրը «բրիտանական պատմութեան հազարամեակ մը կը սնանկացնէ» (այս առնչութեամբ ալ, չար լեզուները նկատել կուտան որ Մեծն - Բրիտանիա միայն 300 տարուան պատմութիւն ունի, Սկովտիացիք եւ Անգլիացիք կցուած ըլլալով մինչեւ 1707) :

Վերջին հարցախոյզերու համաձայն («Տէյլի Թելեկրաֆ», Ապրիլ 15), աշխատաւորականները կը ստանան ձայներու 49%-ը, պահպանողականները՝ 31% եւ 18% ալ ազատական - դեմոկրատները :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼՈՆՏՈՆ, ամբողջ օր մը, Ապրիլ 21-ին, անդամալոյծ էր որպէս հետեւանք ԻՐԱ-ի չարք մը ահազանգներուն, որ հոս - հոն ռումբեր կան : Օդակայանները փակուած են, կայարանները նոյնպէս, փողոցներու երթեւեկը արգիլուած է եւ մայրաքաղաքին դուռներուն ահաւոր խճողումներ սահղծուած են : Այս ամբողջը որովհետեւ ԻՐԱ-ի գաղտնի ծածկանիշը գործածելով է որ ոճրափորձի լուրեր հաղորդուած են, ինչ որ կը ստիպէ իշխանութիւնները որ լուրջի առնեն : Անգլիական ընտրութիւններէն շաբաթ մը առաջ, այս մթնոլորտը խիստ նեղացուցիչ է ժողովուրդին եւ իշխանութիւններուն համար : Մէյճըր եւ Պլէր «անհանդուրժելի» գտած են ԻՐԱ-ի այս գործելակերպը :

ՀԱՅԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱԿ-ԻՆ ԱՌՋԵՒ

ԱՆԱՀԻՏ ՏԷՐ – ՄԻՆԱՍԵԱՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Այսուհանդերձ, այս գիրքը այլ պատճառներով նշելի անկիւնադարձ մը կը կազմէ: Արդարեւ, Հայերու ցեղասպանութեան ժխտումին դէմ մղուած երկարատեւ պայքարի օրինակին ընդմէջէն ան արժէքաւոր տեղեկութիւններ կը հաղորդէ ՄԱԿ-ի հիմնարկութիւններուն զարգացումին եւ անոնց գործունէութեան ուսումնասիրութեան համար, ինչպէս նաեւ ընթերցողին ցոյց կուտայ միջազգային սուղ եւ դանդաղաշարժ կազմակերպութեան մը վարչարարական ձեւապաշտութիւնը. կազմակերպութիւն մը որուն «բանաձեւերը» տխուր սակարկութիւններու աւիթ կ'ըլլան: Սակայն ՄԱԿ-ը զոր ընթերցողին յայտնաբերել կուտայ Վ. Աթթարեան, ամէն բանէ առաջ ընդարձակ աշխատանոց մըն է ուր Պատերազմական ոճիրներու, մարդկային իրաւունքներու յանձնախումբերուն, Տնտեսական ու ընկերային խորհուրդին միջեւ (ճիշդ է որ դանդաղօրէն) կը մշակուի մարդկային ընկերութիւններու կեանքը կանոնաւորելու կոչուած միջազգային օրէնսդրութիւն մը:

Եթէ «ՄԱԿ-ը քանի մը տասնամեակի ընթացքին միջազգային բազմաթիւ օրէնքներ մշակած է մարդկային իրաւունքներու մարզին մէջ որոնք միջազգային օրէնսդրութեան հիմ կը ծառայեն» (էջ 114), *օրէնքի տրամադրութիւնները տակաւին անբաւարար են:*

Հաստատելով Ի. դարուն ցեղասպանութիւններու պարբերական յայտնութիւնը եւ վերջին պարագաներուն (Ռուանտա, նախկին Եուկոսլաւիա) մէջ «ցեղասպանութեան հոլովոյթ մը արագօրէն կասեցնելու» (էջ 115) *ՄԱԿ-ի անզօրութիւնը, Վ. Աթթարեան կը շեշտէ որ պետութիւններու գերիշխանութեան սկզբունքը որ տեղ գտած է ՄԱԿ-ի ուխտին մէջ, միջոց մըն է իշխանութեան ձեռքը երբ ուզէ «ներքին գործերու քօղին տակ անյայտացնել ցեղային, ընկերային եւ քաղաքական խմբաւորումներ»* (էջ 115): *Վերոնշեալ երկու պարագաներուն մէջ զինուորական միջազգային ատեանի մը կազմութիւնը որպէս յապաղած, մասնայատուկ եւ սահմանափակ հասողութեամբ քայլ յառնուած է: Վ. Աթթարեան չի վարանիր հաստատելու թէ Թրքական դիւանագիտական ճապկումներու հետեւանքը եղաւ մինչեւ այսօր յետաձգել «բոլոր մասնայատուկ միջոցները՝ որոնք զարկ պիտի տային այս ոճիրին կանխարգիլման ու ճնշումին»* (էջ 116):

⁂

Որպէս եզրակացութիւն, քանի մը էջի մէջ Վ. Աթթարեան պատկեր մը կուտայ ներկայ կացութեան ու նոր հեռանկարներ կ'առաջարկէ:

Թուրքիոյ կողմէ «յարուցուած նոր փորձութիւններուն» դէմ ՄԱԿ-ի եւ Եւրոպական Խորհրդարանին մէջ հայկական յաջողութիւնները (1987) *սահմանափակ են: Հակառակ ներքին ծանրակշիռ դժուարութիւններուն (քաղաքական բողոքներ, կրօնամոլութեան զօրացում, քրտական ապստամբութիւն, մեծ համեմատութեամբ դրամահոսք) Թուրքիա որ կ'ուզէ մաս կազմել Եւրոպայի Միութեան, աւելի քան երբեք անդրդուելի է Հայերու ցեղասպանութեան իր ժխտումին մէջ: Այս կեցուածքը կը յայտնուի այլ պետութիւններու հետ իր յարաբերութիւններուն մէջ: Մէկ մէկ Միացեալ – Նահանգներու, Իսրայէլի, Ֆրանսայի, ափրիկեան եւ ասիական երկիրներու այս նիւթին վերաբերող դիրքերուն քննութիւնը խառնիչ տպաւորութիւն մը կը գործէ հայ ընթերցողին վրայ: Անշուշտ ցեղասպանութեան հարցն է որ – աւելի կշիռ ստացած 1991էն ի վեր –, որոշիչ տարրն է Թուրքիոյ Հայաստանի հետ յարաբերութիւններուն եւ ոչ թէ Ղարաբաղի հարցը:*

«Նոր հեռանկարներ»ը ծագում կ'առնեն համաշխարհային նոր կանոնակարգի մը հաստատումէն. այդ կանոնակարգը տիրապետութեան տակն է Միացեալ – Նահանգներու որ տնտեսական եւ զինուորական միակ գերպետութիւնն է, Խորհրդային Միութեան քայքայումէն ի վեր: Իրենց այս դիրքով հզօր Միացեալ – Նահանգները կը ջանան քաղաքական ժողովրդավարութիւնն ու շուկայի տնտեսութիւնը տարածել ամբողջ երկրագունտին վրայ (էջ 130): *Դէմ յանդիման մնացած համաշխարհային նոր այս կազմակերպութեան, միջազգային մեծ հիմնարկութիւնները (Համաշխարհային դրամատուն, դրամական հիմնարկ եւ ՄԱԿ) որոնք երեքն ալ 1945-ին հիմնուած են, պէտք պիտի ունենան բարեփոխուելու:*

Բազմաբեւեռ աշխարհի մը մէջ ուր շըրջանային անհաւասարութիւնները պիտի շեշտուին, պիտի զոհուին փոքր ժողովուրդները: Նման պայմաններու մէջ ցեղասպանութեան վտանգը իսկական է: Ահա թէ ինչո՛ւ Վ. Աթթարեան կը նախատեսէ ցեղասպանութեան կանխարգիլման ու ճնշումի միջոցներ որոնց առընչուած էր Հայերու պարագան ալ, ՄԱԿ-ի մէջ: Ան կը նախատեսէ որ Թուրքիա պիտի յաջողի պատշաճիլ, արդէն իսկ պատշաճած է շնորհիւ Միացեալ – Նահանգներու եւ Արեւմուտքի առանձնաշնորհեալ իր կապերուն: Ան պիտի գործածէ, ինչպէս ըրած է արդէն, պետական բոլոր միջոցները արտասահմանի մէջ պատմագիտական հիմնարկներ ստեղծելու, պատմագիտական ուսումնասիրութիւններու նիւթական տրամադրելու համար, որոնք պիտի հերքեն հայկական ցեղասպանութեան մը գոյութիւնը:

Այս պայմաններուն մէջ Հայաստան շահ պիտի չունենայ ցեղասպանութեան ճանաչումի պայքարի մը ձեռնարկելուն մէջ: Իսկ «Սփիւռքի գաղութները (...) ցեղասպանութեան նիւթով քաղաքական հաւանական քարոզչութեան մը պարագային, իրենց ընթացքին մէջ մեծ քայլեր չեն կրնար առնել, օրինաւորութեան եւ համակարգումի իսկական կարողութեան մը պակասին պատճառով» (էջ 133): *Յոռետես այս դատումին որ հիմնուած է ուժի յարաբերութիւններու իրապաշտ մօտեցումի մը վրայ, կը հետեւին քանի մը յանձնարարութիւններ: Դէմ յանդիման մնացած Թրքական դիւանագիտութեան ազդեցիկ մեքենային, Հայաստան պէտք է իր աղբիւրներուն համեստութիւնը ծածկէ «հանճարեղ եւ անսպասելի գործողութիւններով»: Ի վերջոյ, որդեգրելով ճարտար խաղացողի մը մարտավարութիւնը որ յաւելեալ պիտի կրնայ գործածել «Սփիւռքին ալ առնուազն աջակցութիւնը»* (էջ 133):

Հայերը պէտք է գործունէութիւն տանին քաղաքական մարզէն դուրս. պէտք է բազմապատկեն պատմագիտական աշխատասիրութիւնները, հետազօտութիւններու հիմնարկի մը մէջ կեդրոնացնեն գիտուններու խումբ մը, նուիրուած՝ Թրքական ժխտումի համակարգը քայքայելու դժուարին պարտականութեան: Պէտք է նաեւ Թուրք ժողովուրդին որ «չափահաս ժողովուրդ» մըն է, դուրսէն ապահովեն այն տեղեկութիւնները որոնցմէ զրկուած է պաշտօնական քարոզչութեան պատճառով:

Հայերը այս «առաքելութիւնը» կրնան կատարել միայն երբ յաջողին մէկդի ձգել իրենց ներքին պառակտումները եւ երբ Սփիւռք եւ Հայաստան միացնեն իրենց կարողութիւններն ու միջոցները:

Բարեմաղթութիւն մը զոր իւրաքանչիւր Հայ պիտի ուզէր իրականացած տեսնել:

⁂

Որքան իր նիւթով, նոյնքան նաեւ իր ոճով Վ. Աթթարեանի գիրքը կը տարբերի հայ հեղինակներու ընթացիկ հատորներէն:

Ինք ծնած է Լիբանան, Ֆրանսայի մէջ ճարտարագիտական ուսում ստացած ապա նաեւ մաթեմաթիկ եւ տնտեսագիտութիւն ուսանած: Եղած է Եւրոպայի Հայ Ուսանողներու Միութեան նախագահ: Տէր է հայ քաղաքական ամուր մշակոյթի մը: Աւելի քան քսան տարիէ ի վեր պատասխանատու պաշտօն կը վարէ Հիւլէական Հետազօտութեան Եւրոպական Կեդրոնին մէջ Ժընեւ: Ատոր զուգահեռ ՄԱԿ-ի նըրբանցքներուն մէջ տարուած քաղաքական իր գործունէութեան արդասիքն է «Հայերու ցեղասպանութիւնը ՄԱԿ-ի առջեւ» հատորը որ կը խտացնէ իր փորձառութիւնները: Հիմնուած անթերի փաստագրութեան մը վրայ, ան պահանջեալ յըստակութեամբ ու լրջութեամբ գրի առնըւած «տեղեկագիր» մըն է ուր հռետորականը տեղ չունի: Այդ «տեղեկագիրը» որ կ'աւարտի Ցեղասպանութիւնը ճանաչել տալու հաւանականութեան տրամաբանական մէկ արժեւորումով, *ցոյց կուտայ թէ Վ. Աթթարեան կը պատկանի Սփիւռքի այն ընտրանիին որուն կարողութիւնները այնքան անտեսուած են Հայաստանի կողմէ:*

Կարողութիւններ որոնք կենսական են այսօր երբ պայքարը «յանուն ճշմարտութեան» (էջ 135) *եւ ցեղասպանութեան ժխտումին դէմ, Հայաստանի միակ զէնքն է Ղարաբաղի օրինավիճակի հարցին մէջ ճկելու համար Թուրքիան:*

ՎՐԻՊԱԿ. – Այս յօդուածին առաջին մասին, երկրորդ սիւնակին, Բ. տողը պէտք է ըլլայ. – «նեցուկ եւ բարեկամներ կը գտնեն *ոչ – կառավարական կազմակերպութեանց*» (ոչ թէ ՄԱԿ-ի):

ՅԻՇՈՂՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Ապրիլեան սերունդի վերջին վկաներէն կիւրինցի, Սեբաստիոյ գաւառ, վահան Արպոյեան կնքեց իր մահկանացուն Մարսէյլ, 1997 փետրուարին: Յանձնած էր մեզի գրի առած եւ խորագրած «Յիշողութեան համար» իր բազմանդամ ընտանիքին կրած դառն ճակատագիրը եւ խնդրած հրատարակել «Յառաջ»ի սիւնակներուն մէջ, իր մահէն յետոյ:

Գրուածը յայտնութիւն մը չէ, այլ 1915-ին, 1916-ին Մեծ Եղեռնի գործադրուած անթիւ, անհամար հրէշաւոր անգթութիւններու անծայրածիր անապատին մէջ, վերապրողի մը պարզ վկայութիւնը:

«...Նախ ըսեմ որ տարիքս ճշգրիտ չեմ գիտեր. մօտաւոր հաշուով, վեց կամ եօթը տարեկան էի, 1915 թուականին: Արպոյեան ընտանիքի չորս եղբայրներէն կրտսերն էր հայրս՝ Ստեփան: Հօրեղբայրներուս հետ Կիւրեղ, Յակոբ եւ Վարդավառ շալի գործով կը զբաղէր: Մեծ շուկային մէջ կերպասեղէնի խանութ ունէր: Կը սիրէի իրեն հետ երթալ շուկայ որովհետեւ տունէն հեռու ըլլալով կը ճամբորդէինք ձիով եւ կէսօրներն ալ փուռէն եկած հացով – հոտով միսեր կը ճաշակէինք: Սակայն, շուտով քունս կուգար: Հայրս անկիւն մը, կերպասները կը փռէր եւ հոն կը հանգստանայի: Ինծի համար այս ամբողջը հաճելի էր: Երբեմն հայրս կը գանգատէր որովհետեւ նեղութիւն կը պատճառէի: Եւ սակայն, յաճախ միասին կ'երթայինք:

Հայրս ամուսնացած էր 1904ին: Մայրս, Սրբուհի, մահացած է ծննդաբերութեան մը ժամանակ եւ հազիւ ճանչցած եմ: Երեք հօրեղբայրներէս Կիւրեղը «երջանկութիւնն» ունեցած էր բնական մահով մեռնելու, ինչպէս մեծ մայրս յետոյ անոր երանի տալով կ'ողբար:

Հայրս զինուոր ըլլալու տարիքն ունենալով «պեդէլ» տուաւ եւ բանակ չգնաց: Կը յիշեմ, իրիկուն մը, մեծ – մայրս պնակի մը մէջ քառասուն կամ յիսուն ոսկի հաշուեց եւ ըսաւ՝ փողը տանիմ այդ շուներուն տամ որպէսզի տղաս ազատի:

Բայց շատ չանցաւ:

Իրիկուն մը, Թուրք «ժանտարմա»ներ եկան, ձերբակալեցին ու տարին հայրս եւ բանտարկեցին խանի մը մէջ: Առաւօտեան իմացանք որ հօրեղբայրներս եւս թաղին քահանան՝ Տէր Հասուն, մօրս կողմէ մեծ – հայրիկս՝ Մկրտիչ, բազմաթիւ ազգականներ, Ծառուկեան ընտանիքի տղամարդիկը, թաղին ունեւոր դասակարգը, կուսակցական գործիչները եւ գրեթէ բոլոր արուները նոյն ճակատագրին ենթարկուած են: Մեր ընտանիքին մօտ Թուրք բարեկամ մը Ապու Աղան եւ եղբայրները դիմեցին կառավարութեան ձերբակալուածները ազատելու համար: Բայց, ի զուր: Սակայն, հօրս եւ Վարդավառ հօրեղբօրս համար արտօնութիւն ստացան որ վերջին գիշերը իրենց ընտանիքէն մէկական հոգի իրենց մօտը ըլլայ: Հայրս գիս ուզած էր: Իսկ հօրեղբայրս՝ Գեղամ զարմիկս: Երկուքս գրեթէ տարեկից էինք: Այսպէս, Ապու Աղայի եղբայրներէն մին մեր տունը եկաւ, եւ Գեղամին հետ գացինք բանտ: Բանտին մէջ կային քանի մը տասնեակ հոգիներ: Բոլորն ալ մութին եւ ծուխին մէջ նստած, յուսահատ վիճակ մը ունէին: Հայրս, հօրեղբայրս, մեծ – հայրս, ազգականներ անընդհատ լալով մեզ համբուրեցին: Այսպէս գիշերը անցուցինք: Գեղամը եւ ես եղածէն բան մը չէինք հասկնար: Առաւօտեան կանուխ մեզի բակը իջեցուցին: Հոն կար Թուրք Ապու Աղան: Հայրս կրցաւ վերջին անգամ մը գիս համբուրել, մինչ Ապու Աղան մօրուքը փայփայելով ըսաւ՝ «մերախ էթմէ, օնպէշ կիւնտէն պրաքաճագլար» (հոգ մի ըներ 15 օրէն ազատ կ'արձակեն): Գեղամին հետ տուն վերադարձանք: Այդ խանին «զնտան»ին մէջ խեղճերը կողոպտելէ եւ ամէն տեսակ չարչարանքներու ենթարկելէ յետոյ «ժանտարմա»ներու առաջնորդութեամբ Սալ Պօղազի ըսուած գիւղը տարած եւ հոն բոլորն ալ գնդակահարած են:

Այսպէս, ողբերգութիւնները իրարու յաջորդեցին: Եւ 1915, Յունիս 15-ին սկսաւ Կիւրինի վերջին տռամը, սարսափագին արարք տեղահանումի: Մեր թաղը Զախձոր, որ յատկապէս բարեկեցիկներէ կը բաղկանար, ճամբայ ելլող վերջին խումբը եղաւ: Ապու Աղայի եղբայրներու միջնորդութեամբ քանի մը ջորիներու վրայ բեռցուած մեզի ճամբայ հանեցին: Կէսօրուան ժամերուն էր, չորս «ժանտարմա»ներու հսկողութեամբ տարին դէպի Ալպիստան ըսուած գիւղը: Քանի՞ ընտանիք, քանի՞ հոգի կար մեր խումբին մէջ չեմ գիտեր, սակայն անկասկած քանի մը հարիւր հոգի:

Առաջին իրիկունը անցուցինք վերոյիշեալ գիւղը: Առաւօտուն տեսանք որ մեզի ընկերացող վարձու ջորեպանները չկան: Գիւղերը փախած են մեզ բոլորովին կողոպտելով եւ իրենց հետ տանելով տունէն հաւաքած եւ շալկած մեր ապրանքները: Ու այսպէս, շատերուն նման, մենք ալ մնացինք միայն մեր վրայի հագուստներով: Յերեկին քանի մը «ժանտարմա»ներ եկան եւ սկսան ամբոխէն բաժնել եւ մէկդի դնել դրամ ունեցողները եւ գեղեցիկ աղջիկներն ու կիները: Մեծ քոյրս Սիրանոյշ 14 տարեկան էր աչքի զարնելու չափ գեղեցիկ: Հօրեղբօրս կինը սկսաւ քրոջս եւ իր աղջիկներուն երեսները մուր քսել, մէկ-մէկ հատ «եազմա» կապել, հին հագուստներ հագցնել, եւ հոս ու հոն պահել: Լաւ չեմ յիշեր թէ քանի՞ օր մնացինք հոս: Դարձեալ ճամբայ ելանք կէսօր մը եւ հազիւ մէկ-երկու ժամ քալեցինք յանկարծ Քիւրտեր մեր վրայ խուժեցին եւ սկսան կողոպտել, քարկոծել, ջարդել: Եթէ մնացած մեր քանի ապրանքներ կային այդ ալ յափշտակեցին: Մնացինք գրեթէ մերկ: Ապառաժ մը գտանք եւ հոն պահուըտեցանք մինչեւ որ մեր «պահապան ժանտարմա»ները, որ բացակայած էին, վերադարձան: Սակայն, չարչարանքները շարունակուեցան: Ծառերու բունին կապեցին հայուհիներ վրանին քարիւղ նետեցին եւ կրակի տուին: Ահաւոր տեսարան մը: Ապա, մեր կարաւանին մնացորդացը ճամբայ հանեցին եւ տարին երկաթուղիի մը գիծը: Գնացք մը կեցուցին եւ ժողովուրդը բաժնեցին երկուքի: Մէկ մասը ուղղեցին դէպի Շամ, միւս մասը դէպի Տէր Զօր: Տէր Զօր գացողները բոլորն ալ մեռած են. ողջ – ողջ նետուած են փոսի մը մէջ եւ հողով ծածկուած:

Այսպէս, մեր տասնեւութ հոգիէ բաղկացած ընտանիքէն, չորսը գնդակահարուեցան, ութը մեռան Տէր Զօր: Գնացքին կառքերուն մէջ կենդանիներու նման սեղմուած օր մը ամբողջ ճամբորդեցինք եւ կանգ առինք կայարան մը: Շրջանի գիւղերէն եկան Արաբներ եւ մեզի ցրուեցին գիւղերուն մէջ, շատ անգամ ընտանիքներու մնացորդ անդամները բաժնելով:

Ես ալ թափառեցայ մէկ գիւղէն միւսը: Ապրեցայ առանց ուտելու, առանց երդիքի մինչեւ որ հասայ որբանոցի մը դուռը: Անկէ յետոյ, առի երկրորդ կեանքի մը ճանապարհը»:

Խմբագրեց՝
ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՇԱԲԱԹԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ ԼՈՍ-ԱՆՃԸԼԸՍԻ ՄԷՋ

«ԼԱՐՔ» ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԵՐԳԸ

Կլենտէյլի Ֆըրսթ Եունայթըտ Մեթոտիսթ Եկեղեցւոյ մէջ, Մարտ 23-ին, տեղի ունեցած է «Լարք» երաժշտական ընկերակցութեան համերգը, նուիրուած սըրբազան երաժշտութեան: Հարիւր հոգինոց «Լարք» երգչախումբը, 32 հոգինոց «Ծիածան» մանկական երգչախումբը եւ սէնֆոնիք նուագախումբը, ղեկավարութեամբ Վաչէ Պարսումեանի, մեկնաբանած է Պախի «Քրիստոսի Չարչարանքը ըստ Մատթէոս Աւետարանիչի» գործը: Աւագ Ուրբաթի պաշտամունքին համար 1792-ին գրուած այս գործը երաժշտական պատմութիւնն է Քրիստոսի մատնութեան, չարչարանքին, խաչելութեան ու թաղման: Գործին առաջին ներկայացումը ղեկավարած է Պախ՝ Լայփցիկի Ս. Թովմաս Եկեղեցւոյ մէջ: Վաչէ Պարսումեան կրցած է յաղթահարել բարդ ու դժուար այս ստեղծագործութիւնը եւ մեծ յաջողութեամբ ներկայացնել զայն 1000 հանդիսականներուն:

* * *

ՇՈՒՇԻԻ ԵՐԱԺՇՏԱՆՈՑԻՆ Ի ՆՊԱՍՏ ՀԱՄԵՐԳ

Կլենտէյլի Առաջին Լութերական Եկեղեցւոյ մէջ, Ապրիլ 4-ին, տեղի ունեցած Շուշիի երաժշտական դպրոցին ի նպաստ համերգ մը: Յայտագրի առաջին բաժնին հանդէս եկած է Երեւանի Կոմիտաս երաժշտանոցի դասախօսներէն թաւջութակահար Գերոնդի Թալալեան, Լեւոն Աբրահամեանի դաշնակի ընկերակցութեամբ մեկնաբանելով Կոմիտասի «Ձինար ես»ը, «Կռունկ»ը եւ այլ գործեր: Երկրորդ բաժնին առանձին երգացանկով հանդէս եկած է Շուշիի «Դանիէլ Ղազարեան» երաժշտանոցի տնօրէն պարոն Կարէն Ղարիբեան:

* * *

Ռ.Ա.Կ.-Ի ՎԵԹԵՐԱՆՆԵՐՈՒՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՄԵԾԱՐԱՆՔ

Կլենտէյլի «Լա Սթրատա» ճաշարանին մէջ, Մարտ 23-ին, տեղի ունեցած է Ռ.Ա.Կ.-ի 75-ամեակին առթիւ վեթերաններու նուիրուած մեծարանքի ձեռնարկը: Բացումը կատարած է Հանրի Միսիրեան: Հանդիսավարը՝ Փայլակ Ահարոնեան, վեր առած է Ռ.Ա.Կ.-ի առաքելութիւնը, շեշտած՝ օրինականութեան կարեւորութիւնը եւ Ռ.Ա.Կ.-ի վերամիաւորման ու միասնականութեան անհրաժեշտութիւնը: Խաչիկ Ճանոյեան իր խօսքով անդրադարձած է կուսակցութեան անցեալին եւ ներկայացուցած 15 մեծարեալներու դերն ու կուսակցական 40-ամեայ ծառայութիւնները: Շրջանային Վարչութեան ատենապետ Արա Ահարոնեան շնորհաւորած է մեծարեալները եւ անոնցմէ իւրաքանչիւրին յանձնած գնահատագրեր: Ստեղծուած մթնոլորտին մէջ եղած նուէրներէն գոյացած է 11 հազար տոլար:

* * *

Հ.Օ.Մ.-Ի 87-ԱՄԵԱԿԻ ՆՇՈՒՄԸ

Կլենտէյլի Հայ Սքուլի սրահին մէջ, Ապրիլ 13-ին, նշուած է Հ.Օ.Մ.-ի 87-րդ տարեդարձը: Բացումը կատարած է Անահիտ Մէյմարեան: Շրջանային Վարչութեան ատենապետուհի Ալիս Մատէնլեան իր խօսքին մէջ նշած է, թէ Հ.Օ.Մ.-ը բարեսիրական կազմակերպութիւն մը ըլլալով հանդերձ, հետապնդած է ազգային նպատակներ՝ զօրավիգ կենալով իրեն ծնունդ տուող Հ. Յ. Դ.-ի ազգային իտէալներուն: Հ. Յ. Դ. Կեդր. Կոմիտէի անունով խօսք առնելով Վահիկ Գիւրջեան գրուատած է Միութեան գործունէութիւնը: Յանուն Կեդր. Վարչութեան ողջոյնի իր խօսքով Մաքօ Մկրտիչեան մաղթած է, որ Արեւմտեան Ամերիկայի շրջանը, բախտորոշ այս օրերուն, վերանորոգ ուխտով շարունակէ իր ծառայութիւնը: Օրուան բանախօսը՝ Ռիթա Ռոբերեան սահմանած է Հ.Օ.Մ.-ի առաքելութիւնը եւ անդրադարձած է անոր գործունէութեան Հայաստանի եւ Արցախի մէջ, ապա ներկայացուցած է Արեւմտեան Ամերիկայի Շրջանային Վարչութեան գործունէութիւնը՝ 19 շաբաթօրեայ վարժարաններով, 27 մասնաճիւղերով, 1400 անդամուհիներով եւ ընկերային ծառայութեան գրասենեակներով: Գեղարուեստական յայտագրին մասնակցած են օփերայի երգիչ Կարէն Ղարիբեան, «Ծիածան» երգչախումբը, «Սփիւռք» քառեակը եւ «Անի» պարախումբը: Փակման խօսքը արտասանած է առաջնորդ Մուշեղ Ծ. Վարդապետ Մարտիրոսեան:

* * *

50 ՀԱԶԱՐ ՏՈԼԱՐ ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԱԾ Ի ՆՊԱՍՏ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՃԵՄԱՐԱՆԻՆ

Էնսինոյի Ֆերահեան ազգային վարժարանի «Աւետիսեան» սրահին մէջ, Ապրիլ 11-ին, տեղի ունեցած է ճաշ մը, մասնակցութեամբ 400 հոգիի: Ձեռնարկին նպատակը եղած է հանգանակութիւն կատարել ի նպաստ Պէյրութի Նշան Փալանճեան Ճեմարանին, որուն տնօրէնը՝ Հրաչ Տասնապետեան եւս ներկայ եղած է ճաշին: Բացումը կատարած է Սաքօ Պէրպէրեան: Հանդիսավարուհին՝ Գարմէն Տէր-Կարապետեան, կարդացած է Վահէ Օշականի շնորհաւորական գիրը, ուղղուած Հրաչ Տասնապետեանին: Համազգայինի Շրջանային Վարչութեան խօսքը փոխանցած է Յակոբ Կէօվճէհիզեան: Ճեմարանականներու կողմէ ողջոյնի խօսք արտասանած է Ալիշան Թօփալեան: Օրուան մեծարեալը՝ Հրաչ Տասնապետեան, իր խօսքին մէջ նշած է, թէ այսօր Լիբանանահայութեան ազգային եւ մշակութային կեանքը բարելաւման ընթացքի մէջ է, սակայն երկրի տնտեսական տագնապը պատճառ կը դառնայ, որ դպրոցները նիւթական դժուարութիւններ դիմագրաւեն: Ապա, կոչ ըրած է որ մեծարանքը հնչուն արտայայտութիւն ունենայ, ի նպաստ ճեմարանին: Լոս-Անճըլըս եւ Սան-Ֆրանսիսքօ տեղի ունեցած մեծարանքի ձեռնարկներէն եւ ճաշէն հանգանակուած գումարը հասած է 50 հազար տոլարի:

ԼՐԱՏՈՒ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՍԷՆԹ-ՏՕՆԱՅԻ (Գանատա) բանակավայրին մէջ, Ապրիլ 4, 5 եւ 6-ին տեղի ունեցած է Գանատայի Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան Մոնրէալի Դըօ եւ Լաւալի Գետաչէն մասնաճիւղերու դաստիարակչական եռօրեայ սեմինարը, որուն մասնակցած են 60 պատանիներ եւ եօթը վարիչներ: Ծեծուած նիւթերը եղած են.- «Հ. Յ. Դ.-ի դերը Հայրենիքին հանդէպ. ցեղասպանութեան ճանաչումն ու անոր յաջորդող շրջանի հայութեան պարտականութիւնը», «Ի՞նչպէս հայ պատանին իր մասնակցութիւնը կրնայ բերել Հայ Դատի աշխատանքներուն»: Տեղի ունեցած է նաեւ ընդհանուր զարգացման մըրցում:

* * *

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Հայ Կեդրոնի սրահին մէջ, Ապրիլ 3-ին, տեղի ունեցած է ՀՕՄ.-ի Գոլոլեան Նախակրթարանի եւ միջնակարգի «Կռունկ» եւ «Գանձասարի սոխակներ» երգչախումբերու երգահանդէսը որ մեծ յաջողութիւն արձանագրած է: Երգահանդէսին ընթացքին, վարժարանին տնօրէնը՝ Մարգար Շարապխանեան ներկայացուցած է Յունաստանէն ժամանած Եանիս Քուքասը որ Սելանիկի մէջ, չորս տարի վարած է Համազգայինի երգչախումբը:

ՍՏԱՑԱՆՔ

Ս Ի Ո Ն
Պաշտօնաթերթ Երուսաղէմի
Հայոց Պատրիարքութեան

Թիւ 1-2-3

Յունուար, Փետրուար Մարտ 1997
ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ

«ԻՐԱՒՈՒՆՔ»

ԸՆԿԵՐ ՓԱՆՋՈՒՆՈՒ ԱՆԿԻՒՆ

ՄԻ ՊԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐԸ

Վրաստանի հաւաքականից 0-7 հաշւով Հայաստանի հաւաքականի պարտութիւնից յետոյ «Ընկ. Փանջունի»ն, դիմեց մի շարք քաղաքական գործիչների՝ մեկնաբանութեան խնդրանքով:

Լ. Տէր-Պետրոսեան.- Այլ կերպ լինել չէր կարող, քանի դեռ կայ Ղարաբաղի չլուծուած հիմնահարցը, շրջափակումները եւ ընդդիմութեան արկածախնդիր կեցուածքը:

Բաբգէն Արարքցեան.- Ը՜հ... օ՜փ... Արշակ Սադոյեանը, օ՜փ...

Պ. Հայրիկեան.- Խաղը չեմ նայել: Այդ պահին հանդիպում էի Լ. Տէր-Պետրոսեանի հետ:

Սերգէյ Բադալեան.- Դա ռուսական կողմնորոշումից չեղման արդիւնք էր:

Վազգէն Սարգսեան.- Մեր բոլոր գնդակները արձակեցինք Սեպտեմբերի 25-ին: Վայօ՜:

Խորէն Յովհաննիսեան.- Ինչքան պլստաճ են տալիս, էդքան էլ խաղում ենք:

Վանօ Սիրադեղեան.- Տօ՞, Վրաստանի մերն էլ...

Վազգէն Մանուկեան.- Թիմում չկայ համաշխարհային ազգին պատկանելութեան գիտակցութիւն:

ՀՅԴ Բիւրօ.- Խաղը չենք տեսել: Կը պատրաստուէինք Լ. Տէր-Պետրոսեանին հետ հանդիպումին:

Հրանտ Խաչատրեան.- Շեղուելով 1989 թ. Դեկտեմբերի 1-ի որոշումից՝ Հայաստանի հաւաքականի կազմում չկային Ղարաբաղի ներկայացուցիչները:

Ռոպէր Քոչարեան.- Ես դեռ չեմ հասցրել ծանօթանալ թիմի կազմի հետ: Տուէ՛ք ինձ 5-6 ամիս ժամանակ:

ՏԱՍՆԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՊՈԼՍԷՆ ԴՈՒՐՍ

1896-1909

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Ռմբակոծութիւնը համբոյրներու փոխանակութիւն մըն է եղեր պարզապէս:

Սպաները եկած էին իրենց հաւատարմութիւնը յայտնելու սահմանադրական կառավարութեան եւ Խորհրդարանին եւ նաւատորմը դնելու անոր տրամադրութեան ներքեւ:

Պահ մը առաջուան պաղ ու կասկածոտ ընդունելութեան յաջորդեց անօրինակ խանդավառութիւն մը եւ սպաները վերադարձան իրենց մարտանաւերը անվերջ կեցցէներու աղաղակներով:

Այն ատեն, այլեւս երեւակայութիւնները հանդարտած, մէպուսական եւ ծերակուտական ժողովները միասին նիստ գումարեցին Սայիտ փաշայի նախագահութեամբ:

Նիստը դռնփակ էր եւ մենք խմբագիրներս ստիպուեցանք դուրսը սպասել տենդոտ անհամբերութեան մը մէջ:

Գիտէինք սակայն որ խորհրդակցութեան գլխաւոր նիւթն էր Ապտիւլ Համիտի գահընկէցութիւնը:

Դռնփակ նիստը հազիւ ժամուկէս տեւեց: Երբ ծանօթ մէպուսներուն մօտեցայ տեղեկութիւն մը քաղելու համար, ամէնքն ալ գրեթէ նոյն պատասխանը տուին.

— Երդում ըրած ենք բան մը չըսելու:

Տոքթոր Տաղաւարեան, որուն հարցուցի թէ ժողովը հետեւեալ օր կրկին Այ-Սթէֆանօ՞յի մէջ պիտի գումարուի, խորհրդաւոր դէմքով մը պատասխանեց.

— Կարծեմ ամէնքս ալ հոս պիտի մնանք այս գիշեր, դոնէ ես ապահովաբար հոս եմ, գալով ժողով կազմելու խնդրին, վաղը թէեւ Ուրբաթ է եւ հետեւաբար Խորհրդարանը ընդհանրապէս չգումարուիր, բայց թերեւս նորէն համագումար ժողով մը ընենք Եըլտըզ կամ Տոլմա-Պաղչէ:

Այս վերջին խօսքերը գրեթէ կը մատնէին դռնփակ նիստին գաղտնիքը:

Ուշ ատեն մեկնեցայ Այ-Սթէֆանոյէն: Գիւղը այդ օր ապստամբ բանակի զինուորներով լեցուած էր, որոնց թիւը քանի մը հազարի կը հասնէր:

— Ե՞րբ ձեզ Պոլսոյ մէջ պիտի տեսնենք, հարցուցի կայարանը պտտող հարիւրապետի մը.

— Քանի մը օրէն:

— Որոշ օր մը ըսէք:

— Չեմ կարող կամ մանաւանդ չեմ գիտեր, բայց հաւանական է որ շաբաթ մը չանցած ամէն բան լմնցած կ'ըլլայ:

— Կ'ըսուի թէ այսօրուան համագումար ժողովը որոշած է Սուլթանին գահընկէցութիւնը:

— Տեղեկութիւն չունիմ, պատասխանեց սպան ժպտելով:

* * *

Հետեւեալ առտու կանուխ, վերջին անգամ ըլլալով, դարձեալ կը փութամ Այ-Սթէֆանօ ուր օրերէ ի վեր փոխադրուած է վարիչ ուժը:

Ուրբաթ է եւ աներեւոյթ հանդարտութիւն մը կը տիրէ Պոլսոյ կողմը, մռայլ դէմքեր կ'երեւան սակայն Եէնի Ճամիի շուրջը, Պապը-Ալիի պողոտային վրայ ու Սիրքէճիի կայարանին երկայնքը: Ընդհանրապէս Քիւրտեր են ժանտ ու դաժան դէմքերով, որոնք խումբ խումբ կը պտըտին: Իրա՛ւ է որ երկու օրէ ի վեր այդ խումբերը արդէն տեսնելու առիթը ունեցած էինք, սակայն այսօր աւելի բազմաթիւ են եւ իրենց կերպարանքը աւելի սպառնական:

Կառախումբը որ զիս Այ-Սթէֆանօ կը տանի, գրեթէ պարապ է: Ո՞ւր է առջի օրուան եռուզեռը եւ անօրինակ ոգեւորութիւնը: Այ-Սթէֆանօ մտնելու արգելքը իր պտուղը տուած է եւ այժմ ո՛չ ոք կ'ուզէ անօգուտ ուղեւորութիւն մը ընել մինչեւ Քիւչիւք Չէքմէճէ:

Գիւղին մէջն ալ ամէն ինչ հանդարտ է: Թէեւ ծերակոյտ եւ խորհրդարան համագումար նիստ ունին, սակայն դռնփակ է եւ նոյն իսկ թոյլ չեն տար Եօթինկ Քլիւպի պարտէզը մտնելու:

Օրուան մեծագոյն դէպքն է Ազատարար բանակի ընդհանուր հրամանատար Մահմուտ Շէվքէթ փաշայի Այ-Սթէֆանօ գալուստը եւ խորհրդարանին ներկայանալը:

Շէվքէթ Փաշա յայտնած է որ Սելանիկեան բանակը անպատճառ Ապտիւլ Համիտը գահընկէց ընելու նպատակ չունի, այսուհանդերձ եթէ հարկը պահանջէ, այդ բանն ալ պիտի ընէ առանց վարանելու:

Նոյնիսկ թերթերը Շէվքէթ փաշայի մէկ պաշտօնագիրը կը հրատարակէին, որով կը յայտարարուէր թէ ազատական բանակը միայն սահմանադրութեան պահպանումը ապահովելու նպատակ ունի եւ ո՛չ թէ Սուլթանը գահընկէց ընելու:

Այս յայտարարութիւնը յուսախաբ ըրած էր շատերը, մանաւանդ ամէն անոնք որ մօտէն տեղեակ չէին վերջին օրերու իրադարձութիւններուն:

Իրիկունը շատ ուշ եկայ «Ժամանակ»ի խմբագրատունը եւ հոն գրեցի օրուան դէպքերուն մասին քաղած տեղեկութիւններս որոնք հետեւեալ առտու պիտի երեւային:

Երբ խմբագրատունէն մեկնեցայ՝ մութը կոխած էր արդէն եւ փողոցները ամայացած: Ծանր ու երկիւղալի բան մը կար մթնոլորտին մէջ եւ անորոշ մտատանջութիւն մը տիրած էր վրաս:

Արագ քայլերով անցայ Պապը Ալիի պողոտայէն եւ Թղթատարական շէնքին առջեւէն, ի զո՛ւր աչքերովս ծանօթ մը փնտռելով, որպէս զի անոր հետ մինչեւ Բերա երթամ:

Խաներու եւ փակ խանութներու դռներուն առջեւ նստած էին քիւրտ պահապաններ ու բեռնակիրներ, չես գիտեր ի՛նչ չարաշուք նշանի մը սպասողի դիրքով:

Եէնի Ճամիի մզկիթին առջեւ տեսարանը պարզապէս ահարեկիչ էր: Ամբողջ ընդարձակ սանդուխին աստիճանները լեցուած էին խուժանային բազմութեամբ մը, սօփաներով զինուած, լուռ եւ սպառնական: Պահճէ Գափուի հրապարակն ալ լեցուած էր խուժանով, որոնց աներեւոյթ հանդարտութիւնը վախ կ'ազդէր մարդուս:

(Շար. 130)

COMMUNIQUÉ

La Commission des relations avec les pays européens non membres du Conseil de l'Europe s'apprête à voter une résolution sur les conflits en Transcaucasie.

Les Français d'origine arménienne, l'ensemble de leurs institutions présent au sein de notre Comité et leurs amis sont choqués par le projet de résolution présenté au nom de la France par Monsieur Jean Seitlinger, Député UDF de la Moselle.

Ce projet se fondant, sur le principe «de l'inviolabilité des frontières» et ignorant totalement le Droit des Peuples à se déterminer librement, préconise, comme solution au conflit du Karabagh, d'accorder à ce dernier «une large autonomie» au sein de l'Azerbaidjan.

Le peuple arménien, et en particulier celui du Karabagh, qui depuis plus d'un siècle a subi génocide, pogroms et massacres aussi bien en Turquie (1894-1922) qu'en Azerbaidjan (1905, 1918, 1920, 1988-1992), ne sauraient accepter un retour au statu quo ante imposé artificiellement par Staline en 1923 par l'enclavement de cette terre depuis toujours arménienne, au sein de l'Azerbaidjan.

En ces jours anniversaires du premier génocide de ce siècle perpétré par le gouvernement Jeune turc contre les Arméniens en 1915, il nous paraît irresponsable d'accepter la géopolitique à courte vue et à odeur de pétrole qui semble guider trop d'appétits dans cette région au détriment de la Raison et de l'Humanisme dont s'est toujours prévalu la France. Nous adressons donc un appel solennel aux responsables politiques de toutes obédiences afin qu'ils interviennent directement et par l'intermédiaire de leurs amis pour rendre cette résolution conforme à ces principes et ne devienne pas l'acte de dépossession du peuple du Haut-Karabagh de ses terres ancestrales ou de son existence même.

Les Français d'origine arménienne attendent au-delà des traditionnels discours apaisants, la solidarité des actes, et persuadés d'être entendus, demeurent néanmoins comptables avec vigilance de l'attitude de chacun.

LE COMITE DU 24 AVRIL
Regroupement des partis politiques et des associations de la Communauté Arménienne

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 PARIS
SIRET: 51027317 A   R. C. Paris
Commission paritaire : N° 55935

CATHEDRALE NOTRE-DAME DE PARIS

MESSE

Dimanche 27 Avril 15 heures 30

La Divine Liturgie en rite arménien sera célébrée par
Mgr G. GABROYAN
Evêque des Arméniens catholiques de France

en mémoire d'un million et demi d'Arméniens massacrés en 1915

L'homélie sera prononcée par
Mgr ANDRE VINGT-TROIS
Evêque Auxiliaire de Paris

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Ցիշատակ
Բիւրաւոր Նահատակացն Մերոց,
Որք Կատարեցան Ցրնթացս
Համաշխարհային Առաջին Պատերազմի

Մեծ Եղեռնի 82–րդ տարելիցին առիթով, Փարիզի Սուրբ Յովհան – նէս – Մկրտիչ Մայր Տաճարին մէջ, Հոգեհանգստեան պատարագ կը մատուցուի՝ աւելի քան մէկ ու կէս միլիոն մեր նահատակներուն համար: Հինգշաբթի, Ապրիլ 24, ժամը 15–ին:

Պետական տնօրինութեամբ, բոլոր Հայերը (դպրոցական, աշակերտ, պաշտօնեայ, աշխատաւոր եւ ուրիշներ)՝ այսօր կրնան բացակայիլ իրենց զբաղումներէն իրենց կրօնական պարտաւորութիւններուն համար:

Dans le cadre des commémorations du génocide arménien, l'éphorie de l'église arménienne de Chaville reçoit

Jean-Jacques VAROUJEAN
(auteur dramatique)
pour la présentation de son dernier ouvrage

LA QUADRATURE DU SIECLE
TENTATIVE IV
une réflexion sur l'homme arménien, face à son arménité à l'aube du XXIe siècle
le **Vendredi 25 avril à 21 heures**
dans la salle S. Balabanian de l'Eglise
6, rue Père Komitas, 92370 Chaville
Venez nombreux —Entrée libre—

COMMÉMORATION D'AVRIL 1915

Paris

Jeudi 24 Avril
11h00 Cérémonie publique de recueillement des artistes et intellectuels au monument à la mémoire du Révérend Père KOMITAS à Villejuif Parc de l'Hôpital Paul Guiraud, 54, av. de la République VILLEJUIF
18h00 Rassemblement angle av. des Champs-Elysées - av. de Friedland Ravivage de la Flamme du Soldat Inconnu sous l'Arc de Triomphe
19h00 Marche en cortège vers l'Ambassade de Turquie

Samedi 26 Avril
20h00 Avec le soutien de la LICRA. Réunion publique à la salle de la Mutualité, 24, rue Saint Victor, Paris 5ème, Métro Maubert-Mutualité ou Cardinal Lemoine
1 - Débats avec les juristes Maîtres QUENTIN et FORSTER autour du projet de loi sur le négationnisme. Du «Point de détail de la Seconde Guerre Mondiale» à «La Version Arménienne de cette histoire», quelle législation pour la mémoire et contre la xénophobie? avec la participation de NOEL COPIN.
2 - Intervention des représentants des groupes parlementaires sur le thème de la reconnaissance du Génocide de 1915
3 - Partie culturelle — «LE CHANT D'ARARAT»
Gérald PAPAZIAN et Nora ARMANI

Marseille

Jeudi 24 Avril
9h00 Dépôt de gerbe devant la stèle commémorative de l'avenue du 24 Avril 1915 (Beaumont 13012 MARSEILLE)
10h00 Cérémonie de Requiem en la Cathédrale Apostolique Arménienne du Prado
11h00 Dépôt de gerbe devant le monument du Génocide
11h30 Marche vers le Consulat de Turquie
16h00 Messe de Requiem en l'Eglise des Réformés
17h30 Rassemblement pour le défilé (départ Les Mobiles vers la Préfecture.

CRDA

9, rue Cadet, 75009 PARIS

Ապրիլ 26–էն Մայիս 17–ին, Սէ – Էռ – Տէ – Ա–ն իր նոր կեդրոնատեղիին մէջ կը ներկայացնէ
ԺԱՆ ԳԱԶԱՆՃԵԱՆԻ
վերջին գործերը՝
THEMES ARMENIENS

Բացումը Ապրիլ 26, ժամը 17–էն 22, եւ ամէն օր բացի Կիրակիէ ժամը 15–էն 19:

ՎԱԼԱՆՍ - Ս. ՍԱՀԱԿ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Ապրիլ 24–ին

Մեծ Եղեռնի Նահատակաց Յիշատակին ժամը 10–ին պատարագ եւ հոգեհանգըստեան պաշտօն:

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

ԻՍԻ

Կազմակերպութեամբ՝
Իսիի Հայ Առաքելական
ԵՒ
Հայ Աւետարանական
Եկեղեցիներու
ՈՒ
Շրջանի կուսակցութիւններու,
ՈՒ
Միութիւններու
ՈՒ
Կազմակերպութիւններու

ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ, ԱՊՐԻԼ 27–ԻՆ

ժամը 10·30–ին
Պատարագ եւ Հոգեհանգստեան Մասնաւոր Արարողութիւն
ժամը 11·30–ին
Համախմբում Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ առջեւ
ժամը 11·45–ին
Թափօրի մեկնում
ժամը 12–ին
Համախմբում Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ առջեւ
ժամը 12·10–ին
Համախմբում Ապրիլեան Եղեռնի Յուշարձանի առջեւ
ժամը 12·30–ին
Ծաղկեպսակներու Զետեղում
ժամը 13–ին
Ճառերու աւարտում
Միւռոն Վարդապետ (հայերէն)
Վերապատուելի Լեւոնեան (ֆրանսերէն)
Եւ Պր. Սանթինի
ժամը 13–ին
Միեւնոյն արարողութիւնը Գլամառի Խաչքարի առջեւ
Կը խօսի՝ Պր. Ժ.–Փ. ՖՈՒՇԷ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆ

Պելֆոնթէնի Օդափոխութեան կայանի արձանագրութեանց համար ներկայանալ Փարիզի մասնաճիւղին, Շաբաթ, Ապրիլ 26, ժամը 14·30–էն 16·30:

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

1 Semaine en Arménie

La CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
(Région Marseille)
organise un voyage en
ARMENIE
du 22 au 29 Mai
comprenant les prestations suivantes :
— Transport aérien: Paris/Erevan/Paris
— Transfert en car:
Aéroport/Hôtel/Aéroport
— Hébergement à l'hôtel «**Armenia**»; (tout confort)
— Petit déjeûners et dîners
— Excursions avec visites guidées : Erevan, Khor Virab, Etchmiadzine, Garni, Guéghart, Dilidjan, Lac Sevan. Repas au bord du Lac.
Prix par personne : 5 210 F
Visa & voyage Marseille/Paris/Marseille en plus.
Possibilité de prolongation d'une semaine.
Pour tous renseignements & inscriptions téléphoner au numéros suivants :
04.91.77.87.31 — 04.91.93.30.08.
ou auprès des membres de l'association.
Date limite d'inscription: le 15 Mai.

L'ASSOCIATION MACHTOTZ
pour la Défense de la Langue Arménienne
organise un

SEJOUR LINGUISTIQUE ARMENIEN
LE CAIRE/EGYPTE, du 2 au 23 Juillet 1997

pour les jeunes de 10 à 16 ans
sous le patronage et avec le soutien de son
Eminence l'Archevêque Zavèn Tchintchinian, Prélat des Arméniens d'Egypte
Les participants seront hébergés individuellement par des familles sélectonnées, dont ils partageront la vie et avec lesquelles ils communiqueront en langue arménienne.

Des cours d'arménien seront organisés à raison de 20 heures par semaine pour *les débutants francophones* par Mme Hilda Kalfayan-Panossian, avec sa *méthode audiovisuelle* et pour les autres niveaux, par des professeurs expérimentés.

L'encadrement et l'assistance seront assurés par le Conseil d'Administration de l'Eglise et par les responsabes de l'Assocation Machtotz.

Plusieurs excursions sont prévues : les pyramides de Guizeh, le Sphinx, promenade sur le Nil, village pharaonique, etc...

Frais de participation : 4950 F par personne comprenant le transport aérien, l'hébergement en pension complète, les cours et les excursions.

Renseignements et inscriptions (avant le 15 mai)
ASSOCIATION MACHTOTZ
8, rue Lamennais, 92370 Chaville — tél. : 01 47 50 97 51

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 24

JEUDI
24 AVRIL
1997

LE NUMERO : 5,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.100 Ֆ. — Վեցամսեայ : 560 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.400 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.250 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

72ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.100 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 72e ANNEE — N° 19.100

ÉDITORIAL

d'un Avril à l'autre

Une fois encore, tout un peuple se recueille, honore la mémoire de ses martyrs et demande que justice soit faite.

Des derniers survivants du génocide de 1915, le flambeau est passé aux mains des nouvelles générations qui n'ont connu l'Avril noir que par le récit insoutenable des souvenirs de leurs parents, de leurs grands-parents, souvenirs d'enfance de ces rescapés qui n'ont jamais su ce qu'était l'enfance. Au long des années, elles ont compris et partagé l'amertume, voire le sentiment de révolte de ces anciens qui ne comprenaient pas pourquoi leur histoire à eux était niée depuis des décennies. Pourquoi ils en étaient réduits à une sorte de mendicité auprès des grands de ce monde. Réduits à quémander une reconnaissance, pourquoi ils étaient contraints à se pourvoir d'instances en instances pour faire admettre, tout simplement l'évidence.

Mais, voilà, la realpolitik des Nations n'a que faire des causes justes, quand le solliciteur, déjà dépossédé de ses terres où des vestiges témoignent encore de sa vieille civilisation, n'a rien à offrir, n'a rien à négocier pas même une goutte de pétrole mais seulement un million et demi de victimes innocentes, quelques milliers de têtes bien pensantes, son élite intellectuelle, déportées et assassinées sans autre forme de procès. C'est tout. Alors, on peut tout se permettre avec ce petit peuple qui a tant d'histoire mais si peu de géographie !

Ce peuple dont la moitié n'en finit pas de souffrir sur une terre réduite à son minimum et une autre, déracinée et dispersée de par le monde, cherchant sa place au soleil en s'évertuant à rester fidèle à ses racines.

De ceux d'Avril 1915, il ne reste que quelques témoins, les derniers pour nous décrire l'horreur. Dans une courte page, intitulée «Soleil noir» Chahnour les évoquait... *«A demi-nus, sans plus rien que la peau sur les os, littéralement squelettiques et littéralement affamés, les orphelins se retrouvèrent sur les chemins de l'abandon et se cramponnèrent les uns aux autres, s'adoptant mutuellement et se nommant frère, sœur, sans savoir que nous avions une mère-patrie, une Arménie. Et parce que nous avions une mère, notre mère pleura».*

Ce sont ces orphelins d'hier qui s'en vont aujourd'hui pour un ultime voyage sans avoir retrouvé la paix de leur âme, au vu d'une telle injustice. Une injustice qui perdure, qui vient même de s'aggraver, en ces mêmes jours d'Avril, avec la résolution léonine sur le Karabagh, que vient d'adopter le Conseil de l'Europe.

Et ainsi, d'Avril en Avril, ce peuple spolié et bafoué continuera à réclamer son dû. Pas grand' chose au fond, simplement un grain de justice.

« HARATCH »

«ԷՕՋԿԻՒՐ ՓՈԼԻԹԻՔԱ» Կ'ՈԳԵԿՈՉԷ ԱՊՐԻԼ 24-Ը

Թրքական «Էօզկիւր Փոլիթիքա» օրաթերթը ինչպէս անցեալ տարի, 82-րդ տարելիցին առթիւ եւս լայն տեղ յատկացուցած է Հայերու ցեղասպանութեան նիւթին: Ապրիլ 23-ի թիւին մէջ սկսած է Ֆ. Նամըք Սէօնմէզի յօդուածաշարքը որ խորագրուած է. «Թուրք մտաւորականը պատմական պարտականութիւն ունի»: Իսկ ենթախորագիրով ըսուած է. «Ցեղասպանական գերիշխանութիւնը 82 տարիէ ի վեր իր նախատակները թաղելու առիթը չէ տուած Հայ ժողովուրդին: Ցեղասպանութեան յանցանքը ուրանալով ալ կը շարունակէ այդ նախատակները բարոյապէս անարգել: Այս պատճառով, մենք որ քիչ-շատ գիտակից ենք կատարուածին, այլեւս երբեք պիտի չարտօնենք ատիկա: Պիտի չթոյլատրենք որ բարբարոս գերիշխանութիւնը անարգէ այդ նախատակները որոնք պատիւն են Հայ ժողովուրդին»:

Այս նախաբանէն ետք յօդուածագիրը ի. Թէրնոնէն մէջբերումներով կ'անդրադառնայ մարդկութեան դէմ գործուած այս ոճիրին Թուրք իշխանութիւններու կողմէ ուրացումին, անոր ճանաչում տալու անհրաժեշտութեան: Ապա երկարօրէն խօսելով ցեղասպանութեան նախապատրաստիչ ազդակներուն մասին, — ինչպէս ազգային գիտակցութեան զարթօնք, Թուրք գերիշխանութեան ամրացում, Ասիոյ աքսորուած հետանկարներ, եւայլն—, կը ծանրանայ ուրացումին երեւոյթին վրայ: Կը գրէ թէ ամբողջ 80 տարի Թուրք իշխանութիւնը ղեկավարողներ իրենց գործած ամօթալի յանցանքին կատարեալ գիտակցութեամբ, մեծ յամառութիւն ու անտարբերութիւն ցուցաբերելով ուրացած են զայն ու դիմած՝ միջազգային հանրային կարծիքը մոլորեցնելու զանազան ճապկումներու: Աւոր որպէս լաւագոյն օրինակ կը մէջբերէ մարշալեա Էրպաքանի հետեւեալ սահմանումը իր ազգին մասին. «Մեր ազգը պատմութեան մեծագոյն ու ամէնէն պատուաւոր ազգն է: Օրինակելի քաղաքակրթութիւններ հիմնած, մարդկութիւնը լուսաւորած ու ամբողջ մարդկութեան սորվեցուցած է թէ ի՛նչ է բարոյականը, ի՛նչ է առաքինութիւնը», եւայլն:

*
**

Թերթը նոյն էջին մէջ սկսած է հրատարակել փրոֆ. Վ. Տատրեանի հետ կատարուած հարցազրոյց մըն ալ, ընկերացած՝ անոր «Ժենոսիտ» հատորին թրքերէն հրատարակութեան կողքին լուսանկարին: Վ. Տատրեան կ'ըսէ թէ ինք դիմած է գլխաւորաբար Օսմանեան Պետութեան բարեկամ երկիրներու՝ Գերմանիոյ, Աւստրիոյ դիւաններուն: Կը խօսի ցեղասպանութեան պատճառներուն, զոհերու թիւերուն մասին, եւայլն: Կը յիշէ Թուրք պետական ու մտաւորական դէմքերու պատկանող փաստաթուղթեր ուր խոստովանութիւններ կան ցեղասպանութեան մասին: Մէջբերումներ կը կատարէ Ճէմալ փաշայէն, Մ. Քէմալի բարեկամ ու գործակից Ֆ. Ռըֆքը Աթայէ, Թ. Զաֆէր Թունայայէ, եւայլն:

Այս հարցազրոյցը եւս շարունակելի է:

Ղ Ա Ր Ա Բ Ա Ղ

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎԸ ՔՈՒԷԱՐԿԵՑ ԱՆԸՆԴՈՒՆԵԼԻ ԲԱՆԱՁԵՒԸ

Ապրիլ 18-ի թիւով անդրադարձած էինք Եւրոպայի Խորհուրդին ընդհանուր ժողովին նիստին որ տեղի կ'ունենար Ապրիլ 21-էն 25 եւ ուր Ֆրանսացի տեղեկարարը՝ Ժան Սէթլինժէր պիտի ներկայացնէր Ղարաբաղի վերաբերեալ անընդունելի բանաձեւ մը որուն մանրամասնութիւնները տուած էինք նոյն թիւով:

Ցաւով — բայց ոչ՝ զարմանքով — տեղեկացանք որ Ապրիլ 22-ին բանաձեւը նոյնութեամբ ընդունուած է ընդհանուր ժողովին կողմէ եւ մերժուած են հայկական հակառաջարկն ու սրբագրութիւնները (ամանտըման): Առիթը կ'ունենանք անդրադառնալու:

ԳԱԼԻՖՈՐՆԻՈՅ ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՑԱԾ Է ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

Միացեալ — Նահանգներու Արմընիըն էսըմպլին կը հաղորդէ Սաքրամէնթոյէն որ Ապրիլ 21-ի իր նիստին ընթացքին Նահանգային Խորհրդարանը միաձայնութեամբ վաւերացուցած է հանրապետական Հաուըրտ Գալուկեանի նախաձեռնութեամբ ներկայացուած բանաձեւը (51-րդ որոշում):

Սոյն յօդուածը կը հաստատէ թէ Գալիֆորնիոյ Նահանգային Խորհրդարանը 1997 Ապրիլ 24-ը կը հռչակէ «Գալիֆորնիա Նահանգի Ոգեկոչման Օր, Նուիրուած 1915 — 1923-ի Հայկ. Ցեղասպանութեան, ինչպէս եւ 1988-ի Սումգայիթի ջարդերու եւ 1990-ի Բաքուի բռնարարքներու զոհերուն»: Աւելին, յօդուածը կոչ կ'ուղղէ Գալիֆորնիոյ համայն բնակչութեան՝ աջակցելու ի խնդիր արցախեան պայքարի խաղաղ լուծման եւ անոր բընակչութեան ապահովութեան:

ՄԱՄՈՒԼ

«L'HUMANITE»

(23 Avril)

NIZAMETTIN ARIÇ

Ce cinéaste kurde a tourné «Beko» avec l'Arménie et la télé allemande

Համայնավար պաշտօնաթերթը գրեթէ էջ մը նուիրած է քիւրտ արուեստագէտին որ Հայաստան դարձուցած է իր ֆիլմը, Պեքօ, պարգեւատրուած ալ է 1993-ին, Սթրազպուրկի փառատօնին, բայց միայն այս օրերուն հրապարակ կ'ելլէ: Պեքոյի պատմութիւնը տեղի կ'ունենայ 1988-ին, երբ Իրաքի Քիւրտերը կը հալածուէին եւ արտայայտութիւնն է յաւիտենական աքսորի մէջ գտնուող ժողովուրդի մը մշակոյթին:

Հարցազրոյցին ընթացքին, Նիզամէթթին Արըչ կը բացատրէ թէ ինչո՞ւ Հայաստան դարձուցած է իր ֆիլմը ուր 21 քրտական գիւղեր կան եւ 60.000 Քիւրտ: Կ'ըսէ թէ պատերազմող Հայաստանի մը մէջ դարձուցած է ֆիլմը, նոյնիսկ եթէ կռիւները Ղարաբաղ էին, ամէն կողմ պատերազմը կը զգացուէր, հաց չկար, ելեկտրականութիւն, կազ, վառելանիւթ ամէն ինչ կը պակսէր եւ երկրաշարժին հետեւանքով կառք մ'իսկ փայտ չէր մնացած:

Բայց, միակ կարելիութիւնն էր ֆիլմը իրագործելու Քիւրտերու հետ եւ արտադրողը՝ Մարկարիթա Ոսկանեան Հայ է, Պէրլին կ'ապրի եւ ինք ալ աշխատած է նաեւ անոր ամուսնոյն՝ թեմադիր՝ Տոն Ասկարեանի հետ:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Ք Ա Ն Ի Մ Ը Տ Ո Ղ Ո Վ

ԼԻՄԱՅԻ ճափոնական դեսպանատան վրայ յարձակելով Փերուի բանակային ուժերը ազատեցին 71 պատանդները որ հոն էին դեռ 126 օրերէ ի վեր: Յարձակումը հետեւանքներ ունեցած է, սպաննուած են մէկ պատանդ, երկու զինուորական եւ 14 ահաբեկիչները որոնք գործած էին այս արարքը: Յարձակումը կատարած են 100 զինուորներ, Ապրիլ 22-ին, ժամ 13.30-ին եւ տեւած է կէս ժամ: Նախագահը փաստեց թէ կը մնայ վճռական եւ տեղի չի տար ահաբեկիչներու: Ճափոնի դեսպանը ցաւ յայտնած է որ զինքը տեղեակ չեն պահած: Յիշենք որ Դեկտեմբեր 17-ին է որ խումբ մը ըմբոստներ գրաւած էին Լիմայի ճափոնական դեսպանատունը ընդունելութեան մը առեն, Ճափոնի կայսեր ի պատիւ: Առեւանգիչները կը պահանջէին իրենց ընկերներուն ազատ արձակումը: Տարաթներու ընթացքին ազատ ձգած էին քանի մը հարիւր պատանդ, կը մնային միայն 72 եւ իշխանութիւնները յայտնած էին թէ տեղի չեն տար:

ԱԼԺԵՐԻՈՅ մէջ, ամէնէն ահաւոր ջարդը տեղի ունեցած է Ապրիլ 21-էն 22 լուսնալիք գիշերը, երբ Պուկարայի մօտ, Միթիճայի դաշտավայրի մէկ գիւղին 93 բնակիչները, կէսը՝ կիներ եւ պատանիներ ու մանուկներ, մորթուած են, մասնաւորաբար հողագործական գործիքներով: Ցարդ, գործուած ջարդերուն ամէնէն աննախընթացն է: Զանգուածային այս սպանութիւնը (ըստ կարգ մը աղբիւրներու զոհերու թիւը 100-էն 113 է) նոր սարսափ մը ստեղծած է ամբողջ երկրին մէջ: Կառավարութիւնը իր վրդովումը յայտնած է, բայց այլեւս, շատ բան չեն նշանակեր ոչ վրդովումը, ոչ զայրոյթը:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ նախագահը՝ Սիւլէյման Տէմիրէլ կոչ ըրած է որ կանխահաս ընտրութիւններ կատարուին, մինչ երկրին մէջ մթնոլորտը շատ լարուած է, մանաւանդ իսլամական տիրապետութեան տակ եղող կառավարութեան եւ բանակին միջեւ որ կ'ուզէ պահպանել Պետութեան աշխարհական նկարագիրը: Թուրքիոյ Սահմանադրութիւնը իրաւունք չի տար Հանրապետութեան նախագահին կանխահաս ընտրութիւններ որոշել:

ԸՆՏՐԱՊԱՅՔԱՐԸ սկսաւ Ֆրանսայի մէջ եւ Ապրիլ 22-ին, Փարիզի Փալէ տէ Քոնկրէի մէջ է որ մեծամասնութեան պարագլուխը՝ Ժիւփէ ներկայացուց էՌ-Փէ-էՌ-Իւ-Տէ-էՖ հասարակաց ծրագիրը: Առաջին տպաւորութիւնն այն է որ ոչ աջը ոչ ձախը իսկական ծրագիր մը ունին եւ պիտի զոհանան գլխաւորաբար գիրար քննադատելով: Մնաց որ Ժիւփէի պէս մէկը որ երկրին ամէնէն անժողովրդական դէմքն է ի՞նչպէս պիտի վարէ այս ընտրապայքարը: Գլխաւոր գէնքը այն է որ ընկերվարականները թէ պատրաստ չեն եւ թէ բացայայտ փաստ մը չունին իշխանութեան գլուխ գալու շրջանի մը մէջ ուր միայն դժուարութիւններ եւ խոչընդոտներ կան, եւրոպական պարտադրութեանց նախօրեակին:

Վ Կ Ա Յ Ա Ր Ա Ն

ՄԵԾ ՃԳՆԱԺԱՄԸ

– ՆԱՄԱԿՆԵՐ –

ԽՄԲ. — 1915-ին, երբ թուրք կառավարութիւնը, մէկ գիշերուան մէջ (Ապրիլ 11/24) կը ձերբակալէ հայ մտաւորականները եւ կը խափանուի «Ազատամարտ»ը, որու խմբագիրն էր Շաւարշ Միսաքեան. ան կը մտնէ թաքստոց, ուրկէ օրը օրին (մինչեւ իր ձերբակալութիւնը, 1916, Մարտ 26-ին, զոհ պուլկար լրտեսի մը մատնութեան) թղթակցութիւններ կը դրկէ Սոֆիայի «Հայաստան»ին: Գաղտնի նամբով հասցուած իր այս «նամակներ»ը փաստաթուղթի արժէք կը ներկայացնեն ցայսօր: Հասկնալի պատճառներով Շ. գործածած է զանազան ծածկանուններ (Բազմիկ, Վարազ): Անոնք լոյս տեսած են «Մեծ Ճգնաժամը» ընդհանուր խորագրին տակ: Ստորեւ կը հրատարակենք անոնցմէ երկուքը (մաս մը լոյս տեսած է 1989-ի, 1990-ի, 1993-ի եւ 1994-ի ապրիլեան թիւերու մէջ): Ասոնց պատճէնները ձեռք ձգած ենք —1957ին— շնորհիւ Վիեննայի Մխիթարեան միաբանութեան «մեր բանիբուն աշխատակցին» ինչպէս որակած էր զինքը նոյնինքն Շաւարշ, Հայր Եփրեմ Վրդ. Պօղոսեանի:

1915 ՕԳՈՍՏՈՍ 12

Պոլիս, Օգոստոս 4

Անիծեալ սերունդ...

Սպասե՛լ տարիներով, երազե՛լ տարիներով, գահավէժէ գահավէժ գլորիլ, — ու նորէն ոտքի կանգնիլ՝ ինքն իր տապանագիրը գրելու համար, ամբողջ ժողովուրդի մը մահը եղերգելու համար...

Ագռաւներն անգամ սարսափահար խոյս կուտան մեր աշխարհէ, ազատ Հայեր, ու բուերն անգամ ուժ չունին վայելու:

Մա՛հ, մա՛հ, ե՞րբ պիտի գաս մեզ ալ փրկելու, դուն որ, ահա չորս ամիս է ինչ քու գիշատիչ մագիլներով հում — հում փղոտեցիր մարտիրոս ժողովուրդ մը: Ե՞րբ պիտի գաս խաղաղութիւն տալու մեր ալ ոսկորներուն, որոնք կը ճարճատին զայրոյթէն ու վիշտէն...

***

Եթէ տակաւին կան միամիտներ, որ կը հաւատան թէ, այսօր կամ՝ վաղը, լուր կը հասնի տարագիր հայութեան մէկ կամ միւս հատուածէն, կամ Միջագետքի նոր աքսորավայրերէն, — թող քաջութիւնը ունենան թօթափելու իրենց լաւատեսութիւնը: Այլեւս ոչ մէկ լուր, ոչ մէկ շշունջ...

Թող թօթափեն սին յոյսերը, եւ Բաբերդի պատմութեան հետ քով՝ քովի, թող կարդան Խարբերդի ալ փոքր մէկ դրուագը, կամ նախարանը, որ ահաւասիկ: Ականատեսն է, որ կուտայ, հեծկլտուքէն խղդուած.—

«Նախ հօն գտնուած հազար ութ հարիւր հայ զինուորները, Տիգրանակերտ տանելու պատրուակով, ճամբայ հանեցին եւ ջարդեցին քաղաքէն քանի մը ժամ անդին: Հազիւ քանի մը հոգի յաջողեցան փախչիլ: Այդպէս ոչնչացուցած էին նաեւ Տիգրանակերտի հայ զինուորները: Յետոյ ձերբակալեցին Խարբերդի բոլոր երեւելիները, մէջը լինելով առաջնորդ Պսակ Վարդապետը, որ աքսորուելու պատրուակով տարուեցան կառավարութեան դուռը:

Հօն խեղճերը թալանելով իրենց վրայ եղած բոլոր արժէքաւոր իրերէն ու դրամներէն, իրար կապած ճամբայ հանեցին ու սպաննեցին: Ասոնց մէջ էին Եփրատ Գոլէժի բոլոր փրոֆէսէօրները: Փրոֆ. Թէնէքէճեանի կինը առաւ գայմաքամը ինք, տիրանալով ամբողջ տան եւ զաւակներուն: Յետոյ ճամբայ հանուեցան կիներն ու տղաքը, բոլոր փոքրերը խլուեցան, իսկ աղջիկներն ու կիները առեւանգուեցան...

Ներքին գաւառներէն հասած գերիներուն հետ այր մարդ չէր մնացած: Պզտիկներն ու գեղեցիկները ջոկուելէ յետոյ, միւսները լքուած են դաշտերու մէջ, ուր կը մեռնին ճանճերու պէս:

Քանի՛ քանի՛ մայրեր, իրենց հոգեհատորները դրկած, Եփրատ գետը կը նետէին...

Մալաթիա ոչ մէկ Հայ մնացած է. նոյնը եւ ամէն տեղ...

Կարինի գաղթականներէն հարուստի մը աղջիկը, որ 7 — 800 ոսկի դրամ ունի եղեր, կը տարուի Խարբերդի կուսակալին մօտ, որ կ'ուզէ զայն ընծայ տալ Մուշի մէպուս Հաճա Իլիասին: (Չորս — հինգ հայ կին ունի արդէն այս թշուառականը համիտեան օրերէն)»:

Ո՛չ մէկ տող՝ իբրեւ խորհրդածութիւն: Ահա՛ չափանիշը՝ միւսներու մասին ալ գաղափար կազմելու:

Նախարարի մը խոստովանութեամբ, նախապէս որոշուած էր ամբողջ Հայերը ջարդել, բայց յետոյ այս ձեւին վերածեր են, որով մանուկները կը խնամուին եւ յատուկ վարկ բացուած է զանոնք խնամողները վարձատրելու համար, որպէսզի մեծնան «իբրեւ իսկական Օսմանցիներ»:

«Եթէ Եւրոպան կ'ուզէ դրամապէս օգնել, թող մեզի յանձնէ, մենք կը բաժնենք, այդ պզտիկները պէտք չէ եւրոպացիի երես տեսնեն, որպէսզի չխորհին թէ զիրենք պաշտպանող կայ»: Ամենակարող Նախարար մըն է որ ըսած է ասիկա...

***

Այսպէս ուրեմն, վեց նահանգներու հայութիւնը արդէն իր յաւիտենական քունը կը քնանայ՝ շնորհիւ տեղահանութեան օրէնքին, որ երեք ամսուան միջոցին գլուխ հանեց երեսուն տարուան ծրագիրը:

Խօսինք չոր թիւերով, եթէ տակաւին կարող էք շարունակել ընթերցումը. —

1912-ին պատրաստուած վիճակագրութեան մը համաձայն, Կարին նահանգը ունէր 215.000 հայ, Խարբերդ՝ 168.000, Տիգրանակերտ՝ 105.000, Սեբաստիա՝ 165.000, Բաղէշ՝ 180.000, Վան՝ 185.000: Համագումար՝ 1.018.000 հայ:

Վասպուրականը եթէ ազատուած է վերջապէս, դարձեալ հազիւ կէսը պահած կրնայ ըլլալ...

Կը սարսափի՞ք արդէն այս ահաւոր թիւէն: Բայց նկատեցէք որ տակաւին չեմ հաշուած Կիլիկիան՝ իր բոլոր քաղաքներով, որոնք չատոնց պարպուեցան: Այս մարդահամարէն դուրս կը մնան նաեւ Պոլսէն մինչեւ արեւելեան նահանգներու սահմանը եղած հայկական քաղաքներն ու գիւղերը, այլեւ Տրապիզոն ու ամբողջ Սեւ Ծովու ափերը, որոնցմէ ոչ մէկ լուր: Սուտ չէ, երբ շաբաթներ առաջ Տրապիզոնէն եկած Թուրք հրոսապետ մը կը պարծենար թէ՝ «այն կողմի բոլոր Հայերը ջարդեցինք, մեծով պզտիկով»...

Իբրեւ թէ ազատ համարուած վայրերէն Կեսարիան, որ Փետրուարէն ի վեր կը տքար բռնութեան սարսափներու տակ, չնչասպառ ինկած է արդէն: Կիներն ու աղջիկները քաղաքին մէջ իսկ բաժնուած են Թուրքերու, խուզարկուներին 3 — 4 հատ, այրերը քշած են ո՛վ գիտէ դէպի որ դժոխային վախճանը, իսկ հօճան արդէն էյան կը կանչէ մզկիթէն:

Նիկոմիդիոյ շրջանէն՝ միայն Պարտիզակը մազի թելով մը կախուած կը մնայ, ժամէ ժամ սպասելով մահազդին: Պանտըրմա — Պալըքէսիր պատրաստուած են արդէն: Աղէտը եկած կանգ առած է Պոլսոյ դուռներուն առջեւ, որոնք իրենց ծխնիներուն վրայ կը դողդղան օրէ օր, որովհետեւ, ոչ մէկ ապահովութիւն կայ, որ «անդառնալի» ծրագրէն դուրս ձգուի այս վերջին ոստանը, Մարմարայի հանդիպակաց կարգ մը քաղաքներով:

Մինչ այս մինչ այն, խելակորոյս գաղթ մը ծայր տուած է արդէն դէպի արտասահման: Բայց միայն կիներ եւ երախաներ են որ կրնան հեռանալ. 18-էն 65 տարեկան ոչ մէկ այր կարող է տեղէն շարժիլ: Եւ շատ ընտանիքներ լեղապատառ կը փախչին, հոս ձգած իրենց սիրելիները — հայր կամ որդի, կամ ամուսին:

Քանի մը օրէ ի վեր ձերբակալումները մեղմացած կը թուին եւ, չարաշուք հանդարտութիւն մը կը տիրէ, ոչ ոք գիտէ ո՛ւր յանգելու համար: Երկաթ ձեռք մըն է, որ կը տնօրինէ ամէն բան, կատարեալ անկախութեամբ ու սանձակոտոր մոլեգնութեամբ, «հայկական հարցը» միանգամ ընդմիշտ լուծելու համար, եւ դուրսէն կամ նոյնիսկ ներսէն չկայ մէկը որ ըսատէ — հերի՛ք է, ա՛յ խելագարներ ... Իբրեւ թէ Թուրք քաղաքային իշխանութիւնը կամ գէթ մեծամասնութիւնը պաշտօնատարներու՝ հակառակ են եղեր բնաջնջման այս ծրագրին, համոզուած լինելով թէ Թուրքիոյ գերեզմանն է որ կը փորուի այսպէս. բայց այդ մեծամասնութիւնը կը ցաւի որ «իր ձայնը չեն լսեր»...

Ողորմելինե՛ր:

Մնա՞ց արդեօք Թուրք պետական մարդ մը, կամ գէթ մտաւորական մը, որուն ձեռքերը այս կամ այն կերպ խառնուած չլինէին գեհենական այս սպանդին ...

ՎԱՐԱԶ

1915 ՕԳՈՍՏՈՍ 29

Պոլիս, Օգոստոս 22

Թշնամին՝ երբ իր ճիհատին թելադրած բոլոր մոլուցքովը կը խոյանար հայ ժողովուրդին դէմ՝ տարրական քաջութիւնն անգամ չունեցաւ ասպարէզ կարդալու, հուրով եւ սուրով չափելու իր ուժը, լուծելու «վրէժը»: Ան սողոսկեցաւ այնքան ստորին, որքան զազանային կերպով մը: Նախ — եւ աւելորդ անգամ մըն ալ յիշենք այս կէտերը — կալանաւորեց հազարաւոր այրեր, յետոյ, մոնղոլեան կատաղութեամբ յարձակեցաւ սարսափահար կիներու և կորաքամակ ծերունիներու վրայ՝ զէնք պահանջելով. անգամ մըն ալ զատեց եւ մաղեց բոլոր անոնք որ այր կը համարուին, 15 — 55 տարեկան, ճամբայ հանեց զանոնք, իբրեւ թէ ուրիշ մօտակայ քաղաք մը աքսորելու համար, եւ կոտորեց բոլորը՝ իրենց օճախներէն քանի մը ժամ անդին. յետոյ, տուները բոլորովին աւարի տալով եւ կամ գրաւելով, շարժեց կիներու եւ մանուկներու բազմութիւնը, որոնք 50 — 60 օրուան ճամբայ պիտի անցնէին, եւ հասան այնպէս, ինչպէս որ կը սպասուէր — հազարին հազիւ տասը, — անոնք ալ՝ ցաւագարներ, անօթութենէն, տառապանքէն, բարբարոսական բռնաբարումներէն խելագարած դիւահարներ, որոնք ապրելու ոչ մէկ յոյս կը ներշնչէն. ի՞նչ եղած էին միւսները:

Եւ դեռ կը մոռնանք կարգ մը կէտեր. ո՛չ միայն այրերը՝ յաճախ հարիւրներով իրար կապուած՝ կը ջարդուէին անարգել, առանց դժուարութեան. ոչ միայն հազարաւոր կիներ եւ աղջիկներ առեւանգուելով, պղծուելով կը սպաննուէին կամ աճուրդի կը հանուէին հատը 40-50 դրուշի. ոչ միայն դեռ ուրիշ հազարաւորներ արդէն իրենց տուներէն քանի մը ժամ անդին իսկ կողոպտուած անօթի — ծարաւ կը մեռնէին կայանէ — կայան, կամ կը սպաննուէին այլազան ձեւերով, — այլ եւ հայ զինուորներն անգամ, անոնք որ 21-45 տարեկան, սիւները հայ ընտանեկան կազմին, լման 14 ամիսէ ի վեր կը ծառայէն «օսմանեան հայրենիքին» ճամբաներ շինելով մտրակի սարսափին տակ, իրենք հոգալով իրենց օրապահիկն իսկ, — անո՛նք ալ կը կոտորուէին եւ դեռ պիտի կոտորուին գունդագունդ:

Բոլորը այսքա՛ն է արդեօք:

Ամենեւին:

Ո՛չ միայն յափշտակեցին այս ուժասպառ ժողովուրդին տունը տեղը, կինը, պատիւը. ո՛չ միայն կոտորեցին անոր արտադրիչ տարրերը. եւ ո՛չ միայն կ'արգիլեն թղթակցիլ կամ նպաստել վերապրող բեկորներուն, — այլեւ գրաւելով անոր հանրային բոլոր հաստատութիւնները — դպրոց, եկեղեցի, վանք, առաջնորդարան — սպաննելով անոր բոլոր առաջնորդները, մտաւոր թէ կրօնական՝ բռնագրաւելով կամ ջնջելով ինչ թուղթ կամ արձանագրութիւն որ կար պաշտօնատուներուն մէջ, — ուզեցին ջնջել պատմութիւնն ալ այդ ժողովուրդին...

Բայց, «ուղեղս գլուխս ժաժ է գալիս», եւ խառնիխուռն խօսքերու այս կարգին, չգիտեմ ինչո՛ւ, զարհուրելի ծիծաղի մը ազդեցութիւնը կը կրեմ, արձանագրելով օրուան ամէնէն յատկանշական դէպքը: —

— «Կայսրութեան մէջ Հայերը տեղահան կը լինին, կառավարութիւնը թոյլ չի տար որ անոնք բան մը առնեն իրենց հետ. ճամբան այրերը կը սպաննուին եւ կիները կը բռնաբարուին: Այսպիսի բան տեսնուած չէ ո՛չ Օսմանեան, ոչ ալ ու-րիշ ոեւէ պատմութեան մէջ»:

Հայ վարդապետ մը չէ որ կը գրէ այս տողերը՝ մանկունակ զարմանքով մը: Ո՛չ ալ բարի օտարական մըն է որ հեռաւոր երկրի մը հէքեաթը կը պատմէ իր հայրենակիցներուն: Ա՛յն, որ յանդգնութիւնը կ'ունենայ այդ մտածումները գրի առնելու, Թուրք մըն է, եւ թթու տեսակէն, եւ Իթթիհատակա՛ն, մինչեւ անգամ հիմնադիրներէ՛ն:

Նոյն ինքն Ահմէտ Րիզա պէյ, որ ոչ մէկ ատեն փաղաքուշ նայուածք մը ուղղած է Հայերուն, որ հիմնովին մաքառած է հայկական ձգտումներուն, նոյնիսկ ջատագովելով ջարդի դրութիւնը դեռ Օսմանեան Սահմանադրութեան արշալոյսին, եւ որ այժմ իբրեւ ծերակուտական, իրեն կը վերապահէ հարցապնդում ուղղել այս մասին, խորապէս վրդոված:

«Եւ քարինք աղաղակեցին». —

Այսպիսի բան տեսնուած չէ. ոչ Օսմանեան, ոչ ալ օտար ոեւէ ազգի պատմութեան մէջ...

ՎԱՐԱԶ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՏԱՐԲԵՐԱԿԸ՝ «WAVE OF VIOLENCE»

Ձմրան արեւոտ Կիրակի մըն է, նոր ժամանած եմ Նիւ-Եորք՝ երկշաբաթեայ արձակուրդիս հետամուտ, եւ կ'որոշեմ արշաւ մը ընել դէպի «վար», նաւարկել մինչեւ Ազատութեան արձանն ու Էլլիս Այլընտ: 1993-ին եղած եմ այստեղ, որոշ տեսարժան վայրեր այցելած եմ, բայց սա մէկը չեմ կրցած տեսնել: «Վեր»ն եմ անշուշտ, Գոլումպիա համալսարանի շրջանը, որ, ինչպէս պիտի նկատեմ յաջորդ օրերուն, ինքնարաւ ու չափով մը ինքնափակ թաղամաս է, հակառակ քաղաքը ըլլալուն, ու կը պարտադրէ «քաղաք իջնել» դարձուածքը:

Արշաւելու միջոցը՝ գետնուղին: Ու թէեւ վարժ եմ այս փոխադրամիջոցին, թէ՛ մեր քաղաքին մէջ եւ թէ այլուր, երկար-երկար, գրեթէ ուղղագիծ ճանապարհ մը կայ մինչեւ ծովափ, 23 կայան անցնելէ ետք, անվերջանալի ժամ մը մօտաւորապէս: Թերեւս մեթրոյի երբեւէ կատարած իմ ամէնէն երկար ճամբորդութիւնը: Նիւ-Եորքի խարկանքն է: Ամէն ինչ կը թուի երկու քայլ անդին գտնուիլ, սակայն Ամերիկայի մեծածաւալ հեռաւորութիւնները հոս կը խտանան ձեւով մը: Ճիշդ է, իմ ապրած քաղաքն ալ մեծատարած է, բայց մէկ ժամ հանրակառք նստիլ ու մէկ ժամ մեթրոյով ճամբորդել տարբեր զգացողութիւններ են:

Ծովափ: Իմ ետին՝ կեդրոնի երկնաքերերու ամբողջ անտառը: Ուոլտ Թրէյտ Սենթըրի երկուորեակ աշտարակները եւ անոնց մերձաւոր հարեւանները: Ձմեռնային արեւու անուժ ճառագայթներուն տակ, եւ տարօրէն անամպ երկինքով, հեռաքրքրական համապատկեր մը, բազմագոյն ու միակերպ: Հզօր բան մը կայ անոնց վրայ, նաեւ՝ լռիւ արուեստական: Երբ կը դիտես լուսանկարը, անիկա արուեստական է: Դոնդողի (ժելաթին) շերտեր մէկ-մէկ: Ամերիկայի իրապական ու միաժամանակ կերպընկալ կեանքի մը խորհրդանիշը:

Նաւը կը մեկնի: Ամենատարբեր ցեղերու եւ լեզուներու Բաբելոն մը: Վարժուած չեմ քաղաք մը դիտելու ծովէն: Պոլսոյ Այրէն ալ «ծովեզերեայ» է. իրականութեան մէջ՝ գետեզերեայ, բայց գետը աշխարհի ամէնալայնն է, չորս դար առաջ Սպանացիները խաբուեր են ու կարծեր, թէ անոյշ ջուրերով ծովու մը հետ էր իրենց գործը: Սակայն, քաղաքի բնակիչներս սովոր եղած ենք գետին կռնակ տալու, եւ այդ իսկ պատճառով, երբ կը ճամբորդեմ դիմացի ափը՝ Մոնթէվիտէօ, սովորութիւն չունիմ դէպի ետ նայիլ, հեռացող քաղաքը դիտել:

Տարբեր է սակայն Նիւ-Եորքի հեռանկարը, առջեւս Ազատութեան արձանը կայ, ետեւ՝ քաղաքը: Եկեր ենք դիտելու, հլու-հնազանդ զբօսաշրջիկի նման: Տարօրինակ է, բայց փաստ, որ Ամերի-

կացինները իրենց չունեցած աւանդութիւնը փորձած են լեցնել յունա–հռոմէական արուեստի նմանակումով: Չեմ տեսած Ուաշինկթըն, բայց տեղեակ եմ, որ Հռոմի ու Աթէնքի մանրակերտ մըն է: Նիւ–Եորքի մէջ ալ պիտի գտնէք տասնեակներով դասական ոճի շէնքեր, սկսեալ Գոլումպիայի ամենահին կառոյցներէն: Կայսերական ժառանգութի՞ւն:

Էլիս Այլընտը կղզի մըն է, որ 19–20–րդ դարերուն գաղթակայանի ու զտարանի դեր կատարած է: Հին Աշխարհէն եկող, «Աւետեաց Երկիր» փնտռող բազմամիլիոն գաղթականներուն համար, դրախտի կամ դժոխքի բանալին էր: Անցնողը ամերիկեան երազը կը գրկէր, չանցնողը՝ այլ դռներ պէտք է զարնէր: Մտածել, որ 1920–ականներու վերջերը մեծ–հօրս եղբայրը այս կղզիէն անցած է, իսկ մեծհայրս՝ զինքը կանչող չունենալով, ստիպուեր է երթալ «Սուտ» Ամերիկա՝ հարաւայինը:

Հիմա Էլիս Այլընտը վերածուած է թանգարանի: Ամերիկեան ոճով: Ամէն ինչ կայ ցուցադրելու, թէ ո՞վ էին այդ մարդիկը, որոնք հարիւր տարի առաջ եկեր են այս կողմերը, նոր կեանք ստեղծելու: Ամէն ինչ պահպանուած է նոյնութեամբ, նորոգուած ու վերաշինուած, պահելով այդ ժամանակի տեսքը: Մեծածիւ նիւթեր հաւաքուած են բոլոր այն ազգութիւններէն, որոնք անցած են այստեղէն:

Ժամանակաւոր ցուցահանդէսներ կան. հիմա շուէտացի գաղթականութեան մասին, կոկիկ ու մանրամասն վերականգնում մը՝ Ամերիկայի մէջ շուէտական համայնքներուն, պատմութեան, կենցաղին, տեղաբաշխումին. մինչեւ իսկ այսօր Շուէտ ապրող գաղթականներու մասին բաժին մը կայ: Քիւրտերը կան, ընդարձակօրէն, յատուկ վահանակով. Հայե՞րը՝ անտեսանելի: Բայց չէ՞ որ հայկական գաղութ կայ Շուէտի մէջ:

Էլիս Այլընտի ամբողջ բաժիններ կան, ուր ներկայացուած են բոլոր ազգերէն նմոյշներ. Հայերն ալ իրենց տեղը ունին ամէն վահանակի մէջ: Նաեւ՝ իւրաքանչիւր ազգի վերապահուած վահանակ մը կայ, ներկայացուած՝ ընտանիքի մը կենցաղային առարկաներու ցուցադրումով: Հայերու պարագային՝ Սեմէրճեաններն են, Երկիրէն բերած իրերը, լուսանկարներ, մինչեւ իսկ հայատառ թրքերէն Աստուածաշունչն ու Հայաստանի Հանրապետութեան անցագիրը: Մանրամասն նկարագրութիւն:

Գլխաւոր ցուցանակը, որ կը ներկայացնէ բաժինը, «անակնկալ» մը ունի.–

«Semerdjian Family
Turkey

Haigazoon Semerdjian, an Armenian, lived with his family in Konya, Turkey, where he owned a store that carried fabrics imported from Europe and England. The Semerdjians' lives changed radically in 1915, when a new wave of violence broke out against the Armenians in Turkey. Haigazoon opened his home to refugees fleeing persecution in the countryside, and distributed American relief funds to those in need. Eventually, he, his wife Verghin, and their four children were also forced to flee. They found safety in Constantinople (today's Istanbul), but some of their relatives, including Verghin's parents and younger brother, could not escape; they perished along with over a million other Armenians.

In 1921, having waited over a year for other family members, the Semerdjians sailed for New York, stopped at Ellis Island for inspection, and then settled in Philadelphia. Only Verghin's sister and her family accompanied them to the United States. Other relatives went to Australia, France, eastern Europe, and South America».

(«Սեմէրճեան ընտանիք
Թուրքիա

Հայկազուն Սեմէրճեան՝ Հայ մը, իր ընտանիքին հետ ապրած է Գոնիա, Թուրքիա, ուր Եւրոպայէն ու Անգլիայէն բերուած հիւսուածեղէնի խանութ մը ունեցած է: Սեմէրճեաններու կեանքը արմատականօրէն փոխուած է 1915–ին, երբ Հայերու դէմ բռնութեան նոր ալիք մը սկսած է Թուրքիոյ մէջ: Հայկազուն իր տունը բացած է հալածանքէ փախչող գաղթականներուն առջեւ եւ կարիքաւորներուն ամերիկեան նպաստ գումարներ բաժնած է: Ի վերջոյ, ան, իր կինը՝ Վերժին, եւ իրենց չորս զաւակները ստիպուած են փախչելու: Ապահովութիւն գտած են Պոլսոյ մէջ (այսօրուան Իսթանպուլը), բայց իրենց պարագաներէն ոմանք, ներառեալ՝ Վերժինի ծնողքն ու կրտսեր եղբայրը, չեն կրցած փախչիլ. իրենք մեռած են աւելի քան մէկ միլիոն Հայերու հետ:

1921–ին, աւելի քան տարի մը սպասած ըլլալով ընտանիքի ուրիշ անդամներու, Սեմէրճեանները նաւարկած են դէպի Նիւ–Եորք, կեցած են Էլիս Այլընտ քննութեան համար եւ ապա հաստատուած են Ֆիլատելֆիա: Միայն Վերժինի քոյրն ու իր ընտանիքը ընկերացած են իրենց դէպի Միացեալ–Նահանգներ: Ուրիշ ազգականներ մեկնած են Աւստրալիա, Ֆրանսա, Արեւելեան Եւրոպա եւ Հարաւային Ամերիկա»):

Հետաքրքրական է չէ՞: Մարդիկը Հայ են, Հայաստանի Հանրապետութեան անցագիրով մտած են Ամերիկա, եւ սակայն ցուցանակին գլուխը գրուած է «Թուրքիա»: Անշուշտ, կարելի է առարկել, թէ մեկնավայրը նշուած է, բայց ամէն ինչ խառնող հպանցիկ այցելուին, եթէ չկարդայ վարի նիւթը, կրնայ ստեղծել «Թուրք» Սեմէրճեան ընտանիք մը: Ասիկա դեռ բան մը չէ:

Թուրքիոյ մէջ Հայերու դէմ «բռնութեան նոր ալիք» մը եղած է 1915–ին: Ի՞նչ է այդ «ալիքը». պարզ պոկրո՞մ մը: Ո՞վ էր պատասխանատուն, յայտնի չէ: Ի՞նչ էին նախորդ «ալիքները», այդ ալ չենք գիտեր: Սակայն, ըստ երեւոյթին այս «ալիքը» շատ ուժեղ եղած է. զոհ գացած է... աւելի քան մէկ միլիոն մարդ: Ինչո՞ւ մեռան, ինչպէ՞ս մեռան: Մէկ միլիոն մարդու սպանութիւնը «բռնութեան ալի՞ք» կը կոչուի:

Շատ հարցումներ են, կարծեմ: Բոլորս գիտենք պատասխանը: Վստահաբար գիտակից Հայեր պայքարած կ'ըլլան, որպէսզի այս թանգարանին մէջ աղաւաղեալ բաներ չցուցադրուին Ամերիկացիներուն կողմէ: Դժբախտաբար, անորոշութեան մէջ նաւարկող այդ ցուցանակը իրապէս աղաւաղումի գլուխ–գործոց մըն է: Եթէ «Genocide» չէք սիրեր, ձեզի թող մնայ. գործածեցէք «massacres», «ethnic cleansing» կամ ձեր նախասիրած «նուրբ» բառը: Պիտի խեղաթիւրէք նորէն, բայց ո՛չ այս աստիճան: Միթէ կարելի՞ է Աղէտը վերածել «wave of violence»ի մը, փշրուած ապակիներու կամ մեռնող անցորդի հարց դարձնել: Կարելի է, փաստը մէջտեղն է: Մխիթարուինք սակայն. կ'ընդունին, որ աւելի քան մէկ միլիոն մարդ սպաննուած է: Ինչպէս կ'ըսեն՝ fifty-fifty:

1975–ին, Եղեռնի 60–ամեակի առիթով, որպէս երախտագիտութեան նշան Ամերիկայի հանդէպ, անապատէն հրաշքով փրկուած սկիհ մը, Կեսարիոյ Ենիճէ գիւղի աքսորեալ ու սպաննեալ վերջին քահանայի (մեծ–հօրս պապի)՝ Տէր Գալուստի սկիհը, իր թոռան Տէր Մուշեղ Տէր–Գալուստեանի կողմէ յանուն գաղութին պաշտօնապէս յանձնուած է Էլիս Այլընտի թանգարանին (տե՛ս. «Հերոսական ժառանգորդներ», Նիւ–Եորք, 1975): «Wave of violence»ի վկայութիւն, պարզապէս, բառերուն հետ խաղացող դիւանակալներուն համար:

Շահեկան է պատկերը. պատմութեան նենգափոխումը Ամերիկայի դըռնէն կը սկսի: Ինչո՞ւ տարբեր բան ակընկալել երբ դուռէն ներս կը մտնես:

Մեկնումի պահը կը հասնի, կ'երթամ: Օդը ցրտած է: Նաւը կը հեռանայ դէպի Նիւ–Եորք: Հոգ չէ, կը մտածեմ ես ինծի, առաջի՞ն անգամն է, որ նման բան կը պատահի:

Ցաւօք սրտի, վերջինն ալ պիտի չըլլայ:

ՎԱՐԴԱՆ ՄԱՏԹԷՈՍԵԱՆ
Պուէնոս–Այրէս

«ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ ՆԱՀԱՏԱԿ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ» ՀԱՏՈՐԷՆ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ԶՈՀԵՐ

Հ. ԱՐՍԷՆ ՂԱԶԻԿԵԱՆ

Մխիթարեան Միաբանութիւնն ալ ունեցաւ իր զոհերը: Մխիթար Աբբան՝ հեռատես եւ մտացի՝ իր վանքը հիմնեց Եւրոպայի մէջ, գիտնալով մտայնութիւնն այն կառավարութեան, որուն երկաթ լուծին տակ կը ճմլուէր դարերէ հետէ Հայութիւնը: Քանի՜ քանի՜ վանքեր հիմնուած՝ բայց քանդուած առեւանգուած, կապուտ կողոպուտ, բայց կործանած հիմն ի վեր: Չուզեց ան որ քանդուէր իր հիմնածը, եւ չքանդուեցաւ: Բայց իր աշակերտները Եւրոպան չէ՛ր որ պիտի լուսաւորէին, այլ իր ազգին զաւակները: Ուստի նոյն հեռատես խոհականութեամբ չորրորդ ուխտ մըն ալ դրաւ իր աշակերտներուն առջեւ. «Մինչեւ ցհեղումն արեան», այսինքն երթալ ո՛ւր որ ալ ղրկէ զիրենք Հնազանդութիւնը, նոյն իսկ եթէ հարկ ըլլար արիւնին թափել: Եւ այդ դժնդակ հարկը հիմնարկութենէն 213 տարի վերջ (1701 – 1914) եկաւ ու սաւառնեցաւ իր սեւ թեւերով՝ ինչպէս ամբողջ գաւառի Հայութեան՝ նոյնպէս եւ հոն գտնուող Մխիթարեան Հայրերուն վրայ:

Մխիթարեանները դպրոցներ ունէին Մուշի, Տրապիզոնի, Իզմիթի եւ Պարտիզակի մէջ: Մարտին եւս նոր դպրոց մը հիմնելու նախօրեակին մէջ կը գտնուէին:

Իզմիթի Հայրերը երկամեայ տառապանքներէ ետք՝ շնորհիւ ազդեցիկ եւ պատուական Հայու մը միջամտութեան՝ վերադարձան իրենց աքսորանքէն: Պարտիզակի Հայրերը մինչեւ Իզմիթ աքսորուած՝ հրաշքով մը կարծես՝ հոն մնացին, ուրկէ ետք Պոլիս եկան ուրիշ միջնորդութեամբ: Բարեբախտաբար Մուշի մէջ Մխիթարեան Հայր չէր գտնուեր աքսորանքի կամ մանաւանդ ջարդի պահուն: Իսկ Տրապիզոն գտնուող երեք Հայրերը, ինչպէս նաեւ Մարտին գտնուող Հայրը, նահատակուեցան դժոխասիրտ դահիճներու եաթաղաններէն:

Այդ տարաժամ շիջուցուած արե՛ւ կեանքերուն գրական համառօտ գործունէութեան պատկերն է որ պիտի ջանամ գծել հոս քանի մը տողով: Առաջին զոհն է՝

Հ. ՍՏԵՓԱՆ ՎՐԴ. ՍԱՐԵԱՆ. – Տեսուչ Տրապիզոնի Մխիթարեան Վարժարանին, տոքթոր Աստուածաբանութեան եւ Փիլիսոփայութեան, պսակուած ի Հռոմ: Իր գրական երկ՝ ունի ընդարձակ Աստուածաբանութիւն մը տեսական, հետեւողութեամբ Ս. Թովմաս Ագուինացիին, գրաբար լեզուով: Դպրոցական գիրք: Էակներու ծագումը անունով հատոր մը, որ կը խօսի էակներու ծագման մասին, եւ Մագնիսական քուն անուն հատորիկ մը, որուն՝ ինչպէս եւ վերինին մէջ՝ կը խօսի իր ուսած աստուածաբանական դպրոցին հայեացքներուն համեմատ, քան թէ գիտնականի մը գիտական հմտութեամբն ու ծանօթութիւններովը:

Բազմավէպի մէջ եւս ունի ինչ – ինչ թարգմանութիւններ եւ յօդուածներ: Հըմուտ էր լատիներէնի, իտալերէնի, Ֆըրանսերէնի, եւայլն,

Երկրորդ զոհն է՝

Հ. ԿԱՐԱՊԵՏ ՏԷՐ – ՍԱՀԱԿԵԱՆ. – Ուսումնապետ նոյն վարժարանին, Մշոյ դաշտէն չքնաղ ծաղիկ մը, դեռափթիթ՝ թերաքամիկ կոկոններով: Բանասէր, լեզուագէտ եւ զգայուն բանաստեղծ: Բազմավէպի մէջ ունի բանասիրական յօդուածներ, ինչպէս նաեւ քերթուածներ, որոնց մէջ կայ «Իմ աստղը» վերնագրով գեղեցիկ ոտանաւոր մը, ուր կը մարգարէանայ կարծես թէ իր կեանքը պիտի թառամի ծիղէն խլուած ծաղկի մը նման.

... Մայր չքնաղ, Տարօն, ուր տեղ պատմութիւն՝
Բնութեան հետ մրցի գեղոց երազոց.
Ուր տեղ յԱստղըբերդ կ'ելնեն իրիկուն,
Փառք եւ Անցեալ՝ լուսնով ոսկեզօծ...

Զերդ մանուկ իր մօր՝ ծոցիդ մէջ նրնջեմ՝
Երկիրն ուր մահն ալ, մահն ալ անոյշ է.
Լուսընկայք իջնայ, խոտը զիս ծածկէ,
Սըրինգը հրնչէ բլուրներու մէջէն:

Ու սիւգդ անցնելով դամբանիս վրայէն,
Կեանքիս թառամած՝ ըլլայ ողբերգուն.
Հոն, հոն նրնջեմ ես յաւէժ մեղմօրէն
Ճակատըս դէպ իմ աստղը դողդոջուն:

Դժբա՛խտ բանաստեղծ. չկատարուեցաւ իղձդ. դամբան մը չունեցար, որուն վրայէն Տարօնի սիւզն անցնելով ողբերգէր ա՛յնքան տարապարտուց, տարաժամ, յախերկան եւ առաւե՛լ թառամած ծաղիկ կեանքըդ... Թոց գիւղն էիր՝ երբ խուժադուժ երկաթը խոհուն ճակատդ ճեղքեց. չմեռար, կեանքի անոյշ բաժակը ուժ տուաւ քեզի տոկալու, ու տեսան քեզ՝ ճակատդ պատանքով փաթթուն՝ – պատա՛նք դերեզմանի երբ, Թոց գիւղէն՝ Տրապիզոն բերուած՝ սուինաւոր եւ դժոխակնեայ դժոխքերու դահիճներէ շրջապատուած, կ'անցնէիր՝ միւս դժբախտ ընկերներուդ հետ՝ Տրապիզոնի մէջէն, ու կ'երթայիր «իբրեւ ոչխար ի սպանդ», եւ հոն մօտերը՝ նման մեծ Վարդապետին՝ որուն աշակերտած էիր, երբ դահիճներն իրենց կիսաւարտ ոճիրը կը գլխէին, «իբրեւ զորոջ առաջի կտրչի» այնպէս չբացիր, չբացի՛ք բերաննիդ, ու բոսորագեղ վարդափթիթ ձեր արիւնով ներկեցիք Պոնտոսի հողն ու աւազը:

Չունեցա՛ր դամբան... բայց քու աստղդ անշուշտ եկաւ ու կեցաւ վերեւը այն տեղին՝ ուր կը հանգչէին չարակոչկոճ ու չարակտուտ ոսկորներդ...

Հանգի՛ստ անոնց...

Կը թողու «Հայ կայսերք» անունով երկհատոր աշխատասիրութիւն մը, որուն մէջ կը խօսի բիւզանդական գահուն վրայ նստող հայազգի կայսրերու մասին՝ հըմտալից եւ աշխոյժ ոճով:

Այդ հատորները հրատարակելէ ետք՝ Ֆրիպուրկի համալսարանն յաճախելով, հետեւեցաւ գրականութեան, եւ երբ աւարտաճառ իր փայլուն ուսանողական ընթացքին հրատարակեց՝ «Châteaubriand en Orient» անուն ընդարձակ ուսումնասիրութիւն մը Ֆրանսերէն լեզուով: Այդ անձի մասին շատեր շատ բան ըսած էին. պէտք էր նոր բան մը ըսել եւ Հ. Տէր Սահակեան ըսաւ. ապացուցուց որ Շաթօպրիան՝ գրած էր իր դէպ Արեւելք ուղեւորութիւնը, առանց այցելելու շատերն այն տեղերէն՝ զորս կը նկարագրէր. գտաւ աղբիւրներն որոնցմէ օգտուած էր, դէմ դիմաց համեմատեց. հակասութիւններ դրաւ իր ըսածներուն մէջ, եւ փարիզեան մամուլին միահամուռ գովեստներուն արժանացաւ:

Արամայիս Մամիկոնեան կեղծ անունով երգած է Համլետի տապալումը, տպուած Կ. Պոլիս, 1910, «Հրատարակութիւն Մուրատ – Ռափայէլեան նախկին աշակերտաց Միութեան»: Կ'երգէ «Վայրի հրճուանք»ը, «Դէպ ի Երկինք», «Պատերազմ», «Ապուիլ – Համլետ գերի», «Մեր ոճրագործին աքսորը», «Շիյեոնի դղեակին», 23 էջերու մէջ:

Քնարերգակ բանաստեղծի խառնուածքն ունէր Հ. Տէր Սահակեան, բայց իր արուեստը հեռու էր դեռ կատարելութեան դրոշմն ունենալէ. կան ճաշակի թերութիւններ, անհաւասարութիւններ, բառամթերքը՝ ոչ այնքան ճոխ, որմէ ինքն եւս գոհ չէր, եւ սոյն տողերը գրողին կ'ըսէր, որ երբ անգամ մ'աւարտէր իր համալսարանական ընթացքը, պիտի աշխատէր այդ պակասը լրացնելու. հայերէն լեզուի վըրայ աշխատած չէր այնքան՝ որքան պէտք մը, հա՛րկ մըն էր իր կարողութեանն ու գրական մաքին...

Անողորմ հրէշներն ի դերեւ հանեցին ամէն ինչ, մեզի թողլով միայն ողբ եւ աշխատանք խոստմնալից եւ առոյգ կեանքի մը այդքան անգթօրէն մահանալուն:

Երրորդ զոհն է՝

Հ. ՍԱՀԱԿ ՕՏԱՊԱՇԵԱՆ. – Նոր ձեռնադրուած երիտասարդ Հայր մը, աշխարհագրութեան հետամուտ. ունի անտիպ դասագիրք մը նոյն նիւթին վրայ:

Չորրորդ զոհն է՝

Հ. ՊՕՂՈՍ Վ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ. – Տոքթոր Աստուածաբանութեան եւ Իմաստասիրութեան, պսակուած ի Հռոմ: Տակաւին գրական գործ չէր արտադրած:

⁂

Մխիթարեան զոհերու մասին երբ կը խօսուի, գուցէ աւելորդ չըլլայ յիշել հոս նաեւ անշունչ զոհ մը, որ շնչաւորներուն չափ եւ գուցէ աւելի զգալի է գրականութեան համար, քանի որ այլեւս անդարձ է անոր կորուստը: Այդ զոհն է՝ «Հայկական Նոր Մատենագիտութիւն եւ Հանրագիտարան Հայ Կեանքի» անուն գործը, որուն առաջին հատորը Ա–Մ, լոյս տեսած եւ ծանօթ է հասարակութեան: Մընացեալ մասը որ պիտի ուրիշ նոյնաչափ երկու հատոր եւս կազմէր Լրագրագիտութեամբ եւ յաւելուածով, այսինքն Շայ գրէն մինչեւ վերջ (Ց եւ Ն գրերը տըպուած են), ամբողջ հանուած են իրենց թաքստոցէն, ուր պահուած էին խնամքով: Տողերս ստորագրողին այդ տաժանելի եւ տասնամեայ ճիգերուն անբախտ պտուղին հետ՝ կորսուած են Ողիսականի ծայրերն հասած թարգմանութիւնը, Ֆըրանսահայ առձեռն բառգիրք մը (համեմատութեամբ Բագրատունիին Թարգմանութեանց), երկայն տարիներու գործ, եւ տրձակ մը լեզուական, եւայլն անթիւ նօթերու...

Ողիսականը կարելի է կրկին թարգմանել. բառգիրքին ցաւն ալ յարաբերական ցաւ մըն է, աւելի իմ անձնականիս. նօթերն ալ կրնան գրուիլ, բայց Մատենագիտութեան կորուստը անդարմանելի է. որովհետեւ հնար չէ դարձեալ միւս անգամ կորել անցնիլ լողալով ովկիանոս մ'անծայր ու աննդախոր: Գուցէ յանդգնութիւն ըլլայ ըսելը, բայց ըսե՛լս կու գայ, որ պիտի նախընտրէի ես ինքս զոհուած ըլլալ՝ քան այդ աշխատութիւնը, որուն համար երիտասարդ՝ առոյգ հասակիս լաւագոյն մասը մաշեցուցած եմ, եւ այլեւս անկարող վերաշինելու ... մտածելն իսկ սոսկում կը բերէ վրաս:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տիկին Աւիփի Շահինեան եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները կը ծանուցանեն որ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Ապրիլ 27, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց ամուսնոյն եւ ազգականին՝

ՆԵՐՍԷՍ ՇԱՀԻՆԵԱՆ.Ի

մահուան տարելիցին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ. – Տիկին Նուարդ Գույումճեան, զաւակներն ու թոռները իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ – հօր՝ Յակոբ Գույումճեանի մահուան 18–րդ տարելիցին առթիւ կը նուիրէ 500 Ֆր. «Յառաջ»ի բարգաւաճման։

EGLISE ARMENIENNE
PAROISSE DE VIENNE

Divine Liturgie

Dimanche 27 Avril, Chapelle St-Théodore, à 10 heures;

DIVINE LITURGIE

suivie d'un requiem pour le repos des âmes des victimes du Génocide.

12 h 30 : Rassemblement devant la stèle du souvenir à Estressin. Dépôt de gerbes avec les autorités civiles et les associations arméniennes.

Lundi 28 Avril, Salle Apovian, 1, quai Pajot, 38200 Vienne; à 20 heures 30: Conférence de Sahak Sukiasyan *«Du golgotha ottoman au goulag soviétique, la destruction de l'Eglise arménienne (1915-1938)»*

— *Entrée libre* —

PEINTURES D'ARMENIE

Exposition des œuvres de

VLADIMIR GRIGORIAN

Aquarelles : Eglises et paysages arméniens, Compositions décoratives
Reproduction de miniatures arméniennes
Huiles

Jusqu'au 27 Avril

Horaires de l'Exposition :

Jeudi 24 et Vendredi 25 : de 16h à 20h
Samedi 26 Avril: de 14h à 20h
Dimanche 27 Avril: de 18h à 21h

au Centre Culturel SAINT MESROB
10 bis, rue Thouin, 75005 PARIS
Métro: Cardinal Lemoine / Monge

— **Entrée libre** —

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շաւիլի Տէր – Դաւթեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Յարութիւն Տատուրեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի,

Այրի Տիկին Էլիզ Գոչեան եւ զաւակներէն եւ Տէր եւ Տիկին Լածարինի 250 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Գեղամ Պարոնեան եւ զաւակներէն 250 Ֆր., Տէր – Գալուստեան եղբայրներ 400 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Սիմոն Աղպատեան 300 Ֆր.։

Մանուշակ Մկրտիչեանի մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Կարպիս Կարապետեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Յակոբ Գարաօղլանեան 300 Ֆր.։

Ռուբէն Տէր – Գալուստեանի մահուան առթիւ. – Տէր եւ Տիկին Նուպար Մանուկեան 500 ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Սիմոն Աղպատեան 300 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Քիւլջեան 100 Ֆր.։

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Կիրակի, Ապրիլ 27, Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, յետ պատարագի, ժամը 12–ին տեղի կ'ունենայ հոգեհանգստեան պաշտօն «Վասն բիւրաւոր նահատակացն մերոց, որք կատարեցան յընթացս Համաշխարհային Առաջին Պատերազմի», որմէ ետք ծաղկի զետեղում եւ աղօթք կը կատարուի եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ գտնուող Կոմիտասի կիսանդրիին մօտ։

Centre de Vacances de la Croix Bleue des Arméniens de France Bellefontaine (Jura)

Près de la frontière suisse et à proximité de Morez, Morbier et les Rousses, le village de Bellefontaine abrite, depuis plus de 40 ans, le centre de vacances de la CBAF. Implanté dans un domaine verdoyant, de 2 hectares, en lisière de forêt, le centre accueille chaque été, en juillet et août, 350 enfants, encadrés d'une cinquantaine d'animateurs et de directeurs diplômés.

Les enfants évoluent dans une ambiance arménienne, rythmée par des activités variées et enrichissantes (sport, randonnée, travaux manuels, éveil à l'arménité, musique, danse, chant...).

Nous vous invitons à inscrire vos enfants auprès de la section la plus proche de votre domicile soit :

Alfortville :	
Mme Zabounian	01 43 76 50 52
Arnouville :	
Mme Topalian	01 39 85 93 40
Asnières :	
Mme Danoux	01 42 42 85 87
Bagneux :	
Mme Pekmezian	01 46 63 10 48
Chaville :	
Mme Der-Kaloustian	01 47 50 64 37
Issy-les-Moulineaux :	
Mme Papazian	01 46 42 90 68
Paris :	
Mme Abousefian	01 47 84 82 90
Sevran :	
Mme Papazian	01 43 83 87 68
Décines :	
Mme Dolmadjian	04 78 49 26 66
Lyon :	
Mme Aghayekian	04 78 45 17 55
Grenoble :	
Mme Saboundjian	04 76 49 17 16
Mme Andonian	04 76 43 18 44
Valence :	
Mme Baron	04 75 40 12 49
Vienne :	
Mme Raymond	04 74 85 18 58
St-Maurice de Beynost :	
Mme Goubatian	04 78 55 28 82
Vaulx-en-Velin :	
Mme Kassabian	04 78 77 63 93
Marseille :	
Mme Gabrielian	04 91 77 61 66

La Colonie organise une fête traditionnelle pour les parents, les dimanches 13 juillet et 10 août. Venez nombreux.

Date des séjours :

1ER SEJOUR : du 5 au 29 juillet 1997 (date limite d'inscription : 1er juin).
Age des colons : pour participer, les colons doivent être nés entre le 1/1/83 et le 31/12/90.

2EME SEJOUR : du 30 juillet au 23 août (date limite d'inscription : 1er juin).
Age des colons : pour participer, les colons doivent être nés entre le 1/1/82 et le 31/12/90.
Prix : 3 300 F + voyage : 400 F. (Paris et Marseille).

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 PARIS
SIRET: 51027317 A R. C. Paris
Commission paritaire : N° 55935

COMMÉMORATION D'AVRIL 1915

Paris

Samedi 26 Avril

20h00 Avec le soutien de la LICRA. Réunion publique à la salle de la Mutualité, 24, rue Saint Victor, Paris 5ème, Métro Maubert-Mutualité ou Cardinal Lemoine

1 - Débats avec les juristes Maîtres QUENTIN et FORSTER autour du projet de loi sur le négationnisme. Du «Point de détail de la Seconde Guerre Mondiale» à «La Version Arménienne de cette histoire», quelle législation pour la mémoire et contre la xénophobie? avec la participation de NOEL COPIN.

2 - Intervention des représentants des groupes parlementaires sur le thème de la reconnaissance du Génocide de 1915

3 - Partie culturelle — «LE CHANT D'ARARAT»
Gérald PAPAZIAN et Nora ARMANI

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

ԻՍԻ

Կազմակերպութեամբ՝
Իսիի Հայ Առաքելական
ԵՒ
Հայ Աւետարանական
Եկեղեցիներու
ՈՒ
Շրջանի կուսակցութիւններու,
ՈՒ
Միութիւններու
ՈՒ
Կազմակերպութիւններու

ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ, ԱՊՐԻԼ 27–ԻՆ

ժամը 10·30–ին
Պատարագ եւ Հոգեհանգստեան Մասնաւոր Արարողութիւն
ժամը 11·30–ին
Համախմբում Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ առջեւ
ժամը 11·45–ին
Թափօրի մեկնում
ժամը 12–ին
Համախմբում Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ առջեւ
ժամը 12·10–ին
Համախմբում Ապրիլեան Եղեռնի Յուշարձանի առջեւ
ժամը 12·30–ին
Ծաղկեպսակներու Զետեղում
ժամը 13–ին
Ճառերու ասարտում
Միւռոն Վարդապետ (հայերէն)
Վերապատուելի Լեւոնեան (ֆրանսերէն)
Եւ Պր. Սանթինի
ժամը 13–ին
Միեւնոյն արարողութիւնը
Գլամառի Խաչքարի առջեւ
Կը խօսի՝ Պր. Ժ.–Փ. ՖՈՒՇԷ

Dans le cadre des commémorations du génocide arménien,
l'éphorie de l'église arménienne de Chaville
reçoit

Jean-Jacques VAROUJEAN
(auteur dramatique)
pour la présentation de son dernier ouvrage

LA QUADRATURE DU SIECLE
TENTATIVE IV

une réflexion sur l'homme arménien, face à son arménité à l'aube du XXIe siècle

le Vendredi 25 avril à 21 heures
dans la salle S. Balabanian de l'Eglise
6, rue Père Komitas, 92370 Chaville
Venez nombreux —Entrée libre—

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՕԳՆԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆ

Պելֆոնթէնի Օգնափոխութեան կայանի արձանագրութեանց համար ներկայանալ Փարիզի մասնաճիւղին, Շաբաթ, Ապրիլ 26, ժամը 14·30–էն 16·30։

CATHEDRALE NOTRE-DAME DE PARIS

MESSE

Dimanche 27 Avril 15 heures 30

La Divine Liturgie en rite arménien sera célébrée par
Mgr G. GABROYAN
Evêque des Arméniens catholiques de France
en mémoire d'un million et demi d'Arméniens massacrés en 1915
L'homélie sera prononcée par
Mgr ANDRE VINGT-TROIS
Evêque Auxiliaire de Paris

•

LYON

CATHEDRALE NOTRE-DAME DE FOURVIERE

Dimanche 27 Avril
MESSE à 11 heures

L'Ascension à Lourdes

Les paroisses de France organisent un

PÈLERINAGE MARIAL à LOURDES

sous la présidence de
Mgr. Grégoire GHABROYAN
Eparque des Arméniens Catholiques de France

Du mercredi 7 au samedi 10 mai

Départs de Paris, Arnouville, Lyon, Valence, St-Chamond et Marseille.

Pour inscriptions ou informations : Prendre contact avec les Pères curés des Paroisses
ou avec l'Eparchie, Tél: 01 40 51 11 90

Attention: le nombre des participants est limité. Aucune inscription ne pourra être acceptée après le 30 avril.

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ
ՏԱՐԵԿԱՆ
ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ
Յունիս 15–ին
Մոնմորանսիի Հանգստեան Տունը

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ Կրթարանի
ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍԸ
Մայիս 24–ին

***

Կապոյտ խաչի Շաւիլի մասնաճիւղի երեկոյթը
ՄԱՅԻՍ 24
(Աթթիում)
մասնակցութեամբ՝
ՆԱԽԱՍԱՐԴ պարախումբին
ՆՈՐ ՅԱՅՏԱԳԻՐ, ՆՈՐ ԶԳԵՍՏՆԵՐ

ՈՒՐԲԱԹ
ԱՊՐԻԼ 25

VENDREDI
25 AVRIL
1997

LE NUMERO : 5,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.100 Ֆ. — Վեցամսեայ : 560 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.400 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.250 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

72րդ ՏԱՐԻ – Թիւ 19.101 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 72e ANNEE — N° 19.101

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԲԱՆԱՁԵՒԸ

ՈՒՐ ՄՆԱՑ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴՆԵՐՈՒ ԻՆՔՆՈՐՈՇՄԱՆ ԻՐԱՒՈՒՆՔԸ

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, Ապրիլ 22-ին, Եւրոպայի Խորհուրդի ընդհանուր ժողովը քուէարկեց այն բանաձեւը, որուն գլխաւոր կէտերը տուած էինք թարգմանաբար, երբ դեռ ծրագրի բնոյթ ունէր («Յառաջ», Ապրիլ 18), մերժելով այն սրբագրութիւնը որ կ'առաջարկուէր: Ֆիչ անդին կուտանք բանաձեւը ամբողջութեամբ:

Յիշենք ուրեմն, որ հայկական միջամըտութիւններու հետեւանքով սրբագրութիւն մը (ամանտըման) պատրաստուած էր երկու Ֆրանսացի երեսփոխաններու կողմէ՝ Քասփէրէթ (Փարիզի 9րդ թաղամաս) եւ Գոլոմպիէ (Իզէռի նահանգ): Այս փոփոխութիւնը կը վերաբերէր 3-րդ կէտին (iii) ուր կ'ըսուի թէ լայն ինքնավարութեան կանոնագիր մը շնորհուի բանակցուած շահակից կողմերու կողմէ: Աստր փոխարէն առաջարկուած էր. – «Աբխազիոյ եւ Լ. Ղարաբաղի համար իրաւական եւ քաղաքական կանոնագրի շնորհում բանակցուած շահակից բոլոր կողմերու միջեւ եւ միջազգայնօրէն երաշխաւորուած»:

Քասփէրէթ մկրտուած այս փոփոխութիւնը ներկայացուած էր Քաղաքական Հարցերու Յանձնախումբին որուն տեղեկաբերը՝ զուիցերացի Միւհլըման (ազատական) նոր փոփոխութիններէ ետք (անհրաժեշտ դտած էր կցել հարաւային – Օսէթիան եւ Աճառիան) ընդհ. ժողովին տարած էր այլ փոփոխութիւն մը որ հետեւեալն էր. – «բարելաւում Աբխազիոյ հարաւային Օսէթիոյ, Աճառիոյ եւ Լ. Ղարաբաղի իրաւական եւ քաղաքական կանոնագրին, որ պէտք է բանակցուի բոլոր կողմերու միջեւ»:

Բանաձեւին տեղեկաբերը Ֆրանսացի (Իւ - Տէ - Էֆ) Ժան Սէթլինժէր, խօսք առնելով կը մերժէր այդ փոփոխութիւնը երկու առարկութիւններ ներկայացնելով. –
Ա) Եւրոպայի Խորհուրդը պէտք է քաղաքական դիրքորոշում ունենայ, համապատասխան միջազգային իրաւունքի չափանիշներուն եւ նկատի առնէ Լիզպոնի վեհաժողովի 51 Պետութեանց տեսակէտը:
Բ) Օսէթիա եւ Աճառիա պէտք չէ կրցվին այս հարցին:

Ուրեմն, կ'ընդունուէր անընդունելին, բանաձեւ մը ուր կը չեշտուի սահմաններու անբռնաբարելիութիւնը եւ «լայն ինքնավարութեան» յանկերգը որուն սահմաններն ալ ծանօթ չեն: Այլ խօսքով Եւրոպացիք համաձայն են Ստալինի կարգադրութիւններուն, եւ ժողովուրդներու ինքնորոշման իրաւունքի մասին խօսքերն ալ կը մնան՝ խօսք:

RESOLUTION adoptée par l'Assemblée Parlementaire du Conseil de l'Europe le 22 - 04 - 1997

1. L'Assemblée considère que le respect des cessez-le-feu en vigueur dans les conflits de Transcaucasie, notamment en Abkhazie et au Haut-Karabagh depuis mai 1994, devrait permettre une stabilisation politique dans ces zones de tension.

2. A la suite des différentes auditions tenues pas sa commission des relations avec les pays européens non membres, elle espère que des progrès rapides et décisifs vers un règlement politique de ces conflits seront réalisés.

3. A présent les trois pays de Transcaucasie —l'Arménie, l'Azerbaidjan et la Géorgie— bénéficient du statut d'invité spécial et tous les trois ont fait la demande d'adhésion au Conseil de l'Europe. L'Assemblée considère qu'une volonté politique réelle de règlement des conflits de la part de toutes les parties permettrait d'accélérer les procédures d'adhésion.

4. L'Assemblée lance un appel à toutes les parties directement et indirectement concernées par ces conflits pour qu'elles participent dans un esprit constructif aux efforts de méditation déployés sur le terrain, notamment par les Nations Unies, la Communauté des Etats Indépendants (C.E.I.) et l'OSCE.

5. Bien que la nature de ces deux conflits soit différente, l'Assemblée insiste pour que leur règlement politique soit négocié entre toutes les parties concernées et repose notamment sur les principes suivants qui découlent de l'Acte Final d'Helsinki de 1975 et de la Charte de Paris de 1990:

i. inviolabilité des frontières;

ii: garantie de la sécurité pour tous les peuples des zones en question, notamment grâce à des forces multinationales de maintien de la paix;

iii. statut de large autonomie pour l'Abkhazie et le Haut-Karabagh à négocier entre toutes les parties concernées;

iv. droit de retour des réfugiés et des personnes déplacées et leur réintégration dans le respect des droits de l'homme.

6. L'Assemblée considère que dans les pays de Transcaucasie, le Conseil de l'Europe devrait apporter une contribution réelle à l'établissement d'un Etat de droit et de la démocratie pluraliste, à la protection des droits de l'homme et à la création d'une économie sociale de marché.

A. S'agissant de l'Abkhazie,

7. L'Assemblée suit avec intérêt certains signes de rapprochement des positions de Tbilissi et Soukhoumi et espère que le règlement politique du conflit interviendra rapidement de manière négociée et sur la base des principes figurant ci-dessus.

8. Elle espère que, grâce aux efforts des parties concernées ainsi que ceux des Nations Unies, de l'OSCE et de la Fédération de Russie, un équilibre institutionnel, satisfaisant à la fois Tbilissi et Soukhoumi, sera rapidement mis en place, afin de permettre un retour des réfugiés dans les meilleures conditions de sécurité et de permettre aux populations de la région de retrouver paix et prospérité économique.

B. S'agissant du Haut-Karabagh,

9. L'Assemblée se réjouit de la poursuite du dialogue entre parlementaires arméniens et azerbaidjanais, notamment dans le cadre du Séminaire sur les conflits en Transcaucasie organisé par sa commission des relations avec les pays européens non membres le 26 janvier 1997 à Strasbourg, et elle se félicite à cet égard de la reprise des activités du Groupe de Minsk de l'OSCE sur le Haut-Karabagh, qu'elle encourage à poursuivre ses négociations en vue de parvenir à un rapide règlement du conflit.

10. Elle en appelle à toutes les parties au conflit pour qu'elles intensifient

(Շար. ը կարդալ Դ. էջ)

ԱՅՍ ԱՌԱՒՕՏ, ԱՅՍ ԵՐԵԿՈՅ

ԱՆՄԱՀՆԵՐԸ ԵՒ ՄԻՒՍՆԵՐԸ

Gare de Lyon, ժամանումներու նշանատախտակին ներքեւ կանգնած, T.G.V.-ցալուստին է որ կը սպասէի, կը սպասէի ակամայ փոստատարի մը, որ ինծի պիտի հասցնէր համակարգիչի տառեր: Քիչ մը ժամանակ ունէի, կը մտնէի թերթավաճառի մը մօտ, կը շրջագայէի: Բազմաթիւ մեր մամուլին հետ, կրկին կը լեցուէի նախանձի զգացումներով: Ոչ միայն թերթերուն տպագրութեան մակարդակն էր, այլ նաեւ անոնց այլազանութիւնը: Խայտաբղէտ ճոխութիւն՝ կեանքի ամէն մարդ ունէր իր յատուկ օրաթերթը, շաբաթաթերթը, ամսագիրը: Ձկնորսները ունէին իրենցը, բնակարանի ներքնամաս յարդարել ուզողները՝ իրենցը, պարտիզպանները՝ իրենցը, նոյնիսկ չնաւէր բաղմութիւններ ունէին իրենցը:

Կը ժամնէր հրաշագործ ելեկտրականքը, կեցած չորրորդ կառքին դիմաց, կանխաւ տրուած նկարագրութենէն կը կարծէի ճանչնալ տառաբերը: Ան էր, մտաւորական ակնոց, հասակ, կաշիէ բաճկոն, թէեւ «ծրար»ը փոքրադոյն գրպանի մը մէջ բաւող տիսքէթ մըն էր, ան պահ մը մերժած էր յանձն առնել այդ ծառայութիւնը, պահանջած հասցէ, հեռաձայնի թիւ: Չէ՞ որ համակարգիչի աշխարհին մէջ տառերու համակարգը կը կոչուէր .police, չէ՞ որ աշխարհ կը յորդէր լրտեսական գործողութիւններով, չէ՞ որ նման տիսքէթ, որքան ալ մանր, կրնար պարունակել վտանգաւոր տեղեկութիւններ, անկարեւոր որ իմս տպարանի անմիջական հարց մըն էր:

Կ'ըլլար յաջորդ առաւօտ, տիսքէթը գրպանս, դէպի Levallois, դէպի տպարան, ստորերկրեայ գնացքիս վարորդը կը ծանուցանէր յանկարծ, թէ դէպք մը պատճառ էր, որ գնացքը առնէր կանգ, չշարունակէր երթը:

Տհաճ կացութիւն, դժգոհութիւն, կուգայինք դուրս, տեղեկութեան մը համար երբ կը դիմէի սեւամորթ գելեկուհիի մը, երեւան կուգար որ ա՛ն ալ եղած էր գնացքին մէջ, խօսելով պատահածին մասին՝ կը յարէր չէզոք ձայնով մը.

– Անձնասպանութիւն մը պէտք է ըլլայ:

Կը գտնէի ճամբաս, կը մտնէի տպարան, ակնարկութիւն մը պատահածին, տպարանի տնօրէնուհին կը բացագանչէր.

– Նոր անձնասպանութիւն մը պէտք է ըլլայ:

Անհանգիստ վիճակ՝ ամբողջ օրս կ'անցնէր անձնասպանութեան մասին մտածելով, ոչ ոք խկայպէս պիտի գիտնար անձնասպանին հոգեվիճակը, հարց էր թէ անձնասպաններուն նախընտրութիւնը ինչո՞ւ կ'երթար երկաթուղագիծերուն, ես ալ մտածած էի նման ելքի մասին, սիտի ըլլար քաջութի՞ւն թէ դասալքութիւն, «եթէ իսկապէս կը սիրես կեանքը, մահը կը սպասէ»՝ եզրակացուցած էի:

Կ'ըլլար յաջորդ առաւօտ, հեռաձայնով մը՝ Տիգրան Թամիրեան՝ սարքէ սիրահար բարեկամս՝ կը հաղորդէր թէ արդէն Փարիզ էր, թէ պէտք է հանդիպէինք, լուռ հրճուանք մը կ'ապրէր երբ կը տեղեկանայի որ վերջերս գնած էր Ծառուկեանի «Հին երազներ, նոր ճամբաներ»ը, կարդացած, ապրած անսովոր վայելք:

Լուռ հրճուանքս կը փլրապատկուէր, երբ, երեկոյեան ոլորապտոյտ թելերու միւս ծայրէն խօսակից մը կ'ուղէր գիտնալ, թէ գրատունը տակաւին ունէ՞ր օրինակներ, ooo զուգադիպութիւն, նոյն Ծառուկեանի «Մեծերը եւ միւսները» գործէն, կուտար հարց, մտածումիս մէջ, «երկու»ն կ'երթար զուգորդուելու անձնասպանութեան «երկու» ակնարկութիւններուն, «մէկ»ը «մէկ» էր, հապա «երկո՞ւ»ն, «երկու»ն՝ «քան երկու» էր, «երկո՛ւ հարիւր քան երկու», կրկին մըտածումս կ'ողողուէր անձնասպանութեան, մահուան եւ անմահութեան մասին խորհրդածութիւններով:

Կը մտածէի անմահութեան մասին, քանի մը տարի առաջ ուզած էին սպաննել Ժան Տիւթուր Ֆրանսացի գրողը, ճախողած, ժամանակ մը ետք ան կ'ընտրուէր անդամ Ֆրանսական Ակադեմիային, այդ «քառասուն»ներուն մաս կազմել կը նշանակէր դառնալ «անմահ», ծաղրանկարիչ Ժագ Ֆէզան դիպուկ գծանկարով մը կը ներկայացնէր մահափորձի երկու հեղինակները, դիտելով Տիւթուրը թաքստոցէ մը՝ անոնցմէ մէկը հարց կուտար միւսին.

– Հիմա ի՞նչպէս պիտի սպաննենք զայն, երբ այլեւս անմահ է:

Կը յիշէի Արփիար Արփիարեանը, ծընունդ, կեանք, մահ, մահէն ալ անդին, եթէ Աստուած անխուսափելի դարձուցած էր մահը, մարդ արարածին թողած էր նաեւ պատեհութիւնը դառնալու անմահ, երեկոյեան ինքզինքս կը գտնէի Opéra-յի ստորերկրեայ կայարանին մէկ քարափին վրայ, կը նայէի չուրջս, նստած քանի մը այրեր եւ կիներ ինծի կը յիշեցնէին մեծ քանդակագործին «Մտածող»ը, անոնք չէին մտածեր սակայն: Անոնք կը մարմնացնէին հազար ու մէկ տարբերակները արդի ժամանակները յատկանշող, տընտեսական սպանիչ մտատանջութիւններուն:

Չկար մեղաւոր անհատ, կար մեղաւոր ընկերութիւն:

Կը նայէի անոնց, երեւակայութիւնս՝ գընացք՝ ներծծելով այդ «թեկնածու»ները, կը սահէր երկաթուղիներուն վրայէն, կ'երթար, կ'առաջանար, կանգ կ'առնէր յանկարծ՝ ծանուցանելու, թէ կարելի պիտի չըլլար շարունակել ընթացքը՝ «պատահար»ի մը հետեւանքով:

***

Այս բոլորը տակաւ՝ պէտք է փակուի շրջանակը, եւ պէտք է կրկին երթամ Gare de Lyon, չէ՞ որ մայրս պիտի հասնի Լիոնէն, անդամը մայրերու ակադեմիային, պոկուած մահուան երախէն, ապաքինման ընթացքի մէջ, կին՝ որ անմահ է՝ ի յառաջագունէ:

ՄՈՎՍԷՍ ՊՁԱՔՃԵԱՆ

ՀԻՍԱՏԱԼՈՎ «ԲԱՑՈՒՈՂ ՎԱՐԴԻՆ»...

Վաթսունական թուականներին «ժողովուրդների հայրիկը» Ստալին, արդէն փոխել էր իր հասցէն...որի հետեւանքով Լենին պապիկը, դառաւ, վերջապէս, իր բնակարանի միակ սեփականատէրը: Իսկ Խրուշչովի պահակալութիւնը հեռացրեց խորհրդային կայսրութեան մէջ տիրող սարսափի սառնացնող հողեվիճակը՝ Հայաստանում ծաղեց աւետաբեր մի նոր գարուն:

Այդ նոր շրջանից ոգեւորուած, տեղացիների հետ հանդիպումներս եղան առանց կաշկանդիչ մտավախութեան: Կոճկուած գրոյցները թուլացան, զարկ տալով Ռատիօ Երեւանի հումորին:

Ազատութեան այդ թեթեւ զեփիւռը ինձ քաջալերեց նաեւ որ աւելի համարձակ հետաքրքրութեամբ որոնեմ իմ հայրենակիցները: Չէ՞ որ Ազասի Խանջեանի սպանութիւնից յետոյ (1937) Վասպուրականցիները մատնուեցին մասնաւոր մի «մաքրագործումի»: Շատեր կամ գնդակահարուեցին, կամ էլ ուղարկուեցին, տասնեակ վակոններով, Սիբիրի տեսարժա՛ն վայրերը, առանց վերադարձի տոմսի... Ուստի, ողջ մնացող Վանեցիները, ապրեցին թաքնուած–կծկուած վիճակում: Այդ դաժան տարիներում կարեւորը ինքնութեան արմատները չէին, այլ՝ ապրել ու «չմրսել»... Այնպէս որ պրպտումներիս ընթացքում պատահում էր երբեմն որ «փուշեր ճաշակեմ, վարդի փոխան»... Այսինքն, բացի երկրի հարազատ ծնունդներից, տեղացի թաղածիլերը, մեծ մասամբ, անտարբեր էին հանդէպ արմատական Հայաստանին՝ Վասպուրական մեր աշխարհ: Իրենց արմատներից հրաժարողները զարմանքով էին ինձ դիտում, կամ էլ ինչ որ դժգոհ չեչտով պատասխանում էին՝

—Այ քեզ բան, ի՜նչ Վան, ի՞նչ Վասպուրական: Արա մենք Երեւան ենք ծնուել, Հայ ենք էլի ու վերջ:

—Ուրեմն բախտաւոր մարդ ես որ Տաքարում չես ծնուել, թէ ոչ սպիտակ նեգր պիտի լինէիր:

Ծննդավայրի այս հասկացողութիւնը տեւեց մինչեւ 1982, երբ Աշտարակի մօտիկ շրջանում կատարուեց Վանի ճակատամարտի յուշարձանի հանդիսաւոր բացումը: Այդ օրուանից, կամաց–կամաց ծպտուած վանեցի կոմունիստները, սկսան իրենց «մուլթ»ները ցոյց տալ՝ «Գիտէ՞ք, պապս էլ է Վանեցի»:

Ինքնութեան ու ծննդավայրի չփոթ հասկացողութիւնը վերջ գտաւ հայրենիքի վերածնուած անկախութեան հնչակումով: Հիմա Հայաստանում, անսպասելիօրէն, բազմացել են ջերմանոցի Մուշեցիները, Խարբերդցիները, Կարինցիները ու Վանեցիները: Նորից լսւում են Արեւմտահայաստանի հարազատ երգերը, ի հեճուկս արեւելեան թրքավարի այն հանրածանօթ սպարկութիւնների ուր «ճիգար»ն ու յետոյքը գիրար գրկած դայլայլո՛ւմ են...:

Միշտ չէ որ օտար ճաշակը բարիք է: Պահպանել ամէն գնով ինչ որ հարազատ է մեր մշակոյթին, չի նշանակում որ դա յետադիմական մտայնութիւն է: Ուստի անընդունելի է որ մեր ժողովրդական երգերը թանկոյի վերածուեն, յանուն պարի արդիական արուեստին: Այս կապակցութեամբ պարտք եմ համարում յայտնել որ ինձ քերթողաք են պատճառում այն թութակ երգիչները, որոնք առանց հասկանալու երգում են աղօթք դարձած մեր ազգային «Տըլէ Եաման»ը, այլափոխելով նրա բառերը ու իմաստը:

Մանկութիւնից հարազատ ծնունդի Վասպուրականցիներից լսել եմ հետեւեալ բառերը՝

Վարդն ի բացուէ, քեաղելս չի գեայ,
Եարս խորոտ ի, պաչելս չի գեայ,
Եարս պարակ ի, սեղմելս չի գեայ...

Այս «չի գեայ»ն նշանակում է որ չեմ համարձակում: Վարդն ու եարը այնքան գեղեցիկ են որ մի որոշ երկչոտութիւն կամ ամօթխածութիւն թոյլ չի տալիս վարդը քաղել, եարը համբուրել ու նրա բարակ բոյը գրկել:

Այս նուրբ ապրումի փոխարէն մեզ հրամցնում են՝

Վարդ բացուեցաւ, քաղել չկայ,
Եարս սիրուն է, պաչել չկայ,
Եարս բարակ է, սեղմել չկայ...

Այսինքն՝ վարդ քաղել, եար համբուրել կամ գրկել չի կարելի, արգիլուած է, ինչպէս ծխել... Ամնիւ զգացումը փոխւում է տխմարութեան:

Իրաւ է որ երբ նկատի առնենք մեր ապրած երկրի հռչակաւոր N.T.M. խմբի յառաջադէ՛մ ու ազատամի՛տ երգերի խելագար յաջողութիւնը, բնականաբար երկչոտութեան եւ ամօթխածութեան ըզգացումները այլեւս պատկանում են մի ուրիշ մոլորակի: Ես էլ, ճիշդ ասած, N.T.M.–ը հայերէն թարգմանելս «չի գեայ»...:

Երբ հեռու է մեր աչքերից Վանայ բերդը եւ մեր ոտքերի տակ չէ կանաչազարդ Այգեստան, գոնէ Տըլէ Եամանի հարազատ հողի համը պահպանենք:

Բախտ ունենք որ տասնեակ տարիներ վեթերան Սիմոն Աւտոյեան մեզ ապահովեց իր երգերով, մեր հազարատ հողի համն ու «խոտը»: Նա չի մասնակցել Վանի ճակատամարտին, բայց իր յարատեւ նուիրումով ու «տամար»ով եղաւ մեր Միութեան գլխաւոր սիւնը: Արդէն գաղութը նրան համարում է inoxydable Վանեցի:

Կազդուրիչ է եւ ուրախալի որ այս տարի մեր Հայրենակցական Միութիւնը նոր կազմով շարունակում է իր առաքելութիւնը: Թէեւ նրա բոլոր անդամները այլեւս ջերմանոցի ծնունդ են: Ինչ փոյթ: Կարեւորը որ կառչենք մեր արմատներին եւ թոյլ չտանք, մեր անտարբերութեամբ, որ երկրորդ անգամ սպաննուեն մեր պապերը:

Ուրեմն այս տարի եւս պիտի տօնուի Վանի ճակատամարտի տարեդարձը: Մի ճակատամարտ որի յաղթանակը, ինչպէս գիտենք, կարճ տեւեց, քանի որ մարտնչող աւագ սերունդը եթէ քաջաբար կռուեց, սակայն զինանիւթի–փամփուշտի զրկանքից, Վասպուրականի ժողովուրդը, ստիպողաբար, գաղթեց ու ցրուեց եկաւ այլ երկիրներ, ուր այլեւս չէր տեսնի Սիփանայ սարը: Այլեւս «Վարդը չբացուեց Վանայ քեաղքի էյքստան»:

Այս տարեդարձի առթիւ ուզում եմ նըշել տարիներ առաջուայ մի հանդիպում Վարդգէս Համազասպեանի հետ: Միասին զրուցելով քայլում էինք Սարդարապատի խրոխտ արծիւների շուքին: Մի պահ նա կանգ առեց, լուռ ինձ դիտեց, ձեռքը դրեց ուսիս եւ մեղմ չեչտով յայտնեց «Գիտե՞ս ինչ, եթէ Ջերինները չլինէին այս կռուադաշտում, չէր լինի Սարդարապատի յաղթանակը»: Պատասխանեցի՝ «Ես գիտէի, բայց ուրախ եմ որ դուք էլ գիտէք»: Յետոյ սեղանի շուրջ, կոնեակի բարի մեղսակցութեամբ ինձ խոստովանելու պէս յայտնեց՝

—Բայց ի վերջոյ իմացիր որ ես էլ եմ Վասպուրականցի: Նախնիքներս Արճեշից են եկել եւ մեր գերդաստանի իսկական ազգանունը եղել է, մինչեւ քսանական թուականները, Տէր–Համազասպեան: Հէնց էդպէս էլ մկրտուել եմ: Բայց յետոյ, դեհ գիտես, պէտք եղաւ թլփատել «Տէր»ը:

—Հասկանալի է, պատասխանեցի, դա էլ պիտի համարել մի թեթեւ թլփատում, այլ ողբերգական թլփատումների բաղդատմամբ: Բայց հիմա ինձ պարզ է թէ որտեղից են գալիս Ձեր ազնուական թաքնուած գիծերը:

—Եա՛, ի՞նչ է, ինձ ձե՞ռ ես առնում:

—Բնա՛ւ, երեւի մի քիչ «ծաւրեցի», մի նեղանաք: Բայց քանի որ հիմա թոշակի էք անցել, կարծում եմ որ ուշ չի եթէ «ռէապիլիթացիա»յի դիմում կատարէք որ ձեր ազգանունին վերադարձնեն պոկուած «Տէր»ը, ի յարգանս Ձեր նախնիքների յիշատակին:

Վ. Համազասպեան լուռ ժպտեց թախծոտ աչքերով եւ նրա դէմքը մի քիչ աւել կնճռոտեց...:

Այո՛, Սարդարապատի ճակատամարտն է որ եղաւ իսկական մի յաղթանակ, որին մեծապէս աջակցեցին ողջ մնացող գաղթական Վասպուրականցիները: Ուստի պիտի ընդունենք որ Վանի ճակատամարտը պսակուեց վերջնական յաղթանակով Սարդարապատի դաշտում...

Ժամանակները փոխուել են: Ծննդավայրի հասկացողութիւնը այլ նշանակութիւն ունի: Այսօր Վասպուրական աշխարհը այն հարազատ ժառանգութիւնն է որ պատկանում է ողջ Հայութեան: Ձկա՛յ պատմական Հայաստան այլ կա՛յ ու մեր մաքում յաւերժ մնալու է՝ արմատական Հայաստան: Հէնց այդ նկատմամբ էլ մեր Միութեան նորակազմ ղեկավարները սրտանց ընդունում են նոր անդամներ առանց ծննդավայրի խտրականութեան: Ինչպէս անցեալում, Վանի ճակատամարտի յուշարձանի բացման հանդիսութեան, Սիմոն Աւտոյեան յայտնել է, այսօր էլ մեր Հայրենակցական Միութիւնը գրկաբաց ընդունում է «Վանեցիներ եւ... Հայեր»:

Երէկ Հայաստանի անկախութիւնը մի երազ էր, մի «ութոփիա»: Բայց երազը, ահա, անսպասելիօրէն դառաւ իրականութիւն: Գերազոյն ու նուիրական մի իրականութիւն, հարուստ՝ բազմաթիւ ցաւերով ու այլ փուշերով... Այնուամենայնիւ, որի շնորհիւ դեռ կարող ենք երազել: Որի շնորհիւ պիտի շարունակենք հաւատալ որ գալու է մի օր ժամանակ որ նորից «Վարդն ի բացուել Վանայ քեաղքին»:

Ճիշդ է որ Արդարութեան թագուհու ծանր ու երկարատեւ հիւանդութեան պատճառով Եռագոյնը չի ծածանում Սիփան սարի գլխին... բայց Մայր Արաքսին կտրում – անցնում է Հայաստան աշխարհը, ինչպէս Սէն գետը կտրում – անցնում է Փարիզը...:

ԿԱՐԳԻՍ ՋՐԲԱՇԵԱՆ

Փարիզ, Ապրիլ 1997

1700–ԱՄԵԱԿԻ ԸՆԴԱՌԱՋ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՈՒԽՏ

(Քաղուած Արշակ Ալպօյաճեանի «Պատմութիւն Հայ Կեսարիոյ» Բ. հատորէն)

Հին սերունդին պատկանող Կեսարացիք իրենց վանքերուն ուխտի երթալէ զատ, իրենց կեանքին գլխաւոր ցանկութիւններէն մէկը համարած էին նաեւ Երուսաղէմ ուխտի երթալը: Մասնաւոր հրապոյր մը ունեցած է իրենց համար Հաճի կամ Մահտեսի ըլլալը: Մեծ հպարտութեամբ կը կցէին անոնք այդ փառքի տիտղոսը իրենց անունին:

Երուսաղէմի ուխտաւորները սովորաբար Մեծ Պահքի առաջին շաբթուան կը մեկնէին քաղաքէն ու հարեւան գիւղերէն՝ բազդատաբար անշուք յուղարկով մը: Անոնց վերադարձի օրերը սակայն, որ Զատկի քառասունքի միջոցին տարին մէկ եւ երբեմն քանի մը անգամ կը պատահի, մանաւանդ Կեսարիոյ Հայ համայնքին համար՝ ընդհանուր խանդավառութեան եւ խրախճանքի պատեհութիւններ էին: Սովորաբար ճամբորդութիւնը այնպէս մը կը կարգադրուէր որ ուխտաւորները Շաբաթ իրիկուն կամ Կիրակի առտու հասնէին Տէրէվանք: Եւ ահա Կիրակի առտուընէ, քաղաքի երիտասարդներէն խումբեր շարան շարան, հետիոտն, յաճախ բոկոտն, ճամբայ ինկած Կեսարիայէն մինչեւ Տէրէվանք երկարող խճուղին կը կտրէին: Միւս կողմէ, ուխտաւորներու ազգականները ձիաւորուած կամ կառքով կը շտապէին դէպի Վանք մէկ մէկ նուէր առած հետերնին, նաեւ ոսկեթել դիպակներով զարդարուած ձիեր, որոնց վրայ ուխտաւորները կը բազմէին վանքէն քաղաք գալու համար: Երբ դիմաւորողները հասնէին վանք, հոն Ճէվիզ Ալթըին տակ նախ քանի մը ժամ կը պարէին, կը խմէին, յետոյ կարաւանը ճամբայ կ'իյնար: Կ'անցնէին հետի դիմաւորողներու կայարան խումբերուն մէջէն, կը հասնէին քաղաքին Հայ գերեզմանատունը, ուր խռնուած կիներու, մանուկներու եւ ծերերու պատկառելի բազմութեան, առջեւէն եւ Տըշա Ժամի շուրջ ծանրաքայլ, փառաւոր անցք մը կ'ընէին, եւ այցելելով Ս. Լուսաւորիչ Եկեղեցին, կ'երթային իրենց տուները, շրջապատուած իրենց ազգականներէն, հոն նոյնիսկ մինչեւ յաջորդ առտու ուրախութիւն ընելով: Իւրաքանչիւր ուխտաւոր իր պատկանած թաղի եկեղեցիին նուէրներ կը բերէր, իսկ ազգականներուն կը բաժնէր Երուսաղէմէն, Պէյրութէն եւ Մերսինէն գնած Արմաղան ընծաները՝ համրիչ, օճառ, ապարանջան, մատանի եւայլն (Մելքոն Աստուր, Բիւզանդիոն, Թ. 3543):

Սակայն սա իկա վերջին ժամանակներու սովորութիւնն էր: Հին ժամանակ, երբ երթեւեկի արդի դիւրութիւնները չկային եւ Երուսաղէմ երթալը իսկապէս պոհողութիւն մըն էր, այս արարողութիւնը շատ աւելի շքով ու հանդիսաւորութեամբ կը կատարուէր եւ աւելի կրօնաբոյր ու պատկառազդու հանդամանք ունէր:

Այդ բարի ժամանակներու մէջ, երբ ուխտաւորները իրենց ազգականներէն եւ բարեկամներէն շրջապատուած՝ եկեղեցիին կը մօտենային, նոր մահտեսինեւրուն, եթէ այր էր՝ շապիկ – իսկ աւելի հին ատեն շուրջառ – կը հագցնէին եւ եթէ կին՝ գլխուն վրայ սկիհի ծածկոց կը դնէին եւ այդպէս կ'առաջնորդէին եկեղեցի, որուն դրան առջեւ անոնց ոտքերը կը լուար ժամկոչը: Հոն անոնք կը ձգէին իրենց կօշիկները – որոնք ժամկոչը կ'առնէր – եւ կը հագնէին նոր կօշիկներ՝ յատկապէս բերուած գիրենք դիմաւորողներու կողմէ:

Այս հնօրեայ սովորութիւնները թէեւ քաղաքին բնակչութենէն հետզհետէ մոռցուած՝ սակայն գիւղերու մէջ պահպանուած էին:

Այսպէս «Արդէոսէն անդին, Հայախօս Խվէրէկ եւ Թօմարզա գիւղերուն մէջ, Երուսաղէմի ուխտաւորները թէ՛ գացած եւ թէ՛ եկած ատեննին, մասնաւոր արարողութիւններու եւ հանդիսութիւններու կ'արժանանան: Թօմարզայի մէջ վանքին վարդապետները, իսկ Խվէրէկի մէջ՝ քահանաները, ուխտաւորներու այն տարուան անուններն ու մեկնելու օրերնին իմանալով՝ խմբովին կ'երթան անոնց բնակարանը, ուր ճաշ պատրաստուած կ'ըլլայ: Հոն են ազգականներ եւ բարեկամներ: Կը խօսուի Ս. Տեղեաց վրայով այնպիսի ոճով մը, որ ամէն ոք բաղձանքը կը զգայ օր մը այցելելու, ի վերին Երուսաղէմ չչուած: Այդ իրիկունը, հետերնին տանելիք նուէրները կը ցուցադրեն ներկաներուն. կրօնականները կ'օրհնեն եւ կը խրախուսեն զիրենք որ առատաձեռն ըլլան իրենց նուիրաբերութեան մէջ: Ս. Յակոբի համար՝ չզացողներ ալ իրենց ընծաները կը բերեն կը յանձնեն: Ուխտաւորը, վիզը ձգած պատանքցու շորը կը մօտենայ կրօնականին: Կրօնականը կ'օրհնէ զինք, անունը կուտայ Մահտեսի տիտղոսով եւ յաճախ ալ անունը կը փոխեն: Կրօնական շարականներ երգուելէն, ճամբու պայուսակները ամէնուն ներկայութեանը լեցուելէ յետոյ՝ կը մեկնին գիշերը հանգստանալու համար: Հետեւեալ օրը, ամբողջ գիւղը, առաւօտեան ժամերգութենէն վերջ, քահանայ, տիրացու եւայլն գիւղին դուրսն են, յուղարկ ուխտաւորներուն, բոլորն ալ հետի: Ուրախառիթ է բաժանումը, բարեմաղթութիւններու, ամենավսատաւոր օրն է: Դպիրները «Ճանապարհ» կ'երգեն եւ Աւագերէցը այդ արարողութիւնը կը կնքէ «Տէր, ուղղեա՛»ով, Ս. Զատկէն վերջ ամէնքը մէկ կը վերադառնան: Ժամերով հեռու առաջ կ'երթան ազգականներ, իսկ եկեղեցական դասը զգեստաւորուած, եւ զգեստաւորած նաեւ ուխտաւորները (*), գիւղին դուրսէն երգելով ուղղակի եկեղեցի կը բերեն: Ջահերն ու մոմերը լուցուած են, եւ մահտեսիները, իրենց նուէրները ի ձեռին՝ կ'աղօթեն, կը նուիրեն, մինչ անդին՝ կրօնականները կ'երգեն «Որ գխորհուրդ քո գալստեան» շարականը: Երթալու ատեն երգուած էր «Որ անսաւեր»:

Այն օրը նաեւ դպրոցականներուն տօնն է: Եկեղեցիէն թափօրով տուն կ'երթան եւ հոն եկեղեցականները իրենց նուէրները կը մեկնին, ու անկէ վերջ կը սկսի «աչք լուս»ի եւ փոխադարձ մաղթանքներու տարափը: «Աչքդ Ս. Յակոբ դըռնէն» մաղթանքը յաւէտ կենդանի ու վառ կը պահէ բարեպաշտին հոգւոյն խորը Ս. Տեղեաց սէրը» (Մելքոն Աստուր, Բիւզանդիոն, Թ. 3543):

Հոս, այս գիւղերուն մէջ եւս եկեղեցւոյ դուռը հին ատեն կը կատարուէր ոտնալուայի արարողութիւնը եւ կօշիկներու փոփոխութիւնը, որոնք այլեւս վերջերս ջնջուած էին: Սակայն միշտ Երուսաղէմ եւ այլ սրբավայրեր ուխտի եւ երկրպագութեան երթալու ջերմ փափաքը եղեր կրօնական պարտականութիւն մը իրենց գլխաւոր իղձերէն մէկը եղած է:

Ա. Ա.

(*) Հին ատեն, այրերը շուրջառ՝ եւ կիները իրենց գլխուն վրայ սկիհի ծածկոց կ'առնէին նաեւ գիւղերը, ինչպէս ի Կեսարիա:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ՀԵՏԱՔՐՔՐԱԿԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

Ապրիլ 13-ի կիրակի օրը, Հ. Բ. Ը. Միութեան Լիոնի մասնաճիւղը, իր կեդրոնատեղիին մէջ, Զոլա փողոց, կազմակերպեց երեկոյթ մը, որուն առանցքը դասախօսութիւն մըն էր. խօսելու հրաւիրուած էր, Փարիզէն, ծանօթ պատմագէտ՝ Արթիւր Պէյլէրեան: Նիւթ՝ «Պերլինի դաշնագիրէն մինչեւ Սեւրի դաշնագիրը»:

Երեկոյթին ղեկավարութիւնը ստանձնած էր Վարդան Քէչիչեան՝ որ, բանալով հաւաքոյթը, ռուսւ յայտագիրը եւ, կարճ նախաբանով մը, շեշտեց որ այս օրերս, աւելի քան երբեք, երբ Եղեռնին տարեդարձը օրակարգի վրայ է, պէտք չէ մոռնալ թէ, 1915-ին, շարք մը տեղեր, Հայեր մերժած են աքսորը եւ դիմադրած են զէնքը ի ձեռին: Յիշեց, ուրիշ քանի մը անուններու կարգին, Մուսա Լեռը: Ցուցադրուեցաւ «Քառասուն Օրեր» ժապաւէնէն մաս մը:

Դասախօսութենէն առաջ, խօսք առին, յաջորդաբար, Ժաք Էքմէքճեան, մասնաճիւղին նախագահը եւ Մարըլէն Պասմաճեան՝ որ տուաւ Պր. Պէյլէրեանի կենսագրականը, ընդգծեց անոր մտերմութիւնը հին-հին արխիւներու հետ, նչեց անոր բազմաթիւ դասախօսութիւնները զանազան երկիրներու մէջ ու հրատարակութիւնները՝ որոնց կարգին հատկէկ հատոր մը՝ օրուան նիւթին շուրջ:

Տեղին էր մատբերել Լիոնի հայ գործադիր հանգուցեալ Նափոլէոն Պիւլլիւքեանը: Ան եղած է մէկը՝ որ լայնօրէն ծանօթացուցած է Հայութիւնը, աքսորն ու ցեղասպանութիւնը ֆրանսական շրջանակներու մէջ,

Անոր մահուան տարելիցը յիշուեցաւ Պ. Պուտոյեանի կողմէ, ամփոփ բառերով: Նշենք որ Նափոլէոն Պիւլլիւքեան եղած է պահ մը նախագահը Բարեգործականին Ֆրանսայի Շրջանային վարչութեան ու՝ Լիոնի մասնաճիւղին ձեռնարկուներէն մէկը:

***

Պր. Պէյլէրեանի դասախօսութիւնը ունկնդրուեցաւ ուշադրութեամբ, մանաւանդ անոնց կողմէ՝ որոնք քիչ շատ ծանօթ էին խնդրոյ առարկայ հարցերուն:

Դասախօսը մի առ մի յիշեց դէպքերը՝ որոնք սնունդ տուին հայկական հարցին, անցեալ դարու վերջաւորութենէն մինչեւ քսանական թուականները:

Պաստառին վրայ երեւցան պատմական դէմքեր ու պատճէնները՝ վաւերական թուղթերու, արդիւնք Պր. Պէյլէրեանի փնտռտուքներուն, զանազան պետութիւններու արխիւներուն մէջ,

Դասախօսը խուսափեցաւ անձնական մեկնաբանութիւններէ. պատմաբան՝ ըսաւ ինչ որ եղած էր, ինչ որ ըրած էին մեծ պետութիւնները պաշտպանելու համար իրենց սեփական շահերը, ընդհանրապէս ի վնաս Հայ ազգին:

Այսուհանդերձ, պատասխանելով մասնաճիւղին հիմնադիր ու պատուոյ նախագահ՝ Սեդրակ Սանճեանի մէկ հարցումին, նշեց՝ «Սեւրի դաշնագիրը կատակերգութիւն մըն էր, անգործադրելի դաշնագիր մը»:

Աւելցնենք՝ կատակերգութիւն մը՝ որուն գլխաւոր դերակատարները եղան Հայերը՝ անմիտ..., անփորձ միջազգային քաղաքականութեան մէջ:

Արդէն, դասախօսութեան ամբողջ ընթացքին, առանց իսկ պէտք ըլլալու ընդգծել զանոնք, երեւցան հայ անվարժ վարիչներու անխոհեմ ձեռնարկները. կը բաւէ միայն յիշել Պանք Օթոմանի գրաւումը՝ որ խկոյն վերածուեցաւ համիտեան ջարդերու նոր շարքի մը, Պոլիս եւ գաւառները, պատճառ դառնալով քանի մը տասնեակ հազար Հայերու բնաջնջման: Անմեղ Հայեր՝ որոնք Պանք Օթոմանին ի՛նչ ըլլալն ու ո՛ւր ըլլալն անգամ չէին գիտեր հաւանաբար...

***

Երեկոյթը շարունակուեցաւ հաւաքական ճաշով մը, պատրաստուած մասնաճիւղին անձնազոհ տիկիններուն ու օրիորդներուն կողմէ:

Ճաշէն առաջ եւ ճաշին ընթացքին, մերթ ընդ մերթ, կատարուեցաւ երաժշտական բաժին մը՝ որուն իրենց մասնակցութիւնը բերին՝ Հերմինէ Քէշիշեան՝ միշտ պատրաստ ոգեւորելու հայկական հաւաքոյթները իր երգերով, Ֆրանսացի երիտասարդ մը, վարժ ջութակի, Գաղիկ Մուրատեան (քեմանչա) եւ Գէորգ Տիրտըրեան (դահոլ): Վազգէն Էսկիճեան, քաջ ծանօթ իր գործունէութեամբ յոգնոտ համայնքին, արտասանեց Ժաք Յակոբեանի «Մենք»ը:

Ամփոփ՝ հաճելի երեկոյթ մը՝ որուն ներկայ եղաւ պահ մը երեսփոխան Պէրնատէթ Իզաակ-Սիպիլ՝ որ մօտերս պիտի այցելէ Հայաստան, անդամ է Ազգային Ժողովի Ֆրանսա-Հայաստան խմբակին, Ներկայ էին նաեւ՝ փրոֆէսէօր՝ Մարիոն, նախագահ Պիւլլիւքեան Հիմնարկին, Հ. Բ. Ը. Միութեան Շրջանային վարիչ՝ Անդրանիկ Քէշիշեան որ այս օրերս ջանք չի խնայեր յաջող կերպով կազմակերպելու համար Միութեան մարզական խաղերը Կրընոպլի մէջ. համեւրոպական խաղեր՝ յառաջիկայ Մայիս 17-18-ին:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԼՐՏԵՍԱԿԱՆ ԹԵՐԹՕՆ ՄԸ

Հազարամեակէն կարճ ժամանակ մը առաջ Ամերիկացիները պիտի փոխադրուին Մոսկուայի իրենց դեսպանատան մէջ ուրկէ հանուած պիտի ըլլան Ռուսերու դետեղած բոլոր ընկալուչները: Այդ շէնքին պատմութիւնը սկսած է 1969-ին երբ, երկու երկիրները իրարու հող տրամադրած են, դիւանագիտական ներկայացուցչութիւններ կառուցանելու համար: Ամերիկացիները 10 տարիէն միայն կըրցած են հարկաւոր պնտաճէն ունենալ ու սկսիլ շինութեան: Շինանիւթերը պիտի տրամադրուէին հիւրընկալ երկիրներուն կողմէ եւ Ռուսերը վերջին ծայր կատարելագործուած սարքեր աւելցուցին այդ նիւթերուն վրայ: ՔԱ-Կէ-Պէ-ն հրահանգ տուած էր ընկալուչ համակարգով մը օժտելու շէնքը: Այսուհանդերձ, 1982-ին Պոլիտպիւրոն յետքայլ ըրաւ, հաւանաբար այն պատճառով որ նոյն օրերուն ՍԷ-Ի-Ա-ն յայտնաբերած էր թէ ինչ կը պարունակէին վարդի թաղարները: Գայթակղութիւնը մամուլին մէջ արձագանգ գտաւ միայն երկու տարի ետք, իսկ շինութիւնը կանգ առաւ 1985-ին: ՍԷ-Ի-Ա-յի մասնագէտներ Մոսկուա երթալով զարհուրած էին իրենց գտած ռուսական թէքնոլոժիին հզօրութեան եւ որակին առջեւ. Դեսպանատունը ությարկանի բարձրախօսի մը վերածուած էր. իսկ ամերիկացի մասնագէտները կը խոստովանէին թէ իրենց մօտ այդ մակարդակի թէքնիք մը գոյութիւն ունէր միայն թուղթի վրայ: Նոյն օրերուն Ուաշինկթընի մէջ աւարտած խորհրդային դեսպանատունէն ալ Ռուսերը ամերիկեան ընկալուչներ գտած էին:

1991-ին մինչ ամերիկեան նոր դեսպանատունը անաւարտ ու անգործածելի է, ՔԱ-Կէ-Պէ-ի նոր տնօրէնը կ՚առաջարկէ Ամերիկացիներուն տալ ունկնդրութեան անոր համակարգին ամբողջ շեման: Ան մտածած է որ անոնք արդէն տեղեակ են ընկալուչներու գոյութեան եւ այդ կացութիւնը անհեթեթ է իր պետութեան համար: Ու տարիկա խանգարիչ ազդակ մըն է ռուսեւամերիկեան յարաբերութիւններուն համար: Գորբաչով կը համաձայնի ու 1991 Դեկտեմբերին 70 էջնոց թղթածրար մը կը յանձնուի Ամերիկացիներուն: Միացեալ-Նահանգներու դեսպանը կ՚ըսէ յետագային որ կեանքին ամէնէն զարմանալի օրը ապրած է տուռ: 1992 Յուլիսին Խորհրդային Միութեան անհետացումով Ռուսերը կը տեղաւորուին Ուաշինկթընի իրենց դեսպանատան մէջ, իսկ Մոսկուայի մէջ Ամերիկացիները կը տարակուսին որ իրենց յանձնուածը ընկալուչներու լման ցանկ մըն է. այսուհանդերձ, նոր շէնքի մը կառուցումը շատ սուղ պիտի արժէ: 1994-ին Արտաքին գործերու նախարարութիւնը կ՚որոշէ աւարտել կառուցումը: Երկու վերջին յարկերը պիտի փլցուին, Միացեալ-Նահանգներէն ղրկուած 300 բանուորներ չորս նոր յարկեր պիտի բարձրացնեն ու շինանիւթը հոնկէ պիտի բերուի, Այդ յարկերը ապահովութեան ծայրագոյն պայմաններ պիտի ունենան ու ամբողջովին փակ ըլլան արտաքին աշխարհին: Իսկ վարի յարկերը զանազան սպասարկութիւններու պիտի յատկացուին:

Պէ՞տք է կարծել որ թերթօնը աւարտած է. ՔԱ-Կէ-Պէ-ի փոխ-տնօրէնը կ՚ըսէ թէ այդպէս կը թուի, բայց ինչ կը վերաբերի ունկնդրութեան հարցին, ան միշտ գոյութիւն ունեցած է ու պիտի ունենայ, աշխարհի ամէն կողմը եւ տակաւին բաւական երկար ժամանակ:

Թ. Ա. Թ.

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ, Ապրիլ 3-ին, Խորհրդարանը բանաձեւ մը քուէարկած է միաձայնութեամբ հետեւեալ բովանդակութեամբ.- «Լիբանանեան խորհրդարանը

զգալով 1915-էն 1923 երկարող տարիներուն լիբանանցի հայ ժողովուրդին ապրած տառապանքին ու ցաւին տարողութիւնը, որ յար եւ նման էր լիբանանցի եւ շրջանի այլ ժողովուրդներուն տառապանքներուն եւ որոնք կը շարունակուին մինչեւ օրս,

այս դարասկիզբին մեր ժողովուրդներուն դէմ զաղթատիրոջ ի գործ դրած կազմակերպուած Ցեղասպանութեան,

եւ նկատի ունենալով, որ ամէն տարուան Ապրիլ 24-ը առիթ է ոգեկոչելու Հայ ժողովուրդին դէմ ի գործ դրուած ջարդերուն արհաւիրքին յիշատակը,

Լիբանանեան խորհրդարանը այսու կոչ կ՚ուղղէ լիբանանցի ժողովուրդին, որ այդ օրը յայտարարէ Հայ ժողովուրդին հետ միասնականութեան օր»:

Այս բանաձեւը ներկայացուած է, ինչպէս օրէնքը կը տնօրինէ, 10 երեսփոխաններու կողմէ եւ արդիւնք է հայկական երեսփոխանական պլոքին երկարատեւ աշխատանքին:

***

ԿՈՐՆԹՈՍԻ (Յունաստան) մէջ, Ապրիլ 2-ին, իր մահկանացուն կնքած է Բարգէն Եաղճեան: 86 տարեկան, բնիկ Խարբերդցի, ողբացեալը վերջին վերապրողներէն էր մեծ Եղեռնին եւ ամբողջ կեանքի երկայնքին օգտակար եղած է, առանց աղմուկի, իր կուսակցութեան (Հ. Յ. Դ.) եւ ազգին: Գաղափարակից իր ընկերներուն կողմէ դամբանական խօսած է Միհրան Քիւրտօղլեան:

ՏԱՍՆԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՊՈԼՍԷՆ ԴՈՒՐՍ

1896-1909

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

Անմիջական ջարդի մը տեսիլքը ունեցող այդ պատկերին հանդէպ: Հազիւ հինգ-վեց հոգի էինք, փողոցին մէջ, որ դահավէժ քայլերով կը դիմէինք դէպի կամուրջ, ինքզինքնիս Ղալաթիա նետելու համար:

Կը զգայի որ միւս անցորդներն ալ իմ մտատանջութիւններովս համակուած էին:

Կամուրջին վրայ լեցուած էին անզէն զինուորներ, որոնց տեսքն ալ մեզի ապահովութիւն ներշնչելու բնութիւն չունէր: Վերջապէս հասայ Թիւնէլ եւ քանի մը վայրկեան ետքն ալ Բերա, ուր կրցայ ազատ շունչ մը առնել:

Մեծ փողոցը իր սովորական ոգեւորութեան մէջն էր, կին ու էրիկ մարդ անհոգ ու անտարբեր կը պտըտէին մայթերուն վրայ:

Քանի մը բարեկամներու հետ մտանք Թօքաթլեանի սրճարանը, օրուան դէպքերուն վրայ մեր տպաւորութիւնները փոխանակելու եւ միեւնոյն ատեն նոր տեղեկութիւններ առնելու համար:

Ամէնուն բերնէն միեւնոյն խօսքերը կը լսուէր:

— Այս գիշեր կամ վաղը ջարդ պիտի պատահի:

Եւ այս մասին ամէն ոք իր գիտցածը կը պատմէր: Ըստ այդ ըսուածներուն՝ խուժանը կէսօրէն ի վեր բացէ ի բաց ջարդի պատրաստութիւններ տեսած էր, զէնքեր ու դաշոյններ պատրաստած:

— Նշանի մը կը սպասեն գործի սկսելու համար:

— Ի՞նչ նշան...

— Եըլտըզէն գալիք հրամանին անշուշտ:

Եւ կարծես թէ խնդիրը ամենաբնական բանի մը վրայ ըլլար՝ ամէն ոք կարծիքներ կը փոխանակէր.

— Ապտիւլ Համիտը չպիտի համարձակի այդպիսի հրաման մը տալու:

— Ընդհակառակն իր շահը կը պահանջէ որ այդպիսի բան մը պատահի:

— Ինչու համար:

— Որպէսզի եւրոպական միջամտութիւն մը ըլլայ:

— Բայց այն ատեն պետութիւնն ալ կը վտանգուի:

— Միթէ անոր հո՞գն է, բա՛ւ է որ ինք գահին վրայ մնայ:

Եւ յետոյ ինքնապաշտպանութեան միջոցներուն վրայ կը խօսէինք: Ամէն մարդ կը պարծենար տունը զէնք մը ունենալուն վրայ եւ հրաւէր կը կարդար ջարդարարներուն,

— Թո՛ղ գան ու կը տեսնան ... այս անգամ անցած անգամուան չի նմանիր:

Բայց ամէնուն ալ մեծագոյն յոյսը Սելանիկեան բանակին վրայ էր:

— Եթէ այդպիսի բան մը պատահի՝ հազիւ ժամը մը կրնայ տեւել, կ՚ըսէին, պաշարող բանակը խկոյն կը հասնի:

Եւ սակայն երկիւղը տիրած էր ամէնուն վրայ եւ այդ իրիկուն ամէն մարդ փութաց կանուխ իր տունը քաշուելու:

Այդ թուականին Բերա Մէքթէպ փողոց, աբարթըման մը կը բնակէի: Տան միւս բնակիչները յոյն կամ իտալացի էին եւ դռնապանն ալ ծերունի յոյն մըն էր, բոլոր ասոնք յարաբերաբար ապահովութիւն մը կը ներշնչէին մեզի, մինչդեռ քիւրտ դռնապան ունեցող տուներու բնակիչները երկիւղի մատնուած էին այդ օրերուն:

Ժամը գիշերուան իննին արդէն փողոցին մէջ անցուդարձը դադրած էր եւ հազիւ ատեն ատեն ուշ մնացած անցորդ մը կը տեսնուէր որ շուտաքայլ տուն կը փութար:

Արշալոյսին յանկարծ արթնցայ անկողնիս մէջ ուժգին հրացանաձգութեան մը ձայնէն:

— Արդեօք կրկի՞ն զինուորական ցոյց մը տեղի կ՚ունենայ, մտածեցի:

Դարձեալ ականջ դրի ու այս անգամ լսեցի նաեւ թնդանօթի ձայներ:

Տանը մէջ ամէնքս ալ արթնցած էինք:

Այս անգամ կասկած չկար, Սելանիկի բանակն էր որ ներս կը մտնէր:

Բայց ինչո՞ւ այս հրացանաձգութիւնը եւ ռմբակոծումը:

Ուրեմն Պոլսոյ զօրքերը կ՚ընդդիմանայի՞ն, մինչ օրերէ ի վեր թերթերը ծանուցած էին թէ՝ Սելանիկեան բանակին եւ Պոլսոյ զինուորներուն միջեւ համերաշխութիւն կը տիրէր եւ թէ նոյնիսկ Եըլտըզի պահակազօրքը որոշած էր ընդդիմութիւն չընել:

Գացինք նախ փողոցին կողմը: Շրջակայ տուներէն ալ ամէն մարդ արթնցած ու պատուհանը ելած էր ու դիմացէ դիմաց իրարմէ տեղեկութիւն կը հարցնէին:

Հրացան ու թնդանօթ կը շարունակէին գոռալ եւ ձայները մէկ քանի կողմերէ միանգամայն կը հասնէին:

Կաթնավաճառ մը երեւցաւ փողոցին անկիւնը:

— Ի՞նչ կայ, ի՞նչ կ՚ըլլայ կոր, հարցուցինք պատուհաններէն:

— Գէշ, պատասխանեց մարդը, զօրքերը իրարու հետ կը կռուին կոր:

— Ո՞ր կողմը:

— Ամէնկողմ ... Թագսիմի ու Թաշ խըշլայի զօրանոցները պաշարուած ու թընդանօթի բռնուած են: Զըլլայ որ տունէն դուրս ելլէք:

Գացինք մեր տան վերնայարկը, ուրկէ կարելի էր բաւական հեռուն տեսնել:

Հրազէնի ձայները աւելի յստակ կը լսուէին անկէ, բայց աւելի բան մը չէր երեւնար,

Շրջակայ տանիքները բազմութեամբ լեցուած էին եւ հեռուէն հեռու խօսակցութիւն մը հաստատուած էր ամէնուս միջեւ: Մենք գրեթէ հարիւր մեթր հեռաւորութեամբ տան մը վրայէն, որ բարձրահայեաց դիրք մը ունէր, բերնէ բերան տեղեկութիւններ կը հասնէին մեզի: Այդ տան բնակիչները, երջանի՛կ մարդիկ կը տեսնէին կռուողները եւ նոյն իսկ թնդանօթները, եւ ըստ այնմ իրենց տեսածները մեզի կը հաղորդէին:

(Շար. 131)

(Շար. Ա. էջէն)

les négociations directes en vue d'un règlement politique du conflit qui garantisse la restitution des territoires occupés et le retour des réfugiés et des personnes déplacées, une variante satisfaisante du statut du Haut-Karabagh ainsi que sa sécurité.

11. Elle exprime enfin le souhait que les trois pays de Transcaucasie —Arménie, Azerbaidjan et Géorgie— envisagent à terme la création d'une Communauté des Etats transcaucasiens et la mise en place d'une assemblée parlementaire commune.

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔՐՏԱԿԱՆ աքսորեալ Խորհրդարանին նախագահը Այտար Ապրիլ 23–ին կատարած յայտարարութեամբ դատապարտած է Հայկական ցեղասպանութիւնը: «Մեր երկրին մէջ ժողովուրդները իրարու դէմ հանելով, դաւուծարար քաղաքականութիւններու ամէնէն արիւնալի ձեւով կիրարկուած շրջանը 1915 տարին եւ յաջորդող քանի մը տարիներն են» ըսած է ան: Քիւրտիստանի մէջ Քիւրտերուն քով կ'ապրէին նաեւ Ասորիներ եւ Հայեր աւելցուցած է ան, նշելով նաեւ թէ՝ «Այս կոտորածին գետին պատրաստուած էր նախօրօք, միջոցներ առնուած էին եւ քիւրտ ցեղախումբերէ կազմուած խմբակներ ալ օգտագործելով Պատմութեան մէջ մինչեւ այդ աննախադէպ ջարդ մը գործուած է: Միլիոնաւոր Ասորիներ եւ Հայեր սպաննուած են, միլիոնաւոր ուրիշներ ալ գաղթի պարտադրուած՝ աշխարհի չորս անկիւնները»:

ԱՆԳԱՐԱ դժգոհ է Ռուսաստանի Դումային կողմէ ռուս – հայկական զինուորական համաձայնագրի վաւերացումէն: Թուրքիա կը շեշտէ որ այս քայլը չի նպաստեր հայ – ազրպէջանական կնճիռին լուծման եւ ընդհանրապէս շրջանի խաղաղութեան: Դիտել կու տայ նաեւ որ համաձայնագրով նախատեսուած ռուսական զօրքերու ներկայութիւնը Հայաստան կը հակասէ սպառազինման վերաբերող Եւրոպայի համաձայնագրին:

Ա. ԺԻՒՓԷ կ'ուզէ որ ընտրապայքարը դուարթ ըլլայ, ընդունելով հանդերձ թէ կրնայ բիրտ ըլլալ: Միւս կողմէ Շիրաք շուրջ ժամ մը տեսնուեցաւ իր նախկին մրցակիցին՝ է. Պալատիւրի հետ: Մերձաւոր ընտրութեանց կապակցութեամբ, Գանար Անշէնէ երեւան հանած է որ 5–րդ թաղամասին մէջ, երեսփոխան եւ Փարիզի քաղաքապետ՝ Ժան Թիպերի 3–էն 4000 ընտրողներ արձանագրել տուած է ապօրինի կերպով, բայց, Թիպերի շատ իրար անցած չէ այս նոր գայթակղութենէն, ԱՇ–էԼ–էՄ–ներու եւ կնոջը 200 հազար ֆրանքի հոնարարէն ետք:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ Խորհրդարանի մեծամասնութեան պատկանող 33 երեսփոխաններ սպառնացած են վարչապետ Սիմիթիսի որ կը դադրին իրեն զօրավիգ ըլլալէ եթէ շարունակէ Թուրքիոյ հետ երկխօսութեան իր նոր քաղաքականութիւնը:

Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ ՇԱՒԻԼ

Կիրակի, Ապրիլ 27, Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ մէջ, յետ պատարագի, ժամը 12–ին տեղի կ'ունենայ հոգեհանգստեան պաշտօն «Վասն բիւրաւոր նահատակացն մերոց, որք կատարեցան յընթացս Համաշխարհային Առաջին Պատերազմի», որմէ ետք ծաղկի գետեղում եւ աղօթք կը կատարուի եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ գտնուող Կոմիտասի կիսանդրիին մօտ:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Միհրան Թէօլէօլեանի յիշատակին, Տիկին Անահիտ Տէր – Մինասեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

PEINTURES D'ARMENIE

Exposition des œuvres de

VLADIMIR GRIGORIAN

Aquarelles : Eglises et paysages arméniens, Compositions décoratives
Reproduction de miniatures arméniennes
Huiles

Jusqu'au 27 Avril

Horaires de l'Exposition :

Vendredi 25: de 16h à 20h
Samedi 26 Avril: de 14h à 20h
Dimanche 27 Avril: de 18h à 21h

au Centre Culturel
SAINT MESROB
10 bis, rue Thouin, 75005 PARIS
Métro: Cardinal Lemoine / Monge

— Entrée libre —

ՊՈԼՍԱՀԱՅ
ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
Մ Ա Ր Ս Է Յ Լ

ՄԻՋՎԱՐԺԱՐԱՆԱՅԻՆ
ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄՐՑՈՒՄ
Յ Ո Ւ Ն Ի Ս 1

Տեղեկութեան համար դիմել՝ Անի Յովսէփեանի

04 – 42 – 08 – 24 – 57

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄԻ
ՏԱՐԵԿԱՆ
ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍԸ
Յունիս 15–ին
Մոնմորանսիի Հանգստեան Տունը

COMMÉMORATION D'AVRIL 1915

Paris

Samedi 26 Avril

20h00 Avec le soutien de la LICRA. Réunion publique à la salle de la Mutualité, 24, rue Saint Victor, Paris 5ème, Métro Maubert-Mutualité ou Cardinal Lemoine

1 - Débats avec les juristes Maîtres QUENTIN et FORSTER autour du projet de loi sur le négationnisme. Du «Point de détail de la Seconde Guerre Mondiale» à «La Version Arménienne de cette histoire», quelle législation pour la mémoire et contre la xénophobie? avec la participation de NOEL COPIN.

2 - Intervention des représentants des groupes parlementaires sur le thème de la reconnaissance du Génocide de 1915

3 - Partie culturelle — «LE CHANT D'ARARAT»

Gérald PAPAZIAN et Nora ARMANI

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ

ԻՍԻ

Կազմակերպութեամբ՝
Իսիի Հայ Առաքելական
ԵՒ
Հայ Աւետարանական
Եկեղեցիներու
ՈՒ
Շրջանի կուսակցութիւններու,
ՈՒ
Միութիւններու
ՈՒ
Կազմակերպութիւններու

ԿԻՐԱԿԻ ՕՐ, ԱՊՐԻԼ 27–ԻՆ

ժամը 10·30–ին
Պատարագ եւ Հոգեհանգստեան
Մասնաւոր Արարողութիւն
ժամը 11·30–ին
Համախմբում Հայ Առաքելական
Եկեղեցւոյ առջեւ
ժամը 11·45–ին
Թափօրի մեկնում
ժամը 12–ին
Համախմբում Հայ Աւետարանական
Եկեղեցւոյ առջեւ
ժամը 12·10–ին
Համախմբում Ապրիլեան Եղեռնի
Յուշարձանի առջեւ
ժամը 12·30–ին
Ծաղկեպսակներու Զետեղում
ժամը 13–ին
Ճառերու ասարտում
Միւռոն Վարդապետ (հայերէն)
Վերապատուելի Լեւոնեան (ֆրանսերէն)
Եւ Պր. Սանթինի
ժամը 13–ին
Միեւնոյն արարողութիւնը
Գլամառի Խաչքարի առջեւ
Կը խօսի՝ Պր. Ժ.–Փ. ՖՈՒՇԷ

CATHEDRALE NOTRE DAME DE PARIS

MESSE

Dimanche 27 Avril 15 heures 30

La Divine Liturgie en rite arménien sera célébrée par

Mgr G. GABROYAN

Evêque des Arméniens catholiques de France

en mémoire d'un million et demi d'Arméniens massacrés en 1915

L'homélie sera prononcée par

Mgr ANDRE VINGT-TROIS

Evêque Auxiliaire de Paris

•

LYON

CATHEDRALE NOTRE-DAME DE FOURVIERE

Dimanche 27 Avril
MESSE à 11 heures

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ

ՕԳՆԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆ

Պելֆոնթէնի Օգափոխութեան կայանի արձանագրութեանց համար ներկայանալ Փարիզի մասնաճիւղին, Շաբաթ, Ապրիլ 26, ժամը 14·30–էն 16·30:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 PARIS
SIRET: 51027317 A R. C. Paris
Commission paritaire : N° 55935

COLONIE DE VACANCES
à SAINT-GERVAIS-LES-BAINS

L'Asociation SIPAN des Arméniens catholiques des France organise cet été

un séjour
de colonie de vacances

dans sa superbe propriété *«Résidence Sipan»* sise à Saint-Gervais-les-Bains (Haute-Savoie) à 15 kms de Chamonix, pour les enfants de 6 è 12 ans,

du 2 au 22 juillet.

Les dossiers d'inscription peuvent être retirés auprès de nos paroisses ou demandés au Secrétariat de l'Association,
10 bis, rue Thouin, 75005 PARIS.

Tél. : 01 40 51 11 90, du lundi au vendredi, de 14h30 à 18h30.

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ԱՊՐԻԼ 26-27
SAMEDI - DIMANCHE
26-27 AVRIL
1997

LE NUMERO : 5,00 F.

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.100 Ֆ. — Վեցամսեայ : 560 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.400 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.250 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

72ՐԴ ՏԱՐԻ – ԹԻՒ 19.102 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 72e ANNEE — N° 19.102

–ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ–

ԵՐԵՒԱՆ

ԴԷՊԻ ԾԻԾԵՌՆԱԿԱԲԵՐԴ

Ի՞ՆՉ Կ'ԸՍԷ ԶՕՐ. ԼԵԲԷԴ

Այս տարի ալ, Ապրիլ 24–ին, տասնեակ հազարաւոր Հայեր, ծաղիկներով ուղղուած են դէպի Ծիծեռնակաբերդի յուշարձանը: Առաւօտեան, իրենց յարգանքը կը մատուցանէին Ամենայն Հայոց Գարեգին Ա. Կաթողիկոսը, նախագահ Լ. Տէր–Պետրոսեան, վարչապետ Ռոպէր Քոչարեան, Ազգ. Ժողովի նախագահ Բաբգէն Արարքցեան, կառավարութեան կազմը, երեսփոխաններ եւլն. եւլն. եւ ծաղկեպսակներ կը դրուէին:

Գարեգին Ա. Հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարէր եւ արարողութեան աւարտին, Կաթողիկոսը խօսքն ուղղելով ներկաներուն կը թելադրէր որ անոնք վառ պահեն Եղեռնի զոհերու յիշատակը եւ ամէնօրեայ աքնաջան աշխատանքով եւ եռանդով մասնակից ըլլան նորանկախ Հայաստանի կառուցման ու ամրապնդման:

Ներկայ եղած է նաեւ զօր. Լեբէդ որ Երեւան կ'այցելէր իր գիրքին թարգմանութեան առթիւ: Պատասխանելով «Արմէնփրէս»ի թղթակցին, ան ըսած է.– «Այսօր, մեծագոյն ողբերգութեան զոհերու յիշատակի օրն է, հայ ժողովուրդի եւ անոր պատմական հայրենիքի ոչնչացման ծրագրի իրականացման օր: Այդ ոճրագործութեամբ մեղաւոր են ոչ միայն անոնք որոնք անմիջապէս իրագործեցին եղեռնը, այլեւ մեծ քաղաքականութեան որոշ պետութիւններ: Ռուս ժողովուրդը կը ցաւի հայ ժողովուրդի բազում զոհերուն համար, կը ցաւի այն ժողովուրդին որ 1700 տարի առաջ առաջինն եղած է որ քրիստոնէութիւնը ընդունած է որպէս պետական կրօնք: Ես համոզուած եմ որ պատմութիւնը ամէն բան իր տեղը կը դնէ եւ վերջ կը տրուի բռնութեան: Ինչ կը վերաբերի Ղարաբաղ այցելութեանս, այդ անսովոր այց էր: Ղարաբաղ ես տեսայ այն ամուր հիմքը, որու վրայ կեցած է ժողովուրդը: Եւ այնպէս բանակ մը տեսայ զոր շատոնց չէի տեսած: Նկատեցի զինուորներու աչքերուն փայլը, այդ՝ կարգի ու կարգապահութեան բարձրագոյն փաստն է: Այդ կը նշանակէ թէ անոնք գիտեն թէ ինչո՞ւ եւ յանուն ինչի՞ կը ծառայեն»:

Ամբողջ օրը բազմահազար Հայեր շարունակած են հասնիլ Ծիծեռնակաբերդ եւ այդ բազմութեան միացած է նաեւ այն երթը որ կոչ կ'ընէր ազատ արձակման համար Վարուժանի Կարպիճեանի (Կարապետեան) որ 14 տարի է ֆրանսական բանտը կը մնայ:

Նոյն օրը «Արամ Խաչատրեան» համերգասրահին մէջ, Ապրիլեան նահատակներուն նուիրուած համերգ մը տուած է ֆիլհարմոնիք նուագախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Լորիս Ճգնաւորեանի: Յայտագիրն էր Պէթհովէնի 9–րդ Համանուագը:

ԳԻՒՄՐԻ

Ցեղասպանութեան 82–րդ տարելիցը ոգեկոչուած է նաեւ Շիրակի մարզին մէջ: Հերհերի ձորակին մէջ դարասկիզբին օսմանեան եաթաղաններու զոհ հազարաւոր նահատակներու յուշաքարին ծաղկեպսակներ զետեղուած են: Կատարուած է հոգեհանգիստ եւ կարդացուած են ճառեր: Արարողութեան մասնակցած են Շիրակի մարզպետը, Գիւմրիի քաղաքապետը, երեսփոխաններ, Շիրակի մարզի հանրութեան ներկայացուցիչներ:

ՓԱՐԻԶ

ԿՈՄԻՏԱՍԻ ԿԻՍԱՆԴՐԻԻՆ ԱՌՋԵՒ

Ապրիլեան ոգեկոչումը կը սկսէր Ապրիլ 24–ի առաւօտեան ժամը 11–ին յարգանքի համախմբումով մը Կոմիտասի կիսանդրիին, որ զետեղուած է Վիլժիւիֆի այն հիւանդանոցին բակը ուր տարաբախտ Վարդապետը անցուց իր վերջին տաժանելի տարիները:

Կիսանդրիին երկու կողմերը դրուած էին հայկական եւ ֆրանսական Եռագոյնները, որոնց կողքին տեղ գրաւած էին դրօշակակիր նախկին ռազմիկներ: Ներկայ էին աւելի քան հարիւր հանդիսականներ, որոնց մէջ հայ եւ ֆրանսացի բազմաթիւ անձնաւորութիւններ, ինչպէս նաեւ կրօնական երեք յարանուանութեանց ներկայացուցիչները՝ Յ. Վրդ. Քելէքեան, Ներսէս Ծ. Վրդ. Բաբուճեան եւ պատուելի Ժիլպէռ Լէոնեան, ինչպէս կը ներկայացնէր Ապրիլ 24–ի ոգեկոչման կազմակերպիչ յանձնախումբին կողմէ Պ. Ժորժ Յակոբեան, որ բացման խօսքը արտասանեց: Ծաղկեպսակներու զետեղումէն ետք խօսք առաւ Պ. Ժան Լաթերաս որ Վիլժիւիֆի ընդհ. խորհրդականի տիտղոսէն անդին կ'արտայայտուէր որպէս հիւանդանոցին վարչութեան նախագահ: Ան շեշտը դնելէ ետք ցեղասպանութիւններու իրողութեան անժխտելիութեան կարեւորութեան վրայ խօսեցաւ Կոմիտաս Վարդապետի խորհրդանշական հանգամանքին մասին, ցեղասպանութեան յիշատակը վառ պահելու տեսանկիւնէն: Իրմէ ետք Ապրիլ 24–ի յանձնախումբին անունով խօսք առաւ Պ. Ժ. Կիւրեղեան, որ բացատրեց թէ Կոմիտաս 1915 Ապրիլ 24–ին տարագրուած հայ մտաւորականութեան խորհրդանշական դէմքն է եւ այդ է այս վայրին ընտրութեան պատճառը եւ հակիրճ կերպով իր հիմնական գործերուն մէջ տուաւ Վարդապետին կենսագրականը: Յաջորդեց Ներսէս Ծ. Վ. Բաբուճեանի աղօթքը, որմէ ետք մէկ վայրկեան լռութեամբ վերջ գտաւ այս բաւական կարճ արարողութիւնը:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ, ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ ԶԵՏԵՂՈՒՄ, ԵՐԹ

Ժամը 15–ին, Հոգեհանգստեան պաշտօն կը մատուցանուէր Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցւոյ մէջ որ կը յորդէր անսովոր բազմութեամբ մը: Կաթողիկոսական Պատուիրակ եւ Փարիզի Հայոց Առաջնորդ՝ Գիւտ Արք. պատշաճ բառերով կ'ոգեկոչէր մէկուկէս միլիոն նահատակները:

Ժամը 18–ին, հոծ բազմութիւն մը հաւաքուած էր Էթուալի հրապարակը, ուր նախկին ռազմիկներու կողմէ ծաղկեպսակ կը դրուէր Անծանօթ Զինուորի շիրիմին:

Ապա, բազմութիւնը, շուրջ 4000 (8000 ըստ՝ կազմակերպիչներուն) կ'ուղղուէր դէպի Թրոքատէրոյի հրապարակը: Ի նմանութիւն Ծիծեռնակաբերդի սովորութեան, այս տարի մեխակը Փարիզ ալ իր տեղն ունէր եւ ցուցարարները զայն կը նետէին մեծ սաւանի մը մէջ, երբ Թրոքատէրոյի հրապարակը կը հասնէին: Ոչ մէկ ֆրանսացի կը մասնակցէր ցոյցին:

Թափօրը կ'ուղղուէր, ինչպէս ամէն տարի, դէպի Թրքական դեսպանատունը որու կը յանձնուէր բանաձեւ մը հայկական պահանջները ներկայացնող:

ՄԱՐՍԷՅԼ

1915–ի Հայերու ցեղասպանութեան 82–րդ տարելիցի ոգեկոչումները տեղի ունեցան ամբողջ շաբթուան մը ընթացքին:

Ապրիլ 18, Սէն – Վէնսան Տը Փօլ (Ռէֆորմէ) Եկեղեցւոյ մէջ, բացում ցուցահանդէսի՝ «Մեր դարուն նկարներ, 1915 – 1916–ի Հայերու ցեղասպանութիւնը»: Երկիր եւ Մշակոյթ Միութեան պատրաստած եւ կազմակերպած ցուցահանդէսն է զոր ԺԱՖ–ը ներկայացուց հովանաւորութեամբ Մարսէյլ – Էսփէրանսի եւ օժանդակութեամբ Փրովանս Ալփ Քոթ տ'Ազիւր Շրջանային Խորհուրդի: Ներկայ եղան բազմաթիւ անձնաւորութիւններ եւ հոծ բազմութիւն մը: Ցուցահանդէսը կը շարունակուի մինչեւ Ապրիլ 30:

Ապրիլ 21, 9–րդ եւ 10–րդ Թաղամասերու քաղաքապետարանին մէջ, բացում հայկական շաբթի մը նուիրուած «Հայկական յիշողութեան»: Ցուցահանդէս՝ նկարչութեան եւ հայ գիրքի, դասախօսութիւն եւ համերգ կազմեցին յայտագիրը:

Ապրիլ 22, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ ներկայացում եւ զրոյց «Հայերու ցեղասպանութիւնը ՄԱԿ–ի առջեւ» նոր լոյս տեսած հատորին, ներկայութեամբ հեղինակին՝ Վարուժան Աթթարեան:

Ապրիլ 23, ժամը 20–ին, Հսկում Սրբոց Թարգմանչաց Եկեղեցին Խաղաղութեան եւ Հանգստեան կարգերով: Քարոզ՝ Զաւէն Վարդապետ Աւետիքեանի: Ժամը 21.30ին, Մարսէյլի Երիտասարդաց Միութիւններու կազմակերպութեամբ եւ մասնակցութեամբ, գիշերային երթ մը տեղի ունեցաւ Եկեղեցիէն մինչեւ քաղաքի կեդրոնը «Քուռ տ'Էսթիէն տ'Օրվ»ի հրապարակը: Շուրջ հարիւր երիտասարդ կտրեցին Փրատօ պողոտան եւ Հռոմ փողոցը շրջապատուած եւ առաջնորդուած ոստիկանական ուժերով: Հրապարակին վրայ, ժամը 22.30–էն մինչեւ ուշ գիշեր մեծ պաստառի մը վրայ լուսարձակուեցան ցեղասպանութիւնը ներկայացնող փաստաթուղթեր, նկարներ:

Ապրիլ 24

× Ժամը 10–ին, ծաղկումով Հայ Նախկին Ռազմիկներու եւ դիմադրականներու Բարեկամականը ծաղկեպսակ մը զետեղեց «Մոպիլ»ի հրապարակը, Հայ Նահատակներուն եւ զինուորներուն նուիրուած յուշաքարին առջեւ:

× Ժամը 10–ին, 11րդ եւ 12րդ Թաղամասերու քաղաքապետարանի նախաձեռնութեամբ, «Ավընիւ Տիւ 24 Ավրիլ» փողոցի սկիզբը կանգնած յուշաքարին առջեւ տեղի ունեցաւ ոգեկոչման կարճ արարողութիւն մը ներկայութեամբ բազմաթիւ քաղաքական անձնաւորութիւններու:

× Ժամը 10.30–ին, Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, կատարուեցաւ հոգեհանգստեան արարողութիւն: Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրճեան ընդգծեց օրուան նուիրական իմաստը եւ Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան՝ Առաջնորդը Ֆրանսայի Հայ Կաթողիկէ համայնքին իր խօսքը կեդրոնացուց սիրոյ եւ միութեան վրայ: Ապա ծաղկեպսակներ զետեղուեցան Նահատակաց Յուշարձանին, Եկեղեցւոյ բակը, ուր խօսք առին Տիկին Հերմինէ Անֆիսիօ (հայերէն) եւ մէթր Լեւոն Զոլաքեան (ֆրանսերէն): Ապա, ժողովուրդը ուղղուեցաւ ոչ – շատ հեռու Թրքական հիւպատոսարանը ուր արտայայտուեցան կազմակերպիչ յանձնախումբին կողմէ Սիմոն Ալիլպեան եւ ապա Կարօ Յովսէփեան՝ Մարսէյլի Քաղաքապետական Խորհուրդի անդամ, եւ Ժիլպէռ Քէրքէրեան՝ Մարսէյլի Քաղաքապետական Խորհուրդի անդամ: Ներկայ եղան երիտասարդներ եւ այլ ընտրեալներ:

× Ժամը 14.30–ին, գլխաւորութեամբ Տարօն Եպիսկոպոս Ճէրճեանի պատուիրակութիւն մը բանաձեւ մը յանձնեց նահանգապետարան, եւ ընդունուեցաւ փոխնահանգապետին կողմէ:

× Ժամը 16–ին, Սէն – Վէնսան Տը Փօլ (Ռէֆորմէ) Եկեղեցին տեղի ունեցաւ պատարագ զոր մատոյց Ֆրանսայի Հայ Կաթողիկէ համայնքի առաջնորդը՝ Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան որ իր հայերէն եւ ֆրանսերէն խօսքին մէջ նահատակներու ոգին յաւերժացուց որպէս վկաները հաւատքի մեր ազգին որոնք դեռ կը սպասեն իրենց նահատակութեան ճանաչումին: Օրուան հոգեւոր ճառը արտասանեց Թուլուզի Արք.ը՝ Անտրէ Քոլինի: Առանց վարանելու ցեղասպանութիւն բառը գործածեց Եպիսկոպոսը ըսելով՝ «vos pères ont été agressés et victimes du fanatisme politico-religieux et ceci est un génocide», եւ ապա ծանրացաւ յիշողութեան պարտքին վրայ: Տարօն Եպիսկ. Ճէրճեան, վերապատուելի Ժոէլ Միքայէլեան եւ շրջանի բոլոր հայ եկեղեցականները, Մարսէյլի Արք.ին ներկայացուցիչը ներկայ եղան: Հայր Սամուէլ Արազեան, Հայր Քրիսթիան Փափազեան եւ Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ համայնքին ժողովրդապետը՝ Կոմիտաս Վրդ. Պէնճիքեան սպասարկեցին:

× Ժամը 18–ին, ժողովուրդը աւելի քան երկու հազար հոգի, համախմբուեցաւ «Մոպիլ»ի հրապարակը եւ ուղղուեցաւ դէպի նահանգապետարան կտրելով «Լա Քանըպիէռ» եւ «Սէն – Ֆէռէօլ» փողոցները: Պահանջատիրական ցոյց մը որ ընթացաւ առանց միջադէպի: Աւարտին, Ժաք Ուլուսեան կարդաց նահանգապետարան յանձնուած բանաձեւը եւ Մարսէյլի Հայ Երիտասարդութեան (Երիտասարդական Միութիւններու համախմբում) անունով խօսք առաւ՝ Փասքալ Շամասեան:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ԿՐԸՆՈՊԼԸ

«ՄՈՆՏ»Ի ԱՐՁԱԳԱՆԳԸ

Լը Մոնտի թղթակիցները (Ապրիլ 25) շահեկան տողերով կ'անդրադառնան Ազգ. Ժողովի լուծումին եւ անոր հետեւանքներուն եւ ի մէջ այլոց կը խօսին Կրընոպլի եւ Տօֆինէի հայ գաղութին մասին որ Ապրիլ 23–ի իրիկունը կազմակերպած էր դասախօսութիւն մը, ուր պատմաբան եւ գրող՝ Իվ Թերնոն կ'ոգեկոչէր Ապրիլեան Եղեռնը, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան: Հակառակ իրենց ծանրաբեռնուած ժամանակացոյցին, բոլոր անոնք որոնք խոստացած էին ներկայ ըլլալ, եկած են, ինչպէս՝ ընկերվարական քաղաքապետ Միշէլ Տէսթօ, Իզէռի Ընդհ. Խորհուրդի ԷՌ – ՓԷ – ԷՌ նախագահ Միշէլ Հանուն եւ մեծամասնութեան ութ երեսփոխաններ: Թերթը կ'աւելցնէ որ ոչ ոք չվշտացնելու համար, կազմակերպիչները ին՛ը խորհրդարանականները տեղաւորած էին այբբենական կարգով բեմին վրայ եւ ամէն մէկուն հինգ վայրկեան շնորհուած էր արտայայտուելու համար, ինչպէս ընտրապայքարի ատեն:

ՄՈՍԿՈՒԱ

Ապրիլ 24, ժամը 11–ին, Մոսկուայի հայկական Եկեղեցւոյ մօտ հաւաքուած են տեղւոյն Հայութեան ներկայացուցիչները: Յուշարձանին ծաղկեպսակներ զետեղուած են Հայաստանի Մոսկուայի դեսպանատան, Հ.Յ.Դ.–ի, ռուս – հայկական նախաձեռնութիւններու կեդրոնին, Հայկական Համագումարին, Մոսկուայի հայկական համայնքին կողմէ: Ելոյթներ

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ԱՐՑԱԽԻ ՀԱՐՑԸ ՎԵՐՋՆԱԿԱՆ ՓՈՒԼԻՆ ՄԷՋ

1994 Մայիսին սկսած հրադադարը կը պատրաստուի երրորդ տարին լրացնել ու երեւութապէս անոր խախտումի ազդանշան չկայ։ Ճիշդ է որ կրակոցներու լուրեր կը հասնին սահմանային շրջաններէն, բայց բոլորովին աննշանակալի են անոնք։ Միւս կողմէ, դիւանագիտական մարզին մէջ հանդիպումները, ժողովները, առաջարկութիւնները կը յաջորդեն իրարու, [illegible] բաւական կնճռոտ ծալքեր կան ու կայ անոնց մտահոգութիւնը։

Այս առումով յատկանշական անկիւնադարձ մը կազմեց ՍԷ – ԽՍ – ՍԷ – ԲԻ Լիզպոնի ժողովը ուր աշխարհի մեծերուն ու փոքրերուն դէմ Հայաստան ու ԼՂՀ մինակ մնացին։ Ծանօթ է որ հողային ամբողջականութեան ու սահմաններու անփոփոխելիութեան ազրպէջանական տեսակէտը պանազան ազգակներու ծանրութեան տակ խրացուած է գրեթէ բոլորին կողմէ, իսկ ժողովուրդներու ինքնորոշման հայկական պնդումներն ու պահանջները առանձնութեան լքուած են իրենց տէրերուն նման։ Նոյնիսկ անոնք որոնք պահ մը կը թուի թէ յանդգնութիւնը ունեցած են անկողմնակալ կեցուածքի, չուշտով ապացոյցը կուտան որ այդ կեցուածքը կը գործէ մինչեւ Հայաստանի սահմանը։ Այդպէս եղաւ վերջերս Յունաստանի Արտաքին Գործերու Նախարարին պարագան որ Երեւանի մէջ ըսաւ թէ կը զօրակցի ժողովուրդներու ինքնորոշման տեսակէտին, ապա յաջորդ օրը Բաքուի մէջ կրկնեց սահմաններու անփոփոխութեան Ալիեւներու ծամօնը։

Երկու անհաշտ տեսակէտներու սաըր խըրեւ թէ կոտրելու ձեւ որպէս, Բաքու ամէն առիթով կը խոստանայ ամենալայն ինքնավարութիւն տալ Ղարաբաղի, Ազրպէջանի կազմին մէջ։ Միջազգային ատեաններու մէջ բազմիցս կրկնուած այս տեսակէտը, առանց մեծ դիւանագէտ ըլլալու, դժուար չէ տեսնել թէ միջուկէ զուրկ բան է, քանի որ նոյնիսկ Ալիեւ չէ յաջողած բացատրութիւն մը տալ անոր. ըսել օրինակ, թէ ի՛նչ պէտք է հասկնալ «ամենալայն ինքնավարութիւն» տարազէն։ Հարցը ուղղակի հայկական կողմը կը հետաքրքրէ բնականաբար, քանի որ միջնորդ, կողմ, կամ դէմ բոլոր առընչուած երկիրները չհապըղղող միակ բանը խնդրին փակուիլն է, որեւէ ձեւով։

Ապրիլի առաջին շաբթուան հայաստանեան մամուլին մէջ Ա. Մանուչարեան կացութեան բարդութեան հաւասար կը նկատէր Հայաստանի անկէ անվնաս դուրս գալու կարելիութիւնները։ Իսկ նոյն նիւթին մասին ղարաբաղցի լրագրող Վահրամ Աղաջանեան («Ազգ», Ապրիլ 2) լայն ինքնավարութիւնը քիչ շատ լուրջ հետանկար նկատելու պարագային ենթադրելի հետեւանքները թուելու փորձ մը կ՚ընէ։ Այն իրապաշտութիւնը որով գըրուած է յօդուածը, կասկածներ կը ներշնչէ որ ազրպէջանական տեսակէտը մերժումի միտ նոյն պատին առջեւ չէ հայկական ճակատին վրայ, եթէ նոյնիսկ այս մասին հրապարակաւ ոչ ոք բան մը ըսած է։

«Ամենալայն ինքնավարութիւն» կոչուածը ղարաբաղցի լրագրողին համար ամերիկացի քաուպոյերու «Դո՛լրս եկուր Պիլլ որ քեզ թաղենք» կատակերգին նըման բան մըն է։ Շատ խրատմբ կ՚ըսէ թէ տարր իմաստը հասկնալի է նախ Արցախցիներու համար որոնք «բախտ»ը ունեցած են Ազրպէջանի կազմին մէջ «ամենանեղ ինքնավարութեան "հաճոյքներ" վայելելու»։ Լայն ու նեղ ինքնավարութիւնները իրեն համար գերեզմաններ են ուր «փորձում են թաղել մեր ժողովրդի դարաւոր յոյսերը»։ Կ՚աւելցնէ թէ այդ «փորձ»ը օրինականութեան պատմա – իրաւաբանական որեւէ հիմ չունի. պարագայ մը որ Բաքուի ամէնէն աւելի, իսկ հայկական կողմին ամէնէն համոզիչ փաստարկն է։

Լրագրողը կը թուէ Ի. դարու սկիզբէն մինչեւ այսօր Ղարաբաղը Ազրպէջանի կազմին մէջ պահելու նպատակով չըռայլուած խոստումները. 1919–ին Անգլիոյ կողմէ բնակչութեան կ՚առաջարկուէր չխանգարելու համար բանակցութիւնները, խնդիր չհանել. 1960–ական թուականներուն Ստեփանակերտի մէջ արիւնալի բախումներէ ետք Ղարաբաղի հայութիւնը շարք մը արտօնութիւններ ունեցաւ. 1988–ին Ազրպէջանցիները կը խոստանային մարզին ինքնավար հանրապետութեան կարգավիճակ տալ, համոզելու համար որ մէկդի դրուի անկախութեան գաղափարը։ Այսօր ալ տարբեր չէ կացութիւնը երբ ինքնակառավարման բարձրագոյն մակարդակով լայն ինքնավարութեան խոստում կ՚ըլլայ։ Այս բոլորին մէջ, թէ՛ երէկ, թէ այսօր միջնորդի, բանակցողի, «օղնող»ի հանգամանքով թեւերը սոթտած արեւմուտքը թէ որքա՜ն անտարբեր է խնդրին էութեան ու կը ձգտի պարզապէս որեւէ ձեւով փակել զայն, լաւագոյնս կը բացատրէ պատերազմի օրերուն ԼՂՀ գացած իտալացի դիւանագէտի մը կեցուածքը. ան կ՚ըսէ թէ ոչ ոք Ղարաբաղի ժողովուրդը կը զրկէ ինքնորոշման իրաւունքէն. սակայն պէտք է ան ինքնորոշուի Ազրպէջանի կազմին մէջ։ Նոյն անձը չի պատասխաներ հարցումին թէ Իտալիոյ ժողովուրդը կրնա՞ր ինքնորոշուիլ Աւստրիական կայսրութեան կազմին մէջ։

Այս տեսակէտը առաջարկող ու անոր վրայ պնդողներն ալ, զայն խըրացնողներն ալ մոռցած են անցեալին դասերը։ Անոնց յիշողութիւնները թարմացնելու համար Վ. Աղաջանեան վիճակագրական քանի մը տուեալ կը բերէ. 1923–էն 88 հոն հայութեան տոկոսը 30% պակսած է։ Իսկ 1990–ին, Բաքու հրամանագրով մը խախտելով երկրին սահմանադրութիւնն ու ԼՂԻՄ–ի մասին օրէնքը, սկզբունքի փոփոխութիւններ բերաւ որոնց նպատակն էր ժողովրդագրական վիճակը փոփոխութեան ենթարկել։

Լրագրողը կը գծէ հաւանական հեռանկարները որոնք ներկայի ԼՂՀ–ի քաղաքացիներուն պիտի ըլլան, Ազրպէջանի կազմին վերադարձի մը պարագային։ Բաքու պիտի չձեռնարկէ անմիջապէս կոպիտ նախիջեւանականացումի մը։ Նախ հայութիւնը լուրջ արտօնութիւններ կ՚ունենայ, բայց քանի մը տարի ետք ազրպէջանական յատուկ սպասարկութիւններ կը սկսին քաղաքական գաղտնի գտումներու. ազատագրական պայքարի ամէնէն գործօն տարրերը կը մաքրագործուին կամ կը չէզոքացուին։ Բայց կայ աւելի ողբերգականը։ Ատիկա այն է Վ. Աղաջանեանի բացատրութեամբ որ «պատմութեան մէջ առաջին անգամ կը ծնուի մի փաստաթուղթ որտեղ իրաւաբանօրէն կը վաւերացուի Ղարաբաղի յանձնումը Ադրբեջանին»։ Եւ ինչպէս կը շարունակէ ան, երբ այսօր առանց նման փաստաթուղթի Բաքու ոչինչէ ետ կը մնայ սարկացնելու համար Ղարաբաղը, վաղը այդ կարգի «գէնք»ով մը դժուար չէ ենթադրել պատահելիքը։ Այլ խօսքով, նման քայլ մը պիտի նշանակէ գալիք սերունդները զրկել վերջնական անկախութեան նուաճումէ մէջ։

Այս բոլորը ըսելէ ետք լրագրողը կ՚ակնարկէ ներկային ուր ոմանք սկսած են պնդել թէ Հայաստան ու ԼՂՀ միջազգային օրէ օր զօրացող ճնշումին տակ են ու այդ պատճառով պէտք է որոշ զիջումներու դիմեն։ Ան չի ժխտեր ճնշումին գոյութիւնը. բայց կը հարցնէ. «ե՞րբ է թուլացել այդ ճնշումը»։ Հնգամեայ պատերազմի՞ն, շրջափակումի՞ն, միջազգային կազմակերպութիւններու հակահայ բանաձեւերու հրապարակումի՞ն, ՀԱՊ–ի երկիրներուն հայ քաղաքացիներու տեւանգումի դէպքերո՞ւն։ Ապա զարմանքով գիտել կուտայ. «88–ին զինուած լինելով քարերով եւ որսորդական հրացաններով ու դիմակայելով աշխարհի հզօրագոյն կայսրութեան զինուած ուժերի ընտիր ստորաբաժանումներին, մենք չէինք խօսում ճնշման մասին, չէինք վհատւում ու շարունակում էինք պայքարը։ Ճնշման մասին խօսում ենք այսօր երբ ղարաբաղեան զօրքերը զինուած են հրասայլային գնդերով, հակաօդային համալիրներով, արդիական լաւագոյն զինատեսակներով, երբ ԼՂՀ բանակը վերահսկում է թշնամուց ազատագրուած խօթը շրջան»։ Այս համեմատութիւնը իրեն կ՚ըրկնել կուտայ ամերիկացի քոնկրէսական Փ. Կոպըլի տեսակէտը թէ «կը ճնշուի ան որ կ՚ընդունի ճնշուիլ»։

Խնդրին լուծումի հոլովոյթը իրեն ալ կը թուի թէ վերջին ու ամէնէն պատասխանատու փուլին մէջ է. ճնշումի, զիջումի, լայն ինքնավարութեան բոլոր պնդումները, տեսակէտները իրեն համար իմաստէ զուրկ են, քանի որ «ԼՂՀ անկախութիւնը այլընտրանք չունի։ Հարցը պէտք է կարգաւորուի Արցախահայութեան ինքնորոշման սկզբունքի հիման վրայ»։ Այո՛, ազատութեան ճամբան փըշոտ ու ծանր է, կ՚ըսէ ան, բայց «զէնքը ստրկութիւնից անհամեմատ թեթեւ է»։

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՀԱՅՈՒՀԻՆ

ՁՕՆ՝

Հայ ժողովուրդի աւելի քան մէկ միլիոն տարաբախտ զաւակներուն, որոնք ցեղին բունէն յափշտակուեցան Մեծ Եղեռնի արիւնաշուշտ օրերուն, եւ ակամայ ձուլուեցան վայրենաբնակ ու մահահոտ օտարութեան մէջ։

Շաբաթ, Ապրիլ 12, ռիւ տը Կրէնիւս, բանջարեղէնի շուկան։

Կարճ առենէ մը ի վեր, բարեկամի մը ցուցմունքին հետեւելով, ընտանեկան սովորութիւն դարձաւ Շաբաթ առաւօտները ժընեւի Փլասէթ վաճառատան հարաւային այս փողոցն այցելել, թարմ եւ յարաբերաբար յարմար գիներով բանջարեղէն գնելու։

Սովորաբար ոչ այնքան բանուկ եւ խըճողուած այս փոքրիկ ու նեղլիկ փողոցն արտասովոր ժխորով մը կենսունակութիւն կը ստանայ՝ ամէն Շաբաթ օր հոն իջեւանող մրգի ու բանջարեղէնի իր շրջուն շուկայով։ Ժիր ու կենսախինդ մարդիկ իրենց բեռնաւորուած կարգերուն ետեւ՝ սպդմոսերգուներու կրկնուող փոխասացութեան պէս մօտեցող յաճախորդներուն հրաւիրող ժպիտով իրենց «էստի համեցէք»ները կը կարդան, կը գնահատեն, կ՚առաջարկեն, կը ջանան տարհամոզել սակարկողները իրենց ծախած ապրանքին որակը գովաբանելով, աշխոյժ կը կշռեն տոպրակն ու վրադիրը տալէ ետք նոյն հոլովոյթով կ՚անցնին յաջորդին։

Կեանքի իմաստասիրութիւն մը կը խըտանայ շատերու համար ժամադրավայր դարձած այս շուկաներուն մէջ։ Ըստ եբեւոյթին, կեանքին մէջ ամէնէն էականը ինքը կեա՛նքն է եւ անոր պահպանումին հետ կապուած նաեւ ֆիզիքական սնունդը՝ պայմանաւորուած առօրեայ տուր եւ առով՝ ծախողի եւ գնորդի միջեւ։ Անխուսափելի եւ անուրանալի յանկերգ մը ամէնուն կեանքին մէջ՝ «ուր հաց, հոն կաց» կեանքի պարտաւորիչ հրամայականին պերճախօս արտայայտութիւնը, եւ՛ զայն ընդունողին եւ ուրացողին համար անխըտիր։

Զարմանալի ուրիշ բան մըն ալ կայ այս շուկաներուն մէջ, որ միրգ եւ յատկապէս բանջարեղէն ծախողներուն ճնշող մեծամասնութիւնը Թուրքեր կամ Քիւրտեր են, որոնք Թուրքիոյ գաւառներէն գալով իրենց բնակութիւնը հաստատած են Եւրոպայի շատ մը երկիրներուն մէջ, հետըզհետէ ձեռնարկելով պարզ թուացող այն գործերուն, որոնց հետ զբաղելու վարժութիւնը ունեցած են, իրենց ծննդավայրերուն մէջ։

Ռիւ տը Կրէնիւ, բանջարեղէնի այս շուկային մէջ արտասովոր ալ ուրիշ բան չկար, եթէ ոչ զոյգ մը աչքեր, որոնք յատուկ մագնիսացումով մը ուշադրութիւնս կը գրաւէին ամէն անգամ, երբ առիթը կը ստեղծէի մօտենալու այն կառքին, ուրուն ետեւ բարձրահասակ, նիհարակազմ, շոր եւ ջղուտ դէմքով մարդու մը քով կեցած կ՚ըլլար անոր ճիշդ հակապատկերը՝ լուսադէմ եւ հեզահամբոյր կին մը։ Ներհուն խորութիւն մը ունէր անոր նայուածքը՝ յատկանշական իմաստութիւն մը, բայց միաժամանակ՝ անսահման բարութիւն մը։ Ծանր աշխատանքն ու, հաւանաբար, կեանքի դժուարին պայմանները՝ արեւին ու բուքին, ձիւնին ու անձրեւին բացօթեայ երկինքներու տակ եւ շրջուն շուկաներուն մէջ ասպնջական ըլլալը իր անողոք հետքը ձգած էր անոր կազմին վրայ, սակայն չէր կրցած ընկճել անոր բնատուր, ցեղային հպարտութիւնը, որ կ՚արտացոլէր կեցուածքը։

Շուկային օտարութեան մէջ, կարծէք, հարազատի մը հաճելի վստահութիւնը ներշնչող ովասիս մը ըլլար այդ կնոջ ներկայութիւնը։ Կարելի էր սակարկել ամէնուն հետ, ամէն ապրանքի համար, բայց ոչ այդ կնոջ հետ, վասնզի պատկառանքի խուլ զգացում մը ներսիդիս կարգի կը հրաւիրէր զիս, թոյլ չտալու նման յանդգնութիւն մը։

Շաբաթ, Ապրիլ 12–ի առաւօտեան, կառքին մէկ անկիւնը արկղի մը վրայ ծըռած բուրումնաւէտ եւ հիւթեղ կիտրոններ կ՚ընտրէինք կնոջս հետ, առանց անդրադառնալու, որ ենթական, հակառակ իր բազմազբաղութեան, զուցէ աւելի քան տասնեակ մը իր յաճախորդներուն մէջ, զգուշութեամբ ականջ դրած էր մեր խօսակցութեան։

«Ներեցէ՛ք, Պարոն, – ամօթխածութեամբ դիմեց ան, – ի՞նչ լեզուով կը խօսիք, պարսկերէ՞ն»։

«Ո՛չ, Տիկին, – պատասխանեցի ես, – մենք Հայ ենք, հայերէն կը խօսինք»։

«Հայերէ՞ն, – ուրախ անակնկալէ մը համակուած շարունակեց ան, – գիտէ՞ք, իմ մօրաքոյրս Հայ էր, – ապա՝ աչքը արագ շրջեց այն ջղուտ մարդուն վրայ, որ քանի մը քայլ անդին կեցած յաճախորդներով կը զբաղէր։ Ու համոզուած անոր անդիտակ ըլլալու փաստով, ան սակաւիկ մը եւս մեզի մօտեցաւ, եւ հազիւ լսելի ձայնով մը աւելցուց. – մայրս ալ Հայ էր, բայց մենք այս մասին բնաւ չենք խօսիր, դուք գիտէք Թուրքերը ... – ըսաւ ու երկչոտ հեռացաւ մեզմէ շարունակելու համար իր գործը։

Նախազգացումս չէր խաբած զիս։ Հայուհի՛ մըն էր ան։ Ո՜վ գիտէ, Արեւմտեան Հայաստանի ո՞ր շրջանէն, մեր երբեմնի շէն ու հայրենաբնակ ո՞ր գիւղէն, 1915 Թուականի Մեծ Եղեռնի միլիոնաւոր նահատակներու մէջէն ո՞ր տարաբախտ հայ ընտանիքին կորսուած շաւիղը կամ առեւանգուած մօր զաւակն էր ան, որ ակամայ Թուրքի կամ Քիւրտի մը հետ ամուսնացած ըլլալով, իր կողակցէն առերկուած էր պահելու իր լսկական ինքնութիւնը։

Հարցումներու տարափ մը կը խուժէր միտքս. բայց ի՞նչ համարձակութեամբ մօտենալ այդ կնոջ, հետաքրքրութեամբս յազուրդ տալով խռովել իր անդորրը կամ թոյլ տալ յանկարծ պզտիկ անզգուշութիւն մը՝ իր ամուսնոյն բացայայտելով անոր ինքնութեան գաղտնիքը։ Ի՞նչ իմաստ ունէր։

Կնոջս հետ կը հեռանամ շուկայէն։ Թաղին ծայրէն անգամ մը եւս կը նայիմ բազմութեան մէջ կորսուող Հայուհիին, եւ ընդոստ կը մտածեմ, թէ որքա՜ն մե՛ծ եղած է ճիւաղ մարդուն հասցուցած չարիքն իմ ազգիս. աւելի մեծ եւ սահմռկեցուցիչ՝ քան պիտի կարենայ մեր սերունդէն ոեւէ մէկը իր երեւակայութեան մէջ ուրուագծել կամ թէկուզ զգալ իր ապրումներու ողջ ջերմութեամբը։ Եւ դեռ շատ աւելի մեծ ու կոտտացող պիտի ըլլայ անոր ցաւը այնքան ատեն, մինչեւ որ արդարութեան կատարումը զայն չհաւասարակշռէ յաղթահարուած անցեալով մը մեր անհատական եւ հաւաքական կեանքին մէջ։

ԱՐԵՎ ՔՀՆՑ. ՕՂԼՈՒՐԵԱՆ

— ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ —

ՊՈԼՍՈՅ Բանկալթիի Մխիթարեան վարժարանի տնօրէնի պաշտօնին կոչուած է Շահին Զընար եւ նոյն վարժարանին հիմնադիր Սերովբէ Զուպուքճեան:

***

ՊՈԼՍՈՅ Մխիթարեան վարժարանի ճաշարահին մէջ, Ապրիլ 13–ին «Խաւծ»ի օրը տեղի ունեցած է 15 տարուան ընդհատումէ ետք: Բանկալթիի Մխիթարեան վարժարանի վարդապետներէն՝ Հ. Ցակոբոս Վրդ. Զոփուրեան կարդացած է Վիէննայի Միաբանութեան Աբբահայր՝ Հ. Պօղոս Գոճանեանի շնորհաւորական ուղերձը: Խօսք առած է նախկին տնօրէն Հ. Սարգիս Վ. Խըմէն եւ ըսած. — «Կը հարցնենք, Մխիթարեան վարժարանը դեռ արժանի՞ է գոյատեւելու: Պատասխանը դուք տուէք» աւելցուցած է եւ յիշեցուցած որ վարժարանի պատմութեան մէջ չեն պակսած կրօնաւոր հայրերու դէմ ցից արգելքներ եւ այդ արգելքները միշտ յաղթահարուած են: Մատակարար մարմնի ատենապետը՝ Արթին Գահրաման պարզած է վարժարանին պատկերը: Այսօր, ան ունի 420 աշակերտ եւ պէտք է բարձրանայ մինչեւ 500: Ծրագրուած է բանախօսութեան սրահ մը բանալ, փակ մարզարան մը եւայլն: Ելոյթ ունեցած է նոր տնօրէնը՝ Շահին Զընար որ յայտնած է թէ 43 հոգիէ բաղկացած ուսուցչական կազմ մը կը պաշտօնավարէ ներկայիս: Գործադրուած է գեղարուեստական ճոխ բաժին մը, պատրաստուած աշակերտութեան կողմէ: Արտայայտուած են նաեւ տոքթոր Վարդ Շիկահեր որ պատասխանելով Հ. Սարգիսի հարցումին ըսած է թէ հարց իսկ կարելի չէ տալ, Մխիթարեանը հաստատութիւն մըն է, հանգանակ մը, ապա՝ Թովլէր Հատտէճեան որ յիշած է աշակերտութեան իր օրերը եւ շեշտած է թէ այս երդիքին տակ է որ ստացած էր ճաշակ մը ոչ միայն հայ գիրի ու մշակոյթի, այլեւ գեղարուեստի ու թատրոնի: Իրեն յաջորդած է տոքթոր Կարապետ Արման որ յիշած է թէ աշակերտութեան շրջանին երբեք չեն գիտցած թէ ո՞վ կաթողիկէ էր, ո՞վ առաքելական, տղաքը միայն երկու դասակարգի բաժնուած էին՝ ծոյլ եւ աշխատասէր: Վահագն Սինանեան, Հրայր Թօփալեան, Եդուարդ Քէչիչօղլու եւ յուշեր պատմած են: Հաւաքոյթը փակած է Հ. Արիստակէս Վրդ. Պոհճալեան:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ Գլօտ Շամփանեը հանդիսարահին մէջ, կազմակերպութեամբ Գանատայի Հ. Ց. Դ. Երիտասարդական Միութեան կեդրոնական վարչութեան երգահանդէս մը տեղի ունեցած է Ապրիլ 13–ին, ծանօթ երգիչ Ռուբէն Հախվերտեան ներկայացուցած է ճոխ երգացանկով մը: Կեդր. վարչութեան անունով բարի գալուստ մաղթած է Գարոլին Զերչեան եւ յայտնած որ ձեռնարկին հասոյթը պիտի յատկացուի Հ.Ց.Դ. ԳԵՄ–ի Հայաստան այցելութեան ծախքերուն:

***

ՖԷՐԻԳԻՒՂԻ (Պոլիս) Ս. Վարդանանց Եկեղեցւոյ կից «Շիրինօղլու» սրահին մէջ, Ապրիլ 9–ին, երկրորդ անգամ ըլլալով Պոլսոյ մէջ, ելոյթ ունեցած է Գիւմրիի «Գէորգ Մարզպետունի» մանկական երգի ու պարի համոյթը: Թէեւ պարախումբը հրաւիրուած չէր, բայց եւ այնպէս հոգածութիւնը վայելած է Սայաթ Նովա երգչախումբին եւ իր ելոյթներով խանդավառութիւն ստեղծած է: Գիւմրիի մանկապատանեկան ստեղծագործութեան կեդրոնի խումբի ժողովրդական գործիքներու ղեկավարն է Վարագդատ Պօղոսեան, իսկ պարախումբին ղեկավարը՝ Եդուարդ Պօղոսեան:

***

ՄԻՍԻՍՈԿԱՅԻ (Գանատա) Քուէթրա Փարք երկրորդական վարժարանի հանդիսասրահին մէջ, Ապրիլ 5–ին, հայ երիտասարդ տաղանդներու երաժշտական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է կազմակերպութեամբ տեղւոյն Ս. Վարդան Եկեղեցւոյ: Յանուն կազմակերպիչներուն խօսք առած է Սարգիս Համպոյեան եւ ներկայացուցած օրուան հանդիսավարը՝ Արսինէ Խանճեան, թատրոնի եւ շարժանկարի դերասանուհի: Յայտագրին իրենց մասնակցութիւնը բերած են Հիլտա Գանտահարեան (դաշնակ), Դաւիթ Ալլաս (ջութակ), Անահիտ Կոստոսղեան (երգ), Քարին Ուզունեան (թաւջութակ), Հուրի Պօյաճեան (դաշնակ), Դալար Հօբեան (երգ), Շահէն եւ Կարէն Գրաճեան (դաշնակ):

***

ՊՈԼՍՈՅ Ս. Փրկիչ Ազգային Հիւանդանոցի հոգաբարձութիւնը շնորհակալութեան հաւաքոյթ մը կազմակերպած է տիկնանց «Կապոյտ հրեշտակ» անուանեալ յանձնախումբին եւ կալուածոց յանձնախումբին եւ հայ մամուլին չորս տարուան ընթացքին անոնց կողմէ հիւանդանոցին ի նպաստ ցուցաբերուած աշխատանքին եւ ուշադրութեան համար: Ճաշի աւարտին հոգաբարձութիւնը հակիրճ հաշուետուութիւնը ըրած է քառամեայ գործունէութեան, եւ պարզած թէ ինչպիսի նոր աշխատանքներ կը դրուին ընտրութենէն ետք նոր հոգաբարձութեան ուսերուն (Մայիսին համայնական մարմիններու ընտրութեան հետ, հիւանդանոցին համար ալ նոր հոգաբարձութիւն կ'ընտրուի): Հիւանդանոցը, կ'ըսուի, իր ոսկեդարը կ'ապրի ներկայիս: Հոգաբարձութեան ատենապետ՝ Գրիգոր Տէօշէմէճեան, կարդացած է երկար ցանկը չորս տարիներու ընթացքին կատարուած աշխատանքներուն: Ծերանոցի բաժնին մէջ, ներկայիս կան 390 հոգի: Ասոնց 114–ը մասնակի վճարում կ'ընեն, 276–ը՝ ձրի կը պահուին:

***

ԹՈՐՈՆԹՈՅԻ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ Ցովնանեան սրահին մէջ, Ապրիլ 6–ին, նախաձեռնութեամբ Համազգայինի Գլաձոր մասնաճիւղին գրական յանձնախումբին արտասանական մրցում մը տեղի ունեցած է: Պարտադիր կտորը եղած է Աւետիք Իսահակեանի «Կեանքից թանկ բանը», իսկ երկրորդ կտորը՝ ազատ ձգուած էր:

***

ԳՈՒՄԳԱԲՈՒԻ (Պոլիս) Գալազ Արթին Ամիրա սրահին մէջ, Ապրիլ 13–ին սիրոյ սեղան մը տեղի ունեցած է ի նպաստ Սուրբ Խաչ Դպրեվանքին, նախագահութեամբ Արա Սվաճեանի: Հանդիսապետած է Գարեգին Պատրիարք: Բացման խօսքը արտասանած է Սեդրակ Թօքար, հանդիսավարը՝ Պր. Նալպանտ բեմ հրաւիրած է Դպրեվանքի խնամակալութենէն՝ Պարոյր Քէպապճեան որպէսզի բացատրութիւններ տայ վարժարանին պիտաճէին մասին: Տրուած տեղեկութենէն կը պարզուէր որ 16 միլիառ Թրքական լիրայի (շուրջ՝ 120 հազար տոլար) բաց մը կայ: Ներկաները սրտաբուխ նուէրներով կարճ ժամանակի մէջ ապահոված են պակսած գումարը: Հուսկ Բանքը արտասանած է (Թրքերէն) Մեսրոպ Արք. որ նաեւ, յանուն Պատրիարքին անդրադարձած է նաեւ մերձաւոր համայնական ընտրութիւններուն:

ՃԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԼԻՈՆԻ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌԻՆ

Լիոնի տօնավաճառը վերջ գտաւ Ապրիլ 14–ին. տեւեց 14 օր: Հսկայ կազմակերպութիւն մըն է, միջազգային մասնակցութեամբ: Տեղի կ'ունենար 79–րդ անգամ ըլլալով: Հայաստան ունէր փոքր տաղաւար մը, մին աւելի քան հազար տաղաւարներէն:

Փոքր, բայց ներկայանալի: Ձեռնարկողն էր Լիոն – Երեւան Միութիւնը՝ հիմնուած, քանի մը տարիներ առաջ, քաղաքապետութեան անդամ՝ Վահէ Մուրատեանի ջանքերով: Ներկայիս, նախագահն է՝ Արթիւր Տէրտէրեան: Ունի շուրջ 50 անդամներ:

Հայկական առաջին մասնակցութիւն մը՝ որ կ'արդարացնէ բանաստեղծին «կանք ու կը մնանք»ը:

Տօնավաճառը ունեցած է 475.000 այցելուներ. այդ է հրատարակուած պաշտօնական թիւը: Անոնց մեծամասնութիւնը անցաւ հայկական տաղաւարին առջեւէն: Քանի մը հազար հոգիներ, թերեւս, կանգ առին հոն: Շատեր հետաքրքրուեցան ցուցադրուած ապրանքներով, ոմանք գնեցին ալ անոնցմէ, ընդհանրապէս Հայեր:

Կարճ՝ այս առաջին մասնակցութիւնը եղաւ յաջող, քաջալերական, հակառակ որ ցուցադրուած ապրանքներուն տեսակները քիչ էին, մէկ մասն ալ արտադրուած Ֆրանսայի մէջ, Հայերու կողմէ:

***

Հարց տուինք նախագահ Տէրտէրեանի թէ Հայաստան ներկայ պիտի ըլլա՞յ 80–րդ տօնավաճառին: Կը սպասէինք խանդավառ «անշուշտ»ի մը. պատասխանը եղաւ՝ «ոչ» ... ինչո՞ւ:

Մեծ է յոգնութիւնը այդպիսի կազմակերպութիւն մը մէջտեղ հանելու համար: Երկար աշխատանք պատրաստութեան շրջանին: Ու, տօնավաճառին, տասը օրեր եւ երկու իրիկուններ ալ մինչեւ ժամը 23, Լիոն – Երեւանի վարիչները ու անդամուհիները, ընտանիք եւ անձնական գործ մէկդի դրած, ծառայեցին, ընդունեցան այցելուները, ջանացին բացատրել ու ժպտիլ, «ծախել Հայաստանը»:

Հաւկնալի է վերապահութիւն մը ապագային մասին, մանաւանդ որ հայրենական մասնակցութիւնը եղաւ ... ըսենք՝ մակերասային:

Կը սպասուէր Երեւանի քաղաքապետին, կ'ակնկալուէր դեսպանական քաջալերութիւն: Չեկան:

Հայաստան ղրկած էր մայրաքաղաքին քաղաքապետութեան վարչականներէն Պր. Պօղոսեանը եւ առեւտուրի ու ճարտարարուեստի պալատին նախագահ՝ Պր. Ցովհաննիսեանը: Եկած էին իրենց քարտուղարուհիներով, սիրուն Հայուհիներ, քիչ շատ ֆրանսախօս:

Լիոնի քաղաքապետը, Պր. Պառ առիթ չունեցաւ զանոնք ընդունելու: Իր «պատւոյ նախագահութեան տակ» սակայն տեղի ունեցաւ հիւրասիրութիւն մը քաղաքապետարանին գեղեցիկ սրահներէն մէկուն մէջ, Ապրիլ 8–ին:

Խօսք առաւ Տիկին Տըսիէ՝ որ, քաղաքապետական կազմին մէջ, պաշտօն ունի մշակելու յարաբերութիւններ Լիոնի եւ նորանկախ պետութիւններու միջեւ:

Տիկինը շեշտը դրաւ Լիոն – Երեւան, գործակցութեան կարեւորութեան վրայ եւ շնորհաւորեց նախագահ Արթիւր Տէրտէրեանը Միութեան օգտակար գործունէութեանը համար:

Շնորհակալութեան խօսքեր ըսին Սէրգէյ Պօղոսեան եւ Համլէթ Ցովհաննիսեան, ուղղուած թէ՛ Լիոնի քաղաքապետութեան եւ թէ՛ հայ համայնքին:

***

Նուագ եւ երգ անբաժան եղած են տօնավաճառներուն: Շաբաթ, Ապրիլ 12–ին, գլխաւոր բեմը դրուած էր պահ մը Հայերու տրամադրութեան տակ:

Լիոնի «Սպիտակ» նուագախումբը, իր հիմնադրին Յակոբ Պօյաճեանի ղեկավարութեան տակ, աւելի քան կէս ժամուան ելոյթ մը ունեցաւ, հրամցնելով, բեմին առջեւ հաւաքուած այցելուներուն, նմոյշներ հայ ժողովրդական երաժշտութենէն: Իրենց մասնակցութիւնը բերին՝ արդէն վարժ երգչուհի՝ Սիլվա Գարաքոլհաննէսեան եւ, այս առթիւ Հայաստանէն հրաւիրուած Գագիկ Մուրատեան (քէմանչա) եւ Եղիշէ Մանուկեան (դուդուկ):

Ծափահարուեցաւ նաեւ Լիոնի Տաւիղ փոքրիկ պարախումբը, երկսեռ, որուն տեւական գոյութեան կը ծառայէ Տիկին Ալփ, տարիներէ ի վեր:

Շուրջ ժամ մը հաճելի միջնարար՝ յոգնած այցելուներու համար, հայ կամ ոչ – հայ:

Եզրակացնելով ըսենք – խուսափելով չոզչոզուն ածականներէ – ըսենք՝ համակրելի մասնակցութիւն մը: Հայկական առաջին մասնակցութիւնը Լիոնի համբաւաւոր տօնավաճառին:

Առաջին եւ վերջի՞ն...

Դեռ քանի մը ամիսներ կան պատրաստուելու համար 80–րդ տօնավաճառին: Այժմու բացասական տրամադրութիւնները կրնան մոռցուիլ: Յուսանք...

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՏԱՍՆԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՊՈԼՍԷՆ ԴՈՒՐՍ

1896 - 1909

ԵՐՈՒԱՆԴ ՕՏԵԱՆ

– Պէտք է հացի պաշար ունենանք, թերեւս մէկ քանի օր տանը մէջ փակուած մնալու ստիպուինք, դիտել տուաւ մէկը:

– Այո՛, այո՛, իրաւունք ունիս. գոչեցին մէկ քանիներ ... հիմա որ դեռ այս կողմերը հանդարտ է, գլխերնուս ճարը նայինք:

Մեր մօտերը, փողոցին վարի անկիւնը փոքրիկ փուռ մը կար, ամէն տուներէն դէպի հոն խուժեցին եւ վայրկեանի մը մէջ՝ գտնուած հացերը գնեցին:

Փռապանը ստիպուեցաւ խանութը գոցել՝ ուշ մնացողներուն ձեռքէն ազատելու համար:

Հետզհետէ ուրիշ շրջուն վաճառորդներ կ'անցնէին, որոնցմէ կը ջանայինք նորանոր տեղեկութիւններ առնել:

Ամէնքն ալ սարսափելի երեւոյթ մը ունէին եւ մեծ բան մը չէին գիտեր անցած դարձածներէն:

– Սարսափելի կռիւ կ'ըլլայ կոր, իրար կը զարնեն կոր...:

Անհաւասիկ իրենց ամբողջ գիտցածը:

Ժամը տասնին միջոցները Թնդանօթի մօտակայ ձայները, անոնք որ Թաքսիմի կողմէն կուգային, լռեցին: Յետոյ, կամաց կամաց հրացանաձգութիւնն ալ դադրեցաւ:

Փողոցը անցորդներ սկսան երեւալ: Ա՛լ կարելի չէր տան մէջ փակուած մնալ:

Դուրս ելայ եւ զգոյշ քայլերով ուղղուեցայ դէպի մեծ փողոց:

Բաւական բազմութիւն կար հոն, ամէնքն ալ դէպի վեր, Թաքսիմ կը դիմէին, ես ալ անոնց հետեւեցայ:

Մինչեւ Բարմաք Գաբու գացինք այսպէս: Հո՛ն զինուորական շղթայ մը մեզ արգիլեց աւելի առաջ երթալու:

– Արգիլուած է աւելի հեռուն երթալ, ըսաւ սպայ մը:

– Բայց մենք ազգականներ ունինք աւելի վերը, կ'ուզենք տեղեկութիւն առնել անոնց վրայ, կ'առարկէին ոմանք:

– Ձեր ազգականները հանգիստ են, վստահ եղէք:

– Երթանք ու անմիջապէս վերադառնանք:

– Անկարելի է...

– Գոնէ ըսէք թէ ի՞նչ պատահեցաւ:

– Թաքսիմի զօրանոցը պաշարուած է ... ահա՛ իմ գիտցածս:

– Տակաւին անձնատուր չէ՞ եղած:

– Ո՛չ, պատասխանեց սպան, գլուխը օրօրելով:

– Հապա թնդանօթի ձայները լռած են:

– Այս միջոցին բանակցութեան մէջ են եւ կռիւը առժամեայ կերպով դադրած է, բայց մէկ վայրկեանէն միւսը կրնայ բռնկիլ:

Հարկ եղաւ այս տեղեկութիւններով գոհանալ եւ ետ դառնալ:

Սրճարանները կը սկսէին լեցուիլ հետաքրքիրներու բազմութեամբ:

Հակառակ թնդանօթի ու հրացանի ձայներուն, որոնք հեռուներէն կը լսուէին, ամէն մարդ գոհ եւ ուրախ էր, որովհետեւ այլեւս Ջարդի երկիւղը փարատած էր եւ ամէնքը վստահ էին Սելանիկեան բանակին յաղթանակին վրայ:

Ամէն մարդ իր փոքրիկ պատմութիւնը ունէր պատմելիք՝ առտուան յուզումներուն մասին, մանաւանդ Թաքսիմի կողմերը բնակողները որոնք գրեթէ կրակին մէջէն տեսած էին ամէն բան:

Երբեք չէր կարծուեր թէ զօրանոցներու եւ պահականոցներու զինուորները այսքան յամառ ընդդիմութիւն մը պիտի ընէին: Եւ ո՛չ մէկ տեղ առանց կռիւի անձնատուր եղած էին:

Մինչեւ իրիկուն Կալաթա Սէրայի շրջանակէն դրեթէ չհեռացայ: Արդէն կարելի չէր Թաքսիմէն վեր երթալ եւ Ղալաթիոյ ու Պոլսոյ շատ մը տեղերն ալ անանցանելի էին, ինչպէս շատեր կը պատմէին:

Պոլսոյ կողմը հրատարակուած թերթերը չէին երեւցած, միայն կէսօրէն ետքը «Ժամանակ»ը գտանք Բերայի մէջ, կէս ծաւալով հրատարակուած եւ գոր ձեռքէ ձեռք կը յափշտակէին:

Պատերազմական վիճակ հրատարակուած էր ամէն կողմ եւ մութը կոխելուն պէս պէտք էր որ ամէն մարդ իր տունը երթար:

(Շար. 132)

(Շար. Ա. էջէն)

ունեցած են համայնքին անունով Սամուէլ Գրիգորեան, ռուս – հայկական համագործակցութեան աջակցութեան Հիմնադրամին կողմէ Սէյրան Բաղդասարեան, մոսկուահայ մտաւորականներ: Կէսօրէ վերջ ալ, ժամը 14–ին բողոքի ցոյց մըն ալ տեղի ունեցած է Թրքական դեսպանատան առջեւ որու ընթացքին՝ Թուրքիոյ կառավարութենէն պահանջուած է դիրքորոշումը վերանայիլ 1915–ի ցեղասպանութեան նկատմամբ: Իրիկունն ալ «Լենինեան» կառքի գործատան Մշակութային Տան մէջ, Մոսկուայի Թաղապետութեան, Հայաստանի դեսպանատան, Մոսկուայի հայ համայնքին եւ Գրողներու Միութեան եւ շարք մը այլ կազմակերպութիւններու նախաձեռնութեամբ տեղի ունեցած է յուշի երեկոյթ մը:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԸՆՏՐԱՊԱՅՔԱՐԸ, Ժիւփէ – Ժոսփէն մենամարտի մը բնոյթ կը ստանայ եւ ինչպէս կարելի էր նախատեսել, երկու կողմերն ալ բարելաւում մը ներկայացնող ոչ մէկ ծրագիր ունին եւ առաւելաբար դիրար քննադատելով կը գոհանան: Այսինքն ամէն մէկը կ'ուզէ համոզել որ՝ միւսը աւելի գէշ է: Այսպէս, Ապրիլ 24–ին Ժիւփէ Մարսէյլի մէջ եւ Ժոսփէն՝ Սարսէլ սկսան ընտրապայքարը: Առաջինը՝ հնադրոշմ կը գտնէ Ընկերվարականները որոնք ուրիշ դար մը կ'ապրին, կ'ըսէ: Կը ձաղկէ նաեւ անոնց զինակցութիւնը Համայնավարներու հետ: Ժոսփէն լոզունգ մը ընտրած է՝ «32 օր ապագան փոխելու համար»: Առաջին հարցախոյզի մը համաձայն, աջը կրնայ 292 աթոռ ապահովել (բացարձակ մեծամասնութիւնը 289 է) եւ ձախն ալ՝ 284:

ԱԼԺԷՐԻ հարաւը՝ Օմարիա 47 հոգի եւս սպաննուած են նոյն վայրագութեամբ: Ասոնց 17–ը կիներ են, 3–ը մանուկներ եւ բոլորն ալ կացինահարուած են: Ալժերիա իշխանութիւնները թոյլ կուտան որ հեռատեսիլը սփռէ նկարներ որոնք սահմռկեցուցիչ են: Այս նոր ջարդը տեղի ունեցած է Ապրիլ 22–էն 23 լուսնալիք գիշերը եւ 140–ի կը բարձրանայ մեռեալներու թիւը 48 ժամուան մէջ:

ՇԷՆԷՐ ԵՈՒՐՏՍԱԹԱՓԱՆ Թրքական ժողովրդական երաժշտութեան ամէնէն ծանօթ դէմքերէն մէկը որ, Գերմանիայէն վերադարձին, ձերբակալուած էր անցեալ շաբթու Պոլսոյ օդակայանը մեղադրանքի տակ առնուած է այն ամբաստանութեամբ որ օգնած է ապօրինի կազմակերպութեան մը: Ըստ Պետութեան Ապահովութեան Ատեանին երկու կեղծ անցագրեր գտնուած են իր վրայ ՓՔՔ–ի նախկին անդամներու համար:

«ԷՕԶԿԻՒՐ ՓՈԼԻԹԻՔԱ»յի ոգեկոչումը

Ինչպէս գրած էինք Ապրիլ 24–ի մեր թիւով, քրտական խօզկիւր փոլիթիքա օրաթերթը Ապրիլ 23–ի իր թիւին մէջ լոյս ընծայած էր Հայերու ցեղասպանութեան նուիրուած յօդուածի մը եւ փրոֆ. Վահագն Տատրեանի հետ հարցազրոյցի մը առաջին մասը: Բ. եւ վերջին մասերը լոյս տեսած են թերթին յաջորդ օրուան՝ Ապրիլ 24–ի թիւին մէջ: «Բնաջնջումին անունը՝ ԱՂԷՏ» (այս վերջին բառը լատինատառ բայց հայերէն գրուած) խորագրով, Նամըք Սէօնմէզի գրչին տակ տեղ տրուած է Հայերու ցեղասպանութիւնը Թրքական պաշտօնական տեսանկիւնէն տարբեր դիտող Թուրք մտաւորական խօզկէ ձանի մէկ յօդուածէն մէջբերումներու, Թրք. ընթացիկ մամուլէն հակահայ թողերու եւլն.: Տրուած է նաեւ ԱՂԷՏ բառին հայերէն նշանակութիւնն ու տարողութիւնը որ իր համարժէքը չունի որեւէ այլ լեզուի մէջ: Յօդուածին հատուածներուն ենթախորագիրներն են «Արիւնոտ վէրքը, հայ ժողովուրդին յիշողութիւնը եւ հաշիւը զոր պէտք է պահանջել», «Ի՞նչ էր հայ ժողովուրդին կոտորման պատճառը» եւ «Պատմական պարտականութիւնը և կոտորելու համար հայացուած քրտականութիւնը»: Իսկ հարցազրոյցին մէջ փրոֆ. Տատրեան պատասխանելով հարցումներու, կը ճշդէ քրտական մասնակցութիւնը հայկական ցեղասպանութեան, կ'ըսէ նաեւ թէ միայն ոկարանալու պարագային Թուրքիա կը ստիպուի ընդունիլ ցեղասպանութիւնը եւ կ'եզրափակէ յիշելով Քեազըմ Քարապէքիրի մէկ խօսքը՝ «ճշմարտութիւնը լոյս մըն է», ըսելու համար թէ եթէ այդպէս է, պէտք է ճանչնալ ցեղասպանութիւնը:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԼԵԲԷԴ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւան տեղի ունեցած է, զօր. Լեբէդի ներկայութեան, հայերէնի թարգմանուած իր գրքին՝ «Կը զթամ իշխանութեան վրայ»ի ներկայացումը: Հայ հասարակութեան ներկայացուցիչներուն հետ տեղի ունեցած հանդիպումին ընթացքին, Լեբէդ պատասխանած է այլազան հարցումներու, որոնք կ'առընչուէին Ռուսաստանի քաղաքական կացութեան այլազան երեւոյթներուն, անոր շրջանային քաղաքականութեան եւ հայ – ռուս համագործակցութեան: Լեբէդ խստօրէն քննադատած է կարգ մը ռուս քաղաքական դէմքերու բացասական դիրքը՝ հայ–ռուս ռազմական համագործակցութեան հանդէպ եւ շեշտած թէ՝ Ռուսաստանի արտաքին քաղաքականութեան բանաձեւումին գծով, ղեկավարութիւնը պէտք է նկատի ունենայ որ, միայն այն ժողովուրդները որոնք դարերով Ռուսաստանի բարեկամը եղած են, կրնան իր իսկական դաշնակիցները ըլլալ: Եւ, հակառակ կարգ մը հարցերու, Լեբէդ ռուս–հայ յարաբերութիւններուն զարգացումը կը նկատէ լաւագոյն ընթացքի մէջ եւ աւելցուցած է.– «Ռուսաստան մեծ եղբայր մը պէտք չէ ըլլայ այլ՝ գործակից, որ յարգանք ունի Հայաստանի անկախութեան ու գերիշխանութեան հանդէպ»: Իսկ Արցախի հարցին գծով ըսած է թէ Ռուսաստանի դիրքը անոր նկատմամբ պէտք է բնորոշուի՝ Արցախի եւ Հայաստանի ռուսամէտ դիրքորոշման հիման վրայ: Լեբէդ նաեւ հանդիպում ունեցած է Գարեգին Ա. Կաթողիկոսին հետ, Էջմիածին, որու ընթացքին շեշտուած է Ռուսաստանի եւ Հայաստանի դարաւոր բարեկամութիւնը, ինչպէս եւ սերտ կապերը՝ ռուս ուղղափառ Եկեղեցւոյ եւ հայ առաքելական Եկեղեցւոյ միջեւ: Անոնք համաձայնած են նաեւ որ եկեղեցին պէտք է դուրս մընայ քաղաքական ոլորտէն:

⁂

ԴԱՒԻԹ ՇԱՀՆԱԶԱՐԵԱՆ
ԵՒ ԿԱՇԱՌՔԸ՝
ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԷՆ ՆԵՐՍ

Ազգ. Ժողովի երեսփոխան Դ. Շահնազարեան, չահագործումները կանխարգիլող մարմնի մը ստեղծման նուիրուած յատուկ նիստին ընթացքին մատնանշած է. «Յստակ է որ կաշառքը լայնօրէն տարածուած է Հայաստան: Անցեալ քանի տարի մը առաջ առիթը ունեցած էի ըսելու թէ՝ կաշառակերութիւնը քնական ընթացակարգի պիտի վերածուի»:
Շահնազարեան զարմանալի գտած է որ այս մարմնի ստեղծման առաջարկը գայ «Հանրապետութիւն» խմբակին կողմէ, որ իր 60%–ով, լայն մեծամասնութիւն մը կը կազմէ Խորհրդարանէն ներս, որովհետեւ, իրեն համար, անիկա հարցը ծածկել կը նշանակէ եւ կաշառքի դէմ պայքարի գէշ ձեւակերպութիւն մը, մինչ կաշառակերութիւնը կը զարգանայ եւ նոյն ատեն օրէնքներ լոյս կը տեսնեն, որոնք չահատակող խմբակներուն կը ծառայեն:

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret : 51027317 A R. C. Paris
Commission paritaire : N° 55935

L'Association Educative et Culturelle Arménienne
Hamazkaïne
présente
L'ARMENIE EN FRANCE
avec
ROUBEN MATEVOSSIAN
HOVHANNES BADALIAN
et *OPHELIA HAMPARTZOUMIAN*
Dimanche 11 Mai à 18 heures
Théâtre des Variétés
7, Boulevard Montmartre, Paris 2e
Métro Rue Montmartre
PARKING BOURSE
Réservations :
Hamaskaïne :
Tél. : 01.48.76.76.88 / 01.42.40.22.74.
Prix des billets : 130 F / 150 F.

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉ
CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
CAMP ITINERANT EN ARDECHE
du 8 au 29 juillet
Nombreuses activités sportives et découvertes de la région destinées aux adolescents nés en 1981 et 1982.
Prix : 3 600 F. + voyage.
Date limite d'inscription : 15 juin.
Places limitées.
Inscriptions :
C.B.A.F. : 17, rue Bleue, 75009 Paris
Tél. : 01. 48. 24. 46. 57.

UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB
UNION GENERALE ARMENIENNE DE BIENFAISANCE
IXème JEUX EUROPEENS DES JEUNES DE L'UGAB
GRENOBLE
DU 16 AU 19 MAI
sous le Haut Patronage de
M. MICHEL DESTOT
Député-Maire de Grenoble
et sous la Présidence du
Dr et Mme EDOUARD ATTAMIAN
Président du Conseil d'Administration de l'UGAB-FRANCE
Les jeux auront lieu les 17 et 18 MAI
au GYMNASE HOCHE (Grenoble)
avec la participation des sections
de Suisse, de Londres, des Pays-Bas, de Belgique, d'Italie, d'Allemagne et de France
SOIREE DISCO DES JEUNES
le Samedi 17 Mai à partir de 21 h
dans la salle C.A.G. (Espace J. Marandjian)
15, cours de la Libération, Grenoble
GALA - BAL DE CLOTURE
ET REMISE DES COUPES
le Dimanche 18 Mai à partir de 21 h
dans la Grande Salle l'Alpexpo, Grenoble
Pour tous renseignements contacter : 04 75 56 33 74
UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB . . . UGAB

L'ASSOCIATION MACHTOTZ
pour la Défense de la Langue Arménienne
organise un
SEJOUR LINGUISTIQUE ARMENIEN
LE CAIRE/EGYPTE, du 2 au 23 Juillet 1997
pour les jeunes de 10 à 16 ans
sous le patronage et avec le soutien de son
Eminence l'Archevêque Zavèn Tchintchinian, Prélat des Arméniens d'Egypte
Les participants seront hébergés individuellement par des familles sélectionnées, dont ils partageront la vie et avec lesquelles ils communiqueront en langue arménienne.
Des cours d'arménien seront organisés à raison de 20 heures par semaine pour *les débutants francophones* par Mme Hilda Kalfayan-Panossian, avec sa *méthode audiovisuelle* et pour les autres niveaux, par des professeurs expérimentés.
L'encadrement et l'assistance seront assurés par le Conseil d'Administration de l'Eglise et par les responsables de l'Association Machtotz.
Plusieurs excursions sont prévues : les pyramides de Guizeh, le Sphinx, promenade sur le Nil, village pharaonique, etc...
Frais de participation : 4950 F par personne comprenant le transport aérien, l'hébergement en pension complète, les cours et les excursions.
Renseignements et inscriptions (avant le 15 mai)
ASSOCIATION MACHTOTZ
8, rue Lamennais, 92370 Chaville — tél. : 01 47 50 97 51

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 29
MARDI
29 AVRIL
1997

LE NUMERO : 5,00 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.100 Ֆ. — Վեցամսեայ : 560 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.400 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.250 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

72րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.103
Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN
72e ANNEE — N° 19.103

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

ՓԱՐԻԶ

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅԻՆ ՀԱՒԱՔՈՅԹ

Ապրիլեան յանձնախումբի ձեռնարկներու շարքը կը փակուէր Շաբաթ, Ապրիլ 26-ին, հանրային հաւաքոյթով մը Մութիւալիթէի մեծ սրահին մէջ, ուր կոկիկ, չա՛տ կոկիկ բազմութիւն մը եկած էր լսելու, գլխաւորաբար Ֆրանսայի քաղաքական դէմքերը։ Այս հաւաքոյթը կազմակերպուած էր միասնաբար Օ դը Սէնի եւ Իվըլինի ԼԻՔՐԱ-յի (Ցեղապաշտութեան եւ Հակահրէութեան դէմ Միջազգային Լիկա) Դաշնակցութեան, որ 1996 Հոկտ 12-ին Ապրիլեան Յանձնախումբի մէկ անդամը հրաւիրած էր ծանուցելու գիրքի մը՝ «Հայաստանէն Ռուանտա, դար մը ցեղասպանութիւն, յիշողութիւն եւ կանխարգելում» թեմայով։

Երեկոյթի բացման ողջոյնի խօսքերէն ետք, հայերէն եւ ֆրանսերէն, բեմ կը հրաւիրուէր Յանձնախումբին նախագահը Վարուժան Կիւրեղեան։ Ան կը յայտնէր որ երեկոյթէն կը բացակայէին մէթր Զոլաքեան ընտրապայքարի պատճառով եւ մէթր Ֆոսթէր սուգի հետեւանքով (հայրը կորսնցուցած էր)։ Պ. Կիւրեղեան կը թուէր յանձնախումբին տարած աշխատանքները, շեշտելու համար թէ միայն ոգեկոչումով չեն գոհացած, այլ դիմումներ ըրած են քաղաքական դէմքերու, հրաւէրներ ղրկած, այս տարի նաեւ խորհրդանշական ձեւով 1500 մեխակով ոգեկոչուած են 1.500.000 նահատակները, մէկ մեխակը 1000 նահատակ ներկայացնող, ծաղկեփունջ մը ղրկուած է նոյնիսկ Նախագահ Շիրաքի։

Յաջորդ խօսք առնողն էր, յանուն նոյն յանձնախումբին, Ժորժ Սարեան։ Ան շեշտը դնելով ճանաչման, դատապարտման եւ հատուցման անհրաժեշտութեան վրայ Թուրքիոյ կողմէ, կը յիշէր թէ ցեղասպանութիւն տարազը ծնունդ առած է միայն 1945-ին, թէ այսօր պէտք է մտայնութեան փոփոխութիւն մը տեղի ունենայ եւ քանի որ հարցախոյզի մը միջոցաւ հաստատուեցաւ թէ Ֆրանսացիներուն 69%-ը ծանօթ է Հայոց ցեղասպանութեան, մենք ալ պէտք է գործենք եւ հակազդենք։ Արդարեւ, հարց կու տար մինչեւ ե՞րբ պիտի սպասենք ու յիշելէ ետք նաեւ Եւրոպայի Խորհուրդի Ապրիլ 22-ի բանաձեւը Ղարաբաղի մասին, իր ելոյթը կ'եզրակացնէր ոգեկոչելով Օռատուրը (Ֆրանսական փոքր քաղաք մը բնաջնջուած նացիներու կողմէ), ուր գրուած է՝ յիշէ՛։

Յանուն ԼԻՔՐԱ-յի խօսք կ'առնէր Տանիէլ Ռահան որ մեկնելով Արարատի վրայ կայք առած Նոյեան Տապանէն կը հասնէր 1915-ի ցեղասպանութեան, զոր աշխարհ կ'ուզէ անգիտանալ, լռութեան դաւ մը կը տեսնէր եւ կ'աւելցնէր թէ Թուրքիա կը մեծնար եթէ նման Վիլի Պրանտի, Թուրք մը խոնարհէր հայ նահատակներուն առջեւ։ Յաջորդաբար կը յիշէր Հիթլէրի ակնարկութիւնը Հայոց ջարդերու մասին, Պէրնար Լէուիսի ուրացումը եւ կը շեշտէր յիշողութեան կենսական բնոյթը։

Կը կարդացուէին ուղերձներ ՄՌԱՓ-էն (Ցեղապաշտութեան դէմ Շարժում), Լօրան Ֆապիուսէն, ուր ան կը յիշէր թէ իր կուսակցութիւնը օրինագիծ մը յանձնած է Ազգ. Ժողովին, 1994 Հոկտ. 24-ին Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչման համար, Ռոպէր Հիւէն (Համայնավար Կուսակցութիւն)։

Մէթր Ֆոսթէրի եւ մէթր Զոլաքեանի բացակայութիւնը պատճառ կ'ըլլար որ նախատեսուած վիճարկումը զոր պիտի վարէր Նոէլ Գոփէն, վերածուի շարք մը ելոյթներու։ Բեմին վրայ տեղ գրաւած էին Ն. Գոփէնի շուրջ երեք կուսակցութիւններու ներկայացուցիչներ՝ Փ. Լըլուշ (ԷՌ-Փէ-ԷՌ), Լ. Գաթալա (Ընկերվարական), Լիւսիէն Մարէս (Համայնավար) եւ թժ. Գէորգ Քեփէնէկեան ու մէթր Քանթէն։ Նոէլ Գոփէն կը յիշէր թէ երկու անգամ Հայաստան եղած էր, վերջինը՝ 1996 Ապրիլ 24-ին եւ խորապէս տպաւորուած էր ի տես ժողովուրդին արժանաւորութեան ու ջերմեռանդութեան Ծիծեռնակաբերդի յուշարձանին առջեւ ու կը հրաւիրէր խօսողները որ արտայայտուին այս ցեղասպանութեան ճանաչման հարցին մասին։

Առաջին խօսք առնողը կ'ըլլար մէթր Քանթէն որ բաւական մանրամասն ելոյթով մը կ'անդրադառնար նախ հարցին իրաւական նկարագրին, բացատրելով թէ ինչո՞ւ Լէուիսի պարագային, ինք յանուն Ֆօրոմի նախընտրած է դատը պաշտպանել քաղաքային (սիվիլ) գետնի վրայ քան պատժական, ինչպէս ըրած էր այլ կազմակերպութիւն մը (Հայ Դատի Յանձնախումբ) որովհետեւ ապաւինելով Կէսօ օրէնքին վրայ որ սահմանափակուած է 1945-ի Նիւրէնպէրկի դատարանի ոճիրներուն, կարելի չէր դատ հետապնդել եւ ինք շահած էր քաղաքային դատարանին առջեւ։ Մէթր Քանթէն երկար կը ծանրանար ցեղասպանութիւն բառին բուն նշանակութեան վրայ, հարց տալով՝ ա) ի՞նչ է ցեղասպանութիւնը, բ) Հայերու պատահածը ցեղասպանութի՞ւն է։ Վերլուծելով եւ (մեզի) պատմելով ինչ որ պատահած էր 1915-ին, կը յանգէր անշուշտ այն եզրակացութեան որ ցեղասպանութիւն էր։

Կը յաջորդէր տոքթ. Գէորգ Քեփէնէկեան որ շեշտելէ ետք, թէ 1915-ի ոգեկոչումը յիշողութեան կարեւոր արարք մըն էր, կ'անդրադառնար Հայերու յուսախաբութիւններուն՝ քաղաքական դէմքերէ, մանաւանդ Ֆրանսայի մէջ, կը յիշէր թէ առաջին անգամ ըլլալով Լիոնի մէջ, քաղաքապետը (Ռեմոն Պառ) մերժած էր հովանաւորել Ապրիլեան ձեռնարկները պատճառաբանելով Ֆրանքեւ-Թըրքական բարեկամութիւնը ու կ'եզրակացնէր իր խօսքը յայտնելով թէ Հայոց ցեղասպանութեան ճանաչումը կը պահանջուի յանուն բոլոր ցեղասպանութիւններուն։

Նոէլ Գոփէն կուսակցական երեք ներկայացուցիչներուն կը դիմէր որ պարզեն իրենց կուսակցութեան դիրքը ցեղասպանութեան ճանաչման համար Ֆրանսայի Խորհրդարանին կողմէ։ Փ. Լըլուշ, յայտնելէ ետք թէ ներկայացնելով հանդերձ իր կուսակցութիւնը կ'արտայայտուէր անձնապէս ու չէր հասկնար թէ ինչո՞ւ յաջորդող կառավարութիւնները չէին ճանչցած։ Թուրքիան պէտք է ճանչնայ, կ'ըսէր եւ Ֆրանսա այդ ուղղութեամբ պէտք է միջամտէ Թուրքիոյ մօտ։ Կը միանար կուսակցական իր ընկերոջ՝ Վալանսի քաղաքապետին որ յայտարարած էր թէ կը ճանչնայ ցեղասպանութիւնը։ Համայնավար ներկայացուցիչը իր ուրախութիւնը կը յայտնէր որ գոնէ այս հարցին շուրջ համաձայնութիւն կայ իրենց միջեւ։ Կ'ուզէր որ ճանաչման հարցը առաջ տարուի։ Ընկերվարական Գաթալա կ'ըսէր թէ պարզ է որ ցեղասպանութիւն էր պատահածը, թէ 1981, Մայիս 13-ին, ընկերվարական Արտաքին նախարար՝ Գլօտ Շէսոն յստակօրէն արտայայտուած էր այդ մասին։ Ու երեքն ալ հարց կու տային որ քանի որ հոսանքները համաձայն են եւ օրինագիծ մը կայ Ազգ.

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱԽԱԳԱՀ ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ ՊՈԼԻՍ ԺԱՄԱՆԵՑ ԱՊՐԻԼ 28ԻՆ

ԴԻՄԱՒՈՐՈՒԵՑԱՒ ՆԱԽԱԳԱՀ Ս. ՏԷՄԻՐԷԼԻ ԿՈՂՄԷ

Ապրիլ 28, Երկուշաբթի, ժամը 10.40ին Պոլսոյ Եշիլքէօյ օդակայանը էջք կը կատարէր Հայաստանի Նախագահ՝ Լ. Տէր-Պետրոսեանի Արմենիա օդանաւը եւ օդանաւէն էջքին խսկ կ'արժանանար զինուորական ջոկատին պատիւներուն եւ կը դիմաւորուէր Նախագահ Ս. Տէմիրէլի կողմէ։ Կ'առաջնորդուէր պատուոյ հիւրասրահը, ուր Հայկական Եռագոյնի եւ Թրքական դրօշակներու ներքեւ, երկու Նախագահները զրոյց կ'ունենային։ Նախագահ Տէր-Պետրոսեանի կ'ընկերանան իր խորհրդականը՝ Ժիրայր Լիպարիտեան, ինչպէս նաեւ Ուժանիւթի եւ Ելմտական նախարարները եւ Կեդրոնական Դրամատան Նախագահը։

Լ. Տէր-Պետրոսեան եւ իր գլխաւորած պատուիրակութիւնը Պոլիս գացած են մասնակցելու համար Սեւ Ծովեան տնտեսական վեհաժողովին, Պոլիս հասած են նաեւ Վրաստանի, Ազրպէյճանի, Ուկրանիոյ, Մոլտովայի եւ Ռումանիոյ նախագահները։

Ժողովը կը բացուէր նոյն օրը ժամը 17-ին, Նախագահ Ս. Տէմիրէլի կողմէ։ Իրմէ ետք խօսք կ'առնէին Նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան, Հ. Ալիեւ, եւայլն։

Լ. Տէր-Պետրոսեան Երեւան կը վերադառնայ Երեքշաբթի, Ապրիլ 29-ին։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԸՆՏՐԱՊԱՅՔԱՐԸ արագօրէն կը շարունակուի Ֆրանսայի մէջ։ Ժոսփէն պատրաստ է գլուխ գլխի վիճարկում մը ունենալու Ժիւփէի հետ, բայց ո՛չ չորս հոգիով (յաւելեալ՝ Լէոթար եւ Հիւ) ինչպէս կ'առաջարկէ Ժիւփէ։ Այս վերջինը յայտարարելէ ետք թէ թեկնածու չէ իր յաջորդութեան, կարգ մը խոստումներ ըրաւ զորս յետ-ընտրութեան կառավարութիւնը պիտի իրագործէ առաջին քառասուն օրուան ընթացքին։ Ընկերվարական կուսակցութեան բանբերն ալ՝ Ֆր. Հոլանտ հակազդեց ըսելով թէ ամէն ինչ սուտ է, ինչպէ՞ս 40 օրուան մէջ պիտի իրագործուի ինչ որ չիրագործուեցաւ 1600 օրուան ընթացքին։

ԷՐՊԱՔԱՆ տեղի տուաւ, Ապրիլ 26-ին, զինուորականներուն, ութ ժամուան նիստէ մը ետք։ Համաձայնութիւն մը գոյացաւ «սահմանադրական սկզբունքներու պահպանման եւ ամրապնդման համար», ինչպէս նաեւ «Հանրապետութեան հիմերուն սպառնացող ծայրայեղ հոսանքներուն դէմ պայքարին»։

ՊԱՊԸ եռօրեայ այցելութիւն մը կատարեց Փրակա եւ պատարագեց 130.000 հաւատացեալներու առջեւ։ Քանի մը օրէն, Յովհ. Պօղոս Բ. Պէյրութ կ'երթայ։

ԱԼԺԷՐԻ արուարձանի մը կառախումբին մէջ ռումբի մը պայթումին հետեւանքով 21 հոգի մեռած են եւ 20 ուրիշներ ալ վիրաւորուած Ապրիլ 25-ին։ Այս նոր աւարքը 162-ի կը բարձրացնէ մեռեալներու թիւը չարթուան սկիզբը երկու ահարկու ջարդերէն ետք։

ՓՈՒՇԻՆ ՏՈՄՍԻ

ՋԱՏԿԱԿԱՆ

(Սակայն ոչ-Կրօնական)

Ծանօթ դէմքերը ու ոստիկանի մը անծանօթ ծոծրակը, ոլորուած թեւերն ու գզգզուած հագուստ մը։ Տակը՝ կարճ մեկնութիւն մը. *Քրիստոնեաներուն Բախումը Եկեղեցիին Մէջ։ Ոստիկան մը կը բաժնէ Ասորի Ուղղափառ Քրիստոնեաները Հայ քրիստոնեաներէն հսկումի գիշերը Երուսաղէմի Ս. Յարութիւն տաճարին մէջ տեղի ունեցած կռփամարտին առեն։ Ասորի եկեղեցւոյն խօսնակը յայտարարած է թէ իրենց ծխականները կարծած էին թէ Հայերը կը փորձէին խոչնդոտել իրենց մուտք տաճարէն ներս։*

Այս տեսակ գունաւոր լուսանկարով իր առաջին էջին վրայ Ապրիլ 27 թուակիր «Ճերուսըլըմ փոստ» օրաթերթը կ'ոգեկոչէ հրաշափառ Յարութիւնը Տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի։

Քրիստոնեայ եղբայրներուն հետ Ծընունդին ու Զատիկին ծեծկուիլը, ոչ-քրիստոնեայ իշխանութեանց ձեռքով բաժնուիլն եւ ի վերջոյ չարախինդ բոլ-բասներուն նիւթ հայթայթելը Սաղիմահայ աւանդութիւն մըն է, որ «մեր իրաւունքները պաշտպանել» կը կոչուի։

Հետեւեալը աւանդութիւն մը չէ, այլ իրական մէկ դէպք։ Եւրոպացի հաւատացեալի մը խլամ ծառան օր մը տիրոջմէն հրաման կ'առնէ իր մարգարէին գերեզմանը ուխտի երթալու։ Գնա՛, — կը պատասխանէ տէրը. — եւ ուշի — ուշով զննէ որպէս զի վերջը մանրամասնօրէն պատմես տեսածդ։ Վերադարձին ծառան հիացումով կը նկարագրէ ոսկեզօծ կամարներն ու թանկագին քարերով շինուած սալայատակը։ Երբ սքանչելիքներուն տպրակը սպառած կը թուի, քրիստոնեան ժպիտով կը պատասխանէ.

— Յիսուսի գերեզմանին միակ արժանիքը պարապ ըլլալն է։

Հրեաները կ'ուրանան Յիսուսին յարութի՛ւնը պնդելով թէ աշակերտները գողցած են իրենց հեռացուածող վարդապետին մարմինը։ Իսլամները կ'ուրանան Յիսուսին մա՛հը սորվեցնելով թէ Ան համբարձած է կենդանեաւ։ Եթէ Ան չէր մեռած՝ չկայ ութեմն մեղքերուն քաւութիւնը։ Եթէ յարութիւն չէր առած՝ ուրեմն սուտ է իր ամէն մէկ խօսքը։

Սակայն Սոկրատէ՞սն էր արդեօք, թէ՞ Նիցշէն կամ Մոհամետը, որ թաղուելէն (ու բատ ոմանց՝ գերեզմանակապուտ ըլլալէն ալ) վերջ ըսած էր իր աշակերտներուն։

— Տղա՛ք, ուտելու բան մը ունի՞ք։

Ասիկա կիրակնօրեայ դպրոցին մէկ դասը չէ, ոչ ալ քաղցրիկ յուշեր արթնցնող Հազարան Պլպուլի հէքեաթը։ Յիսուսին յարութիւնը օրաթերթի՛ նիւթ է՝ առաջին էջին տպագրուելիք՝ պատերազմի եւ խաղաղութեան, պաշտօնանկութեանց, գործուած ոճիրներու եւ շնորհուած պարգեւներու լուրերէն առաջ։

Պահա՞կ կենանք Աստուածորդւոյն երբեմնի գերեզմանին շուրջ։ Հռովմէացի զինուորները՝ մարմինը մէ՛ջը եղած ատեն ճախողած են. *«մե՞նք պիտի յաջողինք մեր մեռելին տէր կայնելու* խաղին մէջ երբ մեր ականջին կը ղօղանջէ *ԶԻ՞ ԽՆԴՐԷՔ ԶԿԵՆԴԱՆԻՆ ԸՆԴ ՄԵՌԵԱԼՍ*։

ԵՆՈՎՔ ԼԱԶԵԱՆ

(Երուսաղէմ)

ՖՈՒԹՊՈԼ

Բ. դասակարգի մրցումներուն Վալանսի Հայ Մարզականը 0 — 1 պարտուած է Շաթլըվիլէն այս վերջնոյն դաշտին վրայ։ Այս մրցումէն ետք, Վալանս 15-րդ դիրքի վրայ է 48 կէտով։ Գլուխն է միշտ Թուլուզ 63 կէտով եւ վերջին կը մնայ Էփինալ 26 կէտով։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԵՐԵՒԱՆԻ ԴԵՍՊԱՆԸ ԼԸԿՐԱ՝ «ՊԷՏՔ ՉԷ ԵՐԱԶՆԵՐՈՎ ԱՊՐԻԼ»

«Հայկական ժամանակ»ը որ նորագոյն մասնակիցներէն է Հայաստանեան մամուլին, Ապրիլ 9-ի թիւին մէջ Երեւանի Ֆրանսայի դեսպան Միշէլ Լըկրայի հետ Արամ Մկրտչեանի կողմէ կատարուած հարցազրոյց մը հրատարակած է: Անխուսափելիօրէն խօսք կ'ըլլայ երկու ժողովուրդներու դարաւոր յարաբերութիւններուն, ներկայի անոնց լաւ փնոյթին մասին: Այսուհանդերձ, երկու կարեւոր կէտ անմիջապէս կուգան յիշեցնելու լափալիսեան ճշմարտութիւնը թէ պետութիւններու, ժողովուրդներու փոխ – յարաբերութիւնները կը հիւսուին միայն շահու վրայ ու կը քալեն անով գծուած ուղղութենէն:

Նախ զրոյցին սկիզբին նիւթ կ'ըլլայ Հայաստանի մէջ ֆրանսական ներդրումներ ընել – չընելու հարցը. պարոն դեսպանը ընդունելով որ Ֆրանսացի գործի մարդիկ առ այժմ ներդրում չեն ըներ Հայաստանի մէջ, կ'ըսէ թէ ատոր պատճառը եկամուտի հարցն է: Մարդիկ ներդրում կ'ընեն շահ ձեռք ձգելու համար. բայց ատիկա առոյգ չէ Հայաստանի պարագային: Ատիկա չի նշանակեր թէ զերօ է ֆրանսական ներդրումներու թիւը. բաւական մեծ ծաւալով ներդրում եղած է գարեջուրի արտադրութեան մարզին: Ինչ կը վերաբերի երեւոյթին պատճառներուն, նախ կայ մրցակցութիւնը. աշխարհի վրայ այսօր բազմաթիւ պետութիւններ կան որոնք մաս կը կազմեն այդ արշաւին, գրաւելու համար արտասահմանեան դրամները: Մէկը կ'ըսէ թէ իր աշխատուժը աժան է, միւսը կը փորձէ հմայել իր ցած մաքսատուրքերով, եւայլն: Այսինքն, ինչպէս կ'ըսէ Մ. Լըկրա, «ներդրումներ ունենալու համար հարկաւոր է հետաքրքրել»: Իսկ այսօր Հայաստան, որպէս կարելի շուկայ, չի հետաքրքրեր, չի շահագրգռեր Ֆրանսայի գործի շրջանակները: Երբ այս է կացութիւնը եւ արտադրութիւնն է որ պէտք է մօտենայ սպառողին, բնական է որ օրինակ եթէ Պանկլատէշի մէկ ֆրանսական ապրանքը փնտռող կայ, հոն պէտք է երթալ եւ ոչ թէ Հայաստան մնալ ու յաճախորդ փնտռել: «Ներդրումը մարդասիրական գործ չէ» կ'եզրակացնէ դեսպանը:

Երկրորդ նիւթը որ ամէնէն լայն տեղը կը գրաւէ զրոյցին մէջ, Ղարաբաղի հարցն է. անոր լուծումին պարագաները: Նախ կը յիշուի Մինսկի խումբին Ֆրանսայի նախագահութիւնը: Ֆինլանտիայի հրաժարումով, նաեւ Հայաստանի ալ փափաքով Ֆրանսան Ռուսաստանի եւ Միացեալ – Նահանգներու հետ կը բաժնէ նախագահութիւնը: Պատասխանելով Ա. Մկրտչեանի հարցումին, Մ. Լըկրա կ'ըսէ թէ ճիշդ է որ այդ ստանձնումին մէջ դեր խաղացած են իր երկրին այդ շրջանին մէջ ունեցած ռազմավարական շահերն ալ. «Ֆրանսա ամէն տեղ կը ջանայ ամրապնդել իր ազդեցութիւնը: ... Ձեր տարածաշրջանը հետաքրքրական է բոլոր տեսանկիւններէն եւ ամենեւին ամելորդ չէ հոս գտնուիլ» կը բացատրէ Պր. դեսպանը:

Ըսել եւս թէ նախագահողները չէ որ լուծում պիտի առաջարկեն, քանի որ այդ գործը կը վերաբերի խնդրոյ առարկայ կողմերուն: Գալով բանակցութիւններուն, Ֆրանսա կողմնակից է այն տեսակէտին որ առ այժմ մէկդի ձգուին սկզբունքի խնդիրները. այսինքն՝ տարածքին պատկանելութեան վերաբերողները եւ քայլ առ քայլ քննարկուին ու լուծումներ գտնուին անհամաձայնութիւններուն: Յետոյ ամփոփելով տեսնել թէ ինչ ձեռք ձգուած է որպէսզի ատոր վրայ զետեղուի «ինքնավարութեան» համակարգ մը:

«Ինքնավարութիւն» բառին գործածութիւնը պատճառ կ'ըլլայ որ Ա. Մկրտչեան հարց տայ թէ Ֆրանսա կը պաշտպանէ Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավարութեան, հետեւաբար Ազրպէյճանի կազմին մէջ մնալո՞ւ տարբերակը: «Ատիկա գաղտնիք չէ» կը պատասխանէ Մ. Լըկրա, աւելցնելով որ Լիզպոնի վեհաժողովին այդ կարծիքը յայտնեց ամբողջ Եւրոպան: «Պէտք չէ երազներով ապրիլ» կը շեշտէ ան, մխիթարութեան երանգով մըն ալ կարեւորը նկատելով «իրենց հողին վրայ Հայերու խաղաղ, հանգիստ եւ ստեղծագործ աշխատանքով ապրելու» կարելիութիւնը: Շարունակութիւնը չի յայտներ թէ Ղարաբաղը Հայերու «իրենց հողը» նկատելէ ետք Ազրպէյճանի ենթակայութեան տակ ինքնավարութեան թէզը պաշտպանել ո՛ր տրամաբանութեամբ պէտք է բացատրուի: Ճիշդ է որ հոս եւս կը գործէ «շահերու» վարկածը, սակայն ի գին այսքան հակասութիւններո՞ւ: Թէեւ Ազրպէյճանի տիրակալութեան տակ, անցած եօթը տասնամեակի փորձառութենէն ետք «խաղաղ, հանգիստ եւ ստեղծագործ աշխատանքով ապրելու» նշումն ալ որպէս «կարեւոր» պարագայ, շահու վարկածը հաստատելէ զատ կը յիշեցնէ ԼՂՀ պաշտօնակատար Լ. Պետրոսեանի խօսքը թէ «Ղարաբաղի հարցը Ղարաբաղցիները պիտի լուծեն»:

Մ. Լըկրա իր, այսինքն՝ Ֆրանսայի ու ամբողջ Եւրոպայի կեցուածքը կը փորձէ բացատրել աշխարհաքաղաքական նորովի մօտեցումով. «այսօր՝ Ի. դարու վերջաւորութեան երբ բոլոր երկիրները կը ձգտին համաշխարհային պետութեան, կը ջնջեն իրենց միջեւ սահմանները, նման մտածելակերպ հինցած է եւ հակոտնեայ՝ համաշխարհային ձգտումին»: Այս մէկը իսկապէս նորութիւն է. մինչեւ հիմա փոքրիկ, համաշխարհային պետութեան ձգտող բոլոր երկիրներուն քով մանրիկ Ղարաբաղը ուրեմն կ'ամբաստանուի, կրնայ ամբաստանուիլ ոչ միայն Ազրպէյճանի այլեւ ամբողջ աշխարհի ձգտումներուն հակառակելու, զանոնք խանգարելու մեղքով որ հետեւանք է իր «հինցած» մտածելակերպին: Արդէն քանի մը տող անդին Ֆրանսայի դեսպանը կը տարածէ մերկ իրականութիւնը. «Երազել անկախութեան մասին, չունենալով զայն ապահովելու ոչ մէկ պայման պարզապէս ցնորք է եւ շատ վտանգաւոր»: Այլ բանաձեւումով մը՝ քանի որ Ազրպէյճան ունի իր ուզած ճնշումը ապահովելու պայմանները, շատ իրապաշտ եւ բոլորովին անվտանգ բան է ոտքի կոխան ընել պատմութիւն, ինքնորոշման իրաւունք, արդարութեան պահանջք ու պայքար. կեցուածք որ մանաւանդ ոչինչի կը հակասէ. ոչ համաշխարհային շահերու, ոչ ալ նորոյթ մտածելակերպներու:

Վերջին խօսքը այս նիւթին մասին, կ'ըլլայ Պր. դեսպանին հաւաստումը թէ եթէ բոլորը ճանչնան Ղարաբաղի անկախութիւնը, ինք ալ մեծ հաճոյքով կը միանայ:

Մ. Լըկրա շարունակելով պատասխանել մնացեալ հարցումներուն, կ'ըսէ թէ Հայաստանի մէջ ժողովրդավարութիւն կայ եւ թէ ուշ է այլեւս խօսիլ նախագահին օրինաւոր ըլլալուն կամ չըլլալուն մասին, երբ «նախագահը ինքզինք արդարացուցած է անցած եօթը ամսուան ընթացքին»:

Դիւանագէտի լեզուի մը ճկունութիւնը մէկդի դրած արտայայտութիւններ են Ֆրանսայի դեսպանին ունեցածները, հետեւաբար նաեւ հաւանօրէն դառնացնող, քանի որ ինչպէս կ'ըսէ խմբագրական ծանօթութիւնը՝ Ֆրանսան միշտ հաւատարիմ բարեկամի տպաւորութիւն ձգած է Հայերուս վրայ. իսկ թէ «որքանով է դա այդպէս, մենք չէ որ պէտք է դատողութիւններ անենք»: Հարցը հոն է որ դարերու տպաւորութիւնը այսօր վերածուած է դիւանագիտական արտայայտութեան որուն մէջ յարաբերութիւնները սիրալիր ու ջերմ իրենց որակումներէն շատ բան կը զեղչեն, ի վնաս միշտ տկարին ու փոքրին, անշուշտ:

ԱՐՓԻ ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԱՐՈՒԵՍՏ

ԽԼՐՏՈՒՄ ԵՒ ՃԻՆԱՅՆՈՒԹԻՒՆ

Վերջին շրջանին, հետզհետէ սաստկացող սուր վէճ մը կը խռովէ արուեստի աշխարհը: Արդի եւ ժամանակակից արուեստը վերստին յարձակումներու թիրախ կը դառնայ: Սակայն, հրայրքը չէ այս վէճը սնուցանողը: Քաւ լիցի:

Արուեստի պատմութեան ընթացքին, արուեստի տարբեր ըմբռնումներ գոյութիւն ունեցած են, յաճախ բախումնային: Ուստի, ներկայ զրոյթը նորութիւն չէ, որ կ'առընչուի նաեւ իրողութեանը թէ՝ տագնապի շրջանները միշտ զոհերու կարիք ունին: Մեր դարը հարուստ է նման օրինակներով:

Ի՞նչպէս խնդրոյ առարկայ դարձնել վերացապաշտութիւնը եւ անհաղորդ գտնուիլ անոր հանդէպ, մանաւանդ երբ անձ մը մաս կը կազմէ գեղարուեստական աւազանին, վերացապաշտութիւնը՝ որ կարելի դարձուց նկարչական աննախընթաց ազատութիւն մը եւ գլխիչ հարստութիւն մը: Ի՞նչպէս անտեսել Վասիլի Քանտինսկիի, Փիէթ Մոնտրիանի, Քազիմիր Մալեւիչի եւ Քոնսթանթին Պրանքուզիի (յիշելու համար գէթ ասոնք) վարքերուն գերազանց ընթացքը՝ կերպարայնութենէն դէպի վերացականութիւն, դէպի արտայայտութեան եւ յղացքի տիպար բիւրեղացում: Ի՞նչպէս այս ընթացակարգն ու անոր ճիւղաւորումները վանել, զանոնք որակելով լոկ ձեւապաշտութիւն եւ նոյնաբանութիւն:

Երկրորդ թիրախը պարզ առարկային կամ նիւթին ինքնին արժեւորումն է՝ որպէս արուեստի գործ, Բայց այս արժեւորումը ստեղծագործական հոլովոյթին մաս կը կազմէ քանի, այն օրէն երբ Ժորժ Պրաք եւ Փապլօ Փիքասօ շօշափելի առարկան կամ իրը խորանարդապաշտութեան ներմուծեցին (կպածոներու զրոյթով), անխուսափելի էր որ այս «դրսեցի»ն կամ «նորեկ»ը չփորձէր, ժամանակի ընթացքին, աւելի ընդարձակ տեղ մը նուաճել արուեստին մէջ, ինքզինք պարտադրելու եւ իր այլազան կարելիութիւններն ու յատկութիւնները ներկայացնելու եւ, ի վերջոյ, մրցակից դառնալու, փոխաբերականօրէն՝ հետամուտ ըլլալով զինք որդեգրող հայրը զանցառելու, զեղչելու, անոր տեղը գրաւելու եւ զայն վար առնելու (ինչպէս, օրինակ, հեռակէտի զրոյթն ու բնապաշտութիւնը, առենին ըրին միջնադարեան արուեստին նկատմամբ): Արդարեւ, այս իրողութիւնը շատ կարճ ժամանակի մէջ հաստատուեցաւ երբ, խորանարդապաշտութեան «անառակ որդի»ներէն մին, Մարսէլ Տիւշան, պատրաստիի գաղափարը յղացաւ արուեստէն ներս: Ի՞նչ բանը Տիւշանը մղեց այս քայլը առնելու: Ըմբոստութի՞ւնը, տիրող գեղարուեստական դրութիւնն ու ըմբռնումը խախտելու եւ զայն գրելու իր մղո՞ւմը, իր անձնականութեան եւ ազատութեան հաստատո՞ւմը կամ թէ, պարզօրէն, ծուլութիւնը, նկարչական նոր լեզու մը ստեղծելու իր անկարողութիւնը:

Ինչ որ ալ ըլլան պատճառները, «ամէն ինչ արուեստ է»ի գաղափարը այս ձեւով երկար ուղեւորումի մը կը սկսէր: Արդեօ՞ք ասով արուեստի արիստոտելեան ըմբռնումը իր վրէժը կը լուծէր պղատոնեանէն: Թերեւս:

Սակայն, նոր գաղափարները, երբ իւրացուին թեթեւամիտներու, անտաղանդներու եւ աճպարարներու կողմէ, կը խաթարուին, կը հասարակնան եւ կամ, երկար գործածումէ ետք, կը լճանան, կը մաշին, կը ճապաղին: Ասիկա կը վերաբերի բոլոր դպրոցներուն եւ ուղղութիւններուն, կատարման ճարտարութիւնը կիրարկող կամ ոչ: Այսուհանդերձ, ինչ որ աւելի կը բարդացնէ կացութիւնը, այն շահագործումն է որուն այս խաթարումն ու շեղումը կ'ենթարկուին: Ասիկա հիմնօրէն կ'առընչուի ընկերային, քաղաքական եւ հասարակական ամբողջ համակարգին: Հետեւաբար, զարմանալի չէ որ ժամանակակից արուեստին (վերացականին եւ յղացապաշտին, քանի ասոնք են թիրախները) ուղղուած ամենասուր պարսաւանքներէն ոմանք գան կարեւոր հաստատութիւններու մէջ պատասխանատու դիրքի վրայ գտնուող կարգ մը պաշտօնեաներէ: Նոյն ատեն, ամէն արուեստագէտ որ մեղսակից կը դառնայ կամ կամակորութիւն ցոյց կուտայ գործող խառնաշփոթ դրութեան հանդէպ, շուկայական քմահաճութեան եւ զուտ նիւթականին եւ ամբողջատիրական ըմբռնումին, պատասխանատուութեան իր բաժինը ունի ստեղծուած կացութեան մէջ, անտեսելով կամ՝ առանց անդրադառնալու որ, իր կարգին, ինք զո՞հը պիտի ըլլայ այս զրոյթին եւ իր իսկ շեղումին:

Եթէ հետապնդուած առաջնագոյն նպատակը ազատ ստեղծագործումը պէտք է ըլլայ (լաւագոյն միջոցը հետաքրքրական եւ կենդանի արուեստ մը իրագործելու), շուկայական դերակատարները, հաստատութիւններու կամ հիմնարկներու պաշտօնեաները եւ՝ այս կամ այն կողմի գաղափարախօսները կամ պատգամախօսները պարտին լքել իրենց խաբկանքները եւ ընդունին թէ՝ անոնք որոնք արուեստին ուղեգրելիք ուղիները կ'որոշեն, արուեստագէտներն իսկ են, որովհետեւ արուեստը ծնունդն է արուեստագէտին խոկումներուն (կեանքի եւ արուեստին մասին), ապրումին եւ փորձառութիւններուն, իրեն յատուկ (*): Որեւէ այլ միջոց, արուեստակեալ, ուշ կամ կանուխ ենթակայ է ձախողութեան: Քարոզչական կամ ամբողջատիրական մրճահարումները պիտի չկարենան այդ ընթացքը փոխել, երբ մարդուն գեղարուեստական ըմբռնումը քիչ մը աւելի հեռու երթայ եւ ընդարձակուի ու երբ ժամանակը իր դերը կատարէ:

Ուրեմն, արուեստին ցանկալի ընթացքը կախեալ է արուեստագէտին տաղանդէն, ուշիմութենէն, ժուժկալութենէն, իր անձին հանդէպ իր պահանջկոտութենէն, յետադարձութեան եւ անջատուածութեան իր կարողութենէն, իր տոկունութենէն: Իր գլխաւոր թշնամիները երկուք են. յաջողութեան շլացնող հրապոյրը եւ՝ տարուիլը իր աշխատանքին վաւերացումէն արուեստի մարդուն ժամանակաւոր, յաւակնոտ եւ ունայնատենչ այն անձերէն եկող, որոնց գնահատականը հարցական կը մնայ եւ որոնք հետամուտ են դիրքի, դրամի եւ, ի հարկին, պատմութեան մէջ անկիւն մը ապահովելու...:

Արուեստագէտին կը մնայ ընտրութիւն մը կատարել, եթէ իրեն համար դեռ շատ ուշ չէ:

ՇԱՀԱՐԱԶ

(*) 1940-ական տարիներու վերջերուն իրագործուած վերացապաշտ պաստառներէն ետք, երբ Ուիլըմ տը Քունինկ կիներու շարքին կը ձեռնարկէ, Քլէմընթ Կրինպըրկ, վերացապաշտութեան ջատագով եւ ազդեցիկ քննադատն ու գաղափարախօսը, կը քննադատէ նկարիչին այս ընթացքը, համարելով որ վերացապաշտութեան նուաճումէն ետք՝ «այլեւս կարելի չէ մարդկային կերպարը նկարել»: Տը Քունինկ կը փոխադարձէ. «Այլեւս կարելի չէ մարդկային կերպարը չնկարել»: Նոյն շրջանին, երբ պահանջքը կը բազմանայ «Պեղում»ի ոճով նկարուած վերացապաշտ գործերուն, տը Քունինկի արուեստավաճառը կը պնդէ որ ան շարունակէ այդ ուղղութեամբ նկարել, քան թէ կիներու բնանիւթը երկնել: Տը Քունինկ հեգնանքով կը մերժէ, ըսելով. «Ես ամբողջատիպ անձ մը չեմ...: Ուրեմն կը շարունակեմ կիները նկարել»: Ուսանելի օրինակ մը, ինքնիշխանութեան եւ ստեղծագործական ազատութեան, մանաւանդ նկատի առնելով որ ասիկա տեղի կ'ունենար՝ երբ տը Քունինկի գտած յաջողութիւնը իր սկիզբներուն կը գտնուէր:

ՄԱՀՈՒԱՆ ՔԱՌԱՍՈՒՆՔԻՆ

ԳԷՈՐԳ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Գարտան քաղաքին կից, Պիվէռի հայկական փոքր համայնքը կորսնցուց իր ծանօթ, համակրելի եւ յարգուած դէմքերէն մին՝ Գէորգ Յովսէփեան։

Գէորգ Յովսէփեան յիսուն եւ աւելի տարի բաժնեց գիւղաքաղաքին եւ համայնքին կեանքը որպէս օրինակելի եւ արժանապատուութեան տէր քաղաքացի, որպէս գիտակից հայ մարդ հաւատարիմ ազգային արժէքներուն, կառչած հօրենական բարքերուն եւ հայ լեզուին ու հայ գիրին որ առօրեայ ներկայութիւն ըրաւ իր ընտանիքէն ներս։ Շրջանի մը մէջ որ հետզհետէ կորսնցուց իր հայկական նկարագիրն ու երանգը, դաստիարակեց իր զաւակները հայեցի շունչով, փոխանցեց անոնց ապրումներ, սէրը հայ հողին եւ մանաւանդ հայ ընտանիքին հարազատութիւնն ու առանձնայատկութիւնները եղող՝ բարոյական առաքինութիւններ։

Գէորգ Յովսէփեանի ամբողջ կեանքը եղաւ պայքար մը, պայքար մը ապրելու համար, պայքար մը իր շուրջը կեանք ըստեղծելու։

Ծնած է Տիգրանակերտ, 1912–ին, կանուխէն որբացած է հօրմէ, ապա մօրմէ։ Ճաշակած է Եղեռն հայութեան սեւ եւ ցուրտ տարիներուն։ Թափառած է գաղթականութեան ճամբաներուն վրայ եւ հրճուանքէ մղձաւանջ ինքզինք գտած է Հալէպ, որբանոցի մը մէջ։ Հոն, ուշիմ աշակերտ սորված է արհեստ եւ կատարած որոշ մակարդակի ուսումներ, տիրանալով յատկապէս գիտական ծանօթութիւններու։ Սակայն, առանձնութիւնը, անտէր ու անտիրական ըլլալը պատճառ դարձած են կիսատ ձգել ուսումները եւ միանալ մօրաքոյրներու զաւակներուն, Մարսէյլ, որոնք միայն տէր կանգնած են իրեն։ Հասած է Միջերկրականի ափերը 1927–ին։ Պահ մը ապրած է Պիվէռ եւ փորձած աշխատիլ ածուխի հանքը, ապա տեղափոխուած է Մարսէյլ ուր սորված է նկարչութիւնը։ Կրկին վերադարձած է Պիվէռ եւ հոն ամուսնացած նոյնպէս Տիգրանակերտի զաւակ՝ Վիքթորիա Նաղաշեանի հետ։ Պիվէռի մէջ շուրջ յիսուն տարի ունեցած է նկարչութեան խանութ, ինչ որ զինքը ծանօթ դարձուցած է բոլորին։ Իր յուղարկաւորութեան ներկայ գտնուող հոծ բազմութիւնը փաստ էր իր շահած բարի անունին եւ վայելած համակրանքին։

Գէորգ Յովսէփեան հետաքրքիր եւ հետաքրքրող միտք էր. ընթերցասէր եւ պրպտող։ Իր համոզումներուն մէջ անխախտ, իր յանձնառութիւններուն մէջ հաւատարիմ, իր դատումներուն մէջ հաստատ, Գէորգ Յովսէփեան անզիջող էր անիրաւութիւններ, խաբէբայութիւններ, անտեսումներ կամ արհամարհանքներ գործող անձերուն հանդէպ։ Ունէր ներքին հպարտութիւն մը, արժանապատուութիւն մը որ չէր դրսեւորեր, ցոյց չէր տար իր պարզ եւ համեստ արտաքինով, սակայն խորապէս կը շեշտէր իր խառնուածքը։

Գէորգ Յովսէփեան ապրեցաւ մինչեւ իր վերջին շունչը շրջապատուած իր ընտանիքով, վայելելով իր կնոջ, զաւակներուն եւ թոռներուն անխառն սէրը, ջերմութիւնն ու խնամքը։

Այս տողերը թող ըլլան սրտի խօսքեր, սիրոյ զգացումներ եւ յարգանքի արտայայտութիւն իր թարմ յիշատակին։

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄԵՆՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ՝ ՋՐՈՅՑՆԵՐ...

Հեղինակ՝ Ղ. ԺԻՐԱՅՐ

Զարիֆ հրատարակութիւն, թիւ 2
Ուոթըրթաուն, Մասս,
Միացեալ – Նահանգներ, 1996

ՄԱՐՍԷՅԼԻ «ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Ապրիլ 19–ին Փարիզի Ս. Ռոք տաճարին մէջ ելոյթ ունեցաւ Մարսէյլի Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբը շուրջ 50 հոգինոց կազմով մը, ղեկավարութեամբ Խաչիկ Եըլմազեանի։ Դաշնակով կ՚ընկերանար Ժիւլիէթ Եըլմազեան։ Ձեռնարկը կազմակերպուած էր Ֆրանսահայ Մշակոյթի Միութեան կողմէ։ Նոյն օր խումբը մասնակցած էր ժամ. Մարթէնի կիրակնօրեայ հեռատեսիլի ծրագրին տեսագրութեան որ հեռասփռուեցաւ Ապրիլ 20–ի յետմիջօրէին։

Երկսեռ խումբը հանդէս եկաւ զանազանեալ յայտագրով մը ուր մեծ բաժինը տրուած էր հայկական երգերու. Կոմիտասի, Եկմալեանի, Տիգրանեանի, Կանաչեանի, Ալթունեանի գործերուն քով կային ժամանակակից երգահաններու – Պարթեւեան, Յովհաննիսեան, Յարութիւնեան,– երգեր ալ։ Երկրորդ մասին մէջ տեղ գտած էին ոչ հայ երկու երգահաններէ – Կ. Ֆօրէ եւ Վերտի – եւս երկու կտոր։ Այս լայն զանազանութիւնը, նաեւ երգերու երաժշտական մակարդակի եւս կարեւոր տարբերակումները միասնական ու դժուար պայմաններու տակ տարուած կարեւոր աշխատանքի մը վկայութիւնը ըլլալով հանդերձ, միանշանակ կերպով այնքան ալ չնպաստեցին յայտագրին ընկալումին։ Սիրողներէ կազմուած երգչախումբի մը համար աւելի նպատակայարմար է թերեւս ներկայանալ աւելի միատարր յայտագրով մը, նկատի առած նաեւ ներկայ հանրութեան սպասումները։

Ուշագրաւ էին մեներգները Անի Եըլմազեանի, Եւա Արթինեանի, Նուպարիկ Տէր – Մինասեանի եւ Անդրանիկ Մինասեանի։ Յատկապէս ասոնցմէ առաջինը կը խոստանայ անհրաժեշտ մարզումներէ ետք տեղ ունենալ նաեւ ոչ միայն մեր բեմերուն վրայ։

Գրեթէ ամբողջութեամբ լեցուն տաճարը խանդավառ ծափերով արձագանգեց իւրաքանչիւր երգի, յատկապէս ամէն անգամ որ հնչեց հայրենասիրական շեշտերով կտոր մը, ինչպէս՝ «Հայրենիքիս հետ»ը, «Երեւան – Էրեբունի»ն, կամ՝ «Ազգ փառապանծ»ը; Աւարտին, ստեղծուած խանդավառութիւնը մղեց խումբը որ յայտագրէն դուրս երգէ նաեւ «Հայաստանի կենաց»ը։

Գեղեցիկ առիթ մըն էր ստեղծուածը, ունկնդրելու նաեւ Փարիզէն դուրս գործող խումբ մը որուն անունը շատերու ծանօթ է միայն թղթակցութիւններէ, տեղւոյն վրայ տարուած աշխատանքին արձագանգներէն։

Ա. Թ.

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ՊՈԼՍՈՅ Մխիթարեան Սանուց Միութեան սրահին մէջ, Ապրիլ 14–ին, մեծարանքի երեկոյթ մը տեղի ունեցած է, ի պատիւ ծանօթ ելմագէտ՝ Եղուարդ Գովանի, իր կողմէ պատրաստուած Թըրքերէնէ – Հայերէն տնտեսագիտական բառերու բառարանին հրատարակման առթիւ։ Բացման խօսքը արտասանած է Արսէն Գովան։ Առաջին առթիւ արտայայտուած են փորձառու ելմագէտներ՝ Ռուզիկ Մէնգիլեան, Միհրան Գարաքըլեան։ Ապա, Արման Մարաշլեան ներկայացուցած է Ե. Գովանի կենսագրութիւնը, իսկ Պօղազիչի Համալսարանի դասախօս՝ Արման Մանուկեան խօսած է բառարանին մասին։ Ան յիշեցուցած է նաեւ որ բառարանին հրատարակութեան իրաւունքը տրուած է Թրքահայ Ուսուցչաց Հիմնարկին, որու անունով շնորհակալութիւն յայտնած է Կարօ Կարապետեան։ Խօսք առած Պր. Ժիլպէր Բարունակեան, փակման խօսքը արտասանած է Շահան Արքեպիսկոպոս։

ՄԱՄԼՈՅ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԵՈՒ–ՍԻ–ԷԼ–ԷՅ. – ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ, ԲԱԶՄԱՄԱՍՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎՆԵՐ՝ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒՆ

ԳԻՏԱԺՈՂՈՎ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ՝ ՎԱՆ-ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍ. – Յառաջիկայ Մայիս 17 եւ 18–ին, Եու – Սի – Էլ – Էյ Համալսարանը պիտի հիւրընկալէ Պատմական Հայաստանի քաղաքներուն եւ նահանգներուն նուիրուած բազմամասնագիտական գիտաժողովներու շարքի մը առաջինը՝ նուիրուած Վան – Վասպուրականին։ Գիտաժողովը կազմակերպուած է Համալսարանէն ներս Հայ Կրթական Հիմնարկութեան հաստատած Հայ Ժողովուրդի Արդի Պատմութեան Ամպիոնի վարիչ՝ փրոֆէսօր Ռիչըրտ Յովհաննէսեանի կողմէ, օժանդակութեամբ համալսարանի հայերէն լեզուի ու գրականութեան Նարեկացի ամպիոնին եւ զայն վարող այցելու դասախօսին՝ փրոֆ. Փիթըր Քաուին։

Հայաստանի հնագարեայ Վան քաղաքին առընչուող գիտաժողովը տեղի պիտի ունենայ համալսարանի «Ռոլֆ Հոլ»ին մէջ, Շաբաթ, Մայիս 17–ին, առաւօտեան ժամը 9.30–էն մինչեւ յետմիջօրէի ժամը 5.30, եւ Կիրակի Մայիս 18–ին, յետմիջօրէի ժամը 1.30–էն մինչեւ 5.30։ Գիտաժողովին կը մասնակցին հետեւեալ գիտնականները իրենց համապատասխան նիւթերով. –

Շաբաթ, Մայիս 17
Առաւօտեան ժամը 9.30–էն 12.30

– «Ներածութիւն։ Հայկական Վանը», Ռիչըրտ Յովհաննէսեան, Եու – Սի – Էլ – Էյ – Համալսարան։
– «Վանը եւ Յիշողութեան Յարատեւութիւնը», Ճէյմս Ռասըլ, Հարվըրտ Համալսարան;
– Վասպուրականի Թագաւորութիւնն ու իր Պատմագիրը», Ռոպըրթ Թոմսըն, Օքսֆորտ Համալսարան։
– «Փոխ – Յարաբերութիւններ Վասպուրականի եւ Անիի Թագաւորութիւններուն Միջեւ», Փիթըր Քաուի, Եու – Սի – Էլ – Էյ – Համալսարան։
– «Վանայ Լճի Շրջանի Արուեստը» (սահիկներով), Ալիս Թէյլըր, Լոս – Անճըլըս։
– «Վանը Մոնկոլ – Թիւրքմէն Տիրապետութեան Տակ», Տիգրան Գույումճեան, Գալիֆորնիոյ Պետական Համալսարան, Ֆրէզնօ։

Շաբաթ, Մայիս 17
Յետմիջօրէի ժամը 2–էն 5.30

– «Խրիմեան Հայրիկը եւ Վանի Գաւառական Գրականութիւնը», Ռուբինա Փիրումեան, Եու – Սի – Էլ – Էյ – Համալսարան։
– «Հայկական Պատասխանը Վանի 1880 – 1881 Թուականներու Սովին» Արա Սարաֆեան, Գոլումպիա Համալսարան։
– «Հայկական Յեղափոխական Կազմակերպութիւններն ու 1895 – 1896 Թուականներու Վանի Պաշտպանութիւնը», Ստեփան Աստուրեան, Եու – Սի – Էլ – Էյ Համալսարան։
– «Վան – Վասպուրական Նահանգի Վիճակագրութիւնը, 1848 – 1914», Սարգիս Քարայեան, Քամպրիճ Նահանգային Հիւանդանոց;
– «Վանը Քսաներորդ Դարու Դարագլխին» (սահիկներով), Անահիտ Տէր – Մինասեան, Փարիզի Համալսարան – Սորպոն (ֆրանսերէնով, անգլերէն ամփոփումով)։

Կիրակի, Մայիս 18
Յետմիջօրէի ժամը 1.30–էն 5.30

– «Լուսանկարային Յիշատակներ Հայկական Վանէն» (սահիկներով), Տիգրան Գույումճեան, Գալիֆորնիոյ Պետական Համալսարան, Ֆրէզնօ։
– «Վանի Ինքնապաշտպանութիւնը 1915 Թուականին», Անահիտ Տէր – Մինասեան, Փարիզի Համալսարան – Սորպոն (հայերէնով, անգլերէն ամփոփումով)։
– «Թրքական Աղբիւրներ Հայկական Վանի Մասին», Քլայվ Ֆոս, Մէսէչուսէցի Համալսարան, Պոսթըն։
– «Գուրգէն Մահարին ու Վանի Բոյերը», Մարկ Նշանեան, Գոլումպիա Համալսարան։
– «Վասպուրականի Ճարտարապետական Ժառանգը եւ Յիշողութեան Շերտերու Պահպանումը», Նայիրի Համբիկեան, Գահիրէ, Եգիպտոս։
– «Ամփոփում, Քննարկում եւ Եզրափակում», Ռիչըրտ Յովհաննէսեան, Եու – Սի – Էլ – Էյ Համալսարան։

Հանրութիւնը սիրով հրաւիրուած է ներկայ գտնուելու այս միջազգային գիտաժողովին։ Մուտքի սակ չկայ։ Ինքնաշարժները տեղաւորելու համար կարելի է օգտագործել համալսարանի թիւ 3 կանգառը, որ հասանելի է համալսարանի Սընսէթ – Հիլկարտ մուտքէն։ Յաւելեալ տեղեկութեանց համար կարելի է կապուիլ փրոֆ. Ռիչըրտ Յովհաննէսեանին՝ (310) 825–3375 թիւով, կամ փրոֆ. Փիթըր Քաուիին՝ (310 825–1307 թիւով։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄ

ՄԱՄԼՈՅ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանեան 22 գիւղեր ջուր պիտի ստանան շնորհիւ Ռոպէր Պօղոսեան եւ Որդիք Հիմնադրամի մէկ նուիրատուութեան

Ֆրանսայի Հայկական Հիմնադրամը յատուկ ուրախութեամբ կը ծանուցանէ որ վերջերս համաձայնագրութիւն մը ստորագրուեցաւ ըստ որուն Ռոպէր Պօղոսեան եւ Որդիք Հիմնադրամը յանձն առաւ 371.000 ամերիկեան տոլար (մօտ՝ 2.1 միլիոն ֆրանս. ֆր.) յատկացնել կենսական ծրագիրի մը իրագործումին համար Հայաստանի մէջ։ Արդարեւ, Թալինի շրջանի 22 գիւղեր, 25.000 բնակչութեամբ ջուրի մատակարարման ցանցով մը պիտի օժտուին, շնորհիւ այս ծրագիրին։ Համաձայնագրութիւնը ստորագրեցին Ռոպէր Պօղոսեան եւ Որդիք Հիմնադրամի նախագահը, Պր. Ժան Պօղոսեան, եւ Ֆրանսայի Հայկական Հիմնադրամի նախագահը, Պր. Պետրոս Թերզեան, ի ներկայութեան Պենելիւքսի եւ Եւրոպական Միութեան մօտ Հայաստանի Հանրապետութեան դեսպան Պր. Վիգէն Չիտէչեանի։

Թալինի շրջանը մաս կը կազմէ Արագածոտն մարզին, եւ երկար տարիներէ ի վեր ջուրի շատ սուր տագնապէ մը կը տառապի։ Անոր բնակիչները յաճախ ըստիպուած են հեռաւոր աղբիւրներէ ջուր կրել, եթէ միջոցը չունին բեռնակառքերով վաճառուած ջուրը գնելու։ Արդ, Արագած լերան ստորոտը գտնուելով (ինչպէս մարզի անուանումը ցոյց կուտայ) շրջանը կրնայ օգտուիլ առատ ջուրի հարստութիւններէն։ Ներկայիս սակայն մատակարարման ցանցի մը չգոյութեան պատճառաւ, ջուրի հոսքը, որ ձիւնահալքի եղանակին վայրկեանը 80 լիթրի կը բարձրանայ, ձմրան կ՚իջնէ վայրկեանը 30 լիթրի միայն։

Այս ծրագիրը պիտի իրագործուի Հայաստան Համահայկական Հիմնադրամին կողմէ, մարդասիրական կազմակերպութիւն մը որ, շնորհիւ իր կառոյցներուն, տեղւոյն վրայ հնարաւորութիւնը ունի առաջ տանելու զանազան նուիրատուներու կողմէ ստանձնուած ձեռնարկներ, ամենավստահելի պայմաններու մէջ։ Հիմնադրամի բոլոր հաշիւները ենթարկուած են ներքին (Սփիւռք եւ Հայաստան) եւ արտաքին (Ամիյօ Ընկերութիւն) վերահսկողութեան։

Հիմնադրամը ցարդ իրագործած է արդէն 140–է մօտ ծրագիրներ Հայաստանի եւ Արցախի մէջ (բնակարաններ Աղէտի գօտիի մէջ, դպրոցներ, հիւանդանոց, ճամբաներ, կամուրջներ, ելեկտրականութեան գիծեր եւ կայաններ, կազմուղի ուսումնասիրութիւն, ջուրի մատակարարում, զոհերուն ընտանիքներուն ու որբերուն ամսական յատկացում, եւայլն)։

Փարիզ
Ապրիլ 24, 1997

(Շար. Ա. էջէն)

ժողովին սեղանին վրայ, ինչո՞ւ չի յանդիր:

Ն. Գոփէն գիտուկ նկատողութիւն մը կ՚ընէր ակնարկելով Ռ. Պառի գիրքին, ըսելով թէ հաւանաբար միակն էր որ անկեղծ եղած է իր արտայայտութեամբ, ըսելով ինչ որ ուրիշները կը խորհին բայց չեն համարձակիր ըսել: Նման «քաջութիւն» մըն ալ փորձեց Փ. Լըլուշ յայտնելով թէ պէտք չէ անտեսել Թուրքիոյ աշխարհագրական եւ այլ կարեւորութիւնը Արեւմուտքի համար, ինչ որ շատ անտեղի իգական հակազդեցութեան մը առիթ տուաւ սրահին մէջ, սա պարզ, շատ պարզ պատճառաւ որ չենք սիրեր ճշմարտութիւններ լսել, ոչ ալ անշուշտ տեսնել եւ կը նախընտրենք օրօրուիլ հոգեշահ պարապ խօսքերով:

Ոգեկոչման այս երեկոյթին պաշտօնական բաժինը վերջ գտաւ Ալեքսի Կէօվճեանի ելոյթով: Ան ,,յանուն կազմակերպիչ յանձնախումբին, վերահաստատեց իրենց վճռականութիւնը ամէն գինով զօրավիգ կանգնելու Արցախի պայքարին, յայտարարելով. «Երբեք պիտի չթոյլատրեն անոր վերադարձը նախկին կարգավիճակին», աւելցնելով «ԼԻՖՐԱ-ի համագործակցութեամբ, մեր ուժերը պիտի միացնենք, նոյն արդար գաղափարին ի խնդիր»:

Յապաղումով սկսած այս երեկոյթը կը շարունակուէր յապաղումով: Արդարեւ ժամը 23-ի մօտ էր որ կարգը կու գար գեղարուեստական յայտագրին: Ծանօթ արուեստագէտներ՝ Նորա Արմանի եւ Ժերալտ Փափազեան կը ներկայացնէին՝ Արարատի Երգը: Ինքնատիպ իրագործում մը, որ տեսակ մը քաղուածք է Հայ գրականութենէն եւ բանաստեղծութենէն՝ պատմելու համար, երկու ձայնով, ժողովուրդի մը պատմութիւնը:

ՆՈԹՐ-ՏԱՄԻ ՊԱՏԱՐԱԳԸ

Կիրակի, Ապրիլ 27, ժամը 15.30-ին խուռներամ բազմութիւն մը եկած էր Նոթր-Տամի մայր տաճարը, ուր ինչպէս ամէն տարի, նախաձեռնութեամբ Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ, Գրիգոր Եպիսկ. Կապրոյեան կը մատուցանէր հայածէս պատարագ մը ի յիշատակ Ապրիլեան նահատակներուն: Իրենց մասնակցութիւնը կը բերէին նաեւ յանուն Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ՝ Ներսէս Ծ. Վրդ. Բապուճեան եւ Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ՝ վերապատուելի Ժիլպէր Լեւոնեան:

Արարողութեան սկիզբը Գրիգոր Եպիսկոպոս Կապրոյեան նախ հայերէն, ապա ֆրանսերէն կ՚անդրադառնար օրուան խորհուրդին, յիշելով թէ այս տարի Պապը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին յանձնած էր Յիսուսի չարչարանքի 14 կայաններուն աղօթքներու շարահիւսութիւնը, ապա, նաեւ այս նոյն տաճարին մէջ Գարեգին Ա.-ի եւ կարդինալ Ժ.-Մ. Լիւսթիժէի հանդիպումը, այս ամբողջին մէջ տեսնելով էքիւմէնիք ընթացք մը, առանց սակայն որ կորսնցնենք մեր ինքնութիւնը, մեր լեզուն, մեր դիմագիծը: Օրուան հոգեւոր ճառը կ՚արտասանէր Փարիզի օժանդակ եպիսկոպոս՝ Գերպ. Անտրէ Վէնթուռա որ կը հրաւիրէր ներկաները խորհրդածելու դէպքերուն վրայ, շեշտելով թէ ոգեկոչել դարուս առաջին ցեղասպանութեան նահատակներու յիշատակը, կը մղէր մեզ գործօն եւ բեղուն յիշողութեան մը:

Արարողութեան ներկայ էին Հայաստանի դեսպանը՝ Վ. Փափազեան, Լիբանանի դեսպանը, Անթոնիի երեսփոխան-քաղաքապետ՝ Փաթրիք Տէվէճեան եւ այլ կրօնական թէ աշխարհական անձնաւորութիւններ:

Ա. Մ.

ԻՍԻ-ՂԼԱՄԱՐ

Կիրակի, Ապրիլ 27, ժամը 12-ին, շուրջ 500 հոգի հաւաքուած էին Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցւոյ առջեւ, ուրկէ թափորը մեկնեցաւ դէպի ռիւ տը լը Ստեփանի յուշարձանը: Հոն բազմաթիւ ծաղկեպսակներ դրուեցան Ա. Սանթինիի, Ֆուշէի, Ֆրէտէրիք Ռուսէի (որ կը ներկայացնէր Շ. Փասքուան), Մէօտոնի քաղաքապետութեան, ԼԻՖՐԱ-ի եւլն. եւլն. կողմէ: Յաջորդաբար խօսք առին Միւռոն Վրդ, պատուելի Ժ. Լեւոնեան եւ Անտրէ Սանթինի: Ապա, նըման հաւաքոյթ մը տեղի կ՚ունենար Գլամարի Խաչքարին առջեւ, ուր նաեւ ծաղկեպսակներ կը դրուէին եւ խօսք կ՚առնէին քաղաքապետը՝ Ժ.-Փ. Ֆուշէ եւ Յակոբ Ալթինեան:

ԱԼՖՈՐՎԻԼ

Ս. Պօղոս-Պետրոս եկեղեցւոյ պատարագէն ու հոգեհանգստեան պաշտօնէն ետք, բազմութիւնը թափորով եւ Հ.Մ.Ը.Մ-ի տողոց ընկերակցութեամբ կ՚ուղղուէր Աշտարակ (նախկին Գառնօ) հրապարակը ուր զետեղուած է նահատակաց յիշատակին Խաչքարը: Ծաղկեպսակներու զետեղումէն եւ բացման խօսքէն ետք, ելոյթ կ՚ունենային Ներսէս Ծ. Վրդ. Բապուճեան, Յարութ Մարտիրոսեան, հուսկ՝ ծերակուտական-քաղաքապետը՝ Ռ. Ռուքէ: Ներկայ էր նաեւ համայնավար երեսփոխան Փօլ Մերսիէքա:

ԱՐՆՈՒՎԻԼ

Արարողութեան ներկայ եղան նախկին նախարար, ընկերվարական՝ Տ. Սթրօսքահն, Վիլիէ-լը-Պէլի քաղաքապետ՝ տիկին Ռեմոնտ Թեքսիէ, ինչպէս նաեւ Փ. Լըլուշի ներկայացուցիչը: Եկեղեցւոյ բակը գտնուող յուշագիրերին առջեւ յաւարտ հոգեհանգստեան պաշտօնին եբեքն ալ խօսք առին, ինչպէս նաեւ Ժիրայր Մերճանեան եւ Նոր Սերունդի ներկայացուցիչը: Մեսրոպ Ա. Քհնյ. Ժամկոչեան քարոզած էր պատարագի ընթացքին:

Նման արարողութիւն մըն ալ տեղի ունեցած է Շաւիլ:

ԼԻՈՆ

Մեծ Եղեռնի նահատակներուն նուիրուած ոգեկոչումի յայտագիրները սկըսան Ապրիլ 23-ին Հայաստան Զայնափիւռի ալիքներուն վրայ: Կէսօրէ ետք ժամը չորսին նախատեսուած էր կլոր սեղան մը, որու մասնակցեցան մի միայն երրորդ սերունդի երիտասարդներ, որոնք կը գործեն հայկական զանազան կազմակերպութիւններու մէջ: Ասոնք փոխադարձաբար արտայայտեցին իրենց զգացումներն ու կարծիքները ցեղասպանութեան ու անոր ճանաչման հարցերուն շուրջ: Ռատիոկայանին մէջ ներկայ էր ֆրանսական հեռատեսիլի երրորդ կայանը նկարահանումի սարքաւորումներով:

Նոյն իրիկունը ժամը 9-ին, Լիոնի հայ գաղութը հրաւիրուած էր հսկելու ցեղասպանութեան յուշարձանին շուրջ՝ Տեսին, ու վառելու մոմեր՝ Եղեռնի զոհերու յիշատակին: Ապրիլ 24-ին, ոգեկոչումի արարողութիւնները սկսան հայածէս պատարագի մատուցումով, որ կատարուեցաւ Լիոնի Ս. Յովհաննէս Մայր Տաճարին մէջ, կէսօրէ ետք ժամը 3-ին, ձեռամբ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանի ու ընթերակայութեամբ Իսահակ Քհնյ. Հէքիմեանի: Պատարագի քառաձայն երգեցողութիւնը ապահովեց Կոմիտաս երգչախումբը, Յովհաննէս Պէրպէրեանի ղեկավարութեամբ: Խորանին մերձակայ էին Կաթողիկէ ու Աւետարանական համայնքներու հովիւները. Հ. Կղեմէս Վրդ. Մալճեան ու պատուելի Գրիգոր Խայիկեան:

Տէրունական աղօթքէն ճիշդ առաջ քարոզեց Լիոնի Արքեպիսկոպոսը՝ Ժան Պալան: «Ձեր փորձառութիւնն ու հայեացքը կ՚օգնեն մեզի դեռ աւելի ըմբռնելու ուրիշներու տառապանքը. միակ ճամբան՝ որ խաղաղութեան պայմաններ կը ստեղծէ»:

Պատարագի աւարտին, հայարի մօտ բազմութիւն մը հաւաքուած էր եկեղեցւոյ հրապարակին վրայ:

Ցուցարարներու տողանցքը ճամբայ ելաւ ժամը հինգին: Պոնափարթ կամուրջէն անցնելով քալեց դէպի Պելքուր հրապարակը, թուրք ցեղասպան կառավարութեան դէմ արձակելով լոզունգներ:

Մեռեալներու Յուշարձանին առջեւ ծաղկեպսակի զետեղումէն ետք, բեմ հրաւիրուեցաւ Մէթր Անտրէ Սուլիէ՝ Եւրոպական Խորհրդարանի Մարդկային Իրաւանց նախագահը որ իր խօսքը ուղղեց հայ երիտասարդութեան. — «Ձեր քայլերը աւելորդ մի նկատէք, ոչ ալ՝ որպէս պարզ խորհրդանիշ: Տալի մէջ է աշխարհս, ուր մարդկային իրաւունքները չեն երաշխաւորուած: Ցեղասպանը կը սակայ ազմուկներէն ու լռութիւն կը կը նախընտրէ: Իրաւունք ունիք ձեր ձայնը բարձրացնելու»:

Հայ Դատի Պաշտպան Յանձնախումբի անունով, խօսք առաւ Օր. Լիտիա Մարկոսեան. — «Մարդկութիւնը պէտք է օժտուի միջազգային իրաւաբանական գործառնութիւններով՝ երաշխաւորելու համար կեանքը այս աշխարհիս վրայ: Ու Ֆրանսան՝ որդեգրէ օրէնք մը ուրացումի բոլոր քարոզչութիւնները դատապարտելու համար», եզրափակեց ան:

Արարողութիւնները աւարտեցան Ժիւլ Մարտիրոսեանի ելոյթով որ արտայայտուեցաւ յանուն Լիոնի Հայ հաւաքականութեան: Ընդգծելէ ետք Արեւմուտքի պատասխանատուութիւնը երիտասարդ Թուրքերու գործադրած ցեղասպանութեան մէջ, բանախօսը անդրադարձաւ Լիոնի քաղաքապետ՝ Ռեմոն Պառի, համաձայնելով անոր բացակայութիւնն ու Ապրիլ 24-ը հովանաւորելու մերժումը՝ Պերնար Լէուխի կողքին: Ժիւլ Մարտիրոսեան բացագանչեց. «Ե՞րբ պիտի կարենանք լսել թէ վերջապէս Ֆրանսան ընդունեցաւ հայկական ցեղասպանութիւնը»:

Հրապարակին վրայ ներկայ էին քաղաքական բազմաթիւ անձնաւորութիւններ. փրոֆէսէօր Տիւպերնար, Պր. Պաթայի ու Հանրի Շապէր Լիոնի քաղաքապետարանէն, Տեսինի ու Վիլէօրպանի քաղաքապետները՝ Փիէր Քըետոզ ու Ռեմոն Թերաշէ, Ռոնի երեսփոխաններ Մարթին Տաւիտ ու Մարք Ֆրէս, իններորդ թաղամասի ու Պրոնի քաղաքապետներ՝ Ժերար Քոլլոմպ ու Ժան-Ժագ Քերան, Սիմոն Անտրէ, Ռոնի ծերակուտական՝ Ժէլպէր Շապրու ու փրոֆէսէօր Մարեոն՝ Լէա եւ Նափոլէոն Պիւլլիւքեան հիմնարկի նախագահը:

ՎԱՐԴԱՆ

ՍՏԵՓԱՆԱԿԵՐՏ

Արցախն ալ ոգեկոչած է 1915-ի նահատակները: Հազարաւոր մարդիկ գացած են ծաղիկներ դնելու ցեղասպանութեան յուշարձանին, ոչ միայն ի յիշատակ անոնց որոնք մեռան 1915-ին այլեւ ի յիշատակ անոնց որոնք ջարդուեցան Սումգայիթ: Արարողութեան մասնակցած են նախագահի տեղակալ եւ վարչապետ՝ Լէոնար Պետրոսեան, Խորհրդարանի նախագահ՝ Արթէն Թովմասեան, փոխ-վարչապետ՝ Ժ. Պօղոսեան, Պաշտպանութեան նախարար՝ Սամուէլ Բաբայեան եւ այլ պաշտօնական անձեր:

ԳԼԻՆԹԸՆԻ ՈՒՂԵՐՁԸ

Ապրիլեան ոգեկոչման առթիւ, նախագահ Գլինթըն ուղերձով մը իր համակրութիւնը յայտնած է Հայ ժողովուրդին: Ան շեշտած է. — «Ամէն տարի, յիշողութեան այս օրը, կը միանանք Ամերիկահայերուն եւ աշխարհի ամէն կողմը Հայ հասարակութեան նշելու համար 20-րդ դարու պատմութեան ամէնէն սեւ գլուխներէն մէկը, հազարաւոր Հայերու ջարդը Օսմանեան կայսրութեան մէջ 1915-ի եւ 1923-ի ընթացքին: Կը յիշենք այդ օրերու զոհերը, անմեղ ժողովուրդ մը որ տառապեցաւ տեղահանութեամբ եւ մահուամբ»: Գլինթըն կը գնահատէ որ Հայ ժողովուրդը ազնուօրէն դիմագրաւեց ողբերգութիւնը, բարգաւաճ գաղութներ հաստատեց աշխարհի ամէն կողմը: Միացեալ-Նահանգները մեծապէս օգտուեցան Ամերիկահայերու բերած նըպաստէն: 1991-ին, իրականացաւ անկախ Հայաստանի մը երազը: Այսօր Հայաստան ազատ է եւ ինքնիշխան Պետութիւն:

ՀԱՅ ԹԱՏԵՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ԸՆԹԵՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ Գ. ՇԱՐՔ

կազմակերպութեամբ՝
Համազգայինի
«ԴԻՄԱԿ» Թատերախումբին
եւ
Հայ Թատրոնի Ընկերակցութեան

ղեկավար՝
ԱՐՓԻ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

ՇՈՒՇԱՆ ՊԱՐՏԻԶՊԱՆԵԱՆ-ՖԱՆՈՍ-ի
ՊԱՏԸ

Կիրակի, Մայիս 25, ժամը 16-ին
«ՄԿՆԻԿ» կրթական աշխատանոցի սրահին մէջ
75, rue Alexandre Dumas, Paris 20e
Métro Alexandre Dumas

Մուտք՝ 30 Ֆրանք:

Հեռաձայն. —
01 — 43 — 70 — 62 — 95

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մինաս Թէօլէօլեանի յիշատակին Սիլվարդ Պալեան եւ Տէր եւ Տիկին Վազգէն Մելքոնեան 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին:

***

Նոյն Տխուր առթիւ, Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՍԷՆ - ՏԻՏԻԷ Օ ՄՈՆ Տ'ՕՌ. - Տէր եւ Տիկին Տէր - Թորոսեան, Տէր եւ Տիկին Սուրէն Փանոսեան 500 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ի ի յիշատակ՝ Յովսէփ Ափրիկեանի (Լիոն) որ հին եւ աջակից ընթերցող մը եղած է իր ամէնօրեայ ընկերոջ՝ «Յառաջ»ի:

L'Association Educative et Culturelle Arménienne
Hamazkaïne
présente
L'ARMENIE EN FRANCE
avec
ROUBEN MATEVOSSIAN
HOVHANNES BADALIAN
et *OPHELIA HAMPARTZOUMIAN*
Dimanche 11 Mai à 18 heures
Théâtre des Variétés
7, Boulevard Montmartre, Paris 2e
Métro Rue Montmartre
PARKING BOURSE
Réservations :
Hamazkaïne:
Tél.: 01.48.78.76.88 / 01.42.40.22.74.
Prix des billets : 130 F / 150 F.

CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE

1 Semaine en Arménie
La CROIX BLEUE DES ARMENIENS DE FRANCE
(Région Marseille)
organise un voyage en
ARMENIE
du 22 au 29 Mai
comprenant les prestations suivantes :
— Transport aérien: Paris/Erevan/Paris
— Transfert en car: Aéroport/Hôtel/Aéroport
— Hébergement à l'hôtel «Armenia»; (tout confort)
— Petit déjeûners et dîners
— Excursions avec visites guidées : Erevan, Khor Virab, Etchmiadzine, Garni, Guéghart, Dilidjan, Lac Sevan. Repas au bord du Lac.

Prix par personne : 5 210 F
Visa & voyage Marseille/Paris/Marseille en plus.
Possibilité de prolongation d'une semaine.

Pour tous renseignements & inscriptions téléphoner au numéros suivants :
04.91.77.87.31 — 04.91.93.30.08.
ou auprès des membres de l'association.
Date limite d'inscription: le 15 Mai.

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 PARIS
SIRET: 51027317 A R. C. Paris
Commission paritaire : N° 55935

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ԱՊՐԻԼ 30
MERCREDI
30 AVRIL
1997

LE NUMERO : 5,00 F.

ՅԱՌԱՋ
ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ (1925-1957)

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
TEL.: 01.47.70.86.60 FAX : 01.48.00.06.70
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 1.100 Ֆ. — Վեցամսեայ : 560 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.400 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
1.250 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 5,00 Ֆ.

72ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 19.104 Fondateur SCHAVARCH MISSAKIAN 72e ANNEE — N° 19.104

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՈԳԵԿՈՉՈՒՄՆԵՐ

Մարսէյլը շրջապատող քաղաքներուն մէջ ուր կ'ապրին համեմատաբար կարեւոր թիւով հայ ընտանիքներ, կազմուած են «Մշակութային»ի կամ «Բարեկամական»ի անունին տակ միութիւններ որոնք յատկապէս այս վերջին երկու տասնամեակին յաջողեցան յուշարձան մը կանգնեցնել կամ յուշաքար մը զետեղել եւ մէկ Ապրիլ 24-էն միւսը համախմբուիլ եւ ոգեկոչել Ապրիլեան Եղեռնի նահատակներուն յիշատակը: Այսպէս, Ապրիլ 24-ին արարողութիւններ տեղի ունեցան հետեւեալ քաղաքներուն մէջ՝ Կարտան, Էքս-Ան-Փրովանս, Սէփթէմ-Լէ-Վալոն, Պուք-Պէլ-Էռ, Վիթրոլ, Թուլոն:

ԿԱՐՏԱՆ

Ժամը 10-ին, շուրջ յիսուն հոգի, Թափոր կազմած գերեզմանատան մայր մուտքէն ուղղուեցան դէպի Ա. եւ Բ. աշխարհամարտերու զոհ գացած զինուորներու յուշարձանը ուր զետեղուած է նաեւ յուշաքար մը 1915-ի ցեղասպանութեան զոհ Հայերու յիշատակին: Հայերու Բարեկամականին Նախագահը՝ Կարապետ Տարեան արտասանեց բացման խօսքը, յիշել եւ յիշեցնել բառերուն վրայ ծանրանալով: Համակամութեան եւ բարեկամական արտայայտութիւններ ունեցաւ Քաղաքապետին ներկայացուցիչը: Հոգեւոր հովիւը՝ Մակար Խչկր. Քահանայ Նաճառեան արտասանեց «Հոգւոց»ը եւ սեղմ խօսքերով վերագծեց զոհերուն խաչի ճանապարհը:

ԷՔՍ-ԱՆ-ՓՐՈՎԱՆՍ

Ժամը 11.30-ին, շուրջ եօթանասուն հոգի հաւաքուեցան «Փլաս տ'Իթալի» ուր կանգնած է 1915-ի Հայերու ցեղասպանութեան նուիրուած յուշարձան մը համապատասխան եւ պատշաճ արձանագրութեամբ: Հայերու Մշակութային Միութեան նախագահը՝ Արտաւազդ Համբարձումեան, հայերէնով եւ ֆրանսերէնով, տուաւ օրուան արարողութեան նուիրականութիւնը եւ պատմութենէն ժառանգուած պարտականութիւնը: Քաղաքապետը՝ Ժ. Ժ. Փիշըրալ, որուն ընկերացած էին կցորդներ, շեշտը դրաւ Հայերու ցեղասպանութեան միջազգային ճանաչման վրայ եւ նոյն ատեն յայտարարեց որ քաղաքապետարանը երեք հազար մեթր քառ. հող մը կը տրամադրէ Էքս-Ան-Փրովանսի հայութեան որպէսզի հոն շինուի համայնքային կառոյց մը: Երկարաշունչ ճառ մը արտասանեց Ժ. Շամանանճեան ուր յատկապէս ճաղկեց նիւթական շահերու գերազանցումը մարդկային իրաւունքներուն վրայ, տալով մէկէ աւելի օրինակներ առնուած երեկէն բայց նաեւ արդիականութենէն: Հոգեւոր հովիւը՝ Մակար Քհնյ. Նաճառեան արտասանեց «Հոգւոց»ը եւ ապա հակիրճ խօսքերով ներկայացուց ֆրանքեւհայկական բարեկամութիւնը Կիլիկեան շրջանէն մեր օրերը:

ՍԷՓԹԷՄ-ԼԷ-ՎԱԼՈՆ

Ժամը 11-ին, տեղւոյն Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցաւ կարճ ժամերգութիւն մը Հանգստեան շարականներով, պատարագի հատուածներով որուն յաջորդեց Հոգեհանգստեան կարգը զոր կատարեց Սուրբ Թադէոս Եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւը՝ Վարդավառ Քահանայ Գասպարեան: Տէր Հայրը, հակիրճ խօսքերով, տուաւ ոգեկոչման նուիրականութիւնը, ազգային եւ քաղաքական իմաստը, հրաւիրեց ժողովուրդը հաւատարմութեան: Արարողութեան ներկայ եղաւ Եկեղեցւոյ Քահանան Հայր Փիէռ Քէրէ, եւ մասնակցեցաւ աղօթքով եւ խօսքով: Ապա, ներկայ ժողովուրդը աւելի քան հարիւր յիսուն հոգի, Թափոր կազմեց եւ գլխաւորութեամբ Քաղաքապետին՝ Մ. Ֆէռանտիի եւ այլ անձնաւորութիւններու ուղղուեցաւ դէպի «Ռոն Փուան»ը ուր մէջտեղը քար մը կայ եւ վրան արձանագրութիւն մը ի յիշատակ 1915-ի Հայերու ցեղասպանութեան զոհ մէկ ու կէս միլիոն նահատակներուն: Քաղաքապետը համակամութեան իր խօսքը բերաւ: Ժորժ Ներսէսեան կարճ ելոյթ մը ունեցաւ: Հուսկ, Վարդավառ Քհնյ. Գասպարեան արտասանեց «Հոգւոց»ը եւ հրաւիրեց ներկաները միասնաբար «Հայր Մեր»ը արտասանելու: Պաշտօնական արարողութիւններէն յետոյ, ընդունելութիւն տեղի ունեցաւ քաղաքապետարանի դահլիճը: Ներկայ գտնուեցան այս ոգեկոչման, երեսփոխան Ժ. Մէի եւ Եւրոպական Խորհրդարանի երեսփոխան՝ Ֆապրը տ'Օպրեսփի:

ՊՈՒՔ-ՊԷԼ-ԷՌ

Ժամը 16-ին, քաղաքապետարանէն եւ Քաղաքապետի՝ Փ. Մայէի գլխաւորութեամբ, շուրջ հարիւր հոգիէ բաղկացած Թափոր մը ուղղուեցաւ գերեզմանատուն, որուն մուտքին զետեղուած է յուշարձան մը համապատասխան արձանագրութեամբ: Պուք-Պէլ-Էռ-ի Հայերու Բա-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

1915-Ի ՀԱՅ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ Ի ՅԻՇԱՏԱԿ ՎԱՅՐԿԵԱՆ ՄԸ ԼՌՈՒԹԻՒՆ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՀԵՐԹԱԿԱՆ ՆԻՍՏԻՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ. — («Յառաջ»). —

Ապրիլեան Եղեռնի Մարսէյլի կազմակերպիչ յանձնախումբի դիմումին ընդառաջելով, Մարսէյլի Քաղաքապետը՝ Ժան-Գլոտ Կոտէն Երկուշաբթի, Ապրիլ 28ին քաղաքապետական Խորհուրդի հերթական նիստը բացաւ յարգանքի խօսքերով հանդէպ 1915-ի ցեղասպանութեան զոհ մէկ ու կէս միլիոն Հայերուն:

Այս առթիւ խօսք առին երեսփոխան՝ Ռոլան Պլում եւ քաղաքապետական Խորհուրդի անդամ՝ Կարօ Ցովսէփեան:

Ռ. Պլում առանց վարանումի դրաւ ցեղասպանութեան ճանաչման հարցը եւ անհրաժեշտութիւնը Ֆրանսայի Ազգային Ժողովին կողմէ, ճաղկեց Թուրքիոյ ժխտական կեցուածքը եւ հրաւիրեց Ազգերու հաւաքականութիւնը Պատմութիւնը տեսնելու ճշմարտութեան մէջ:

Կարօ Ցովսէփեան յիշեցուց ողբերգութեան ահաւորութիւնը, 82 տարիներու անտեսումը եւ անիրաւութիւնը հանդէպ մէկ ու կէս միլիոն նահատակներուն որոնք դեռ կը սպասեն, ըսաւ, իրենց «մահուան պաշտօնագիր»ին: Կարօ Ցովսէփեան վերյիշեց վերապրողներու ժամանումը Մարսէյլ 1920-1930-ական թուականներուն եւ անոնց օրինակելի համարկումը քաղաքի տնտեսական, մշակութային, ընկերային կեանքին մէջ: Իր խօսքը աւարտեց գնահատելով Մարսէյլի քաղաքապետի եւ քաղաքապետարանի բոլոր անդամներուն (առանց բացառութեան) ցուցաբերած համակամութեան արարքը:

Ապա, քաղաքապետը եւ 100 խորհրդականները յոտնկայս վայրկեան մը լռութիւն պահեցին:

Մարսէյլի քաղաքապետարանի մէջ ընտրուած են ծագումով հայ երեք անդամներ՝ Տօքթոր Ժ. Քէրքէրեան որ այս յաջողութեան մէջ իր բաժինը ունի, Ժ. Փ. Պէրպէրեան եւ Կարօ Ցովսէփեան:

ՊՈԼԻՍ

ՏԷՄԻՐԷԼԻ ԽՆԴՐԱՆՔՈՎ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ - ԱԼԻԵՒ ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

Ինչպէս գրած էինք մեր նախորդ թիւով, նախագահ Լ. Տէր-Պետրոսեան Պոլիս ժամանած է, Ապրիլ 28-ին մասնակցելու համար Սեւ Ծովեան տնտեսական համագործակցութեան վեհաժողովին, իրեն կ'ընկերանային Ժիրայր Լիպարիտեան, Ելմտական նախարար՝ Լեւոն Բարխուդարեան, Ուժանիւթի նախարար՝ Գադիկ Մարտիրոսեան, Կեդրոնական դրամատան նախագահ՝ Բագրատ Ասատրեան, մամուլի խօսնակ՝ Լեւոն Զուրաբեան, լրագրող Մուրատ Պօճոլեան եւ այլ պաշտօնատարներ:

Ժամը 17-ին Լիւթֆիւ Քըրտար համագումարի սրահին մէջ, Տէմիրէլի բացման խօսքէն ետք, ելոյթ ունեցան Լեւոն Տէր-Պետրոսեան որ շեշտեց թէ Ղարաբաղի հարցի լուծումը պէտք է ընդունելի ըլլայ բոլոր կողմերուն, ապա՝ Ալիեւ որ սկիզբը բաւական խիստ ոճով դատապարտած է Հայաստանի «յարձակողական քաղաքականութիւնը» որմէ շատ տուժած է Ազրպէճանը:

Նախագահ Տէմիրէլի խնդրանքին վրայ Հայաստանի եւ Ազրպէճանի նախագահները գլուխ գլխի կէս ժամուան տեսակցութիւն մը ունեցած են, որու աւարտին ոչինչ ուզած են ըսել: Այս մասին աւելի լայն մանրամասնութիւններ կուտանք մեր յաջորդ թիւով:

Նախագահ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան Երեւան վերադարձաւ Երեքշաբթի կէսօրէ ետք (Ապրիլ 29):

Պոլիս ժամանած են նաեւ, այլ օդանաւով մը հայ գործարարներու 14 հոգինոց պատուիրակութիւն մը գլխաւորութեամբ Թելման Տէր-Պետրոսեանի եւ որու մաս կը կազմէ նաեւ ֆրանսահայ գործարար՝ Սամսոն Խօզարարատ (Նիս): Արտաքին նախարար՝ Ա. Արզումեան որու կ'ընկերակցին Հայաստանի Արտաքին Նախարարութեան Թուրքիոյ բաժնի վարիչ Կարէն Միրզոյեան եւ խօսնակ՝ Արսէն Գասպարեան նաեւ Պոլիս հասած են: Գործարարներու ժողովը վերջ կը գտնէ Չորեքշաբթի իրիկուն, իսկ Հինգշաբթի կ'անցնին Էրզրում եւ Տրապիզոն ուր եւս կ'ունենան շփումներ:

***

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ԳԷՇ ՀԱՅ ԳՈՅՈՒԹԻՒՆ ՉՈՒՆԻ»

Սեւծովեան համագործակցութեան վեհաժողովին առթիւ Հայաստանի նախագահին եւ իր պատուիրակութեան Ապրիլ 28-ին Պոլիս ժամանումը տեղ գտած է նաեւ Ապրիլ 29-ի թուրք մամուլին մէջ լուսանկարներով իսկ, մեր տեսածներէն «Միլլիյէթ»ի եւ «Հիւրրիյէթ»ի առաջին էջերուն վրայ: Մինչ «Միլլիյէթ» հակիրճ ձեւով կ'անդրադառնայ վեհաժողովին եւ մասնակիցներուն, «Հիւրրիյէթ» իր լրատուութիւնը գրեթէ յատկացուցած է հայկական ներկայութեան:

Նախագահ Տէմիրէլ, Ապրիլ 28-ին, Ազրպէճանի եւ Հայաստանի նախագահները իրենց ժամանումէն հազիւ քանի մը ժամ վերջ տեսակցութեան մը հրաւիրած է: Առաջին հինգ վայրկեաններուն Տէմիրէլ ինք ալ ներկայ գտնուելէ ետք զանոնք ձգած է գլուխ-գլխի եւ հեռացած կատակելով՝ «Պէտք չէ մեզ դուրս մղել այս սենեակէն, այնքան ատեն որ չէք համաձայնիր»: Տէմիրէլ այս տեսակցութենէն առաջ ալ լրագրողներուն շեշտած է Կովկասի, Պալքաններու եւ Միջին-Արեւելքի մէջ խաղաղութեան կարեւորութիւնը եւ այդ ուղղութեամբ Թուրքիոյ ստանձնած դերը:

Հանդիպումի աւարտին Ալիեւ եւ Տէր-Պետրոսեան գոհունակութիւն յայտնած են, անոնցմէ առաջինը «օգտակար էր» ըսելով գոհացած է իսկ Տէր-Պետրոսեան «օգտակար եղա՞ւ հանդիպումը» հարցումին, թրքերէնով պատասխանած է «շատ լաւ էր»:

Նոյն ատեն, տեսակցութիւն մը ունեցած են Ազրպէճանի Պոլսոյ հիւպատոսը եւ Հայաստանի Թուրքիոյ պատասխանատուն՝ Կարէն Միրզոյեան: Հիւպատոս Հաճալօղլու ըսած է թէ ըստ իրեն գէշ Հայ գոյութիւն չունի եւ իրենք կ'ապրին եղբայրաբար: Այն կարծիքը յայտնած է թէ արտաքին ազդակներ եւ միջամտութիւններ հարցը հասցուցին այս ծանրագոյն վիճակին: «Մեր ուզածը նախապէս մեր միջեւ գոյութիւն ունեցող հարցերը եւ դրաւեալ հողերու հարցը երկխօսութիւններու միջոցով լուծել է եւ այդ ուղղութեամբ մեր եղբայր՝ Թուրքիայէն միակ մէկ բան կ'ակնկալենք՝ միջնորդութիւն կատարել, եւ այդ մեզի բաւարար է» ըսած է Հաճալօղլու: Միրզոյեան ալ իր կարգին ըսած է «Ըստ ինծի ալ գէշ Ազերի չկայ եւ ինչպէս հիւպատոսը ըսաւ, կը կարծեմ թէ կարգ մը բաներու մէջ կարելի է փնտռել արտաքին ուժեր»:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԸ ՇԻՔԱԿՕ ԳՆԱՑ

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը՝ Գարեգին Ա. Ապրիլ 26-ին Ամսթերտամի ճամբով Շիքակօ գնաց, ուր պիտի ենթարկուի բժշկական հերթական քննութիւններու:

«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ»

(Ապրիլ 28 / 29)

ԿՐԿԻՆ ԸՆԴՀԱՐՈՒՄՆԵՐ ՀԱՅ - ԱԴՐԲԵՋԱՆԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԸ

Ապրիլ 27-ի յետմիջօրէին, շուրջ վեց ժամ տեւողութեամբ, ադրբեջանական ուժերը ականանետերով եւ մեծ տրամաչափի գնդացիրներով հրակոծած են Հայաստանի հարաւային սահմանային գօտիի պաշտպանութեան դիրքերը: Հայկական կողմին հակադարձ կրակով դադրած է գնդակոծութիւնը: Տուժածներ չկան: Այլ հատուածներու մէջ միջադէպ չէ արձանագրուած:

***

ՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆ ՋԷՅԹՈՒՆԻ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌԻ ՏՆՕՐԷՆԻՆ

Ապրիլ 22-ի յետմիջօրէին, իր աշխատավայրին մէջ սպաննուած է Զէյթունի շուկայի տօնավաճառի տնօրէն Սամուէլ Թովմասեան: Ականատեսներու համաձայն, մարդասպանը երեք գնդակ արձակելէ ետք անյայտացած է: Քննութիւն բացուած է:

***

ԱԿԱՅԵՒ՝ «ԿԱՐԵԼԻ ՉԷ ՀԵՐՔԵԼ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՓԱՍՏԸ»

«Ազատութիւն» ձայնասփիւռին մէկ հաղորդումին համաձայն, Կիրգիզստանի նախագահ Ասգար Ակայեւ, Բաքուի մէջ, ձայնասփիւռի մը թղթակցին հետ Ապրիլ 23-ին ունեցած խօսակցութեան ընթացքին ըսած է թէ «Կարելի չէ հերքել Հայոց ցեղասպանութեան փաստը»:

***

Ապրիլ 23-ին, Բաքուի մէջ Ակայեւ Ադրբեջանի հետ 13 փաստաթուղթեր ստորագրած է: Անոնք կը վերաբերին երկու երկիրներու համագործակցութեան եւ յարաբերութիւններու սերտացման:

ՂԱՐԱԲԱՂԵԱՆ ՕՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՎԱՀԷ ՕՇԱԿԱՆ

ԻԴ.

Առտուն աքլորին կանչը կ'արթնցնէ զիս։ Նոր կ'անդրադառնամ որքան կարօտցեր եմ բնութեան զուլալ ու աքլորին կանչը, որոնք պատանութեանս տարիներուն, Կիպրոսի գիւղերուն մէջ ամէնօրեայ ապրում էին։ Միշան կը հարցնեմ.

— Պարոն Միշա, էշը ի՞նչ կ'ըսէ կոր, ի՞նչ նշանակութիւն ունի այդ ղօղը։

Միշան յանկարծակիի եկած՝ անիկա կը գնէ իրեն ձայնին։

— Չէ Պարոն Վահէ, ես ալ չեմ գիտեր։

— Վստահօրէն սակայն էշը կը հարցագանէ կոր ուրիշ էշերու հետ։ Բայց թէ ի՞նչ կ'ըսէ կոր կամ կը հարցնէ կոր՝ երբեք պիտի չիմանանք այդ մասին։

— Չէ, երբեք։

Կը խնդանք ու յաջորդ քառորդ ժամը կ'անցնի էշերուն նկարագիրներուն, պահանջներուն եւ հասանականութեան ցութեան քննութեամբ։ Նոյնը կ'ընենք աքլորներուն համար։ Անշուշտ ոչ մէկ դրական արդիւնքի կը հասնինք։ Քիչ մը յուսախաբ եմ որովհետեւ կ'ակնկալէի որ դարերով այդ անասուններուն հետ ապրած մարդիկ, որոնք ծառ կը տնկեն յատկապէս որպէսզի եղները անոր շուքին հանգիստ ընեն ջուրը խմելէն ետքը քովի գուռէն՝ քիչ մը մարդկային հետաքրքրութիւն ցոյց տային ու ինծի պէս քաղաքացիէ մը աւելի մօտ ըլլային անոնց անասունին լեզուին ու հոգեբանութեան։ Արդեօք կենդանիները չե՞ն սիրեր եւ Համաստեղի կամ Զարդարեանի մարդկայնացած կենդանիները բոլորովին չինծու ապրումներ չե՞ն։ Ի՞նչ տեսակ մարդիկ են գիւղացի կոչուածները, հարց կուտամ ես ինծի ու դասական պատասխանը կուգայ մտքիս՝ «բնազդի մարդիկ են», քիչ մը Ռուսոյին «բարի վայրենիին» նման։ Մեր գրականութեան մէջ միայն Յակոբ Օշականն է, որ քաջութիւնը եւ լուսամտութիւնը ունեցած է գիւղն ու գիւղացին իրենց ճշմարտութեամբ տալու իր վէպերուն մէջ։ Բնազդային խե՞լք մը կայ արդեօք, որ շատ քաղաքակրթուած ու կրթուած մարդիկ կորսնցուցած կ'ըլլան։ Օշական «Համապատկեր Արեւմտահայ Գրականութեան» 4-րդ հատորին մէջ, խօսելով Խրիմեան Հայրիկի մասին՝ կը գրէ.

«Կը սորվին անոնք, որ քիչ կամ գէշ կ'ապրին։ Խորունկ ապրումին տիպարները կ'իւրացնեն միայն ու միայն բնազդին իրենց մատուցածը, մնացեալին հանդէպ խոր անտարբերութեամբ մը» (էջ 209)։

Օշական կը պատմէ իր յուշերուն մէջ, թէ գիւղի վարժարանի աշակերտութեան օրերուն, օր մը կրթական քննիչ մը կուգայ դպրոց ու կարդալով պզտիկ Յակոբին շարադրութեան տետրակը՝ կ'ուզէ զինք տեսնել որպէսզի Պոլիս փոխադրէ ու կրթութիւնը աւարտելէ ետք՝ Եւրոպա համալսարան բարձրագոյն ուսման ղրկէ, ազգին թոշակով։ Բայց Յակոբ, այս լսելուն պէս՝ գիւղէն կը փախի՝ իր ծայր ատիճան աղքատ վրայ — գլուխէն ամչնալով...։ Ու կը փախցնէ առաջին ու վերջին առիթը՝ համալսարանական ուսման։ «Սորվելու» եւ «գիտնալու» միջեւ հակադրութիւնը մաս կը կազմէ օշականեան աշխարհահայեացքին, իր նախասիրութիւնը երթալով անշուշտ երկրորդին, եւ եթէ իմ տեղս ինքը Մեծ Թաղլար գտնուէր այս առտու՝ բոլորովին տարբեր հարցումներ պիտի ուղղէր կենդանիներուն, գիւղացիներուն եւ ինքզինքին։ Իր պատմուածքներուն, բայց մանաւանդ վէպերուն խորքը, այդ «բնազդային իմաստութիւնն» է որ կը բանի և որ ձև կուտայ իր ոճին զոր այնքան «խրթին» կը գտնեն, չըսելու համար տգեղ՝ քաղաքի նրբաճաշակ մարդիկ։ Հայաստանցի գիւղագիրներն անգամ, ինչպէս Հր. Մաթեւոսեան՝ կը խրտչին այդ ոճէն հակառակ որ Աբովեանէն ի վեր «հողի» եւ «ժողովուրդի» միթիքը զիրենք շատ մօտիկը պահած է բնազդային ապրումներու աշխարհին։ Անկասկած ժխտական այդ վերաբերումին պատճառը իր արեւմտահայ ըլլալուն ու նաեւ իր քննադատութեան չափանիշները չհասկնալնուն կամ չսիրելնուն մէջ փնտռելու է։ Արդար ըլլալու համար, պէտք է ըսեմ թէ մենք ալ նոյնքան անհաղորդ կը գտնենք իրենց դրական ճաշակին եւ արժէքներուն նկատմամբ, մանաւորաբար հին սերունդի ներկայացուցիչներուն հանդէպ։ Օրինակ, Գէորգ Էմին, Սիլվա Կապուտիկեան, Համօ Սահեան եւ շատեր բանաստեղծութիւն մը կը մշակեն, ուր մենք որոշ յուզականութենէ մը զատ ուրիշ առաքինութիւն չենք տեսներ։ Կ'երեւի մեր յոյսը նորերուն վրայ դնելու է, երկուստեք։

Ետ Մեծ Թաղլար։ Առտուն կանուխ՝ նախաճաշի հոտ ու եռուզեռ կը լեցնեն տունը։ Ապատ խորոված, չիչերով օղի ու կոնիաք, կանանչեղէն պնակներով, շատ թոյլ խաշած հաւկիթ, կաթ ու մածուն, պանիր ու հաց։

— Պարոն Միշա, ես առտուները միայն գաւաթ մը կաթ կը խմեմ։

— Պարոն Վահէ, կենացդ։

— Բայց ինչպէ՞ս առտու կանուխ խորոված կ'ուտէք։

— Կենացդ, պարոն Վահէ։

Կը ճնկենք օղին, առջիս խորովածի պնակը լեփ լեցուն է ու կը սպասեն որ ուտեմ...։ Մաքուր, անկեղծ, սկզբնատիպար հիւրասիրութիւն։ Եւ ամէն ումպ մը օղիին՝ կենացներ եւ երկու անոյշ խօսք՝ ողջ ու նահատակ զինուորներուն իրենց գիւղէն, յետոյ հիւրերուն, հայ ազգին։ Անհամբեր կը սպասեմ, որ հարցում հարցնեն Սփիւռքի հայ կեանքի մասին, թէ ի՞նչ են մեր տագնապները եւ երազները, ինչպէ՞ս եւ ինչո՞ւ կ'ապրինք մենք...։ Չկայ սակայն։

Կէսօրէ ետք՝ այցելութիւն գիւղի դերեզմանատունը, որ բլուրին կողին է։ Երիտասարդ, զոհուած մարտիկներու շիրիմները յատուկ յարգանքի կ'արժանանան, մեծ խնամքով կը պահուին ու տեսակ մը ուխտագնացութեան եւ անցեալի հերոսական օրերու վերյուշի առիթ են։ Ուր դառնամ՝ պատմութիւն մը կը լսեմ կռիւներու օրերու մասին, երբեմն՝ գերութեան տարիներէն կը խօսին։ Այս բոլորը արդէն մաս կը կազմեն գիւղին նոր Փոլքլորին։ Բայց ամէն պատումէ ետք՝ նոյն կարծը, վերջնական բառերը — «Կը մեռնինք՝ այդ Թուրքերուն չենք տար մեր հողերը, ինչ որ գրաւեցինք մեր արեան գինով։ Ինչ որ ետ խլեցինք՝ մեր պապենական հողերն են։ Կը պահենք այդ հողերը առ յաւէտեան ... եւ ոչ մէկ սակարկութիւն»։

— Գիւղապետը պէտք է երթանք տեսնենք, — կ'ըսէ Խանեան։

— Ձերիններէն է, — կ'աւելցնէ մէկը։

Տունի մը բակը կը մտնեն, հոս հոն մարդիկ նստած են քարերու վրայ, ատիճաններու վրայ։ Երկրորդ յարկ կ'ելլենք ու լայն, լուսաւոր սենեակ մը կ'առաջնորդեն մեզի։ Խոշոր սեղան մը, քանի մը թղթածրարներ, անորոշ մարդիկ՝ բայց լուռ, ակնածալից մթնոլորտ մը։ Քաղաքապետը բազմեր է իր աթոռին թիկնեղ, երիտասարդ, հռովմէացի կայսրի խոշոր գլուխ ու կարճ, ճերմակ մազեր, ուժեղ դիմագիծ մը։ Անմիջապէս խօսքի կը բռնուինք ու յանկարծ կ'անդրադառնամ թէ արուեստի ու գրականութեան մէջ լայն մշակումի ենթարկուած մտաւորական մըն է, յատկապէս ամերիկեան եւ անգլիական գրականութեանց մէջ։ Ծանօթ է Սփիւռքին ու առաջին անգամ ըլլալով հարցում կ'ուղղուի ինծի մեր սփիւռքեան կացութեան մասին։ Աւանդական կոնիաքէն եւ անուշեղէն ետք, դուրս կ'ելլենք գիւղապետին հետ գիւղը պտըտելու։

Առաջին այցելութիւնը՝ գորգաշինութեան պզտիկ գործարան մըն է։ Ութ երիտասարդ կիներ ու տղայ մը կարկահներու առջեւ կ'աշխատին, առանց մեզի ուշադրութիւն դարձնելու։

— Մեր գրեթէ միակ ճարտարարուեստն է այս գորգի գործարանը, կ'ըսէ գիւղապետը, եթէ հում նիւթը չպակսի՝ տասնապատիկ գործաւոր կրնանք աշխատցնել։ Շուկայ կայ, վստահ եմ։

— Այո, — կ'ըսեմ, ու գորգերու դէզին մէջէն հանրածանօթ Պապիկ ու Մամիկ գորգ մը կը գնեմ։

— Գեղամին տանիմ սա, — կ'ըսեմ, — կը ճանչնա՞ս Գեղամը։

— Չէ, ո՞վ է։

— Քեզի պէս Ֆետայի մըն է, Սփիւռքեան ճակատին վրայ։

— Ճանչցայ հիմա, կ'ըսէ։

Կը խնդանք։

— Կը սպասէ ձեզի այսօր, — կ'աւելցընէ։ Մեր դպրոցին ալ լուր տուած եմ, հոն ալ կը սպասեն մեզի։ Եկէք երթանք։

Դպրոցը զօրանոցի նման մեծղի կառոյց մըն է։ Աղմուկ ու եռուզեռ ամայի ու լայն նրբանցքներէն անդին։

— Ձեզի համար յատուկ ընդունելութիւն եւ հանդէս պատրաստուած է։

Երկու հարիւր վաթսուն հոգինոց դպրոց մըն է, այդ շրջանին մէջ մեծագոյնը։ Ներս կը մտնեմ խոշոր սրահէն ու կը նուաճուիմ ճիչերու, ծափերու տարափէ մը եւ հետաքրքիր, շուարած, ուրախ կամ զարմացած դէմքերու յարաշարժ խճանկարէ մը։ Խանեանը, գիւղապետը, տնօրէնը կարգով կը խօսին, աշակերտներէն ուղերձներ, խմբերգներ ու մեներգներ իրարու կը յաջորդեն՝ ի պատիւ Աւստրալիայէն եկած այս հիւրին։ Յետոյ՝ անխուսափելի ու տպաւորիչ դեղջկական պարը ... Կատարեալ տօնախմբութիւն ու երիտասարդական անզսպելի աւիշ, որ կը կայծկլտայ աչքերուն մէջէն պատանիներու որոնք հաւանաբար առաջին անգամն էր որ սփիւռքահայ մը կը տեսնէին։ Եւ յանկարծ՝ անակնկալը — յեղափոխական երգեր, որ կը պոռթկան խանդ ու եռանդով..., Դրոյի երգը, Սերոբի երգը եւ ամբողջ յայտագիրը Պուրճ Համուտի կամ Լոս — Անճըլըսի Պատանեկան Միութեան մը տօնական հանդէսն է։ Գիւղապետին աչքը կը բռնեմ։

— Յեղափոխականներու ապագայ սերունդը հոս կը պատրաստենք, կ'ըսէ, քովէս։

— Հոյակապ ... մենք ալ նոյնը Սփիւռքի մէջ կ'ընենք։

Համատարած խանդավառութեան մէջ շուրջպարը նորէն ծայր կուտայ եւ այս անգամ, ընդհանուր եւ անյետաձգելի պահանջին վրայ՝ Սփիւռքէն եկած հիւրն ալ կը քաշուի պարին մէջ...։ Վերջին խօսքը ինծի կուտան եւ պարզագոյն արեւմտահայերէնով կը շնորհաւորեմ իրենց գիւղին հերոսական անցեալին արժանի այդ պատանի սերունդը ու կը փորձեմ բացատրել ինչ են նմանութիւնները իրենց ու մեր տղոց եւ աղջիկներու միջեւ, Պէյրութէն Կլէնտէյլ ... եւ ինչու բոլորս մէկ ու նոյն ճակատի մարտիկներ ենք, եւ ինչու իրարու պէտք ունինք դիմանալու եւ տեւելու համար։

Քիլլարա
Ապրիլ 1, 1997

ՖՐԱՆՍԱՅԻ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԻՄՆԱԴՐԱՄԻ ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ

ԼԻՈՆԻ ՇՐՋԱՆԻ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒՆ ՈՒՂՂՈՒԱԾ Բ. ԾՐԱԳԻՐ - ԱՇԽԱՏԱՆՈՑ

1997-ի Ապրիլ 10-էն 13 տեղի ունեցաւ Ֆրանսայի Հայկական Հիմնադրամի կազմակերպութեամբ հայ ուսուցիչներու ուղղուած Բ. աշխատանոցը, որուն նպատակն էր Լիոնի շրջանի ամէնօրեայ եւ միօրեայ դպրոցներու հայերէն լեզուի ուսուցման բարելաւումը։ Աշխատանքները տեղի ունեցան Լիոնի նորակառոյց Մարգարեան — Փափազեան Վարժարանին մէջ։ Աշխատանոցը կը վարէին Անի Կարմիրեան եւ Ժիրայր Զոլաքեան։

Ֆրանսայի Հայկական Հիմնադրամի նախաձեռնած այս երկրորդ ծրագիրը ընթացք կուտար անցեալ տարուան Յուլիս 2 — 7-ին կայացած առաջին սեմինարին մասնակից ուսուցիչներու արտայայտած փափաքին՝ թէ անհրաժեշտ էր նաեւ աւելի սեղմ, շրջանային սեմինարները կազմակերպել նկատի առնելու համար դպրոցներու ներքին պայմաններն եւ տեղական առանձնայատկութիւնները. առաւել՝ առանձնակի աշխատանոցներ կազմակերպել ուղղակի դպրոցներու մէջ, աշակերտներուն ներկայութեամբ։

Տեղին է, հակիրճ կերպով, յիշեցնել Ա. սեմինարին կազմակերպման նպատակն ու տարուած աշխատանքներուն բովանդակութիւնը։ Առաջին Սեմինարի կազմակերպումը արդիւնքն էր Ֆրանսայի Հայկական Հիմնադրամին, Հայաստանի եւ Ղարաբաղի մէջ ենթակառոյցներուն համար դրամահաւաքին առընթեր, Ֆրանսայի հայ դպրոցներուն ալ իր նպաստը բերելու ցանկութեան, որուն առաջին պտուղն էր՝ Հայերէն Լեզուի Ուսուցիչներուն Վերա-որակաւորման Առաջին Սեմինարի կազմակերպումը։

Առաջին Սեմինարը տեղի ունեցաւ Ֆրանշվիլի մէջ (Լիոն քաղաքի մօտ), հնգօրեայ ծրագրով, որուն մասնակցեցան քսաներկու ուսուցիչներ, որոնք Ֆրանսայի բոլոր շրջաններէն կու գային։ Քննարկուած նիւթերն էին.

ա. — երկլեզու կրթական ծրագրի մշակման ենթահողը.

բ. — հայերէնի ուսուցման առընչութիւնը Ֆրանսական պետական կրթական ծրագրին.

գ. — գեղարուեստի նիւթերու ուսուցման պաշտօնը եւ անոնց դերը հայերէնի փոխանցման մէջ.

դ. — լեզուի դասաւանդութեան տարբերակումը ըստ աշակերտութեան տարիքին ու լեզուական կարողութիւններուն.

ե. — թատերական միջոցի օգտագործման եղանակները.

զ. — Հայոց պատմութեան դասաւանդութեան նոր ուղիներու բացայայտումը։

Վերոյիշեալ նիւթերը արծարծուեցան իբր դասընթացք եւ իբր գործնական աշխատանոցային վարժութիւններ։

Բ. ԱՇԽԱՏԱՆՈՑԻ ԾՐԱԳԻՐԸ

Հիմնադրամի կազմակերպած երկրորդ հանդիպումին ծրագիրը կը բաղկանայ երկու մասէ.

Ա. — Առաջին երկու օրերը՝ Հինգշաբթի եւ Ուրբաթ, Ապրիլ 10 եւ 11, դպրոցական օրեր, յատկացուած էին Մարգարեան — Փափազեան Վարժարանին, յատկապէս՝ նախակրթարանի բաժնին։ Աշխատանքները տեղի ունեցան դասարաններուն մէջ, հայերէնի պահերուն ընթացքին, աշակերտներուն մասնակցութեամբ։

Բ. — Երկրորդ բաժինը՝ շաբթավերջին, Շաբաթ եւ Կիրակի, Ապրիլ 12 եւ 13, ուղղուած էր Լիոնի շրջանի միօրեայ եւ ամէնօրեայ դպրոցներու հայերէնի ուսուցիչներուն։ Թուով ութ ուսուցիչներ մասնակցեցան։ Անոնք կը ներկայացնէին ամէնօրեայ վարժարան Մարգարեան - Փափազեանէն զատ, չորս միօրեայ կրթական կառոյցներ՝ Հայկազեան, Հայ Աւետարանական, Մշակութային Տան (Կրընոպլ) ու Առաքելական Եկեղեցւոյ հայերէնի դասընթացք (Սէն — Թիէթիէն)։

Ա. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆ — ՓԱՓԱԶԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԷՆ ՆԵՐՍ ՏԱՐՈՒԱԾ ԱՇԽԱՏԱՆՈՑԸ

Մարգարեան — Փափազեան Վարժարանը կը հետեւի շաբաթը չորս օրուան կրթական ծրագրի դրութեան։ Կրթական նախարարութեան հետ յատուկ համաձայնագիրը (contrat d'association) հայերէնի ուսուցման կը յատկացնէ օրը մէկ դասապահ՝ մէկ ժամ տեւողութեամբ. հետեւաբար՝ շաբաթը՝ չորս ժամ։ Այս չորս ժամերու ընթացքին կը դասաւանդուին՝ ընթերցանութիւն, քերականութիւն, գիտութիւն, Հայոց պատմութիւն եւ աշխարհագրութիւն։ Բնականաբար դասապահերը ծանրաբեռնուած են, նկատի առնելով դասաւանդուած բոլոր նիւթերը։

Մեկնելով դպրոցին մէջ գործադրուած կրթական ծրագրէն, Մարգարեան — Փափազեան Վարժարանէն ներս ծրագրուած աշխատանոցը հիմնական երկու նպատակներ կը հետապնդէր.

Ա. — Մանկավարժական խաղերու ու թէքնիքներու օգտագործումը իբր օժանդակ միջոցառումներ որպէսզի հայերէնի դասարանի մէջ չմնայ պարզապէս դասի լեզու, ուսուցիչ — աշակերտ յարաբերութեամբ սահմանուած, այլ հայերէնի գործածութիւնը զուգորդուի հայերէնով արտայայտուելու, հաղորդակցելու ու մտածելու հաճոյքին։

Բ. — Աշակերտներուն տալ բոլոր այն միջոցներն ու հնարաւորութիւնները, որ իրենց սորված հայերէնը դասէն ու դասապահէն դուրս՝ գրօսանքին, տարեդար-

մի եւ այլ առիթներով կարենան օգտագործել, Ֆրանսերէնի կողքին, նոյն դիւրութեամբ, հաճոյքով ու հմտութեամբ:

Բ.

ԼԻՈՆԻ ԵՒ ՌՈՆ – ԱԼՓԻ ՄԻՕՐԵԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՈՒՍՈՒՑԻՉՆԵՐՈՒՆ ԱՇԽԱՏԱՆՈՑԸ

Իսկ ծրագրի Բ. բաժնի ընթացքին կարելի եղաւ, առաջին հերթին, մօտէն դպրոցներու ուսումնական ծրագրին ծանօթանալ: Ուսուցիչներուն առջեւ ծառացող կրթական խնդիրները ուսումնասիրելու. դպրոցներու նիւթական ու վարչական խնդիրներուն կրթարանի վրայ ազդեցութեան անդրադառնալու: Կէսօրէ վերջ մը յատկացուեցաւ լեզուի ուսուցման եւ դաստիարակչական խաղերու սերտողութեան, անոնց օգտագործումը, մանուկներու լեզուն ներքին կաշկանդումներէ թօթափելուն մէջ: Մանկական աշխարհի մէջ հայերէն խօսակցական լեզուն սկզբնաւորելու եւ տարածելու համար:

Երկրորդ օրը յատկացուած էր բեմին օգտագործման: Միօրեայ դպրոցներու պարագային, պէտք չէր մոռնալ որ մանուկները կուգան հայերէն սորվելու, բայց և այնպէս, Շաբաթ և Չորեքշաբթի օրերը անոնց հանգիստի ու խաղի օրերն են, ուրեմն միօրեայ դպրոցի կրթական ծրագիրը չի կրնար միայն դասային տրամադրութեամբ առաջնորդուիլ, այս դիտարկումէն մեկնած, ուսուցչին հիմնական մտասեւեռման առարկան կը դառնայ մանուկին սպասումներն ու կարիքները բաւարարել եւ միաժամանակ դպրոցին կրթական նպատակները իրագործել:

Հոս կը կայանայ խաղին դաստիարակչական օգտագործման անփոխարինելի կարեւորութիւնը. խաղէն մեկնելով դասին յանգիլ կամ դասը խաղերու միջոցով փոխանցել: Նոյն տրամադրութեամբ, խաղերու եւ հէքեաթներու թատերականացման ուսումնասիրութիւնը աշխատանոցին եզրափակիչ նիւթը դարձաւ:

Հարկ էր բեմի օգտագործումը վերաքննել: Բեմը եղակի խորհրդանիշ դպրոցին է: Դպրոց մը՝ թէ՛ բեմ ելլողին, թէ՛ ալ դիտողին: Եւ բեմի կարեւորութիւնը մանուկներուն հոգիին վրայ թողած տպաւորութեան մէջ կը կայանայ: Ցաւալի է հաստատել որ հայկական ինքնութեան մշակութային բովանդակալից յայտագրեր գոյութիւն չունին մեր բեմերուն վրայ, որոնցմով դրոշմուին մեր մանուկներուն սրտերը, սնուին անոնց մտքերը: Ոչ ալ նման յայտագրեր կը սփռուին հեռատեսիլէն կամ ձայնասփիւռէն: Դպրոցներուն պարտականութիւնն է, գէթ իրենց պատրաստած հանդէսներուն առթիւ, այդ բացը գոցել:

Աշխատանոցին թելադրանքն էր նման առիթներ օգտագործել, դպրոցին կրթական նպատակները գործադրող խնամուած յայտագրեր մշակելու, որոնք ըլլան աշակերտներուն հոգիին մօտիկ, ծառայեն հայերէն խօսելու գեղեցիկ եւ օրինակելի պահեր ստեղծելու, աւելի քան հայրենասիրական ու հայախօսութեան վերաբերեալ քարոզչութիւն կատարելու կամ ծնողներուն աչքը շլացնող ու դպրոցին կրթական նպատակներէն շեղող ելոյթներ տալու:

Դպրոցները ունին իրենց հասարակաց խնդիրները եւ ասոր կողքին ունին նաեւ իրենց իւրայատուկ խնդիրները, ինչպէս աշակերտներու իւրայատուկ պարագաներ, որոնց համապատասխան մասնագիտական լուծումներ պէտք է առաջարկել, անոնց յատուկ ուշադրութիւն դարձնել:

Հասարակաց խնդիրները, ամէնօրեայ եւ միօրեայ դպրոցներու պարագային, մանուկներու միտքը դասերով, գոց սորվելով ծանրաբեռնելէ խուսափումն է եւ արտադասարանային միջոցառումներու կրթական ծրագրէն ներս գործադրումը, հայերէնը ապրող դարձնելու հետ կապելու համար:

Արտադասարանային գործունէութիւնը ուսուցչէն կը պահանջէ օր օրին աշակերտներուն յառաջդիմութեան համաձայն մանկավարժական նիւթերու պատրաստութիւնը, ինչպէս նաեւ, պատրաստ նիւթերու յարմարեցումը, զանոնք աշակերտներուն մատչելի դարձնելու համար:

*
**

Ինչպէս Ա. Սեմինարի ընթացքին, նոյնպէս ներկայիս այս աշխատանոցէն ետք, մասնակիցները, առաջին հերթին, գոհունակութիւն յայտնեցին հայկական ուսումնական հարցերու կապակցութեամբ մեկուսացումէ դուրս եկած ըլլալնուն համար: Այս ձեռնարկները առաջին քայլերն են դպրոցներուն հասարակաց խնդիրները պարզելու, նորութիւնները միասնաբար քննելու: Մեծ փափաքը նման ձեռնարկներու յարատեւութեան եւ յաճախականութեան: Բոլորն ալ գիտակից են, որ արդի ժամանակները հիմնովին յեղաշրջած են ընկերային յարաբերութիւնները: Արդի ընկերութիւններուն մէջ հասակ նետած մանուկները կրթական համապատասխան միջավայրի մէջ աճելու պէտքը ունին եւ հարկ է որ հայ վարժարանները ստեղծեն պահանջեալ ենթակառոյցը եւ մանկավարժական յարմարութիւնները:

Ապագային համար ցանկալի է որ այս աշխատանոցները տարուին երկու ուղղութեամբ.

Ա. – Դպրոցներու մէջ, ուղղակի աշակերտներուն հետ տարուելիք աշխատանոցներ, հայերէնի ուսուցիչներու գործօն մասնակցութեամբ. այնպէս ինչպէս տեղի ունեցաւ Մարգարեան – Փափազեան վարժարանի մէջ: Նման աշխատանոցները առիթ կուտան որ ուսուցիչներու հետ տարուած սեմինարներու եւ աշխատանոցներու ընթացքին սերտուած նիւթերը աշակերտներուն ներկայութեամբ գործի դրուին, ըստ տեղւոյն պահանջներուն:

Բ. – Շրջանային եւ ընդհանուր հանդիպումներ, որոնք ծառայեն մանկավարժական ու կրթական ծրագրային հարցերու ուսումնասիրութեան. ինչպէս նաեւ՝ պետական կրթական ծրագրի եւ հայերէնի ուսուցման միջեւ գործօն կամուրջներու ստեղծման քննութեան: Եւ առ հասարակ՝ հայերէն լեզուի ուսուցչին մանկավարժական գործունէութիւնը վարելու բոլոր մասնագիտական գիտելիքներու փոխանցումին, որոնց կարգին՝ համակարգիչներու օգտագործումը, հայերէնով տպագիր կոկիկ նիւթեր արտադրելու եւ ուսուցիչներու միջեւ փորձառութիւններու փոխանակման համար:

ԺԻՐԱՅՐ ՋՈԼԱՔԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

«ԵՒՐՈՊԱՆ ՍԽԱԼ ՊԱՏՐՈՒԱԿ Է» կ'ըսէ Ժ. Տըլոր

«Նուվէլ Օպսէրվաթէօր» շաբաթաթերթին տրուած հարցազրոյցով մը Եւրոպայի հարցերու լաւատեղեակ մասնագէտ՝ Ժագ Տըլոր կը քննադատէ նախագահ Շիրաքի Ազգային Ժողովը լուծելու որպէս պատրուակ Եւրոպայի Միութեան պարտաւորանքներէն մեկնելու երեւոյթը: Ատիկա ընդունելի պատրուակ չէ, նախ այն պատճառով որ երկար ժամանակ առաջ յայտնի էին Եւրոպայի Միութեան համար որոշուած հանգրուանները: Յատկապէս միացեալ դրամանիշին թուականը: Նախագահ Շիրաք այսօր չէ որ տեղեկացաւ այդ թուականներուն:

Ժ. Տըլոր կը մերժէ ընդունիլ որ 1998ին Էօրօյի անցքին եւ Ֆրանսական ընտրութիւններուն զուգադիպումը անպատեհութիւն կրնայ ստեղծել մէկուն կամ միւսին համար: Արդէն միակ դրամանիշը քաղաքական վիճարկումի նիւթ պէտք է ըլլայ: Կայ նաեւ տարբեր բան. կեդրոնական եւ արեւելեան Եւրոպայի երկիրներուն Եւրոպայի Միութեան անդամակցութեան նիւթը պէտք է որոշուի ընդհանուրին կողմէ. մինչդեռ նախագահ Շիրաք վերջերս առանց այլ երկիրներու կարծիքին դիմելու, Չեխիոյ, Լեհաստանի եւ Հունգարիոյ առաջարկեց այդ անդամակցութիւնը:

Մաաստրիխթի չափանիշներուն յարմարելու պարտաւորութիւնն ալ ճիշդ պատրուակ մը չէ նոյն դէմքին համար: Կառավարութիւնը դիտումնաւոր կերպով թոյլ տուած է որ թիւեր հասնին մամուլին, ցոյց տալու համար որ պիւտճէն չի համապատասխաներ Մաաստրիխթի արժէքներուն, որպէսզի հանրային կարծիքը պատրաստուի Խորհրդարանը լուծելու գաղափարին անհրաժեշտութեան: Կարելի՞ է ձգել որ մամուլին մէջ շրջին թուական տուեալներ որոնց վրայ հիմնուելով պիտի արձակուէր այնքան լուրջ որոշում մը, եւ եթէ ճիշդ է որ կացութիւնը ցոյց տրուածին չափ ծանրակշիռ է, ատիկա միայն կրնայ փաստել որ կառավարութիւնը չէ կրցած հարկաւոր մատակարարումը կատարել երկրին համար:

Ժ. Տըլոր Ազգային Ժողովի լուծումին համար ցոյց տրուած Մաաստրիխթեան պատրուակները մերժելէ ետք կուտայ բացատրութեան իր վարկածը. Խորհրդարանին լուծումը ունի քաղաքական մարտավարութեան պատճառներ: Նպատակը վերջ տալ է տարակարծութիւններու որոնք կան ներկայ մեծամասնութեան մէջ, Եւրոպայի հարցին եւ տնտեսական քաղաքականութեան վերաբերեալ: Լուծումի որոշումով նախագահը կ'ուզէ ճախողութիւն մը քօղարկել: Աջակողմեան ճակատին քարոզչութիւնը անգամ մը եւս կը թուի թէ պիտի հիմնուի ընկերվարականներու քաղաքականութեան քննադատականին վրայ, մինչդեռ իրենք արդէն չորս տարի ի վեր գործի գլուխ կը գտնուին: Այն սխալները որոնց փոխարժէքը Ֆրանսացին կը վճարէ այսօր, կը պատկանին Պալատիւրի եւ Ժիւփէի:

Մաաստրիխթի համաձայնագրով ճշդուած պիւճէի բացի համեմատութիւնը 3% է: Ֆրանսայի անպայման ատոր յարմարելու տրամադրութիւնը Ժ. Տըլոր չափազանցուած կը նկատէ: Ճիշդ է որ Տնտեսութեան գերման նախարարը կը պնդէ այդ մասին, բայց ատիկա շատ խրապաշտ կեցուածք մը չէ, թէեւ կը բացայայտուի գերմանական ներքին քաղաքականութեամբ: Հոն մտահոգութիւնը կայ Մաաստրիխթին ոչ միշտ կողմնակից հանրային կարծիք մը ապահովցնելու թէ կատարուելիքը մարքը էօրոյով փոխանակելու պարագայ չէ: Կան նաեւ այլ կարծիքներ որոնք օրինակ, կ'ըսեն թէ Գերմանիոյ խստապահանջութիւնը հետեւանք է Իտալիան, Սպանիան, Փորթուկալը էօրոյի գործածութեան առաջին շրջանակէն դուրս ձգելու փափաքին: Մնաց որ նոյնիսկ Գերմանիոյ համար վախը կայ 3%–ի սահմանէն անդին անցնելու, ինչ որ շատ հասկնալի է, նկատի առած երկու Գերմանիաներու միացումին հաշուեկշիռը:

Տըլոր օրինակելի կողմեր ալ կը նկատէ Գերմանիոյ ընթացքին մէջ. պէտք է տեսնել թէ տագնապէն դուրս գալու համար վարչապետ Քոհլ ինչպէս զարկ կուտար սէնտիքաներու եւ ընդդիմութեան հետ բանակցութիւններու, բարենորոգումներու իսկական ծրագիր մը կիրարկութեան դնելով: Ֆրանսայի մէջ ամէն բան կ'ողբերգականացուի, Գերմանիոյ մէջ աշխատանք կը տարուի:

ՔԱՂՀԱՆ

ՀԱՅ ԿԱՆԱՆՑ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

AIWA–Ի 2–ՐԴ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎԸ

Հայ Կանանց Միջազգային Ընկերակցութիւնը, AIWA միջազգային իր 2–րդ համաժողովը կը գումարէ Յուլիս 20–23–ին, Փարիզի մէջ: Համաժողովին նիւթն է «Հայ կանանց համաքայլ առաջընթացը. քննարկել մեր անցեալը, կերտել մեր ապագան»:

Ընկերակցութեան նախագահ Ռօյ Ռէնճիլեան Պըրկի կ'ըսէ. «Այս տարի աւելի լայնօրէն պիտի արծարծենք 1994–ի Լոնտոնի համաժողովին ընթացքին հետաքրքրութեան առարկայ եղած նիւթերը: Ծրագիր մշակող վարչական կազմը համաժողովին նիւթերը պիտի կեդրոնացնէ այն հարցերուն շուրջ, որոնք մասնաւորապէս կը հետաքրքրեն եւ կը յուզեն հայ կինը: Այս համաժողովը առիթ պիտի ստեղծէ որ կանայք իրարու հանդիպին, միտքեր փոխանակեն եւ հասարակաց հասկացողութեան ծրագիր մշակեն»:

Համաժողովի հաւաքավայրը պիտի ըլլայ Փարիզի Գոնգորտ–Լաֆայէթ պանդոկը, ուր պաշտօնական բացումը տեղի պիտի ունենայ Յուլիս 20–ին, ճաշով: Յաջորդ երեք օրերու ընթացքին տեղի պիտի ունենան քննական ասուլիսներ եւ աշխատանքներ: Ժողովներու ընթացքին պիտի արծարծուի հայ կանանց դերը քաղաքական, առեւտրական, կրթական, ընտանեկան, պատմական, կրօնական եւ արուեստի մարզերուն մէջ: Յուլիս 23–ին, համաժողովը պիտի հասնի իր աւարտին նուագահանդէսով մը: Համաժողովի ընթացքին պիտի պարգեւատրուին մասնաւոր ծառայութիւն կատարած կանայք:

AIWA–ի փոխ–նախագահ Գարէն Պօղոսեան, որ նաեւ ընդհանուր պատասխանատուն է համագումարի կազմակերպչական գործերուն, հրաւիրած է խումբ մը պատկառելի հիւրեր, ինչպէս՝ Գամիլլա Սատաթ, լրագրուհի եւ Անուար Սատաթի աղջիկը, Քիմ Թոմըըն՝ ընկերային ծառայութիւն մատուցող Արեւելեան Եւրոպայի երկիրներու մէջ եւ որ կինն է Հայաստանի ամերիկեան հիւպատոս Փիթըր Թոմըընի, տիկին Անահիտ Փափազեան՝ Ֆրանսայի մօտ Հայաստանի դեսպանին կինը: Հրաւիրուած են Հայաստանի Հանրապետութիւնը ներկայացնող կիներ, գլխաւորութեամբ առաջին տիկնոջ՝ Լուսիա Տէր–Պետրոսեանի, Հրանոյշ Յակոբեան՝ Ընկերային բարեկարգութեան նախարարուհի, Նունէ Սարգսեան՝ արուեստի պատմաբան ու Լոնտոնի գործավար, Հայկուհի Լամբարեան՝ նախագահ Farmer's Association–ի եւ Մարի Խաչիկեան՝ ընտանեկան առողջապահութեան ընկերակցութեան կողմէ:

Համաժողովը ժամադրավայրը պիտի ըլլայ աշխարհի բոլոր կողմերէն եկած հայ կիներու, որպէսզի գաղափարներ փոխանակեն, իրենց փորձառութիւնները բաժնեն, մտահոգութիւններ արծարծեն, ընդլայնեն փոխ–յարաբերութիւնները անհատական, մասնագիտական եւ միութենական գետնի վրայ, ծրագրեն կանանց արխիւային կեդրոն մը, օգտագործեն ներկայ դարուս հաղորդակցութեան նոր միջոցները, քայլեր առնեն Սփիւռքի եւ հայրենիքի մէջ կնոջ պայմանները բարելաւելու եւ անոր դիրքը զօրացնելու տեղական, շրջանային եւ համաշխարհային կեանքի մէջ: AIWA–ի Գալիֆորնիոյ մասնաճիւղին ատենապետուհին՝ Լօրըլ Գարապեան եւ փոխ–ատենապետուհին՝ Լիլի Բինկ Պալեան կը յայտարարեն թէ Փարիզի համագումարի փակման հանդիսութիւնները պիտի ձեռնարկուին Գալիֆորնիոյ վարչութեան կողմէ: Վաստակաւոր դաշնակահար Շահան Արծրունի ելոյթ պիտի ունենայ հայ կին երաժիշտներու ստեղծագործութիւններով: Իր տեսակին մէջ եզակի նուագահանդէս մը պիտի ըլլայ այս մէկը եւ որ հայ կնոջ ստեղծագործական կարողութեան արտայայտութեամբ պիտի ըլլայ համագումարին նիւթին հետ առընչութիւն ունեցող:

Կազմակերպիչ յանձնախումբը յոյսով է որ մեծ հետաքրքրութիւն եւ խանդավառութիւն պիտի ստեղծէ Փարիզի համագումարը, շեշտելով այն իրողութիւնը թէ հայ կնոջ դերը հսկայական փոփոխութիւններու կ'ենթարկուի վերջին տասնամեակներու ընթացքին: Հայ ազգը հին եւ հարուստ մշակոյթ ունի: Այս համաժողովը, քննարկելով հայ կանանց զբաղած դերը անցեալին, պիտի հաստատէ անոնց յառաջուն նպաստը ներկային:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՅԿԱԶԵԱՆ ՀԱՅԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

հատոր 16

Նուիրուած Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ 150–ամեակին

Պէյրութ, 1996

(Շար. Ա. էջէն)

բեկամականի Նախագահը՝ Ժօրժ Անթիքաճեան արտասանեց խնամուած ճառ մը: Ապա, յաջորդաբար խօսք առին քաղաքապետը, Կարտանի քաղաքապետ – երեսփոխանը՝ Ժոմէի եւ նախկին ռազմիկներու նախագահը՝ գնդապետ մը որ վկայեց Ֆրանսական բանակի մէջ հայ զինուորներու կատարած ծառայութիւնը ի սպաս երկրի ազատութեան եւ պաշտպանութեան, ըլլալով միշտ առաջին գիծերու վրայ եւ ոմանք Ֆրանսական քաղաքացիութիւնն իսկ չունենալով: Հոգեւոր հովիւը՝ Մակար Խչկր. Քահանայ Նաճառեան արտասանեց «Հոգւոց»ը եւ յիշեց Շնորհք Պատրիարքի մէկ պատասխանը տրուած Թուրք Թղթակիցի մը հարցումին Հայերու ցեղասպանութեան գոյութեան կամ ոչ, «Վաթսուն հոգիէ բաղկացած մեր ընտանիքէն երկու հոգի ողջ մնացինք»: Ապա, ծաղկեպսակներու զետեղումով, յարգանքի պահով եւ հաւաքական «Հայր Մեր»ով վերջ գտաւ ոգեկոչումը:

ՎԻԹՐՈԼ

Ժամը 18·30–ին, ինչպէս ամէն տարի, Վիթրոլի Հայերու Բարեկամականի նախաձեռնութեամբ, տեղի ունեցաւ ոգեկոչման հանդիսութիւնը, այս անգամ նորընտիր քաղաքապետի՝ Քաթըրին Մէկրէի ներկայութեամբ, շրջապատուած կցորդներէ: Իրենց մասնակցութիւնը բերին Վիթրոլի նախկին ռազմիկները: Տեղի ունեցաւ Քաղաքապետարանի եւ Բարեկամականի կողմէ ծաղկեպսակներու զետեղումը 1915–ի Հայերու ցեղասպանութեան նուիրուած յուշարձանին վրայ, որ կը գտնուի նոր մասին մէջ: Մահերգէն յետոյ, ներկայ բազմութիւնը, շուրջ ութսուն հոգի, վայրկեան մը լռութեամբ յարգեց յիշատակը մէկ ու կէս միլիոն նահատակներուն: Հայերու Բարեկամականի խօսքը բաւ՝ Վ. Ստամբոլեան: Քաղաքապետը՝ Քաթըրին Մէկրէ իր շատ կարճ ելոյթին մէջ յատկապէս ըսաւ. – «...je reste attachée aux traditions de tous. Ici personne n'a oublié le génocide des Arméniens. Les Arméniens participent, à tous les niveaux, avec des représentants illustres, à la vie de la France. Je salue la mémoire de vos martyrs...»: Հոս, Վիթրոլ, հայ քահանայ չկար: Ժողովուրդը ինքը արտասանեց «Հայր Մեր»ը եւ քանի մը հոգիով երգուեցաւ «Մեր Հայրենիք»:

ԹՈՒԼՈՆ

Ժամը 11·30–ին, «Ապրիս Ակումբ»ի նախաձեռնութեամբ, շուրջ հարիւր յիսուն հոգի, համախմբուեցան «Փլաս Կապրիէլ Փէռի» քաղաքի Մեռելներու Յուշարձանին առջեւ, ըստ սովորութեան:

Զետեղուեցաւ յուշաքար մը հետեւեալ արձանագրութեամբ. «A la mémoire des victimes du génocide arménien de 1915» զոր օրհնեց յանուն Թուլոնի Արքեպիսկոպոսին, Հայր Շօմաս: Քահանան քանի մը խօսքերով վերյիշեց դէպքերը իրենց ահաւորութեան մէջ, եւ կոչ ըրաւ ներելու առանց մոռնալու, գոյակցելու առանց հրաժարելու: «Ապրիս Ակումբ»ի նախագահը՝ Լեւոն Օզանեան (Զօրավար Անդրանիկի ընտանիքէն) յուզումով արտասանեց ճառ մը: Քաղաքապետին Ա. կցորդը ծովակալ Կի Նաշէն բերաւ իր յարգանքի խօսքերը: Ծաղկեպսակներ զետեղուեցան Քաղաքապետարանի, Վառ Նահանգի Ընդհանուր Խորհուրդի եւ «Ապրիս Ակումբ»ի կողմէ: Այս վերջինին անունով նախագահին ընկերացաւ վերապրողներէն 88–ամեայ Սարգիս Տէյիրմէնճեան: Ունկնդրուեցաւ Ֆրանսական բանակի գնդապետի մը՝ Փլանիը անունով, յօրինած, մշակած փառերգ մը նուիրուած հայ նահատակներուն, մեկնաբանութեամբ Սերժ Փալօյեանի: Ֆրանսական եւ հայկական Ազգային քայլերգներով վերջ գտաւ ոգեկոչումը, որուն ներկայ եղան բոլոր քաղաքական հոսանքներուն պատկանող անձնաւորութիւններ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

Imprimé sur les Presses
du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville, 75010 Paris
Siret: 51027317 A R. C. Paris
Commission paritaire : N° 55935

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐՊԱՔԱՆԻ կառավարութիւնը շատ դժուար օրեր կ'ապրի: Ապահովութեան Խորհուրդին հետ նախարարապետին տեսակցութեան եւ անոր տեղի տալուն զուգահեռաբար, համախմբումի «Արդար Ուղի» կուսակցութեան երկու նախարարներ՝ Եալըմ Էրէզ (Արդիւնաբերութեան եւ Առեւտուրի) եւ Ըրլտըրըմ Աքթունա (Առողջապահութեան) հրաժարած են այն պատճառաբանութեամբ որ Ռեֆահ կուսակցութիւնը կը քանդէ հանրապետական յատկանիշները: Անոնցմէ Աքթունա նոյնիսկ չէ վարանած գրելու Էրպաքանին՝ «Կը հրաժարիմ, որովհետեւ կը նկատեմ որ ձեր գլխաւորած կառավարութիւնը կը վնասէ Թուրքիոյ եւ Հանրապետութեան Սահմանադրութիւնը քանդող ընթացքի մը մէջ է»: Միւս կողմէ այնպէս կը թուի թէ «Արդար Ուղի» կուսակցութիւնն ալ պառակտումի եզրին է, քանի որ մինչ կուսակցականներու մեծամասնութիւնը զօրավիգ է հրաժարեալներուն Տիկին Չիլլէր ըսած է թէ ինք պահանջած է անոնց հրաժարումը:

ՍՏԱԽՐՈՊՈԼԻ շրջանը (հարաւային – Ռուսաստան) ռմբափորձ մը գործուած է Պիատիգորսկ կայարանը, Ապրիլ 28–ին, մէկ մեռեալ եւ 11 վիրաւոր կայ: Ըստ Ներքին Նախարարին՝ Կուլիկով այս ահաբեկչական արարքը չէչէնական ցանցին հետ կապ ունի:

ՍԵՐԺ ՉԻՒՐԻԻՔ, Ալքաթէլի նախագահ – տնօրէնը հարցազրոյց մը տուած է «Ֆիկառօ»ի տնտեսական յաւելուածին (Ապրիլ 29) ուր կ'ըսէ թէ Թոմսընի ժամանակացոյցը պէտք է յարգուի (սեփականաչնորհում) նոյնիսկ եթէ քաղաքական մթնոլորտը լաւագոյնը չէ: Ծանօթ է որ Ալքաթէլ, որու միացան նաեւ Տասօ–էնտիւսթրի եւ Այէրօսփասիալը թեկնածու են գնման:

L'Association Educative et Culturelle Arménienne
Hamazkaïne
présente
L'ARMENIE EN FRANCE
avec
ROUBEN MATEVOSSIAN
HOVHANNES BADALIAN
et *OPHELIA HAMPARTZOUMIAN*
Dimanche 11 Mai à 18 heures
Théâtre des Variétés
7, Boulevard Montmartre, Paris 2e
Métro Rue Montmartre
PARKING BOURSE
Réservations :
Hamazkaïne:
Tél.: 01.48.78.76.88 / 01.42.40.22.74.
Prix des billets : 130 F / 150 F.

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէր Տիկնաց Վարժարանի խընամակալութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Յունուար եւ Փետրուար ամիսներուն. –

Պր. «Ֆրէրը – Ժագ» 10·000 Ֆր., Տիկին Զարուհի Տէմիրճեան 3000 Ֆր., Պր. Կարապետ Տէվրէնեան 1200 Ֆր., Պր. Տալիէ (Փավիյոն – Սու – Պուայի քաղաքապետ) 1000 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գայթալեան, Պր. Նուպար Անդրանիկեան, Տիկին Վեհանոյշ Ալթունեան, Տիկին Սօնա Պետրոսեան, Տիկին Արշալոյս Ճէնազեան, Տիկին Մայտա Ալեանաք, Պր. Տիգրան Ջրբաշեան, Օր. Մ. Ֆ. Պետոյեան, Պր. Րաֆֆի Արաքս, Տիկին Մարի Մանուկեան, Տէր եւ Տիկին Յակոբեան, Պր. Ժագ Բոսթոյեան, Պր. Անտրէ Եափգարտաշեան, Օր. Քրիստին Օհանեան, Տէր եւ Տիկին Փաթրիք Մազպանեան 500–ական ֆրանք, Տէր եւ Տիկին Ոսկերիչեան, Պր. Զատիկ Մուրատեան, Տէր եւ Տիկին Տամլամեան 300–ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Ծերունեան 200 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Րիշար Նէվրուզ 250 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Այհան Թիւրքմէն, Տէր եւ Տիկին Հերման Նէվրուզ, Տիկին Սիւզան Ալթունեան, Պր. Էրիք Րաուլթ (Րէնսիի քաղաքապետ) 200–ական Ֆր., Պր. Նուպար Դաւիթեան 100 Ֆր.:

Պր. Պետիօղլուի մահուան տխուր առիթով՝ Տէր եւ Տիկին Էտուար Վարդանեան 500 Ֆր., Տէր եւ Տիկին Գէորգ Պարսամեան 200 Ֆր.:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. – Տէր եւ Տիկին Ս. Պէրպէրեան, 4000 Ֆր.:

Centre de Vacances de la Croix Bleue des Arméniens de France Bellefontaine (Jura)

Près de la frontière suisse et à proximité de Morez, Morbier et les Rousses, le village de Bellefontaine abrite, depuis plus de 40 ans, le centre de vacances de la CBAF. Implanté dans un domaine verdoyant, de 2 hectares, en lisière de forêt, le centre accueille chaque été, en juillet et août, 350 enfants, encadrés d'une cinquantaine d'animateurs et de directeurs diplômés.

Les enfants évoluent dans une ambiance arménienne, rythmée par des activités variées et enrichissantes (sport, randonnée, travaux manuels, éveil à l'arménité, musique, danse, chant...).

Nous vous invitons à inscrire vos enfants auprès de la section la plus proche de votre domicile soit :

Alfortville :	
Mme Zabounian	01 43 76 50 52
Arnouville :	
Mme Topalian	01 39 85 93 40
Asnières :	
Mme Danoux	01 42 42 85 87
Bagneux :	
Mme Pekmezian	01 46 63 10 48
Chaville :	
Mme Der-Kaloustian	01 47 50 64 37
Issy-les-Moulineaux :	
Mme Papazian	01 46 42 90 68
Paris :	
Mme Abousefian	01 47 84 82 90
Sevran :	
Mme Papazian	01 43 83 87 68
Décines :	
Mme Dolmadjian	04 78 49 26 66
Lyon :	
Mme Aghayekian	04 78 45 17 55
Grenoble :	
Mme Saboundjian	04 76 49 17 16
Mme Andonian	04 76 43 18 44
Valence :	
Mme Baron	04 75 40 12 49
Vienne :	
Mme Raymond	04 74 85 18 58
St-Maurice de Beynost :	
Mme Goubatian	04 78 55 28 82
Vaulx-en-Velin :	
Mme Kassabian	04 78 77 63 93
Marseille :	
Mme Gabrielian	04 91 77 61 66

La Colonie organise une fête traditionnelle pour les parents, les dimanches 13 juillet et 10 août. Venez nombreux.

Date des séjours:

1ER SEJOUR : du 5 au 29 juillet 1997 (date limite d'inscription : 1er juin).
Age des colons : pour participer, les colons doivent être nés entre le 1/1/83 et le 31/12/90.

2EME SEJOUR : du 30 juillet au 23 août (date limite d'inscription : 1er juin).
Age des colons : pour participer, les colons doivent être nés entre le 1/1/82 et le 31/12/90.

Prix : 3 300 F + voyage : 400 F. (Paris et Marseille).

CRDA

Communiqué de Presse

UN NOUVEAU DEPART

Tout en demeurant, comme par le passé, centre de documentation et médiathèque, le C.R.D.A. devient un nouveau carrefour culturel à Paris. De plus vastes locaux (9, rue Cadet, 75009 Paris) obtenus grâce au concours de la Mairie du 9ème arrondissement, permettent désormais l'accueil du public à de multiples manifestations: expositions, animations musicales, conférences-débats, colloques et vidéo-projections... Si les dons spontanés proviennent aussi bien de France que du monde entier, le C.R.D.A., depuis sa création en 1976, collecte par lui-même plusieurs dizaines de milliers de pièces documentaires dont la variété et la qualité enrichissent régulièrement un fonds accessible à tout visiteur. En effet, quelles que soient leur nationalité et leur formation, étudiants, enseignants, chercheurs, écrivains, journalistes, cinéastes, éditeurs et toute personne dont l'intérêt se porte vers la culture arménienne dans son ensemble, puisent là d'infinies ressources en vue de parfaire leurs connaissances. Outre la possibilité de consulter sur place un large éventail de documents, adhérents et visiteurs, s'ils sont porteurs d'un projet, sont invités à s'associer aux initiatives du C.R.D.A., lieu d'écoute, qui s'efforce de répondre aux nombreuses demandes de services comme aux offres de collaboration sous toutes ses formes. Par conséquent il s'agit bien, ici, de valoriser les notions d'échange et de rencontre entre générations et publics venus de divers horizons. A ce titre, le C.R.D.A. garde une préoccupation constante pour le devenir de la République d'Arménie avec laquelle se poursuit le dialogue. Au milieu des nombreuses sensibilités exprimées au sein de la communauté arménienne, le C.R.D.A. maintient son action dans l'esprit d'indépendance qui lui est généralement reconnu.

Peut-être, faut-il voir là l'explication de son rayonnement inscrit dans la continuité...

L'ASSOCIATION MACHTOTZ
pour la Défense de la Langue Arménienne

organise un

SEJOUR LINGUISTIQUE ARMENIEN
LE CAIRE/EGYPTE, du 2 au 23 Juillet 1997

pour les jeunes de 10 à 16 ans
sous le patronage et avec le soutien de son
Eminence l'Archevêque Zavèn Tchintchinian, Prélat des Arméniens d'Egypte

Les participants seront hébergés individuellement par des familles sélectionnées, dont ils partageront la vie et avec lesquelles ils communiqueront en langue arménienne.

Des cours d'arménien seront organisés à raison de 20 heures par semaine pour les débutants francophones par Mme Hilda Kalfayan-Panossian, avec sa *méthode audiovisuelle* et pour les autres niveaux, par des professeurs expérimentés.

L'encadrement et l'assistance seront assurés par le Conseil d'Administration de l'Eglise et par les responsables de l'Association Machtotz.

Plusieurs excursions sont prévues : les pyramides de Guizeh, le Sphinx, promenade sur le Nil, village pharaonique, etc...

Frais de participation : 4950 F par personne comprenant le transport aérien, l'hébergement en pension complète, les cours et les excursions.

Renseignements et inscriptions (avant le 15 mai)

ASSOCIATION MACHTOTZ
8, rue Lamennais, 92370 Chaville — tél. : 01 47 50 97 51